

صحیح البخاری

به کوری

وهرگیراوی هه موو فهرمووده صحیحه کانی
ئیمامی بوخارییه که ژماره یان (٧٥٦٣) فهرمووده یه

مکتبہ اقرأ الثانی

به رگی شه شه م

نوسینی

أبو عبد الله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگیرانی

محمد ملا صالح باموکی



www.igra.ahlamontada.com

صحیح البخاری



صحیح البخاری

به کوری

به رگی شه شه م

په راوه کانی.. غه زاکان ، ته فسیر و راقه ی قورنان

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وه رگی پانی

محمد ملا صالح باموکی



(صحیح البخاری) به کوردی

به‌رگی شه‌شهم

نووسینی... أبو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری

وه‌رگی‌رانی... محمد ملا صالح باموکی

چاپی یه‌که‌م ۲۰۲۳

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

دیزاین .. نه‌همه‌د

له‌ بلاوکراوه‌کانی کتیب‌خانه‌ی تیشک

07719899402

07601122110



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٦٤- کتابُ المغازی

به ناوی خوامی به خشنده می میهره بان

(١)

٦٤- په راوی غهزاکان

١- بابُ غَزْوَةِ الْعُسَيْرَةِ أَوْ الْعُسَيْرَةِ

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: أَوَّلُ مَا غَزَا النَّبِيُّ ﷺ الْبُؤَاءَ، ثُمَّ بُؤَاطَ، ثُمَّ الْعُسَيْرَةَ

١- باسی غهزای عوشهیره یان عوسهیره

ئیبینو ئیسحاق ده‌لێ: یه‌که‌م غهزای که پێغه‌مبەر ﷺ کردی

ئهبواء بوو پاشان بوات (٢) بوو، دواتر عوشهیره (٣) بوو

٣٩٤٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: كُنْتُ إِلَى جَنْبِ زَيْدِ

بْنِ أَرْقَمٍ، فَقِيلَ لَهُ: كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ مِنْ غَزْوَةٍ؟ قَالَ: تِسْعَ عَشْرَةَ. قِيلَ: كَمْ غَزَوْتَ أَنْتَ مَعَهُ؟ قَالَ:

سَبْعَ عَشْرَةَ. قُلْتُ: فَأَيُّهُمْ كَانَتْ أَوَّلَ؟ قَالَ: الْعُسَيْرَةُ أَوْ الْعُسَيْرِ. فَذَكَرْتُ لِقَتَادَةَ، فَقَالَ: الْعُسَيْرُ (٤).

(١) المغازی: به مانای په‌لامار دانای کافران و شوونی غهزاکانیش دیت، به‌لام مانای یه‌که‌م که له سه‌ره‌وه هیناومانه مه‌به‌سته لێره‌دا، بپروانه: [إرشاد الساري: ٣/٩].

(٢) بوات: شاخیکه له شاخه‌کانی جوههینه نزیک یه‌نبوع: [إرشاد الساري: ٣/٩].

(٣) شوینیکه له خواروی یه‌نبوعه‌وه له نیوان مه‌که‌ه و مه‌دینه. [إرشاد الساري: ٣/٩].

(٤) بپروانه: ٤٤٧١، ٤٤٠٤.

۳۹۴۹- ئەبو ئیسیحاق دەلی: من له تهنیشت زهیدی کوردی نهرههم دا بووم، پرسپاری لی کرا پیغه مبهه علیه السلام چهند غمزای کردوو؟ وتی: نۆزده، وترا: تو به شداری چهند غمزا کردوو له خزمهتیدا؟ وتی: ههفته غمزا، وتم کامیان له سههتادا بوو؟ وتی: عوسهیره یان عوشهیر (شوعبه دهلی): نهوهم به ههتاده وت، ههتاده وتی: عوشهیر.

۲- بابُ ذِکْرِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله مَنْ يُقْتَلُ بِدَرٍ

۳۹۵۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ رضي الله عنه حَدَّثَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ صَدِيقًا لَأُمِّيَّةَ بْنِ خَلْفٍ، وَكَانَ أُمِّيَّةُ إِذَا مَرَّ بِالْمَدِينَةِ نَزَلَ عَلَى سَعْدٍ، وَكَانَ سَعْدٌ إِذَا مَرَّ بِمَكَّةَ نَزَلَ عَلَى أُمِّيَّةَ، فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمَدِينَةَ انْطَلَقَ سَعْدٌ مُعْتَمِرًا، فَنَزَلَ عَلَى أُمِّيَّةَ مَكَّةَ، فَقَالَ لَأُمِّيَّةَ: انْظُرِي لِي سَاعَةً خَلْوَةً لَعَلِّي أَنْ أَطُوفَ بِالْبَيْتِ. فَخَرَجَ بِهِ قَرِيبًا مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ فَلَقِيَهُمَا أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ: يَا أَبَا صَفْوَانَ، مَنْ هَذَا مَعَكَ؟ فَقَالَ: هَذَا سَعْدٌ. فَقَالَ لَهُ أَبُو جَهْلٍ أَلَا أَرَاكَ تَطُوفُ بِمَكَّةَ آمِنًا، وَقَدْ أَوَيْتُمْ الصُّبَاةَ وَزَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ تَنْصُرُونَهُمْ وَتُعِينُونَهُمْ، أَمَا وَاللَّهِ لَوْ لَا أَنَّكَ مَعَ أَبِي صَفْوَانَ مَا رَجَعْتَ إِلَى أَهْلِكَ سَالِمًا. فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ - وَرَفَعَ صَوْتَهُ عَلَيْهِ - أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ مَنَعْتَنِي هَذَا لَأَمْنَعَنَّكَ مَا هُوَ أَشَدُّ عَلَيْكَ مِنْهُ: طَرِيقَكَ عَلَى الْمَدِينَةِ. فَقَالَ لَهُ أُمِّيَّةُ: لَا تَرْفَعِ صَوْتَكَ يَا سَعْدُ عَلَى أَبِي الْحَكَمِ سَيِّدِ أَهْلِ الْوَادِي. فَقَالَ سَعْدٌ: دَعْنَا عَنْكَ يَا أُمِّيَّةُ، فَوَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ: "إِنَّهُمْ قَاتِلُوكَ". قَالَ مَكَّةَ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي. فَفَرِعَ لِذَلِكَ أُمِّيَّةُ فَرَعًا شَدِيدًا، فَلَمَّا رَجَعَ أُمِّيَّةُ إِلَى أَهْلِهِ قَالَ: يَا أُمُّ صَفْوَانَ، أَلَمْ تَرَي مَا قَالَ لِي سَعْدٌ؟ قَالَتْ: وَمَا قَالَ لَكَ؟ قَالَ: رَعِمَ أَنْ مُحَمَّدًا أَخْبَرَهُمْ أَنَّهُمْ قَاتِلِي. فَقُلْتُ لَهُ: مَكَّةَ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي. فَقَالَ أُمِّيَّةُ: وَاللَّهِ لَا أَخْرُجُ مِنْ مَكَّةَ. فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ اسْتَنْفَرَ أَبُو جَهْلٍ النَّاسَ قَالَ: أَدْرِكُوا عِيرَكُمْ. فَكَرِهَ أُمِّيَّةُ أَنْ

يَخْرُجُ، فَأَتَاهُ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ: يَا أَبَا صَفْوَانَ، إِنَّكَ مَتَى مَا يَرَاكَ النَّاسُ قَدْ تَخَلَّفْتَ وَأَنْتَ سَيِّدُ أَهْلِ الْوَادِي تَخَلَّفُوا مَعَكَ. فَلَمْ يَزَلْ بِهِ أَبُو جَهْلٍ حَتَّى قَالَ: أَمَّا إِذْ غَلَبْتَنِي، فَوَاللَّهِ لَأَشْتَرِينَ أَجُودَ بَعِيرٍ بِمَكَّةَ، ثُمَّ قَالَ أُمَيَّةٌ: يَا أُمَّ صَفْوَانَ، جَهِّزِيْنِي. فَقَالَتْ لَهُ: يَا أَبَا صَفْوَانَ وَقَدْ نَسِيتَ مَا قَالَ لَكَ أَخُوكَ الْيَثْرِبِيُّ؟ قَالَ: لَا، مَا أُرِيدُ أَنْ أَجُوزَ مَعَهُمْ إِلَّا قَرِيبًا. فَلَمَّا خَرَجَ أُمَيَّةٌ أَخَذَ لَا يَنْزِلُ مَنْزِلًا إِلَّا عَقَلَ بَعِيرَهُ، فَلَمْ يَزَلْ يَذَلِّكَ حَتَّى قَتَلَهُ اللَّهُ ﷻ بِبَدْرٍ^(١).

۲- باسی ئهوانه پيڭمبەر ﷺ ناوی هیټان که له (غزای) به دردا ده کوژرین

٣٩٥٠- عەبدوللای کورپی مەسعود ﷺ لە سەعدی کورپی موغازەووە ﷺ
 دمیگیرێتەووە کەوتی: ئەوھاوڕپێ ئومەییە کورپی خەڵەف بوو، ئومەییە
 ھەمیشە (کەبرۆشتایە بۆشام و) بەمەدینەدا تێپەراییە دمیوووە میوانی سەعد،
 سەعدیش نەگەر بەمەککەدا تێپەراییە دمیوووە میوانی ئومەییە، جا کاتی
 پێغەمبەری خوا ﷺ کۆچی کرد بۆ مەدینە سەعد رۆشت (بۆ مەککە) بۆعومرە
 لە مەککە بوویە میوانی ئومەییە و بە ئومەییە وێ: چاومروانی کاتیکی چۆلم
 بۆ بکە بەلکو تەوافی بەیت بکەم، ئومەییەش نزیکی نیومرۆ بردی (ودەستی کرد
 بەتەواف) جا ئەبو جەھلیان پێ گەشت وێ: ئەی ئەبو صەفوان ئەمە کێ یە
 لەگەڵتدا؟ ئەویش وێ: ئەمە سەعدە ئەنجا ئەبو جەھل پێی وێ: بەبێ ترس
 تەوافی کابە دەکەیت لەکاتیکیدا دالەدی ئەوانەتان داوہ لە ئایینەکەیان
 ھەلگەراونەتەووە و بێتان وایە ئیووش پشتیوانی وھاوکاریان دەکەن! سا بەخوا
 دانیابە ئەگەر لەگەڵ ئەبو صەفوان نەبوتایە بەساغی نەدەگەراییتەووە بۆ ناو
 ماڵ و منداڵت، سەعدیش دەنگی بەرز کردەووە بە سەریدا و پێی وێ: سا سوێند
 بە خوا ئەگەر تۆ رێگری ئەم تەوافەم لێ بکەیت منیش رێگری لەمە قورسەرت

لئ دهکهم ږيگهت بهسهر مهدينه دا دمروات (بو شام) نهجا ئومهيه به سهعدی
وت: دمنگت بهرز مهکهموه بهسهر نهبولحهکهم دا که گهورهی خهئگی ئهم
شيوهيه، سهعديش وتی: ئهی ئومهيه واز له پاريزهریت بيته (له نهبو جههل)
جا سویند بهخوا دلنياهه له پيغه مبهري خوا ﷺ بيستووه دهميفهرموو: ((نهوان
(مسولمانان) تو دهکوژن)) ئومهيه وتی: له مهککه دا؟ وتی: نازانم ئيتر ئومهيه
لهبهر نهوه زور ترسا، نهجا که ئومهيه گهرايهوه بومالهوه وتی: ئهی دايکی
صهفوان ئايا نهزانی سهعد چی پي و تم؟ خيزانی وتی: چی پي وتی؟ وتی:
سهعد وتی: موحه ممد پي وتوون نهوان من دهکوژن منيش پيم وت: له
مهککه دا (دهمکوژن) ؟ وتی: نازانم، جا ئومهيه وتی: سویند به خوا له مهککه دا
ناچمه دمرهوه، ئينجا کاتي روي (غهزای) بهدر بوو نهبو جههل داوی
دمرچوونی له مهککه کرد وتی: فريای کاروانه کهتان کهون، ئومهيهيش هزی
نه دهکرد بروات، نهبو جههل هات بولای و وتی: نهبو صهفوان، بيگومان هر
کات خهئگی تو ببينن که نهروشتووی و بهجی ماوی له کاتيکدا تو گهورهی
خهئگی ئهم شيوهی نهوان له گهلت بهجی دهمينن جا نهبو جههل وازی لئ
نههينا ههتا ئومهيه وتی: دمناجارت کردم به دمرچوون جا سویند به خوا
چاکترين وخيراترين وشتری مهککه دهکرم، پاشان ئومهيه وتی: ئهی دايکی
صهفوان کهل و پهلهکهم بو نامادهکه، خيزانیشی پي وت: ئهی نهبو صهفوان،
ئايا نهو قسهی برادمره يه سريبيه کهت پي وتی: له بيرت چوو؟ وتی: نهخير
له بيرم نهچوو تهنه دمهوئيت کهمیک له گهلياندا برؤم جا کاتي ئومهيه
دمرچوو له مهککه له هر شوينیکدا داده بهزين وشترهکی دمهستهوه، بويه
بهردهوام بهو جوړه بوو ههتا خوا ﷺ (به دهستی رسولمانان) له بهدردا کوشي.

۳- بَابُ قِصَّةِ غَزَاةِ بَدْرٍ

﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (۱۳۳) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُبَدِّلَ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُزْلِينَ ﴿۱۳۴﴾ بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ أَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿۱۳۵﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ. وَمَا التَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۱۳۶﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿۱۳۷﴾ ﴿آل عمران. وَقَالَ وَحْشِي: قَتَلَ حَمْرَةَ طُعَيْمَةَ بَنَ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ يَوْمَ بَدْرٍ﴾^(۱)، قال أبو عبد الله: فورهم: غضبهم وَقَوْلُهُ: ﴿وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ﴾ (۷) ﴿الأنفال

۳- باسی به سهر هاتی غهزای بهدر

وه باسی نهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلند: (وه سویند به خوا بیگومان خوا نیوهی سهرخست له (غهزای) بهدردا له کاتیکیدا نیوه کهم ولاواز بوون دهی له خوا بترسن به لکو سوپاس گوزار بن بیریان بخهرموه نهو کاتهی دمت وت به بروادارمهکان نایا بهستان نی یه پهرومردگارتان کۆمهکتان بکات به سی ههزار له فریشته دابهزینراوهکان، به لئ نهگهر نارام بگرن وه له خوا بترسن پهلامارتان بدهن لهم کاتهدا پهرومردگارتان کۆمهکتان بکات به پینج ههزار له فریشته نیشان دارهکان، وهخوا تهنها نهو (کۆمهکی) ی کرد به موزده بوۆتان وه بوۆ نهوهی دله کانتانی پی نارام بی سهرکه وتنیش تهنها له لای خوای بالآدهستی داناومیه. وه ناردنی فریشتهکان بوۆ نهوه بوو به شیک لهوانه ی که بی پروان دابریت (له ناوی ببات) یان خهفمت باریان بکات (به تیکشکانیان) ئینجا به نا ئومیدی بگهڕینهوه)

- وه‌حشی ده‌لێ: له‌ رۆژی غه‌زای به‌دردا چه‌مه‌زه ﷺ توعه‌یمه‌ی کورێ عه‌دی
کورێ خیار^(۱)ی کوشت

- نه‌بو عه‌بدوللا (نیمای بوخاری) وتی: (قورهم): تورهمی یان

وه‌هرمایشتی خوای به‌رز و بلند: (ومیری نه‌وکاته بکه‌نه‌وه که خوا به‌لینی به
نیوه دا ده‌ست کهوتی یه‌کێک له‌و دووکه‌مه‌له (کاروانه‌ بازراگانی یه‌که یان
سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا) به‌راستی ده‌بیته‌ هی نیوه) تا کو‌تایی نایه‌ته‌که.

۳۹۵۱- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ
يَقُولُ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، غَيْرَ أَنِّي تَخَلَّفْتُ
عَنْ غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدٌ تَخَلَّفَ عَنْهَا، إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ،
حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوَّهُمْ عَلَى عَيْرٍ مِيعَادٍ^(۲).

۳۹۵۱- عه‌بدوللاێ کورێ که‌عب ده‌لێ: له‌ که‌عبی کورێ مالیکم ﷺ بیست ده‌یوت:
جگه‌ له‌ غه‌زای ته‌بووک له‌ هیج غه‌زایه‌ک به‌جێ نه‌ماوم که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
کردبیتی من له‌ غه‌زای به‌در به‌جێ مام به‌لام که‌س لۆمه‌وسه‌رزمنشت نه‌کرا که
به‌جێ ماو و به‌شدار نه‌بوو، بێگومان پێغه‌مبه‌ر ﷺ بۆیه (به‌له‌شکرکه‌یه‌وه)
ده‌رجوو مه‌به‌ستی (گرتنی) کاروانه‌که‌ی قورمیش بوو^(۳)، تاخاوه‌وان و
دوژمنه‌کانیانی به‌ یه‌کتری گه‌یاندا و کو‌کرده‌وه به‌بێ دیاری کردنی کات وشوینی
(به‌مه‌به‌ستی جه‌نگ کردن).

(۱) نین چه‌هر ده‌لێ: کورێ نه‌وفل راسته‌ نه‌ک کورێ خیار.

(۲) پروه‌انه: ۲۷۵۷.

(۳) که‌ کاروانێکی بازراگانی بوو له‌ شامه‌وه ده‌گه‌راپه‌وه بۆ مه‌که‌که به‌ لای مه‌دینه‌دا ده‌رۆشت. پروه‌انه: إرشاد الساري: ۱۰ / ۹.

۴- بابُ قولِ اللهِ تَعَالَى:

﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِآلِفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ ۝۱﴾
 وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ
 حَكِيمٌ ۝۱۰﴾ إِذْ يُنَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ
 وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۝۱۱﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ
 إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ
 فَأَضْرِبُوا قُلُوبَ الْعُقَاةِ وَأَضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۝۱۲﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿الأنفال

۴- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:

(بیر بکه‌نه‌وه کاتیڤ (له‌به‌دردا) هاناتان بۆ په‌رومردگارتان دهبرد خواش هات
 به هاناتانه‌وه فەرمووی من بۆ یارمه‌تیتان هه‌زار فریشته‌ی به‌ دواى یه‌کدا
 (دینمه‌ خوارى) دهنیرم، وه‌ خوا نه‌وه‌ی ته‌نها بۆ شادی و موژده‌ نارد تا دله‌کانتان
 پێی نارام بگریت وه‌ سه‌رکه‌وتنیش ته‌نها لای خوایه‌و به‌س به‌ راستی خوا به‌
 دمه‌لاتی کار به‌جێ یه‌، بیرى بکه‌نه‌وه‌ کاتێ (خوا) و منه‌وزی به‌سه‌رتاندا هێنا
 (بووه‌ هوێ) دله‌یایى ئیوه‌ له‌ لایهن (په‌رومردگار) خۆیه‌وه‌ بارانیشی له‌
 ناسمانه‌وه‌ بۆ باراندن تا پاکتان بکاته‌وه‌ پێی و پێسی شه‌یتان (دوو دلی و گومان)
 له‌ ئیوه‌ دور بخاته‌وه‌ و په‌یه‌ومندی دله‌کانتان بته‌وبکات و به‌ه‌وبارانه‌ پێکانتان
 دمه‌زراو و جیگیر بکات. بێنه‌وه‌ بیر کاتیڤ که‌ په‌رومردگارت نیگای
 بۆفریشته‌کان نارد که‌ بێگومان من (خوا) له‌ گه‌لتانم ده‌ی دلی که‌سانیک قایم و
 دامه‌زراوکه‌ن که‌ باومریان هێناوه‌ به‌ زوویی ترس و بیم دمه‌مه‌ دلی نه‌و

کهسانه‌ی که بێ باومر بوون جا ئیومه‌ش له سه‌رووی گهردنیا بدهن (واته سه‌ریان) وه له هه‌موو سه‌ر په‌نجه‌کانیا بدهن^(۱)، ئه‌وه له‌به‌ر ئه‌وه بوو که به‌راستی ئه‌وانه دزایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان کرد هه‌رکه‌سیکیش دزایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بکات ئه‌وه بیگومان تۆله‌ و سزای خوا زۆر به‌تینه‌)

۳۹۵۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا، لَأَنْ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ؛ أَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: لَا نَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا﴾ ﴿٢١﴾ الْمائدة. وَلَكِنَّا نَقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ. فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ. يَعْنِي قَوْلَهُ^(۲).

۳۹۵۲- ئیبنو مه‌سعوود ﷺ ده‌لی: له‌ میقدادی کورێ ئه‌سود ﷺ دیمه‌نیکم دی ئه‌گه‌ر من خاوه‌نی بومایه له هه‌موو شتی که له به‌رانبه‌ری ئه‌ودا بمبێ له لام خو‌شتربوو: میقداد ﷺ هاته‌خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وکاته‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوعای له‌ بت به‌رستان ده‌کرد، میقداد عه‌رزێ کرد: ئیمه وه‌کو هه‌ومی مووسا ﷺ نالین^(۳) که وتیان: تۆو به‌رومه‌ردگارت برۆن بجه‌نگین (دزیان) به‌لکو ئیمه لای راسه‌وه‌ ولای چه‌پته‌وه له به‌رده‌مه‌وه و له پشته‌وه جه‌نگ ده‌که‌ین ئه‌وسا پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیینی روخساری گه‌ش بووه و دلخۆشی کرد واته: وته‌که‌ی میقداد ﷺ.

۳۹۵۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشِبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "اللَّهُمَّ أَنْشُدْكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ

(۱) واته له هه‌موو لاشه‌یان بدهن له‌سه‌روه‌ه تا خواره‌وه.

(۲) بره‌وانه: ۴۶۰۹.

(۳) کاتی خۆی هه‌رمانی پێ کردن برۆن جه‌نگ له‌ دژی جه‌بابیره بکه‌ن.

إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَدْ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: حَسْبُكَ. فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: ﴿سَبِّحْهُمْ
الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ ۝﴾ القمر^(۱).

۳۹۵۳- ئیبنو عه‌بباس ؓ وتی: پیغه‌مبهر ﷺ له پوژی غه‌زای به‌دردا فه‌رمووی:
(ئه‌ی خوایه داوای به‌جی هینانی په‌یمان و به‌ئینه‌که‌ت لی ده‌که‌م^(۲) خوایه نه‌گه‌ر
بته‌وی (باوم‌داران له‌ناوچن) ئیتر ناپه‌رستریت) نه‌نجا نه‌بو به‌کر ؓ ده‌ستی
پیغه‌مبهری ﷺ گرت و وتی: ئیتر به‌سه (ئه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ) نه‌نجا له‌چادره‌که
هاته‌ده‌روه‌و ده‌یفه‌رموو: ((بیگومان کو‌مه‌له‌که‌یان ده‌شکینری و هه‌ل‌دین)).

۵- باب

۳۹۵۴- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ
الْكَرِيمِ أَنَّهُ سَمِعَ مَقْسَمًا -مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ- يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ
يَقُولُ: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝﴾ النساء. عَنْ بَدْرِ وَالْخَارِجُونَ إِلَى بَدْرِ^(۳).

۵- باسیک

۳۹۵۴- میقه‌سه‌م - نازاد کراوی عه‌بدو‌ل‌لای کوری حاریس- گپ‌په‌یه‌وه له ئیبنو
عه‌بباسه‌وه ؓ که بیستی لیی ده‌یوت: (له رافه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌دا) (یه‌کسان نین
دانیش‌توان (له جیهادی پیی خودا) له باوم‌داران) نه‌و مسو‌لمانانه‌ی که له
غه‌زای به‌دردا له مال‌دا دانه‌نیشن نارۆن بو به‌در (له پاداش‌تدا یه‌کسان نین)
له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا که دهر‌چوون بو غه‌زای به‌در.

(۱) پروانه: ۲۹۱۵.

(۲) که سه‌رخسته‌نه به‌سه‌ر کافره‌کاندا.

(۳) پروانه: ۴۵۹۵.

۱- بابُ عِدَّةِ أَصْحَابِ بَدْرِ

۳۹۵۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ^(۱).

۱- باسی ژماره ی به‌شدار بووانی غهزای بهدر (له) مسولمانان

۳۹۵۵- ئەبو ئیسحاق دەگیرێتهوه له بهرائهوه که وتی: من و ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہما به بچوک و مندال دانراین (و به‌شداریمان پێ نه‌کرا له به‌دردا).

۳۹۵۶- حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ يَوْمَ بَدْرِ، وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَدْرِ نَيْفًا عَلَى سِتْنَيْنِ، وَالْأَنْصَارُ نَيْفًا وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ^(۲).

۳۹۵۶- بەرا رضی اللہ عنہ وتی: له غهزای به‌دردا من و ئیبنو عومەر به بچوک و مندال دانراین، ژماره‌ی کۆچه‌ران له رۆژی غهزای به‌دردا له شه‌ست زیاتر بوون وه ئەنصاریه‌یه‌کانیش دووسه‌د و چل سه‌روتر بوون.

۳۹۵۷- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ وسلم مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا أَنَّهُمْ كَانُوا عِدَّةَ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاؤُوا مَعَهُ النَّهْرَ، بِضْعَةِ عَشَرَ وَثَلَاثِمِائَةٍ. قَالَ الْبَرَاءُ لَا وَاللَّهِ، مَا جَاوَزَ مَعَهُ النَّهْرَ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۳).

۳۹۵۷- ئەبو ئیسحاق ده‌ئی: له بهرائم رضی اللہ عنہ بیست ده‌یوت: هاوه‌لانی موحه‌مه‌د صلی اللہ علیہ وسلم بۆیان گیراوه‌وه له‌وانه‌یان به‌شداریه‌ی غهزای به‌دریان کردبوو، ئەوان ژماره‌یان

(۱) بره‌وانه: ۳۹۵۶.

(۲) بره‌وانه: ۳۹۵۵.

(۳) بره‌وانه: ۳۹۵۸، ۳۹۵۹.

بهنه‌ندازه‌ی ژماره‌ی هاوه‌لانی تالوت بوو نه‌وانه‌یان که له‌گه‌لیدا له دهریاکه په‌رینه‌وه: که سی سهد و سیازده کهس بوون، به‌رائیش وتی: نه سویند به خوا باوم‌پدار نه‌بی له‌گه‌لیدا له روبره‌که نه‌په‌رینه‌وه.

۳۹۵۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كُنَّا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ نَتَحَدَّثُ أَنَّ عِدَّةَ أَصْحَابٍ بَدَرٍ عَلَى عِدَّةِ أَصْحَابٍ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَلَمْ يُجَاوِزْ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ، بِضْعَةَ عَشَرَ وَثَلَاثُمِائَةٍ^(۱).

۳۹۵۸- به‌را ﷺ ده‌لی: نیه‌ه هاوه‌لانی موحه‌مه‌ه ﷺ له‌ناو‌خو‌ماندا باسی نه‌وه‌مان ده‌کرد که بی‌گومان ژماره به‌شدار بووانی (غه‌زای) به‌در به‌قه‌دمر ژماره هاوه‌لانی تالوت بوون نه‌وانه‌یان له‌گه‌ل تالوت له روبره‌که په‌رینه‌وه، ته‌نها باوم‌پداریش له‌گه‌لیدا په‌رینه‌وه، سی سهدو ده زیاتر بوون.

۳۹۵۹- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ. وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَدَرٍ ثَلَاثُمِائَةٍ وَبِضْعَةَ عَشَرَ، بَعْدَ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَمَا جَاوَزَ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۲).

۳۹۵۹- به‌را ﷺ وتی: نیه‌ه له ناو خو‌ماندا ده‌مانووت بی‌گومان هاوه‌لانی به‌شدار بووی به‌در سی سهدو ده زیاتر بوون به‌قه‌دمر ژماره هاوه‌لانی تالوت بوون نه‌وانه‌یان له‌گه‌ل تالوت دا له روبره‌که په‌رینه‌وه، ته‌نها باوم‌پداریش له‌گه‌لیدا په‌رینه‌وه.

(۱) برپاوه: ۳۹۵۷.

(۲) برپاوه: ۳۹۵۷.

۷- بابُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى كُفَّارِ قُرَيْشٍ: شَيْبَةَ وَعُتْبَةَ وَالْوَلِيدَ

وَأَبِي جَهْلٍ بْنُ هِشَامٍ وَهَلْ أَكْهَمُ

۳۹۶۰- حَدَّثَنِي عمرو بن خالد، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عمرو بن مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: اسْتَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْكَعْبَةَ، قَدَعَا عَلَى نَقَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ: عَلَى شَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ، وَأَبِي جَهْلٍ بْنِ هِشَامٍ، فَأَشْهَدُ بِاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُهُمْ صَرَغَى، قَدْ غَيَّرَتْهُمْ الشَّمْسُ، وَكَانَ يَوْمًا حَارًّا^(۱).

۷- باسی دووعا کردنی پیغه مبهەر ﷺ له کافرانی قورهیش: شهیبه و عوتبه و وهلیدی و نهبو جهلی کوری هیشام و باسی له ناوچوونیان

۳۹۶۰- عهبدوئلائی کوری مهسعود ﷺ دهئ: پیغه مبهری خوا ﷺ پوی کرده کابهو دووعای کرد له چهند کهسیکی قورهیش: دووعای کرد له شهیبهی کوری رهبیعه، وعوتبهی کوری رهبیعه، وهلیدی کوری عوتبه و نهبو جهلی کوری هیشام، نهجا شایهتی ددهم به خوا وبهراستی هه موویانم بینی (لهو شوینانهی پیغه مبهەر ﷺ فهرموو بووی) بی گیان کهوتبوون و مردبوون ههتاو رهشی کردبونهوه و گوژیبونی که نهو روزه رۆژیکی گهرم بوو.

۸- بابُ قَتْلِ أَبِي جَهْلٍ

۳۹۶۱- حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، أَخْبَرَنَا قَيْسٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ أَتَى أَبَا جَهْلٍ وَبِهِ رَمَقٌ يَوْمَ بَدْرٍ، فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: هَلْ أَعْمَدُ مِنْ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟!

۸- باسی کوشتنی نه بو جهل

۳۹۶۱- قەيس لە عەبدوللاوھ ﷺ دەگىرپىتەوھ دەئى: كە ئەو لە پۇژى غەزاي بەدردا پۇشتە سەر ئەبو جەھل ھىشتا گيانى تيا مابوو، ئەبو جەھل وتى: ئايا لەو بياوھ گەورەتر ھەيە كە ئۆھ كوشتان^(۱)؟

٣٩٦٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ.

وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ يَنْظُرُ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ؟" فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ قَالَ: أَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟ قَالَ: فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ. قَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟ - أَوْ: رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ؟ - قَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ: أَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟^(٣)

۳۹۶۲- ئەنەس^(۳) ﷺ وتى: پېغەمبەر ﷺ فەرمووى: ((كىى سەيىر دەكات بزانى ئەبو جەھل چى كىردوو (چى لېھاتوو) ؟)) ئىبنو مەسعود ﷺ رۆشت و بىنى ھەردوو كۆرۈمكەى عەفرا^(۴) (بە شمشىر) لىيان دا بوو تا سارد بوو بويەو.

(ئىبنو مەسعود وتى: تۆنەبو جەھلى؟ (ئەنەس) وتى: جانىبنو مەسعود درىشى ئەبو جەھلى گىرت (ئەبو جەھل) وتى: پىاو ھەيە لەسەروى ئەو پىاودو كە ئىو كۆشتووتانە؟ يان وتى: (پىاو ھەيە لەسەرو ئەو پىاودو) ھۆزى خۆى كۆشتى ؟

(۱) (هَلْ أَعْمَدُ مِنْ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟!) به چەند شتووی تر مانا کراوه: جا چی تایه پیاوی یتووه بیکوژن، نه بو ئو نهنگی یه نه بو ئتووه شانازییه، چی تایه پیاوی هۆزی خۆی بیکوژن، به لām خۆزگه پیاوی پیاوانه بیکوشتایه. پروانه: فتح الباری: ۳۷۳/۹، وإرشاد الساری: ۱۹/۹. (۲) ۳۹۶۳، ۴۰۲۰.

(۳) نهم فہرموودہ بہ دوو رشتہ لہ نہ نہ سہوہ $\frac{1}{2}$ گیر دراوہ تہوہ.

(۴) معاز و موعه ویز.

ئهحمده کوری یونس (له گیرانه و مکهیدا هاتوووه عهبدوللا وتی) تو نهبو جههلیت ؟

۳۹۶۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "مَنْ يَنْظُرُ مَا فَعَلَ أَبُو جَهْلٍ؟" فَاَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ؟! أَوْ قَالَ: قَتَلْتُمُوهُ؟^(۱)

۳۹۶۳- ئههههس ﷺ وتی: پێغه مبهه ﷺ فهرمووی: ((کی سهیر دهکات بزانی ئهبو جههل چي کردوووه چي لیهاتوووه؟)) ئینجا ئیبنو مهسعوود ﷺ رۆشت و بیینی دوو کوره که ی عهفرا^(۲) (بهشمشیر) لیانداوسارد بوتهوه، عهبدوللاش ﷺ ریشی گرت و پێی وت: تو نهبو جههلی؟ (ئهبو جههل) وتی: ئایا پیاو ههیه له سهرووی ئهو پیاوهی هۆزه که ی کوشتویانه؟ یان وتی: کوشتووتانه؟!

۳۹۶۳م- حَدَّثَنِي ابْنُ الْمُثَنَّى، أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، أَخْبَرَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ نَحْوَهُ.
۳۹۶۳م- (ئیمامی بوخاری دهلی)^(۳): ئیبنولوسهنا بو ی گیرامهوه وتی: موعازی کوری موعاز بو ی گیراینهوه وتی: سولهیمان بو ی گیراینهوه وتی: ئهههس ﷺ بو ی گیراینهوه وهکو فهرمووده که ی پێشوو گیراینهوه.

۳۹۶۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَتَبْتُ عَنْ يُونُسَ بْنِ الْمَاجِشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ فِي بَدْرٍ. يَعْنِي: حَدِيثَ ابْنِ عَفْرَاءَ^(۴).

(۱) ۳۹۶۲.

(۲) موعاز و موعهویز پروانه: إرشاد الساري: ۲۰/۹.

(۳) فهرمووده که ی پێشووه به گیرانهوه که ی تر واته له بهر جیاوازی سه نه ده که ی هیناویه تی به لām فهرمووده که هه مان فهرمووده ی پێشووه.

(۴) پروانه: ۳۱۴۱.

۳۹۶۴- صالحی کوری نیراهیم له باوکیهوه له باپیریهوه گپراویتییهوه:
لهبه دردابوو. مه بهستی: ههرموودمهکی دوو کورمهکی عهفراوو.

۳۹۶۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبُو مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجْتُو بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ وَفِيهِمْ أَنْزَلَتْ: ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ أَخَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ﴾ (۱۱) الْحَج. قَالَ: هُمُ الَّذِينَ تَبَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ، حَمْزَةً، وَعَلِيٌّ، وَعُبَيْدَةُ - أَوْ أَبُو عُبَيْدَةَ - بْنُ الْحَارِثِ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةُ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ^(۱).

۳۹۶۵- ههیسی کوری عوباد له عهلی کوری نه بی تالیبهوه عليه السلام دهیگپرتیهوه که نهو (عهلی) دهلی: من یه کهم که سیکم له رۆزی دواپیدا له خزمهت خوی به بهزمییدا چۆک دانهدهم بۆ دادگایی. ههیسی کوری عوباد وتی: ئەم نایهته: (نهمانه دوو کۆمهلی دژ به یهکن دهمهقالتی وکیشمهانه دهمبارهی پهرومردگاریان) دهمبارهی نهوان دابهزی. وتی: نهوان بوون لهجهنگی بهدردا رپوبه پرووی یهکتر بوونهوه بۆ جهنگ (که نهمانه بوون) حهمزه و عهلی و عوبهیده - یان نهبو عوبهیده - ی کوری حاریس (لهگهه) شهیبهی کوری رهمیعه وعوتبه ووهلیدی کوری عوتبه.

۳۹۶۶- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، عَنْ أَبِي دَرٍّ عليه السلام قَالَ: نَزَلَتْ: ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ أَخَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ﴾ (۱۱) الْحَج. فِي سِتَّةٍ مِنْ قُرَيْشٍ: عَلِيٌّ، وَحَمْزَةُ وَعُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ^(۲).

(۱) بروانه: ۳۹۶۷، ۴۷۴۴.

(۲) بروانه: ۳۹۶۸، ۳۹۶۹، ۴۷۴۳.

۳۹۶۶- قه‌یسی کورپی عوباد له نه‌بو زمره‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه ده‌لی: نه‌م نایه‌ته: (نه‌مانه دوو کۆمه‌لی دژ به‌یه‌کن دمه‌قالی وکیشه‌یانه دمرباره‌ی په‌روم‌ردگاریان) دمرباره‌ی شەش کەس لە قورەیش دابەزی: حەمزەوعلی وعبەیدوللای کورپی حاریس وشەیبە‌ی کورپی پەمبە‌وعوتبە کورپی پەمبە‌ع وولیدی کورپی عوتبە.

۳۹۶۷- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الصَّوَّافِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ - كَانَ يَنْزِلُ فِي بَنِي ضُبَيْعَةَ وَهُوَ مَوْلَى لِبْنِي سَدُوسَ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ ﷺ فِينَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿ هَذَانِ خَصِمَانِ ائْتَصَمُوا فِي رَيْبٍ ﴾ (۱۹) الحج (۱).

۳۹۶۷- (نیمامی بوخاری ده‌لی): ئیسحاق‌ی کورپی ئیبراہیمی صه‌وواف بۆی گپ‌راینه‌وه وتی: یوسفی کورپی یه‌عقوب- که له‌ناوبه‌نی زوبه‌یعه دائه‌به‌زی ولایده‌دا که نازاد کراوی به‌نی سه‌دوس بوو- بۆی گپ‌راینه‌وه وتی: سولیمانی تهمیمی بۆی گپ‌راینه‌وه له نه‌بو میجله‌زه‌وه له قه‌یسی کورپی عوباده‌وه وتی: عه‌لی ﷺ وتی: نه‌م نایه‌ته: (نه‌مانه دوو کۆمه‌لی دژبه‌یه‌کن دمه‌قالی وکیشه‌یانه دمرباره‌ی په‌روم‌ردگاریان) دمرباره‌ی ئیمه (وکا‌فره‌کانی قور‌میش) دابەزی.

۳۹۶۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ ﷺ يَقْسِمُ: لَنَزَلَتْ هَؤُلَاءِ الْآيَاتُ فِي هَؤُلَاءِ الرَّهْطِ السَّتَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ. نَحْوَهُ (۲).

(۱) پروانه: ۳۹۶۵.

(۲) پروانه: ۳۹۶۶.

۳۹۶۸- قه‌یسی کوری عوباد ده‌لی: له ئەبو زەرم ﷺ بیست سوێندی ده‌خوارد ئەم نایه‌تانه (هَذَا خَصَمَان) (تا کۆتایی سی نایه‌ت) پۆزی غه‌زای به‌در دهرباره‌ی نا ئەو کۆمه‌له‌ که شه‌ش که‌س بوون دابه‌زی. هاوشیوه‌ی فه‌رمووده‌که‌ی قه‌بیسه^(۱).

۳۹۶۹- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يَقْسِمُ قَسَمًا: إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ ﴿هَذَا خَصَمَانٌ أَخْضَمُوا فِي رَيْبٍ ۝﴾ الْحَجَّ. نَزَلَتْ فِي الَّذِينَ بَرَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ: حَمْزَةُ، وَعَلِيٌّ، وَعُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ، وَعُتْبَةُ، وَشَيْبَةُ ابْنِ رَيْعَةَ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ^(۲).

۳۹۶۹- قه‌یس ده‌لی: له ئەبو زەرم ﷺ بیست سوێندی ده‌خوارد به‌ خوا که بێگومان ئەم نایه‌ته: (ئهمانه دوو کۆمه‌لی دژبه‌یه‌کن دهمه‌قالی و کیشه‌یانه دهرباره‌ی په‌رومردگاریان) دهرباره‌ی ئەو که‌سانه دابه‌زی که له پۆزی غه‌زای به‌دردا پووبه‌روو یه‌کتری بوونه‌وه بۆ جه‌نگ^(۳): (که ئهمانه بوون) چه‌مزه و عه‌لی و عوبه‌یدووللای کوری حاریس ﷺ شه‌یبه‌ی و عوتبه‌ کورانی په‌مبیه‌ ووه‌لیدی کوری عوتبه‌.

۳۹۷۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: سَأَلَ رَجُلٌ الْبَرَاءَ - وَأَنَا أَسْمَعُ - قَالَ: أَشْهَدُ عَلِيٌّ بَدْرًا؟ قَالَ: بَارَزَ وَظَاهَرَ^(۴).

(۱) که به ژماره: ۳۹۶۶ هاتوو ده‌رمووده پێشتر باسمان کرد.

(۲) ب‌پ‌وانه: ۳۹۶۶.

(۳) یان پوو به‌ پ‌ووی یه‌کتر بوونه‌وه به‌ شمشیر.

(۴) (وَظَاهَرَ) واته: پۆشینی دوو زړیی جه‌نگی به‌سه‌ر یه‌ک‌ریدا، وه ئەگه‌ر به‌ سه‌رکه‌وتنی جه‌نگاوهر به‌سه‌ر به‌رانبه‌ره‌که‌یدا له‌شه‌ره‌ شمشیردا مانا بک‌ریت راسته و ده‌گونجیت.

۳۹۷۰- نهبو ئیسحاق دهلی: پیاویک پرسپاری له بهرا کرد منیش گویم لی بوو وتی: ئایا عهلی ﷺ نامادهی غهزای بهدر بوو (بهشداریوو)? بهرانیس وتی: شهره شمشیری کرد (له بهرانبهرا کافراندا) وه دوو زریشی^(۱) پۆشیبوو.

۳۹۷۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ الْمَاجَشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: كَاتَبْتُ أُمِّيَةَ بْنَ خَلْفٍ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ، فَذَكَرَ قَتْلَهُ وَقَتْلَ ابْنِهِ، فَقَالَ يَلَالُ: لَا نَجُوتُ إِنْ نَجَا أُمِّيَةُ^(۲).

۳۹۷۱- صالحی کورپی ئیبراهیمی کورپی عهبدوهرحمانی کورپی عهوف له باوکیهوه دهگیرپتهوه له باپیریوه کهعهبدوهرحمانی کورپی عهوفه دهلی: نامهیهکم نوسی بۆنومهیهی کورپی خهلف^(۳) جاکه رۆژی غهزای بهدر بوو- ئیتر باسی کوشتنی ئومهیه وکوشتنی کورمهکی کرد- بیلالیس وتی: من پرگارم نهبیته گهر ئومهیه پرگاری بیته^(۴).

۳۹۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَرَأَ ﴿وَالنَّجْمِ﴾ ① النجم. فَسَجَدَ بِهَا، وَسَجَدَ مَنْ مَعَهُ، غَيْرَ أَنَّ شَيْخًا أَحَدًا كَفَا مِنْ تَرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى جَبْهَتِهِ فَقَالَ: يَكْفِينِي هَذَا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدُ قُتِلَ كَافِرًا^(۵).

۳۹۷۲- عهبدووللا ﷺ دهگیرپتهوه له پیغه مبهروهوه ﷺ که نهو سورپتهی نهجمی خویند و سوژدهی برد نهوانهش لهگه لیدا بوون سوژدهیان برد، جگه له پیاویکی

(۱) زری کراسیکی ناسینه بۆ کاتی جهنگ له بهرا کراوه. وه نهگهر (وظاهرا) به سه رکوت به سهرا بهرانبهرا کهیدا مانا بکریته راسته و دهگونجیته.

(۲) بروانه: ۲۳۰۱.

(۳) که نهو مال و کس و کارم له مه کهکه بباریزی منیش له مه دینه مال و شتی نهو بپاریزم.

(۴) هه ره شهی کوشتنی لی کرد.

(۵) بروانه: ۱۰۶۷.

پیری به ته مه نه که مشتێ خوێ هه لگرت و بهرز کردهوه بو ناوچاوانی (سوژدهی له سه ر برد) وتی: من نه مه مه به سه. عه بدوللا ده لێ: جا دواتر بینیم به کا هری کوژرا.

۳۹۷۳ - أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: كَانَ فِي الزُّبَيْرِ ثَلَاثُ ضَرْبَاتٍ بِالسَّيْفِ، إِحْدَاهُنَّ فِي عَاتِقِهِ. قَالَ: إِنْ كُنْتُ لَأَدْخِلَ أَصَابِعِي فِيهَا. قَالَ: ضَرْبٌ ثِنْتَيْنِ يَوْمَ بَدْرٍ، وَوَاحِدَةً يَوْمَ الْيَرْمُوكِ. قَالَ عُرْوَةُ: وَقَالَ لِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ حِينَ قُتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ: يَا عُرْوَةُ، هَلْ تَعْرِفُ سَيْفَ الزُّبَيْرِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ فَمَا فِيهِ؟ قُلْتُ: فِيهِ قَلْعَةٌ فَلَهَا يَوْمَ بَدْرٍ. قَالَ: صَدَقْتَ، بِهِنَّ قُلُوبٌ مِنْ قِرَاعِ الْكُتَابِ. ثُمَّ رَدَّهُ عَلَى عُرْوَةَ. قَالَ هِشَامُ: فَأَقَمْنَاهُ بَيْنَنَا ثَلَاثَةَ آلَافٍ، وَأَخَذَهُ بَعْضُنَا، وَلَوْدَدْتُ أَنِّي كُنْتُ أَخَذْتُهُ^(۱).

۳۹۷۳- هیشام له عورووه دهگیرێتهوه ده لێ: زوبهیر سێ شوینی لێدانی شمشیری پێوه بوو، یه کێکیان له شانیدا بوو (عورووه) ده لێ: من په نهجه گانه دهخسته ناویهوه (نه وه منده چال بوو) عورووه ده لێ: دوانیان له رۆژی غهزای به دردا لێ درا یه کێکیشیان رۆژی جهنگی یه رموک لێی درا.

عورووه ده لێ کاتی عه بدوللای کورێ زوبهیر کوژرا عه بدوله لیکی کورێ مه روان پێی وتم: نه ی عورووه ئایا شمشیرمه که ی زوبهیر چۆن بوو (دمیناسیته وه) وتم: به لێ، وتی: ده ی چی تیا بوو؟ وتم: لا تیزمه که ی که لێکی تیا بوو له رۆژی غهزای به دردا پارچه یه که له تیزییه که ی لێ بوو بویه وه، وتی: راست ده که یه. پاشان وتی: شمشیرمه کان که ل بوونیان تیا به هوی به هیزی لێدانی چه کدار و له شکره وه^(۲)، پاشان عه بدوله لیکی شمشیرمه که ی گیرایه وه بو عورووه. هیشام ده لێ:

(۱) بره وانه: ۳۷۲۱.

(۲) نه مه نه وه شیعریکی نابیهی زوبیانی یه.

به‌پاره نه‌و شمشیرمان دانا له نیوان خو‌ماندا به سی هزار وکه‌سی‌کمان^(۱)
(به‌وپاره) هه‌لی‌گرت‌ه‌وه بو‌خوی، (هیشام ده‌لی): ناواته خوازم بووم من
هه‌لم‌بگرتایه‌ته‌وه.

۳۹۷۴- حَدَّثَنَا قُرُوءُ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ سَيْفُ الزُّبَيْرِ مُحَلًى بِفِضَّةٍ.
قَالَ هِشَامٌ: وَكَانَ سَيْفُ عُرْوَةَ مُحَلًى بِفِضَّةٍ.

۳۹۷۴- هیشام له باوکیه‌وه ده‌گیر‌پ‌ته‌وه ده‌لی: شمشیره‌که‌ی زوبه‌یر به زیو
رازی‌ن‌را‌بو‌یه‌وه^(۲). هیشام ده‌لی: شمشیره‌که‌ی عوروه به زیو رازی‌ن‌را‌بو‌یه‌وه.

۳۹۷۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ
أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا لِلزُّبَيْرِ يَوْمَ الْيَرْمُوكِ: أَلَا تَشُدُّ فَتَشُدَّ مَعَكَ؟ فَقَالَ: إِنِّي إِنْ
شَدَدْتُ كَذَبْتُمْ. فَقَالُوا: لَا نَفْعَلُ. فَحَمَلَ عَلَيْهِمْ حَتَّى شَقَّ صُفُوفَهُمْ، فَجَاوَزَهُمْ وَمَا
مَعَهُ أَحَدٌ، ثُمَّ رَجَعَ مُقْبِلًا، فَأَخَذُوا بِلِجَامِهِ، فَضَرَبُوهُ ضَرْبَتَيْنِ عَلَى عَاتِقِهِ بَيْنَهُمَا ضَرْبَةُ
ضَرْبِهَا يَوْمَ بَدْرٍ. قَالَ عُرْوَةُ: كُنْتُ أُدْخِلُ أَصَابِعِي فِي تِلْكَ الضَّرَبَاتِ أَلْعَبُ وَأَنَا صَغِيرٌ.
قَالَ عُرْوَةُ: وَكَانَ مَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ يَوْمَئِذٍ وَهُوَ ابْنُ عَشْرِ سِنِينَ، فَحَمَلَهُ عَلَى
فَرَسٍ وَكَلَّ بِهِ رَجُلًا^(۳).

۳۹۷۵- هیشامی کوری عوروه له باوکیه‌وه ده‌گیر‌پ‌ته‌وه و ده‌لی: له رۆزی
(جه‌نگی) یه‌رموک دا هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به زوبه‌یریان وت: ئایا
هیرش نابیه‌یت ئیمه‌ش له‌که‌لتدا هیرش بیه‌ین؟ زوبه‌یر وتی: دل‌نیام نه‌گه‌ر من
په‌لاماریان بده‌م ئیوه درۆده‌که‌ن و (په‌لامار ناده‌ن)، وتیان وا ناکه‌ین (په‌لامار

(۱) که عوسمانی کوری عوروه‌یه که برای هیشامه.

(۲) مه‌به‌ست پتی ده‌سته‌که‌که‌یه‌تی نه‌خش و نیگاری لی دروست کرابوو.

(۳) پروانه: ۳۷۲۱.

دمدين) نهنجا زوبهیر هیئرش وپهلاماری بۆ بردن^(۱) ههتاریز (ی سوپای رۆم) کانی بری وشکاندی ولتییان تیپه‌ری و کەسی له‌گه‌ڵدا نه‌بوو، پاشان گه‌ڕایه‌وه به‌رمو هاورپێکانی، (رۆمه‌کان) رەشۆی وڵاخه‌که‌یان گرت و دوو شمشیریان دا له‌شانی که له نیوانیاندا لێدراویکی تر هه‌بوو له رۆژی (غه‌زای) به‌دردا لێی درابوو. عوروه ده‌لێ: من که منداڵ بووم په‌نجه‌کانم ده‌خسته ناوی نه‌و شوین لێدراوانه ویاڕیم پێ ده‌کرد. عوروه ده‌لێ: له‌وکاته‌دا عه‌بدوڵلای کو‌ری زوبه‌یر له‌گه‌ڵ زوبه‌یر دا بوو (له‌غه‌زاکه‌دا) که ته‌مه‌نی ده‌ ساڵ بوو سواری نه‌سه‌پێکی کردبوو و پیاویکیشی له‌گه‌ڵ دانا‌بوو ناگای لێ بێ.

٣٩٧٦- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، سَمِعَ رُوحَ بْنَ عَبَّادَةَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطَوَاءِ بَدْرِ حَبِيبٍ مُحْبِثٍ، وَكَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَلَمَّا كَانَ يَبْدُرُ الْيَوْمَ الثَّالِثَ، أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَحْلَهَا، ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ، وَقَالُوا: مَا نَرَى يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرَّيِّ، فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ: "يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، أَيَسْرُكُمُ أَتُكْمُ أَطْعَمُكُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ؟ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقًّا، فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا؟". قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ". قَالَ قَتَادَةُ: أَحْيَاهُمْ اللَّهُ حَتَّى أَسْمَعَهُمْ قَوْلَهُ تَوْبِيحًا وَتَضْغِيرًا وَنَقِيمَةً وَحَسْرَةً وَنَدَمًا^(٣).

(۱) بۇ رۆمەكان.

(۲) پروانه: ۳۰۶۵.

۳۹۷۶- نه نه سی کوری مالیک ﷺ له نه بو ته لهوه ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆزی (غمزای) به دردا فه رمانی کرد به بیست و چوار کهس له پیاوه که ورمه گانی قورمیش هر ئی درانه ناویرئ له بیرمه گانی به دری بیسی بیسکراو، وه پیغه مبهر ﷺ باوی وا بوو که به سهر هه ومیکدا زال بوایه سی شهو له ومه دیدان وگورمه پانه دا ده مایه وه، جا له به دردا رۆزی سی یه می زال بوونی بوو فه رمانی کرد و شترمه کی بوکۆپان کرا، پاشان رۆشت و هاوه لانیس شوینی که وتن، وتیان: بروامان وا بوو نیشتیکی هه یه ده مروات (دهست به ناو بگه یه نی) رۆشت هه تا چوو له قه راغی بیرمه که دا راومستا، جا یه که یه که دهستی کرد به بانگ کردنیان به ناوی خویمان و باوکیانه وه ناوی ده بردن: ((نه ی فلانی کوری فلان نه ی فلانی کوری فلان نایا بیتان خوش ده بوو به گوپی خوا و پیغه مبهر مه ی تان بکرا یه ؟ چونکه دلنیابن نیمه نه وه ی په رومردگارمان به لئینی پیداین بینیمان و راست بوو، ده ی نایا نیوهش نه وه ی په رومردگارتان به لئینی پیدان راست ده رچوو؟)) (نه بو ته لهجه) وتی: عومه ر ﷺ وتی: نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ تو چون قسه له گه ل نه ولاشه بوگه نانه ده که ی ت؟ پیغه مبهری خواش ﷺ فه رمووی: ((سویند به و زاته ی گیانی موحه ممه دی به دهسته: نیوه له وان باشتر گویتان له وه نی یه که من ده یلیم)).

هه تاده ده لی: خوا زیندوی کردنه وه هه تا وته که ی پیغه مبهریان ﷺ بی بژنه وی بو سه رزمه نشت و بی پیزی و نه گبه تی و داخ و په شیمانی (بویمان).

۳۹۷۷- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: هُمْ وَاللَّهُ كَفَّارٌ قَرِيشٌ. قَالَ عَمْرُو: هُمْ قُرَيْشٌ. وَمُحَمَّدٌ ﷺ نِعْمَةُ اللَّهِ ﷻ وَأَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ (۲۸) ﷻ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: النَّارَ، يَوْمَ بَدْرٍ (۱).

۳۹۷۷- عهتا له ئیبنو عه عباسه وه ﷺ دهگیرته وه (که له پافه ی ئهم نایه ته دا) (ئه وان له جیاتی (سو پاسی) به هره وچا که ی خوا بی با وه پ و سپله بوون) وتی: سویند به خوا ئه وانه کافرائی قورمیش بوون. عه مر (ی کوری دینار) ده لئ: ئه وانه قورمیشه کانن، موحه ممه دیش به هره که ی خودایه (که بویان هاتو وه) (وه که له که یان به ره وه هه لدر برد) ده لئ: (به ره وه) دوزده (یان بردن به ره وه تیا چوونیان) له جهنگی روژی به دردا.

۳۹۷۸- حَدَّثَنِي عُيَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَفَعَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ: "إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِكُأَةِ أَهْلِهِ". فَقَالَتْ: إِمَّا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّهُ لَيُعَذَّبُ بِخَطِيئَتِهِ وَذَنْبِهِ، وَإِنَّ أَهْلَهُ لَيَبْكُونَ عَلَيْهِ الْآنَ" (۱).

۳۹۷۸- هیشام له باوکیه وه گیرایه وه وتی: لای عایشه ﷺ گیرایانه وه که ئیبنو عومه ر ﷺ ئهم فهرمووده ی دایه پال پیغه مبه ر ﷺ که فهرموویه تی: بیگومان مردوو له گوړه کهیدا سزا دهریت به هو ی گریان ی کهس و کاریه وه (له سه ری) ((عایشه ش ﷺ وتی: به دلنیا ییه وه پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((به راستی مردوو سزا دهریت به هو ی تاوان و گونا هی خو یه وه، وه کهس و کاریشی له سه ری ده گیرن)).

۳۹۷۹ - قَالَتْ: وَذَٰكَ مِثْلُ قَوْلِهِ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ عَلَى الْقَلْبِ وَفِيهِ قَتْلَى بَدْرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ لَهُمْ مَا قَالَ: "إِنَّهُمْ لَيَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ". إِمَّا قَالَ: "إِنَّهُمْ الْآنَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّ مَا كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ حَقٌّ". ثُمَّ قَرَأَتْ ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى﴾ النمل. ﴿وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ﴾ فاطر. تَقُولُ حِينَ تَبُوءُ مَا مَقَاعِدُهُمْ مِنَ النَّارِ.

۳۹۷۹- (عائیشه رضی اللہ عنہا) وتی: ئەوہ (ی باسکرا) وەك ئەم فەرموودەى پێغەمبەرى خوا ﷺ وایه له قەراغى بیرێکدا وەستابوو کە کوژراوانى بەردى تیاوو لەبەتپەرستانى (قورمیش) جا ئەم فەرمايشتهى فەرموو پێیان: ((بێگومان چاک گۆیان لەوێهە من پێیان دەلێم)) وە فەرمووی:

((بەرپاستى ئیستا دەرانی ئەوہى من پێیان دەلێم هەق و راستە)) پاشان عائیشە رضی اللہ عنہا ئەم نایەتەى خوێندەوہ: ((بەرپاستى تۆناتوانى (بانگەوازى) بەمردووہکان ببیستى)) (وہ تۆ ئەى موحەممەد ﷺ ناتوانى بەیامەکەت ببیستى بەوانەى کە لە گۆرەکاندان (واتەمردوون)) ((عائیشە) دەلێ: کاتى نیشتهجى بوون لە شوێنى دانیشتنەکانیاندا لەناو ناگرى دۆزەخ.

۳۹۸۰-۳۹۸۱- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما قَالَ: وَقَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى قَلْبِ بَدْرِ فَقَالَ: "هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ثُمَّ قَالَ إِنَّهُمْ الآنَ يَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ". فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ، فَقَالَتْ: إِنَّمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّهُمْ الآنَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّ الَّذِي كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ هُوَ الْحَقُّ". ثُمَّ قَرَأَتْ: ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَ﴾ (النمل. حَتَّى قَرَأَتِ الْآيَةَ^(۱)).

۳۹۸۰-۳۹۸۱- هیشام له باوکیهوه دهگیرێتهوه له ئیبنو عومەرەوه رضی اللہ عنہما دەلێ: پێغەمبەر ﷺ لەسەر بیرەکەى بەدر وەستا و فەرمووی: ((نایا ئەوہى بەروەردگارتان بەلێنى پێدان بینیتان و راست بوو؟)) پاشان فەرمووی: ((بێگومان ئەوان ئیستا ئەوہى من دەلێم دەبیستن)) ئەنجا ئەمە (ی ئیبنو عومەر گیرپایەوه) بۆعائیشەباسکرا، عائیشەش وتی: بێگومان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بەدلتیاییهوه ئەوان (کافران) چاک دەرانی ئەوہى من دەمووت

بېيان راسته و ههقه)). پاشان ئهم نايهتهى خویندموه ((بېگومان تۆناتوانى
(بانگهوازى) به مردوووهكان ببیسینی)) (بهردهوام) بوو ههتا ههموو نايهتهكهى
خویندموه.

۹- بابُ قُضْلُ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا

۳۹۸۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرِو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ
حُمَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أُصِيبَ حَارِثَةُ يَوْمَ بَدْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ، فَجَاءَتْ أُمُّهُ إِلَى
النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَرَفْتَ مَنَزِلَةَ حَارِثَةَ مِنِّي، فَإِنْ يَكُنْ فِي الْجَنَّةِ أَصِرْ
وَأَحْتَسِبْ، وَإِنْ تَكُ الْأُخْرَى تَرَى مَا أَصْنَعُ؟ فَقَالَ: "وَيْحَكَ، أَوْهَيْبَتِ؟ أَوْ جَنَّةٌ وَاحِدَةٌ هِيَ
إِنَّهَا جَنَّاتٌ كَثِيرَةٌ، وَإِنَّهُ فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ"^(۱).

۹- باسى گهزى ئهو كه سهى بهشدارى (غهزای)

بهدرى کردوووه

۳۹۸۲- حومهید دهئى: له ئهههسم ﷺ بیست دمیوت: حاریسه میرد منداڵ بوو
كه له رۆزى (غهزای) بهدردا پیکرا به (تیریک و مرد) ئههجا دایكى هات بو
خرمهتى پیغهمبهر ﷺ و وتی: ئهى پیغهمبهرى خوا بهراستى خۆت دهزانى
حاریسه پلهوخۆشهویستی چهند بوولای من، جائهگهر له بهههشتدا بیّت ئهوه
ئارام دهگرم وچاوهروانى پاداشتى خوام، خۆئهگهر دیوهكهى تری بیّت دهبینى
چى دهگهه^(۲)؟ پیغهمبهرى خواش ﷺ فهرمووی: ((هاوار بوّتۆ، ئهوه شیت بوی
(به مردنى کورهگهت) وادهزانى يهك بهههشته؟ بېگومان چهند بهههشتیكى
زۆره، وه دئنیابه کورهگهت لهوبهههشتهدایه كه ناوى فردهدهوسه))

(۱) بېروانه: ۲۸۰۹.

(۲) له گریان و شین و زارى بوئى.

۳۹۸۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ: سَمِعْتُ حُصَيْنَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبَا مَرْثَدٍ وَالزُّبَيْرَ وَكُلُّنَا فَارِسَ، قَالَ: "انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاحٍ، فَإِنَّ بِهَا امْرَأَةً مِنَ الْمُشْرِكِينَ، مَعَهَا كِتَابٌ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى الْمُشْرِكِينَ". فَأَذْرَكْنَاهَا تَسِيرُ عَلَى بَعِيرٍ لَهَا حَيْثُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْنَا: الْكِتَابُ. فَقَالَتْ: مَا مَعَنَا كِتَابٌ. فَأَنْخَنَاهَا فَالْتَمَسْنَا فَلَمْ نَرِ كِتَابًا، فَقُلْنَا: مَا كَذَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتَجَرِّدَنَّكَ. فَلَمَّا رَأَتْ الْجِدَّ أَهْوَتْ إِلَى حُجْرَتِهَا - وَهِيَ مُحْتَجِزَةٌ بِكِسَاءٍ - فَأَخْرَجَتْهُ، فَأَنْطَلَقْنَا بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ خَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، فَدَعْنِي فَلَا ضَرْبَ عُنُقِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ". قَالَ حَاطِبُ: وَاللَّهِ مَا بِي أَنْ لَا أَكُونَ مُؤْمِنًا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ أَرَدْتُ أَنْ يَكُونَ لِي عِنْدَ الْقَوْمِ يَدٌ يَدْفَعُ اللَّهُ بِهَا عَنْ أَهْلِي وَمَالِي، وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِكَ إِلَّا لَهُ هُنَاكَ مِنْ عَشِيرَتِهِ مَنْ يَدْفَعُ اللَّهُ بِهِ عَنْ أَهْلِهِ وَمَالِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "صَدَقَ، وَلَا تَقُولُوا لَهُ إِلَّا خَيْرًا". فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ قَدْ خَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، فَدَعْنِي فَلَا ضَرْبَ عُنُقِهِ. فَقَالَ "لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَذْرٍ؟". فَقَالَ: "لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ إِلَى أَهْلِ بَذْرٍ فَقَالَ: اغْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ الْجَنَّةُ"، أَوْ "فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ". فَدَمَعَتْ عَيْنَا عُمَرَ وَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ^(۱).

۳۹۸۳- عهلی ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ من و ئه‌بو مه‌رسه‌د و زوبه‌یری نار‌د هه‌موومان سوار چاک بووین، فه‌رمووی: ((برپۆن هه‌تا دمگه‌نه (رَوْضَةُ خَاحٍ)^(۱) جا بیگومان له‌ویدا ئافرمیتیکی بته‌هرستی تیا‌یه نامه‌یه‌کی پی ێه له‌حاتی‌بی کوردی ئه‌بی به‌لته‌عه‌وه (نوسراوه) بو بته‌هرستان (ی مه‌ککه) ئی‌مه‌ش (پروشتین و) پیگه‌یشتین له‌ه‌وجیگه‌یه‌دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی به‌سواری

(۱) بروانه: ۳۰۷.

(۲) شونیکه نزیک مه‌دینه.

وشرهکهیهوه دەرۆشت (پامانگرت) وتمان: نامهکه دمربینه وتی: هیچ نامهیهکمان پئ نیه، ئیمهش وشرهکهیمان یهخ دا و گهپاین و هیچ نامهیهکمان نه دۆزییهوه، ئهنجا وتمان پیغه مبهری خوا ﷺ درۆ ناکات، سویند به خوا ئه و نامهیه دمر دینیت یان جل و بهرگت له بهردا ناهیلین و پرووت دمکهینهوه، ئهنجا کهزانی به راستمانه- کهواکهی بهستبویه پشتی - دهستی برد وله کهواکهیدا دمری هینا^(۱)، جا ئیمهش نامهکهمان هینایهوه بو پیغه مبهری خوا ﷺ (چاکه خوینرایهوه) عومهر ﷺ وتی: ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ بیگومان ناپاکی کردووه له خوا و پیغه مبهرکهی و باومرداران بویه لیم گهری با بدهم له گهردی. پیغه مبهر ﷺ فهرمووی (حاتیب): ((جی پائی پیوه نای ئه م کاره بکهیت)) وتی: سویند به خوا هیچ شتیک له ناخمدانیه که باومردار نه مابم به خوا و پیغه مبهرکهی ﷺ، ویستومه لای ئه و کوومه له (هورمیشهکان) چاکه یه کم هه بی به سهریانهوه به وهوییهوه خوا زیان له مال و خیزانم لادات، هیچ کام له هاوه لانت نی یه مه گهر له مه که خزم وعه شیرتی هه یه که خوا به وهیانهوه مال و خیزانی ده پاریزی. پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((راست دهکات، وتهی چاک نه بی هیچی پئ مه ئین)) عومهر ﷺ وتی: به راستی خیانهتی له خوا و پیغه مبهرکهی و باومرداران کردووه دهی وازم لی بیته تا بدهم له گهردی، پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((نایا له به شداریوانی به در نیه؟)) عومهریش وتی: به ئی فهرمووی: ((له وانهیه خوا ئاگاداری به شدار بوانی به در بیت (جی دمکهن) وه فهرموو بیستی: ئه وهی ده تانه وی بیکهن چونکه به راستی من به هه شتم بو تان مسوگهر کردووه)).

یان فهرمووی: ((چونکه بیگومان من لیتان خوش بووم)) نیتر چاوهکانی عومهر ﷺ فرمیسیان پیا هاته خوارهوه وتی: خوا و پیغه مبهرکهی زاناترن.

(۱) کهواکهیدا له ناو قه دیدا گرتی دابوو.

۱۰- باب

۳۹۸۴- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْعَسِيلِ، عَنْ حَمَزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَالزُّبَيْرِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "إِذَا أَكْتَبُوكُمْ فَأَرْمُوهُمْ، وَاسْتَبَقُوا تَبَلُكُمُ"^(۱).

۱۰- باسیک

۳۹۸۴- ئەبو ئوسەید رضي الله عنه وتی: لە رۆژی (غەزای) بەدردا پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی پێمان: ((ئەگەر لیقان نێزک بوونە و هتێریان بۆ بهاوێژن، وە (ئەگەر دوور بوون) تێرەکانتان بهێڵنە وە (مەیهاوێژن)

۳۹۸۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْعَسِيلِ، عَنْ حَمَزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَالْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "إِذَا أَكْتَبُوكُمْ - يَعْنِي كَتَرُوكُمْ - فَأَرْمُوهُمْ، وَاسْتَبَقُوا تَبَلُكُمُ"^(۲).

۳۹۸۵- ئەبو ئوسەید رضي الله عنه وتی: لە رۆژی (غەزای) بەدردا پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی پێمان: ((ئەگەر لیقان نێزک بوونە وە - واتە: بەژمارە زۆر هێرشیان هێنا بۆتان- تێریان بۆ بهاوێژن وە (ئەگەر دوور بوون) تێرەکانتان بهێڵنە وە.

۳۹۸۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّمَاةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، فَأَصَابُوا مِنْ سَبْعِينَ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ أَصَابُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِينَ وَمِائَةً: سَبْعِينَ أَسِيرًا، وَسَبْعِينَ قَتِيلًا. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ يَوْمَ يَوْمِ بَدْرٍ، وَالْحَرْبُ سَجَالٌ^(۳).

(۱) پروانه: ۲۹۰۰.

(۲) پروانه: ۲۹۰۰.

(۳) پروانه: ۳۰۳۹.

۳۹۸۶- بهرانی کوری عازیب ﷺ وتی: له رۆژی غهزای ئوحووددا پیغه مبهەر ﷺ عهبدوئلاى کوری جوبهیری ﷺ کرده لیپرسراوی تیر هاویژهکان^(۱)، جا (کافران) حهفتایان له ئیمه شهید کرد. وه پیغه مبهەر ﷺ و هاوهلانی له غهزای بهدردا سه د وچل کوژراو ودیلیان له بتپهرستان گرت، حهفتا دیل و حهفتا کوژرا. ئه بو سوفیان وتی: ئه مه رۆژیکه له بهرانبهری رۆژی بهدردا، جهنگیش به نۆره و سه رمیه (رۆژی ئیوه سه رده که ون رۆژی ئیمه).

۳۹۸۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، - أَرَاهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "وَإِذَا الْخَيْرُ مَا جَاءَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْخَيْرِ بَعْدُ، وَتَوَابُ الصَّدَقِ الَّذِي آتَانَا بَعْدَ يَوْمِ بَدْرٍ"^(۲).

۳۹۸۷- ئه بو بورده دمگیریت هه وه له ئه بو مووساوه ﷺ - وابزانم - له پیغه مبه ره وه ﷺ گیرایه وه که فهرمووی: ((جا بینیم خیرمکش بریتی بوو له وخیره ی دوا (غهزای ئوحوود) پیی داین، و مپاداشتی راستیه ی که خوی گه وه ره دوا رۆژی غهزای به در بو ی هیناین)).

۳۹۸۸- حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: إِنِّي لَفِي الصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ إِذِ انْتَفَتْ، فَإِذَا عَنْ يَمِينِي وَعَنْ يَسَارِي فَتَيَانِ حَدِيثًا السَّنِّ، فَكَلَّيْتُ لَمْ أَمِنْ مَكَانَهُمَا، إِذْ قَالَ لِي أَحَدُهُمَا سِرًّا مِنْ صَاحِبِهِ: يَا عَمَّ أَرِنِي، أَبَا جَهْلٍ. فَقُلْتُ: يَا ابْنَ أَخِي، وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: عَاهَدْتُ اللَّهَ إِنْ رَأَيْتُهُ أَنْ أَقْتُلَهُ أَوْ أَمُوتَ دُونَهُ. فَقَالَ لِي الْآخَرُ سِرًّا مِنْ صَاحِبِهِ مِثْلَهُ. قَالَ: فَمَا سَرَرَنِي أَيُّ بَيْنَ رَجُلَيْنِ مَكَانَهُمَا، فَأَشْرْتُ لَهُمَا إِلَيْهِ، فَشَدَّا عَلَيْهِ مِثْلَ الصَّفْرَيْنِ حَتَّى ضَرَبَاهُ، وَهُمَا ابْنَا عَفْرَاءَ^(۳).

(۱) که له سه ر کبوی ناسراو به (جبل الرماة) کبوی تیر هاویژه کان بوون.

(۲) بروانه: ۳۶۲۲.

(۳) بروانه: ۳۱۴۱.

۳۹۸۸- عه‌بدو‌ره‌حمانی کوری عه‌وف ﷺ ده‌لی: له‌ پوژی (غه‌زای) به‌دردا له‌ ریزی (موجاهیدان) دا‌ بووم که لامکرده‌وه له‌وکاته‌دا لای راست ولای چه‌مه‌وه دوو گهنجی منال کارام بینی، وه‌کو بلئی دلتیا نه‌بووم له‌ (دوژمن) له‌جی‌گاکه‌یانه‌وه (نه‌شکین) له‌وکاته‌دا یه‌کیکیان به‌دزی هاو‌ری که‌یه‌وه پیی وتم: مامه نه‌بو جه‌هلم نیشانده، منیش وتم: کوری برای خو‌م چی لی ده‌که‌یت؟ وتی: به‌یمانم داوه به‌ خوا نه‌گهر بی‌بینم بی‌کوژم یان من پی‌ش نه‌و بمرم، گهنجه‌که‌ی تریان به‌ دزی هاو‌ری‌که‌یه‌وه هاوشی‌وه‌ی وته‌که‌ی یه‌که‌می پیی وتم، جا من پی‌م خو‌ش نه‌بوو له‌جیاتی نه‌م دوو گهنجه له‌ نیوان دوو پی‌اودا بومایه، نه‌نجا به‌نامازه نه‌بو جه‌هلم نیشانی هه‌ردووکیان دا، جا هه‌ردووکیان وه‌کو دوو هه‌لو به‌لاماریان بو‌برد (نه‌وه‌ستان) هه‌تا هه‌ردووکیان به‌ (شم‌شیرمکانیان) لییان داوو (مرد)، وه نه‌و دوانه دوو کو‌ره‌که‌ی عه‌فرا بوون.

۳۹۸۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ أَسِيدٍ بْنُ جَارِيَةَ الثَّقَفِيُّ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي هُرَيْرَةَ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشْرَةَ عَيْنًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ، جَدَّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْهَدَّةِ بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هَذِلٍ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو لِحْيَانَ، فَتَفَرَّوْا لَهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَجُلٍ رَامَ، فَأَقْتَصُّوا آثَارَهُمْ حَتَّى وَجَدُوا مَا كُلُّهُمْ التَّمَرُ فِي مَنْزِلٍ نَزَلُوهُ فَقَالُوا: تَمَرٌ يَثْرَبُ. فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ، فَلَمَّا حَسَّ بِهِمْ عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ لَجُّوا إِلَى مَوْضِعٍ، فَأَحَاطَ بِهِمُ الْقَوْمُ، فَقَالُوا لَهُمْ: انْزِلُوا فَأَعْطُوا بِأَيْدِيكُمْ وَلَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ أَنْ لَا نَقْتُلَ مِنْكُمْ أَحَدًا. فَقَالَ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ: أَيُّهَا الْقَوْمُ، أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ ﷺ. فَرَمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ، فَقَتَلُوا عَاصِمًا، وَنَزَلَ إِلَيْهِمْ ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ عَلَى الْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ، مِنْهُمْ حُبَيْبٌ وَزَيْدُ بْنُ الدَّثَنَةِ، وَرَجُلٌ آخَرُ، فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ أَطْلَقُوا أَوْتَارَ قَسِيهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا. قَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ: هَذَا

أَوَّلُ الْغَدْرِ، وَاللَّهُ لَا أَصْحَبَكُمْ، إِنَّ لِي بِهِؤْلَاءِ أَسْوَةً. يُرِيدُ الْقَتْلَى، فَجَرَّزُوهُ وَعَالَجُوهُ، فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَأَنْطَلَقَ بِحُبَيْبٍ وَزَيْدِ بْنِ الدَّثَنَةِ حَتَّى بَاعُوهُمَا بَعْدَ وَفْعَةٍ بَدْرٍ، فَأَبْتَاغَ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرٍ بَنِي نَوْفَلٍ حُبَيْبًا، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ يَوْمَ بَدْرٍ، فَلَبِثَ حُبَيْبٌ عِنْدَهُمْ أَسِيرًا حَتَّى أَجْمَعُوا قَتْلَهُ، فَاسْتَعَارَ مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ مُوسَى يَسْتَحِدُّ بِهَا فَأَعَارَتْهُ، فَدَرَجَ بَنِي لَهَا وَهِيَ غَافِلَةٌ حَتَّى أَتَاهُ، فَوَجَدَتْهُ مُجْلِسَهُ عَلَى فَخِذِهِ وَالْمُوسَى بِيَدِهِ، قَالَتْ: فَفَرَعْتُ فَرَعَةً عَرَفَهَا حُبَيْبٌ، فَقَالَ: أَتَحْسِنِينَ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ لِأَفْعَلَ ذَلِكَ. قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ حُبَيْبٍ، وَاللَّهِ لَقَدْ وَجَدْتُهُ يَوْمًا يَأْكُلُ قِطْفًا مِنْ عِنَبٍ فِي يَدِهِ، وَإِنَّهُ لَمُوتَقٍ بِالْحَدِيدِ، وَمَا يَمَكَّةُ مِنْ ثَمَرَةٍ. وَكَانَتْ تَقُولُ: إِنَّهُ لِرِزْقٍ رَزَقَهُ اللَّهُ حُبَيْبًا. فَلَمَّا خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ فِي الْحِلِّ قَالَ لَهُمْ حُبَيْبٌ: دَعُونِي أَصْلِي رَكَعَتَيْنِ. فَتَرَكُوهُ فَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَوْلَا أَنْ تَحْسَبُوا أَنَّ مَا بِي جَرَعٌ لَزِدْتُ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَخْصِهِمْ عَدَدًا، وَاقْتُلْهُمْ بَدَدًا، وَلَا تَبْقِ مِنْهُمْ أَحَدًا. ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

فَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا... عَلَى أَى جَنَبٍ كَانَ لِلَّهِ مَضْرَعِي
وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ... يَبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعٍ

ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ أَبُو سِرْوَعَةَ عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ، فَقَتَلَهُ، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ سَنَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قَتَلَ صَبْرًا الصَّلَاةَ، وَأَخْبَرَ أَصْحَابَهُ يَوْمَ أُصَيْبُوا خَبَرَهُمْ، وَبَعَثَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَى عَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ حِينَ حُدُّوا أَنَّهُ قَتَلَ أَنْ يُؤْتُوا بِشَيْءٍ مِنْهُ يُعْرِفُ، وَكَانَ قَتَلَ رَجُلًا عَظِيمًا مِنْ عَظَمَائِهِمْ، فَبَعَثَ اللَّهُ لِعَاصِمٍ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبَرِ، فَحَمَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَقْطَعُوا مِنْهُ شَيْئًا. وَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ ذَكَرُوا مُرَارَةَ بَنِ الرَّبِيعِ الْعَمَرِيِّ وَهَلَالَ بَنِ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيِّ، رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا^(۱).

۳۸۸۹- نهبینو شیهاب وتی: عومهری کوری نوسهیدی کوری جاربی سهقه فی که
هاوپهیمانی بهنی زوهره بوو وه یهکی بوو له هاوهلانی نهبو هوپهیره له نهبو

هوږمېږه ﷺ گېږايه وه وتی: پيغه مبهري خوا ﷺ ده که سی نارد بو سوسه گردن و زانینی ههوالی دوژمن، عاصیمی کورپی سابیتی نه نصاری کرده سه رکردمیان که باپیره ی عاصیمی کورپی عومهری کورپی خهتاب بوو، (ئه نجاله مه دینه دهرچوون) ههتا گه شته هه ددمت که جیگایه که له نیوان عوسفان ومه که که دا، ههوالی ئه م چه کدارانه درابوو به تیرمیه که له هۆزی هوزمیل که پێیان دهوتره به نولیحیان، نزیکه ی سه د پیاوی ئه و تیرمیه که هه موویان تیرهاویژ بوون دهرچوون بویان، ئینجا شوین پێیان هه لگرتن ههتا له جیگایه که دا که لایاندا بوو ناوکی ئه و خورمایه ی خواردبوویان دۆزیانه وه، وتیان: (ئه م ناوکه هی) خورمای مه دینه یه، ئیتر شوین پێیان هه لگرتن (نزیکیان بوونه وه) جاکه عاصیم وهاورپکانی پێیان زانین په نایان برده بهر جیگایه که (ته پۆلکه و بهرزیایه که) کافرهکانیش چوارده وریان دان وپێیان وتن: ومرنه خوارمه وه وخۆتان بدن به ددمسته وه واده و پهیمانان دمه دینێ کهستان نه کوژین، عاصیمی کورپی سابیت وتی: (به هاورپکانی) ئه ی خه لکینه من بهش به حالی خۆم باومر به پهیمانی کافر ناکه م، پاشان وتی: خواجه هه والمان بده به پيغه مبه ره که ت ﷺ، ئیتر به تیر تیربارانیان کردن و عاصیمیان کوشت و سی کهسیان به واده پهیمان رویشته خوارمه وه (وخۆیان دا به ددمسته وه) که خوبهیب و ئیبنو دهمسینه و پیاویکی تر بوون، جا که چنگیان لێیان گریوو (و کهوتنه ژیر دهمستان) ژنی که وانه کانیان کردنه وه و توند به ژیکان به ستیان وه پیاوه سییه مینه که وتی: ئه مه سهرهتای ناپاک یه، سویند به خوا من له گه لتان نایه م، بیکومان نا له وانه دا- مه بهستی کوژراومکان بوو- سهرمه شقی ههیه بۆمن، ئه وانیش رایانکیشا و ههولیان له گه لدا دا که له گه لیان بپروات به لام نه پوشت، (بۆیه کوشتیان) ئه نجا خوبهیب و ئیبنو دهمسینه یان برد ههتا دوا جهنگی به در له مه که هروشتنیان، کورانی حاریسی کورپی عامیری کورپی نه وه هل خوبهیبیان کړی - چونکه خوبهیب له جهنگی

به دردا حاریسی کوری عامیری گوشتبوو - نیتَر خوبهیب به دیلی لایان مایه وه
ههتا کۆبوونهوو برپاری گوشتنیان دا، خوبهیب داوای موسیقی له کچیکی
حاریس کرد مووی عهورمتی پی بتاشیت نهویش پیی دابوو، جاکوپیکی مندالی
نهوئافرمه ورده ورده رۆشتبویه لای خوبهیب له کاتیکی دایکی لیی بی ناگابوو
بوو (گرتبوی) له ناگاو دهبینی خوبهیب کورهکی له سهر رانی دانیشاندوووه
وموسه کهیش به دهستییه ومیه، ئافرته که دهلی: ترسیه کی وا گهورم لی نیست
خوبهیب له رۆخسارمدا خویندییه وه و زانی، وتی: دهرسی بیکۆرم ؟ من کاری وا
ناگهم، (نهوئافرمه دهلی): سویند به خوا هیچ دیلیکم نه دیوووه له خوبهیب
چاکتر بیت، سویند به خوا رۆژیکیان بینیم بۆشکێک تری به دهستییه وه بوو لی
دهخوارد کۆت وزنجریش کرابوو، له وکاته شدا هیچ میومیه که له مه کهدا نه بوو،
ونهو ئافرته دهیوت: بیگومان نهو ترییه رۆزیه که بوو خوا به خشیبوی به
خوبهیب، ئینجا کاتی له ههرم بردیانه دهرمه تا له دهرمه ی ههرم بیکۆرن،
خوبهیب وتی: لیم گهرین با دوو رکات نویژ بکه، نهوانیش لی گهران و دوو
رکات نویژی کرد، پاشان وتی: سویند به خوا له بهر نهوه نه بووایه وا گومان
ببهن له مردن دهرسم نویژه که زیاتر درێژده کردهوه، خواجه ههموویان
له ناو بهریت، به جیا بیانکوژیت، تاقیان نه هیلت. ئینجا نه سروده ی دهوت:

گرنگ نیه به لامه وه کاتی به مسوڵمانی ده کوژیم

به ههرلایه که ما بکه ومه زهوی مادام مردنه کهم له پیناو خوادایه

نهو گوشتنهش له بهر خواجه (و پاداشتی لای نهوه) نه گهر بیهوی

قهه و بهرکهت دهخاته نه ندانه پارچه پارچه کراوه گانه وه

پاشان نهبو سیرومه عوقبه ی کوری حاریس ههستا بۆی گوشتی، وه خوبهیب
یه کهم کهس بوو دوو رکات داهینا بۆ ههمو مسوڵمانیک که به دیلکراوی
بکوژیت، وه نهو واته پیغه مبهه ﷺ لهو رۆژمدا (نهوان) کوژرابون ههواله که یانی

باس کردبوو بۆهاوه‌لانی، وه کهسانی له کافرانی قورمیش که هه‌والیان پیدرا عاصیم شه‌هید بووه خه‌لکانیکیان نارد تا بچن به‌شیک له لاشه‌که‌ی عاصیم بێنن بزائن نه‌وه - چونکه عاصیم پیاویکی گه‌وره‌ی له‌سه‌رۆک و گه‌وره‌کانیان کوشتبوو له غه‌زای به‌دردا- به‌لام خوای گه‌وره پورمیه هه‌نگ (یا زهمرده‌واله‌ی) وه‌ک هه‌ور ناردبوویه سه‌ر لاشه‌که‌ی و پاراستی له نی‌ردراوه‌کانی قورمیش بۆیه نه‌یان‌توانی هه‌یچیک له لاشه‌ی بکه‌نه‌وه بیه‌ن.

وه که‌عبی کورپی مالیک ﷺ ده‌لی: ناوی هه‌ر یه‌ک له موراره‌ی کورپی ڤه‌بیعی عه‌مه‌ری و هه‌لالی کورپی ئومه‌یه‌یه‌ی واقیفی باس کراون که دوو په‌یای چاکن و به‌شداری غه‌زای به‌دریان کردووه.

۳۹۹۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ ذَكَرَ لَهُ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ بْنَ عَمْرٍو بْنَ نُفَيْلٍ - وَكَانَ بَذْرِيًّا - مَرِضَ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، فَركَبَ إِلَيْهِ بَعْدَ أَنْ تَعَالَى النَّهَارُ وَاقْتَرَبَتِ الْجُمُعَةُ، وَتَرَكَ الْجُمُعَةَ.

۳۹۹۰- نافع ده‌گێڕێته‌وه که‌ئیه‌نو عومه‌ر ﷺ بۆی گێڕدراوته‌وه که‌سه‌عیدی کورپی زهمیدی کورپی عه‌مه‌ری کورپی نه‌وفل - که له‌وانه بوو به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو- ﷺ له ڤۆژی هه‌ینیدا (سه‌عید) نه‌خۆش که‌وت، نه‌نجا ئیه‌نو عومه‌ر ﷺ سواری ولاخ بوو چوو بۆلای دوا‌ی نه‌وه‌ی خۆر به‌رز بوو بۆوه کاتێ (نوێژی) هه‌ینی نزیک بوو، وه ئیه‌نو عومه‌ر ﷺ نوێژی هه‌ینییه‌که‌ی نه‌کرد^(۱).

۳۹۹۱- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ أَبَاهُ كَتَبَ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ الزُّهْرِيِّ، يَأْمُرُهُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَى سُبَيْعَةَ

(۱) نوێژی هه‌ینی نه‌کرد به‌عوزری ناگاداری و مانه‌وه لای خزمیک که له‌سه‌ره مه‌رگ دایه که سه‌عیدی کورپی زه‌یده که می‌ردی خوشکی عه‌بدو‌للا و کورپی مامی عومه‌ری کورپی خه‌تتابه ﷺ.

بِنْتُ الْحَارِثِ الْأَسْلَمِيَّةِ، فَيَسْأَلُهَا عَنْ حَدِيثِهَا وَعَنْ مَا قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ اسْتَفْتَتْهُ، فَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ يُخْبِرُهُ أَنَّ سُبَيْعَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ سَعْدِ ابْنِ خَوْلَةَ - وَهُوَ مِنْ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ، وَكَانَ مِنْ شُهَدَاءِ بَدْرًا - فَتَوَفَّى عَنْهَا فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَهِيَ حَامِلٌ، فَلَمْ تَنْشُبْ أَنْ وَضَعَتْ حَمْلَهَا بَعْدَ وَقَاتِهِ، فَلَمَّا تَعَلَّتْ مِنْ نِفَاسِهَا تَجَمَّلَتْ لِلْخُطَابِ، فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنُ بَعْكُكٍ - رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ - فَقَالَ لَهَا: مَا لِي أَرَاكِ تَجَمَّلِينَ لِلْخُطَابِ تَرْجِيَنِ النِّكَاحَ؟ فَإِنَّكَ وَاللَّهِ مَا أَنْتِ بِنَاكِحٍ حَتَّى تَمُرَّ عَلَيْكَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ. قَالَتْ سُبَيْعَةُ: فَلَمَّا قَالَ لِي ذَلِكَ جَمَعْتُ عَلَى نِيَابِي حِينَ أَمْسَيْتُ، وَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَأَفْتَانِي بِأَنِّي قَدْ حَلَلْتُ حِينَ وَضَعْتُ حَمْلِي، وَأَمَرَنِي بِالتَّزْوَاجِ إِنْ بَدَأَ لِي. تَابَعَهُ أَصْبَغُ عَنْ ابْنِ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ وَسَأَلَنَاهُ فَقَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ - مَوْلَى بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ - أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ إِيَّاسِ بْنِ الْبُكَيرِ - وَكَانَ أَبُوهُ شَهِيدَ بَدْرًا - أَخْبَرَهُ^(۱).

۳۹۹۱- عوبه بیدوللای کورپی عهبدوللای کورپی عوتبه گپراهیه وه که باوکی نامه ی نووسی بو عومه ری کورپی عهبدوللای کورپی نه رفقه می زوهری فه رمانی پیکردبوو که بپروات بولای سوبه یعهی کچی حاریسی نه سله می و پرسپاری لی بکات دمر باره ی فه رموودمه کی (که له پیغه مبه ره وه ﷺ گپراهیه تیه وه) وه پیغه مبه ر ﷺ چی پی فه رمووه کاتی پرسپاری لی کردووه، نه نجا عومه ری کورپی عهبدوللای کورپی نه رفقه م نامه ی نوی بو عهبدوللای کورپی عوتبه و هه والی پیدا که سوبه یعهی کچی حاریس بوی گپراومه وه که نهو (سوبه یعه) خیزانی سه عدی کورپی خه وله بوو- که له نه وه ی عامیری کورپی لونه می بوو له وکه سانه بوو به شداری به دری گردبوو- جاله حه جی مائناویدا نهو (سه عدی کورپی

خهوله) مرد لهوکاته (سوبه‌یعه‌ی خیزانی) سکی پر بوو، جا زۆری پی نه‌چوو دواى مردنى سه‌عد منداڵه‌که‌ی بوو، نه‌جا کاتى له زميسانیه‌که‌ی پاک بویه‌وه خۆی رازاندوه‌وه بۆ خوازبینی که‌ران، نه‌وسا نه‌بو سه‌نابیلی کورپی به‌عه‌که‌ک رۆشت بۆ لای- که‌ پیاویک بوو له نه‌وه‌ی عه‌بدوودار - پپی وت: نه‌وه‌ چیه‌ ده‌بینم خۆت رازاندۆته‌وه‌وه بۆ خوازبینی که‌ران به‌ ته‌مای شوو کردنی؟ سویند به‌خوا تۆ ناتوانی شوو بکه‌یت هه‌تا چوار مانگ وده‌ رۆژت به‌سه‌ردا تیئه‌په‌ریت، سوبه‌یعه‌ش وتی: جا کاتى نه‌وه‌ی پی وتم که‌ ئیوارهم لی هات جل و به‌رگه‌که‌م له‌به‌ر کرد و رۆشتمه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و له‌وباره‌یه‌وه‌ پرسیارم لی کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه‌ که‌ من له‌وکاته‌وه‌ی منداڵه‌که‌م بووه‌ شووکردنم بۆ چه‌لال بووه‌، وه‌ فه‌رمانی پی کردم به‌ شوو کردن نه‌گه‌ر رام لیی بوو.

ئه‌صبه‌غ له‌ ئیبنو وه‌هبه‌وه‌ له‌ یونسه‌وه‌ پالېشتی گێرانه‌وه‌که‌ی له‌یس ده‌کات (به‌گێرانه‌وه‌ی ئهم فه‌رمووده‌یه‌ به‌م رینگه‌یه‌)

وه‌ له‌یس ده‌لی، یونس بۆی گێرانه‌وه‌ له‌ ئیبنو شیه‌ابه‌وه‌ ده‌لی: پرسیارمان لی کردنه‌ویش وتی: موحه‌مه‌دی کورپی عه‌بدووره‌حمانی کورپی سه‌وبانی ئازاد کراوی به‌نی عامیری کورپی لوئه‌ی که‌ موحه‌مه‌دی کورپی ئییاسی کورپی بوکه‌یره‌- باوکی به‌شداری غه‌زای به‌دری کردوه‌وه‌ - نه‌و نه‌و فه‌رمووده‌ی بۆ گێراوته‌وه‌.

II - بَابُ شُهُودِ الْمَلَائِكَةِ بَدْرًا

۳۹۹۲- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ - وَكَانَ أَبُوهُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ - قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ

ﷺ فَقَالَ: "مَا تَعْدُونَ أَهْلَ بَدْرٍ فَيْكُمْ؟" قَالَ: "مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ" أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا. قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ^(۱).

II- باسی به شداری فریشتهکان له غهزای به دردا (بۆ یارمهتی باوه‌پداران دژ به بتپه‌رستان)

۳۹۹۲- موعازی کورپی ریفاعه‌ی کورپی رافیه‌ی زوره‌قیی له باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه - باوکی له‌وکه‌سانه بوو به‌شداری به‌دری کردبوو- ده‌لی: جبریل ﷺ هات بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و فهرمووی: ئیوه به‌شداریبوانی به‌در له‌ناوخوا‌تанда چی پله‌یه‌کیان بۆ دادمنین؟ فهرمووی: ((له‌ پیزی هه‌ره‌ چاکی مسوولمانیان دایاندمنین)) یان وشه‌یه‌کی له‌و جو‌ره‌ی فهرموو، جبریلیش ﷺ فهرمووی: هه‌روه‌ها (ئیهمه‌ش له‌ ناوخوا‌ماندا) نه‌و فریشتانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردبۆ (له‌ پیزی هه‌ره‌ چاکه‌گان دایاندمنین).

۳۹۹۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِابْنِهِ: مَا يَسْرُنِي أَنِّي شَهِدْتُ بَدْرًا بِالْعَقَبَةِ قَالَ: سَأَلَ جَبْرِيلُ النَّبِيَّ ﷺ. بِهَذَا.

۳۹۹۳- یه‌حیا ده‌گیرپته‌وه له‌ موعازی کورپی ریفاعه‌ی کورپی رافیه‌وه - ریفاعه له‌ به‌شداری بوانی به‌در بوو، وه رافیع له‌به‌شداری بوانی (په‌یمانی) عه‌قه‌به‌ بوو جا (رافیع به‌ ریفاعه‌ی) کورپی ده‌وت: بێم خو‌ش نیه‌ که به‌شداری (غه‌زای) به‌در بومایه‌ له‌حیاتی (په‌مانی) عه‌قه‌به‌^(۲) (رافیع) وتی: جبریل ﷺ پرسیا‌ری له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد. نه‌و (فهرمووده‌که‌ی پیشووی) هینا. (که‌ جه‌ری‌ر گیراویه‌تیه‌وه)^(۳).

(۱) پروانه: ۳۹۹۴.

(۲) له‌به‌ر گه‌وره‌یی عه‌قه‌به‌ به‌ لای رافیه‌وه به‌ بۆ‌چوونی خو‌ی گه‌وره‌تره‌ له‌ به‌شداری غه‌زای به‌در چونکه‌ سه‌ره‌تا بوو بۆ گه‌شه‌کردن و پاشان سه‌ره‌کو‌تنی ئیسلام. پروانه: إرشاد الساري: ۴۳/۹.

(۳) که‌ فهرمووده‌ی ژماره: ۳۹۹۲ ئیمامی بوخاری هیناویه‌تی.

٣٩٩٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى، سَمِعَ مُعَاذَ بْنَ رِفَاعَةَ، أَنَّ مَلَكًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ. وَعَنْ يَحْيَى، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ الْهَادِ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ كَانَ مَعَهُ يَوْمَ حَدَّثَهُ مُعَاذُ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ يَزِيدُ: فَقَالَ مُعَاذُ: إِنَّ السَّائِلَ هُوَ جَبْرِيلُ ﷺ^(١).

٣٩٩٤- په حیا له موعازی کورپی ریفاعهی بیست گپراپه وه که فریشته یه که پرسپاری له پیغه مبه ر ﷺ کرد (وینه ی فهرمووده که ی جه ریری گپراپه وه). وه همر له یه حیا وه ده گپریته وه که یه زیدی کورپی هاد بو ی گپراپه وه که نه وه (یه حیا) له گه ل یه زیدا بوو نه وه روزه ی موعاز نه وه فهرمووده ی بو گپراپه وه، یه زیدیش وتی: موعاز وتی: بیگومان پرسپار که ر که جیریل بوو ﷺ.

٣٩٩٥- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: "هَذَا جَبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ قَرَسٍ، عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ"^(٢).

٣٩٩٥- نیبنو عه عباس ر ﷺ ده گپریته وه که پیغه مبه ر ﷺ له روزه ی (غه زای) به دردا فهرمووی: ((نه وه جیریل ه ﷺ سه ری (ره شو ی) نه سپه که ی گرتو وه، به رگ و نامیری جهنگی پو شیوه)).

١٢- بَابُ

٣٩٩٦- حَدَّثَنِي خَلِيفَةُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَاتَ أَبُو زَيْدٍ وَلَمْ يَتْرِكْ عَقِبًا، وَكَانَ بَدْرِيًّا^(٣).

(١) پروانه: ٣٩٩٢.

(٢) پروانه: ٤٠٤١.

(٣) پروانه: ٣٨١٠.

١٢- باسیک

٣٩٩٦- قەتادە لە ئەنەسەووە ﷺ دەگێڕێتەووە دەلی: ئەبو زەید^(١) مردوو هیچ مندال وەچەیهکی لە دواى خۆی بەجی نەهێشت، وە لەوانەبوو بەشداری غەزای بەدری کردبوو.

٣٩٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ حَبَّابٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ بْنُ مَالِكٍ الْخُدْرِيَّ ﷺ قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ أَهْلُهُ لَحْمًا مِنْ لُحُومِ الْأَضْحَى، فَقَالَ: مَا أَنَا بِأَكْلِهِ حَتَّى أَسْأَلَ، فَأَنْطَلِقَ إِلَى أَخِيهِ لَأُمَّهُ -وَكَانَ بَذْرِيًّا- فَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ حَدَّثَ بَعْدَكَ أَمْرٌ نَقُضُ، لِمَا كَانُوا يُنْهَوْنَ عَنْهُ مِنْ أَكْلِ لُحُومِ الْأَضْحَى بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ^(٢).

٣٩٩٧- ئیبنو خەباب دەگێڕێتەووە کە ئەبو سەعیدی کوری مالیکی خودری ﷺ لە سەفەریک هاتەووە و مالهومیان گۆشتیکی قوربانیان بۆهینا، ئەویش وتی: من ئەم گۆشتە ناخۆم هەتا پرسیار نەکەم^(٣)، ئەنجا روشت بۆلای برایەکی دایکی خۆی- کە لە بەشدار بوانی بەدر بوو- (ناوی) قەتادەى کوری نوعمان بوو ﷺ پرسیارى لى کرد، قەتادەش وتی: بێگومان لە پاش (رویشتنی) تو ئەوەی پێشتر پێگری دەکرا لەخواردنی گۆشتی قوربانی پاش سێ رۆژ فەرمان دەراوە بەهەلومشاندنەووەی.

٣٩٩٨- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ الزُّبَيْرُ: لَقِيتُ يَوْمَ بَذْرِ عُبَيْدَةَ بْنَ سَعِيدٍ بْنِ الْعَاصِ وَهُوَ مُدَجِّجٌ لَا يَرَى مِنْهُ إِلَّا عَيْنَاهُ،

(١) (ئەبو زەید) ناوی قەیسى کورى سەکەنى کورى قەیسى کورى زەعواری ئەنصارىیە ﷺ یەکیکە لەوانەى هەموو قوربانى لەبەر کردوووە لە سەردەمى پێغەمبەردا ﷺ (إرشاد السارى: ٤٤/٩).

(٢) بڕوانە: ٥٥٦٨.

(٣) لە حوکمەکەى چونکە پێشتر دوا سێ رۆژ خواردنی گۆشتى قوربانیان لى قەدەغە کرابوو.

وَهُوَ يُكْتَى أَبُو ذَاتِ الْكُرْشِ، فَقَالَ: أَنَا أَبُو ذَاتِ الْكُرْشِ. فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِالْعَنْزَةِ، فَطَعَنْتُهُ فِي عَيْنِهِ فَمَاتَ. قَالَ هِشَامٌ: فَأَخْبِرْتُ أَنَّ الزُّبَيْرَ قَالَ: لَقَدْ وَضَعْتُ رِجْلِي عَلَيْهِ ثُمَّ مَطَّأْتُ، فَكَانَ الْجَهْدَ أَنْ نَزَعْتُهَا وَقَدْ انْتَنَى طَرْفَاهَا. قَالَ عُرْوَةُ فَسَأَلَهُ إِيَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخَذَهَا، ثُمَّ طَلَبَهَا أَبُو بَكْرٍ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ أَبُو بَكْرٍ سَأَلَهَا إِيَّاهُ عُمَرُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُبِضَ عُمَرُ أَخَذَهَا، ثُمَّ طَلَبَهَا عُثْمَانُ مِنْهُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ وَقَعَتْ عِنْدَ آلِ عَلِيٍّ، فَطَلَبَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، فَكَانَتْ عِنْدَهُ حَتَّى قُتِلَ.

٣٩٩٨- عوروه له باوکیهوه دهگیرتهوه دهلی: زوبهیر ﷺ وتی: رۆژی (غهزای) بهدر توشی عوبهیدهی کوری سهعیدی کوری عاص بووم، به پۆشاکیکی جهنگی داپۆشرابوو جگه له چاوهکانی هیچ شوینیکی نهدمبیرنا، نازناوی (ئهبو زاتولکه ریش^(١)) بوو، وتی: من باوکی ورگنهکه، زوبهیر وتی: منیش به نيزمهکهوه پهلامارم داو نيزمهکه کرد به چاويدا و مرد، هیشامی کوری عوروه^(٢) وتی: جا ههوالم پیدار که زوبهیر وتی: بیگومان بيم پياناو خۆم کشاندهوه، ئینجا زۆر بهنارهحمت (نيزمهکه) دهرهینا ههردوو سهری لار بوو بوو، عوروه دهلی: پیغه مبهیری خواش ﷺ ئهو نيزهی له عوروه داوا کرد وخواست زوبهیریش پپی دا، جا کاتی پیغه مبهیری خوا ﷺ ومفاتی کرد، زوبهیر برديهوه، پاشان ئهبو بهکر ﷺ داوای لی کرد ئهویش پپی دا، ئهنا که ئهبو بهکریش مرد، عومهر ﷺ داوای کرد زوبهیریش پپی دا، ئهنا عومهریش ﷺ مرد برديهوه، پاشان عوسمان ﷺ داوای کرد لی زوبهیریش ﷺ پپی دا، ئهنا کاتی عوسمان کوژرا (شهید کرا) دواي ئهوکه وته لای کهس وکاری عهلی، ئهنا عهبدوللای کوری زوبهیر ﷺ داوای کردهوه ئیتر لای خۆی بوو ههتا کوژرا (شهید کرا).

(١) أبو ذات الكرش: واته: باوکی ورگنان، کچی زۆری ههبوو.

(٢) ههه بههه مان سه نه ده له عوروه ئهویش له زوبهیرهوه دهگیرتهوه که وتی:

٣٩٩٩- حَدَّثَنَا أَبُو الِیَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّادَةَ بْنَ الصَّامِتِ - وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَايَعُونِي"^(١).

٣٩٩٩- زوهری دهلی: نهبو ئیدریس عائیزولای کوری عهبدوللا بوی گیرامهوه که عوبادهی کوری صامیت - که بهشداربووی غهزای بهدر بوو- گیرایهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((پهیمانم بدمنی))^(٢).

٤٠٠٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّ أَبَا حُدَيْفَةَ - وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَبَنَّى سَالِمًا، وَأَنْكَحَهُ بِنْتَ أَخِيهِ هِنْدَ بِنْتَ الْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ - وَهُوَ مَوْلَى لِمَرْأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ - كَمَا تَبَنَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَيْدًا، وَكَانَ مَنْ تَبَنَّى رَجُلًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ دَعَاهُ النَّاسُ إِلَيْهِ، وَوَرِثَ مِنْ مِيرَاثِهِ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ﴾ ﷻ الأحزاب. فَجَاءَتْ سَهْلَةُ النَّبِيِّ ﷺ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ^(٣).

٤٠٠٠- عورووی کوری زوبهیر له عائیشهی ﷺ خیزانی پیغه مبهرموه ﷺ گیرایهوه وتی: که نهبو حوزمیفه ﷺ - لهوکهسانه بوو له خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ بهشدارى غهزای بهدری کردبوو - سالیمی کردبوو به کوری خوی کچی براهی لی ماره کردبوو که هیندی کچی وهلیدی کوری عوتبه بوو، - له کاتیکیدا سالیم کوپلهی نازاد کراوی ئافرمتیکی نهنصاری بوو- (ئهم کارهی نهبو حوزمیفه) وهک نهوه بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ زمیدی کردبوو به کوری خوی،

(١) پروانه: ١٨.

(٢) لیتره دا تهنا نهو بهشهی فهرمووده کهی هیناوه بهلام له (كِتَابُ النِّكَاحِ) -دا بهژماره (5088) به تهواوی هیناویه تی مه بهیستیش لهم فهرمووده لیتره دا تهنا (وشهد بدرا) - که عوباده بهشدارى غهزای بهدری کردوو.

(٣) پروانه: ٥٠٨٨.

وه له سهردهمی نهفامیدا ههركهس كورپكى بكردايه به كورپى خووى خهك به
 ناوى نهو كهسهوه كورمهكهیان بانگ دمكرد وهمیراتهكهشی (له پاش مردنی) نهو
 كهسه دمپرد، ههتا خوای بهرز و بلند نهه نایهتهی دابهزانده: ﴿ اَدْعُوهُمْ
 لِاَبَائِهِمْ ﴾ (الأحزاب، واته: نهو به كورپكراوانه بهناوى باوكیانهوه بانگیان
 بكهن. نهنجا سههله (ی زنی نهبو حوزمیفه) هات بو خزمهتی پیغهمبهه ﷺ و
 ههرموودهكهی به تهواوی باسكردو گپرايهوه.

٤٠٠١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ ذَكْوَانَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ: دَخَلَ عَلِيُّ النَّبِيُّ ﷺ غَدَاةَ بَنِي عَلِيٍّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجَوَيرِيَاتُ يَضْرِبْنَ بِالْدَّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيُّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تَقُولِي هَكَذَا، وَقُولِي مَا كُنْتَ تَقُولِينَ"^(١).

٤٠٠١- خالیدی کوری زمکوان گپراپهوه له روههییعی کچی موعه وپیزهوه ﷺ دهلی: سهر له بهیانی نهو شهوهی برابووم به بوکینی (بو نیاسی کوری بوکهیر)، بهو بونهوه پیغه مبهه ﷺ هات بو لام و لهسهر نهو پیخهفهی من دانیشت که تو لهسهری دانیشتووی له نزیکي منهوه، چهند کچولهیهکیش دهمیان لی دهمدا و باوانی منیان دهلاواندهوه که له غهزای بهدردا کوژرابوون، (بهردهمام بوون) ههتا کچولهیهکیان وتی: نیمه پیغه مبهه ریکمان تیاپه دهمانی سبهینی چی دهبیئت. پیغه مبهه ریش ﷺ فهرمووی: ((کچی وا مهلی له پێشدا چیت دهوت ههر لهو بابتهه بلی)).

٤٠٠٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو طَلْحَةَ ﷺ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ". يُرِيدُ التَّمَاثِيلَ الَّتِي فِيهَا الْأَرْوَاحُ^(٢).

٤٠٠٢- نیبنو عهباس ﷺ دهلی: نهبو تهلههی ﷺ هاوهلی پیغه مبهه ری خوا ﷺ بوو که بهشداري غهزای بهدری کردبوو له خزمهتی پیغه مبهه ری خوادا ﷺ، دهگپریتهوه که فهرمووی: ((ههستههکان نارونه مالهیکهوه سهگ و وینهی تیدا

(١) پروانه: ٥١٤٧.

(٢) پروانه: ٣٢٢٥.

بیت))، (ئیبینو عه‌بباس ﷺ ده‌لی:) مه‌به‌ستی به (صُورَة): په‌یکه‌ری نه‌و شتانه‌یه که گیانیان تیا‌یه^(١).

٤٠٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيًّا قَالَ: كَانَتْ لِي شَارِفٌ مِنْ نَصِيبِي مِنَ الْمَغْنَمِ يَوْمَ بَدْرٍ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَعْطَانِي مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْخُمْسِ يَوْمَئِذٍ، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَبْتَنِي بِقَاطِمَةَ ﷺ بِنْتِ النَّبِيِّ ﷺ وَاعَدْتُ رَجُلًا صَوَاعًا فِي بَنِي قَيْنُقَاعَ أَنْ يَرْتَحِلَ مَعِيَ فَنَأْتِي بِإِذْخِرٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أُبِيعَهُ مِنَ الصَّوَاعِغِ فَنَسْتَعِينَ بِهِ فِي وَلِيمَةِ عُرْسِي، فَبَيْنَا أَنَا أَجْمَعُ لِشَارِفِي مِنَ الْأَقْتَابِ وَالْعَرَائِرِ وَالْحَبَالِ، وَشَارِقَايَ مُنَاخَانَ إِلَى جَنْبِ حُجْرَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، حَتَّى جَمَعْتُ مَا جَمَعْتُ، فَإِذَا أَنَا بِشَارِفِي قَدْ أُجِبْتُ أَسْنِمَتُهُمَا، وَبَقَرَتْ خَوَاصِرُهُمَا، وَأَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا، فَلَمْ أَمْلِكْ عَيْنِي حِينَ رَأَيْتُ الْمَنْظَرَ، قُلْتُ: مَنْ فَعَلَ هَذَا؟ قَالُوا: فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، عِنْدَهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَتْ فِي غِنَائِهَا: أَلَا يَا حَمْزَ لِلشَّرَفِ النَّوَاءِ، فَوُتِبَ حَمْزَةُ إِلَى السَّيْفِ، فَأَجَبَ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، وَأَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قَالَ عَلِيٌّ: فَاَنْطَلَقْتُ حَتَّى أَدْخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ، وَعَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ الَّذِي لَقِيتُ فَقَالَ: " مَا لَكَ ". قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ، عَدَا حَمْزَةُ عَلَى نَاقَتِي، فَأَجَبَ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، وَهَا هُوَ ذَا فِي بَيْتٍ مَعَهُ شَرْبٌ، فَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ بِرِدَائِهِ، فَأَرْتَدَى ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي، وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ، حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ حَمْزَةُ، فَاسْتَادَنَ عَلَيْهِ فَأَذِنَ لَهُ، فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يَلُومُ حَمْزَةَ فِيمَا فَعَلَ، فَإِذَا حَمْزَةُ مِلُّ مُحَمَّرَةٍ عَيْنَاهُ، فَنَظَرَ حَمْزَةُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ صَعَدَ النَّظَرَ، فَنَظَرَ إِلَى رُكْبَتِهِ، ثُمَّ

(١) وەك به‌یکه‌ری مرووف ونازەل وگیانیله به‌ران.

صَعَدَ النَّظْرَ، فَتَنَظَرَ إِلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ حَمْزَةُ: وَهَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عِبِيدُ لِأَبِي فَعَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ مَيْلٌ، فَكَصَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَقْبَيْهِ الْقَهْقَرَى، فَخَرَجَ وَخَرَجْنَا مَعَهُ^(١).

٤٠٠٣- عهلی کورپی حوسهین دهلی: حوسهینی کورپی عهلی ﷺ بوی گیراپیهوه که عهلی (باوکی) وتی: می حوشریکی پیری پهککهوتهم ههبوو بهشی خوم بوو له دهست کهوتی (غهزای) بهدر، پیغهمبهروش ﷺ له پینج یهکی دهست کهوتانه خوا (بهبی جهنگ) سهندیهوه بو پیغهمبهرهکهی ﷺ، می حوشریکی پیری پهککهوتهی تری پیدا بووم ههر لهو رۆژمدا، جا کاتی ویستم هاتیمهی ﷺ کچی پیغهمبهر ﷺ بهینم، بهلینم دا بهپیاویکی زمرهنگهر له بهنی قهینوقاع، که لهگهلمدا بیت بچین به وشر زورناتک بینین که دهمویست بیفرۆشم بهزمرهنگهرهگان، جا پارمهکی خهرج بکهه بو نانی زهماومندی ژن هینانهکهه. نینجا لهو کاتهدا کهپیویستی حوشرهکانم ناماده دمکرد له کوپان و خهرار و گوریس، ههردوو وشرهکهه له تهنشت دیواری مائیکی نهنصاریدا یهخ بوو بوون، تا نهوهی ویستم کووی کهمهوه کووم کردهوه (که گهپامهوه)، نهوسا ببینم ههردوو وشرهکهه کوپارهکانیان برابوو، کهلهکهیان ههلدرابوو، بهشیک له سی و جگهریان دهرهینرابوو، که نهو دیمهههه دی چاوی خومم پی نهگیرا له گریان! وتم: کی نهمهی کردوو؟ وتیان: حهمزهی کورپی عهبدولوتتهلیب کردوویهتی، نهومتا لهو مالهه لهگهه کوومهلی نهنصاریدا عارهق دهخونهوه، کهنیزهکیکی گورانیپیژی لایه، لهگهه چهند هاوپییهکی (حهمزه) دا، کهنیزهکهه له گورانییهکهیدا وتی: نهی حهمزه ههسته بو نهو وشره پیره قهلهوانه (سهریان بیره)، حهمزهش راپهپی پهلاماری شمشیرهکهی دا و سهر کوپارهی ههردوو وشرهکهی بری وکهلهکهیانی ههلدرپی وله جگهری ههردووکیانی برد بوو. عهلی وتی: منیش به

په له رۆشتم تا چوومه خزمهتی پیغه مبه‌ر ﷺ، زمیدی کورپ حاریسه‌ی له خزمه‌تدابوو، پیغه مبه‌ر ﷺ ههستی به‌وه‌کرد که تووشم بووه، بۆیه فهرمووی: ((جیت لی قه‌وماوه؟)) وتم: نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا کارساتی وه‌ک نه‌وه‌ی نه‌مپۆم نه‌دیووه، چه‌مزه په‌لاماری هه‌ردوو وشتره‌که‌می داوه و کوپاره‌کانیان برپوه و که‌له‌که‌یانی هه‌لدپوه، ئیستاش له‌وماله‌یه له‌گه‌ل کۆمه‌لی شه‌راب خۆردا، پیغه مبه‌ریش ﷺ داوای پشته ماله‌که‌ی کرد و دای به‌شانیدا پاشان دهرجوو رۆشت، من و زمیدی کورپ حاریسه‌ شوینی که‌وتین هه‌تا رۆشته نه‌وماله‌ی که‌ چه‌مزه‌ی لی بوو، پیغه مبه‌ر ﷺ مۆله‌تی چوونه زووره‌وه‌ی خواست، مۆله‌تیاندا، نه‌نجا پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌ستی کرد به‌ سه‌رزمنشتی چه‌مزه که‌ بۆچی وای کردووه، چه‌مزه‌ش سه‌رخۆش و مه‌ست بوو چاوکه‌انی سوور بوو بوون، ته‌ماشای پیغه مبه‌ری ﷺ کرد، پاشان چاوی به‌رزکرده‌وه (و ته‌ماشای پرووخساری کرد) و ته‌ماشای هه‌ردوو نه‌ژنۆی کرد، له‌ پاشان چاوی به‌رزکرده‌وه و ته‌ماشای پرووخساری کرد، ئینجا چه‌مزه‌ وتی: بۆ ئیوه جگه‌ کۆیله‌ی باوکی من چین؟ ئیتر پیغه مبه‌ر ﷺ زانی که‌ زۆر مه‌ست و سه‌رخۆشه (نه‌وه‌ک زیاتر سنوور بیه‌زینیت)، بۆیه پاشه‌ و پاش که‌راپه‌وه و هاته‌ دهره‌وه، ئیمه‌ش له‌ خزمه‌تیدا هاتینه‌ دهره‌وه.

٤٠٠٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: أَنْقَذَهُ لَنَا ابْنُ الْأَصْبَهَانِيِّ، سَمِعَهُ مِنْ ابْنِ مَعْقِلٍ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَبَّرَ عَلَى سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ فَقَالَ: إِنَّهُ شَهِدَ بَدْرًا

٤٠٠٤- موحه‌مه‌دی کورپ عه‌بیاد بۆی گپ‌رامه‌وه وتی: ئیبنو عویه‌ینه بۆی گپ‌راپه‌نه‌وه وتی: ئیبنو له‌صبه‌هانی تا کۆتای گپ‌راپه‌نه‌وه‌که‌ی گه‌یانده‌وه و بۆمانی گپ‌راوه‌ته‌وه^(١). له‌ ئیبنو مه‌عه‌قه‌لی بیستوه‌وه گپ‌راویه‌تیه‌وه که‌ عه‌لی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (پینچ)

(١) نه‌وه‌ مانای به‌مه‌یزی (أنقذه لنا) په‌. مانایه‌کی تری لاوازی هه‌مه‌ ئهممه‌یه: بۆی نارده‌وین به‌ نووسین یان به‌ ئیجازه‌ و مۆلت.

که‌ دوو جوور وهرگرتنی فهرمووده‌ن، وه‌ک لی بیستن و لی وهرگرتنی راستموخۆی نین. به‌روانه‌ «ارشاد العاری: ٥٠/٩.

ئه‌للاهو ئه‌كبه‌ر له‌سه‌ر سه‌ه‌لی كورێ حونه‌یف ﷺ كرد^(١) و وتی: بێگومان سه‌ه‌ل به‌شداری غه‌زای به‌دری كردوه‌.

٤٠٠٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ حِينَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ حُنَيْسِ بْنِ حَذَافَةَ السَّهْمِيِّ- وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا نُوْفً بِالْمَدِينَةِ - قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ. قَالَ: سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي. فَلَبِثْتُ لَيْالِي، فَقَالَ: قَدْ بَدَأَ لِي أَنْ لَا أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هَذَا. قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ. فَصَمَّتْ أَبُو بَكْرٍ، فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا، فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ، فَلَبِثْتُ لَيْالِي، ثُمَّ خَطَبَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ؟ فِيمَا عَرَضْتُ إِلَّا أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا، فَلَمْ أَكُنْ لِأَقْشِي سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا^(٢).

٤٠٠٥- زوه‌ری ده‌لی، سالی‌می کورێ عه‌بدوللا بۆی گیرامه‌وه که له‌ عه‌بدوللای کورێ عومه‌ری بیستوه‌ ﷺ گیرامه‌وه که عومه‌ری کورێ خه‌تتاب ﷺ کاتی حه‌فصه‌ی کچی عومه‌ر ﷺ بپومزن که‌وت، (به‌ مردنی) خونه‌یسی کورێ حوزافه‌ی سه‌همی می‌ردی ﷺ - که له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو، که‌به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو له‌ مه‌دینه‌ مرد- عومه‌ر ﷺ وتی: به‌ عوسمانی کورێ عه‌ففان ﷺ که‌شتم و باسی حه‌فصه‌م بۆ کرد و وتم: ئه‌که‌ر

(١) کاتی مرد له‌ کوفه‌ سالی سی و شهمی کۆچی. به‌روانه : ارشاد الساری، ٥١/٩.

(٢) به‌روانه: ٥١٢٢، ٥١٢٩، ٥١٤٥.

دهتهوئى حفصه كچى عومهرت لى ماره دهكهم (عوسمان) وتى: با بىرى له كارى خوّم بكهمهوه، ئيتىر چهند شهوئىك مامهوه (چاوهروان بووم) نهجا وتى: به راستى بۆم پروون بوتهوه لهم كات و پروژدهگارمدا ژن نههئىنم، عومهر ﷺ دهئى: نهجا بهئهبو بهكر ﷺ گهشم و وتم: نهگهر دهتهوئى حفصه كچى عومهرت لى ماره دهكهم، ئهبو بهكر ﷺ بىدهنگ بوو و هيج وهلامىكى نه دامهوه، بۆيه منيش له ئهبوه بهكر زياتر تووره بووم تا عوسمان، نهجا چهند شهوئىك مامهوه، پاشان پىغه مبهرى خوا ﷺ خوازبىنى حفصه كچى كرد و منيش لىم ماره كرد، ئهوسا ئهبو بهكر ﷺ بهمن گهشت وتى: لهوانهيه تووره بووبى لىم كاتى باسى حفصهت بۆكردم (ماره كچى بكهم)، منيش وهلامم نهدايتهوه ؟ وتم: بهئى وايه، وتى: دهما دلتىابه من له بهر نهوه وهلامم نهدايتهوه لهوهى پىشنيارت كرد بۆم، تهنها له بهر نهوه بوو به راستى من زانىبووم كه پىغه مبهرى خوا ﷺ باسى حفصه كچى كردبوو (داواى دهكات)، خو نه دهكرام منيش نهئىنى پىغه مبهرى خوا ﷺ ناشكرا بكهم، وه نهگهر نهو (پىغه مبهرى خوا ﷺ) نهيوستايه و وازى لى بهئىنايه من دهمويست (و ماره م دهكرد).

٤٠٠٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيٍّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، سَمِعَ أَبَا مَسْعُودٍ الْبَذْرِيَّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "نَفَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى أَهْلِهِ صَدَقَةٌ"^(١).

٤٠٠٦- عهبدوللاى كورى يهزىد دهئى: له نهبو مسعوودى بهدرىم ﷺ بىست له پىغه مبهروهوه ﷺ گىرايهوه كه فهرمووى: ((خهرجى بباو بۆ ماڻ و مندالى خوئ خىر و چاكهيه (بۆى دهنوسرىت)).

۴۰۰۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، سَمِعْتُ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ فِي إِمَارَتِهِ: أَخَّرَ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ الْعَصْرَ وَهُوَ أَمِيرُ الْكُوفَةِ، فَدَخَلَ أَبُو مَسْعُودٍ عَقْبَهُ بْنُ عَمْرِو الْأَنْصَارِيِّ جَدُّ زَيْدِ بْنِ حَسَنٍ -شَهِدَ بَدْرًا- فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتُ، نَزَلَ جَبْرِيلُ فَصَلَّى، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، ثُمَّ قَالَ: "هَكَذَا أُمِرْتُ". كَذَلِكَ كَانَ بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ^(۱).

۴۰۰۷- زوهری دهلی: لهعوروهی کوری زوبهیرم بیست لهکاتی دهسهلاتی عومهری کوری عبدالعهزیزدا گپراهیهوه بوئی وتی: موغهیرهی کوری شوعبه (نویزی) عهسری دوا خست له کاتیکدا گهورمیی کوفه بوو، نهنجا نهبو مهسعوود کهعوقههیی کوری عهمری نهنصاری په (دهبیته) باپیرهی زمیدی کوری حهسهن - که بهشداری غهزای بهدری کردووه - وتی: سویند به خوا بهدلنیاپیهوه دهمانیت جبریل ﷺ دابهزی و (پیش) نویزی کرد (بو پیغهمهبر ﷺ)، نهنجا پیغهمهبری خواش ﷺ پینج نویزی کرد (لهدوای جبریهلهوه ﷺ) پاشان (جبریل) فهرمووی: ((نا بهو جوړه فهرمانت پی کراوه^(۲))) بهشیری کوری نهبو مهسعوود له باوکیهوه ههر بهو جوړهی دمگیراپیهوه.

۴۰۰۸- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَاهُ". قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: فَلَقِيتُ أَبَا مَسْعُودٍ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ، فَسَأَلْتُهُ، فَحَدَّثَنِيهِ^(۳).

۴۰۰۸- نهبو مسعوودی بهدری ﷺ دهلی: پیغهمهبری خوا ﷺ فهرمووی: ((دوو نایهتهکهی کوئیای سورمتی بهقهره ههرکهسی له شهودا بخوینی بهسیهتی)). عهبدورهحمان دهلی:

(۱) پروانه: ۵۳۱.

(۲) (امرئ) که پیش نویزی بکهه بؤت یان به (امرئ) واته: بهو جوړه فهرمانت پیکراوه نهی موحهممد ﷺ.

(۳) پروانه: ۵۰۰۸، ۵۰۰۹، ۵۰۰۹، ۵۰۰۹.

ئەبو مسعودی بەدریم ﷺ بینی لەکاتیکیدا تەوافی دەکرد بەدەموری کەعبەدا پرسیارم لێ کرد (لەو بارمییەوه)، ئەویش ئەم فەرموودەی بو گێڕامەوه.

۴۰۰۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ، أَنَّ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ- مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ- أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۰۰۹- مەحمودی کۆری ڕەبیع گێڕایەوه کە عیتبانی کۆری مالیک ﷺ - کە لە هاوێلانی پێغەمبەر ﷺ بوو بەشداری بەدری کردبوو لە ئەنصارییەکان - گێڕایەوه کە ئەو (عیتبان) هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ^(۲).

۴۰۱۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ - هُوَ ابْنُ صَالِحٍ- حَدَّثَنَا عَنبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: ثُمَّ سَأَلْتُ الْحُصَيْنَ بْنَ مُحَمَّدٍ - وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ، وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ - عَنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عِثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ، فَصَدَّقَهُ^(۳).

۴۰۱۰- ئێبنو شێهاب دەلی: پاشان پرسیارم لە حوصەینی کۆری موحمەد کرد- کە یەکیکە لە بەنو سالییم و لە گەورە و چاکەکانیانە - دەربارە فەرموودەکی مەحمودی کۆری ڕەبیع لە عیتبانی کۆری مالیکەوه، ئەویش (حوصەین) وتی راست دەگات (پشت راستی کردەوه).

۴۰۱۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ بْنُ رَبِيعَةَ - وَكَانَ مِنْ أَكْبَرِ بَنِي عَدِيٍّ، وَكَانَ أَبُوهُ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ عُمَرَ اسْتَعْمَلَ قَدَامَةَ بْنَ مَظْعُونٍ عَلَى الْبَحْرَيْنِ، وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا، وَهُوَ خَالَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَحَفْصَةَ ﷺ.

(۱) پروانە: ۴۲۴.

(۲) تەواوی فەرموودەکە لە بانی نوێژنا هاتوو بە ژمارە (۴۲۴).

(۳) پروانە: ۴۲۴.

۴۰۱۱- زوهری دهلی: عهبدوللای کورپی عامیری کورپی رهبیعه بۆی گپراهه وه که بهتەمه‌نترینی بهنی عه‌دی بوو، وه باوکی له خزمه‌تی پینگه‌مبه‌ردا ﷺ به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو - ده‌گپرتە‌وه که عومەر ﷺ قودامه‌ی کورپی مه‌زعونی کرده لیپرسراوی به‌حرمین، وه نه‌و (قودامه) به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو، وه نه‌و (قودامه) خالی عه‌بدوللای کورپی عومەر و حه‌فصه (ی خوشکی) بوو ﷺ.

۴۰۱۲ - ۴۰۱۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ قَالَ: أَخْبَرَ رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، أَنَّ عَمِّيهِ - وَكَانَا شَهِدَا بَدْرًا - أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. قُلْتُ لِسَالِمٍ: فَتَكْرِihَا أَنتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ رَافِعًا أَكْثَرَ عَلَى نَفْسِهِ^(۱).

۴۰۱۲-۴۰۱۳- زوهری ده‌گپرتە‌وه که سالیمی کورپی عه‌بدوللای بۆی گپراهه وه وتی: رافعی کورپی خه‌دیج بۆ عه‌بدوللای کورپی عومەری ﷺ گپراهه وه که هەردوو مامه‌که‌ی (زوهری و موزمه‌هی) - که هەردووکیان به‌شداری غه‌زای به‌دریان کردبوو- بۆیان گپراهه وه که پینگه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌کرئ دانی زه‌وی کشتوکالی هه‌دمغه کرد، منیش به سالیم وت: نه‌ی تۆ به‌کرئ ده‌دمیت ؟ وتی: به‌لی: بینگومان رافیع له‌سه‌ر خۆی توند و گران کرد بوو^(۲).

۴۰۱۴- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَدَادٍ بْنِ الْهَادِ اللَّيْثِيَّ قَالَ: رَأَيْتُ رِفَاعَةَ بْنَ رَافِعِ الْأَنْصَارِيَّ، وَكَانَ شَهِدًا بَدْرًا.

(۱) پروانه: ۲۳۳۹.

(۲) چونکه حیوازی نەکردوه له نیوان به‌کردانی به‌هەندئ له به‌ره‌می زه‌ویکه که دروست نییه له‌گه‌ل به‌کردانی به‌

پاره که دروسته. پروانه : ایرشاد الساری، ۵۶/۹.

۴۰۱۴- حوصهینی کوری عهبدوړه حمان دهلی: له عهبدوولای کوری شه ددادی کوری هادی له یسیم بیست وتی: ریفاعهی کوری رافعی ئه نصاریم ﷺ بینی که ئه و به شداری غهزای به دری کردبوو.

۴۰۱۵- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ وَيُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ غُرُورَةَ بِنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَمْرَو بْنَ عَوْفٍ -وَهُوَ حَلِيفٌ لِبَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ، وَكَانَ شَهِدًا بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجَزَيْتِهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضَرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ، فَوَافَوْا صَلَاةَ الْفَجْرِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا انْصَرَفَ تَعَرَّضُوا لَهُ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ رَأَوْهُمْ ثُمَّ قَالَ: "أَطْنُكُمْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَيْءٍ؟". قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "فَابْشِرُوا وَأَمْلُوا مَا يَسُرُّكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ مَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ، وَلَكِنِّي أَخْشَى أَنْ تُبْسِطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بَسِطَتْ عَلَى مَنْ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ".

۴۰۱۵- میسوری کوری مه خرهمه دهگیرپته وه که عهمری کوری عهوفی ئه نصاری ﷺ که هاوپهیمانی بهنی عامیری کوری لوئهی بوو، که به شداری غهزای به دری کردبوو له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ، گیراپه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ ئه بو عوبه یدهی کوری جهراحی نارد بوبه حرهین تاسه رانه که ی بینیت، پیغه مبهری خوا ﷺ پیشر صولحی له گهل خه لکی به حرهین کردبوو و عه لائی کوری حه چرمی کردبوو به لیبرسراو و گهورمیان، نه نجا ئه بو عوبه یدیه ﷺ له به حرهینه وه مال و سامانی (سه رانه ی) هی نابوو، ئه نصاریه کانیش هاتنه وه ی ئه بو عوبه یدمیان بیستبوو، بویه هه موویان هاتن بو نوژی به یانی له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ، جا که پیغه مبهر ﷺ (نویرکه ی ته واو کردوو) که راپه وه، ئه نصاریه کان روشتنه رینگای، پیغه مبهری خواش ﷺ کاتی بینینی

زمرده خه نه یه کی کرد و پاشان فهرمووی: ((وابزانم بیستووتانه که نه بو عوبه یده شتیکی هیناوه!)) وتیان: به ئی نهی پیغه مبهری خوا، فهرمووی: ((که واته مزدهتان لی بی و به هیوای نهوه بن دلخوشتان کات^(۱)، جاسویند به خوا من لهوه ناترسم لیتان که هه ژابن، به لکو لهوه دهرسم که چون دنیا بو نهوانه ی که له پیش ئیوه دا بوون زور بووه^(۲) بو ئیومش زور بی، نینجا ئیومش له نیوان خوئاندا پیش پرکیی بو بکه ن وهک نهوان کردیان، ئیتر له ناوتان ببات هه ر چوئیک نهوانه ی له ناو برد)).

۴۰۱۶- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضی اللہ عنہما كَانَ يَقْتُلُ الْحَيَّاتِ كُلَّهَا^(۳).

۴۰۱۶- جهریری کوری حازیم له نافیعه وه دمگیریته وه که ئیبنو عومهر رضی اللہ عنہما له رابردوودا هه موو ماره گانی دمکوشت.

۴۰۱۷- حَتَّى حَدَّثَهُ أَبُو ثُبَابَةَ الْبَذْرِيُّ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم نَهَى عَنْ قَتْلِ جَنَّاتِ الْبُيُوتِ، فَأَمَسَكَ عَنْهَا^(۴).
۴۰۱۷- هه تا نه بو لوبابه ی به دری صلی اللہ علیہ وسلم بو ی گیرایه وه که پیغه مبه ر صلی اللہ علیہ وسلم پئگری کردووه له و مارانه ی^(۵) له ماله کاندان، ئیتر دهستی گرته وه (له کوشتیان).

۴۰۱۸- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ اسْتَأْذَنُوا رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَقَالُوا: ائْذَنْ لَنَا

(۱) که مال و سامانی دونیایه.

(۲) مال و سامانیان زور بوو و دنیا رووی تیکردن.

(۳) پروانه: ۳۲۹۷.

(۴) پروانه: ۳۲۹۷.

(۵) جوړه ماریکی بچوکه یان ماریکی سپی به یان ماریکی باریکه له ماله کاندان.

فَلْتَرْكُ لَابْنِ أُخْتِنَا عَبَّاسٍ فِدَاءَهُ. قَالَ: "وَاللَّهِ لَا تَذَرُونَ مِنْهُ دِرْهَمًا"^(١).^(٢)

۲۰۱۸- نیبنو شېهاب دهلي: نههمسی کورې مالیک ﷺ بوی گیراینه وه که
پیاوړانیکې نه نصاری مو له تیان له پیڅه مېهری
خوا ﷺ خواست وتیان: مو له تمان بده با واز بینین له بریتی خوشکه زاکه مان
عه بیاس، (پنځه مېهر ﷺ) فهر مووی: ((وه لا اهی واز له درهه مکی ناهنن)).

٤٠١٩- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ عَنِ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ. حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ ثُمَّ الْجُنْدَعِيُّ، أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ بْنِ الْحِيارِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ الْمُقَدَّادَ بْنَ عَمْرِو الْكِنْدِيَّ - وَكَانَ حَلِيفًا لِبَنِي زُهْرَةَ، وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَاقْتَتَلْتُنَا، فَضَرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا، ثُمَّ لَادَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ: أَسْلَمْتُ لِلَّهِ. أَقْتُلْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تَقْتُلْهُ". فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُ قَطَعَ إِحْدَى يَدَيَّ، ثُمَّ قَالَ ذَلِكَ بَعْدَ مَا قَطَعَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تَقْتُلْهُ، فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلْهُ، وَإِنَّكَ مِثْلُ لَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ" (٣).

٤٠١٩- عهتای کورپی یهزیدی^(٤) لهیسی پاشان چوندهعی گێڕاپهوه که عوبهیدوللای کورپی عهدی کورپی خیار بوی گێڕاپهوه که میقدادی کورپی عهمری کیندی - که سویند خۆر و هاوپیماهی بهنی زوهره بوو، وه لهو کهسانه بوو له خزمهتی پیغمبهری خوا ﷺ بهشداری غهزای بهدری کردوه - بوی

(۱) پروانه: ۲۵۳۷.

(۲) ثم فرمودند: پیغمبر و مدعی هدیه بمفرمودمی زماره (۲۵۳۷) که له (کتاب الفتن) ادا هاتووه، که نمنصاریمگان و پستان

فیلمهای عباسی مایه پیغمبر ﷺ هستند که بعد از گرا بوه له غزای بعددا.

(۳) پروانه: ۶۸۶۵.

(۴) نهم فخرموده به دوو رشته و سمنند گیردراوخته‌وه.

گیرا په وه که به پیغه مبهری خوا ﷺ وت: پیم بلئ نه گهر گه شتم به پیاوی له کافران له گهل په کتری به جهنگ هاتین، جا به شمشیر دای له بالیکم و په پاندی، پاشان په نای برد بو دره ختیك و له من (خوی هوتار کرد)، ئینجا وتی: مسولمان بووم وخوم ته سلیمی خوا کرد، نهی پیغه مبهری خوا ﷺ دوا نه وهی وت ئایا بیکوزم؟ پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((مهیکوزه))، نهویش وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نهو بالیکمی په پاندوه دوا په پاندنی بالم نه نجا نه وهی وت: (مسولمان بووم) پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((مهیکوزه، چونکه نه گهر بیکوزی نهو به راستی وهك تو وایه پیش نه وهی نهو بکوزیت، وه تووش وهك نهو وایت پیش نه وهی نهو وتهی وتی بیلئ^(۱)))

۴۰۲۰- حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "مَنْ يَنْظُرُ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ؟". فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ ابْنُ عَلِيَّةَ: قَالَ سُلَيْمَانُ: هَكَذَا قَالَهَا أَنَسُ، قَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ: وَهَلْ قَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟! قَالَ سُلَيْمَانُ: أَوْ قَالَ قَتَلَهُ قَوْمُهُ. قَالَ: وَقَالَ أَبُو مَجَلَزٍ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: فَلَوْ غَيْرَ أَكَّارٍ قَتَلَنِي^(۲).

۴۰۲۰- نه نهس ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆزی غهزای به دردا فهرمووی: ((کی سهیر دهکات بزانی نه بو جههل چی کرد (چی لی هاتووه) ؟)) نه نجا ئیبنو مهسعوود ﷺ رۆشت و بینی همر دوو کورمه کی^(۳) عفرا (به شمشیر) لییان دابوو تا سارد بوو بووه، جا (ئیبنو مهسعوود) ﷺ وتی: تو نه بو جههلیت ؟ ئیبنو عولهیه وتی: سولیمان وتی: نه نهس نا بهو جوړه وتی: تو نه بو

(۱) پیش نه وهی مسولمان بین.

(۲) پروانه: ۳۱۶۲.

(۳) معاز و موعویز.

جه‌هلیت ؟ - (ئه‌بو جه‌هل) وتی: ئایا پیاوێک هه‌یه له‌سه‌ر و ئه‌و پیاوه‌وه ئێ‌وه کوشتان ؟ سوله‌یمان وتی: یان وتی: هۆزه‌که‌ی کوشتیان، وه ئه‌بو مېج‌له‌ز وتی: ئه‌بو جه‌هل وتی: خۆزگه که‌سیک بیکوشتمايه جوتیار نه‌بوايه ^(۱).

۴۰۲۱- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَمَّا تُوِّفِيَ النَّبِيُّ ﷺ قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى إِخْوَانِنَا مِنَ الْأَنْصَارِ. فَلَقِينَا مِنْهُمْ رَجُلَانِ صَالِحَانِ شَهِدَا بَدْرًا، فَحَدَّثْتُ عُرْوَةَ بَنَ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: هُمَا عُوَيْمُ بْنُ سَاعِدَةَ، وَمَعْنُ بْنُ عَدِيٍّ ^(۲).

۴۰۲۱- ئیبنو عه‌بباس له عومه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: کاتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ومفاتی کرد وتم به ئه‌بو به‌کر ﷺ: با بچین بۆ‌ای برایی ئه‌نصارمان، ئه‌نجا (که‌ رۆشتین) گه‌یشتین به دوو پیاوی چاک له‌وان، که به‌شداری غه‌زای به‌دریان کردبوو، ئه‌نجا ئه‌مه‌م بۆ عوروه‌ی کورپی زوبه‌یر گێڕایه‌وه، عوروه‌یش وتی: ئه‌و دووانه عومیمی کورپی ساعیده و مه‌عنی کورپی عه‌دی بوون.

۴۰۲۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ فُضَيْلٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ: كَانَ عَطَاءُ الْبَدْرِيِّنَ خَمْسَةَ آلَافٍ خَمْسَةَ آلَافٍ. وَقَالَ عُمَرُ: لَأَفْضَلُنَّهُمْ عَلَى مَنْ بَعْدَهُمْ.

۴۰۲۲- قه‌یس ده‌لی: ئه‌و سامانه‌ی ده‌درا به به‌شدارانی غه‌زای به‌در (له سالیکیدا) پێنج هه‌زار پێنج هه‌زار بوو، وه عومه‌ر ﷺ وتی: سوێند به خوا باوی به‌شدارانی به‌در ده‌ده‌م به‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی دواي خۆیاندا.

(۱) یان نه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی کوشتی جوتیار نه‌بوايه پێم خۆشتر بوو، چونکه جوتیاریان به که‌م سه‌یر نه‌کرد، وه ئه‌و دوو کورپی

عه‌مه‌را که ئه‌بو جه‌هلێان کوشت نه‌نصاری بوون و زه‌وی وزاریان هه‌بوون کاریان تیا نه‌کرد. ب‌روانه: «ارشاد الساری، ۶/۹».

(۲) ب‌روانه: ۲۴۶۲.

۴۰۲۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ، وَذَلِكَ أَوَّلَ مَا وَقَرَ الْإِيمَانُ فِي قَلْبِي^(۱).

۴۰۲۳- موحه ممه دی کوری جوبه یر له باوکیه وه دهگیرپته وه دهلی: له پیغه مبهری خوام بیست له (نویژی) مه غریبدا سورپته (وَالطُّورِ) ده خویند، نه مهش له سه رهتای جیگیر بوونی باوهر بوو له دلما.

۴۰۲۴- وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي أَسَارَى بَدْرٍ: "لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتَنِ لَرَكَّتُهُمْ لَهُ". وَقَالَ اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الْأُولَى - يَعْنِي: مَقْتَلَ عُثْمَانَ - فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أَصْحَابِ بَدْرٍ أَحَدًا، ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّانِيَةُ - يَعْنِي: الْحَرَّةَ - فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أَصْحَابِ الْحُدَيْبِيَّةِ أَحَدًا، ثُمَّ وَقَعَتِ الثَّالِثَةُ فَلَمْ تَرَفَعْ وَلِلنَّاسِ طَبَاحٌ^(۲).

۴۰۲۴- موحه ممه دی کوری جوبه یری کوری موتعیم له باوکیه وه دهگیرپته وه دهلی: که پیغه مبهری خوا ﷺ دمرباره دیله کانی غه زای بهدر فهرمووی: ((نه گهر موتعیمی کوری عه دیی زیندوو بوایه پاشان دمرباره دی نا نه م بوگه نانه هسه ی له گه لندا بگردایه، له بهر ریژی نه و وازم لی دمهینان (نه مده کوشتن بریتیم لی وهر نه ده گرتن)).

له یس له یه حیا وه گیرایه وه نه ویش له سه عیدی کوری موسه ییه به وه گیرایه وه وتی: ئازاوه ی یه که م پرووی دا - واته کوژرانی عوسمانی کوری عه فغان ﷺ - و کهس له به شدارانی غه زای بهدر (له ژیاندا) نه مابوون، پاشان ئازاوه ی دووهم

(۱) بروانه: ۷۶۵.

(۲) بروانه: ۳۱۳۹.

پوویدا - واته جه‌نگی چه‌رپه^(١) - و کهس له‌به‌شداری پیکه‌وتنی حوده‌بیه نه‌مابوون، پاشان (نازاوه‌ی) سی یه‌م پوویدا کوتایی نه‌هات (به‌رده‌وام بوو)، تا خه‌لک توانایان هه‌بوو.

٤٠٢٥- حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ النَّمِرِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ وَعُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ كُلُّ حَدَّثَنِي طَائِفَةٌ مِنَ الْحَدِيثِ، قَالَتْ: فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ، فَعَثَرْتُ أُمَّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَها فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحٌ. فَقُلْتُ: بِئْسَ مَا قُلْتَ، تَسْبِيَنَ رَجُلًا شَهِدَ بَدْرًا. فَذَكَرَ حَدِيثَ الْإِفْكِ^(٢).

٤٠٢٥- یونسی کوری یه‌زید ده‌لی: له زوهریم بیست وتی: فه‌رمووده‌ی عایشه‌ی ﷺ خیزانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له عوروه‌ی کوری زوبه‌یر و سه‌عیدی کوری موسه‌بیه‌ب و عه‌لقه‌مه‌ی کوری و مقاص و عوبه‌یدوللای کوری عه‌بدوللام بیست هه‌ریه‌که‌یان به‌شیک له فه‌رموودمه‌کیان بو گپ‌رامه‌وه: عایشه‌ی ﷺ وتی جا من و دایکی میسته‌ح گه‌پاینه‌وه و دایکی میسته‌ح هاچی گرایه کراسه‌که‌ی هه‌لکه‌وت، وتی: داما و بیت میسته‌ح، منیش وتم: قسه‌یه‌کی خراپت کرد جنیو دهمدیت به‌ پیاویک به‌شداری غه‌زای به‌دری کردووه. نیتز قسه و باسی بوه‌تانه‌که‌ی بوی باس ده‌کات.

٤٠٢٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: هَذِهِ مَعَاذِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

(١) چه‌رپه: جیکایه‌ک له مه‌دینه‌وه که به‌رده‌په‌شی زوری تیدایه، وه لهو جیکایه‌دا جه‌نکیکی گه‌وره پوویدا له تئوان خه‌لکی مه‌دینه‌و له‌شکری یه‌زیدی کوری مو‌عاویه‌دا سالی شه‌ست و سنی کوتچی والی یه‌زیدیان ده‌رکرد که عوسمانی کوری محمدی کوری نه‌بوو سوفیان بوو، وه یه‌زیدیان

قبول نه‌بوو که گه‌وره‌ی موسلمانان بیت. بروانه، ارشاد الساری، ٦٣/٩.

(٢) بروانه: ٣٥٩٣.

فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يُنْقِیهِمْ: "هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا". قَالَ مُوسَى: قَالَ نَافِعُ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تُنَادِي نَاسًا أَمْوَاتًا؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا قُلْتُمْ مِنْهُمْ"^(١). قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَجَمِيعٌ مَنْ شَهِدَ بَذْرًا مِنْ قُرَيْشٍ مِمَّنْ ضَرَبَ لَهُ يَسَهِمِهِ أَحَدٌ وَمَثَانُونَ رَجُلًا، وَكَانَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ يَقُولُ: قَالَ الزُّبَيْرُ: قُسِمَتْ سُهُمَانُهُمْ فَكَانُوا مِائَةً، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٤٠٢٦- مووسای کورپی عوقبه له ئیبنو شیهابهوه دهگیرپتهوه (پاش نهوهی غهزاکانی پیغه مبهری ﷺ باس دهکات) دهلی: نهوه غهزاکانی پیغه مبهری خوا به ﷺ.

ئیتیر فهرمووده که باس دهکات جا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی له کاتی کدا (کافره کوژراوه کانی) فری دمه دایه (بیره که وه): ((نایا نهوهی پهرومردگارتان به ئینی پیدان بینیتان و دهستان کهوت ؟)) مووسا وتی: ^(٢) نافع وتی: عهبدو للا (ی کورپی عومهر) ﷺ وتی: کهسیک له هاوه لانی عهرزی کرد: ^(٣) نهی پیغه مبهری خوا بانگی کهسانیکی مردوو ده کهیت، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((نهوهی وتم (پیان) ئیوه له وان چاکتر نایبیستن)).

نه بو عهبدو للا (ئیمامی بوخاری) دهلی: کووی نهو کهسانه ی له قورمیشیه کان به شداری غهزای به دریان کردوو و پشکی خووی بو دیاری کراو (و پیی دراوه له غهنیمهت) ههشتا و یهک پیاو بوون. وه عوروهی کورپی زوبهیر دهیوت: پشکهکانیان دابهشکرا وسه د پیاو بوو خواش زاناته.

٤٠٢٧- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: ضَرَبْتُ يَوْمَ بَذْرِ لِلْمُهَاجِرِينَ مِائَةً سَهْمًا.

٤٠٢٧- هیشامی کورپی عوروه له باوکیه وه دهگیرپتهوه له زوبهیره وه دهلی: له روژی (غهزای) به دردا پشکی کوچه ران به سه د پشک دابهشکرا.

(١) پروانه: ١٣٧٠.

(٢) به ههمان سمنمعی پشوو.

(٣) یان: کهسانیک له هاوه لانی عهرزیان کرد.

١٣ - بابُ تَسْمِيَةِ مَنْ سُمِّيَ مِنْ أَهْلِ بَدْرِ فِي الْجَامِعِ الَّذِي وَضَعَهُ

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَى حُرُوفِ الْمُعْجَمِ

النَّبِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَاشِمِيُّ ﷺ، إِيَّاسُ بْنُ الْبُكَيْرِ، بِلَالُ بْنُ رَبَاحٍ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ
الْقُرَشِيُّ، حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ الْهَاشِمِيُّ، حَاطِبُ بْنُ أَبِي بَلْتَعَةَ حَلِيفٌ لِقُرَيْشٍ، أَبُو
حَذِيفَةَ بْنُ عَثْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ الْقُرَشِيُّ، حَارِثَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ وَهُوَ حَارِثَةُ
بُنِ سُرَاقَةَ كَانَ فِي النَّظَارَةِ، حُبَيْبُ بْنُ عَدِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ، حُنَيْسُ بْنُ حَذَافَةَ السَّهْمِيُّ، رِفَاعَةُ
بُنِ رَافِعِ الْأَنْصَارِيُّ، رِفَاعَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُنْذِرِ أَبُو لُبَابَةَ الْأَنْصَارِيُّ، الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ الْقُرَشِيُّ،
زَيْدُ بْنُ سَهْلٍ أَبُو طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيُّ - أَبُو زَيْدٍ الْأَنْصَارِيُّ - سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ الزُّهْرِيُّ، سَعْدُ ابْنُ
خَوْلَةَ الْقُرَشِيُّ، سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ الْقُرَشِيُّ، سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ الْأَنْصَارِيُّ، ظَهْرُ
بُنِ رَافِعِ الْأَنْصَارِيُّ وَأَخُوهُ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ الْقُرَشِيُّ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
مَسْعُودٍ الْهَذَلِيُّ، عُثْبَةُ بْنُ مَسْعُودٍ الْهَذَلِيُّ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ الزُّهْرِيُّ، عُبَيْدَةُ بْنُ
الْحَارِثِ الْقُرَشِيُّ، عَبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ الْأَنْصَارِيُّ، عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْعَدَوِيُّ، عُثْمَانُ بْنُ
عَفَّانٍ الْقُرَشِيُّ خَلَفَهُ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى ابْنَتِهِ وَصَرَبَ لَهُ بِسَهْمِهِ، عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ الْهَاشِمِيُّ،
عَمْرُو بْنُ عَوْفٍ حَلِيفُ بَنِي عَامِرٍ بْنِ لُؤَيٍّ، عُقْبَةُ بْنُ عَمْرِو الْأَنْصَارِيُّ، عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ
الْعَنْزِيُّ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ، عُوَيْمُ بْنُ سَاعِدَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عِثْبَانُ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ،
قُدَامَةُ بْنُ مَطْعُونٍ، قَتَادَةُ بْنُ النُّعْمَانِ الْأَنْصَارِيُّ، مُعَاذُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ، مُعَوَّذُ ابْنِ
عَفْرَاءَ وَأَخُوهُ، مَالِكُ بْنُ رَبِيعَةَ أَبُو أَسِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، مُرَّارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ، مَعْنُ بْنُ
عَدِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ، مِسْطَحُ بْنُ أَثَّاثَةَ بْنِ عَبَادِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ، مِقْدَادُ بْنُ عَمْرِو
الْكِنْدِيُّ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ، هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْأَنْصَارِيُّ ﷺ.

١٣- باسی ناوهیانی ئهوانه‌ی ناویان هیئراوه له به‌شدارانی به‌در لهم جامیعه‌ی^(١) که ئه‌بو عه‌بدو‌ل‌لا (ی بوخاری) دایناوه به پیتی ئه‌لف و بێ عه‌ره‌بی^(٢)

پێغه‌مبه‌ر موحه‌مه‌دی کورپی عه‌بدو‌ل‌لای هاشمی علیه‌السلام، ئی‌یاسی کورپی بوکه‌یر، بیلالی کورپی ر‌م‌باح ئازادک‌راوی ئه‌بو به‌ک‌ری قور‌م‌یشی، هه‌مه‌زی کورپی عه‌بدو‌لو‌ت‌ته‌لیبی هاشمی، حاته‌بی کورپی ئه‌بی به‌ل‌ته‌عه سویند خۆر و هاو‌په‌یمانی قور‌م‌یش بوو، ئه‌بو حوزمه‌یفه‌ی کورپی عوتبه‌ی کورپی ر‌م‌بعی قور‌م‌یشی، حاریسه‌ی کورپی ر‌وبه‌یعی ئه‌نصاری، له‌ پ‌ۆزی (غه‌زای) به‌دردا شه‌هید بوو له‌گه‌ڵ حاریسه‌ی کورپی سوراقه‌ که له‌ناو ته‌ماشاکه‌راندای بوو (تیریک هاتو لێی دا شه‌هید بوو)، خوبه‌ییی کورپی عه‌دی ئه‌نصاری، خونه‌یسی کورپی حوزافه‌ی سه‌همی، ر‌یفاعه‌ی کورپی ر‌افعی ئه‌نصاری، ر‌یفاعه‌ی کورپی عه‌دولو‌ن‌زیر: ئه‌بو لوبابه‌ی ئه‌نصاری، زوبه‌یری کورپی عه‌وامی قور‌م‌یشی، زمیدی کورپی سه‌هل، ئه‌بو ته‌لحه‌ی ئه‌نصاری، ئه‌بو زمیدی ئه‌نصاری، سه‌عدی کورپی مالیکی زوه‌ری، سه‌عدی کورپی خه‌وله‌ی قور‌م‌یشی، سه‌عیدی کورپی زمیدی کورپی عه‌مری کورپی نوفه‌یلی قور‌م‌یشی، سه‌هلی کورپی هه‌نه‌یفی ئه‌نصاری، زوه‌یری کورپی ر‌افعی ئه‌نصاری و براکه‌ی، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عوسمان، ئه‌بو به‌ک‌ری صدیقی قور‌م‌یشی، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی مه‌سه‌عوودی هوزه‌لی، عوتبه‌ی کورپی مه‌سه‌عوودی هوزه‌لی، عه‌بدو‌ره‌حمانی کورپی عه‌وفی زوه‌ری، عوبه‌یده‌ی کورپی حاریسی قور‌م‌یشی، عوباده‌ی کورپی صامیتی ئه‌نصاری، عومه‌ری کورپی خه‌تتابی عه‌ده‌وی، عوسمانی کورپی عه‌ففانی قور‌م‌یشی، پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم به‌جیی هیشت به‌ دیاری که‌جه‌که‌یه‌وه (که‌ خێزانی عوسمان بوو) وه‌ پ‌شکی خۆی بۆ دانا له‌ (غه‌نیمه‌ت)، عه‌لی کورپی ئه‌بو تالیبی هاشمی، عه‌مری کورپی عه‌وف سویند خۆری به‌نی عامیری کورپی لونه‌یی، عوقبه‌ی

(١) ناوی ته‌واوی کتێبه‌که‌ی نیمامی بوخاری به‌م جۆره‌یه‌، (الجامع المسند الصحیح المختصر من أمور رسول الله صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم وسننه‌ و‌ایامه‌).

(٢) جگه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم که له‌ سه‌رتاوه‌ هیئاویمتی به‌ نه‌لفیش ده‌ستی پێ نه‌کردوه‌.

کورپی عهمری ئه‌نصاری، عامیری کورپی ره‌بیعه‌ی عه‌نه‌زیی، عاصیمی کورپی سابیتی ئه‌نصاری، عوصیمی کورپی ساعیده‌ی ئه‌نصاری، عتبان‌ی کورپی مالیک ئه‌نصاری، قودامه‌ی کورپی مه‌زعون، قه‌تاده‌ی کورپی نوعمانی ئه‌نصاری. موغازی کورپی عه‌مری کورپی جه‌موع، موعه‌وویری کورپی عه‌فرا وبراکی، مالیکی کورپی ره‌بیعه‌و، ئه‌بو ئوسه‌یدی ئه‌نصاری، موراره‌ی کورپی ره‌بیعی ئه‌نصاری، مه‌عنی کورپی عه‌دی ئه‌نصاری، میسته‌حی کورپی ئوساسه‌ی کورپی عه‌ببادی کورپی موته‌لیبی کورپی عب‌دوله‌ناف، میقدادی کورپی عه‌مری کیندی سویند خۆر و هاوپه‌یمانی به‌نی زوهره، هیلالی کورپی ئومه‌یه‌ی ئه‌نصاری ﷺ.

١٤ - بَابُ حَدِيثِ بَنِي النَّضِيرِ وَمَخْرَجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَيْهِمْ فِي دِيَةِ الرَّجُلَيْنِ، وَمَا أَرَادُوا مِنَ الضَّرِّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ

قَالَ الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ: كَانَتْ عَلَى رَأْسِ سِتَّةِ أَشْهُرٍ مِنْ وَقْعَةِ بَذْرِ قَبْلِ أَحَدٍ. وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ۖ﴾ الْحَشْرِ، وَجَعَلَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ بَعْدَ بَثْرِ مَعُونَةَ وَأَحَدٍ.

١٤-باسی به‌سه‌رهاتی به‌نو نه‌زیر و رویشتنی پی‌غه‌مبه‌ری خوا

ﷺ بۆ لایان (بۆ هاوکاریان) بۆ دانی خوینی ئه‌و دوو پیاوه‌ی

(کوژرا بوون)، وه‌ باسی ئه‌وه‌ی که‌ ویستیان ناپاکی و خیانه‌ت

بکه‌ن به‌رانبه‌ر به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ (به‌ فیل بیکوژن)

زوهری گێڕایه‌وه‌ له‌ عوروه‌ی کورپی زوبه‌یره‌وه‌ وتی: (غه‌زای به‌نو نه‌زیر)

له‌سه‌ره‌تای مانگی شه‌شه‌می دا دوا رووداوی (غه‌زای) به‌دردا بوو له‌ پێش

(غه‌زای) ئوحوود دا.

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خۆای بهرز و بلێند: (ئەو (خوایه) زاتیکه بێ باومرانی
خاومەن کتیبی دەرکرد لە مال و شوینی خۆیان بۆ یەکەم کۆبوونەوه).
(ئیمامی بوخاری دەلی: ئەبو ئیسحاق (غەزای بەنو نەزیری) دوا بیرى
مەعونە و ئوحوود داناوه.

٤٠٢٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ
عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: حَارَبَتِ النَّضِيرُ وَفُرَيْظَةُ، فَأَجَلَى بَنِي النَّضِيرِ، وَأَقَرَّ
فُرَيْظَةُ وَمَنْ عَلَيْهِمْ، حَتَّى حَارَبَتْ فُرَيْظَةَ، فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ، وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، إِلَّا بَعْضَهُمْ لِحَقِّوْا بِالنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَأَمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا، وَأَجَلَى يَهُودَ
الْمَدِينَةِ كُلَّهُمْ بَنِي قَيْنَقَاعَ وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ، وَكُلَّ يَهُودِ
الْمَدِينَةِ.

٤٠٢٨- ئیبنو عومەر رضي الله عنه دەلی: (جولهکهکانی) بەنو نەزیر و قورمیزه جەنگیان
کرد (لەدژی پێغه مەبەر صلى الله عليه وسلم)، پێغه مەبەریش صلى الله عليه وسلم بەنی نەزیری لە شوینی خۆیان
دەرکرد قورمیزه هێشتهوه (بەبێ فیدیە)، مەنتی نا بەسەریندا هەتا (بۆ
جاری دووهم) قورمیزه جەنگیان کرد^(١)، ئەوسا پیاوهمانی کوشت و ژن و مندال و
سامانیانی دابەش کرد لە نیوان مسوڵماناندا، هەندیکیان نەبێ خۆیان گەیانده
پێغه مەبەر صلى الله عليه وسلم و ئەویش ئەمانی دان و مسوڵمان بوون، پاشان هەموو
جولهکهکانی لە مەدینەى کردە دەرەوه (لە مەدینە) گە بەنی قەینوقاع بوون،
کە قەومی عەبدوللای کۆری سەلام بوون و، جوولهکهی بەنی حاریسه و هەموو
جوولهکهکانی مەدینە بوون.

(١) بێست و پێنج رۆژ گەمارۆی دان لە کۆتاییدا تەسلیم بوون بە حوکمی سەعدی کۆری موغاز رضي الله عنه.

٤٠٢٩- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ قُلْ سُورَةُ النَّصِيرِ. تَابَعَهُ هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ^(١).

٤٠٢٩- سه‌عیدی کورپی جوبه‌یر ده‌لی: به ئیبنو عه‌بباسم ﷺ وت: سو‌په‌تی حشر، وتی: بلی: سو‌په‌تی به‌نو نه‌زیر^(٢).
هوشه‌یم ئه‌م فه‌رمووده‌ی له ئه‌بو به‌شره‌وه گه‌پراوته‌وه و پال‌په‌ستی گه‌پرا‌نه‌وه‌که‌ی ئه‌بو عه‌وانه ده‌کات.

٤٠٣٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَجْعَلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ النَّخْلَاتِ حَتَّى افْتَتَحَ قُرَيْظَةَ وَالنَّصِيرَ، فَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ^(٣).

٤٠٣٠- ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ ده‌لی: په‌راوی وا هه‌بوو چه‌ند دارخورما‌یه‌کی دابوو به په‌نجه‌مبه‌ر ﷺ (بو په‌یوستیه‌کانی خو‌ی) هه‌تا سامان و زه‌وی قورمیزه و نه‌زیری گرت و که‌وته دمست جا دوا ئه‌وه دار خورما‌کانی بو گه‌پرا‌نه‌وه^(٤).

٤٠٣١- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَخْلَ بَنِي النَّصِيرِ وَقَطَعَ -وَهِيَ الْبُؤَيْرَةُ- فَنَزَلَتْ: ﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ نَرَكْتُمْهَا فَأَيْمَةٌ عَلَى أَصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ﴿٥﴾ الْحَشْرِ.

(١) به‌روانه: ٤٦٤٥، ٤٨٨٢، ٤٨٨٣.

(٢) چونکه ده‌رباره‌ی به‌نی نه‌زیر دابه‌زی، وه یاسی ئه‌وه‌ی کرد که به‌مه‌ریان هات له گوشتن. به‌روانه : إرشاد الساری، ٧٢/٩.

(٣) به‌روانه: ٣٦٣٠.

(٤) که په‌نشه‌ر دابوو‌یان به‌لایمه‌وه سوودی لی و مه‌رگه‌یت.

(٥) به‌روانه: ٣٣٢٦.

٤٠٣١- ئیبنو عومەر (رحمہ اللہ) دەلی: پیغەمبەری خوا (فەرمانی کرد) به سوتاندنی دار و خورماکانی^(١) بهنی نهزیر و برینیان که له بومیره بوون، ئیتر ئەم نایەتە دابەزی (ئەوێ بریتان له دار خورما یان لی گهراڤان به ویستای له سەر بنهکانیان ئەو به فەرمانی خوا بوو)

٤٠٣٢- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا حَبَّانُ، أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رحمہم اللہ) أَنَّ النَّبِيَّ (ص) حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ، قَالَ: وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ: وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ... حَرِيقٌ بِالْبُؤَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ قَالَ فَأَجَابَهُ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ: أَدَامَ اللَّهُ ذَلِكَ مِنْ صَنِيعٍ... وَحَرَّقَ فِي نَوَاحِيهَا السَّعِيرُ سَتَعْلَمُ أَتَيْنَا مِنْهَا بِنُزْهِ... وَتَعْلَمُ أَيَّ أَرْضَيْنَا تَضِيرُ^(٢).

٤٠٣٢- ئیبنو عومەر (رحمہ اللہ) دەگێڕێتەوێه که پیغەمبەر (ص) دار خورماکانی بهنی نهزیری سوتاند، دەلی: لهو بارمیهوه به ههسهسانی کۆری سابیت (رحمہم اللہ) دهیوت: لهسەر گهورهکانی بهنی لونهی ناگری که دار خورماکانی بووهیرهی سوتاند و بهناویدا بلاو بووه سووک و بی نرخ بوو. جائهبو سوفیانی کۆری حاریس^(٣) وهلامی دایهوه وتی: ئەو پیشەیی سوتاندنه خوا هەر بهردهوامی بکات و بیهێلێ و ناگر له دهووبهیری مهدينه بهردا و بیسوتینێ، بیگومان ئەوکاته دهزانی که کامان لی دوورین و دهزانی که زهوی کامان زهرمر دهکات.

(١) سهرنج، ههمنێك دهلێن، پهك دارخورما بهراوه، ههمنێك دهلێن: جوار دارخورما بهراوه، ههمنێك دهلێن: چهند

دارخورماپهكی كهه بووه.

(٢) بهروانه: ٢٣٢٦.

(٣) كه ناموزای پیغەمبەری خوا (ص) بوو، لهو کاتهدا مسولمان نهبوو بوو هونراومكشی دوعا کردنه له موسلمانان. بهروانه : فتح

الباری: ٤٢٢/٩.

٤٠٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ النَّصْرِيُّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه دَعَاهُ إِذْ جَاءَهُ حَاجِبُهُ يَرْفَأُ فَقَالَ: هَلْ لَكَ فِي عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدٍ يَسْتَأْذِنُونَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَأَدْخِلْهُمْ. فَلَبِثَ قَلِيلًا، ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: هَلْ لَكَ فِي عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ يَسْتَأْذِنَانِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ عَبَّاسٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَ هَذَا. وَهُمَا يَخْتَصِمَانِ فِي الَّذِي أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مِنْ بَنِي النَّضِيرِ، فَاسْتَبَّ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ، فَقَالَ الرَّهْطُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَقْضِ بَيْنَهُمَا وَأَرْخِ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخِرِ. فَقَالَ عُمَرُ: اتَّيَدُوا، أَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ الَّذِي يَأْذِنُهُ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ، هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً". يُرِيدُ بِذَلِكَ نَفْسَهُ؟ قَالُوا: قَدْ قَالَ ذَلِكَ. فَأَقْبَلَ عُمَرُ عَلَى عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ فَقَالَ: أَنْشُدْكُمَا بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ قَالَ ذَلِكَ؟ قَالَا: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنِّي أُحَدِّثُكُمْ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ كَانَ خَصَّ رَسُولَهُ ﷺ فِي هَذَا الْقِيءِ بِشَيْءٍ لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا غَيْرَهُ فَقَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أُوجِفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ الحشر. فَكَانَتْ هَذِهِ خَالِصَةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ وَاللَّهِ مَا اخْتَارَهَا دُونَكُمْ، وَلَا اسْتَأْذَرَهَا عَلَيْكُمْ، لَقَدْ أَعْطَاكُمْوهَا وَقَسَمَهَا فِيكُمْ، حَتَّى بَقِيَ هَذَا الْمَالُ مِنْهَا، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ، ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلِ مَالِ اللَّهِ، فَعَمِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَيَاتِهِ، ثُمَّ تَوَفَّى النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَأَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَبِضَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَعَمِلَ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ. فَأَقْبَلَ عَلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ: وَقَالَ تَذَكَّرَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ عَمِلَ فِيهِ كَمَا تَقُولَانِ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُ فِيهِ لَصَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ ثُمَّ تَوَفَّى اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ. فَقَبِضْتُهُ سَنَتَيْنِ مِنْ إِمَارَتِي أَعْمَلُ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي فِيهِ صَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ، ثُمَّ جِئْتُمَانِي كِلَاكُمَا وَكَلِمَتُكُمَا وَاحِدَةٌ وَأَمْرُكُمَا جَمِيعٌ، فَجِئْتَنِي -

يَعْنِي عَبَّاسًا - فَقُلْتُ لَكُمَا: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَتَا صَدَقَةً". فَلَمَّا بَدَأَ لِي أَنْ أَدْفَعَهُ إِلَيْكُمَا قُلْتُ: إِنَّ سَنَّتُمَا دَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا عَلَى أَنْ عَلَيْكُمَا عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ، لَتَعْمَلَانِ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ، وَمَا عَمِلْتُ فِيهِ مُذْ وَلِيتُ، وَإِلَّا فَلَا تُكَلِّمَانِي، فَقُلْتُمَا: أَدْفَعُهُ إِلَيْنَا بِذَلِكَ. فَدَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا، أَفَتَلْتَمِسَانِ مِنِّي قَضَاءَ غَيْرِ ذَلِكَ؟ فَوَاللَّهِ الَّذِي يَأْذِنُهُ تَقْوَمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ لَا أَقْضِي فِيهِ بِقَضَاءٍ غَيْرِ ذَلِكَ حَتَّى تَقْوَمَ السَّاعَةُ، فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهُ، فَادْفَعَا إِلَيَّ فَأَنَا أَكْفِيكُمَاهُ^(١).

٤٠٣٣- مالیکی کورپی نهوسی کورپی حهدهسان دهگیرپتهوه که عومهری کورپی خهتتاب ﷺ بانگی کرد، لهو کاتهدها یهرهای دمرگاوانی هات بو لای عومهر ﷺ وتی: ئایا دمهتوئی عوسمان و عهبدورپهحمان و زوبهیر و سهعد بیئه (ژوورموه) داوای مؤلتهت دهکهن ؟ وتی: بهئی. بیانیهینه ژوورموه، ئینجا کهمیکی پیچوو باشان هاتهوه و وتی: ئایا دمهتوئی عهعباس و عهلی بیئه (ژوورموه) داوای مؤلتهت لی دهکهن ؟ وتی: بهئی، جا کاتی ههردووکیان هاتنه ژوورموه عهعباس ﷺ وتی: نهی پیشهوا ی باومپرداران له نیوان من و نهه (عهلی)دا بریاربده ههزاومت بکه - ههردووکیان کیشهیان ههبوو دمرباردی نهو دهستکهوتهی خوا بهخشی بوی به پیغهمبهر ﷺ له (زهوی و باخی) بهنی نهزیر- جا عهلی و عهعباس ﷺ جنیویان بهیهکتری دا^(٢)، نهو کوومهلهکesh (که لهوی بوون) وتیان: نهی پیشهوا ی باومپرداران له نیوانیاندا ههزاومت بکه ههریهکهیان پرگار بکهی له دهست نهوی کهیان، عومهریش ﷺ وتی: لهسهه خو بن سویندتان ددهم بهو خوایه ناسمان و زهوی به ههرمانی نهو راومستاون، ئایا دمرانن که پیغهمبهری خوا ﷺ ههرموویهتی: ((میراتمان لی نابردریت ههرچیمان بهجی هیشته خیر و صهدهقهیه)) ؟ مهبهستی بهمه خودی خوئی بوو وتیان: بیگومان نهوهی

(١) پروانه: ٣٩٠٤.

(٢) یان هسهی ناشرینیان بهیهکتری دهوت.

فهرمووه، نهنجا عومهر ﷺ پووی کرده عهلی و عهعباس ﷺ وتی: سویندتان دهمم به خوا ئایا دمرانن که پیغهمبهری خوا ﷺ ئهوهی فهرمووه ؟ ههردووکیان وتیان: بهئی، عومهر ﷺ وتی: جا بیگومان من دمربارهی ئه و کاره قسهتان بۆ دهکهم:

بیگومان خوای بئی هاوتا لهم فهیئهدا هندیك تایبهمهندی به پیغهمبهرهکهی ﷺ دابوو به کهسی تری نهدابوو، خوای بهرز و بلند فهرمووی: (ئهو دهستکهوتانهی) که خوا سهندیهوه بۆ پیغهمبهرهکهی له مائی (بهنی نهزیر) ئیوه بۆ بهدهست هیئانی هیچ نهسپ وحوشتریکیان تاو نهداوه بهلکو خوا پیغهمبهرانی زال دهکات بهسهر ههرکهس که بیهویت، وه خوا بهسهر ههموو شتیکیدا به دهسهلاته)، جا ئهوه تایبتهت بوو به پیغهمبهری خواوه ﷺ، پاشان وهللاهی نهیپردوه بۆ خووی و ئیوهی لی بئی بهش کات وه تایبتهتی نهکردوه به خویهوه جگه له ئیوه، سویند به خوا داویتی به ئیوه بهشی کردوه له نیوان ئیوهدا ههتا ئهم مائهی لی ماومهتوه، جا پیغهمبهری خوا ﷺ خهرجی سالیکی خیزانهکانی لهو مال و سامانه دهکرد، پاشان ئهوهی دهمایهوه وهک ئهو سامانهی له رپی خوا بوو وای لی دهکرد (بۆ جیهاد و پیووستیهکانی) جا پیغهمبهر ﷺ له زیانی خویدا ئاوی لی دهکرد، پاشان پیغهمبهر ﷺ وهفاتی کرد، نهنجا ئهبو بهکر ﷺ وتی: له جیی پیغهمبهری خوام ﷺ وه ئهو سامان وشتانهی وهرگرت، نیتر ئهبو بهکریش ﷺ ههر بهو جوړهی لی کرد که پیشر پیغهمبهری خوا ﷺ و ئیوه لهو پوژهگارمدا کردتان، جا پووی کرده عهلی و عهعباس ﷺ وتی: ههردووکتان بیرتانه که ئهبو بهکر ﷺ بهو جوړهی لی دهکرد که ههردووکتان دهئین، وه خواش دمرانی که بیگومان ئهبو بهکر دمربارهی ئهو سامانه راستگو بوو، وه بهچاکی و سهر راستانه شوین ههق کهوتبوو. پاشان خوا ئهبو بهکری ﷺ بردهوه و مرد، منیش وتم: من له جیی پیغهمبهری خوا ﷺ و ئهبو بهکرم

ﷺ دوو سال له دمهسلاتی خوځ ومرم گرت بهو جوړهم لی دهکرد که پیغه مبهری خوا ﷺ و نهبو بهکر دمیانکرد، وه خوا دمرانی من لهو بارمیهوه راستگو و به چاکی و سهر راستانه شوینکهوتهی ههق بووم، پاشان ههر دووکتان هاتوون بو لام و قسهی ههر دووکتان یهک قسهیه و کارهکتان پیکهومیه، جا تو (عهباس) هاتوی بولام و منیش به ههر دووکتانم وت: بهراستی پیغه مبهری خوا ﷺ ههرموویهتی: ((ئیمه میراتمان لی نابردریت و نهوهی به جی مان هیشت خیر و صه دمهقیه)) بهلام کاتی رام وابوو بیده موه به ههر دووکتان وتم: نهگهر چهز دهکن دمیده موه به ههر دووکتان بهلام مهرج بی لهسهر ههر دووکتان پهیمان و بهلینی خوا بی لهسهرتان که لهو سامانه دا بهو جوړه بهکاری بینن که پیغه مبهری خوا ﷺ و نهبو بهکر ﷺ بهکاریان هیناوه، وه بهجوړهی من بهکارم هینا لهومتهی کراومه ته گهورهی مسولمانان، نهگهر نا قسم لهگهل مهکن (لهو بارمیهوه) نیومش ههر دووکتان وتتان: بهو جوړه بیدمهوه پیمان. منیش دامهوه بیتان، نیتر ئایا جگه لهوه هیچ بریاریکی تر له من داوا دهکن ؟ جا سویند بهو خوایه ناسمان و زهوی بهفه رمانی نهو راومستاهو تا پوژی دواپی بهریا دمی، من هیچ بریاریکی تیا نادم جگه لهوهی داومه، جا نهگهر نه تانتوانی بهو جوړهی لی بکن (که وتم بیتان) نهوه بیدمهوه به خوځ من له جیاتی ههر دووکتان نهو کاره دهکم.

٤٠٣٤- قَالَ فَحَدَّثْتُ هَذَا الْحَدِيثَ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: صَدَقَ مَالِكُ بْنُ أَوْسٍ، أَنَا سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا رَوَى النَّبِيُّ ﷺ تَقُولُ: أَرْسَلَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ ﷺ عُثْمَانُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ يَسْأَلُهُنَّ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ، فَكُنْتُ أَنَا أَرُدُّهُنَّ، فَقُلْتُ لَهُنَّ: أَلَا تَتَّقِينَ اللَّهَ؟ أَلَمْ تَعْلَمْنَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَْنَا صَدَقَةً - يُرِيدُ بِذَلِكَ نَفْسَهُ - إِنَّمَا

يَا كُلُّ آلَ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي هَذَا الْمَالِ؟ فَأَنْتَهَى أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى مَا أَخْبَرْتَهُنَّ. قَالَ: فَكَانَتْ هَذِهِ الصَّدَقَةُ بِيَدِ عَلِيٍّ، مَنَعَهَا عَلِيٌّ عَبَّاسًا فَعَلَبَهُ عَلَيْهَا، ثُمَّ كَانَ بِيَدِ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، ثُمَّ بِيَدِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، ثُمَّ بِيَدِ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ وَحَسَنِ بْنِ حَسَنِ، كِلَاهُمَا كَانَا يَتَدَاوِلَانِيهَا، ثُمَّ بِيَدِ زَيْدِ بْنِ حَسَنِ، وَهِيَ صَدَقَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَقًّا^(۱).

۴۰۳- (زوه‌ری) ده‌لی: ئه‌نجا ئه‌م فه‌رموو دمه‌م گه‌په‌یه‌وه بو‌ عروه‌ی کوری زوبه‌ر، ئه‌ویش وتی: مالیکی کوری ئه‌وس پاستی وتوه، من له‌ عانیشه‌ی ﷺ خه‌زانی په‌غه‌مبه‌رم ﷺ بیست دمیوت: هاوسه‌ره‌کانی په‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) عوسمانیان نارد بو‌لای ئه‌بو به‌کر ﷺ په‌رسیاری ئه‌و هه‌شت یه‌که‌یان بو‌ بکات له‌و (دمسته‌ه‌وته‌)ی خوا سه‌ندیه‌وه بو‌ په‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی، ﷺ جا من خۆم وه‌لامم دمدانه‌وه و په‌م ده‌وتن (به‌هاوسه‌رانی) ئایا له‌ خوا ناترسن؟ ئایا نازانن که په‌غه‌مبه‌ر ﷺ په‌یشت ده‌یفه‌رموو: ((ئیمه‌ میراتمان لی‌ ناب‌دریت، ئه‌وه‌ی به‌جیمان هیشت خه‌ر و سه‌ده‌قه‌یه - مه‌به‌ستی به‌وه‌ خۆی بوو - بیگومان ئالی موچه‌مه‌د له‌و سامانه‌ ته‌نها مافیان هه‌یه‌ لی‌ بخۆن))، ئیتر هاوسه‌رانی په‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌وه‌ی من په‌م ووتن وازیان هینا (عوروه) ده‌لی: جا ئه‌و سامانه‌ خه‌ریه‌ به‌ ده‌ستی عه‌لی یه‌وه‌ بوو ﷺ عه‌لی نه‌یدا به‌ عه‌بباس ﷺ ئیتر عه‌لی ده‌ست ره‌شتوو بوو به‌سه‌ریدا، پاشان (دوای عه‌لی) به‌ ده‌ستی هه‌سه‌نی کوری عه‌لییه‌وه بوو، پاشان به‌ ده‌ستی حوسه‌ینی کوری عه‌لییه‌وه بوو، پاشان به‌ ده‌ستی عه‌لی کوری حوسه‌ین و هه‌سه‌نی کوری هه‌سه‌نه‌وه بوو هه‌ردووکیان به‌ نۆره‌ به‌ ده‌ستیانه‌وه بوو، پاشان به‌ ده‌ستی زمیدی کوری هه‌سه‌نه‌وه بوو ئه‌و (زه‌وی مولکه‌) سامانی خه‌ری په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو به‌ پاستی.

۴۰۳۵- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ عليها السلام وَالْعَبَّاسَ أَتَيَا أَبَا بَكْرٍ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا. أَرْضَهُ مِنْ فَدَكٍ، وَسَهْمَهُ مِنْ خَيْبَرَ^(۱).

۴۰۳۵- عایشه عليها السلام دهلی: بیگومان فاتیمه و عه‌بباس عليها السلام هاتنه لای نه‌بو به‌کر عليها السلام داوای میراتی هه‌ردووکیانیان لی ده‌کرد له زه‌وی پیغه‌مبه‌ر عليها السلام له فه‌ده‌ک و پشکه‌که‌ی له خه‌یبه‌ر.

۴۰۳۶ - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَتْنَا صَدَقَةً، إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هَذَا الْمَالِ". وَاللَّهِ لَقَرَابَةُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي^(۲).

۴۰۳۶- نه‌بو به‌کر عليه السلام وتی: له پیغه‌مبه‌رم صلى الله عليه وسلم بیست فه‌رمووی: ((ئیمه میراتمان لی ناب‌رد‌دیت، نه‌وه‌ی به‌جیمان هیش خیر و صه‌ده‌قه‌یه بیگومان نالی موحه‌مه‌د ته‌نها مافی خو‌ارد‌نیان هه‌یه له‌و مال و سامانه)) وه‌للاهی به‌جی هینانی خزمایه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم لام خو‌شه‌ویسته‌ره له به‌جی هینانی خزمایه‌تی خزمه‌کانی خو‌م.

۱۵- بَابُ قَتْلِ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ

۴۰۳۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: "مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ؟ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ". فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ قَالَ "نَعَمْ". قَالَ: فَأَذَنْ لِي أَنْ أَقُولَ سَيِّئًا. قَالَ: "قُلْ". فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ سَأَلَنَا صَدَقَةً، وَإِنَّهُ قَدْ عَنَانَا، وَإِنِّي قَدْ أَتَيْتُكَ

(۱) پروانه: ۳۰۱۲.

(۲) پروانه: ۳۰۹۳.

أَسْتَسْلِفُكَ. قَالَ: وَأَيْضًا وَاللَّهِ لَتَمَلَّنَّهُ. قَالَ: إِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاهُ فَلَا نُحِبُّ أَنْ نَدْعُهُ حَتَّى تَنْظُرَ إِلَى أَيْ شَيْءٍ يَصِيرُ شَأْنُهُ، وَقَدْ أَرَدْنَا أَنْ تُسَلِّفَنَا وَسْقًا، أَوْ وَسْقَيْنِ - وَحَدَّثَنَا عَمْرُو غَيْرَ مَرَّةٍ، فَلَمْ يَذْكُرْ: وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ، فَقُلْتُ لَهُ: فِيهِ وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ؟ فَقَالَ: أَرَى فِيهِ وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ - فَقَالَ: نَعَمْ ارْهَنُونِي. قَالُوا: أَيْ شَيْءٍ تُرِيدُ؟ قَالَ: فَارْهَنُونِي نِسَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وَأَنْتَ أَجْمَلُ الْعَرَبِ؟ قَالَ: فَارْهَنُونِي أَبْنَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ أَبْنَاءَنَا فَيَسْبُ أَحَدُهُمْ، فَيَقَالَ: رَهْنٌ بِوَسْقٍ أَوْ وَسْقَيْنِ. هَذَا عَارٌ عَلَيْنَا، وَلَكِنَّا نَرْهَنُكَ اللَّامَةَ - قَالَ سُفْيَانُ: يَعْنِي السَّلَاحَ - فَوَاعَدَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ، فَجَاءَهُ لَيْلًا وَمَعَهُ أَبُو نَائِلَةَ وَهُوَ أَخُو كَعْبٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ، فَدَعَاهُمْ إِلَى الْحِصْنِ، فَزَلَّ إِلَيْهِمْ، فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: أَيْنَ تَخْرُجُ هَذِهِ السَّاعَةَ؟ فَقَالَ: إِنَّمَا هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ، وَأَخِي أَبُو نَائِلَةَ - وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: قَالَتْ: أَسَمِعَ صَوْتًا كَأَنَّهُ يَقْطُرُ مِنْهُ الدَّمُ. قَالَ: إِنَّمَا هُوَ أَخِي مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَرَضِيعِي أَبُو نَائِلَةَ - إِنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِيَ إِلَى طَعْنَةٍ بِلَيْلٍ لَأَجَابَ. قَالَ: وَبَدَخِلَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ مَعَهُ رَجُلَيْنِ - قِيلَ لِسُفْيَانَ: سَمَاهُمْ عَمْرُو؟ قَالَ: سَمَى بَعْضُهُمْ. قَالَ عَمْرُو: جَاءَ مَعَهُ بِرَجُلَيْنِ. وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: أَبُو عَنَسٍ بْنُ جَبْرِ، وَالْحَارِثُ بْنُ أَوْسٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرِ قَالَ عَمْرُو: وَجَاءَ مَعَهُ بِرَجُلَيْنِ - فَقَالَ: إِذَا مَا جَاءَ فَإِنِّي قَائِلٌ بِشَعْرِهِ فَأَشْمُهُ، فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي اسْتَمَكَنْتُ مِنْ رَأْسِهِ فَدُونَكُمْ فَاضْرِبُوهُ. وَقَالَ مَرَّةً: ثُمَّ أَشْمُكُمْ. فَزَلَّ إِلَيْهِمْ مَتَوَشِّحًا وَهُوَ يَنْفَحُ مِنْهُ رِيحُ الطَّيِّبِ، فَقَالَ: مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ رِيحًا - أَيْ أَطْيَبَ - وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: قَالَ: عِنْدِي أَعْطَرُ نِسَاءِ الْعَرَبِ. وَأَكْمَلُ الْعَرَبِ. قَالَ عَمْرُو: فَقَالَ: أَتَأْذُنُ لِي أَنْ أَشْمَ رَأْسَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَشَمَّهُ، ثُمَّ أَشْمَ أَصْحَابَهُ، ثُمَّ قَالَ: أَتَأْذُنُ لِي؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا اسْتَمَكَنَ مِنْهُ قَالَ: دُونَكُمْ. فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ^(١).

١٥- باسی کوشتنی که عبی کوری ئەشرف

٤٠٣٧- جابیر کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رمووی: ((کی) که عبی کوری ئەشرفم بو ئەکوژی؟ چونکه بهراستی نازاری^(٢) خوا و

(١) پروانه: ٢٥١٠.

(٢) به ههسی ناشرین وتن و هاندانی هورمیش بو جینگ لهگهڵ موسولمانان. پروانه: ارشاد الساری، ٧٨/٩.

پېڅه مبه ره که ی (ﷺ داوه))، موحه ممه دی کور ی مه سله مه ش ﷺ هه ستا و وتی:
 ئه ی پېڅه مبه ری خوا ﷺ هه ز ده که ی بیکوژم ؟ فه رمووی: ((به لئ))، وتی:
 مو له تم بده که شت ی بلیم (له دژ ی تو)، فه رمووی ((بلئ))، ئه نجا موحه ممه دی
 کور ی مه سله مه ﷺ چوو بۆلای (که عب) وتی: بېگومان ئه م پیاوه داوای مال
 به خشینمان لئ ده گات، وه به راست ی ئیمه ی خستۆته ئازار و ناره حه تیه وه، وه
 به راست ی من هاتوومه لات فه رزیکت لئ بکه م. که عب ووتی هه روها: سویند به
 خوا دئنیابه زۆر لئی بېزار ده بن (موحه ممه د کور ی مه سله مه) وتی: بېگومان
 ئیمه شوینی که وتووین، بویه پیمان خو ش نییه وازی لئ بینین هه تا بزاین
 ئیشی به چی ده گات، به راست ی ده مانه وئ که ومسقیک یان دوو ومسق
 (خورمامان) به فه رز بده تی - (گیڕه ره وه) ده لئ: عه مر زیاد له جار ی ئه م
 فه رمووده ی بۆ گیڕا وینه ته وه، به لام باسی ومسقیک و دوو ومسقی نه ده کرد،
 منش پیم وت: ئایا ومسقیک ودوو ومسقی تیا نییه ؟ ئه ویش وتی: وابه زانم
 ومسقیک یان دوو ومسقی تیا یه - (که عب) وتی: به لئ (پیتان دده م به لام)
 بارمه م لای دانین، وتیان: چ شتیکت ده وئ؟ وتی: ژنه کانمانم به بارمه لادانین.
 وتیان: چۆن ژنه کانمانت به بارمه لادانین که تو جوانترینی هه موو عه رمبی
 ؟! وتی: کور ه کانمانم به بارمه لادانین، وتیان: چۆن کور ه کانمانت به بارمه لادانین
 داده نیین دواتر جنیو به یه کیکیان بدرئ و پیتان ده لئ: گرایه بارمه تییه
 ومسقیک یا دوو ومسق ؟ ئه ومان پئ عه یب و عاره، به لکو چه که کانمانت به
 بارمه لادانه نیین، سوفیان ده لئ: (اللأمة) واته چه ک و سیلاح - ئیتر به لئینی دایه
 که بیه وه بۆ لای چه که که ی بداتی، ئه وسا شه و له گه ل ئه بو نائیه - که برای
 شیر ی که عب بوو - رۆشته وه بۆلای (که عب) وه بانگی کردن بۆ فه لاکه، ئه نجا
 که عب چوووه خوار بۆ لایان ژنه که ی پئی وت: له م کاته دا بۆکوئ ده جیه ته
 دهره وه؟ که عبیش وتی: بېگومان ئه وه موحه ممه دی کور ی مه سله مه و

ئه‌بونائيله‌ی برا شیریه‌که‌مه -جگه له عه‌مر (ی کورێ دینار) ده‌لێ: ژنه‌که‌ی وتی: ده‌نگێک ده‌بیستم که خوینی لێ ده‌تکێ ! (وتی کین) وتی: به‌راستی موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه‌ی برام و ئه‌بو نائيله‌ی برای شیرمه - بیگومان پیاوی که‌ریم ئه‌ومیه ئه‌گهر به‌شه‌و بانگ بکړی تا به شیر و ږم لێ بدری به‌ده‌م داواکه‌وه ده‌چێ. (گێږه‌وه‌که) ده‌لێ: موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه‌ دوو پیاوی له‌گه‌ل خۆیدا برده ناو فه‌لاکه‌وه - به‌سوفیان و ترا: عه‌مر ناوی هینان؟ ووتی ناوی په‌کێکیانی هینا، عه‌مر وتی: دوو پیاوی له‌گه‌لێ خۆی هینا، جگه له عه‌مر ده‌لێ: (پیاوه‌گان) ئه‌بو عه‌بسی کورێ جه‌بر و حاریسی کورێ ئه‌وس و عه‌ببادی کورێ به‌شیر بوون، عه‌مر وتی: دوو پیاوی له‌گه‌ل خۆی برد - جا وتی: که (که‌عب) هات من مووی (سه‌ری) ئه‌گرم و بۆنی ده‌که‌م، جا که منتان بینی به ته‌واوی سه‌ریم توند گرت ئه‌وه ئیوه به شیر لێ بدن - جارێک عه‌مر وتی: به ئیوه‌شی بۆن ده‌که‌م - جا که‌عب له فه‌لاکه هاته خواره‌وه بۆ لایان جلی جوانی له‌به‌ردا بوو بۆنی خوشی لێ ده‌هات، (موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه) وتی: بۆنی له‌و بۆنه‌ی ئه‌م‌ڤو خوشترم نه‌دیوه - (ریحا) واته: له‌و بۆنه خوشتر - جگه له عه‌مر ده‌لێ (که‌عب) وتی: بۆن خوشترین و که‌مال و جوانترین ئافه‌رتی عه‌رمم لایه و هاوسه‌رمه، عه‌مر ده‌لێ: (موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه) وتی: ږیگه‌م ده‌دمیت بۆنی سه‌رت بکه‌م ؟ وتی: به‌لێ: عه‌مریش بۆنی کرد پاشان هاوړپیکانی‌شی بۆنیان کرد، پاشان وتی: ږیگه‌م ده‌ده‌ی (جارێکی تر بۆنی سه‌رت بکه‌مه‌وه) ؟ وتی: به‌لێ، جا کاتی ته‌وا و توند سه‌ری گرت (به‌هاوړپیکانی) وت: ده‌ی لیبدن ! ئیتر کوشتیان پاشان هاتنه‌وه بۆ خزمه‌تی پڼغه‌مبه‌ر و ﷺ هه‌واله‌که‌یان پێ دا.

۱۶ - بابُ قَتْلُ أَبِي رَافِعٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَقِيقِ

وَيُقَالُ: سَلَامٌ بَنُ أَبِي الْحَقِيقِ كَانَ بِحَيَّرَ، وَيُقَالُ: فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ. وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: هُوَ بَعْدَ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ.

۴۰۳۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَهْطًا إِلَى أَبِي رَافِعٍ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ بَيْتَهُ لَيْلًا وَهُوَ نَائِمٌ فَقَتَلَهُ^(۱).

۱۶-باسنی کوشتنی ئەبو رافیع که عەبدوللای کوردی

ئەبی لحوقه یقه

وه پێشی دموتریت: سه للامی کوردی ئەبولحوقه یق که له خه بهر بوو، وه دموتریت له هه لایه کی خۆیدا بوو له ولاتی حه جازدا. وه زوهری ده لئ: ئەو (کوشتنه) دواى (کوشتنی) که عبی کوردی ئەشهره ف بوو.

۴۰۳۸- به رانی کوردی عازب رضي الله عنه وتی: پێغه مبه ری خوا ﷺ چهند که سیك (له هاوه لانی) ناردە سەر ئەبو رافیع، جا عەبدوللای کوردی عەتیک به شه و رۆشته ژووورمه و بۆی له خه ودا بوو کوشتی.

۴۰۳۹- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عُيَيْنُ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَبِي رَافِعٍ الْيَهُودِيَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَيُعِينُ عَلَيْهِ، وَكَانَ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ، فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ -وَقَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَرَاحَ النَّاسُ بِسَرَحِهِمْ- فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لِأَصْحَابِهِ: اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ، فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ وَمَتَلَطَّفٌ لِلْبَوَابِ، لَعَلِّي أَنْ أَدْخُلَ. فَأَقْبَلَ حَتَّى

دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِي حَاجَةً، وَقَدْ دَخَلَ النَّاسُ، فَهَتَفَ بِهِ الْبَوَّابُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَدْخُلَ فَادْخُلْ، فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَغْلِقَ الْبَابَ. فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ، فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ، ثُمَّ عَلَّقَ الْأَغَالِيقَ عَلَى وَتِدٍ قَالَ: فَقُمْتُ إِلَى الْأَقَالِيدِ، فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُسَمِّرُ عِنْدَهُ، وَكَانَ فِي عِلَاقٍ لَهُ، فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمَرِهِ صَعِدْتُ إِلَيْهِ، فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَابًا أَغْلَقْتُ عَلَيَّ مِنْ دَاخِلٍ، قُلْتُ إِنْ الْقَوْمَ نَذَرُوا بِي لَمْ يَخْلُصُوا إِلَيَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ. فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا هُوَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسَطٍ عِيَالِهِ، لَا أَدْرِي أَيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَأَهْوَيْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ، فَأَضْرَبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ، وَأَنَا دَهْشُ، فَمَا أَغْنَيْتُ شَيْئًا، وَصَاحَ فَخَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ، فَأَمَكْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ: مَا هَذَا الصَّوْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ؟ فَقَالَ: لَأَمَّكَ الْوَيْلُ، إِنَّ رَجُلًا فِي الْبَيْتِ ضَرَبَنِي قَبْلَ بِالسَّيْفِ. قَالَ: فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً أَثَخَّنَتْهُ وَلَمْ أَقْتُلَهُ، ثُمَّ وَضَعْتُ ظُبَّةَ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ، فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ، فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ الْأَبْوَابَ بَابًا بَابًا حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ لَهُ، فَوَضَعْتُ رِجْلِي وَأَنَا أَرَى أَنِّي قَدْ انْتَهَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمَرَةٍ، فَاثْكَسَرْتُ سَاقِي، فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ، ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى الْبَابِ فَقُلْتُ: لَا أَخْرُجُ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ أَقْتُلْتُهُ، فَلَمَّا صَاحَ الدِّيكُ قَامَ النَّاعِي عَلَى السُّورِ فَقَالَ: أُنْعِي أَبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أَهْلِ الْحِجَازِ. فَانْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ: النِّجَاءُ، فَقَدْ قَتَلَ اللَّهُ أَبَا رَافِعٍ. فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ: "ابْسُطْ رِجْلَكَ". فَابْسَطْتُ رِجْلِي، فَمَسَحَهَا، فَكَانَتْهَا لَمْ أَشْكِكْهَا قَطُّ^(۱).

۴۰۳۹- نهبو ئیسحاق له بهرائهوه دهگیریتتهوه که وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ چه‌ند پیاویکی نه‌نصاری ناردە سەر نه‌بو رافعی جوله‌که (بیکوزن)، عه‌بدو لای کوری عه‌تیکی کردە لی‌پرسراویان، نه‌بو رافیع نازاری پیغه مبهری خوا ﷺ نه‌دا و خه‌لکی هانده‌دا له دزی، ومه‌و (نه‌بو رافیع) له قه‌لایه‌کی خویدا بوو له‌ولاتی

حیجاز، جا کاتئ له قه لاکه نزیك بوونه وه - پوژناوا بوو بوو خه لک نازده له کانیان هینابوه وه - عه بدوللآش به هاوړپیکانی وت: ئیوه له شوپنی خوتان دانیشن (بومستن) من خوم دمرپوم (بو قه لاکه) و قسه ی خوش دهکم بو دمرگاوانه که به لکو برپومه ناو قه لاکه وه، نه نجا (عه بدوللآی کوری عه تیک) پوشت هه تا له دمرگا (ی قه لآ) که نزیك بوویه وه، پاشان به پو شاکه که ی سهر و چاوی داپو شى وهك نه وه ی دمست به ناو بگه یه نی، نه و خه لکه ش (له دمره وه ی قه لاکه بوون) هه موو پوشتبوونه ژووره وه، نه نجا دمرگاوانه که بانگی لی کرد نه ی عه بدوللآ نه گهر دمه وه ی بیته ژووره وه و مره ژووره وه، چونکه من دمه وه ی دمرگا که داخه م. منیش پو شتمه ژووره وه و خوم له په نایه کدا شارده وه، جا که خه لکه که هه موو پو شتنه ژووره وه (دمرگاوانه که) دمرگا که ی داخست و کلپه کان ی به میخیکدا هه لواسی. (عه بدوللآ) ده لی: منیش (به دزیه وه) پو شتم بو کلپه کان و بردمن و دمرگا که م کرده وه، نه بو رافیع عادمتی وابوو به شه و خه لک لای دمه مانه وه دمه قالئ یان ده کرد تا کاتی خه وتن، وه نه بو رافیع (له ناو قه لاکه یدا) له ناو کو شکیکی چهن د نه ومیدا بوو که هی خوی بوو، جا که خه لکه که بو شه و نشینی لای بوون پو شتن، من (به دزیه وه به په یزمیه کدا) سه رکه وتم بولای و ههر دمرگایه کم ده کرده وه (دمرپو شتمه ژووره وه) له ناوه وه دمرگا که م له سه رخوم داده خست، وتم: نه گهر خه لک پیم بزانن و نه توانن پیم بگهن تا دمی کوژم، جا کاتئ گه شتمه لای نه بو رافیع دمبینم نه وه تا له ژووریک ی تاریکدا له ناو مرپاستی خاو خیزانه که ی دایه، نه مدمزانی نه و (نه بو رافیع) له کوئی ژوورمه که دایه، وتم: نه ی نه بو رافیع، وتی: نه وه کییه؟ (عه بدوللآ) ده لی: پو شتم بولای دمنگه که وه و شم شیریکم پیا کی شا به شه لژاوی، به لام هیچ سوودی نه بوو (نه بو رافیع) هاواری کرد، ئیتر له ژوورمه که پو شتمه دمره وه که میك له و نزیکانه مامه وه، پاشان پو شتمه ژووره وه بوی (وهك به هانایه وه بجم دمنگی خوم

گوڤری) وتم: نهو دمنگه دمنگه چی بووه نهبو رافیع ؟ نهویش وتی: کوستی دایکت کهوئ به راستی کهمی پئیش نیستا پیاوئیک لهم ژوورمدا به شمشیر لییدام. (عبداللّا) وتی: نهنجا شمشیریکی بههیزم لییدا به سهختی بریندارم کرد، بهلام نه مکوشت، پاشان نوکی شمشیرمه کهم کرد به ورگیدا ههتا له پشتیهوه هاته دمرهوه، جا دلتیا بووم کوشتومه، نیت دهمستم به کردنهوهی دمرگاگان کرد یهک به دوا یهک تا گشتهمه لای پهیزه کهی نهو (نهبو رافیع)، جا پیم دانا و (پنیدا رۆشتمه خوارهوه) وامزانی گهشتومه ته زهوی له شهویکی مانگا شهودا کهوتمه خوارهوه و لاقم شکا، بهسهر پیچی لاقم بهست، پاشان رۆشتم تا لای دمرگا که دانیشتم و وتم: نهمشهو (لهم قهلا) نارۆمه دمرهوه ههتا نهزانم کوشتومه یا نا ؟ جا که کهله شیر خویندی نهنجا جارچی جاریدا لهسهر دیواری شووره که وتی: ههوالی مردنی (کوژرانی) نهبو رافیعی بازارگانی حیجازتان نهدهمی، نهوسا رۆشتم بۆلای هاوړیکانم و وتم: خۆتان رزگار بکهن، دلتیا بن خوا نهبو رافیعی کوشت، نهنجا گهشتمه خزمهتی پیغه مبه ر ﷺ و ههواله کهم بۆ گیراپیهوه، نهویش فهرمووی: ((قاجت راکیشه)) منیش قاجم راکیشه و دهمستی پیا هیئا چاک بووهوه وهک ههرگیز نازارم نهبووی و ابوو.

٤٠٤٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شَرِيحٌ - هُوَ ابْنُ مَسْلَمَةَ- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَبِي رَافِعٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَتِيكٍ، وَعَبَدَ اللَّهُ بْنُ عُتْبَةَ فِي نَاسٍ مَعَهُمْ، فَأَنْطَلَقُوا حَتَّى دَنَوْا مِنَ الْحِصْنِ، فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ: امْكُثُوا أَنْتُمْ حَتَّى أَنْطَلِقَ أَنَا فَأَنْظُرْ. قَالَ: فَتَلَطَّفْتُ أَنْ أَدْخُلَ الْحِصْنَ، فَفَقَدُوا حِمَارًا لَهُمْ. قَالَ: فَخَرَجُوا بِقَبَسٍ يَطْلُبُونَهُ. قَالَ: فَخَشِيتُ أَنْ أُعْرِفَ. قَالَ: فَعَطِيتُ رَأْسِي كَأَنِّي أَقْضِي حَاجَةً، ثُمَّ نَادَى صَاحِبُ الْبَابِ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ فَلْيَدْخُلْ قَبْلَ أَنْ أُغْلِقَهُ. فَدَخَلْتُ ثُمَّ اخْتَبَأْتُ فِي مَرْبِطِ حِمَارٍ عِنْدَ بَابِ الْحِصْنِ، فَتَعَشَّوْا

عِنْدَ أَبِي رَافِعٍ وَتَحَدَّثُوا حَتَّى ذَهَبَتْ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى بُيُوتِهِمْ، فَلَمَّا هَدَاتِ الْأَصْوَاتُ وَلَا أَسْمَعَ حَرَكَهَ خَرَجْتُ؟ قَالَ: وَرَأَيْتُ صَاحِبَ الْبَابِ حَيْثُ وَضَعَ مِفْتَاحَ الْحِصْنِ، فِي كَوَّةٍ فَأَخَذْتُهُ فَفَتَحْتُ بِهِ بَابَ الْحِصْنِ. قَالَ: قُلْتُ إِنَّ نَذَرَ فِي الْقَوْمِ انْطَلَقْتُ عَلَى مَهَلٍ، ثُمَّ عَمَدْتُ إِلَى أَبْوَابِ بُيُوتِهِمْ، فَعَلَقْتُهَا عَلَيْهِمْ مِنْ ظَاهِرٍ، ثُمَّ صَعِدْتُ إِلَى أَبِي رَافِعٍ فِي سَلَمٍ، فَإِذَا الْبَيْتُ مُظْلِمٌ قَدْ طَفِيَ سِرَاجُهُ، فَلَمْ أَذَرَ أَيْنَ الرَّجُلَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: فَعَمَدْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ فَأَضْرِبُهُ، وَصَاحَ فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا. قَالَ: ثُمَّ جِئْتُ كَأَنِّي أُغِيثُهُ فَقُلْتُ: مَا لَكَ يَا أَبَا رَافِعٍ؟ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي. فَقَالَ: أَلَا أُعْجِبُكَ لَأَمْكِ الْوَيْلُ؟! دَخَلَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَضَرَبَنِي بِالسَّيْفِ. قَالَ: فَعَمَدْتُ لَهُ أَيْضًا فَأَضْرِبُهُ أُخْرَى، فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا، فَصَاحَ وَقَامَ أَهْلُهُ، قَالَ: ثُمَّ جِئْتُ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي كَهَيْئَةِ الْمَغِيثِ، فَإِذَا هُوَ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ، فَأَصْعُ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ، ثُمَّ أَنْكَفَيْتُ عَلَيْهِ حَتَّى سَمِعْتُ صَوْتَ الْعَظْمِ، ثُمَّ خَرَجْتُ دَهْشًا حَتَّى أَتَيْتُ السَّلَمَ أُرِيدُ أَنْ أَنْزِلَ، فَأَسْقَطُ مِنْهُ فَأَنْخَلَعَتْ رِجْلِي فَعَصَبَتْهَا، ثُمَّ أَتَيْتُ أَصْحَابِي أَحْجُلُ فَقُلْتُ: انْطَلِقُوا فَبَشِّرُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَإِنِّي لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَسْمَعَ النَّاعِيَةَ، فَلَمَّا كَانَ فِي وَجْهِ الصُّبْحِ صَعِدَ النَّاعِيَةُ فَقَالَ: أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: فَقُمْتُ أَمْشِي مَا بِي قَلْبَةً، فَأَدْرَكْتُ أَصْحَابِي قَبْلَ أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ ﷺ فَبَشَّرْتُهُ^(۱).

۴۰۴۰- نهبو ئیسحاق دهلی: له بهرائم ﷺ بیست وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ
عبداللای کوری عهتیک و عهبدوللای کوری عوتبهی لهگهژ چهند کهسیکدا
(لههاوهلان) نارد بو (کوشتنی) نهبو رافیع، جا ههموویان روشتن تا نزیکی
ههلاکه بوونهوه، عهبدوللای کوری عهتیک پیی وتن: ئیوه لیڤه بمیننهوه ههتا
من دهرۆم وسهیر دهکهم (و ڤینگهیهک بوچوونه ژوورهوه بدۆزمهوه) دهلی: جا
سهرنجهم دا کهبه (شیومهیهک) بجمه ژوورهوه بو ههلاکه نهوان (خهگی ناو
ههلاکه) گویدرئیزکیان لی ون بوو بوو، دهلی: جا نهوان به جلووسکیکی

ئاگرینهوه به شوینیدا دهگه‌پان (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: منیش د‌م‌ترسام بناسرێم، ده‌لێ: بۆیه سه‌رم دا‌پ‌و‌شی (و دانیشتم) وه‌ك ئه‌وه‌ی د‌م‌ست به‌ئاو بگه‌یه‌نم، پاشان د‌م‌رگاوانه بانگی كرد وتی: هه‌ركه‌س د‌م‌یه‌وێ بێته ژووره‌وه با بێته ژووره‌وه پێش ئه‌وه‌ی د‌م‌رگاكه داخه‌م، منیش پ‌ر‌و‌شتمه ژووره‌وه پاشان له ته‌ویله‌ی كه‌ریكدا كه لای د‌م‌رگای قه‌لاكه بوو خۆم شارده‌وه، نه‌جا خه‌لك لای ئه‌بو رافیع نانی ئی‌وارمه‌یان خوارد و قسه‌یان كرد تا سه‌عاتێك له شه‌و رابورد، پاشان گه‌رانه‌وه بۆ ما‌لی خو‌یان، جا كا‌تێ د‌م‌نگ نه‌ما^(۱) گو‌یتم له‌هیچ جم‌وج‌و‌لێك نه‌بوو، له (ته‌ویله‌كه) پ‌ر‌و‌شتمه د‌م‌روه، (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: چاوم له‌د‌م‌رگاوانه‌كه بوو كليله‌كانی قه‌لاكه‌ی له تاف‌ت‌یكدا دانا بوو، جا كليله‌كانم برد و د‌م‌رگای قه‌لاكه‌م پ‌ی‌ كرده‌وه (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: وتم: ئه‌گه‌ر خه‌لكه‌كه پ‌ی‌یان زانیم خ‌ی‌را به‌هی‌واشی د‌م‌پ‌ۆمه د‌م‌روه، پاشان پ‌ر‌و‌شتم بۆ لای د‌م‌رگای هۆده‌كانیان له د‌م‌روه‌ی هه‌مووم له‌سه‌ر داخستن، پاشان به‌ په‌ی‌زمیه‌كدا سه‌ركه‌وتم بۆلای ئه‌بو رافیع جا ب‌ی‌نیم هۆده‌كه تارێكه و چراكه‌ی كو‌ژابوو، بۆیه نه‌مد‌زانی پ‌یاوه‌كه (ئه‌بو رافیع) له كو‌ی‌دا‌یه وتم: نه‌ی ئه‌بو رافیع، وتی: ئه‌وه‌ی ك‌ی‌یه؟ (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: به‌ره‌و د‌م‌نگه‌كه پ‌ر‌و‌شتم شیرێكم ل‌ی‌دا هاواری كرد، به‌لام ل‌ی‌دانه‌كه‌م ب‌ی‌ سوود بوو (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: پاشان چوومه‌وه بۆ لای وه‌ك به‌ هانا‌یه‌وه بچم و وتم: ئه‌وه چ‌ی‌ته ئه‌بو رافیع؟ د‌م‌نگی خۆم گو‌پ‌ری، ئه‌و‌یش وتی: ئایا سه‌رت سو‌ر نام‌ی‌نێ كۆستی دا‌ی‌كت كه‌و‌یت، پ‌یاو‌ی‌ك هاته ژووره‌وه بۆم و به‌شم‌ش‌یر ل‌ی‌یدام، (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: دیسان پ‌ر‌و‌شتمه‌وه بۆ لای و شم‌ش‌یرێکی ترم ل‌ی‌دا، ئه‌و‌یش سوودی نه‌بوو، نه‌جا هاواری كرد و ژنه‌كه‌ی خه‌به‌ری بووه (عه‌بدو‌للا) ده‌لێ: پاشان پ‌ر‌و‌شتمه‌وه (بۆ لای) د‌م‌نگی خۆم گو‌پ‌ری وه‌ك به‌هانا‌وه چ‌وو جا د‌م‌ب‌ی‌نم له‌سه‌ر پ‌شت پراكشاوه

(۱) كا‌تێ د‌ون‌یا ب‌ی‌ د‌م‌نگ و كش و مات بوو.

منیش نوکی شمشیره کهم نایه سهر ورگی و بهسهریهوه سورام، تا گویم له
 دمنگی نیسکی پستی بوو (که دهشکا)، له پاشان به ترسهوه رۆشتمه دهرهوه تا
 گهشتمه لای پهیزهکه ویستم بیا دابهزم، بهلام لئی کهوتمه خوارهوه بویه پیم
 لهجی چوو، جا (بهسهر پیچیک) پیچام، پاشان به ههنگه شەلی هاتمهوه بۆ لای
 هاوړیکانم، وتم: برۆن مژده بدن به پیغه مبهری خوا ﷺ چونکه بیگومان من
 لیره نارۆم تاگویم له ههوالی مردنی (نهبو رافیع) نهبی، جا کاتی رۆژ بوویهوه
 جارچی سهرکهوت سهر (شورای قهلاکه و) وتی: ههوالی مردنی نهبو رافیعتان
 پی پانهگهیهنم، (عبداللّا) دهلی: نیر ههلام رۆشتم ناساگی و نازاریکم نهبوو
 گهشتم به هاوړیکانم پیش نهوهی بگه نه خزمهتی پیغه مبهر ﷺ، خۆم (پیش
 نهوان) مژدهم دا به پیغه مبهر ﷺ.

۱۷ - بابُ غَزْوَةِ أُحُدٍ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذْ عَدُوَّتَ مِنْ أَهْلِكَ ثُبُوتُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْلَعِدَ لِقَتَالٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (۱۱۱) آل عمران، وَقَوْلُهُ: ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (۱۱۲) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (۱۱۰) وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (۱۱۱) أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (۱۱۲) وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمْنُونَ الْوَيْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ نَظَرُونَ (۱۱۳) آل عمران، ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ﴾ (۱۱۴) آل عمران، تستأصلونهم

قَتْلًا: ﴿يَا ذِي نُوَيْدٍ إِذَا فُسِلْتُمْ وَتَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرْسَلَكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٤﴾﴾ آل عمران ، وَقَوْلِهِ: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ﴾ ﴿٣٣﴾﴾ آل عمران

۱۷- باسی غهزای ئوحدود

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خۆای بهرز و بلنڊ: (وه (بێنهوه بیریان) کاتی بهیانی زوو دەرچوویت له لای مال و خیزانت برودارهکانت نیشتهجی نهکرد له چه‌ند شوینی‌کدا بۆ جه‌نگ کردن وه خوا بیسه‌ری زانیه).

وه ئەم فەرمايشتهی ئەو خۆایه‌ی ناوی بلنڊه: (سست و دل لاواز مەبن و غەمبار مەبن هەر ئیوه بهرز و بلنڊترن ئەگەر برودارن بن، ئەگەر ئیوه (له ئوحدودا) زام و برینتان توش بوو ئەوه بێگومان ئەو هۆزه (له به‌دردا) زام و برینیان توش بووه به وینه‌ی زامی ئیوه، ئەو چه‌رخ‌ی رۆژانه‌ی (زالبوون و سه‌رکه‌وتنه‌) دمی‌گێڕین له‌ناو خه‌لکیدا له‌به‌ر ئەوه‌ی (له دونیادا) خوا دهری بخات ئەوانه‌ی بر‌وایان هیناوه وه له ناو ئیوه‌دا چه‌ند که‌سی‌ک هه‌لبێژێرن به شه‌هید، وه خوا سه‌مه‌کارانی خۆش ناوێت، وه تا ئەوانه‌ی باوم‌پدارن (له‌تاوان) پاکیان بکاته‌وه، وه بی باوم‌پان بنێر بکات. ئایا ئیوه گومان‌تان دهم‌برد که ده‌چه به‌هه‌شت له کاتی‌کدا خوا ئەوانه‌ی دهرنه‌خستوه له ئیوه که تیده‌کو‌شن، وه هینشتا خۆ پاگرانی دهر نه‌خستوه، سویند به خوا بێگومان ئیوه ئاواتی (شه‌هیدی) و مردنتان ده‌خواست له پیش ئەوه‌ی پیی بگهن، خۆ به‌راستی مردنتان بیی له کاتی‌کدا ئیوه زه‌ق سه‌پرتان ده‌کرد).

ئەم فەرمايشتهش: (سويند بى بىگومان خوا به ئينه كهى به جى هينا بوٽان، كاتيك (سهرمتاي جهنگى ئوحد) هستان لى برين (دمتان كوشتن) به فەرمانى خوا، ههتا كاتى (لهناكاو) سست بوون و ئازاوه و دوو بهرمكيتان كرد له جهنگدا وه بى فەرمانيتان كرد، له پاش ئهوهى كه خوا ئهوهى (له جهنگه كهدا) بيتان خوش بوو (كه سهركهوتن له سهرمتاي جهنگه كهدا) نيشانى دان، ههنديك له ئيوه (دهسكهوتى) دونياى دهويست، وه ههنديكتان پاداشتى پوژى دواى دهويست، پاشان (خوا) ئيوه گيراپه وه له (جهنگى) نهوان (و تيكشكان) تا تاهيتان بكاته وه (له خوڤراگرتندا)، سويند بى بىگومان خوا ليتان بوورا وه خوا خاومن بههره و چاكهيه بهسهر باومردارانه وه، وه ئەم فەرمايشته (ههرگيز وا گومان مه بهن نهوانهى له رپى خودا كوژران مردوون (نهخير وا نيه)، بهلكو نهوانه زيندوون لای پهرومردگاريان پوژى دهرين).

٤٠٤١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ: "هَذَا جَبْرِيلُ أَخَذَ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَذَاهُ الْحَرْبِ"^(١).

٤٠٤١- ئيبنو عهباس رضي الله عنه دهلى: پيغه مبهري عليه السلام فهرمووى: ((ئەوه جيري له سهرى نهسپه كهى گرتووه پوشاكى جهنگى له بهر دايه)).

٤٠٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، أَخْبَرَنَا زَكَرِيَاءُ بْنُ عَدِيٍّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حَيَّوَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى قَتْلَى أُحُدٍ بَعْدَ ثَمَانِي سِنِينَ، كَالْمُودِّعِ لِلْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ، ثُمَّ طَلَعَ الْمِنْبَرَ فَقَالَ: "إِنِّي بَيْنَ أَيْدِيكُمْ قَرَطٌ، وَأَنَا عَلَيْكُمْ شَهِيدٌ، وَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْحَوْضَ، وَإِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَيْهِ مِنْ مَقَامِي هَذَا،

وَإِنِّي لَسْتُ أَخْشَىٰ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا، وَلَكِنِّي أَخْشَىٰ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوهَا". قَالَ: فَكَانَتْ آخِرَ نَظَرَةٍ نَظَرْتُهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ^(۱).

۴۰۴۲- نه‌بول‌خه‌یر له عوقبه‌ی کور‌ی عام‌یره‌وه ﷺ ده‌گیر‌یت‌ه‌وه ده‌لی: بی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پاش هه‌شت سال^(۲) نو‌یز‌ی کرد له‌سه‌ر کو‌ژ‌راوه (شه‌هیده) کانی ئو‌حود و‌ه‌کو خوا‌حاف‌یزی کردن له مردو‌وان و زین‌دو‌وان، پاشان رو‌شته سه‌ر دو‌انگه و فه‌رمو‌وی: ((بی‌گومان من بی‌شه‌نگم له بی‌ش نی‌وه‌وه، وه من شایه‌تم به‌سه‌رتانه‌وه، به‌راستی ژوانگه‌تان هه‌وزی (که‌وسه‌ره)، وه به‌راستی من له‌م جی‌گایه‌ی خو‌مه‌وه سه‌یری هه‌وزی (که‌وسه‌ر) ده‌که‌م، وه به‌د‌ن‌ن‌یایه‌وه من نات‌رسم لی‌تان که هاوبه‌ش بو‌ خوا دا‌بن‌ین، به‌لام ترسی دو‌نیام هه‌یه لی‌تان که بی‌ش‌پ‌کی‌ی له‌سه‌ر بکه‌ن))، (عوقبه) ده‌لی: نه‌وه کو‌تا سه‌یر کردن بو‌و که سه‌یری بی‌غه‌مبه‌ری خوا‌م ﷺ کرد.

۴۰۴۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ، وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَنُشًا مِنَ الرَّمَاةِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَالَ: "لَا تَبْرَحُوا، إِنْ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرَحُوا، وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعِينُونَا". فَلَمَّا لَقِينَا هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِي الْجَبَلِ، رَفَعَنَ عَنْ سَوْقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خَلَائِلُهُنَّ، فَأَخَذُوا يَقُولُونَ: الْغَنِيمَةُ الْغَنِيمَةُ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: عَهْدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا تَبْرَحُوا. فَأَبَوْا، فَلَمَّا أَبَوْا صُرِفَ وُجُوهُهُمْ، فَأَصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيلًا، وَأَشْرَفَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: "لَا تُجِيبُوهُ". فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي فُحَّافَةَ؟ قَالَ: "لَا تُجِيبُوهُ". فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ قَتِلُوا، فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءَ لَأَجَابُوا. فَلَمْ يَمْلِكْ

(۱) بر‌وانه: ۱۳۴۴.

(۲) تی‌په‌رین به‌سه‌ر شه‌هید بو‌ونیاندا.

عَمْرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ، أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: أَعْلَى هُبَلٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَجِيبُوهُ". قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: "قُولُوا اللَّهُ أَعْلَى وَأَجَلُ". قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعَزَى وَلَا عَزَى لَكُمْ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَجِيبُوهُ". قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: "قُولُوا: اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ". قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَوْمَ يَوْمٍ بَذِرٍ، وَالْحَرْبُ سِجَالٌ، وَتَجِدُونَ مِثْلَهُ لَمْ أَمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسْؤُنِي^(۱).

۴۰۴۳- ئەبو ئیسحاق لە بهرائهوه ﷺ دهگێڕێتهوه دهلی: لهو پڕۆژهدا^(۲) به بتهپهرستان گه‌یشتین وه (پرووبه‌روویان بووینه‌وه له ئو‌خوددا) وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ له شکرێکی (په‌نجا که‌سی) له تیره‌هاویژ دامه‌زراند و عه‌بدو‌للا (ی کوری جوبه‌یری) کرد به سه‌رکرده‌یان فه‌رمووی: ((له جیی خۆتان مه‌جولێن نه‌گه‌ر ئێمه‌تان بینی سه‌رکه‌وتین به سه‌ریاندا مه‌جولێن، وه نه‌گه‌ر ئه‌وانتان بینی سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر ئێمه‌دا (هه‌ر مه‌جولێن) وه یارمه‌تی‌مان مه‌ده‌ن))، جا کاتی به‌بته‌پهرستان گه‌یشتین به جۆری هه‌له‌هاتن هه‌تا ژنه‌کانیانم ده‌بینی رایان ده‌کرد له شاخه‌که، لاقیان لی هه‌لک‌رده‌بوو تا پاوانه‌کانیان ده‌رکه‌وت بوو، ئیتر هاوه‌لان له ناو خۆیاندا ده‌ستیان کرد به وتی: ده‌ستکه‌وت و تالان بگرن ده‌ستکه‌وت و تالان بگرن، عه‌بدو‌للاش وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پێ‌کردووم که له جیی خۆتان مه‌جولێن، به‌لام (هاو‌پێکانی) به گوییان نه‌کرد پێیان لی هه‌له‌ بوو (نه‌یان‌ده‌زانی پ‌وو له کوێ بکه‌ن)، ئەنجا حه‌فتا که‌سیان کو‌ژران (شه‌هید کران) ئەبو سو‌فیانیش پ‌وشت‌بووه شو‌نێکی به‌رز و وتی: مو‌حه‌مه‌دیان له ناودایه ؟ فه‌رمووی: ((وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه)) وتی: کوری ئەبو ق‌وحافه‌تان له ناودایه ؟ فه‌رمووی: ((وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه)) وتی: (عو‌مه‌ری) کوری خه‌تتابان له ناودایه ؟ (که وه‌لامیان نه‌دایه‌وه) وتی: دل‌نیابن ئا ئەوانه هه‌موویان کو‌ژراون چونکه

(۱) پ‌روانه: ۳۰۳۹.

(۲) پ‌ۆزی غه‌زای ئو‌خود.

نه‌گهر زیندوو بونایه وه‌لامیان دمدایه‌وه، بۆیه عومهر ﷺ خۆی پێ نه‌گیرا و وتی: ئەه‌ی دوژمنی خوا درۆت کردا ئەوانه‌ی سه‌رشۆرت ده‌که‌ن خوا بو تۆی هه‌شتۆته‌وه، ئەبو سوفیان وتی: ئەه‌ی هوبهل ههر سه‌رکه‌وه و به‌رزبه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((وه‌لامی بدمنه‌وه))، عه‌رزیا‌ن کرد بڵێن چی؟ فه‌رمووی: ((بڵێن خوا بڵندترو گه‌ورمه‌تره‌(له‌ هه‌موو شتێک) ئەبو سوفیان وتی: عوزرتان نی‌یه‌! پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی ((وه‌لامی بدمنه‌وه)) عه‌رزیا‌ن کرد بڵێن چی؟ فه‌رمووی: ((بڵێن: خوا گه‌وره‌ و پشتیوانمانه‌ ئێوه‌ هیچ گه‌وره‌ و پشتیوانی‌کتان نی‌یه‌))، ئەبو سوفیان وتی: ئەم پڕۆزه‌ به‌ پڕۆزی به‌در جه‌نگ به‌ نۆرمیه‌ (جاریک ئێوه‌ زال دهن و جاریک ئیمه‌)، هه‌ندی شیواندن (له‌ ناو کوژراوه‌کاندا) ده‌بینن من فه‌رمانم پێ نه‌کردوو به‌لام پێشم ناخۆش نه‌بووه‌.

٤٠٤٤- أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: اصْطَبَحَ الْخَمْرَ يَوْمَ أُحُدٍ نَاسٌ ثُمَّ قُتِلُوا شُهَدَاءَ^(١).

٤٠٤٤- جابیر ﷺ ده‌لی: که‌سانێک سه‌ر له‌ به‌یانی پڕۆزی (غه‌زای) نوحود عاره‌قیان خواردبووه‌، پاشان به‌ شه‌هیدی کوژران.

٤٠٤٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ أَتَى بِطَعَامٍ، وَكَانَ صَائِمًا، فَقَالَ: قُتِلَ مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي، كُفِّنَ فِي بُرْدَةٍ، إِنَّ عَطَى رَأْسُهُ بَدَتْ رِجْلَاهُ، وَإِنْ عَطَى رِجْلَاهُ بَدَا رَأْسُهُ - وَأَرَاهُ قَالَ: - وَقُتِلَ حَمْرَةُ وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي، ثُمَّ بُسِطَ لَنَا مِنَ الدُّنْيَا مَا بُسِطَ - أَوْ قَالَ: أُعْطِينَا مِنَ الدُّنْيَا مَا أُعْطِينَا - وَقَدْ خَشِينَا أَنْ تَكُونَ حَسَنَاتُنَا عُجِّلَتْ لَنَا. ثُمَّ جَعَلَ يَبْكِي حَتَّى تَرَكَ الطَّعَامَ^(٢).

(١) بروهانه: ٢٨١٥.

(٢) بروهانه: ١٣٧٤.

۴۰۴۵- سه‌عدی کوری ئیبراهیم ده‌گیرپته‌وه: له ئیبراهیمی باوکیه‌وه که‌خواردنی‌ک هینرا بۆ عه‌بدوهره‌حمانی کوری عه‌وف له‌وکاته‌دا به‌رۆژوو بوو، ئه‌نجا وتی موضعه‌بی کوری عومه‌یر ﷺ کوزرا که له من چاکتر بوو، به عه‌باهیه‌ک کفن کرا که سه‌ری داده‌پوشرا هاجه‌کانی دهرده‌که‌وت، وه که هاجه‌کانی داده‌پوشرا سه‌ری دهرده‌که‌وت - وابزانم ووتی - وه حه‌مزه کوزرا که له‌من چاکتر بوو، پاشان ئه‌وه‌نده سامان و دونیا رۆژنراوه به‌سه‌رماندا- یا وتی: ئه‌وه‌ی پیمان به‌خسراوه له دونیا ئه‌وه‌نده زۆره - که به‌راستی ترسمان هه‌یه که پاداشتی چاکه‌گانه‌مان پیشخرابی بۆمان له دونیادا. پاشان ده‌ستی کرد به‌ گریان به‌جۆری وازی له خواردنه‌که هینا.

۴۰۴۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيَّنَ أَنَا؟ قَالَ "فِي الْجَنَّةِ" فَأَلْقَى مَرَاتٍ فِي يَدِهِ، ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

۴۰۴۶- عه‌مر له جابیری کوری عه‌بدووللای ﷺ بیست وتی: رۆژی (غه‌زای) ئو‌حود پیاوی‌ک عه‌رزى پیغه‌مبه‌ری ﷺ کرد وتی: پیم بلێ ئه‌گه‌ر (نیستا) من بکوزریم جی‌گای من کو‌یه ؟ هه‌رمووی: ((تۆ له به‌هه‌شت دایت)) جا چه‌ند خورمایه‌کی له ده‌ستدا بوو فری دان، پاشان جه‌نگا تا کوزرا (شه‌هید بوو).

۴۰۴۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ حَبَابٍ ﷺ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَبْتَغِي وَجْهَ اللَّهِ، فَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، وَمِنَّا مَنْ مَضَى - أَوْ ذَهَبَ - لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، كَانَ مِنْهُمْ مُضَعَبٌ بْنُ عَمْرٍِ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، لَمْ يَتْرُكْ إِلَّا مِرَّةً، كُنَّا إِذَا عَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غُطِّي بِهَا رِجْلَاهُ خَرَجَ رَأْسُهُ، فَقَالَ لَنَا

النَّبِيُّ ﷺ "عَطُوا بِهَا رَأْسَهُ، وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلِهِ الْإِذْخِرَ". أَوْ قَالَ: "الْقُوا عَلَى رِجْلِهِ مِنَ الْإِذْخِرِ". وَمِمَّا مَنْ قَدْ آتَيْتَ لَهُ مَرَّتُهُ فَهُوَ يَهْدُبُهَا^(۱).

۴۰۴۷- نه عمهش له شهقیقه دهگیریتهوه نهویش له خهبابیهوه ﷺ دهگیریتهوه: له گهل پیغه مبهری خوادا ﷺ کۆچمان کرد^(۲)، مه به ستمان پرمه مهندی خودا بوو، بویه پاداشتمان لای خواجه (نوسراوه بویمان)، جا هه ممان بوو (مردوو) و رۆشت، یان چوو هیچی له پاداشته کهی نه خوارد، یه کیك له وانه موضعه بی کوری عومهیر بوو له رۆژی (غهزای) نهو خوددا کوزرا قوماشیکی خمت خهتی لی به جیما، که سه ریمان پی داده پۆشی ههردوو قاجی دهرده کهوت، وه نه گهر ههردوو قاجیمان پی داپۆشیایه سه ری دهر ده کهوت، بویه پیغه مبهیر ﷺ فهرمووی پیمان: ((بهو قوماشه سه ری داپۆشن نیزخیر بدن به سه ر قاجیدا)) یان فهرمووی: ((هه ندی نیزخیر بخه نه سه ر قاجی))، هه شمانه به روبومه کهی پیگه شتوو و نهو که سه ی به روبومه که لی ده کاته وه دهیرنیت.

۴۰۴۸ - أَخْبَرَنَا حَسَّانُ بْنُ حَسَّانٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ بَدْرٍ فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ النَّبِيِّ، لَيْتَ أَشْهَدَنِي اللَّهُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيَرَيْنَ اللَّهَ مَا أُجِدُّ. فَلَقِيَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَهَزَمَ النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ - يَغْنِي الْمُسْلِمِينَ - وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ. فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ، فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ؟ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أُحُدٍ. فَمَضَى فَقَتِلَ، فَمَا عُرِفَ حَتَّى عَرَفَتْهُ أُخْتُهُ بِشَامَةٍ أَوْ بَبَنَانِهِ، وَبِهِ بَضْعٌ وَمَثَانُونَ مِنْ طَعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمِيَةٍ بِسَهْمٍ^(۳).

۴۰۴۸- حومهید له نه نه سه وه ﷺ دهگیریته وه که مامهی (نه نه سی کوری نه زیره) ﷺ له (غهزای) به دردا ناماده نه بوو، جا وتی: له یه کهم جهنگی

(۱) برهانه: ۱۳۷۶.

(۲) مهبستی به فرمانی نهو کۆچمان کرد، چونکه تمنها نهبو بمر و عامیری فوه مبهری له خزمهتدا بوو که کۆچی کرد.

(۳) برهانه: ۲۸۰۵.

پێغه‌مبهردا ﷺ ئاماده نه‌بووم، دانیابه نه‌گهر خوا به شداری (جهنگی بته‌رستانی) کردم له خزمهت پێغه‌مبهردا ﷺ مه‌گهر ههر خوا بزانی چی ده‌که‌م^(۱) جا (پێغه‌مبه‌ر ﷺ به بته‌رستان) گه‌یشت له رۆژی نوحوددا، جا خه‌لکی (مسو‌لمانان) شکینران و (ئه‌نه‌سی کوری نه‌زیر) وتی: خودایه به راستی من داوای چاوپۆشی و لی‌ بوردن‌ لی‌ ده‌که‌م له‌وه‌ی ئانه‌مانه - واته‌ مسو‌لمانان - کردیان وه به‌ریبونی خۆشم لای تو راده‌گه‌یه‌نم له‌وه‌ی بته‌رستان پی‌ هاتوون^(۲)، ئیتر به شمشیره‌که‌یه‌وه رۆشته پی‌شه‌وه (پوو به بته‌رستان) و گه‌یشت به سه‌عدی کوری مو‌عاز ﷺ وتی: ئه‌ی سه‌عد بو‌ کوی دهرۆی؟ بی‌گومان لای نوحوده‌وه بو‌نی به‌هه‌شت دی‌ به‌سه‌رمدا، ئیتر (ئه‌نه‌س) رۆشت و کو‌زرا (شه‌هیدبوو)، ئه‌نجا نه‌ناسرایه‌وه هه‌تا خوشکه‌که‌ی به‌خالی‌ک یان به‌سه‌ری په‌نجه‌کانیدا ناسیه‌وه، هه‌شتا و ئه‌ه‌م‌نده شوینی لی‌دانی نی‌زه و شمشیر و لی‌دانی تیری پی‌وه بوو.

٤٠٤٩- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي خَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ ﷺ يَقُولُ: فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ حِينَ نَسَخْنَا الْمُصْحَفَ، كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَاهَا مَعَ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ﴾ (٢٣) الْأَحْزَابِ، فَالْحَقَّقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصْحَفِ (٣).

(۱) یان خوا دهمبینی چی ده‌که‌م. هه‌ردوو مانا‌که راسته و ده‌گونجیت. مه‌به‌ستی ئه‌مه‌س ئه‌وه بوو جهنگی‌کی باش و پاله‌وانانه ده‌کات با له‌و پی‌ناو‌شدا بکو‌ژریت.

(۲) که جهنگ کردنه له پی‌ناو بت و بته‌رستیدا.

(۳) بروانه: ۲۸-۷.

۴۰۴۹- خاریجهی کوری زمیدی کوری سابیت دهگیرپتهوه که له زمیدی کوری سابیتی ﷺ بیست دهیوت؛ کاتی قورئانمان پروونووس دمکرد نایهتیکم لی ون بوو له (سورمتی) نهحزاب، که پیشتر خوّم له پیغهمبهری خوام ﷺ دمبیست دهیخویندهوه، جا به شوینی دا دهگهراپن و لای خوزمیهی کوری سابیتی نهنصاری دۆزیمانهوه (که ئەم نایهته بوو^(۱)) (لهناو باومردارندا پیاوانیک هه ن راسیان کرد له ئەو پهیمانهی که دابووین به خوا، ئینجا هه ندیکیان نه زر و به ئینی خوئی به جی هینا (شهیدبوو)، هه ندیکیشیان چاومروانن) ئیتر ئەو نایهته مان خسته ناو سورمه کهی خوئی له قورئاندا.

۴۰۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيد، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ، يُحَدِّثُ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أَحُدٍ، رَجَعَ نَاسٌ مِمَّنْ خَرَجَ مَعَهُ، وَكَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ فِرْقَتَيْنِ: فِرْقَةٌ تَقُولُ: نُقَاتِلُهُمْ. وَفِرْقَةٌ تَقُولُ: لَا نُقَاتِلُهُمْ. فَنَزَلَتْ: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ ٨٨ ﴿النِّسَاءِ﴾ وَقَالَ: "إِنَّهَا طَبِئَةٌ تَنْفِي الذُّنُوبَ، كَمَا تَنْفِي النَّارُ حَبَّتَ الْفِصَّةِ"^(۲).

۴۰۵۰- عهبدوللای کوری زمید له زمیدی کوری سابیتهوه ﷺ دهیگیرپتهوه و دهلی: کاتی پیغهمبهر ﷺ دمرچوو بو (غهزای) ئوحوود، کهسانیک لهوانه ی له خزمهتیدا بوون گهراپانهوه (بوومه دینه)، وه هاوهلان دوو کوّمه ل بوون، کوّمه لیکیان دمیانووت: له دزیان دهجهنگین، کوّمه لیکیان دمیانووت: له دزیان ناجهنگین، ئیتر ئەم نایهته دابهزی (ئەوه چیتانه دمربارهی دوو پرووهکان بونهته دوو دهسته، له کاتیکدا خوا ئەوانه ی گهراپاندۆتهوه به هوی کردهوهکانیانهوه) وه

(۱) ئەوه مانا و رافه ی نایهته کهیه.

(۲) پروانه: ۱۸۸۴.

(پێغه مبه‌ر ﷺ) فه‌رمووی: ((بێگومان مه‌دینه خاوینه تاوان و خراپه له خۆی دوور ده‌خاتهوه، هه‌ر چۆنێک ناگر ژمنگ و بێسی زیو لا دمبات)).

۱۸ - باب: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهَا وَعَلَى اللَّهِ

فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾﴾ آل عمران

۴۰۵۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾ ﴿١٢٢﴾ آل عمران، بَيْنِي سَلَمَةَ وَبَيْنِي حَارِثَةَ، وَمَا أَحْبُّ أَنَّهُا لَمْ تَنْزِلْ، وَاللَّهُ يَقُولُ: ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهَا﴾ ﴿١٢٢﴾ آل عمران^(۱).

۱۸- باسیک: (لهو کاته‌دا که دوو کۆمه‌ل له ئێوه خه‌ریک بوون سست بن (بگه‌ڕێنه‌وه)، به‌لام خوا دۆست و یارمه‌تی ده‌ریان بووه، وه‌ بروا‌داران با ته‌نها پشت به‌ خوا به‌ستن)

۴۰۵۱- عه‌مر له جابیره‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: ئه‌م ئایه‌ته (له‌وکاته‌دا دوو کۆمه‌ل له ئێوه خه‌ریک بوون سست بن (بگه‌ڕێنه‌وه)، ده‌رباره‌ی ئێمه دابه‌زی به‌نی سه‌له‌مه و به‌نی حاریسه، من پێم خۆش نه‌بوو ئه‌م ئایه‌ته دانه‌به‌زیایه، که خوا ده‌فه‌رمووی: (به‌لام خوا دۆست و یارمه‌تی ده‌ریان بوو).

۴۰۵۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "هَلْ نَكَحَّتْ يَا جَابِرُ؟" قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "مَاذَا أَبْكَرًا أَمْ ثَيِّبًا؟" قُلْتُ: لَا بَلْ ثَيِّبًا. قَالَ: "فَهَلَّا جَارِيَةٌ تُلَاعِبُكَ؟" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبِي قَتَلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ تِسْعَ بَنَاتٍ كُنَّ لِي

تَسْعَ أَخَوَاتٍ، فَكَرِهْتُ أَنْ أَجْمَعَ إِلَيْهِنَّ جَارِيَةً خُرَقَاءَ مِثْلَهُنَّ، وَلَكِنْ امْرَأَةً مَمْسُطَهُنَّ وَتَقُومُ عَلَيْهِنَّ. قَالَ: "أَصَبْتُ"^(١).

٤٠٥٢- عمر له جابیر هوه ﷺ دهگیرپتهوه دهلی: پیغه مبهړ ﷺ پئی فهرمووم ((نهى جابر نایا ژنت هیناوه؟)) وتم: بهلی، فهرمووی: ((جیه؟ کچه یان بیومژنه؟)) وتم: کج نییه بهلکو بیومژنه، فهرمووی: ((دهی بو کچیکت نه هینا یاریت له گه لدا بکات؟)) وتم نهى پیغه مبهړى خوا، بیگومان باوکم له رپوژى (غه زای) نوحوددا کوژرا و نو کچی له دواى خوئ به جی هیشتووه که ههر نوئیان خوشکی منن، بویه حزم نه کرد که کچیکی نه زانی که پروکاسی وهك خوئیان بینه پالیان، بهلکو (ویستم) ئافرمتیك بیت قزیان شانه بکات وه سهرپهرشتیان بکات، (پیغه مبهړیش ﷺ) فهرمووی: ((پیکاوته)).

٤٠٣- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي سُرَيْجٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ فِرَاسٍ،
عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّ أَبَاهُ اسْتَشْهَدَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عَلَيْهِ
دَيْنًا، وَتَرَكَ سِتَّ بَنَاتٍ، فَلَمَّا حَضَرَ جِدَادُ النَّخْلِ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: قَدْ
عَلِمْتُ أَنَّ وَالِدِي قَدْ اسْتَشْهَدَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَتَرَكَ دَيْنًا كَثِيرًا، وَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ يَرَكَ الْغُرَمَاءُ.
فَقَالَ: "اذهَبْ فَيَبْدِرْ كُلَّ مَرٍّ عَلَى نَاحِيَةٍ". فَفَعَلْتُ ثُمَّ دَعَوْتُهُ، فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهِ كَانَهُمْ
أُغْرُوا فِي تِلْكَ السَّاعَةِ، فَلَمَّا رَأَى مَا يَصْنَعُونَ أَطَافَ حَوْلَ أَغْظَمِهَا بَيِّدَرًا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ
جَلَسَ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "ادْعُ لَكَ أَصْحَابَكَ". فَمَا زَالَ يَكِيلُ لَهُمْ حَتَّى آدَى اللَّهُ عَنْ وَالِدِي
أَمَانَتَهُ، وَأَنَا أَرْضَى أَنْ يُودَى اللَّهُ أَمَانَتَهُ وَالِدِي، وَلَا أَرْجِعَ إِلَى أَخَوَاتِي بِتَمْرَةٍ، فَسَلَّمَ اللَّهُ الْبَيَادِرَ
كُلُّهَا، وَحَتَّى إِنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْبَيِّدَرِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ كَأَنَّهُمَا لَمْ تَنْقُصْ مَرَّةً وَاحِدَةً ^(٣).

(۱) بیروانه: ۴۴۳.

(۲) پروانه: ۲۱۳۷.

۴۰۵۳- شەعبی دەلی: جابیری گۆری عەبدوڵلا ﷺ بۆی گێڕامەووە کە باوکی لە پۆزی غەزای ئوحوودا شەهید بوو، وە قەرزێکی (زۆری) کە لەسەری بوو بە جێهێشت، وە شەش کچی لەپاش خۆی بەجێهێشت، جا کاتی وەختی لێکردنەووەی بەروبوومی خورما هات، وتی: پۆشتمە خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ و عەرزەم کرد: بێگومان ئەو پیغەمبەری خوا جەنابت دەزانی کە باوکەم لە پۆزی غەزای ئوحوودا شەهیدبوو، وە قەرزێکی زۆری پاش خۆی بەجێ هێشتوووە وە بەراستی من پێم خۆشە کە خاوونی قەرزەکان جەنابت ببینن، پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بڕۆ هەر جۆرە خورمایە لە شوینی تایبەت بەخۆی دان)) (جابیری دەلی:) منیش بەو جۆرەم لێ کرد، پاشان پیغەمبەرم ﷺ بانگ کرد، جاکە (خاوون قەرزەکان) تەماشای پیغەمبەریان ﷺ کرد پێداگیری بەهیزیان (لەسەر وەرگرتنەووەی قەرزەکیان) کرد لەو ساتە و کاتەدا، جاکە پیغەمبەر ﷺ دی چی دێکەن سێ جار سوپایەووە بەدەوری گەورەترین کۆمای خورماکاندا، پاشان لایدا دانیش و پاشان فەرمووی: ((هاورپێکان^(۱) بانگکە بۆلای خۆت))، ئێتر بەردەوام بوو خورمای بۆ دەرپێوان هەتا خوا قەرزەکی باوکمی دایەووە، وە منیش پازی دەرپێوان کە خوا قەرزەکی باوکمی بداتەووە وە یەک دێک خورما نەبەمەووە بۆ خوشکەکانم، جاخوا ئەو جێگایانەو خورماکانی لێ دانرابوو هەمووی وەك خۆیان هێلایەووە، هەتا من سەیری ئەو کۆمایەم دەکرد کە پیغەمبەری خوا ﷺ لایدابوو، دەرپێوان یەک دێک خورمای کەم نەکردوووە.

((۱)) خاوون قەرزەکان. (بۆلای خۆت) لە گێڕانەموویک تردا فەرمووی (بۆ لای من).

۴۰۵۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يَوْمَ أُحُدٍ، وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ، عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بَيْضٌ، كَأَشَدِّ الْقِتَالِ، مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلَ وَلَا بَعْدَ^(۱).

۴۰۵۴- سه‌عدی کوری نه‌بی ومق‌قاص رضی اللہ عنہ ده‌لی: له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا پی‌غه‌مبه‌ری خوام صلی اللہ علیہ وسلم دی دوو پی‌اوی له‌گه‌لدا بوو بو‌پاراستنی (پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم) ده‌جه‌نگان، به‌ جه‌نگانیکی گه‌رم و هه‌ردووکیان بو‌شاکیکی سپییان له‌به‌ردا بوو، پی‌شتر نه‌مدی‌بوون پاش‌تریش نه‌میدنه‌وه.

۴۰۵۵- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ السَّعْدِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ نَثَلَ لِي النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم كِنَانَتَهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي"^(۲).

۴۰۵۵- سه‌عیدی کوری موسه‌یی‌م ده‌لی: له سه‌عدی کوری نه‌بی ومق‌قاصم صلی اللہ علیہ وسلم بیست ده‌یوت: له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم تیر‌دانه‌که‌ی خوی بو‌هه‌ل‌رستم و هه‌رمووی: ((تیر به‌او‌یژه (بو‌یان) باوک و دایکم به‌ هوربان‌ت بی‌ت)).

۴۰۵۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا يَقُولُ: جَمَعَ لِي النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۵۶- سه‌عیدی کوری موسه‌یی‌م وتی: له سه‌عدم صلی اللہ علیہ وسلم بیست ده‌یوت: پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا باوک و دایکی خوی پی‌که‌وه کرد به‌ هوربان‌م.

(۱) پروانه: ۵۸۲۶.

(۲) پروانه: ۳۷۲۵.

(۳) پروانه: ۳۷۲۵.

۴۰۵۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه: لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ أُحُدٍ أَبَوَيْهِ كِلَيْهِمَا. يُرِيدُ حِينَ قَالَ: "فَذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(۱).

۴۰۵۷- سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لی، سه‌عیدی کورپی نه‌بی وه‌ق‌ق‌اص رضي الله عنه وتی، پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه له ر‌و‌ژی غه‌زای نوحوددا باوک و دایکی خوی پی‌که‌وه ک‌و‌کرده‌وه ب‌و‌م، (سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لی): مه‌به‌ستی (سه‌عد) نه‌وه بو کاتی پی‌غه‌مبه‌ر رضي الله عنه ده‌یفه‌رموو دایک و باوکم به قوربان‌ت بی‌ت، له کاتی‌ک‌دا سه‌عد ده‌ج‌ه‌نگا و (تیری ده‌هاو‌یشت).

۴۰۵۸- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ غَيْرِ سَعْدٍ ^(۲).

۴۰۵۸- ئی‌بنو شه‌دداد وتی، له‌ه‌لیم رضي الله عنه بیست ده‌یوت، له پی‌غه‌مبه‌رم رضي الله عنه نه‌بیست‌وو‌ه باوک و دایکی پی‌که‌وه قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات ج‌گه له سه‌عد رضي الله عنه.

۴۰۵۹- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ أُحُدٍ "يَا سَعْدُ ازْمِ، فَذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(۳).

۴۰۵۹- عه‌بدول‌لای کورپی ئی‌بنو شه‌دداد له‌ه‌لیم‌وه رضي الله عنه ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه وتی، له پی‌غه‌مبه‌رم رضي الله عنه نه‌بیست‌وو‌ه باوک و دایکی پی‌که‌وه قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات ج‌گه له سه‌عیدی کورپی مالیک ^(۴) رضي الله عنه بی‌گومان له ر‌و‌ژی (غه‌زای) نوحوددا ل‌یم بیست ده‌یفه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد تیر به‌او‌یزه (بو‌بت په‌رستان)، باوک و دایکم به قوربان‌ت بی‌ت)).

(۱) پروانه: ۳۷۲۵.

(۲) پروانه: ۳۹۰۵.

(۳) پروانه: ۳۹۰۵.

(۴) مالیک: ناوی باوکی سه‌عه (نمبرو وه‌ق‌ق‌اص) کونیم‌ی باوکی‌متی.

۴۰۶۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُعْتَمِرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: زَعَمَ أَبُو عُمَيْرٍ أَنَّهُ لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي يُقَاتَلُ فِيهِنَّ غَيْرُ طَلْحَةَ وَسَعْدٍ عَنْ حَدِيثِهِمَا^(۱).

۴۰۶۱- موعتهمیر له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهلی: نهبو عوسمان دهلی: له ههندی لهو روژانهی که پیغهمبهر ﷺ جهنگی تیا دهکرد جگه له تهلحه و سهعد کهسی لهگهلدا نهماوه. (نهبو عوسمان) له فهرموودهی ههردووکیاندا (گیراویهتیوهوه).

۴۰۶۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: صَحِبْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَطَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَالْمِقْدَادَ وَسَعْدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ يَوْمِ أُحُدٍ^(۲).

۴۰۶۲- سانییی کوری یهزید وتی: هاوپیتهی ههر یهک له: عهبدورحمانی کوری عهوف و تهلحهی کوری عوبهیدوللا و میقداد و سهعدم کردووه ﷺ، لهکهسیانم نهبیستوووه فهرموودهی له پیغهمبهرمووه ﷺ بگیریتهوه، تهنها له تهلحم بیستوووه فهرموودهی (له پیغهمبهرمووه ﷺ) گیرایهوه دهربارهی روژی (غهزای) ئوحوود.

۴۰۶۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَنَسٍ قَالَ: رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ سَلَاءً، وَقَى بِهَا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۶۳- فهیس دهلی: دهستی تهلحم ﷺ بینی گۆج بوو بوو^(۴) له روژی (غهزای) ئوحوودا پیغهمبهری ﷺ پی پاراستبوو.

(۱) پروانه: ۳۷۲۲، ۳۷۲۳.

(۲) پروانه: ۲۸۲۴.

(۳) پروانه: ۳۷۲۴.

(۴) ووشک بوو بوو، نیفلیج بوو بوو.

۴۰۶۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مُجَوَّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ، وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ النَّزْعِ، كَسَرَ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ مَعَهُ بِجَعْبَةٍ مِنَ الثَّبَلِ فَيَقُولُ: "انْثُرْهَا لِأَبِي طَلْحَةَ". قَالَ: وَيُشْرِفُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ، فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ الْقَوْمِ، نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ. وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سَلِيمٍ، وَإِنَهُمَا لَمْ يَسْمُرَا نِ أَرَى حَدَمَ سَوْقِيهِمَا، تَنْفَرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا، تُفْرِغَانِيهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيئَانِ فَتُفْرِغَانِيهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَيِ أَبِي طَلْحَةَ إِذَا مَرَّتَيْنِ وَإِذَا ثَلَاثًا^(۱).

۴۰۶۴- ئەنەس رضي الله عنه دەلی: لە روژی غەزای ئوحووددا خەڵک شکان و پیڤه‌مبه‌ریان صلى الله عليه وسلم بەتەنها بە جیهیشت^(۲) ئەبو تەلحە لەبەردەمی پیڤه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم بوو قەلغانیکی کردبوو بە سوپەر بو پیڤه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم، ئەبو تەلحە تیر هاویژ بوو، ژنی کەوانەکە ی زۆر توند بوو، ئەو پۆژه دوو یان سی کەوانی شکاند، پیاو بەویدا تێدەپەری تێردانی پڕ لەتیری پی بوو پیڤه‌مبه‌ریش صلى الله عليه وسلم دەیفەرموو: ((تێردانەکەت بو ئەبو تەلحە هەلپژە)) وە پیڤه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم خۆی بەرز دەکردووە سەیری خەڵکەکە ی دەکرد، ئەبو تەلحەش دەیوت: ئە ی پیڤه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم دایک و باوکم بەقوربانت بی، خۆت بەرز مەکەرەووە نەوێکی تیریکی کافرەکانت بەرکەوی، من بە فیدات بم^(۳) (ئەنەس دەلی) بیگومان عایشە ی کچی ئەبو بەکر و ئومو سولەیم رضي الله عنه بینی هەردووکیان خۆیان لی هەلکردبوو خالخالی پییه‌کانیانم

(۱) پروانه: ۲۸۸۰.

(۲) مانای رسته‌که بهم جوړمه، سنگی گمردنی من قەلغانی سنگی وگمردنی تۆ بیت و ئەو تیرە ی دیت بو تۆ بهر من کەویت.

دمبینی کوندهی ئاویان بهکۆلهوه بوو بهپهله دهیان برد دهیان دا بهدهمی خه لکهوه، پاشان ههردووکیان دهگهراوه کوندهکانیان پر لهناو دهمکردهوه و نههاتنهوه و دهیان دا بهدهمی خه لکهوه، وهسویند به خوا لهو رۆژدا (لهبهه وههوز بینیم) دووجار یان سی جار شمشیرمکه لهدهمی نهبو ته لچه کهوته خوار.

٤٠٦٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمٌ أُحِدَ هُزِمَ الْمُشْرِكُونَ، فَصَرَخَ إِبْلِيسُ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أُخْرَأَكُمْ، فَزَجَعَتْ أَوْلَاهُمْ، فَاجْتَلَدَتْ هِيَ وَأَخْرَاهُمْ، فَبَصَرَ حَذِيفَةُ فَإِذَا هُوَ بِأَبِيهِ الْيَمَانِ فَقَالَ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ أَبِي أَبِي. قَالَ: قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا اخْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ. فَقَالَ حَذِيفَةُ: يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَوَاللَّهِ مَا زَالَتْ فِي حَذِيفَةَ بَقِيَّةٌ خَيْرٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. بَصُرْتُ: عَلِمْتُ، مِنَ الْبَصِيرَةِ فِي الْأَمْرِ، وَأَبْصَرْتُ مِنْ بَصَرِ الْعَيْنِ، وَيُقَالُ بَصُرْتُ وَأَبْصَرْتُ وَاحِدٌ^(١).

٤٠٦٥- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: کاتی له رۆژی (غهزای) ئو خوددا بتههرستهکان شکینران، نهوسا ئیبلیس نهفرینی خوی لی بی هاواری کرد وتی: نهی بهندهکانی خوا ناگاداری دواوهی خوتان بن، بویه نهو (مسولمان) انهی له پیشهوه بوون گهراوه لهگهڵ نهو (مسولمان) انهی که له دواوه بوون به جهنگ هاتن^(٢)، نهنجا حوزمیفهش سهرنجی دا له وکاته دا پهمانی باوکی بینی (مسولمانان خهریکن دمی کوژن^(٣)) وتی: نهی بهندهکانی خودا نهوه باوکه نهوه باوکه، (عوروه) وتی: عائشه وتی: جا سویند به خوا وازیان لی نههینا ههتا

(١) پروانه: ٣٦٩٠.

(٢) گومانیان وا بوو نهوانی دواوه بتههرستهکان.

(٣) وایان زانی بتههرسته

کوشتیان، حوزمیفهش ﷺ وتی: خوا لیټان خوښ بیټ، عوروه وتی: جا سویند به خوا بهردموام له حوزمیفهدها بهشی چاکه و خیری تیا بوو^(۱) ههتا مرد و گه‌یشته‌وه به خوا.

(نیمامی بوخاری دهلی: (بَصْرَتْ) واته: زانیم چاوگه‌که‌ی: (بَصِیرَة) له‌زانینه‌وه دمرباره‌ی کاریک هاتوو، به‌لام (أَبْصَرْتُ) له بینیی چاووه‌ومیه، وه دموتریټ: (بَصْرَتْ) له‌گه‌ل: (أَبْصَرْتُ) په‌کیکن جیاوازیان نیه.

۱۹ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَفَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا

اسْتَرَلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۰۰﴾ آل عمران

۱۹- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى به‌رز و بلند:

(به‌راستی نه‌وانه‌ی پشتیان هه‌لکرد له ناوتاندا له‌و رۆژه‌ی که هه‌ردوو کۆمه‌ل گه‌یشتن به‌یه‌ک له (ئوحووددا)، بێگومان ته‌نها شه‌یتان هه‌لێ خلیسکاندن به‌هوی هه‌ندئ له‌و گوناها‌نه‌ی که پێشتر کرد بوویان^(۲)، سویند بێ بێگومان خوا لیټان خوښ بوو به‌راستی خوا لیټبو‌رده‌ی په‌له‌نه‌که‌ره له‌تۆله سه‌ندنه‌وه‌دا).

٤٠٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ حَجَّ الْبَيْتَ، فَرَأَى قَوْمًا جُلُوسًا، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقُعُودُ؟ قَالُوا: هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ. قَالَ: مَنْ الشَّيْخُ؟ قَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ؟ أَتَحَدِّثُنِي؟ قَالَ: أَتَشُدُّكَ بِحُرْمَةِ

(۱) چونکه تا مرد داوی لیخو‌شبوونی دمکرد بۆ ئەم موسولمانانه‌ی باوکیان کوست

(۲) که بریتی بوو له سهربه‌جی پێغه‌مبەر ﷺ کاتی شوینی خو‌یان به‌جیه‌یشت له‌غمزای ئوحووددا که فەرمانی کردبوو به‌جینی نه‌هێلن. ب‌روانه، ارشاد الساری، ۱۰۷/۹.

هَذَا الْبَيْتِ، أَتَعْلَمُ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُهُ تَغْيِبَ عَنْ
بَدْرٍ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُ أَنَّهُ تَخَلَّفَ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟
قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَبَّرَ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَى لَأُخْبِرَكَ وَلَأُبَيِّنَ لَكَ عَمَّا سَأَلْتَنِي عَنْهُ، أَمَّا فِرَارُهُ
يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا تَغْيِبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
وَكَانَتْ مَرِيضَةً، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ". وَأَمَّا
تَغْيِبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِطَنْ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ لَبَعَثَهُ
مَكَانَهُ، فَبَعَثَ عُثْمَانُ، وَكَانَ بَيْعَةُ الرُّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ
بِيَدِهِ الْيُمْنَى "هَذِهِ يَدُ عُثْمَانَ". فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ فَقَالَ: "هَذِهِ لِعُثْمَانَ". اذْهَبَ بِهِذَا
الآنَ مَعَكَ^(١).

٤٠٦٦-عوسمانی کورپی مهوههوب وتی: پیاویک (میسری) هات و حه جی که عبه ی کرد و کو مه لیکی بینی دانیشتبوون، ئەو پیاوه پرسیری کرد: ئەوانه کی دنانیشتوون ؟ وتیان: هور میشین، وتی: ئەو پیاوه به ته منه کی یه له ناویاندا؟ وتیان: ئیبنو عومهره ﷺ، ئەو پیاوه رۆشت بۆ لای و وتی: من پرسیرت لی دمکه م دمربارهی شتیك وه لامم ددمیتیه وه؟ (وتی: به لی، پیاومه که) وتی: سویندت دمدەم به ریژ و پیروزی ئەم که عبه یه، ئایا دمرانی که عوسمانی کورپی عه ففان ﷻ له روژی غه زای ئو خوددا هه لات؟ وتی: به لی، وتی: ئە ی دمرانی له (غه زای) به در پاش کهوت و ناماده ی نه بوو؟ وتی: به لی، وتی: ئە ی دمرانی به شداری به یعه تی ریزوانی نه کرد و نامادده نه بوو ؟ وتی: به لی ئەنجا ئەللا هو نه که بریکی کرد، ئیبنو عومهر ﷺ وتی: ومره تا هه والته بدمی دمربارهی نه وه ی پرسیرت لی کردم بۆت روون بکه ممه وه: دمربارهی هه لاتانی له (غه زای) ئو خوددا نه وه من شایه تی بۆ نه دهم که خوا لی خۆش بووه، سه بارمه ت به ناماده

نهبوونی له (غهزای) بهدردا، بیگومان گچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خیزانی بوو له‌وگاته‌دا نه‌خووش بوو، بویه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: پئی: ((بیگومان تو پاداشت و پشکی پیاویکت هه‌یه له‌وانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردوو))، وه ناماده نه‌بوونی له‌به‌یعه‌تی ریزوان دا نه‌وه به‌راستی نه‌گهر یه‌کیک له ناو جهرگه‌ی مه‌ککه‌دا له عوسمانی کورپی عه‌ففان ﷺ عه‌زیزتر بوایه (لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ)، نه‌وا نه‌وه‌ی دمنارد له جیاتی عوسمان، جا (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) عوسمانی ناردبوو به‌یعه‌تی ریزوانیش پاش نه‌وه بوو عوسمان رۆشتبوو بو مه‌ککه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌دهستی راستی خو‌ی به‌ناماژه فهرمووی: ((ئه‌مه دهستی عوسمانه)) دای به دهستی چه‌پی خویدا و فهرمووی: ((ئه‌م به‌یعه‌ته له باتی عوسمان))، ئیبنو عومه‌ر ﷺ وتی: ئه‌نجا ئیستا به‌م وه‌لامانه‌وه برۆروه و (دمبارهی عوسمان گومانی باش به‌ه).

۲۰ - باب

﴿إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَكُونُوا عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجَكُمْ فَأَتْبَعَكُمْ عَمَّا يَغْمُرُ لِكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَبَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ۱۵۳ آل عمران. ﴿تَصْعَدُونَ﴾ ۱۵۳
 ﴿آل عمران: تَذْهَبُونَ، أَصْعَدَ وَصَعِدَ فَوْقَ الْبَيْتِ.

۲۰- باسیک

(کاتی دمرۆن و سه‌رده‌که‌وتن (به‌کیوی ئو‌خوددا) وه به‌پئی که‌س نه‌وه‌ستان، وه‌لاتان نه‌کردوه به‌لایدا له کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ بانگی لی ده‌کردن له دواتانه‌وه بوو، جا (خوا) پاداشتی غه‌م و خه‌فه‌تی هه‌ر به‌غه‌م و خه‌فه‌ت دانه‌وه،

بۆ ئه‌وه‌ی خه‌فه‌ت نه‌خۆن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی له‌ ده‌ست چوو، وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی دووچار‌تان بووه‌ خواش ناگاداره‌ به‌وه‌ی که‌ ده‌یکه‌ن)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: ﴿ تَصْعَدُونَ ﴾ واته‌: ده‌رۆن، مانای و (أَصْعَدَ) (صَعَدَ) یانی رۆشته‌ سه‌ربان.

٤٠٦٧- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مِنْهُمْ مِينَ، فَذَاكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ^(١).

٦٧- ئه‌بو ئیسه‌حاق ده‌لی: له‌ به‌رانی کوری عازیب رضي الله عنه بیست وتی: له‌ رۆژی غه‌زای ئوحوودا پیغه‌مبه‌ر ﷺ عه‌بدوڵڵای کوری جوبه‌یری رضي الله عنه ی کرده‌ سه‌رکرده‌ی پیاده‌گان^(٢)، جا (کۆمه‌لیکیان) به‌ شکێنراوی هاته‌نه‌وه‌، نا ئه‌وه‌ مه‌به‌ستی (نهم نایه‌ته‌یه‌) کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ دوواتانه‌وه‌ بانگی لی ده‌کردن.

٢١- باب

﴿ ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَدْرِ النَّعِيمِ أَمَنَةً نَّاسًا يَفَشَى طَائِفَةٌ مِّنكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخَفُونَ فِي أَنفُسِهِمْ مَا لَا يَبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا ههنا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾ (١٥١) آل عمران

(١) بره‌انه: ٣٠٣٩.

(٢) که‌ په‌نجا گه‌س بوون هه‌موویان تیر هاوێژ بوون داینان له‌سه‌ر کتێبک له‌ په‌شته‌وی موسوڵمانان.

۲۱- باسیک

(پاشان (خوا) پاش ئهو غهमे (ی که جهشتیان) ئارامیهکی دابهزاند به سهرتاندا (بۆی ناردن)، که وهنهوزیک بوو بهسهر دستهیهک له ئیوودا هات، بهلام دسته و تاقمیک دیکهتان به راستی ههر خویان مهبهست بوو گومانی ناپاست و ناههقیان به خوا دمبرد، وهک گومانی نهقامیتی دهمیان ووت نایا لهم کارمدا (زالبوون) هیچ شتیگمان بۆ ههیه (بهدهستمانه) بلّی بیگومان کاروبار ههمووی به دست خواجه، ئهووی له دهرونیاندایه وئهووی دهری نابرن دهمشارنهوه، دهئین: ئهگهر لهم کارمدا شتیگ له سههرکهوتن به دست ئیمه بوایه ئیمه لیرمدا نهدهکوژراین، بلّی: ئهگهر ئیوه له مالهکانی خوشتاندا بونایه نهوانهی کوژرانیان له چاره نوسرا بوو، ههر دهردهجوون (له مهدينه) بۆ جیگای پراکشانیان (کوژرانیان)، بۆئهووی خوا تاقی کاتهوه ئهووی لهسنگتاندایه وه بۆ ئهووی ئهو (بروایه)ی له دلتاندایه پالفته و پاکی بکاتهوه، وه خوا زانایه بههووی له سینه و دهروونهکان دایه).

۴۰۶۸- وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رضي الله عنه قَالَ: كُنْتُ فِيمَنْ تَغَشَّاهُ النُّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ، حَتَّى سَقَطَ سِنْفِي مِنْ يَدِي مِرَارًا، يَسْقُطُ وَأَخْذُهُ، وَيَسْقُطُ فَأَخْذُهُ^(۱).

۴۰۶۸- ئهههس له ئهبو تهلههوه رضي الله عنه دهگيرپتهوه دهئى: من لهوانه بووم که له رۆژى ئوحووددا وهنهوز دمیگرتن، تا چهند جارێک شمشیرمهکم له دهستم کهوته خوارهوه دهکهوت و ههلم دهگرتهوه، دهکهوت و ههلم دهگرتهوه.

۲۲ - باب

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران
 قَالَ حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: شَجَّ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا
 نَبِيَّهُمْ". فَتَرَكْتُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ (۱۲۸) آل عمران

۲۲- باسیک

(ئهی موحه‌مه‌د ﷺ به‌راستی هیچ شتیک له‌و کاره‌دا به دهست تۆ نییه، ج
 (خوا) ته‌وبه‌یان لی وەرگری یان سزایان بدات، چونکه به راستی نه‌وانه
 سته‌مکارن).

حومه‌ید و سابیت دمگیرنه‌وه له نه‌نه‌سه‌وه ﷺ ده‌لی: له رۆزی (غه‌زای)
 ئو‌خوددا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ری شکینرا جا فه‌رمووی: ((گه‌لی که سه‌ری
 پی‌غه‌مبه‌رکه‌یان بشکینن چۆن پرگاریان دمبیت؟)) به‌و هویه‌وه نه‌م نایه‌ته
 دابه‌زی: (ئهی موحه‌مه‌د تۆ هیچت به دهست نییه).

٤٠٦٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
 حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرُّكْعَةِ
 الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا". بَعْدَ مَا يَقُولُ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ
 حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ

فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران^(۱).

٤٠٦٩- سالیم له باوکیهوه دهگیریتهوه که له پیغهمبهری خوای ﷺ بیست، کاتی سهری بهرزکردهوه لهکرپنوش لهپرکاتی کوتایی نویژی بهیانیدا دهیضهرموو: ((خوایه نهفرین بکه له فلان و فلان و فلان))، پاش ئهوهی دهیضهرموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هوپیهوه خواش ئهم نایهتهی دابهزانده: (بهراستی) ئهی موحهممهد ﷺ هیچ شتیک لهو کاردها به دهست تو نییه، چ خوا تهوبهیان لی وهرگری یان سزایان بدات چونکه بهراستی ئهوان ستمکارن).

٤٠٧٠- وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو عَلَى صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَهْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَالْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ ١٢٨ ﴿إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ ١٢٩﴾ آل عمران (٣).

٤٠٧٠- حهزلهی کورپی نهبو سوفیان دهلی: له سالیمی کورپی عهبدوللام بیست دهیوت: پیغهمبهری خوا ﷺ (دوعای دهکرد له صهفوانی کورپی ئومهیه و سوههیلی کورپی عهمر و حاریسی کورپی هیشام بهو هوپیهوه ئهم نایهته دابهزی: (ئهی موحهممهد ﷺ بهراستی تو لهو کاردها هیچ شتیکت به دهست نییه، چ (خوا) تهوبهیان لی وهرگری یان سزایان بدات، چونکه بهراستی ئهوان ستمکارن).

٢٣ - بَابُ ذِكْرِ أُمِّ سَلِيطٍ

٤٠٧١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، وَقَالَ تَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ؓ قَسَمَ مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، فَبَقِيَ

(١) دهرباری نهفرینی پیغهمبهر له کافرانی ئوحوود، یان بکوزانی شهیدمکانی بیرى معوونه دابهزیهوه.

(٢) پروانه: ٤٠٦٩.

(٣) کاتی له غمزی ئوحووددا بریندار بوو ئهم فهرموودمی مورسهله واته سالیم دهگیریتهوه، که به خزمهت پیغهمبهر

نمکبهشتوه و تابعینه.

مِنْهَا مِرْطٌ جَيِّدٌ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَعْطِ هَذَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي عِنْدَكَ. يُرِيدُونَ أُمَّ كَلْثُومٍ بِنْتَ عَلِيٍّ. فَقَالَ عُمَرُ: أُمُّ سَلَيْطٍ أَحَقُّ بِهِ. وَأُمُّ سَلَيْطٍ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. قَالَ عُمَرُ: فَإِنَّهَا كَانَتْ تُزْفَرُ لَنَا الْقِرْبَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۲۳- باسی ناو هینانی ئومو سهلیت

۴۰۷۱- سه‌عه‌به‌ی کوری ئه‌بومالیک ده‌لی: عومهری کوری خه‌تتاب ﷺ چه‌ند پۆشاکیکی دابه‌ش کرد له نیوان ئافرمانیک له ئافرمانی مه‌دینه، جا (له کۆتایی دا) پۆشاکیکی چاکیان لی مایه‌وه، که‌سی که لای عومهردا ﷺ بوو پپی وت: نه‌ی پیشه‌وای باوم‌پرداران نه‌م پۆشاکه‌یان بده به‌و که‌چه (زای) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌لای خوته (خیزانته)، - مه‌به‌ستیان ئومو که‌لسومی گچی عه‌لی یه‌- عومهریش ﷺ وتی: ئومو سه‌لیت شایسته‌تره‌ - ئومو سه‌لیت له‌و ئافرمانه‌ی نه‌نصاری بوو که‌ په‌یمانی به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دا، عومهر ﷺ ده‌لی: بیگومان ئومو سه‌لیت له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌خوددا کونده‌ ناوی بۆمان ده‌هینا^(۲).

۲۳ - بابُ قَتْلِ حَمَزَةَ

۴۰۷۲- حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمَرِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ، فَلَمَّا قَدِمْنَا حِمَصَ قَالَ لِي عُبَيْدُ اللَّهِ: هَلْ لَكَ فِي وَحْشِي نَسْأَلُهُ عَنْ قَتْلِ حَمَزَةَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. وَكَانَ وَحْشِي يَسْكُنُ حِمَصَ. فَسَأَلْنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَنَا: هُوَ ذَاكَ فِي ظِلِّ قَصْرِهِ. كَأَنَّهُ حَمِيْتُ. قَالَ: فَجِئْنَا حَتَّى وَقَفْنَا عَلَيْهِ يَبْسِرٍ، فَسَلَّمْنَا، فَرَدَّ السَّلَامَ. قَالَ: وَعُبَيْدُ اللَّهِ مُعْتَجِرٌ بِعِمَامَتِهِ،

(۱) پروانه: ۲۸۸۱.

(۲) له‌ فهرموودمی (۲۸۸۱) بوخاری (تفه‌ری) به‌ دوورین مانا کردووه، واته‌ کونده‌ی ناوی بۆمان ده‌مووری.

مَا بَرَى وَحْشِي إِلَّا عَيْنَيْهِ وَرَجَلَيْهِ، فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: يَا وَحْشِي أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: فَتَنَظَرُ إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: لَا وَاللَّهِ إِلَّا أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ عَدِيَّ بْنَ الْخِيَارِ تَزَوَّجَ امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا أُمُّ قِتَالٍ بِنْتُ أَبِي الْعِيصِ، قَوْلَدَتْ لَهُ غُلَامًا مِمَّكَ، فَكُنْتُ أَسْتَرِضِعُ لَهُ، فَحَمَلْتُ ذَلِكَ الْغُلَامَ مَعَ أُمِّهِ، فَتَاوَلْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَكَاؤِي تَنَظَرْتُ إِلَى قَدَمَيْكَ. قَالَ: فَكَشَفَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بِنْتُ عَدِيَّ بْنِ الْخِيَارِ بِبَدْرٍ، فَقَالَ لِي مَوْلَايَ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ: إِنَّ قَتَلْتُ حَمْزَةَ بِعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ. قَالَ: فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ النَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ - وَعَيْنَيْنِ جَبَلٍ بِحِيَالِ أَحَدٍ، بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَادٍ - خَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ إِلَى الْقِتَالِ، فَلَمَّا اصْطَفُوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سَبَاعٌ فَقَالَ: هَلْ مِنْ مُبَارَزٍ؟ قَالَ: فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: يَا سَبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ أُمَامٍ مَقْطَعَةَ الْبُطُورِ، اتَّخَذَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﷺ. قَالَ: ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ الدَّاهِبِ. قَالَ: وَكَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعَهَا فِي ثُنْتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرِكَيهِ. قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ الْعَهْدَ بِهِ، فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ مِمَّكَ، حَتَّى فَنَسَا فِيهَا الْإِسْلَامَ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الطَّائِفِ، فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَسُولًا، فَقِيلَ لِي: إِنَّهُ لَا يَهِيْجُ الرُّسُلَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "أَنْتَ وَحْشِي؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ". قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَغَكَ. قَالَ: "فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي؟". قَالَ: فَخَرَجْتُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ مُسْلِمُهُ الْكَذَّابُ قُلْتُ: لِأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسْلِمَةٍ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ فَأَكْفَأِي بِهِ حَمْزَةَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ، فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. قَالَ: فَإِذَا رَجُلٌ قَانِمٌ فِي ثَلَمَةِ جِدَارٍ، كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْرَقٌ تَائِرُ الرَّأْسِ. قَالَ: فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ. قَالَ: وَوَتَّبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ. قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ: فَأَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: فَقَالَتْ جَارِيَةٌ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ وَآمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، قَتَلَهُ الْعَبْدُ الْأَسُودُ.

۲۴- باسی کوژرانی حه مزه ﷺ

۴۰۷۲- جه عفهري كورپى عه مري كورپى ئومه پيه زه مري دهلى: له گهل
عوبه يدوللاى كورپى عه دپى له مه دینه دمرچووين بو سه فهر، كه گه شتینه
حیمص عوبه يدوللا پپى وتم: نایه یت برپۆینه لای وه حشى پرسىارى لى بکه ین
دهرباره ى كوشتنى (شهید کردنى) حه مزه ﷺ، وتم: باشه یان به لى با بچین،
وه حشى له حیمص داده نیش و نیشه جى بوو، جا پرسىارمان کرد وه حشى له
کۆپیه ؟ پیمان و ترا: نا نه و متانى له ژپر سبهرى کۆشکه کهیدا دانیشتوو وهك
هیزه رپۆن (رەش ههلاوسا بوو)، جه عفهري وتى: رپۆشتینه لای تا که مى
به سه ریه وه وه ستاین و سه لاممان لى کرد نه ویش وه لامى سه لامه کهمانى دایه وه،
(جه عفهري) وتى: عوبه يدوللا سه روچاوى خوى به سه رپچه کهى داپوشیبوو،
وه حشى جگه له چاوه گانى و پپى هیچ شونیکى ترى نه دمبینى، نه نجا
عوبه يدوللا وتى: وه حشى ده مناسیت؟ وه حشى سه رمنجى دا و پاشان وتى:
نه وه للا، نه وه نه بى عه دى كورپى خیار ژنیکى هینا پپى ده و ترا ئومو قیتالى
کچى نه بولعیص، جا له مه کهکه كورپكى لپى بوو منیش بو که سیک ده گه رام
شیرى بداتى، نه وه مندالهم هه لگرت له گهل دایکیدا دامه دهست دایکى، نیسته که
ته ماشای پپى تو ده کهم هه ر ده لپى (پپى نه وه مندالهمه^(۱))، (جه عفهري) وتى: نیت
عوبه يدوللا ده م و چاوى خوى دمرخست، له پاشان وتى: ئایا پیمان نالیت
شهید کردنى حه مزه ﷺ چۆن بوو؟ وتى: به لى (پیتان ده لیم) حه مزه
تو عه یمه ى كورپى عه دپى كورپى خیارى له به دردا گوشت، جا گه وره م جوبه یرى
كورپى موتيعم پپى وتم: نه گه ر له حیاتى مامم، حه مزه بکوزى تو نازادى، جا که

(۱) نه بو نیسحاق ده لى: له نیوان نه وه رووداوه و رپۆشتنى جه عفهري و عوبه يدوللا بو حیمص، په نجا سال بوو دواى په نجا سال

وه حشى به پپیه گانیدا عوبه يدوللا ناسیه وه.

خه‌لک له سالی عه‌ینه‌ین دا دهرچوون - عه‌ینه‌ین شاخیکه به‌رانبه‌ر ئو‌خود له نیوان ئه‌و شاخه و ئو‌خوددا شیویک هه‌یه - منیش له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا دهرچووم بۆ (ئو‌خود) بۆ جه‌نگ، جا هه‌ردوو له‌شکره‌که پیز بوون بۆ جه‌نگ کردن، سیباع پۆشته مه‌یدان وتی: که‌س هه‌یه موبارمه‌م^(۱) له‌گه‌لدا بکات؟ وتی: هه‌مه‌ی کو‌ری عه‌بدولوتته‌لیب ﷺ پۆشته (مه‌یدانی) و وتی: ئه‌ی سیباع، ئه‌ی کو‌ری ئومو ئه‌مه‌اری هه‌تکه بر^(۲) ! ئایا تۆعینادی له‌گه‌ل خوا و پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) ده‌که‌یت و دو‌ژمه‌نایه‌تیان ده‌که‌یت؟ پاشان په‌لاماری دا و کوشتی وه‌ک دوینی رابوورد و رابوورد، (وه‌حشی) وتی: له په‌ناکه به‌ردی‌کدا خۆم مات دابوو بۆ هه‌مه‌، جا کاتی لیم نزیك بویه‌وه نیزه‌که‌م بۆ هاویشت دام له خوار ناوکیه‌وه له سیبه‌نده‌یه‌وه دهرچوو، وتی: ئیت‌ر ئه‌وه بوو هه‌مه‌م نه‌دی ﷺ.

جا که‌خه‌لک گه‌رانه‌وه له (ئو‌خود بۆ مه‌که‌که) له‌گه‌ل‌یان گه‌رامه‌وه و له مه‌که‌که نیشته‌جی بووم تا ئیسلامه‌تی له مه‌که‌که‌دا بلآو بووه‌وه و (مه‌که‌که ئازاد کرا)، له پاشان پۆشته بۆ تانیف، خه‌لک پیاویکیان^(۳) نارد بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێیان وتم: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نیدراو ناکوژیت منیش له‌گه‌ل‌یاندا چووم تا پۆشته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که بینیمی فه‌رمووی: ((تۆ وه‌حشیت؟)) وتم: به‌ئێ، فه‌رمووی: ((تۆ هه‌مه‌زت کوشت؟)) وتم بێگومان چۆنت پێگه‌شتوو وه‌ بوو، فه‌رمووی: ((ئایا ده‌توانی پروی خۆتم لی وون بکه‌ی تا نه‌تبینم؟)) وتی: له خزمه‌تی هاته‌مه دهره‌وه جا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌فاتی کرد و موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن په‌یدا بوو وتم: بێگومان دهرۆم بۆ جه‌نگی موسه‌یله‌مه‌، به‌ئێکو بیکوژم تا

(۱) موبارمه‌: بریتی په‌ له‌وی دوو کس به‌ شمشیر روویه‌ روو یه‌کتا ببنه‌وه جه‌نگ بکه‌ن تا یه‌که‌یکیان له‌وی تریان ده‌کوژیت.

(۲) ده‌یکی خه‌تمه‌نی که‌انی ده‌کرد.

(۳) واته‌ مردوو شه‌هید بوو.

(۴) یان جه‌ند پیاویکیان نارد وه‌ک له. بېروانه، ارشاد الساری، ۱۱۶/۹.

هه‌قی کوشتنی چه‌مزه‌ی پێ بکه‌مه‌وه، وتی: جا له‌گه‌ل خه‌لکدا دمرچوووم جا حال و کاره‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ش نه‌وه بوو که بوو، وتی: جا پیاویکم (موسه‌یله‌مه‌م) بینی له‌که‌له‌به‌ری دیواریکدا وه‌ک وشتی بۆز وه‌ستا بوو، سه‌ر و قژی پرژ و بلاو بوو بوو، (وه‌حشی) وتی: نێزمیه‌کم بۆ هاویشته‌ و دام له‌ نیوان هه‌ردوو گۆی مه‌مکی له‌ به‌ینی هه‌ردوو شانه‌یه‌وه‌ دمرچوو، وتی: پیاویکی نه‌نصاریش په‌لاماری دا و شمشیریکی کێشا به‌ سه‌ریدا.

(هه‌ر به‌ رسته‌که‌ی پێشوو گیردراوه‌ته‌وه‌) عوبه‌یدوللای کورپی هه‌زل وتی: سوله‌یمانی کورپی په‌ساری بۆی گیرپاینه‌وه‌ که له‌ عه‌بدووللای کورپی عومه‌ری ﷺ بیستوه‌وه‌ ده‌یوت: (که‌ موسه‌یله‌مه‌ کوژرا) که‌نیزه‌کیک له‌ سه‌هربانی خانویه‌که‌وه‌ وتی: وای بۆ پێشه‌وای باومرداران^(۱) به‌نده‌ چه‌به‌شیه‌که‌ کوشتی.

۲۵ - بَابُ مَا لَقِيَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْجِرَامِ يَوْمَ أُحُدٍ

۴۰۷۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اَشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهِ - يُشِيرُ إِلَى رَبَاعِيَتِهِ - اَشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَبِيلِ اللَّهِ".

۲۵- باسی ئه‌وه‌ی به‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ردا ﷺ هات له‌ بریندار بوون له‌ رۆژی (غه‌زای) ئوحوودا

۴۰۷۳- ئه‌بو هورمه‌یره‌ ﷺ وتی^(۲): پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((خوا زۆر رقی و تورمیی هه‌ستاه‌وه‌ دژی ئه‌و که‌سانه‌ی ئاویان له‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ کردوه‌وه‌

(۱) مەبەستی موسەیلەمە: درۆژنە و گاتەیی پێ دماکت.

(۲) ئەم فەرموودەیە موسەلی سەحابە، ئه‌بو هورمه‌یره‌ ناماده‌ی غه‌زای ئوحوود نه‌بووه‌.

ناماژدی دمکرد بو ددانه چوارینه‌که‌ی خو^(۱)، ((وه خوا زور رق و تورمیی ههستاوه دژی پیاوی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (به‌دهستی خو) بیکوژی، له‌پیناوی (سه‌رخستنی) پێبازی خوادا)).

٤٠٧٤- حَدَّثَنِي مَخْلَدُ بْنُ مَالِكٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ دَمَوْا وَجْهَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ.^(۲)

٤٠٧٤- ئیبنو عه‌عباس^(۲) ده‌لی: خوا زور رقی ههستا له‌دژی که‌سیک که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌پیناوی خوادا بیکوژی، خوا زور رقی ههستا له که‌سانیک رووخساری پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ خویناوی کرد.

٢٦-باب

٤٠٧٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ، وَهُوَ يُسْأَلُ عَنْ جُرْحِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُ مَنْ كَانَ يَغْسِلُ جُرْحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ كَانَ يَسْكُبُ الْمَاءَ، وَمَا دُووِي. قَالَ: كَانَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَغْسِلُهُ وَعَلَيَّ يَسْكُبُ الْمَاءَ بِالْمِجَنِّ، فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ أَنَّ الْمَاءَ لَا يَزِيدُ الدَّمَ إِلَّا كَرَّةً أَخَذَتْ قِطْعَةً مِنْ حَصِيرٍ، فَأَحْرَقَتْهَا وَالصَّقَتْهَا فَاسْتَمْسَكَ الدَّمُ، وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَّتُهُ يَوْمَئِذٍ، وَجُرِحَ وَجْهُهُ، وَكُسِرَتِ الْبَيْضَةُ عَلَى رَأْسِهِ.^(٤)

(١) که له غمزای ئوحویدا بته‌رستان شکانده‌ویان.

(٢) بروانه: ٤٠٧٦.

(٣) بهم شیویه ووتی ئیبنو عه‌عباس به‌لام له هه‌ندی نوسخی بوخاریدا به‌وتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گێڕێته‌وه نه‌گه‌ر وایی

هه‌رموودمکه مورسه‌له وه‌ك نه‌وی پێشوو.

(٤) بروانه: ٢٤٣.

۲۶-باسیک

۴۰۷۵- ئەبو حازم دەگیرێتەوه که له سههلی کوری سهعدی ﷺ بیست که پرسایاری لی دهکرا دهربارهی برینهکهی پیغمه مبهری خوا ﷺ سههلیش وتی: وللاهی به دنیاییهوه من دزمانم گی برینهکهی پیغمه مبهری خوای ﷺ دشوری، وه گی ناوی پیا دهکرد وه بهچی تیمارکرا، (سههل) وتی: فاتیمه ی کچی پیغمه مبهری خوا ﷺ (برینهکهی) دشوری، عهلیش ﷺ به قه ئغانه کهی ناوی پیا دهکرد، جا که فاتیمه ﷺ بینی ناومکه خوین (له بهر رۆشتنی برینهکه) زیاد دهکات پارچه ههسیریکی هینا و سوتاندی و (خستیه سهر برینهکه) و نوساندی پییهوه، نیتر خوینهکهی راگرت و ومستایهوه، لهو رۆژمدا ددانه چوارینهکهی شکیتراو پرووخساری بریندار بوو کلاوه ئاسنهکه له سهریدا شکیترا.

۴۰۷۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ نَبِيٌّ، واشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ دَمَى وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۰۷۶- ئیبنو عه عباس ﷺ دهلی: خوا زۆر توپه بوو رقی ههستا له کهسێک که پیغمه مبهریکی خوا ﷺ بیکوژیت، وه زۆر رقی ههستا له کهسێک که پرووخساری پیغمه مبهری خوای ﷺ خویناوی کرد.

۲۷ - باب: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ ﷻ آل عمران

۴۰۷۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ ﷻ آل عمران.

قَالَتْ لِعُرْوَةَ: يَا ابْنَ أُخْتِي، كَانَ أَبُوكَ مِنْهُمْ الزُّبَيْرُ وَأَبُو بَكْرٍ، لَمَّا أَصَابَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَانْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا، قَالَ: "مَنْ يَذْهَبُ فِي إِيْرِهِمْ؟". فَأَنْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا. قَالَ: كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ.

۲۷ - باسیک: (ئهوانه‌ی که وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ریان دایه‌وه)

۴۰۷۷- هیشام له (عوروه‌ی) باوکیه‌وه ده‌گیریته‌وه نه‌ویش له عانیشه‌وه (ﷺ) (دهرباره‌ی هوی دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته)، ده‌لی: (ئهوانه‌ی که وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ریان دایه‌وه له پاش نه‌وه‌ی که (له ئو‌خوددا) تووشی برینداری بوون بۆ ئه‌وانه‌یان هه‌یه که کرده‌وه‌ی چاکیان کردووه، وه خۆیان پاراستوووه پاداشتیکی گه‌وره)، (عانیشه) وتی: به‌ عوروه: ئه‌ی خوشکه‌زای خۆم زوبه‌یری باوکت و ئه‌بو به‌کر (ﷺ) له‌و که‌سانه‌ بوون، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ رۆژی (غمزای) ئو‌خوددا ئه‌وه‌ی به‌سه‌ریدا هات و دوو‌جاری بوو^(۱)، وه بت په‌رسته‌کان وازیان لی هینا ترسا بگه‌رپینه‌وه (بۆ سه‌ر مسو‌لمانان) فه‌رمووی: ((کی‌ی ده‌پروات به‌شوینیاندا؟)) حه‌فتا که‌سیان^(۲) ئاماده‌ییان ده‌ربیری، (عوروه) وتی: له‌و حه‌فتا که‌سه‌ ئه‌بو به‌کر و زوبه‌یریان تیا بوو (ﷺ).

۲۸ - باب هَنْ قُتِلَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ أُحُدٍ

مِنْهُمْ حَمَزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَالْيَمَانُ، وَالنَّضْرُ بْنُ أَنَسٍ، وَمُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ (ﷺ).

(۱) له بریندار بوون شکانننی ددانی و وورد بوونی کلاوه ناسنینگه‌ی له سه‌ریدا.

(۲) له‌وانه‌ی به‌شداری غمزای ئو‌خود بوون.

۲۸- باسی ئهو کهسانه ی له مسوڵمانان کوژران

له رۆژی (غهزای) ئوچوددا

لهوانه: چه مزه ی کوری عه بدولمو تته لیب و یه مان و

ئهنه سی کوری نه زر و موضعه بی کوری عومه یر ﷺ.

۴۰۷۸- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: مَا نَعْلَمُ حَيًّا مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ أَكْثَرَ شَهِيدًا أَعَزَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ قَتَادَةُ: وَحَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ قُتِلَ مِنْهُمْ يَوْمَ أُحُدٍ سَبْعُونَ. وَيَوْمَ بَيْرُ مَعُونَةَ سَبْعُونَ، وَيَوْمَ الْيَمَامَةِ سَبْعُونَ، قَالَ: وَكَانَ بَيْرُ مَعُونَةَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَيَوْمَ الْيَمَامَةِ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ يَوْمَ مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابِ.

۴۰۷۸- قهتاده دهلی: له ههچ تایفه یه له عه شیرمه تانی عه رب ههچ کهس نازانین که له ئهنصاریه کان شهیدی زیاتر بوو بی و له رۆژی دوایدا سهر بلند بی. قهتاده دهلی: ئهنه سی کوری مالیک ﷺ بوی گه پراپنه وه که له رۆژی (غهزای) ئوچوددا (ئهنصاریه کان) چه فتایان لی کوژرا (شهید بوون)، وه له رۆژی بیر مهعونه دا چه فتایان لی کوژرا، رۆژی یه مامهش چه فتایان لی کوژرا، (قهتاده) وتی: رووداوی بیر مهعونه له سهرده می پیغه مبهری خوادا بوو، رۆژی یه مامهش له سهرده می (خیلافهتی) نه بو به کردا بوو ﷺ، له رۆژی موسه یله مهی دروژندا بوو.

۴۰۷۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أَحَدٍ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ يَقُولُ: "أَتَيْتُكُمْ أَكْثَرَ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ؟". فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدٍ،

قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ، وَقَالَ: "أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ، وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ، وَلَمْ يُغْسَلُوا^(۱).

۴۰۷۹- كه عبی کوری مالیک دهلی: جابیری کوری عهبدوللا ﷺ بوی گپرایهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ دوو پیاوی له شهیدمهکانی نوحود دهخسته ناو یهک قوماش و کفنهوه، پاشان دهیغهرموو: ((کامیان قورنانی زورتی له بهر بووه؟)) جا نه گهر نامازه بکرایه بۆ یه کیکیان له گۆرمینچه کهدا دهیخسته پیشهوه و دهیغهرموو: ((من شایهتی بۆنا نه مانه دهمه له رۆزی دواپی دا))، وه فهرمانی کرد به خویننهکانیانهوه بنیژرین وه نویژیان له سهه نهکرا و نهشوران.

۴۰۸۰- وَقَالَ أَبُو الْوَلِيدِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا قَالَ: لَمَّا قُتِلَ أَبِي جَعَلْتُ أَبْنِي وَأَكْشِفُ الثُّوبَ عَنْ وَجْهِهِ، فَجَعَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ يَنْهَوْنِي، وَالنَّبِيُّ ﷺ لَمْ يَنْهَ، وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تَبْكِيهِ - أَوْ مَا تَبْكِيهِ -، مَا زَالَتِ الْمَلَائِكَةُ تَنْظُرُهُ بِأَجْنَحَتِهَا حَتَّى رُفِعَ"^(۲).

۴۰۸۰- ئیبنولونکه دیر دهلی: له جابیرم ﷺ بیست وتی: کاتی باوکم کوژرا دهستم کرد به گریان و نهو قوماشهه لادهدا بهرووخسارییهوه بوو، هاوهلانی پیغه مبهریش ﷺ رپگریان لی دهکردم، بهلام پیغه مبههر ﷺ رپگری لی نهدهکرد، وه پیغه مبههر ﷺ فهرمووی: ((بوی مهگری، یان بۆچی دهگری؟ بهردهوام فریشتهکان به بالهکانیان سیبهری بۆدهکهن همتا (تهرمهکهی) هه لکیرا)).

۴۰۸۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ أَرَى- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَأَيْتُ فِي رُؤْيَايَ أَنِّي هَزَزْتُ سَيْفًا فَأَنْقَطَعَ صَدْرُهُ، فَإِذَا هُوَ مَا أُصِيبَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ أُحُدٍ، ثُمَّ هَزَزْتُهُ أُخْرَى فَعَادَ

(۱) پروانه: ۱۳۴۳.

(۲) پروانه: ۱۷۴۴.

أَحْسَنَ مَا كَانَ، فَإِذَا هُوَ مَا جَاءَ بِهِ اللَّهُ مِنَ الْفَتْحِ وَاجْتِمَاعِ الْمُؤْمِنِينَ، وَرَأَيْتُ فِيهَا بَقْرًا وَاللَّهُ خَيْرٌ، فَإِذَا هُمْ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۴۰۸۱- بۆرمیده کۆری عهبدوللای کۆری ئه‌بو بۆرده له ئه‌بو بۆردهی باپیریوهه گێرپایهوه، ئه‌ویش له ئه‌بو موساوه رضی اللہ عنہ وابزانم ئه‌بو موساش له پیغه‌مبه‌رهوه صلی اللہ علیہ وسلم گێرپایهوه فه‌رمووی: ((له خه‌ومدا بینیم که شمشیریکم راوه‌شانده و لوته‌که‌ی هه‌رتا، نه‌نجا ده‌رکه‌وت نه‌وه بوو له رۆژی غه‌زای ئو‌حووددا توشی باوم‌پداران بوو، پاشان جاریکی تر رام وه‌شانده ئه‌وسا چاک بوویه‌وه به چاکتر له‌پیشوو، ئه‌ویش نه‌وه بوو که خوا پیشی هه‌ینا له‌سه‌رکه‌وتن و یه‌ک ریزی باوم‌پداران، وه له‌خه‌ودا چه‌ند مانگایه‌کم بینی وه‌للاهی (له‌و کاره‌دا) خیر و چاکه هه‌یه، ئه‌ومش^(۲) ئه‌و باوم‌پدارانه بوون که له رۆژی غه‌زای ئو‌حووددا (شه‌هید بوون).

۴۰۸۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ خَبَّابٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم وَنَحْنُ نَبْتَغِي وَجْهَ اللَّهِ، فَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِمَّا مِنْ مَضَى - أَوْ ذَهَبَ - لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، كَانَ مِنْهُمْ مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَلَمْ يَتْرُكْ إِلَّا مِرَّةً كُنَّا إِذَا غَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غُطِّيَ بِهَا رِجْلَاهُ خَرَجَ رَأْسُهُ، فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: «غَطُّوا بِهَا رَأْسَهُ، وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلَيْهِ الْإِذْخِرَ». أَوْ قَالَ: «الْقُوا عَلَى رِجْلَيْهِ مِنَ الْإِذْخِرِ». وَمِمَّا مَنْ أُيْنِعَتْ لَهُ مَرَّتُهُ فَهُوَ يَهْدِيهَا^(۳).

۴۰۸۲- ئه‌عمه‌ش له شه‌قیقه‌وه ده‌گێرپه‌ته‌وه ئه‌ویش له خه‌ببایه‌وه رضی اللہ عنہ ده‌گێرپه‌ته‌وه ده‌لی: له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا صلی اللہ علیہ وسلم کو‌چمان کرد^(۴) مه‌به‌ستمان ر‌م‌زانه‌ندی خودا بوو، بۆیه پاداشتمان له لای خوا جیگیر بوو، جا هه‌مان بوو

(۱) پ‌روانه: ۳۶۲۲.

(۲) ئه‌و چه‌ند مانگایه‌ش که له خه‌ومکه‌مدا بینیم.

(۳) پ‌روانه: ۱۲۷۶.

(۴) مه‌به‌ستی به‌ فه‌رمانی ئه‌و کو‌چمان کرد، چونکه تهنه‌ ئه‌بو به‌کر و عامیری فوه‌به‌ری له خه‌زمه‌ندا بوو که کۆچی کرد.

(مرد) و رۆشت یان چوو- هیچی له پاداشتهکهی نهخوارد، یهکێک لهوانه موصعهبی کورپی عومهیر بوو، که له رۆژی (غهزای) ئوحدودا کوژرا، تنهها قوماشیکی خهت خهتی لێ بهجیما، که سهریمان پێ دادهپۆشی ههردوو هاجی دهردهکهوت، وه که ههردوو هاجیمان پێ داپۆشیایه سهری دهردهکهوت، بۆیه پیغهمبهر ﷺ فهرمووی پیمان: ((بهو قوماشه سهری داپۆشن ئیزخیر بدن به سهه هاجیدا)) ههشمانه بهروبومهکهی پیگهشتوو، ئیتړ نهو کهسهی بهروبومهکه لێ دهکاتهوه دمیرنیت.

۲۹ - بَابُ: اُحْدُ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ

قَالَ عُبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۲۹- باسیک: ((ئوحدود کیویکه ئیمه ی خوش دهوێ ئیمهش ئهومان خوش دهوێ))

(ئهم فهرموودیه) عهباسی کورپی سههل گێراویهتیوه له نهبی حومهیدیوه ﷺ نهویش له پیغهمبهرهوه ﷺ گێراویهتیوه.

۴۰۸۳- حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ قَتَادَةَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ"^(۱).

۴۰۸۳- ههتا دمهده لێ له نههسم ﷺ بیست گێرایهوه که پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((ئهمه (ئوحدود) شاخیکه ئیمه ی خوش دهوێ و ئیمهش ئهومان خوش دهوێ)).

۴۰۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَمْرِو - مَوْلَى الْمُطَّلِبِ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَلَعَ لَهُ أَحَدٌ فَقَالَ: "هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَإِنِّي حَرَّمْتُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا"^(۱).

۴۰۸۴- نه نه سی کوری مالیک رضي الله عنه گپرایه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ کیوی نوحوودی لیوه دمرکهوت (و بینی) فهرمووی: ((نه وه شاخیکه نیمه ی خوش دهوی نیمهش نهومان خوش دهوی، خودایه بیگومان ئیبراهیم ﷺ مهککه ی حه رام کرد (خرابه ی تیدا بکریت) وه بیگومان منیش نیوان دوو بهرده لانه کهیم حه رام کردوه (خرابه ی تیدا بکریت)).

۴۰۸۵- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْبَرِ فَقَالَ: "إِنِّي قَرِطٌ لَكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ، وَإِنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ - أَوْ مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ - وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا"^(۲).

۴۰۸۵- عوڤبه رضي الله عنه دهگپریته وه که پیغه مبهر ﷺ رۆژیک رۆشت و نوێزی مردووی له سه ر مردووانی نوحوود کرد، پاشان گهراپه وه سه ر دوانگه که ی و فهرمووی: ((من پیشهنگی نیوه وه من شایه تم له سه ر نیوه، وه بیگومان من نا نیستا سهیری هه وزه کهم ده کهم، وه من کللی خه زینه گانی زه ویم پیدراوه - یا کللیه گانی زه وی - وه سویند به خوا من ناترسم لیتان که دوی من هاو بهش بو خوا پهیدا بکهن، به لکو دوترسم لیتان له سه ر دونیا که رکه به رایه تی یه کتر بکهن)).

(۱) بیروانه: ۳۷۱.

(۲) بیروانه: ۱۳۴۴.

۳۰ - بابُ غَزْوَةِ الرَّجِيعِ وَرِعْلِ وَذِكْوَانَ وَبَنْرِ مَعُونَةٍ

وَحَدِيثُ عَصَلٍ وَالْقَارَةِ وَعَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ وَخُبَيْبٍ وَأَصْحَابِهِ. قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ أَنَّهَا بَعْدَ أُحُدٍ

۳۰ - باسی غهزای رهجیع^(۱) و (غهزای) ریعل و زهکوان و

بیری مهعوونه

بهسهرهاتی عهزل و قاره، وه بهسهرهاتی عاصیمی کورپی سابیت و خوبهیب و هاوریکانی.

ئیبینو نیسحاق دهلی: عاصیمی کورپی عومهر بوی گیراینهوه که غهزای رهجیع پاش غهزای ئوحوود بووه.

٤٠٨٦- حَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي سُفْيَانَ التَّقْفِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً عَيْنًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمَ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ - وَهُوَ جَدُّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - فَأَنْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانَ بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذِكْرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُدَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو لَحْيَانَ، فَتَبِعُوهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ، فَاقْتَصَوْا آثَارَهُمْ حَتَّى أَتَوْا مَنْزِلًا نَزَلُوهُ، فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى تَمْرِ تَزَوَّدُوهُ مِنْ الْمَدِينَةِ، فَقَالُوا: هَذَا تَمْرٌ يَتَرَبَّ. فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى لَحِقُوهُمْ، فَلَمَّا انْتَهَى عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ لَجُّوا إِلَى فَدَقِدٍ، وَجَاءَ الْقَوْمُ فَأَحَاطُوا بِهِمْ، فَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إِنْ نَزَلْتُمْ إِلَيْنَا أَنْ لَا نَقْتُلَ مِنْكُمْ رَجُلًا. فَقَالَ عَاصِمٌ: أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ. فَقَاتَلُوهُمْ حَتَّى قَتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ نَفَرٍ بِالنَّبْلِ، وَبَقِيَ خُبَيْبٌ، وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرُ، فَأَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ، فَلَمَّا أَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ نَزَلُوا إِلَيْهِمْ، فَلَمَّا

(۱) رهجیع، شوئینیکه له ولاتی هوزمیل جهنگمهکه له نزیک نهوی پرووی دا له سالی جواری کۆچی (إرشاد الساری، ۱۲۸/۹).

اسْتَمَكْنُوا مِنْهُمْ حُلُوا أَوْتَارَ قِسِيَّهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا. فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ الَّذِي مَعَهُمَا: هَذَا أَوَّلُ الْغَدْرِ. فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَجَرَّرُوهُ وَعَالَجُوهُ عَلَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَلَمْ يَفْعَلْ، فَقَتَلُوهُ، وَأَنْطَلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتَّى بَاغَوْهُمَا بِمَكَّةَ، فَأَشْتَرَى خُبَيْبًا بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرٍ بِنِ نَوْفَلٍ، وَكَانَ خُبَيْبٌ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ يَوْمَ بَذْرِ، فَمَكَتْ عِنْدَهُمْ أَسِيرًا، حَتَّى إِذَا أَجْمَعُوا قَتْلَهُ اسْتَعَارَ مُوسَى مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ اسْتَحْدَّ بِهَا، فَأَعَارَتْهُ، قَالَتْ: فَعَقَلْتُ عَنْ صَبِيٍّ لِي، فَدَرَجَ إِلَيْهِ حَتَّى آتَاهُ، فَوَضَعَهُ عَلَى فَخِذِهِ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُ فَرِغْتُ فَرَعَةً عَرَفَ ذَاكَ مِنِّي، وَفِي يَدِهِ الْمَوْسَى فَقَالَ: اتَّخَشَيْنَ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ لَأَفْعَلَ ذَاكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَكَانَتْ تَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ خُبَيْبٍ، لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ مِنْ قِطْفِ عِنَبٍ، وَمَا بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ مَمَرَةٌ، وَإِنَّهُ لَمَوْتَقَى فِي الْحَدِيدِ، وَمَا كَانَ إِلَّا رِزْقُ رَزَقَهُ اللَّهُ. فَخَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ، لِيَقْتُلُوهُ فَقَالَ: دَعُونِي أَصْلِي رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: لَوْلَا أَنْ تَرَوْا أَنَّ مَا بِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ، لَرِذْتُ. فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الرُّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ هُوَ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا. ثُمَّ قَالَ:

مَا أَتَابِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا... عَلَى أَى شِقِّ كَانَ لِلَّهِ مَضْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَاءُ... يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَلْوٍ مُمَزَّعٍ

ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ عَقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ فَقَتَلَهُ، وَبَعَثَتْ قُرَيْشٌ إِلَى عَاصِمٍ لِيُؤْتُوا بِشَيْءٍ مِنْ جَسَدِهِ يَعْرِفُونَهُ، وَكَانَ عَاصِمٌ قَتَلَ عَظِيمًا مِنْ عُظَمَائِهِمْ يَوْمَ بَذْرِ، فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِثْلَ الظِّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ، فَحَمَتُهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوا مِنْهُ عَلَى شَيْءٍ^(۱).

٤٠٨٦-هـ بو هورپهړه ﷺ دهلي: دهسته يهك چه كدارى (دهكهسى) نارد بو سوسه كړدن^(۲) و عاصيمى كورى سابيتى كرده سهر كرده يان، كه دهكاته بابيرى عاصيمى كورى عومهرى كورى خه تباب، روشتن تاگه شتنه نيوان عوسفان و مهككه، باسيان كرابوو بو تيرميهكى هوزميل كه پييان دهوترا به نوليحيان، نهنجا نزيكهى

(۱) پروانه: ۳۰۴۵.

(۲) سوسه كړدن واته جاسوسى و زانيارى كوكړدنه وه لسه ر دوژمن

سهد تیرهاوێژ له بهنولیحیان شوینیان کهوتن و شوین پێیان هه لگرتن، هه تا گهشتنه جیگایهك (عاصیم و هاوړیکانی) لایان دابوو تییدا ناوکی ئهو خورمایه یان دۆزیه وه که له مه دینه وه له گه ل خۆیان هینابوو یان، وتیان: ئهو خورمای مه دینه یه، ئیتر شوین پێیان هه لگرتن تا پێیان گهشتن، جا که عاصیم و هاوړیکانی چاریان نه ما په نایان برد بۆ گردۆلکه یهك (پۆشتنه سه ری) کۆمه له (تیرهاوێژه) کهش هاتن و چوارده وریان گرتن و وتیان واده و په یمانتان ده دهنی ئه گهر بینه خواره وه بۆ ناومان کهستان نه کوژین، عاصیم ﷺ وتی: بهش به حالی خۆم به واده و په نای کافر نایه مه خواره وه، خواجه هه وائمان بده به پیغه مبه ره کهت، ئیتر جهنگیان له گه لدا کردن به تیر به عاصمه وه جهوت کهسیان کوشت خوبه یب و زمید و پیاوێکی تر مانه وه، ئه نجا واده و په یمانیان پێدان (نه یان کوژن) جا که واده و په یمانیان پێدان هاتنه خواره وه بۆ لایان، جا که جهنگیان لێیان گیر ده بی (و ده که ونه ژیر ده ستیان) ژێی که وانه کانیان ده که نه وه و به ژیکانی ده یان به ستنه وه، پیاوه سییه مه که یان که له گه ل هه ردووکیان (خوبه یب و زهید) دا بوو ده لێ: ئه مه سه رتای ناپاکییه بۆیه له گه لێاندا نه پۆشت، ئه وانیش به زۆر رایان کیشا و هه و لێان دا له گه لێدا که بپروات له گه لێاندا، به لام ئهو نه پۆشت بۆیه کوشتیان، ئه نجا زمید و خوبه یب یان برد تا له مه که هه رۆشتن یان، جا به نو حاریسی کوپی عامیری کوپی نه وفل خوبه یب یان کوپی - چونکه خوبه یب له (غه زای) به دردا حاریسی کوشت بوو، ئیتر به دیلی خوبه یب لایان نه مایه وه تا ئهو کاته ی برپاری کوشتن یان دا، (خوبه یب) موسیکی له (زمینه بی) کچی حاریس داوا کرد مووی به ری پێ بتاشیت، که چه کهش موسه که ی پێدا، (زمینه ب) ده لێ: جا من بی ناگا بووم له مندا لێکی خۆم، جا ورده ورده گه شت بووه لای ئهو (خوبه یب) ئه ویش له سه ر پانی داینابوو جا که مندا له که م بین (له سه ر پانی) ترسیکی گه ورم لێ نیش، (خوبه یب) ئه وه ی له مندا زانی و ههستی پێ کرد، موسه کهشی به دهسته وه

بوو، وتی: دمترسیت لیم بیکوژم ؟ من هه رگیز نهو کاره ناکهم بهویستی خوا. وه نهو کچه دهیوت: هه رگیز دیلیکی چاکتر له خوبه بیه نه دیوه سویند به خوا، دیومه که بۆشکه تری دهخوارد له کاتیکیدا لهو رۆژگارهدا له مهککهدا هیچ میومیهک نه بوو، له وکاتهدا نهو کووت و زنجیریش کرابوو، (کهواته) نهو ترییه تهنها رۆزییهک بوو له لایهن خواوه بهو درابوو، نهنجا له حهرم بردیانه دهرهوه تا بیکوژن، نهویش وتی: لیم گهرین با دوو رکات نوێز بکه، له پاشان گهراپهوه بۆ لایان و وتی: له بهر نهوه نه بوايه وا گومان بیهن دهرسم له مردن نوێزه کهم درێژ دهکردهوه، جا یه کهم کهس که دوو رکات نوێزی داهینا له کاتی مردندا نهو (خوبه یب) بوو، پاشان وتی: خودایه هه موویان له ناوبه ریت و تاقیان نه هیلتیت، گرنگ نیه به لامه وه کاتی به موسولمانی دهکوژیم

به ههر لایه کدا بکهومه زهوی مادهم مردنه کهم له بهر خودایه

نهو کوشتنهش له بهر خودایه (پاداشتی لای نهوه) نه گهر بیهوی

فهرو به ره کهت دهخاته نهندامه پارچه پارچه کراوه کانه وه

پاشان عوقبهی کوری حاریس ههستا بۆ خوبه یب و گوشتی قورمیشیش که سیکیان نارد تا برۆن به شیک (نهندامیک) له لاشهی عاصیم بینن بیناسنه وه (بزائن نهوه)، چونکه عاصیم گه وره یهکی له گه وره کانیانی له غهزای به دردا کوشتبوو، به لام خوا پورمیهک زمرده واله (یان ههنگ) ی وهک هه ور نارد بوویه سه ر لاشهی پاراستی له نیراوه کانیان^(۱)، بویه نه یان توانی هیچیک له لاشه کهی بیهن.

۴۰۸۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ: الَّذِي قَتَلَ حُبَيْبًا هُوَ أَبُو سِرْوَعَةَ.

۴۰۸۷- عه مر له جابیر ؓ ی بیست دهلی: نهو کهسهی خوبه یبی گوشت نه بوو سیروعه بوو.

(۱) نهو کهسانه ی قورمیش نارونی بۆ هینانی نهندامیک له لاشهی عاصیم ؓ.

۴۰۸۸- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَبْعِينَ رَجُلًا لِحَاجَةِ يَوْمٍ لَّهُمْ: الْفَرَاءُ، فَعَرَضَ لَهُمْ حَيَّانٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ: رِعْلٌ وَذَكْوَانٌ، عِنْدَ بَيْتٍ يُقَالُ لَهَا: بَيْتُ مَعُونَةَ، فَقَالَ الْقَوْمُ: وَاللَّهِ مَا إِيَّاكُمْ أَرَدْنَا، إِنَّمَا نَحْنُ مُجْتَازُونَ فِي حَاجَةِ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَتَلُوهُمْ، قَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ، وَذَلِكَ بِذِي الْقُنُوتِ وَمَا كُنَّا نَقُتُّ. قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: وَسَأَلَ رَجُلٌ أَنَسًا عَنِ الْقُنُوتِ: أَبَعَدَ الرُّكُوعَ أَوْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ^(۱).

۴۰۸۸- ئههههس ﷺ دهلی: پیغممبهر ﷺ حهفتا پیاوی نارد بوکاریکی پیویست که پیاپیان دهوترا: قورئان خوینهکان، ئههجا دوو تایفه له بهنی سولهیم: ریعل و زمکوان لای بیریکدا که پیی دهوترا بیرى مهعونه، رپیان لی گرتن، ئههجا ههومهکه^(۲) وتیان پیاپیان^(۳): (وهللاهی بو ئیوه نههاتووین بهلکو بوکاریکی پیغممبهر ﷺ هاتووین و بهئیردها تیدهپهپین، بهلام ئهوان کوشتنیان، پیغممبهروش ﷺ لهنویزی بهیاناندا یهک مانگ دوعای لی دهکردن، ئهوه سهرمتای (دوعای) هونوت بوو، پیشر ئیمه (دوعای) هونوتمان نهدهخویند.

عهبدولعهزیز دهلی: پیاویک دهربارهی هونوت پرسیری له ئهههس ﷺ کرد، ئایا هونوت پاش کپنوشه یان کاتی تهواو بوونی قورئان خویندنهکه؟ ئهههس وتی: نهخیر (پاش کپنوش) نا، بهلکو کاتی تهواو بوونی قورئان خویندن (پیش کپنوش بردن).

۴۰۸۹- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَتَتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ^(۴).

(۱) پروانه: ۱۰۰۱.

(۲) هاوهلانی پیغممبهر ﷺ که حهفتا کس بیون.

(۳) به ریعل و زمکوان.

(۴) پروانه: ۱۰۰۱.

۴۰۸۹- نه‌نه‌سی ﷺ وتی: پی‌غهم‌بهر ﷺ یه‌ک مانگ قونوتی خویند، له پاش کړنوش دوعای له جه‌ند تیرمیه‌کی عه‌رمب ده‌کرد.

۴۰۹۰- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رِغْلًا وَذَكَوَانَ وَعُصِيَّةً وَبَنَى لَحْيَانَ اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَدُوٍّ، فَأَمَدَهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ، كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْقُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ، كَانُوا يَخْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيُصَلُّونَ بِاللَّيْلِ، حَتَّى كَانُوا يَبِئُرُ مَعُونَةً قَتَلُوهُمْ وَغَدَرُوا بِهِمْ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَنَتَ شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانَ وَعُصِيَّةً وَبَنَى لَحْيَانَ. قَالَ أَنَسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا، ثُمَّ إِنَّ ذَلِكَ رُفِعَ: بَلَّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا، أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. وَعَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ: عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانَ وَعُصِيَّةً وَبَنَى لَحْيَانَ. زَادَ خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا ابْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، أَنَّ أَوْلَيْكَ السَّبْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ قَتَلُوا بَيْئُرَ مَعُونَةٍ. قُرَأْنَا: كِتَابًا. نَحْوُهُ^(۱).

۴۰۹۰- نه‌نه‌سی کورې مالیک ﷺ دم‌گیرپته‌وه که رپعل و زم‌کوان و عوصیه و به‌نی لی‌حیان داوای کومه‌کی (سه‌ربازی) یان کرد له پی‌غهم‌بهری خوا ﷺ، دژ به دوزمن‌یکیان ئه‌ویش کومه‌کی کردن به حه‌فتا پیاوې ئه‌نصاری، ئیمه پیمان ده‌وتن قورئان خوینه‌کان له سه‌رده‌می خویناندا، ئه‌و که‌سانه به پوژدا داریان کو دم‌کرده‌وه (دمیان فروشت) به‌شه‌ویشدا (شه‌و) نو‌یزیان دم‌کرد، (پروشتن) تابیری مه‌عونه هه‌موویانیان کوشت و ناپاکیان له‌گه‌ل کردن، جا هه‌واله‌که گه‌یشته‌وه به پی‌غهم‌بهر ﷺ جا یه‌ک مانگ له (نو‌یزی) به‌یانیدا قونوتی خویند و دوعای دم‌کرد له جه‌ند تیرمیه‌کی عه‌رمب، دوعای دم‌کرد له رپعل و زم‌کوان و عوصیه و

به‌نی لیحيان، نه‌نه‌س ﷺ وتی: نه‌نجا له بارمیان‌ه‌وه قورئان (داب‌ه‌زی و) خویند‌مان‌ه‌وه له پاش لابر‌او سراپه‌وه (که نه‌مه‌بوو): (به‌قه‌ومه‌که‌مان بگه‌یه‌نن له‌باری ئیمه‌وه به‌راستی ئیمه به په‌روم‌ردگارمان گه‌شتین، نه‌وه له ئیمه‌پازی بوو ئیمه‌شی پازی کرد).

وه قه‌تاده له نه‌نه‌سی کوری مالیکه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که بو‌ی گیراوت‌ه‌وه که پیغه‌مب‌ری خوا ﷺ له نو‌یژی به‌یانیدا یه‌ک مانگ قونوتی خویند و دوعای ده‌کرد له جه‌ند تیرمه‌کی عه‌رمب، دوعای ده‌کرد له رپ‌عل و زه‌کوان و عوصیه و به‌نی لیحيان.

خه‌لیفه وتی: ئیبنو زورمیع بو‌ی گیراین‌ه‌وه وتی: سه‌عید بو‌ی گیراین‌ه‌وه له قه‌تاده‌وه وتی: نه‌نه‌س ﷺ بو‌ی گیراین‌ه‌وه به‌م زیاده‌یه‌وه: که (باسی) نه‌وه حه‌فتا پیاوه نه‌نصاریه‌که که له بیرى مه‌عونه کو‌ژران قورئان بوو: نوسرابوو وه‌ک گیرانه‌وه‌که‌ی پێشوو (ی ئیبنو زورمیع).

٤٠٩١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ النَّبِيِّ ﷺ بَعَثَ خَالَه - أَخٌ لَأُمِّ سُلَيْمٍ - فِي سَبْعِينَ رَاكِبًا، وَكَانَ رَيْسَ الْمُشْرِكِينَ عَامِرُ بْنُ الطَّقِيلِ خَيْرَ بَيْنِ ثَلَاثِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلِي أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ، أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَفَانَ بِالْفِ وَالْفِ، فَطَعَنَ عَامِرٌ فِي بَيْتِ أُمِّ فَلَانٍ فَقَالَ: غُدَّةُ كَعْدَةِ الْبَكْرِ فِي بَيْتِ امْرَأَةٍ مِنْ آلِ فَلَانٍ، انْتَوَيْ بِفَرَسِي. فَمَاتَ عَلَى ظَهْرِ فَرَسِهِ، فَانْطَلَقَ حَرَامٌ أَخُو أُمِّ سُلَيْمٍ وَهُوَ رَجُلٌ أَعْرَجٌ وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي فَلَانٍ، قَالَ: كُونَا قَرِيبًا حَتَّى آتِيَهُمْ، فَإِنْ آمَنُونِي كُنْتُمْ قَرِيبًا، وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ. فَقَالَ: أَتُؤْمِنُونِي أَبْلُغُ رِسَالَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ، وَأَوْمَأُوا إِلَى رَجُلٍ، فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ - قَالَ هَمَّامٌ: أَحْسِبُهُ حَتَّى أَنْفَذَهُ - بِالرُّمْحِ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ فَرَزْتُ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ. فَلَحِقَ الرَّجُلُ، فَقَتَلُوا كُلُّهُمْ غَيْرَ الْأَعْرَجِ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا، ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمَنْسُوخِ: إِنَّا قَدْ

لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. فَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا، عَلَى رِغْلٍ وَذَكْوَانٍ وَبَنَى لَحْيَانٍ وَعَصِيَّةً، الَّذِينَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ^(۱).

۴۰۹۱- نه نهس ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهەر ﷺ خالی (نه نهس که چهرامی کوری ملحانه) - که برای ئومو سولهیمه ﷺ له ناو چهفتا سواردا نارد بو سهر (بهنی عامیر) و سهر کردهی بتههرستهکان، که عامیری کوری توفهیل بوو، (پیغه مبهیری ﷺ) سهرپشک کردبوو له نیوان سی بژاردهدا؛ خه لکی بیابان و دمشتهکان بو تو خه لکی شار و ئاومدانیهکان بو من، یا من جینشینی تو بم^(۲)، یان به ههزار (کهسی سورباو) ههزار (کهسی سووری) خه لکی غه تهمفان هیرش ده که مه سهرت، نه نجا عامیر له مائی ئومو فالاندا تووشی تاعون بوو وتی: تاعونیکه وهک تاعونی جوانه وشر وایه، وتی: نه سپه کهم بو بینن: جا به سواری نه سپه که یه وه مرد، نه وسا چهرامی برای ئومو سولهیم رۆشت له گهل پیاویک له بهنی فالان - که شهل بوو - ووتی لیلم نزیك بن تا دهچم بو ناویان (بهنی عامیر)، جا نه گهر نه یانکوشتم نه وه ئیوه نزیکن لیمه وه، خو نه گهر کوشتیمان دهچنه وه بو لای هاوړپیکانتان (جا رۆشته ناویان) وتی: ئایا نه مانم دهمدنئ په یامی پیغه مبهیری خوا ﷺ رابگه یهنم؟ ئیتر دهستی کرد به قسه کردن له گه ئیاندا ئاماژمیان کرد بو پیاویکیان و له پشته وه هات بو و تیریکی لیدا، هه ممام ده ئی: وابزام وتی تا تیره که له و دیوو ده رچوو - (چهرام) وتی: نه ئلا هو نه کبه ر سویند به پهرومردگاری که عبه سهر که وتم، جا بتههرستهکان به پیاوکه (ی هاوړپیی چهرام) گه شتن و هه موویانیان کوشت، جگه له پیاوه شه له که به سهر شاخه که وه بوو، ئیتر خوا هورئانی دابه زاند بو مان (له و باره یه وه) له پاشان

(۱) پروانه: ۱۰۰۱.

(۲) له پاش مردنت نه م گاره به دهستی من بینت، له جینی تو بم.

نه‌سخ بوویه‌وه: (إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا)^(۱) نه‌جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سی به‌یانی له (نوێژدا) دوعای لی کردن له رپعل و زه‌کوان و به‌نی لی‌حیان و عوصیه، نه‌وانه‌ی سه‌رپی‌چی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یان ﷺ کرد.

۴۰۹۲- حَدَّثَنِي جِبَّان، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مُامَّةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: لَمَّا طَعِنَ حَرَامُ بْنُ مِلْحَانَ - وَكَانَ خَالَهُ - يَوْمَ بَيْرُ مَعُونَةَ قَالَ بِالدَّمِ هَكَذَا، فَنَضَحَهُ عَلَى وَجْهِهِ وَرَأْسِهِ، ثُمَّ قَالَ: فُزْتُ وَرَبُّ الْكُعْبَةِ^(۲).

۴۰۹۲- نه‌نه‌سی کورپی مالیک ر‌ه‌ده‌لی: جا کاتی چه‌رامی کورپی میلحان - که خالی بوو - له ر‌وژی بیرى مه‌عونه‌دا لی‌ی درا، جا خوینه‌که‌ی ناومه‌ای لی کرد پرژاندی به‌ دهم و جاوی و سه‌ریدا، پاشان وتی: به‌ په‌رومردگاری که‌عه‌ سه‌رکه‌وتم.

۴۰۹۳- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ أَبُو بَكْرٍ فِي الْخُرُوجِ حِينَ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْأَذَى، فَقَالَ لَهُ: "أَقِمْ". فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَطْمَعُ أَنْ يُؤْذَنَ لَكَ؟ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنِّي لَأَرْجُو ذَلِكَ". قَالَتْ: فَانْتَظَرَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ ظَهْرًا فَنَادَاهُ فَقَالَ: "أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ". فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّمَا هُمَا ابْنَتَايَ. فَقَالَ: "أَشَعَرْتُ أَنَّهُ قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ؟". فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الصُّحْبَةُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الصُّحْبَةُ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عِنْدِي نَاقَتَانِ قَدْ كُنْتُ أَعِدُّنَهُمَا لِلْخُرُوجِ. فَأَعْطَى النَّبِيُّ ﷺ إِحْدَاهُمَا - وَهِيَ الْجَدْعَاءُ -، فَركَبَا فَاَنْطَلَقَا حَتَّى أَتَيَا الْغَارَ - وَهُوَ بِتَوْرٍ - فَتَوَارَيَا فِيهِ، فَكَانَ عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ غُلَامًا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الطُّفَيْلِ بْنِ سَخْبَرَةَ

(۱) نهمه نهمو ئایمه‌ته بوو له‌باری نهمو شهیدانه‌وه دبیز، ماناگمش، (بی‌گومان نهمه به خزمهت په‌رومردگاران گمشتن، جا

نهمو لیمان رازی بوو نهممشی رازی کرد).

(۲) پروانه: ۱۰۰۱.

أَخُو عَائِشَةَ لَأُمِّهَا، وَكَانَتْ لِأَبِي بَكْرٍ مَنَحَةً، فَكَانَ يَرْوَحُ بِهَا وَيَعْدُو عَلَيْهِمْ، وَيُضْبِحُ فَيَدْلُجُ إِلَيْهِمَا ثُمَّ يَسْرَحُ، فَلَا يَفْطُنُ بِهِ أَحَدٌ مِنَ الرِّعَاءِ، فَلَمَّا خَرَجَ خَرَجَ مَعَهُمَا يُعْقِبَانِهِ حَتَّى قَدِمَا الْمَدِينَةَ، فَقَتَلَ عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ يَوْمَ يَوْمٍ بِئْرٍ مَعُونَةً.

۴۰۹۳- عائیشه ﷺ دهلی: کاتی نهزیت و نازار (ی کافران) توند بوو لهسه ره نهبو بهکر ﷺ، داوای مؤلتهی له پیغه مبهەر ﷺ کرد بو درهجوون و گوچکردن، پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی پیی: ((بمینه ره ده))، عهرزی کرد نهی پیغه مبهری خوا نایا به تهمای مؤلتهت پی بدری؟ پیغه مبهری خواش ﷺ دمیغه رموو: ((بیگومان به تهمای نهووم (مؤلته بدریم))) عائیشه ﷺ وتی: نهبو به کریش ﷺ چاوهرانی کرد، نهنجا رۆزیکیان له کاتی نیومرپۆدا پیغه مبهری خوا ﷺ هات بو لای و بانگی کرد و فهرمووی: ((هه رکهست لایه بیکه ره دهره ده)) نهبو به کریش ﷺ وتی: تهنا دوو کچه که من نهویش فهرمووی: ((نایا ههست کردوو که بیگومان مؤلتهی دهرجوونم له مهککه پیدراوه؟)) وتی: نهی پیغه مبهری خوا (دمتهوئ) هاورپیت بم؟ پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((بهلی))، وتی: نهی پیغه مبهری خوا دوو می و شترم ههیه که بیگومان پیستر بو دهرجوونم نامادهم کردوون، جا و شتریکیان دا به پیغه مبهەر ﷺ که پیی دموتر گوی براو^(۱) نهنجا ههردووکیان سوار بوون و رۆشتن تا چوونه نهو نهشکه وتهی لهچای سهور بوو لهویدا خویمان شاردهوه، نینجا عامیری کوری فوههیره غولامی عهبدووللای کوری توفهیلی کوری سهخه ره بوو، که برای عائیشه بوو ﷺ له دایکییه وه، وه نهبو بهکر ﷺ و شترکی شیرداری ههبوو، جا (عامیر) نهو و شتره ی به سهر له بهیان و سهر له ئیواراندا دمیرده لای نهوان له کوتایی شهودا دهرۆشت بو لایان، (شیری و شترمهکی پی دمدان)، پاشان و شترمهکی

(۱) ناوی گوی براو بوو نهک گویکانی برا بیت.

دمبردهوه بو له وهراندن، هیچ کام له شوانهکان ههستیای پێ نهدهکرد، جا کاتی پێغه مبه‌ر ﷺ دمرچوو (پروو به مه‌دینه) عامیریش له‌گه‌لیان دمرچوو، به‌ نۆره سوار دهبوون هه‌تا گه‌شتنه مه‌دینه. عامیریش له‌ رۆژی جه‌نگی بیرى مه‌عونه‌دا کوژرا و شه‌هید بوو.

٤٠٩٣ - وَعَنْ أَبِي أَسَمَةَ قَالَ: قَالَ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ: فَأَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: لَمَّا قُتِلَ الَّذِينَ بَيْنَ مَعُونَةَ وَأَسَرَ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الصَّمِرِيُّ قَالَ لَهُ عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ مَنْ هَذَا فَأَشَارَ إِلَى قَتِيلٍ، فَقَالَ لَهُ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ: هَذَا عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ. فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدَ مَا قُتِلَ رَفَعَ إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْأَرْضِ، ثُمَّ وَضَعَ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ خَبَرَهُمْ فَتَعَاهُمْ فَقَالَ: "إِنَّ أَصْحَابَكُمْ قَدْ أَصِيبُوا، وَإِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا رَبَّهُمْ، فَقَالُوا: رَبَّنَا أَخْبِرْنَا عَنَّا إِخْوَانَنَا بِمَا رَضِينَا عَنْكَ وَرَضَيْتَ عَنَّا. فَأَخْبَرَهُمْ عَنْهُمْ". وَأُصِيبَ يَوْمَئِذٍ فِيهِمْ عُرْوَةُ بْنُ أَسَمَاءَ بْنِ الصَّلْتِ، فَسَمِيَ عُرْوَةُ بِهِ، وَمُنْذَرُ بْنُ عَمْرِو سُمِيَ بِهِ مُنْذَرًا^(١).

٤٠٩٣- نه‌بو نوسامه وتی: هیشامی کو‌ری عوروه وتی: باوکه‌م بو‌ی گیرامه‌وه و وتی: کاتی نه‌وانه‌ی له‌بیری مه‌عونه‌ کوژران و عه‌مری کو‌ری ئومه‌یه‌ی زه‌مری ﷺ به‌دیل گیرا، عامیری کو‌ری توفه‌یل پێی وت: نه‌وه کێیه ؟ -ئاماژه‌ی بو‌ کوژراویک کرد- عه‌مری کو‌ری ئومه‌یه‌ی پێی وت: نه‌وه عامیری کو‌ری فوه‌یه‌یه‌ کرایه‌وه بو‌ ئاسمان، تا من سه‌یری ئاسمانه‌م ده‌کرد له‌ نیوان نه‌و (عامیر) و زه‌ویدا پاشان دانرا (له‌ سه‌ر زه‌وی)، نه‌نجا له‌ (خواوه‌) هه‌والیان درا به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش مردنیانی به‌ (هاوه‌لان) راگه‌یانده‌ و فه‌رمووی: ((بێگومان که‌ هاو‌پێکانتان کوژران و داویان کرد له‌ په‌روه‌دگاریان و وتیان: هه‌والمان بده‌ به‌ براکانمان

بهوهی ئیمه له تو پازین تووش پازی بووی لیمان، خواش ههوالیانی دا به براگانیان))، جا لهو رۆژمدا عوروهی کورپی ئەسمانی کورپی سهلت له ناویاندا کوژرا، بۆیه عوروه (ی کورپی زوبهیر^(۱)) به ناویهوه ناوئرا، ههروهها مونزیری کورپی عهمریش له ناویاندا کوژرا مونزیری کورپی زوبهیر به ناویهوه ناوئرا.

۴۰۹۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانَ وَيَقُولُ: "عَصِيَّةُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ"^(۲).

۴۰۹۴- ئەنەس ر.ھ. ووتی پێغه‌مبەر ﷺ مانگیك له‌پاش کړنوش دو‌عای قونوتی خویند دو‌عای له‌ریعل و زه‌کوان ده‌کرد و ده‌یفه‌رموو: ((عوصیه سه‌رپێچی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی کرد)).

۴۰۹۵- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الَّذِينَ قَتَلُوا - يَعْني: أَصْحَابَهُ - بِئْرِ مَعُونَةَ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا، حِينَ يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَلِحْيَانٍ وَعَصِيَّةَ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولُهُ ﷺ. قَالَ أَنَسٌ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ ﷺ فِي الَّذِينَ قَتَلُوا أَصْحَابَ بئرِ مَعُونَةَ قُرْآنًا قَرَأْنَاهُ، حَتَّى نُسَخَّ بَعْدُ: بَلَّغُوا قَوْمَنَا، فَقَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِي عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ^(۳).

۴۰۹۵- ئەنەسی کورپی مالیک ر.ھ. ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ سی به‌یانی دو‌عای کرد له‌وانه‌ی له‌ بیری مه‌عونه (هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ریان) کوشت، کاتی دو‌عای کرد له‌ ریعل و له‌حیان و عوصیه که سه‌رپێچی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان ﷺ کرد.

(۱) که برای عوروه کهواته هه‌ردووکیان کورپی زوبه‌یرن هه‌ردوو کورمه‌کی به‌ ناوی ئەو دوو شه‌هیدمه‌وه ناواناوه.

(۲) به‌روانه: ۱۰۰۱.

(۳) به‌روانه: ۱۰۰۱.

ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: جا خوا قورئانی بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ دابه‌زاند دهرباره‌ی ئه‌وانه‌ی کوژران- ئه‌وانه‌ی له‌ بیرى معهونه - دهمان خوینده‌وه تا دواتر سرپاوه‌وه: (بَلَّغُوا قَوْمَنَا، فَقَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ^(۱)) واته: به‌ قه‌ومه‌که‌مان پراگه‌یینن که بیگومان ئی‌مه به‌ خزمه‌ت په‌رومردگارمان گه‌شتین و ئه‌و له‌ ئی‌مه‌ پازی بوو ئی‌مه‌ش له‌و پازی بووین.

۴۰۹۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الصَّلَاةِ، فَقَالَ: نَعَمْ. فَقُلْتُ: كَانَ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَهُ؟ قَالَ: قَبْلَهُ. قُلْتُ: فَإِنْ فَلَانًا أَخْبَرَنِي عَنْكَ أَنَّكَ قُلْتَ: بَعْدَهُ، قَالَ: كَذَبَ إِمَّا قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا، أَنَّهُ كَانَ بَعَثَ نَاسًا يَقَالُ لَهُمُ الْقُرَاءُ -وَهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا- إِلَى نَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَيَتَنَهَّمُ وَيَبَيِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْهُمْ قَبْلَهُمْ، فَظَهَرَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَانُوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْهُمْ، فَقَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا يَدْعُو عَلَيْهِمْ^(۲).

۴۰۹۶- عاصیمی ئه‌حوهل ده‌لی: پرسیارم له‌ ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ کرد دهرباره‌ی قونوت له‌ ناو نوێژدا هه‌یه؟ وتی: به‌لی، ئه‌نجا وتم: قونوت پێش کړنوش بوو یان له‌ پاشیه‌وه بوو؟ وتم: فلان که‌س له‌ تۆوه‌ بو‌ی گێپراومه‌وه که تۆ وتووته له‌ پاش کړنوشه‌ومیه، وتی: هه‌له‌ی کردووه بیگومان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌ک مانگ دوا‌ی کړنوش دو‌عا‌ی قونوتی کردووه، چونکه‌ چه‌ند که‌سیکی نارد که‌ پێیان ده‌وترا قورئان خوینده‌کان که‌ حه‌فتا پیاو بوو - بو‌ لای که‌سانیک له‌ بته‌رستان که‌ له‌ نیوان ئه‌وان و پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ په‌یمان هه‌بوو، له‌ لایه‌ن ئه‌وانه‌وه (بپاریزین)، جا زالبوون (به‌سه‌ر هاوه‌لانی‌دا و کوشتنیان)، بو‌یه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ مانگی‌ک دو‌عا‌ی قونوتی خویند له‌ پاش کړنوش دو‌عا‌ی لی‌ دمکردن.

(۱) ئه‌مه ئه‌و ئاهمه‌ بوو دابه‌زی بو‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ دهرباره‌ی کوژراوانی بیرى معهونه.

(۲) بره‌وه: ۱۰۰۱.

۳۱ - بَابُ غَزْوَةِ الْخَنْدَقِ وَهَيْبِ الْأَخْزَابِ

قال موسى بن عقبة: كانت في شوال سنة أربع.

۴۰۹۷- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ فَلَمْ يُجْزِهِ، وَعَرَضَهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَهُوَ ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ فَأَجَازَهُ^(۱).

۳۱-باسی غهزای خندهق که پيشی دهوتریت غهزای نهحزاب^(۱)

مووسای کوری عوفه دهلی: نهو غهزا له مانگی شهوالی سالی چواری کوچیدا بوو.

۴۰۹۷- ثیبنو عومر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دهگیرپتهوه که پیغهمبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له رږزی نوحوددا رای نواند که کورپکی چوارده سال بوو، بویه مؤلتهی نهدا (بهشدار بیت)، وه له رږزی (غهزای) خندهمقدا رای نواند که کورپکی پانزه سال بوو، بویه ریگهی دا (بهشداربیت).

۴۰۹۸- حَدَّثَنِي قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْخَنْدَقِ، وَهُمْ يَحْفِرُونَ، وَنَحْنُ نَنْقُلُ التُّرَابَ عَلَى أَكْتَادِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ، فَاعْفِرْ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ"^(۲).

۴۰۹۸- سههلی کوری سهعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: نیمه له خزمهتی پیغهمبهری خوادا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بووین له خندهمکهدا، مسولمانان خندهمقهکیان ههلهکهکند و نیمهش به کول خولهکهمان دمگواستهوه، پیغهمبهری خواش رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فهمووی: ((خودایه ژیانی راستهقینه تهنها ژیانی دوا رږزه، دهی کهواته له کوچهران و نهنصارهکان خوش به)).

(۱) پروانه: ۳۶۶۴.

(۲) واته: نهو غهزایه دوو ناوی همیه غهزای خندهق و غهزای نهحزاب، نهحزاب واته: دهمته و کومهلکان که بریتی بوون له:

فورمیش و جولمکه و غمتفان و نموانمی لمکلیاندا بوون.

(۳) پروانه: ۳۷۹۷.

٤٠٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ حَمِيدٍ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ فِي غَدَاةٍ بَارِدَةٍ، فَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَيْدٌ يَعْمَلُونَ ذَلِكَ لَهُمْ، فَلَمَّا رَأَى مَا بِهِمْ مِنَ النَّصَبِ وَالْجُوعِ قَالَ:

"اللَّهُمَّ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ... فَأَغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ"

فَقَالُوا مُجِيبِينَ لَهُ:

نَحْنُ الَّذِينَ بَاتَعُوا مُحَمَّدًا... عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا.

٤٠٩٩- حومه‌ید ده‌لێ: له ئه‌نه‌سم ﷺ بیست دمیوت: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ روشت بو خه‌نده‌مه‌که، جا بی‌نی گوچه‌ران و نه‌نصاریه‌کان له‌به‌یانیه‌کی سارددا خه‌نده‌مه‌که هه‌لده‌که‌ن، چونکه کۆیله‌یان نه‌بوو ئه‌وکارمیان بو بکه‌ن، جا که (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) بی‌نی چه‌ند ماندویتی و برسیتی‌یان پی‌وه دیاره هه‌رمووی: ((خودایه بی‌گومان ژیا‌نی راسته‌قینه ته‌نها ژیا‌نی دوا‌پو‌ژه، ده‌ی که‌واته له کۆچه‌ران و نه‌نصارمه‌کان خوشبه‌))، ها‌وه‌لانی‌ش وه‌لامیان دم‌دایه‌وه و دمیان وت: ئی‌مه ئه‌وانه‌ین به‌یعه‌تمان به‌ موحه‌مه‌د دا‌وه له‌سه‌ر جیهاد هه‌تا ما‌وین له ژیا‌ندا.

٤١٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَعَلَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ حَوْلَ الْمَدِينَةِ، وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ عَلَى مُتُونِهِمْ وَهُمْ يَقُولُونَ:

نَحْنُ الَّذِينَ بَاتَعُوا مُحَمَّدًا... عَلَى الْإِسْلَامِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا

قَالَ: يَقُولُ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ يُجِيبُهُمْ:

"اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ... فَبَارِكْ فِي الْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ".

قَالَ: يُؤْتَوْنَ مِلءَ كَفِّي مِنَ الشَّعِيرِ، فَيُضْنَعُ لَهُمْ بِإِهَالَةٍ سِنْخَةٍ تُوضَعُ بَيْنَ يَدَيِ الْقَوْمِ، وَالْقَوْمُ جِيَاعٌ، وَهِيَ بَشْعَةٌ فِي الْحَلْقِ وَلَهَا رِيحٌ مُنْتِنٌ^(١).

٤١٠٠- نه نهس ﷺ ده لى: كوچه ران و ياردمه ران دمستيان به هه لکه ندى خه ندهقه کرد به دهورى مه دينه دا، گله کهيان به کول ده گواسته وه و دميان وت: نيمه نه وانهين پهيمانمان به موحه ممد دا له سر نيسلام هه تا ماوين، ده لى: بيغه مبه ريش ﷺ وه لامى دمدانه وه و دميغه رموو: ((خودايه به راستى خير و خوشى ته نها دواروزه، که واته هه و بهر کهت برپژى به سر ياريدمه ران و كوچه راندا)).

(نه نهس ﷺ) وتى: پرى دوو مشت جويان پى دمدر، به پيوئى بون کردو وه بويان لى دمدر (دمکولئيرا)، له بهر دم نهو که سانه دا دامنرا که که سانئى برسى بوون، ومنه و خوار دنه تامى ناخوشه له گه روودا و بونى گه نيوشى ههيه.

٤١٠١- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَهْمَنَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَتَيْتُ جَابِرًا ﷺ فَقَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ، فَعَرَضْتُ كُذْيَةً شَدِيدَةً، فَجَاءُوا النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا: هَذِهِ كُذْيَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ، فَقَالَ: "أَنَا نَازِلٌ". ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ، وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَدُوقُ دَوَاقًا، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِعْوَلَ فَضْرَبَ، فَعَادَ كَثِيرًا أَهْيَلًا - أَوْ أَهِيْمَ -، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ائْذَنْ لِي إِلَى الْبَيْتِ. فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي: رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ شَيْئًا، مَا كَانَ فِي ذَلِكَ صَبْرٌ، فَعِنْدَكَ شَيْءٌ؟ قَالَتْ: عِنْدِي شَعِيرٌ وَعَنَاقٌ. فَدَبَحْتُ الْعَنَاقَ، وَطَحَنْتِ الشَّعِيرَ، حَتَّى جَعَلْنَا اللَّحْمَ فِي الْبُرْمَةِ، ثُمَّ جِئْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْعَجِينُ قَدْ انْكَسَرَ، وَالْبُرْمَةُ بَيْنَ الْأَثَافِ قَدْ كَادَتْ أَنْ تَنْصَجَ فَقُلْتُ: طُعِيمٌ لِي، فَقُمْتُ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَجُلٌ أَوْ رَجُلَانِ. قَالَ: "كَمْ هُوَ؟". فَذَكَرْتُ لَهُ، قَالَ: "كَثِيرٌ طَيِّبٌ". قَالَ: "قُلْ لَهَا لَا تَنْزِعُ الْبُرْمَةَ وَلَا الْخُبْزَ مِنَ التَّنُورِ حَتَّى

آيَ". فَقَالَ: "قُومُوا". فَقَامَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ قَالَ: وَيْحَكَ جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَمَنْ مَعَهُمْ. قَالَتْ: هَلْ سَأَلَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: "ادْخُلُوا وَلَا تَضَاعَطُوا". فَجَعَلَ يَكْسِرُ الْخُبْزَ وَيَجْعَلُ عَلَيْهِ اللَّحْمَ، وَيُخَمِّرُ الْبُرْمَةَ وَالْتَنُورَ إِذَا أَخَذَ مِنْهُ، وَيَقْرُبُ إِلَى أَصْحَابِهِ ثُمَّ يَنْزِعُ، فَلَمْ يَزَلْ يَكْسِرُ الْخُبْزَ وَيَعْرِفُ حَتَّى شَبِعُوا وَبَقِيَ بَقِيَّةٌ قَالَ: "كُلِي هَذَا وَأَهْدِي، فَإِنَّ النَّاسَ أَصَابَتْهُمْ مَجَاعَةٌ"^(۱).

۴۱۰۱- عهبدولوا حیدی کورپی ئهیمهه له باوکیه وه دهگپرتته وه دهلی: رپوشتم بو لای جابیر ؓ وتی: رپوژی خهندهق کاتی خهندهقه کهمان ههله دهکهند، جا تاویره بهردیکی زور رهق هاته رپی، رپوشتن بو خزمهتی پیغه مبهه ر ؓ وتیان: نه وه تاویره بهردیکی سهخته له (ههله کهندنی) خهندهقه کهدا هاتوته رپی، فهرمووی: ((خوم دهچمه خوار بو))، له پاشان ههستا و سکی بهردیکی پیوه بهسرابوو، (چونکه) سی رپوژ بوو نه وهی زهوا^(۲) بی دهمان پیوه نه دا بوو، نهجا پیغه مبهه ر ؓ دهستی دایه پاچه که و کیشای به (تاویره کهدا) ئیتر بوو بهلم - یان لی ههله رپوژاو- منیش وتم: نهی پیغه مبهه ری خوا ؓ مولهتم بده بجم بو ماله وه (مولهتی دام^(۳))، جا وتم به خیزانم: شتیکم دی به پیغه مبهه ره وه ؓ له (برسیتی) مروقه خوئی بو راناگیرئ له باره ی، جاشتیکت لایه؟ (خیزانم) ووتی (مهنی) جو و گیسکه مییه کم لایه. ئینجا گیسکه کهم سه ربیری خیزانیشم جو که ی هاری گوشته کهمان کرده قابله مهیه که وه (لیمان نا) له پاشان هاتمه وه بو خزمهتی پیغه مبهه ر ؓ، هه ویرمه که ههله اتبوو و قابله مه کهش بهسه ر سی کوچکه ی ناگره که وه بوو نزیک بوو بکولیت، عه رزم کرد خواردنیکی بچکوله م دروست کردووه، جائه ی پیغه مبهه ری خوا ؓ خوت ههسته له گهله پیاویک یان دوو پیاو

(۱) بروانه: ۳۰۷۰.

(۲) زهوا خوراک و بزئوی

(۳) نهو زیاده له (مستخرج) سی نهبو نوعمهیدا هاتوو

(برۆین) فهرمووی: ((خواردنه که چه نیکه)) منیش بۆم باس کردوو فهرمووی: ((زۆره چاکه))، وه فهرمووی: ((به خیزانت بلێ قابله مه که دانه گریت (له سهر ناگره که)، نانه کهش دمرنه هینێ له ته نوره که ههتا دیم (بۆمالتان)، نه نجا فهرمووی به (خه لکه که) ((ههستن)) نهوسا کوچه ران و هه موو نه نصارییه کان ههستان (به ریکه وتن بۆ مالممان)، جا که جابیر رۆشته وه بۆ لای خیزانی پیی وت: هاوار بۆ تو پیغه مبه ر ﷺ به خوێ و کوچه ران و نه نصارییه کان و نه وه دی له گه لیان دایه هاتن، هاوسه ری وتی: (پیغه مبه ر ﷺ) پرساری لی کردی (خواردنه که چه نیکه)، وتم: به لی، نه نجا پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((برۆنه ژووره وه قه ربالغی مه کهن)) نه نجا پیغه مبه ر ﷺ خوێ نانیکي دهینا و گوشتی دهخسته سه ری (یه ک یه ک دهیدانی) سه ری قابله مه و ته نوره کی دمنایه وه، دوای نه وه دی (نان و گوشته که ی لی) دمردهینان و دهیخسته بهردهم هاوه لانی، نیت ره هر نانی دمردهینا (له ته نوره که و له قابله مه کهش) گوشتی دمردهینا و (دهیخسته سه ری)، ههتا هه مووان تیربوون، هه ندیکیشی لی مایه وه فهرمووی به هاوسه ری جابیر: ((تۆش نه وه بخۆ نه وه دی کهشی ببخشه، چونکه به راستی خه لکی تۆشی برسییه تیه کی گه و ره بوون)).

٤١٠٢- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ، أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا حُفِرَ الْخَنْدَقُ رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ حَمَصًا شَدِيدًا، فَأَنْكَفَأْتُ إِلَى أَمْرَأَتِي فَقُلْتُ: هَلْ عِنْدَكَ شَيْءٌ؟ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَمَصًا شَدِيدًا. فَأَخْرَجَتْ إِلَيَّ جِرَابًا فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ، وَلَنَا بُهْمَةٌ دَاجِنٌ قَدْ بَحَثْنَا، وَطَحَنَتِ الشَّعِيرَ فَفَرَعَتْ إِلَى فَرَاغِي، وَقَطَعْتُهَا فِي بُرْمَتِهَا، ثُمَّ وَلَّيْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: لَا تَفْضُخْنِي بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمِنْ مَعَهُ. فَجِئْتُهُ فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ،

ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَنَا، وَطَحْنَا صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ كَانَ عِنْدَنَا، فَتَعَالَ أَنْتَ وَتَفَرَّ مَعَكَ. فَصَاحَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا أَهْلَ الْخَنْدَقِ، إِنَّ جَابِرًا قَدْ صَنَعَ سُورًا فَحَيَّ هَلَّا بِكُمْ". فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تُنْزِلَنَّ بُرْمَتَكُمْ، وَلَا تَخْزِرَنَّ عَجِينَكُمْ حَتَّى أَجِيَّ". فَجِئْتُ وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَفْقُدُ النَّاسَ حَتَّى جِئْتُ امْرَأَتِي، فَقَالَتْ: بِكَ وَبِكَ. فَقُلْتُ: قَدْ فَعَلْتُ الَّذِي قُلْتَ. فَأُخْرِجَتْ لَهُ عَجِينًا، فَبَصَقَ فِيهِ وَبَارَكَ، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى بُرْمَتِنَا فَبَصَقَ وَبَارَكَ ثُمَّ قَالَ: "ادْعُ خَابِرَةَ فَلْتَخْزِرْ مَعِيَ وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكُمْ وَلَا تُنْزِلُوهَا"، وَهُمْ أَلْفٌ، فَأَقْسِمُ بِاللَّهِ لَقَدْ أَكَلُوا حَتَّى تَرَكَوهُ وَانْحَرَفُوا، وَإِنْ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ، وَإِنْ عَجِينَنَا لِيُخْبِرُ كَمَا هُوَ^(۱).

۴۱۰۲- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: کاتی خه ندمقه که هه لکه نرا، پیغه مبهرم ﷺ بینی سکی زور جوو بوو به قوتا (له برسانا)، بویه گه پامه وه بوو لای خیزانم و وتم: ئایا هیج شتیکت لایه؟ چونکه به پراستی پیغه مبهری خوا ﷺ بینی سکی زور جوو بوو به قوتا (له برسانا)، نهویش تورمه که یه کی بوو هی نام مه نی جوئی تیا بوو گیسکیکی بجووکی دابه سته شمان هه بوو سه رم بری خیزانی شم جوکه ی هاری، نهو (له هارینه که) بوو یه وه، له گه ل لیبوونه وه ی من (له سه ر برین و چاککردنی گیسکه که) گوشته که یم پارچه پارچه کرد و کردم نه ناو قابله مه که، پاشان گه پامه وه بوو خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ هاوسه رم وتی: ئابروم نه بهیت لای پیغه مبهری خوا ﷺ و نهوانه ی له خزمه تیدان، منیش رو شتمه وه خزمه تی به چیه عه رزم کرد نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ گیسکیکی بجکوله مان هه بوو سه رمان بریوه، مه نی جو شمان هه بوو هاریومه، جا جه نابیت و جه ند که سیک له گه لئ و مرن (بوو مالمان)، پیغه مبه ریش ﷺ هاواری کرد فه رمووی: ((نه ی نهو که سانه ی له خه ندمقدان (کار ده که ن)، جابیر خواردنیکی ساز کردووه جا به په له هه موو و مرن))، نه نجا پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی:

(به جابیر) ((قابلةمهكهتان دامه‌گرن له‌سەر ناگره‌كه و هه‌ویره‌كه‌شتان مه‌كه‌ن به نان تا خوّم دێم)) ئیتر من هاتمه‌وه (بۆ ماله‌وه)، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هات و پیش خه‌لكه‌كه كه‌وتبوو، (من هاتم) تا گه‌شتمه لای خیزانم (كه خه‌لكه زۆره‌كه‌ی بینی)، وتی: (خوا) واو وات لی بكات، منیش وتم: دلنیا به من نه‌وه‌ی وت كردم، ئه‌نجا خیزانم كه‌مى هه‌ویری دهره‌ینا بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئه‌ویش توفی پیا كرد و دوعای فه‌ر و به‌ره‌كه‌تى پیا خویند پاشان (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) رۆشت بۆ لای قابله‌مه‌كه‌مان و توفی تی كرد و دوعای به‌ره‌كه‌تى پیا خویند، له پاشان فه‌رمووی: ((ئافرمتیكى نان كه‌رم بۆ بانگ بكه‌ن له‌گه‌لمدا نانه‌كه بكات، تۆش (هاوسه‌ری جابیر) له قامبه‌له‌كه‌تان شله تێكه و له‌سەر ناگره‌كه دايمه‌گرن)) خه‌لكه‌كه هه‌زار كه‌س بوون، جا سویند ده‌خوّم به خوا بیگومان هه‌ر هه‌موویان نانیاں خوارد (و تیر بوون)، هه‌تا وازیان له‌خواردن هینا و دوور كه‌وتنه‌وه، وه قابله‌مه‌كه‌مان ئه‌وه‌نده پر بوو نه‌یده‌گرت هه‌ر وهك خۆی وا بوو (پیش خواردنه‌كه)، وه هه‌ویره‌كه‌شمان وهك خۆی وا بوو نانی لی ده‌كرا.

٤١٠٣- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، إِذْ جَاءَهُمْ مِنْ فَرَقِهِمْ وَمِنْ أَسْفَلِ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ ﴿١٠﴾ الْأَحْزَابِ، قَالَتْ: كَانَ ذَاكَ يَوْمَ الْخُنْدِ.

٤١٠٣- هیشام له باوکیه‌وه ده‌گیریته‌وه ئه‌ویش له عایشه‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌گیریته‌وه كه دهرباره‌ی ئه‌م ئایه‌ته: (کاتی (بی باوم‌پان) هیرشیان بۆ هینان له سه‌رووتانه‌وه و له خوارتانه‌وه (چوارده‌وری مه‌دینه‌یان گرت)، وه له‌و کاته‌دا چاوه‌کان ئه‌بله‌ق بوون ده‌لی: ئه‌وه رۆژی (غه‌زای) خه‌نده‌ق بوو.

۴۱۰۴- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْقُلُ الرَّابَّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ حَتَّى أَغْمَرَ بَطْنُهُ - أَوْ اغْبَرَّ بَطْنُهُ - يَقُولُ: وَاللَّهِ لَوْ لَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَاقَيْنَا إِنْ الْأُلَى قَدْ بَعَوْا عَلَيْنَا... إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا" وَرَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ "أَبَيْنَا أَبَيْنَا" (۱).

۴۱۰۴- بهرا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له رۆزی (غهزای) خهندهمداخۆلی دمگواستهوه ههتا (تهب و توژی) خۆلهکه ورگی داپۆشیبوو یان ورگی تهب و توژاوی کردبوو، وه دمیغه رموو:

((وهللاهی نهگهر خودا نهبوایه ئیمه رینمون نهدمبووین

وه زهکاتمان نهدهدا و نوێژمان نهدهکرد

دهی کهواته نارامی بهسهرماندا بیارینه

بێیهکانمان جیگیر بکه کاتی بهدوژمن گهیشتهین

بهراستی نهوانههی ناههقی دهکهن له دژمان

نهگهر بیانهوئ بێ باوهر بین مل نادمین)).

وه پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به وتی ((مل نادمین، مل نادمین)) دهنگی بهرز دهکردهوه.

۴۱۰۵- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "نُصِرْتُ بِالصَّبَا، وَأُهْلِكْتُ عَادُ بِالذُّبُورِ" (۲).

۴۱۰۵- عهبدووللای کوری عه عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له پیغه مبهیری خواوه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهگپریتهوه: فهرموویهتی: ((من به بای شهمال سهرخرام ^(۱) گهلی عادیش به رهشهبه لهناوبران)).

(۱) پروانه: ۲۸۳۶.

(۲) پروانه: ۱۰۳۵.

۴۱۰۶- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شَرِيحُ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يُحَدِّثُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْأَحْزَابِ وَخَدَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، رَأَيْتُهُ يَنْقُلُ مِنْ تَرَابِ الْخَنْدَقِ حَتَّى وَارَى عَنِّي الْغُبَارُ جِلْدَةً بَطْنِهِ -وَكَانَ كَثِيرَ الشَّعْرِ- فَسَمِعْتُهُ يَرْتَجِزُ بِكَلِمَاتِ ابْنِ رَوَاحَةَ، وَهُوَ يَنْقُلُ مِنَ التَّرَابِ يَقُولُ:

"اللهم لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَاقَيْنَا
إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَعَّوْا عَلَيْنَا... وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا"
قَالَ: ثُمَّ يَمُدُّ صَوْتَهُ بِآخِرِهَا.

۴۱۰۶- ئەبو ئیسیحاق دەلی: لە بهرائم ﷺ بیست دەیگی پرایه وه و دهیوت: لە کاتی روژی (غه زای) ئەحزاب دا پیغه مبهری خوا ﷺ خه ندمقهی (هه لده کهند)، بینیم گلی خه ندمقه کهی دهگواسته وه (ئه و منده تو زوای بوو)، هه تا ته پو تو ز وای لی کردبوو پیستی ورگی لی ديار نه بوو - چونکه (لاشه ی) مووی زور بوو - جا گویم لی بوو چهند بهیته هونراومیه کی عه بدوللای کوری ره واحة ﷺ ده خوینده وه که له سه کیشی ره جز بوو، له کاتی کهدا خولی دهگواسته وه و دهیفرموو: ((خودایه گهر خودا نه بوایه ئیمه رینمون نه ده بووین و مه زه کاتمان نه ده دا و نوێ زمان نه ده کرد

دهی که واته نارامی به سه رماندا ببارینه

پێیه کانمان جیگیر بکه کاتی به دوزمن گه یشتین

به راستی نه وانه ی ناهه قی ده کهن له دزمان

ئه گهر بیان هوی بی باوهر بین مل نادهمین))

بهره دهلی: پیغه مبهه ۱۰۰۰ دمنگی بهرز ده کرده به وتنی کوتایی هونراوه که
(مل نادمین، مل نادمین)

۴۱۰۷- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ -هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ- عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ۱۰۰۰ قَالَ: أَوَّلَ يَوْمٍ شَهِدْتُهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ.

۴۱۰۷- نینبو عومره ۱۰۰۰ وتی: یه کهم رۆزی (جهنگ) که ناماده ی بووم رۆزی
(غه زای) خندهق بوو.

۴۱۰۸- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ وَنِسْوَاتِهَا تَنْطَفُ، قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ مَا تَرَيْنَ، فَلَمْ يُجْعَلْ لِي مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ. فَقَالَتْ: الْحَقُّ فَإِنَّهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ، وَأَخْشَى أَنْ يَكُونَ فِي اخْتِبَاسِكَ عَنْهُمْ فُرْقَةٌ. فَلَمْ تَدْعُهُ حَتَّى ذَهَبَ، فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ خَطَبَ مُعَاوِيَةُ قَالَ: مَنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَلْيُطْلِعْ لَنَا قَرْنَهُ، فَلَنَحْنُ أَحَقُّ بِهِ مِنْهُ وَمِنْ أَبِيهِ. قَالَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ: فَهَلَّا أَجَبْتَهُ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَحَلَلْتُ حُبُوتِي وَهَمَمْتُ أَنْ أَقُولَ: أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكَ مَنْ قَاتَلَكَ وَأَبَاكَ عَلَى الْإِسْلَامِ. فَخَشِيتُ أَنْ أَقُولَ كَلِمَةً تُفَرِّقُ بَيْنَ الْجَمْعِ، وَتَسْفِكُ الدَّمَ، وَيُحْمَلُ عَنِّي غَيْرُ ذَلِكَ، فَذَكَرْتُ مَا أَعَدَّ اللَّهُ فِي الْجَنَانِ. قَالَ حَبِيبُ: حَفِظْتَ وَعَصِمْتَ. قَالَ مَحْمُودٌ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ: وَنَوَسَاتُهَا^(۱).

۴۱۰۸- نینبو عومره ۱۰۰۰^(۲) دهلی: رۆستم بو لای حه فسه ۱۰۰۰ په لکه کانی ناویان
لی دهچورا، وتم: بیگومان کاروباری خه لک (مسولمانان) بهو جوړدی لیها توهو

(۱) پروانه: ۴۱۱۰.

(۲) نهم فهرمودیه دوو ریگه و سمندی همیه که بنی گنیر داوتموه.

دمیبینیت^(۱)، جا له کاری خیلافه و دمهسه لاتدا هیچی بۆ من تیادا دانهنرا بوو، (ویستی نه پرات به دهم بانگه وازمه که یانه وه)، حمفصهش ﷺ وتی: برۆ و بییان بگه، چونکه به پراستی چاومر پوانت ده کهن، وه دمترسم له نه چوونت بۆ لایان جیاوازی لی دروست بی، ئیتر ههر وازی له عهبدو للاً نه هیئا ههتا رۆشت، جا کاتی خه لکه کهه بلأومیان لی کرد، موعاویه ﷺ وتاری دا و وتی: ههر کهس دمییه ویت له باره ی نه م کاره وه (خیلافهت) قسه بکات با سه ری (یان رووخساری^(۲)) مان بۆ دمرخات، چونکه به پراستی ئیمه له خو ی و له باوکی شی او ترین بهو کاره (خیلافهت)، حه بیی کوری مه سه له مه ووتی (به ئیبنو عومه ر): ده ی بۆچی وه لامت نه دایه وه ؟ عهبدو للاً ﷺ وتی: نه و پۆشاکه ی پشت و لا کانم پی گری دابوو گری که م کرده وه ویستم بلیم: شی او تر له تۆ به م کاره (خیلافهت) نه و که سه یه جهنگی له دزی تۆ و باوکت کرده وه له پیناو ئیسلامدا (له غهزای ئو خوددا)، به لام ترسام که وته یه ک بلیم یه ک ریزی تیک بدات و خوین بریژی وته که ی من شتیکی تری لی و مرگری، نه وسا بیرم کرده وه له وه ی خودا له به هه شتدا ئاماده ی کرده وه (بۆ باومر داران)، حه بییش وتی: ئیبنو عومه ر تۆ پاریزرایت و توشی گونا ه نه بوویت، مه حمود له عهبدو رمزاقه وه ده گری ته وه ده لی: (وَنُؤَسَاتُهَا) له حیاتی (وَنَسَوَاتُهَا)^(۳).

۴۱۰۹- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: "تَغْرُوْهُمْ وَلَا يَغْرُؤُنَا"^(۴).

(۱) مه بهستی جیاوازی عملی و موعاوییه و جهنگی نیونیان له سیفین، دواتر ریکهوتنیان لهو کاته دا نامه یان نارد بۆ هاوه لان

له مکه و مهنه و شوینمکانی تر نامه شیان بۆ عهبدو للاً نارد بوو.

(۲) واته خویمان بۆ دمرخات و خو ی نه شاریتمه وه.

(۳) خمتابی ده لی: (نسواتها) هیه نییه: به لگو (نوساتها) راسته بیی (و) له پیش (س) موعیه به مانای په لکه کانی دیت.

(۴) بروه: ۴۱۱۰.

٤١٠٩- سولهیمانی کوری صورده ﷺ وتی: پیغمه مبهړ ﷺ له رۆژی غهزای نه حزاب دا فهرمووی: ((نیر ئیمه دهچینه سهریان نهوان نایه نه سه زمان))^(١).

٤١١٠- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ يَقُولُ: سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرْدٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ حِينَ أَجَلَى الْأَحْزَابُ عَنْهُ: "الآن نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا، نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ"^(٢).

٤١١٠- نه بو نيسحاق دهلی: له سولهیمانی کوری صوردهم ﷺ بیست دمیوت: که نه حزاب له پیغمه مبهړ ﷺ دوور که وتنه وه و دمر کران، لیم بیست دمیفه رموو: ((له نیستاهه ئیمه هیرش و په لاماریان دمدین و نهوان په لاماری ئیمه نادم، وه ئیمه دهچینه سهریان)).

٤١١١- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: «مَلَأَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ بُيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا، كَمَا شَغَلُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ»^(٣).

٤١١١- عهلی ﷺ له پیغمه مبهړه وه ﷺ دمگیر پته وه که له رۆژی (غهزای) خه ندمه قدا فهرمووی: ((خوا مال و گوړمکانیان پر بکات له ناگر، سه رفالتیان کردین له (نه نجام دانی) نو پزی عهسر ههتا خوړناوا بوون)).

٤١١٢- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، جَعَلَ يَسُبُّ

(١) یان ئیمه هیرشیاں بۆ دمهین نهوان هیرش نایه من بۆمان.

(٢) پروانه: ٤١٠٩.

(٣) پروانه: ٣٩٣١.

كُفَّارَ فُرَيْشٍ وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَذْتُ أَنْ أَصْلِيَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَغْرُبَ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا" فَتَزَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بَطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ وَتَوَضَّأْنَا لَهَا، فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ^(۱).

۴۱۱۲- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دمگیرتهوه: عومهری کوری خهتتاب ﷺ پاش نهوهی خۆر ئاوابوو هاتوو دمستی کرد به جنیودان به کافرانی قورمیش و وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ خهریک بوو نوێزی عهسرم بو نهکری، ههتا نهو کاتهی خهریک بوو خۆرئاوا دمبوو، پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((سویند بهخوا منیش نوێزی عهسرم نهکردوو))، نهجا له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ چووینه شیوی بوتحان، ئینجا پیغهمبهر ﷺ دهست نوێزی گرت، ئیمهش دهست نوێزی نوێزمان گرت، نهوسا نوێزی عهسری کرد دواي نهوهی خۆرئاوا بوو، پاشان دواي نهوه نوێزی مهغریبی کرد.

۴۱۱۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: "مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ أَنَا. ثُمَّ قَالَ: «مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ: أَنَا. ثُمَّ قَالَ: "مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ: أَنَا. ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا، وَإِنَّ حَوَارِيَّ الزُّبَيْرِ"^(۲).

۴۱۱۳- جابیر ﷺ دهلی: پیغهمبهری خوا ﷺ له پوژی (غهزای) نهحزاب دا فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهکههم^(۳) بو دینی؟))، زوبهیر وتی: من، پاشان پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهکههم بو دینی؟)) زوبهیر وتی: من، پاشان پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهکههم بو دینی؟)) زوبهیر

(۱) پروانه: ۵۹۶.

(۲) پروانه: ۲۸۴۶، ۲۸۴۷.

(۳) مهیستی ههوالی بهنی قورمهزه بوو.

وتی: من، پاشان پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((ببگومان هه موو پیغه مبهریک پشتیوانی و دوستی گیانی به گیانی هه بووه، پشتیوان و دوستی گیانی به گیانی منیش زوبهیره)).

۴۱۱۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَعَزَّ جُنْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، فَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ".

۴۱۱۴- نه بو هورمهیره ﷺ دهگیریته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ دمیغه رموو: ((هیج په رستراویکی راست نییه جگه له خوای تاک و تهنه سهربازانی خوئی سهر بهرز کرد بهندهی خوئی^(۱) سهرکه وتوو کرد، ههر به تهنه خوئی کوږ و کومه له کانی تیک شکندن، هیج شتیک له پاش نهو (خوا) نییه)).

۴۱۱۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ وَعَبْدَةُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْأَحْزَابِ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعِ الْحِسَابِ، اهْزِمِ الْأَحْزَابَ، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزَلْهُمْ"^(۲).

۴۱۱۵- عهبدوللای کوری نه بو نه وفا ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ دوعای کرد کومه له کان (هاتبوونه سهر مه دینه) و فهرمووی: ((نهی خوای دابه زینه ری هورنان خیرا لیپرسینه ومدا، خوایه نه م تاقم و کومه لانه تیکشکینه، (خوایه) بیان شکینه و ترس و بیم بخهره ناویانه وه))^(۳).

(۱) که موجه مده ﷺ.

(۲) پروانه: ۲۸۱۸.

(۳) بیان هینه لهرزه له ترسانا بهیمکانیان خوئی نمرگرت له زمویدا.

٤١١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ وَنَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْغَزْوِ، أَوْ الْحَجِّ، أَوْ الْعُمْرَةِ، يَبْدَأُ فَيُكَبِّرُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ"^(١).

٤١١٦- عهبدوللا ﷺ دمگیرپتهوه؛ که پیغه مبهری خوا ﷺ نه گهر بگهراپه ته وه له غهزا یا له جه یا له عومره سی (الله اکبر) ی دمکرد، پاشان دهیغه رموو؛ (هیج په رستراویکی به ههق نیه جگه له خوای تاک و ته نیا، که هیج هاو به شیکی نییه، هه موو مولک و دمه لآت و سوپاس هه ربو ئه وه، وه ئه وه به سهر هه موو شتی کدا به توانایه، گهراپه وه تهویه کارین خواپه رستین سوژده به رین سوپاسگوزارین بوپه رومردگارمان، خوا به ئینه که ی برده سهر و به نده که ی خو ی (که موحه ممه د ﷺ) سه رخست و هه رخو شی هه موو کو مه له کانی تی کشکاند و به زاندنی.

٣٢ - باب مَرْجِعِ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْأَحْزَابِ، وَمَخْرَجِهِ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، وَمُحَاصَرَتِهِ إِيَّاهُمْ

٤١١٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَوَضَعَ السَّلَاحَ وَاعْتَسَلَ، أَنَاهُ جَبْرِيلُ ﷺ فَقَالَ: قَدْ وَضَعْتَ السَّلَاحَ وَاللَّهُ مَا وَضَعْتَاهُ، فَأَخْرَجَ إِلَيْهِمْ. قَالَ: "فَلَيْ أَيْنَ؟". قَالَ: هَا هُنَا. وَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ"^(٢).

(١) بروانه: ١٧١٧.

(٢) بروانه: ٤٦٣.

۳۲- باسی گهرا نهوهی پیغه مبهری خوا ﷺ له (جیگای جهنگی) تا قم و کوومه له کان (بو مالی خوئی له مه دینه) و روشتنی بو سهر بهنی قورمیزه و گه مارو دانیان

۴۱۱۷- هیشام له باوکیه وه دمگیرته وه نهویش له عانیسه ﷺ، دمگیرته وه دهئی:
کاتی پیغه مبهر ﷺ له (غهزای) خندهق گهراپه وه، چه که کهی دانا و خوئی
شوئی جبریل ﷺ هات بو لای و فهرمووی: نه وه به راستی چه که کهت دانا وه؟
وه للاهی نیمه دامن نه ناوه دهی برو بو سهریان، پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((دهی
بو کوئی بروم؟)) فهرمووی: بو نا نهوهی و نامازهی کرد بو بهنی قورمیزه، نه نجا
پیغه مبهر ﷺ دمرچوو بو سهریان.

۴۱۱۸- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَأَنِّي
أَنْظُرُ إِلَى الْغُبَارِ سَاطِعًا فِي رُقَاقِ بَنِي غَنَمٍ، مَوَكِبِ جَبْرِيلَ حِينَ سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى بَنِي
قُرَيْظَةَ.

۴۱۱۸- نه نهس ﷺ وتی: دهئی نه وه تهپو توژهی دمسته رهومکهی جبریل ﷺ که
بهرز بوو بووه له کوولانه کانی بهنی غه نم به پیش چاومه و میه سهیری دمکه م،
کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ روشت بو سهر بهنی قورمیزه.

۴۱۱۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَصْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَصْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ
عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ «لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ».
فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصَرَ فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ
نُصَلِّي، لَمْ يَرِدْ مِنْ ذَلِكَ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يُعَنْفَ وَاحِدًا مِنْهُمْ^(۱).

۴۱۱۹- ئیبنو عومەر ﷺ وتی: پیغهمبەر ﷺ له رۆژی غهزای نهحزاب دا فهرمووی: ((هیچ کهس (نویژی) عهسر نهکات له بهنی قورمیزه نهبیّت))، نهجا ههندیکیان له ڕیگه‌دا نویژی عهسریان بهسهردا هات، جا ههندیکیان وتیان نویژی عهسر ناکهین تا نهگهینه بهنی قورمیزه، ههندیکیان وتیان بهلکو نویژمه‌مان دهکهین نهوهی نهوێستوو له‌مان که (ئیوه دمیلتین)، نهجا نهوهی (ههردوو دهسته‌که کردیان)، گێردرایهوه بۆ پیغهمبەر ﷺ نهویش هیچ یهکیانی سه‌رزهنشت نه‌کرد.

۴۱۲۰- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ. وَحَدَّثَنِي خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَجْعَلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ النَّخْلَاتِ، حَتَّى افْتَتَحَ قَرْيَظَةَ وَالنَّضِيرَ، وَإِنَّ أَهْلِي أَمْرُونِي أَنْ آتِيَ النَّبِيَّ ﷺ فَأَسْأَلَهُ الَّذِينَ كَانُوا أَعْطَوْهُ أَوْ بَعْضَهُ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ أَعْطَاهُ أَمْ أَمِنَ، فَجَاءَتْ أَمْ أَمِنَ فَجَعَلَتِ الثُّوبَ فِي عُنُقِي تَقُولُ: كَلَّا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعْطِيكَهُمْ وَقَدْ أَعْطَانِيهَا. أَوْ كَمَا قَالَتْ. وَالنَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: "لَكَ كَذَا". وَتَقُولُ: كَلَّا وَاللَّهِ. حَتَّى أَعْطَاهَا، حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: "عَشْرَةَ أَمْثَالِهِ". أَوْ كَمَا قَالَ ^(۱).

۴۱۲۰- نه‌نهس ﷺ ده‌لی: پیاوی وا هه‌بوو چه‌ند دار خورمایه‌کی دهما به پیغهمبەر ﷺ تا سامان و زموی قورمیزه و نه‌زیری گرت و که‌وته ده‌ست (نه‌نهس ده‌لی): وه که‌س و کارم (دایکم) فه‌رمانی پیکردم که‌پرۆمه خزمه‌تی پیغهمبەر ﷺ و داوای نه‌وانه‌ی لێ بکه‌م که نه‌وان دابوینانی یان هه‌ندیکی (نه‌وه‌ی دابوینانی)، بیگومان پیغهمبهریش ﷺ دابووی به ئومو ئه‌یمه‌ن، نه‌جا ئوموئه‌یمه‌ن هات و جله‌که‌می له‌ملمه‌وه ئالاند و ده‌یوت: نه‌خیر سویند به‌و زاته‌ی هیچ په‌رس‌ترایکی راست نییه جگه له‌و، پیغهمبەر ﷺ نه‌و دار خورمایانه‌تان ناداته‌وه نه‌و تازه داویتی به‌من- یان وه‌ک نه‌وه‌ی ووت- پیغهمبهریش ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((نه‌وه بۆ تو (له مائی خو‌م))) (ئومو ئه‌یمه‌نیش)

دھیوت: نه خير سوئند به خوا (ناتان دممه وه)، ههتا پیغه مبهري (دوو نهومندهی دایه) - وابزانم نه نهس ووتی - به قه ده نهومندهی (که دایکم دابویه نومو نهیمهن)، یان وهکو نه مهی ووت.

٤١٢١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رضي الله عنه يَقُولُ: نَزَلَ أَهْلُ فُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ، فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى سَعْدٍ، فَأَتَى عَلَى حِمَارٍ، فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ لِلْأَنْصَارِ: "قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ" أَوْ: "خَيْرِكُمْ". فَقَالَ: "هَؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ". فَقَالَ: تَقْتُلُ مُقَاتِلَتَهُمْ، وَتَسْبِي ذُرَارِيَهُمْ. قَالَ: "قَضَيْتَ بِحُكْمِ اللَّهِ". وَرَمَاهَا قَالَ "بِحُكْمِ الْمَلِكِ" ^(١).

٤١٢١-ئەبو سەئیدی خەدرى ﷺ دەلى: خەلىكى (بەنى) قورمىزە بەھوكمى سەئىدى كورپى موعاز ﷺ رازى بوون، بۆيە پېغەمبەر ﷺ ناردى بە دواى سەئىد دا، ئەوئش بەسوارى گوئدرىژىك هات، ئەنجا كە نزيك بويەوہ لە مرگەوت فەرمووى بە ئەنصارىيەكان: ((هەستىن بەپىرى گەورمكەتانەوہ)) يان ((چاكترىنتانەوہ))، ئەنجا فەرمووى (بە سەئىد): ((ئا ئەوانە رازى بوون بە هوكم و برپارى تو))، (سەئىدىش) وتى: شەرپەرمانىيان بكوژرئىن و ژن و منالەكانىشىيان بكرئىنە كوئىلە، (پېغەمبەر ﷺ) فەرمووى: ((بە هوكمى خوا برپارتدا)) يان فەرمووى: ((بە هوكمى پادشا برپارت دا)).

٤١٢٢- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُمَيَّرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أُصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ: حِبَّانُ ابْنُ الْعَرْقَةِ، رَمَاهُ فِي الْأَكْحَلِ، فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ حَيْمَةَ فِي الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ، فَلَمَّا

رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَصَعَ السَّلَاحَ وَاعْتَسَلَ، فَأَتَاهُ جَبْرِيلُ ﷺ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْعُبَارِ فَقَالَ: قَدْ وَصَعْتَ السَّلَاحَ وَاللَّهِ مَا وَصَعْتُهُ، أَخْرَجَ إِلَيْهِمْ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "فَأَيْنَ؟". فَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَأَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَزَلُّوا عَلَى حُكْمِهِ، فَرَدَّ الْحُكْمَ إِلَى سَعْدٍ، قَالَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ فِيهِمْ أَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ، وَأَنْ تُسَبَى النِّسَاءُ وَالذَّرِيَّةُ، وَأَنْ تُقَسَمَ أَمْوَالُهُمْ. قَالَ هِشَامٌ: فَأَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ سَعْدًا قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَجَاهِدَهُمْ فِيكَ مِنْ قَوْمٍ كَذَبُوا رَسُولَكَ ﷺ وَأَخْرَجُوهُ، اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَظُنُّ أَنَّكَ قَدْ وَصَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ، فَإِنْ كَانَ بَقِيَ مِنْ حَرْبٍ قُرَيْشٍ شَيْءٌ، فَأَبْقِنِي لَهُ حَتَّى أَجَاهِدَهُمْ فِيكَ، وَإِنْ كُنْتُ وَصَعْتُ الْحَرْبَ فَأَفْجُرْهَا، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِيهَا. فَأَنْفَجَرَتْ مِنْ لَبَنِهِ، فَلَمْ يَرَعْهُمْ -وَفِي الْمَسْجِدِ حَيْمَةٌ مِنْ بَنِي غِفَارٍ- إِلَّا الدَّمُ يَسِيلُ إِلَيْهِمْ، فَقَالُوا: يَا أَهْلَ الْحَيْمَةِ، مَا هَذَا الَّذِي يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ؟ فَإِذَا سَعْدٌ يَغْدُو جُرْحُهُ دَمًا، فَمَاتَ مِنْهَا ﷺ^(۱).

۴۱۲۲- عایشه رضی اللہ عنہا: دهلی: له روژی غهزای خهندهقد ساعد بریندار بوو، بیاویکی قورمیشی تیری بو هاویشته که بیی دموترا حیسانی کوری عهریقه^(۲) تیرمه که دابووی له شادهماری بالی^(۳)، جا پیغه مبهري ﷺ له مزگه وندا جادرینکی بو هه لدا بو نهوی زوو زوو سهردانی بکات، جا پیغه مبهري خوا ﷺ له غهزای خهندهق گهرايهوه و چه که کهی دانا و خووی شوری، نهجا جیبریل ﷺ هات بو خزمهتی و تهپو تۆزمه کهی دمهکاند به سهریهوه بوو، وتی به (پیغه مبهري ﷺ) چه که کهت داناوه، وه للاهی من داما نه ناوه، دمرچو بو سهریان پیغه مبهريش ﷺ رۆشت بو سهریان، نهجا (بهنو قورمیزه) بهو حوکه می دای (دمربارمیان) رازی بوون، پیغه مبهريش ﷺ حوکه و بریارمه کهی گیرایهوه بو ساعد رضی اللہ عنہ (سهعیش)

(۱) بروانه: ۴۶۳.

(۲) عهریقه: ناوی دایکینی.

(۳) به عهرمی بیی دهلین (عرق الحیاة) به کوردیش بیی دهلین (رمگی حمیات بان رمگی زیان).

وتی: جا بهراستی من دهربارمیان برپار ددهم، که جهنگاومرهکانیان بکوژرین و منداڵ و ئافرمتهکانیان بکړینه کۆيله و مال و سامانیان دابهش بکړیت. هیشام دهلی: باوکم بوی گیرامهوه له عائیشهوه که سهعد ﷺ وتی: خودایه بیگومان خوټ دمرانی هیچ کهس نییه بهقههه من پئی خوش بیت که جهنگی نهو کهسانه بکات له پیناو تۆدا که باومریان به پیغه مبههره کهت ﷺ نه کرد و شار به دهریان کرد (له مهکهکه)، خودایه من وا گومان دمههه کهتۆ له نیوان ئیمه و نهواندا کوتایت به جهنگ هیناوه، جا نهگهر جهنگی قورمیش هیچی ماوه نهو بهمیل و نه ممرینی بو نهو جهنگه، تا له پیناو تۆدا جهنگ له دزیان بکهه، خو نهگهر کوتایت به جهنگ هینا برینه کهم بتهقینه و بهو هویمهوه به ممرینه، نیت برینه کهی له گهردن و ملیدا تهقی - له مزگهوت دا چادریکی بهنی غیفاری تیاوو- جا تهنها شتیك رای چلهکاندن چوپراوگی خوین بوو دمهات بو لایان، وتیان: نهی خه لکانی چادرمکه (ی پالمان) نهه خوینه چی یه لای ئیوه دی بو لامان؟ که سهیریان کرد سهعهه و برینه کهی خوینی له بهر دمووات، نیت بههوی نهو برینهوه مرد ﷺ.

۴۱۲۳- حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مَنْهَالٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ الْبَرَاءَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِحَسَّانَ "اهْجُهِمْ - أَوْ هَاجِهِمْ - وَجَبْرِيلُ مَعَكَ" ^(۱).
 ۴۱۲۳- عهدی دهگیرپتهوه که له بهرائی ﷺ بیست وتی: پیغه مبههر ﷺ به ههسانی ﷺ ههرموو: (((به هونراومکانته) هیرش بکههه سهریان یان هیرش بهره بویان جیبریلیش ﷺ لهگهلتدایه و پشتیوانته)).

٤١٢٤ - وَزَادَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ قَرْيَظَةَ لِحَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ: "أَهْجُ الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّ جَبْرِيلَ مَعَكَ"^(١).

٤١٢٤- ئیبراهیمی کوری تههمان نهم زیادهی گپراوتمهوه له شهیبانییهوه نهویش له عهیدی کوری سابیتهوه له بهرائی کوری عازیبهوه ﷺ دمگیرپتهوه، وتی: پیغهمبهر ﷺ له رۆژی (غهزای بهنی) قورمیزه دا به حمسانی کوری سابیتی فهرموو: ((بتپهرستان داشوره ریسوایان که جا دلنیا به جبریلیت ﷺ له کهلدایه و پشتیوانته)).

٣٣ - بَابُ غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ

وَهِيَ غَزْوَةُ مُحَارِبٍ خَصَفَهُ مِنْ بَنِي تَعْلَبَةَ مِنْ عَطْفَانَ، فَتَزَلَّ نَحْلًا. وَهِيَ بَعْدَ حَيِّرٍ، لِأَنَّ أَبَا مُوسَى جَاءَ بَعْدَ حَيِّرٍ.

٣٣ - باسی غهزای زاتو ریقاع^(٢)

غهزای زاتو ریقاع له دژی موحاریبی خه صهفه بوو که له بهنی سهعله بهیه له غهتهمان، نه نجا پیغهمبهر ﷺ له نه خله^(٣) (سوپاکه ی) دابهزی، نهم غهزایه پاش (غهزای) خه یبهر بوو، چونکه نه بو موسا ﷺ پاش (غهزای) خه یبهر هات (که پرایهوه له حه به شهوه و پاش خه یبهر به شداری غهزای زاتو ریقاعی کرد).

٤١٢٥ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ: أَخْبَرَنَا عِمْرَانُ الْعَطَّارُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِي الْخَوْفِ فِي غَزْوَةِ السَّابِغَةِ غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ^(٤).

(١) بروانه: ٣٢١٣.

(٢) زاتو ریقاع: واته: خاوهن پهروکان، بۆیه بهو ناوه ناوئرا جهنگاور مسولمانهکان پهلاویان له پهیدا نهما و پهرویان په نجا له پهکانیان، ئیتر بۆیه بهو ناوهوه ناوئرا. سهبری فهرمودی (٤١٢٨) ی سهحیحی بوخاری که.

(٣) جیگاهه که دوو رۆژ پهنگ له محدینهوه دور، له شتوتکدایه که په ئی دهائین: شمرغ. بروانه، فتح الباری، ٩/ ٥٢٢.

(٤) بروانه: ٤١٣٧، ٤١٣٠، ٤١٣٧.

- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الْخَوْفَ بِذِي قَرَدٍ.

۴۱۲۵- جابیری کورې عهبدوللا ﷺ دهگپرېتهوه که پېغهمبر ﷺ نوږزی (کاتی) ترسی بو هاوهلانی کرد له غهزای ههوتهم دا، که غهزای زاتو ريقاع بوو. ثيبنو عهباس ﷺ وتی: پېغهمبر ﷺ نوږزی ترسی له زی قهرهده^(۱) کرد.

۴۱۲۶ - وَقَالَ بَكْرُ بْنُ سَوَادَةَ: حَدَّثَنِي زِيَادُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، أَنَّ جَابِرًا حَدَّثَهُمْ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بِهِمْ يَوْمَ مُحَارِبٍ وَتَغْلِبَةٍ^(۲).

۴۱۲۶- نهبو موسا دهگپرېتهوه که جابیر ﷺ بو ی گپړانهوه که پېغهمبر ﷺ له روژی (جهنگی) موحاریب و سهعلهبهدا نوږزی ترسی بو کردن که (غهزای زاتو ريقاعه).

۴۱۲۷ - وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ كَيْسَانَ، سَمِعْتُ جَابِرًا: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى دَاتِ الرِّقَاعِ مِنْ نَخْلٍ فَلَقِيَ جَمْعًا مِنْ غَطَفَانَ، فَلَمْ يَكُنْ قِتَالًا، وَأَخَافَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، فَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَتَيِ الْخَوْفِ^(۳).

- وَقَالَ يَزِيدُ: عَنْ سَلَمَةَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْقَرَدِ^(۴).

۴۱۲۷- وهبی کورې کهيسان دهلی: له جابیرم ﷺ بیست دمیوت: پېغهمبر ﷺ له نهخل^(۵) دمرچوو بو غهزای زاتو ريقاع و بهکومهلی له غهتهفان گهشت و جهنگ پرووی نهدا له گهلاندا، بهلام یهکتریان ترساند، بویه پېغهمبر ﷺ دوو رکات نوږزی ترسی کرد (بو هاوهلانی له حیاتی چوار رکات).

(۱) ذی قرد) شوینیکه رۆژیک له مەدینهوه دووره له نزیک غەتەفانمۆه. بڕوانه: فتح الباری: ۹/ ۵۳۴.

(۲) بڕوانه: ۴۱۲۵.

(۳) بڕوانه: ۴۱۲۵.

(۴) بڕوانه: ۴۱۹۴.

(۵) شوینیکه دوو رۆژ رینگا له مەدینهوه دووره له ولاتی غەتەفان. له شوینیکابه که پێی دهلێن: شەرح. بڕوانه: فتح الباری: ۹/ ۵۳۳.

یهزید له سهلهمهوه ﷺ دهگیرپتهوه دهلی: بهشداری غهزام کرد له خزمهتی پیغهمبهردا ﷺ له پوژی غهزای قهرمددا.

۴۱۲۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزَاةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ، فَتَقَبَّيْتُ أَقْدَامَنَا وَتَقَبَّيْتُ قَدَمَيَّ وَسَقَطْتُ أَظْفَارِي، وَكُنَّا نَلْفُ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرْقَ، فَسَمِيتُ غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ، لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنَ الْخِرْقِ عَلَى أَرْجُلِنَا. وَحَدَّثَ أَبُو مُوسَى بِهِذَا، ثُمَّ كَرِهَ ذَلِكَ، قَالَ: مَا كُنْتُ أَصْنَعُ بِأَنْ أَدْكُرَهُ. كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ مِنْ عَمَلِهِ أَفْشَاهُ.

۴۱۲۸- نهبو بورده له نهبو مووساوه ﷺ دهگیرپتهوه دهلی: له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ رۆشتین بوغهزایهک، ئیمه شەش کەس بووین بههه موومان و شتریکمان پیبوو، بهنۆره سواری دهبووین، پییهکانمان بریندار بوون، منیش پییهکانم بریندار بوون و نینۆکهکانی حاجم کهوتن، هه موومان پارچه پهرومان نهپیچا له پییهکانمان، بویه نهو (غهزا) ناوئرا به غهزای پهروکان، لهبهر نهوهی پارچه پهرومان دهپیچا له پییهکانمان^(۱).

(بههه مان سه نه دی پيشوو) نهبو موسا ﷺ نهو قهرموودهی گیرایهوه، پاشان به باشی نهدهزانی باسی خوئی بکات، وتی: ئیتەر من نهو کاره ناکهم که نهو باسه بگیری مهوه. ههر وهک به باشی نهزانیبی شتی نهیئنی لهو کردهوهیهیدا بووبی بلاوی بکاتهوه.

۴۱۲۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَّاتٍ، عَمَّنْ شَهِدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ صَلَّى صَلَاةَ الْخَوْفِ، أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ،

(۱) بههوی نهوهی پیلایان له پێدا نهبوو پییهکانمان پێستی پیوه نهماوه و بریندار بیوو.

وَطَائِفَةُ وُجَاهِ الْعَدُوِّ، فَصَلَّى بِأَلْتِي مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ ثَبَّتَ قَائِمًا وَأَتَمَّوْا لَأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، فَصَفُّوا وُجَاهَ الْعَدُوِّ، وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمُ الرُّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ، ثُمَّ ثَبَّتَ جَالِسًا، وَأَتَمَّوْا لَأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ.

٤١٢٩- صالحی کوری خههوات دهگیریتهوه له کهسیکهوه که له خزمهت پیغهمبهری خوادا ﷺ نامادهی غهزای رۆزی زاتورپقاع بووه (دهلی: پیغهمبهری ﷺ) نوپزی ترسی کرد که کۆمهلی (له هاوهلان له پشتیهوه) لهگهئیدا ریز بوون روو به دوزمن وهستان، نهجا پیغهمبهری ﷺ رکاتیکی کرد بهو کۆمهلهی لهگهئیدا بوون، له پاشان (ههستایهوه و) به پیوه وهستا و نهوان نوپزی خویان بو خویان تهواو کرد^(١)، پاشان رۆستن و رووبهرووی دوزمن بهریز وهستان، نهوسا کۆمهلهکهی تر هاتن و نهو رکاتهی بوکردن که (پیغهمبهری ﷺ) ما بووی له نوپزمکهی، پاشان (پیغهمبهری ﷺ) به دانیشتیوی (له تهحیات دا) مایهوه، نهوان بو خویان نوپزمکهیان (رکاتی دووههمیان) تهواو کرد، له پاشان لهگهلا پیغهمبهردا ﷺ سهلامیان دایهوه.

٤١٣٠ - وَقَالَ مُعَاذٌ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَنْخُلِ. فَذَكَرَ صَلَاةَ الْخَوْفِ^(٢). قَالَ مَالِكٌ: وَذَلِكَ أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي صَلَاةِ الْخَوْفِ. تَابَعَهُ اللَّيْثُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَدَّثَهُ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي أُمَيَّاءَ.

٤١٣٠- جابیر ﷺ دهلی: ئیمه له نهخل له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ بووین، نهجا (جابیر) باسی نوپزی ترسی کرد (که پیغهمبهری ﷺ لهو غهزایهه کردی)^(٣).

(١) رکاتی دووههمیان کرد و سهلامیان دایهوه.

(٢) بروه: ٤١٢٥.

(٣) رکاتی دووههمیان کرد و سهلامیان دایهوه. مهبستی بوخاری لهم گیرانهوی دووههمی جابیر نهومیه که نهو غهزایه نوپزی ترسی نهدا کرد غهزای زاتو بهقاع بوو.

وه مالیک دهلی: ئەم فەرموودمیه^(۱) چاکترین فەرموودمیه دەربارەیی نوێزی ترس بیستبیتم.

لەیس گیراویەتیەوه لە هیشامەوه ئەویش لە زەیدی کۆری ئەسلەمەوه گە ھاسیمی کۆری موحمەد^(۲) ئەم فەرموودەیی بۆی گیراویەوه و پائەشتی (گیرانەوهکەیی موعان) دەکات، دەلی: پێغەمبەر ﷺ نوێز (ی ترسی) کرد لە غەزای بەنی ئەنماردا.

۴۱۳۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ: يَقُومُ الْإِمَامُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، وَطَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَهُ، وَطَائِفَةٌ مِنْ قِبَلِ الْعَدُوِّ وَجُوهُهُمْ إِلَى الْعَدُوِّ، فَيُصَلِّي بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَقُومُونَ، فَيَرْكَعُونَ لَأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً، وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ فِي مَكَانِهِمْ، ثُمَّ يَذْهَبُ هَؤُلَاءِ إِلَى مَقَامٍ أَوْلَنِكَ فَيَرْكَعُ بِهِمْ رَكْعَةً، فَلَهُ ثِنْتَانِ، ثُمَّ يَرْكَعُونَ وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ .

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ يَحْيَى، سَمِعَ الْقَاسِمَ، أَخْبَرَنِي صَالِحُ بْنُ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ حَدَّثَهُ قَوْلَهُ.

۴۱۳۱- صالحی کۆری خەووات لە سهەلی کۆری ئەبی ھەسمەوه ﷺ دەگیرێتەوه دەلی: پێشنوێزی ڕوو بە قیبلە دەوستیت، دەستەیک لە موچاھیدان لەگەڵیدا دەوستن، دەستەیکە کیشیان لە ڕووی دوژمنان، ڕوویان لە دوژمنە، ئەنجا

(۱) فەرموودەیی (۴۱۳۹) یی بوخاری مەبەستە.

(۲) کۆری ئەبو بەکری صدیق ﷺ. گەواتە ھاسیم کۆرەزای ئەبو بەکری صدیق ﷺ.

(پیشنوێژ) رِکاتیک دهکات بهوانه ی له گه لیدان، له پاشان نه و کهسانه هه لدهسنه وه و بوخویان (به بی پیشنوێژ) کړنوشیکی تر دمه بن، وه له شوینی خویندا دوو سوژده دمه بن^(۱)، له پاشان نا نهوانه دمه پۆن بو شوینی نهوانه (نه نجا نهوانه ش دین و پیشنوێژ) یه ک رِکاتیان له گه لدا دهکات که بو پیشنوێژ^(۲) دوو رِکات دهکات، له پاشان (دهسته ی دووهه م) کړنوشیک و دوو سوژده ی تر دمه بن، (نه نجا له گه ل پیشنوێژدا سه لام دمه دمه وه).

(نیمامی بوخاری ده لی): موسه دده بو ی گێپراینه وه وتی: یه حیا بو ی گێپراینه وه له شوعبه وه له عه بدوره حمانی کور ی قاسیمه وه له باوکیه وه له صالحی کور ی خه وواته وه له سه هلی کور ی نه بی حه سمه وه گێپرایه وه، نه ویش له پیغه مبه ره وه ﷺ (هاوشیوه ی وته که ی پیشووی گێپرایه وه)، وه موحه ممه دی کور ی عه بدوللا بو ی گێپرایه وه و وتی: نیبنو نه بی حازیم بو ی گێپرایه وه له یه حیا وه که له قاسیمی بیستووه، وتی: صالحی کور ی خه ووات بو ی گێپرایه وه له سه هله وه وینه ی وته که ی پیشووی^(۳) بو گێپرایه وه.

۴۱۳۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ، فَأَوَزَيْتَا الْعَدُوَّ فَصَافَقْنَا لَهُمْ^(۴).

۴۱۳۲- نیبنو عومه ر ﷺ ده لی: له خزمه تی پیغه مبه ردا ﷺ به شداری غه زایه کم کرد روو به نه جد رۆشتین و نه نجا به رانه بریان وه ستاین، جا ریزمان به ست له روویاندا^(۵).

(۱) کهواته رِکاتیکان له گه ل نیمام کرد و خوشیان به بی نیمام رِکاتیکان کرد.

(۲) پیغه مبه ر ﷺ.

(۳) نوێژی ترسی پیغه مبه ر ﷺ به هاوه لان فهرمووده ی (۴۱۳۱).

(۴) به وانه: ۹۴۲.

(۵) واته دهسته یه مکیان به ریز له روویاندا وه ستان و دهسته که ی تریان له گه ل پیغه مبه ر ﷺ نوێژی ترسیان کرد.

۴۱۳۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِأَحَدِي الطَّائِفَتَيْنِ، وَالطَّائِفَةُ الْأُخْرَى مُوَاجِهَةً الْعَدُوَّ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، فَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ، فَجَاءَ أُولَئِكَ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً، ثُمَّ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ، ثُمَّ قَامَ هَؤُلَاءِ فَقَضَوْا رَكْعَتَهُمْ. وَقَامَ هَؤُلَاءِ فَقَضَوْا رَكْعَتَهُمْ^(۱).

۴۱۳۳- سالیمی کوپی عهبدوللای کوپی عومهر، له باوکیهوه دمگیرپتهوه که پیغه مبهەر ﷺ پینشوژی کرد بویه کیك له دوو دسته که، دسته که ی که یان که یان پروو به پرووی دوزمن وهستا بوون، له پاشان نهوان (هی نوپژمهکیان کرد) روشتن له شوینی هاوپرکیانیان (پروو به پرووی دوزمن) وهستان، نهوسا نهوانی تر هاتن و (پیغه مبهەر ﷺ) رکا تیکی له گه لدا کردن پاشان (پیغه مبهەر ﷺ) سهلامی دایهوه، له پاشان نا نهوانه (دسته ی یه که م) ههستان و رکا ته که ی تریان کرد، وه نا نهوانهش (دسته ی دووه م) ههستان و رکا ته که ی تریان کرد^(۲).

۴۱۳۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَيَّانٌ وَأَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ جَابِرًا أَخْبَرَ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ^(۳).

۴۱۳۴- سینان و نهبو سه له مه ههردووکیان له جابیر هوه ﷺ دمگیرپنهوه که وتی: خو ی له خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ روشت بو غهزایه ک پروو به نهجد.

۴۱۳۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَيَّانِ بْنِ أَبِي سَيَّانٍ الدُّؤَلِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ، فَلَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَفَلَ مَعَهُ، فَأَذْرَكْتَهُمُ الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرٍ

(۱) پروانه: ۹۴۲.

(۲) ههردو دسته کیان یه که م به دوی رکا تی یه که م لکه م پیغه مبهەر ﷺ کردوو یانه رکا تی دوو میان به دوا یه کردوو.

(۳) پروانه: ۳۹۱۰.

وَسَيُفِئُ النَّبِيُّ ﷺ مَعْلُقٌ بِالشَّجَرَةِ فَاخْتَرَطَهُ، فَقَالَ: تَخَافُنِي؟ قَالَ: "لَا". قَالَ: فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ: "الله". فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ، وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ تَأَخَّرُوا، وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكَعَتَيْنِ، وَكَانَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَرْبَعٌ وَلِلْقَوْمِ رَكَعَتَيْنِ. وَقَالَ مُسَدَّدٌ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي يَشْرٍ: اسْمُ الرَّجُلِ غَوْرُثُ بْنُ الْحَارِثِ، وَقَاتَلَ فِيهَا مُحَارِبَ خَصْفَةَ^(۱).

۴۱۳۶- جابیر رضی اللہ عنہ دهلی: نيمه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ بووين له (غهزای) زاتو ريقاع دا، جاهر برپوشتی نايهته لای درهختیک سيبه رمکهی چر بوايه وازمان لی دهینا بو پيغه مبهردا ﷺ، جا پياویک هات و شمشيره کهی پيغه مبهريش ﷺ هه لواسرابوو به درهخته کهدا، کابرا يه کسه ر له کيلا نه کهی دهرهینا و وتی: (به پيغه مبهردا ﷺ) ليم دمتريست؟ نهویش فهرمووی: ((نه خير))، وتی: دهی کی دمتپاریزی له من؟ فهرمووی: ((خوا)) نهجا هاو ده لان ﷺ هه رهشهيان له کابرا کرد، نهجا نويز کرا و (پيغه مبهردا ﷺ) به دمهسته که دوو رکاتی کرد، له پاشان روشتنه دواوه (بو پرووی دوزمن) به دمهسته کهی تريان دوو رکاتی کرد، بو پيغه مبهردا ﷺ چوار رکات بوو بو خه لکه که (ههردوو دمهسته که) دوو رکات بوو (نيمامی بوخاری دهلی): موسه ددهد له نهبو عوانه وه دمگيرپيته وه له نهبو بيشروه دهلی: ناوی نهو پياوه (بتپه رسته) غهوسی کوپی حاریس بوو که (پيغه مبهردا ﷺ) لهو غهزادا دزی موخاریبی حه صهفه جهنگا.

۴۱۳۷ - وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بَنَخْلٍ فَصَلَّى الْخَوْفَ^(۲). وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ غَزْوَةَ نَجْدٍ صَلَاةَ الْخَوْفِ. وَإِنَّمَا جَاءَ أَبُو هُرَيْرَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ أَيَّامَ خَيْبَرَ^(۳).

(۱) پروانه: ۳۹۱۰.

(۲) پروانه: ۴۱۳۵.

(۳) پروانه: ۴۱۳۵.

۴۱۳۷- ئەبو زوبەیر له جابیره وه ﷺ دهگیرێتهوه و دهڵێ: ((نایمه له نهخله دا له خزمهتی پێغه مبهردا ﷺ بوو وین نوێزی ترسی کرد)). وه ئەبو هورمیره ﷺ دهڵێ: ((له خزمهت پێغه مبهردا ﷺ له غهزای نهجد نوێزی ترسم کرد)), وه بێگومان ئەبو هورمیره ﷺ له رۆزانی (غهزای) خهیهردا هات^(۱).

۳۴ - بابُ غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ مِنْ خُزَاعَةَ، هُنِي غَزْوَةُ الْمُرَيْسِيعِ

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَذَلِكَ سَنَةُ سِتٍّ. وَقَالَ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ: سَنَةُ أَرْبَعٍ. وَقَالَ النُّعْمَانُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: كَانَ حَدِيثُ الْإِفْكِ فِي غَزْوَةِ الْمُرَيْسِيعِ.

۳۴- باسی غهزای بهنی موصلیق که بهشیکه له

خوزاعه که غهزای مورەیسیعە^(۲)

ئێبنو ئیسحاق دهڵێ: ئەو غهزا له سالی شهشی کۆچیدا روویدا. وه موسای کوری عوقبه دهڵێ: له سالی جوازی کۆچیدا بووه - وه نوعمانی کوری راشید لهزوهری یهوه گیراویهتییهوه: که بهسهرهاتی بوهتان کردنهکه (بو عایشه ﷺ) له غهزای مورەیسعیدا بوو.

۴۱۳۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ أَنَّهُ قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَرَأَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ، فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْعَزْلِ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَأَصَبْنَا سَبِيًّا مِنْ سَبْيِ الْعَرَبِ، فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ

(۱) کمواته، زاتو پهقاح پاش غهزای خهیهمر بووه به پیتی قسهی ئەبو هورمیره ﷺ.

(۲) واته، دوو ناوی ههیه به ناو تیره و تاپههکهوه وه به ناوی شوپنهکهوه.

وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ، وَأَحْبَبْنَا الْعَزْلَ، فَأَرَدْنَا أَنْ نَعَزَلَ، وَقُلْنَا نَعَزِلُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ؟ فَسَأَلَنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: "مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا، مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَانَتْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَانَتْ"^(۱).

۴۱۳۸- نهبو موحه یریز دهگیرپتهوه دهلی: جوومه مزگهوت و نهبو سهعیدی خودریم ﷺ بینی و له لایدا دانیستم، جا دهرباره ی (عزل)^(۲) پرسیارم لی کرد، نهبو سهعیدیش ﷺ وتی: له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆشتین بو غهزای بهنی موسته لیق، جا ژنانی نازدارانی عهره بمان بهتالانی گرت، نینجا زور حه زمان له (سه رجیی) ژنان بوو بی ژنی و دوور له هاوسه ری زوری بو هینابووین، حه زیشمان له (عزل) بوو، بویه ویستمان (عزل) بکهین له ناو خو ماندا وتمان چۆن (عزل) بکهین، که پیغه مبهری خوا ﷺ له ناو ماندایه پیش نهوه ی پرسیار لی بکهین؟، بویه نهو پرسیاره مان لی کرد و نهویش فهرمووی: ((هیچتان له سه ر نییه نه گهر نهو کاره بکهن، چونکه ههرکه سیك تا رۆژی دوا یی خوا (نوسی بی تی) بیی ههر ده بی ت)).

۴۱۳۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غَزْوَةَ نَجْدٍ، فَلَمَّا أَدْرَكْتُهُ الْقَائِلَةَ وَهُوَ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِصَاهِ، فَتَزَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ وَاسْتَظَلَّ بِهَا وَعَلَّقَ سَيْفَهُ، فَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الشَّجَرِ يَسْتَظِلُّونَ، وَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ دَعَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحِثُّنَا، فَإِذَا أَعْرَابِي قَاعِدٌ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: "إِنَّ هَذَا أَتَانِي وَأَنَا نَائِمٌ، فَأَخْرَطَ سَيْفِي، فَاسْتَيْقِظْتُ، وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي مُخَرِّطٌ صَلَآءًا، قَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قُلْتُ اللَّهُ. فَشَامَهُ، ثُمَّ قَعَدَ، فَهُوَ هَذَا". قَالَ: وَلَمْ يُعَاقِبْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^(۳).

(۱) پروانه: ۲۲۲۹.

(۲) عزل، واته: گرتنهوی مهنیه و رشتنیمتی یا هرنهانی له دهرهوی مندا لانی ئا هرت له کاتی جوتیووندا، بو نهوی معنی

پهراوه که نه زۆنه مندا لانی ئا هرتمه کهوه بو نهوی سکی نه بیت. پروانه: ارشاد الساری، ۱۷۲/۹.

(۳) پروانه: ۲۹۱۰.

۴۱۳۹- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: له خزمتم پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆشتین بۆغهزای نهجد، جا کاتی قرحه ی گهرمای (نیومرۆی) به سهردا هات، لهو کاته دا بوو درهختی درکاوی زۆری هه بوو، نهجا پیغه مبهر ﷺ له ژیر درهختیکدا دابهزی چوووه سیبه ره که ی و شم شیرمه که ی (پیا) هه لۆاسی، نهوسا خه لکه که بلاومیان لی کرد به دوا ی سیبه ردا دمگهران، له کاتیکدا ئابه و جوړه بووین له ناکاو پیغه مبهری خوا ﷺ بانگی کردین و ئیمهش چووینه خزمهتی، دهبینین عهرمه بیکی دهسته کی له بهر ده میدا دانیشتوووه و هه رمووی: ((بیگومان نه م کابرا هاته لام که من خه وتبووم، شیرمه که ی دمرکیشا، منیش له خه و هه ستام نه و به سهر سهرمه وه وه ستاوه شیرمه که ی دمرکیشاوه و به رووتی (به دهستی هه میه) وتی: کئ له من ده تپاریزی ؟ وتم خوا، ئیت شیرمه که ی خسته وه کئ لانه که ی و له پاشان دانیشت نا نه وه نه و که سه یه))، (جابیر) دهلی: پیغه مبهری خواش ﷺ سزای نه دا و تۆله ی نه کرده وه.

۳۵- بابُ غَزْوَةِ اَنْمَارٍ

۴۱۴۰- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُرَاقَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي غَزْوَةِ اَنْمَارٍ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ، مُتَوَجِّهًا قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُتَطَوِّعًا.

۳۵- باسی غهزای ئه نمار^(۱)

۴۱۴۰- جابیری کوری عهبدوللا ی ئه نصاری ﷺ دهلی: به چاوی خۆم له غهزای ئه نماردا پیغه مبهرم ﷺ بینی به سواری و لاغه که مه وه رووی بهر مه وه رۆژه لات بوو نوێزی سونه تی دمکرد.

(۱) ئه نمار، ناوی قه بیلهمکه که به بیان دهوتی به منی ئه نمار. به روانه : ارشاد الساری، ۱۷۳/۹.

۳۶ - بابُ حَدِيثُ الْإِفْكِ

وَالْأَفْكَ مِمَّنْزِلَةِ النَّجَسِ وَالنَّجَسِ. يُقَالُ: إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ فَمَنْ قَالَ أَفْكُهُمْ يَقُولُ صَرَفَهُمْ عَنِ الْإِيمَانِ وَكَذَّبَهُمْ كَمَا قَالَ: ﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مَنْ أَفَكَ﴾ (۱) الذاریات، يُصَرِّفُ عَنْهُ مَنْ صُرِّفَ.

۳۶- باسی به‌سه‌رهاتی بوهتانه‌که (ی کرا بو عائشه (په‌زانی خواسی لی بئ))

(الْإِفْكَ) همزه‌که‌ی ژیری هه‌بی یان (الْأَفْكَ) هه‌مه‌زه‌که‌ی سه‌ری هه‌بی له کیشدا وهک (النَّجَسِ) و (النَّجَسِ) وان، دموتریت: (إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ)^(۱)، جا نه‌وه‌ی بلی: (أَفْكُهُمْ)^(۲) ده‌لی: یانی له باومر لایدان و وه‌ری گه‌پاندن و به‌درووی خستنه‌وه، وه‌کو خواسی گه‌وره ده‌فه‌رموو: ﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مَنْ أَفَكَ﴾ (۱) نه‌وه‌که‌سه لاده‌دریت له نیمان که لادراوه.

۴۱۴۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الْإِفْكِ مَا قَالُوا، وَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنْ حَدِيثِهَا، وَبَعْضُهُمْ كَانَ أَوْعَى لِحَدِيثِهَا مِنْ بَعْضٍ وَأُثِّبَتْ لَهُ إِفْتِصَاصًا، وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ الْحَدِيثَ الَّذِي حَدَّثَنِي عَنْ عَائِشَةَ، وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا، وَإِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ، قَالُوا: قَالَتْ عَائِشَةُ:

(۱) واته، (إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ) همزه‌که ژیری یان سه‌ری هه‌بی، وه پیتی فیتی‌که‌ش له هه‌ردووکیاندا بزوی‌نی هه‌بی، و (أَفْكُهُمْ) که

همزه‌که و فیتی‌که‌ش هه‌ردووکیان سه‌ریان هه‌بی.

(۲) واته، کوردویمه‌تی به‌ فیعلی رابردوو.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَفْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ، فَأَيُّهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا، خَرَجَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَهُ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَأَفْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ فِيهَا سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ مَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ، فَكُنْتُ أُحْمَلُ فِي هَوْدَجِي وَأُنْزَلُ فِيهِ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ وَقَفَلَ وَدَتُونَا مِنَ الْمَدِينَةِ قَافِلِينَ، أَدَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقُمْتُ حِينَ آدَنُوا بِالرَّحِيلِ فَمَشَيْتُ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَصَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَلَمَسْتُ صَدْرِي، فَإِذَا عِقْدٌ لِي مِنْ جَزَعِ ظَفَارٍ قَدْ انْقَطَعَ، فَرَجَعْتُ فَالْتَمَسْتُ عِقْدِي، فَحَبَسَنِي ابْتِغَاؤُهُ. قَالَتْ: وَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يُرَحِّلُونِي فَاحْتَمَلُوا هَوْدَجِي، فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِي الَّذِي كُنْتُ أَرْكَبُ عَلَيْهِ، وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنِّي فِيهِ، وَكَانَ النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَهْبَلْنَ وَلَمْ يَعْشَهُنَّ اللَّحْمُ، إِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلُقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَنكِرِ الْقَوْمُ خِفَةَ الْهُودَجِ حِينَ رَفَعُوهُ وَحَمَلُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ، فَبَعَثُوا الْجَمَلَ فَسَارُوا، وَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا مِنْهُمْ دَاعٍ وَلَا مُجِيبٌ، فَتَيَمَّمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعْطَلِ السُّلَمِيِّ ثُمَّ الذُّكْوَانِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ، فَعَرَفَنِي حِينَ رَأَانِي، وَكَانَ رَأَى قَبْلَ الْحِجَابِ، فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي، فَخَمَرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي، وَوَاللَّهِ مَا تَكَلَّمْنَا بِكَلِمَةٍ وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ، وَهَوَى حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ، فَوَطِئَ عَلَى يَدِهَا، فَقُمْتُ إِلَيْهَا فَارْكَبْتُهَا، فَانْطَلَقَ يَقُودُ بِي الرَّاحِلَةَ حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ مُوْغِرِينَ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، وَهُمْ نُزُولٌ، قَالَتْ: فَهَلَكَ فِي مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى كِبَرَ الْإِفْكِ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُولٍ.

قَالَ عُرْوَةُ: أَخْبَرْتُ أَنَّهُ كَانَ يُشَاغُ وَيَتَحَدَّثُ بِهِ عِنْدَهُ، فَيَقْرُؤُ وَيَسْتَمِعُهُ وَيَسْتَوْشِيهِ. وَقَالَ عُرْوَةُ أَيْضًا: لَمْ يُسَمَّ مِنْ أَهْلِ الْإِفْكِ أَيْضًا إِلَّا حَسَانُ بْنُ ثَابِتٍ، وَمِسْطَحُ بْنُ أَثَاثَةَ، وَحَمْنَةُ بِنْتُ جَحْشٍ فِي نَاسٍ آخَرِينَ، لَا عِلْمَ لِي بِهِمْ، غَيْرَ أَنَّهُمْ غُضِبَتْ - كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى -

وَإِنْ كُتِبَ ذَلِكَ يُقَالُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلَولٍ. قَالَ عُرْوَةُ كَانَتْ عَائِشَةُ تَكْرَهُ أَنْ يُسَبَّ عِنْدَهَا حَسَنًا، وَتَقُولُ: إِنَّهُ الَّذِي قَالَ:

فَإِنْ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِزُّي... لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ

قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ، فَاسْتَكْنَيْتُ حِينَ قَدِمْتُ شَهْرًا، وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْحَابِ الْإِفْكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ، وَهُوَ يَرِيئِي فِي وَجْعِي أَنِّي لَا أَعْرِفُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتَكِي، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَسْلَمُ ثُمَّ يَقُولُ "كَيْفَ تَبُكُّمُ" ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَذَلِكَ يَرِيئِي وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ، حَتَّى خَرَجْتُ حِينَ نَفَهْتُ، فَخَرَجْتُ مَعَ أُمِّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ، وَكَانَ مُتَبَرِّزًا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ نَتَّخِذَ الْكُفُوفَ قَرِيبًا مِنْ بَيْوتِنَا. قَالَتْ وَأَمَرْنَا أُمُّ الْعَرَبِ الْأُولَى فِي الْبَرِّيَّةِ قَبْلَ الْغَائِطِ، وَكُنَّا نَتَّأَذَى بِالْكُفُوفِ أَنْ نَتَّخِذَهَا عِنْدَ بَيْوتِنَا، قَالَتْ: فَاَنْطَلَقْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ - وَهِيَ ابْنَتُهُ أَبِي رَهْمٍ بِنِ الْمَطْلَبِ بِنِ عَبْدِ مَنَافٍ، وَأُمُّهَا بِنْتُ صَخْرِ بِنِ عَامِرٍ خَالَهُ أَبِي بَكْرٍ الصُّدَيْقِ، وَابْنُهَا مِسْطَحُ بْنُ أُنَاثَةَ بِنِ عَبَادِ بِنِ الْمَطْلَبِ - فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، حِينَ فَرَعْنَا مِنْ شَأْنِنَا، فَعَثَرْتُ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهِهَا فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحُ. فَقُلْتُ: لَهَا بِئْسَ مَا قُلْتَ، أَتَسْتَبِينَ رَجُلًا شَهِدَ بَذْرًا؟ فَقَالَتْ: أَيْ هَتَّاهُ وَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ؟ قَالَتْ: وَقُلْتُ: مَا قَالَ؟ فَأَخْبَرْتَنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ، قَالَتْ: فَارْذَدْتُ مَرَضًا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: "كَيْفَ تَبُكُّمُ؟". فَقُلْتُ لَهُ: أَتَأْذُنِي لِي أَنْ أَتِيَ أَبَوَيَّ؟ قَالَتْ: وَأَرِيدُ أَنْ أَسْتَنْقِزَ الْخَبَرَ مِنْ قَبْلِهِمَا، قَالَتْ: فَأَذِنِي لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ لِأُمِّي: يَا أُمَّتَاهُ، مَاذَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ؟ قَالَتْ: يَا بُنَيْتُهُ هَوْنِي عَلَيْكَ، فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةٌ قَطُ وَضِئْتُهُ عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا كَثُرْنَ عَلَيْهَا. قَالَتْ: فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! أَوْقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَذَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرَقًا لِي دَمْعٌ، وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ، ثُمَّ أَصْبَحْتُ أَبْنِي قَالَتْ: وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ اسْتَلَبَتْ الْوُحْيُ يَسْأَلُهُمَا وَيَسْتَشِيرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، قَالَتْ: فَأَمَّا

أَسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ، وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ، فَقَالَ أَسَامَةُ: أَهْلُكَ، وَلَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا. وَأَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ، وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَسَلِ الْجَارِيَةَ تَصَدَّقْكَ. قَالَتْ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَرِيرَةَ فَقَالَ: "أَيُّ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيئُكَ؟" قَالَتْ لَهُ بَرِيرَةُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا قَطُّ أَغْمِصُهُ، غَيْرَ أَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثُهُ السَّنُّ، تَنَامُ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا، فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. قَالَتْ: فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ يَوْمِهِ، فَاسْتَعْدَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِيٍّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي عَنْهُ أَذَاهُ فِي أَهْلِي؟ وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي". قَالَتْ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ -أَخُو بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ- فَقَالَ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْذِرُكَ، فَإِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرَبْتُ عُنُقَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِنَ الْخَزَرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ. قَالَتْ: فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْخَزَرَجِ -وَكَانَتْ أُمُّ حَسَّانَ بِنْتُ عَمِّهِ مِنْ فَخْذِهِ- وَهُوَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ، وَهُوَ سَيِّدُ الْخَزَرَجِ. قَالَتْ: وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا، وَلَكِنْ احْتَمَلْتَنِي الْحَمِيَّةُ، فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ، لَا تَقْتُلْهُ وَلَا تَقْدِرْ عَلَى قَتْلِهِ، وَلَوْ كَانَ مِنْ رَهْطِكَ مَا أَحْبَبْتَ أَنْ يُقْتَلَ. فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ -وَهُوَ ابْنُ عَمِّ سَعْدٍ- فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ، لَنَقْتُلَنَّهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. قَالَتْ: فَتَارَ الْحَيَّانِ الْأَوْسُ وَالْخَزَرَجُ حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَفْتَتِلُوا، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ. قَالَتْ: فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا وَسَكَتَ، قَالَتْ: فَبَكَيْتُ يَوْمِي ذَلِكَ كُلَّهُ، لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ. قَالَتْ: وَأَصْبَحَ أَبَوَايَ عِنْدِي، وَقَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمًا، لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ، حَتَّى إِنِّي لَأُظَنُّ أَنَّ الْبُكَاءَ قَالِقٌ كَبِيدِي، فَبَيْنَا أَبَوَايَ جَالِسَانِ عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَأَذِنْتُ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبْكِي مَعِي. قَالَتْ: فَبَيْنَمَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْنَا، فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ. قَالَتْ: وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مُنْذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبْلَهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنِي بَشْيَءٍ. قَالَتْ: فَتَشْهَدُ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ يَا عَائِشَةُ، إِنَّهُ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتَ بَرِيئَةً فَسَيَرُّكَ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتَ أَلَمَمْتَ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ ثُمَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ". قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَقَالَتهُ قَلَصَ دَمْعِي حَتَّى مَا أَحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً، فَقُلْتُ لَأُبَي: أَحِبَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِّي فِيمَا قَالَ. فَقَالَ أَبِي: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَأُمِّي: أَحْبَبِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِيمَا قَالَ. قَالَتْ أُمِّي: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقُلْتُ: وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثُهُ السَّنُ لَا أَقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ كَثِيرًا: إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُمْ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقَرَّ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ بِهِ، فَلَنْ قُلْتُ لَكُمْ إِنِّي بَرِيئَةٌ لَا تُصَدَّقُونِي، وَلَنْ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِأَمْرٍ - وَاللَّهِ يَعْلَمُ أَنِّي مِنْهُ بَرِيئَةٌ - لَتُصَدَّقُنِي، فَوَاللَّهِ لَا أَجِدُ لِي وَلَكُمْ مَثَلًا إِلَّا أَبَا يُوسُفَ حِينَ قَالَ: ﴿فَصَبَّرْ جَمِيلٌ وَاللَّهِ

الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾﴾ يوسف. ثُمَّ تَحَوَّلْتُ وَاضْطَجَعْتُ عَلَى فِرَاشِي، وَاللَّهِ يَعْلَمُ أَنِّي حِينَئِذٍ بَرِيئَةٌ، وَأَنَّ اللَّهَ مُبَرِّئِي بِرَءَاتِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مُنْزِلُ فِي شَأْنِي وَحْيًا يَتَلَى، لَشَأْنِي فِي نَفْسِي كَانَ أَحَقَرَ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ، وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِي اللَّهَ بِهَا، فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَجْلِسَهُ وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أَنْزَلَ عَلَيْهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْخَاءِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِنَ الْعَرَقِ مِثْلَ الْجَمَانِ وَهُوَ فِي يَوْمٍ شَاتٍ، مِنْ ثِقَلِ الْقَوْلِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَسَرَّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَتْ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا أَنْ قَالَ: "يَا عَائِشَةُ، أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ بَرَّكَ". قَالَتْ: فَقَالَتْ لِي أُمِّي: قُومِي إِلَيْهِ. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، فَإِنِّي لَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهَ ﷻ. قَالَتْ: وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ النور. الْعَشْرَ الْآيَاتِ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ هَذَا فِي بَرَاءَتِي.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ -وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ بْنِ أَثَاثَةَ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرِهِ-: وَاللَّهِ لَا أَنْفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ الَّذِي قَالَ لِعَائِشَةَ مَا قَالَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَلَا يَأْتِلُ أَوْلَا

أَفْضَلُ مِنْكَ ②۲﴾ النور، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ②۳﴾ النور. قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ: بَلَى وَاللَّهِ، إِنِّي لِأَحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي. فَرَجَعَ إِلَى مِسْطَحٍ لِنَفَقَةِ الَّتِي كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَنْزِعُهَا مِنْهُ أَبَدًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَأَلَ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ لَزَيْنَبَ: "مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتَ؟". فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحْمِي سَمْعِي وَبَصْرِي، وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَهِيَ الَّتِي كَانَتْ تُسَامِنُنِي مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ، فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ. قَالَتْ: وَطَفِقتُ أَخْتُهَا حَمْنَةَ تُحَارِبُ لَهَا، فَهَلَكْتُ فِيمَنْ هَلَكَ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَهَذَا الَّذِي بَلَغَنِي مِنْ حَدِيثِ هَؤُلَاءِ الرَّهْطِ. ثُمَّ قَالَ عَزُودٌ: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَاللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي قِيلَ لَهُ مَا قِيلَ لَيَقُولَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا كَشَفْتُ مِنْ كَنَفِ أَتْنَى قَطُّ. قَالَتْ: ثُمَّ قَتِلَ بَعْدَ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ①).

٤١٤١- صالح له ئىبنو شىهابى زوهرىهوه دهگىرپىتهوه دهلى: عوروه كورى زوبهير و سهعيدى كورى موسهيبه و عهلقهههه كورى ومقاصى لهيسى و عوبهيدوللاى كورى عهبدوللاى كورى عوقبهه كورى مهسعوود، له عايشهه ﷺ هاوسهه پىغهمبهروهه ﷺ كاتى بوختانچيهكان نهو بوختانه نارهوايهيان دايه پالى (زوهرى) دهلى: ههريهك لهو كهسانه (ى ناو هينران لهپيشهوه) بهشيك له بهسهرهاتهكهه عايشههيان بو گىراومهتهوه، ههنديكيان له ههنديكيان چاكترى لهبهروهو شيوهه گىرانهوهكهه بههيزتره، وه لهههريهگيكيانهوه نهو بهشهه فهرموودهكهه ومرگرتووه و لهبهركردووه كه بوى گىراومهتهوه له عايشهوه ﷺ، وه فهرموودهه ههنديكيان پالپشتى ههنديكى تريان دهكات، ههموويان دهلئى: كه عايشهه ﷺ وتى: پىغهمبههه خوا ﷺ ههركات نيازى سهفهريكى ههبوايه تيروپشكى دهكرد له نيوان خيزانهكانيدا، چا بو ههه خيزانيكى دهرچووايه پىغهمبهههه خوا ﷺ لهگهل خويدا دهبيرد بو

سهفه ره که، عائیشه رضی اللہ عنہا وتی: ئینجا له غهزایه کدا که تیروپشکی کرد له. نیوانماندا سه ره که ی من دمرچوو، منیش له گهل پیغه مبهری خوا ﷺ رۆشتم، دواى نه وهی (ئایه تی) حیجاب دابه زینرابوو، جا من له که ژاوه دا هه لده گیرام و دانه به زینرام، ئیتر رۆشتین هه تا پیغه مبهری خوا ﷺ لهو غهزا بوویه وه و گه پرایه وه و نزیك بوویه وه له مه دینه له کاتی گه پانه وه ماندنا، شه ویکیان ئاگاداری دا بۆ رۆشتن (و گه پانه وه بۆ مه دینه)، منیش کاتی ئاگاداریان دا بۆ رۆشتن رۆشتم تا له له شکره که تیپه پریم (دمستم به ئاو گه یاندا)، جا که ته واو بووم له پیویستیه که م، گه پامه وه بۆ لای شوینه که ی خوّم، که دمستم دا له سنگم ده بینم ملوانکه که م له مورو (ظفّار) ^(۱) پچراوه، بویه گه پامه وه بۆ دۆزینه وه ی ملوانکه که م، جا به دوا گه پانی ملوانکه که م دواى خستم، وه نهو چهند که سه ی که ژاوه که ی منیان بار دمکرد هاتبوون و که ژاوه که ی منیان خستبووه سهر پشتی و شتره که م که من سواری ده بووم، وایان زانی بوو من له که ژاوه که دام، وه ئافه رمتان لهو کات و رۆژگاردا سوکه له بوون قورس نه بوون و گوشت قه له وه ی نه کردبوون، چونکه خواردنی که میان ده خوارد، جا بویه نهو که سانه کاتی که ژاوه که یان هه لگرتبوو و باریان کردبوو سووکی که ژاوه که یان لا سه یر نه بوو بوو، منیش ئافه رمتیکی گه نجی که م ته مه ن بووم، ئیتر و شتره که یان هه لساندبوو رۆشتبوون، منیش ملوانکه که م دۆزییه وه دواى نه وه ی له شکره که رۆشتبوون، منیش هاتمه وه جیگا که ی نه وان به لام که سیانی لی نه مابوو، ئیتر رۆشتم به رهو جیگا که ی خوّم که پیشر لی بووم، چونکه گومانم وابوو که نه وان دهمزان منیان به جیه یشتوو و ده گه پینه وه به شوینمدا. له کاتی کدا له شوینه که ی خوّمدا دانیشتبووم چاوه کانم خه و زۆری بۆ هی نابوون ئیتر خه وتم، وه سه فوانی

((۱)) به (ظفّار) یش هاتوو له فهرمودی (۳۶۶۱) سه حیحی بوخاری دا.

کورپی موعه تته لی سوله می پاشان زهگوانی له دواى لهشکره که وه بوو، که پۆژ بوویه وه هاته لای جیگا که ی من و رمشایی که سیکی خهوتووی بینیبوو، ئینجا که بینیمی ناسیمیه وه، ئەو پێش پێویست بوونی حیجاب منی بینیبوو، من له دمنگی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) ی ئەو خه بهرم بوویه وه که منی ناسی بووه، منیش به عاباکهم پرووخسارم داپۆشی، وه سویند به خوا یهك وشه مان له گهل یه کتردا نهوت و وشه یه کیشم لئی نه بیست، جگه له وتنی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) که ی، وه دانه وییوه ههتا وشتره که ی خوستدا و دهسته کانی پێ خسته زهوی، ئیتر منیش پۆشتمه لای وشتره که و سواری بووم، ئینجا به خیرایی رمشوهی وشتره که ی راده کیشا که من سواری بووم، ههتا له کاتی قرچه ی که رمای نیوهر پۆدا گهشتین به لهشکره که، ئەوان لایان دابوو باریان خستبوو (لهویدا قسه و قسه لۆک دهستی پیکرد)، جا نه وهی تیاچوو تیاچوو، وه ئەو که سه ی که به شی گه وهی بوختانه که ی گرتە نه ستۆ و بلاوی کردبووه عه بدوللای کورپی ئوبه ی کورپی سه لول بوو.

عوروه ده لئ: (ههر بهرشته که ی پێشوو) هه وائم پیدراوه که نهو (عه بدوللای کورپی ئوبه ی) نهو بوختانه لای نه وه وه بلاو ده کرایه وه و باسی ده کرا، نه ویش ده یسه لاند و گوئی بۆ ده گرت و به دوایدا ده چوو بلاوی ده کرده وه، وه ههر جوروه ده لئ: له بوختانکاران که سیان ناوی نه هینرا، جگه له هه سسانی کورپی سابیت و میسته حی کورپی ئوساسه و هه منه ی کچی جه حش له گهل چهند که سیکی تردا که من شار مزایم نییه له سهریان، به لام بیگومان دهسته یهك بوون- وهك خوای بهرز و بلند فهرمووبوی^(۱): وه بیگومان نهو که سه ی که به شی گه وهی بوختانه که ی بلاو کردبووه دهوتریت: عه بدوللای کورپی ئوبه ی کورپی

(۱) له م ئایه ته ده: (إِنَّ الدِّينَ جَاءَ بِالْإِفْكَ عُصْبَةً مِنْكُمْ) النور: ۱۱.

سەلۆلە. ھەر وەھا عوروو دەلّی: عائیشە ﷺ پێی ناخۆشبوو لە لایدا جنیو بە ھەسسانی کۆری سابیت بدری، وە دەمیوت ھەسسان ئەو کەسە بوو و تویەتی: جا بە دلتیایییەو ھاوکەم و ھاوکەم و ناموسم قەلغان دەمیت بۆ ناموسی موھەممەد لە بەرانبەری ئیوودا (بیباوەرەن). عائیشە ﷺ دەلّی: ئەنجا ھاتینەو ھەو بۆ مەدینە، وە کاتی گەشتەو مەدینە یەک مانگ نەخۆش کەوتە، خەلک قەسە بوختان چێھکانیان بلآو دەکردەو، بەلام مەستم بە ھێج لەو بایە نەدەکرد، وە ئەو لە نەخۆشیە کەمدا گومانی بۆ دروست کردبووم، ئەو بوو کە ئەو سۆز و لوتفەم لە پێغەمبەردا ﷺ ھەست پێ نەدەکرد کە جارێ نەخۆش دەکەوتە دەمبەینی لێ بۆم، ئەو نەبێ کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەھاتە ژوورەو بۆ لام سەلامی دەکرد و پاشان دەیفەرموو: ((کچە کەتان چۆنە؟^(۱))) پاشان دەرۆشت، ئەو گومانی لام دروست دەکرد، ھەستم بە ھێج لەو قەسە و قەسەئۆکە نەکردبوو ھەتا چاک بوومەو لە نەخۆشیە کەم پۆشتە دەرەو، جا مەن لە گەل دایکی میستەح روو بە مەناصیح پۆشتینە دەرەو کە شوینی دەست بەناو گەیاندمان بوو، وە ئیمە شەو بۆ شەو نەبووایە نە دەرپۆشتینە دەرەو، ئەو پێش ئەو بوو کە ئاودەست دروست کەین لە نزیک مائەکانمان، عائیشە دەلّی: کاری ئیمە لەم بارمەو ھەو وەک ھاوی ھەرمبە پێشووەکان بوو لە چۆلەوانی دەستمان بەناو دەگەیان، وە ئیمە نارەحەت دەبووین کە ئاودەست لە مالکانماندا دروست کەین، دەلّی: جا مەن و دایکی میستەح - کە کچی ئەبو رۆھمی کۆری مۆتەلیبی کۆری ھەبەدی مەنافە، دایکیشی کچی سەخری کۆری عامیرە کە پوری ئەبو بەگری سیدیقە، کۆرەگەشی ناوی میستەحی کۆری ئوساسە کۆری ھەبەدی کۆری

((۱)) بەم جۆرەش مانا دەرکەت، (حالی نافرتمە کەتان چۆنە).

موتته لیبه- جا من و دایکی میسته ح که له کاره که مان بووینه وه روو به مائی من هاتینه وه، دایکی میسته ح قاجی له عه باکه ی گرا و پپی هه لکه وت: وتی داماو بیت میسته ح، منیش وتم: قسه یه کی خراپت کرد نایا تو جنیو به پیاویک دهمیت به شداری غه زای به دری کردووه؟ وتی: نه ی که که نایا نه تبیستوووه میسته ح چی دهلی؟ عائیشه ﷺ دهلی: منیش وتم چی دهلی؟ ئینجا قسه ی بوختانچه گانی بو گپرامه وه، دهلی: نه وسا نه خوشیه کی تر زیاد بوو بو نه خوشیه که م. جا که گه پرامه وه بو مائی خو، پیغه مبهری خوا ﷺ هات بو لام و سه لامی کرد و پاشان فهرمووی: ((که که تان چونه؟^(۱))) منیش وتم: مؤله تم دهمیت برؤم بولای دایک و باوکم؟ عائیشه دهلی: من لهو کاته دا دهمویست راستی هه واله که له دایک و باوکمه وه بزانه، دهلی: پیغه مبهری خواش ﷺ مؤله تی دام (و رۆشتم بو لای دایک و باوکم)، به دایکم وت: نه ی دایه گیان خه لک چی دهلین (دهرباره ی من)؟ (دایکم) وتی: کچی شیرینم نارچه ت مبه، سویند به خوا که م نافرمت هه یه جوان بیّت زنی پیاویک بیّت خوشی بویت و هه وپی هه بیّت قسه و قسه لۆکی له سه ر نه کری، عائیشه دهلی: منیش وتم: پاک و بیگهردی بو خوا، نایا خه لکی باسی نهو قسه ده که ن؟ وتی: ئیتر نهو شه وه گریام تا به یانی فرمیسک له چاوم ووشک نه بوویه وه و خه وم لی نه که وت، پاشان که رۆژم لی بوویه وه، ههر ده گریام دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ عه لی کوری نه بو تالیب و ئوسامه ی کوری زمیدی بانگ کرد کاتی نیگا نه هات و دواکه وت، پرسیارى له هه ردووکیان ده کرد و راویژی پی ده کردن درباره ی جیا بوونه وه له خیزانی^(۲)، عائیشه دهلی: ئینجا ئوسامه نه وه ی عه رزکرد که دهیزانی له

((۱)) بهم جۆرمش مانا ده کریت، (حالی نافرمته که تان چونه).

(۲) وانه عائیشه ﷺ.

پاکیتی خیزانی و، نه‌وه‌ی هه‌ستی پێده‌کرد له‌ خو‌شه‌ویستی بو‌یان، جان‌وسامه‌ وتی: خیزانی خو‌ته‌ نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، سو‌پێند به‌خوا چاکه‌ نه‌بی‌ت له‌ بارمه‌وه‌ نایزانین، به‌لام‌ عه‌لی کو‌ری نه‌بو‌ تالیب‌ وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، خوا رێگه‌ی لی ته‌سک نه‌کردوو‌یت‌وه‌ (بو‌ ژن هینان)، جگه‌ له‌و نافرم‌تی تر زو‌ره‌، وه‌ په‌رسیار له‌ که‌نیزکه‌که‌ بکه‌ راستیت پێ ده‌لی، عانیسه‌ وتی: پێغه‌مبه‌ری خواش به‌ریره‌ی بانگ کرد و فهرمو‌وی: ((نه‌ی به‌ریره‌ ئایا شتی‌کت (له‌ عانیسه‌) دیوه‌ بتخاته‌ گومانه‌وه‌؟)) به‌ریره‌ش عه‌رزى کرد: نه‌خیر سو‌پێند به‌و زاته‌ی تو‌ی به‌راستی ناردوو‌ه‌ هیچ شتی‌کم لی نه‌دیوو‌ه‌ نه‌نگی بی‌ت بو‌ی، ته‌نها نه‌وه‌ نه‌بی‌ت کچو‌له‌یه‌کی منالکاره‌ به‌سه‌ر هه‌ویره‌که‌ی ماله‌ومیان خه‌وی لی ده‌که‌و‌یت.

عانیسه‌ وتی: ئیتر پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر نه‌و رۆژه‌ هه‌ستا و رۆشته‌ سه‌ر دوانگه‌ و سکا‌لای حا‌لی خو‌ی کرد له‌ ده‌ستی (عه‌بدو‌ل‌لای کو‌ری ئوبه‌ی کو‌ری سه‌ل‌ول)، له‌ سه‌ر دوانگه‌که‌ بو‌و فهرمو‌وی: ((نه‌ی گرو‌ی مسو‌لمانان کێ یارمه‌تیم ده‌دا بچم به‌گزی پیاو‌یکدا که‌ بی‌گومان نه‌زیه‌ت و ئازاری به‌خواو خیزانم که‌یان‌دوو‌ه‌؟ وه‌ سو‌پێند به‌خوا جگه‌ له‌چاکه‌ هی‌چم له‌خیزانم نه‌دیوو‌ه‌، وه‌ سو‌پێند به‌ خوا با‌سی پیاو‌یکیان کردوو‌ه‌ جگه‌ له‌ چاکه‌ هی‌چم لی نه‌دیوه‌، وه‌ له‌گه‌ڵ خو‌مدا نه‌بی‌ت نه‌هاتو‌ته‌ ژوو‌ره‌وه‌ بو‌ ناوما‌ل و خیزانم)) عانیسه‌ وتی: جا سه‌عدی کو‌ری مو‌عاز - که‌ برای عه‌بدو له‌شه‌ه‌له‌- هه‌ستا و وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا من یارمه‌تیت ده‌دم جا نه‌گه‌ر له‌ هو‌زی نه‌وسه‌ ده‌دم له‌ گه‌ردنی، وه‌ نه‌گه‌ر له‌ برایانمانه‌ له‌ هو‌زی خه‌زه‌ج فهرمانمان پێ بکه‌ ئی‌مه‌ش فهرمانه‌که‌ت جێ به‌جێ ده‌که‌ین. عانیسه‌ ده‌لی: نه‌جا پیاو‌یک له‌ هو‌زی خه‌زه‌ج هه‌ستا که‌ دا‌یکی حه‌سسان کچی مامیه‌تی له‌ تیره‌ی نه‌و پیاومن- نه‌و پیاوش سه‌عدی کو‌ری عوباده‌یه‌ که‌ سه‌رو‌کی هو‌زی خه‌زه‌جه‌، عانیسه‌ ده‌لی: که‌ پێش‌تر

پیاوێکی چاک بوو بهلام دهماری خزمایهتی جولاً، وتی به سهعد (ی کورپی موعان) سویند بهخوا درۆ دهکهیت نایکوژی و ناشتوانی بیکوژی، وه نهگهر نهو کهسه له دهستهکهی خۆت بوايه پیت خوش نهبوو بکوژیت، نهجا نوسهیدی کورپی حوزهر- که نامۆزای سهعد بوو - ههستاو وتی بهسهعدی کورپی عوباده: سویند بهخوا تۆ درۆ دهکهیت سویند بهخوا دمیکوژین، بهراستی تۆ دوو پرویت و دهمهقائلی پشتگیری دهکهیت لهسهر دوو پروهکان، عائیشه دهلی: جا ههردوو هۆزمکه: نهوس و خهزهرج ههستان ویستیان جهنگ له دژی یهکتر بهراپاکهن، لهو کاتهدا پیغهمبهری خوا لهسهر دوانگهکه ومستابوو، دهلی: جا پیغهمبهری خوا به بهردهموامی هیوری دهکردنهوه ههتا بی دمنگ بوون، پیغهمبهریش بیدمنگ بوو، عائیشه دهلی: من نهو پۆژه ههمووی گریام فرمیسک لهچاوم ووشک نهبوویهوه و خهوه نهچوووه چاوم، دهلی: بۆ بهیانیهکهی دایک و باوکم لابیوو، دوو شهو و پۆژیک بهردهموام گریابوو، فرمیسک لهچاوم ووشک نهبوویهوه و خهوه نهچوووه چاوم، ههتا گومانم وابوو گریان و خهفهرت جهرگم لهت دهکات و دهمکوژیت، جا لهکاتیکی دایک و باوکم لامان دانیشتبوون و منیش دهگریام، لهپەر ئافرمیتیکی نهنصاری مۆلهتی هاتنه ژوورهوهی خواست منیش مۆلهتم دا، هاته ژوورهوه و دانیشته لهگهڵ من دهگریا، جا له کاتیکیدا ئیمه لهم حالهتهدا بووین لهوکاتهدا پیغهمبهری خوا ﷺ هاته ژوورهوه بۆلامان پاشان دانیشته دهلی: که پیشتەر لام دانهدمنیشته لهو پۆژهوهی نهو قسه و قسهئۆکه بۆ من دروست کرابوو، بیگومان مانگیك بوو دهمبارهی من هیچ نیگای بۆ نهدههات، عائیشه دهلی: پیغهمبهر ﷺ کاتی دانیشته ههرمووی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) پاشان ههرمووی: ((دوا ئهमे نهی عائیشه بیگومان دهمبارهی تۆ نهوه و نهوه بهمن گهشتوو، جا نهگهر تۆ بیتاوان بیت نهوه بیگومان خوا بی تاوانیت پروون دهکاتهوه، وه نهگهر تاوانیکیشته کردوووه

ئەو دە داواى لِيخَوْشَبوون لەخوا بکە، وە پەشیمان بەرمووە و بگەرێرمووە بۆ لای خوا، چونکە بەراستی ئەگەر مەرۆف دان بەتاوانەکەیدا بنیت و پاشان بگەرێتمووە بۆ لای خوا، خواش تەو بەی لى گىرا دمکات))، جا کە پێغه مبهرى خوا ﷺ ووتەکەى تەواوکرد فرمیسکم ووشك بوویهووە، بەجۆرئ ههستم نەدمکرد يەك فرمیسك لەچاوم بیت، وە وتم بە باوکم: لەجیاتی من وەلامى پێغه مبهرى خوا ﷺ بدمروە، باوکم وتی: وەللاهی نازانم چى بلیم بە پێغه مبهرى خوا، ﷺ ئینجا وتم بەدایکم: لەجیاتی من وەلامى پێغه مبهرى خوا ﷺ بدمروە دمربارەى ئەوەى فەرمووی، دایکم وتی: وەللاهی نازانم چى بلیم بە پێغه مبهرى خوا ﷺ، منیش وتم: لە کاتیکدا من کچۆلەیهکی منالکاریبوم قورئانی زۆرم نەخویندبوو، وتم: وەللاى بەدئنیاییهووە من دزمانم ئیووە ئەو قسە و قسەئۆکەى خەلک دمربارەى من دمیلێن بیستوتانە، لە دل و دمر وونتاندا جیگیر بوو و باومرپان پى کردوو، خو ئەگەر من پیتان بلیم: من بى تاوانم، ئیووە باومرپم پى ناکەن، بەلام ئەگەر دان بەو تاوانەدا بنیم لەبەردەم ئیوودا - خوا دزمانى کە من بى تاوانم - بیگومان باومرپم پى دمکەن، دەى وەللاهی نموونەیهکی وەك خوّم و ئیووە نادۆزمەووە جگە لە باوکی یوسف ﷺ کە فەرمووی: (ووتى جا ئارام دەگرم) بە ئارامگرتنیکى چاک و پەسەند خواش یارمەتیدەرمە لەسەر ئەوەى باسى دمکەن). پاشان خوّم و مرچەرخان و لەسەر نوینەکەم پالکەوتم، وە خوا دزمانى من لەو رۆژگارەدا بى تاوان بووم، وە بەراستی ئومیدەوار بووم کە خوا بى تاوانیم دمریخات، بەلام سویند بەخوا گومانم نەدمبرد کە خوا دمربارەى ئەم کارەى من نیگا دابەزینیت و بخوینریتەووە، من لەدلى خوّمدا لەوە بجوکتەر و کەمترم کە قورئان دمربارەى من شتى بفەرمووی، بەلام من چاومرپانم دەکرد کە پێغه مبهرى خوا ﷺ لە خەویدا خەویک ببینى خوا بى تاوانى منى پى دمریخات، جا سویند بەخوا پێغه مبهرى ﷺ لەشوینی خوی نەرۆشت، وە کەس لەخەلکی ئەو ماله نەرۆشتنە

دمروه ههتا وهحی بۆ پیغه مبهەر ﷺ دابهزینرا، جا پیغه مبهەر ﷺ حالهتی هاتنی سروشت دایگرت که زۆر نارهحمت دمبوو ههتا دلوپی ئارمقی دانه دانه وهک گۆی مرواری لی دمتکا، له بهر عهرهق کردنی له رۆزی ساردی زستاندا له بهر قورسی نهو فهرمایشتهی بۆی دانه بهزینرا. عایشه دهلی: جا کاتی نیگا کهی پیغه مبهیری خوا ﷺ تهواو بوو، پیغه مبهیری خوا ﷺ پیدمکهنی، جا یه کهم وشهیهک له دهمی هاته دمرهوه نهو مبوو که فهرمووی: ((ئهی عایشه سوپاسی خوا بکه که بی تاوانی تۆی دمرخست))، عایشه دهلی: جا دایکیشم پیی وتم: ههسته بجۆ بۆ خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ، منیش وتم: نه خیر به خوا ناچم بۆ خزمهتی و جگه له خوای بهرز و بلند سوپاسی کهس ناکهم، دهلی: وه خوا ﷺ ئهم ده ئایه تانهی دابهزاند: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ (النور^(۱)) پاشان ئهمهی دمربارهی پاکیتی و بی تاوانی منی دابهزاند.

ئهبو به کری صدیق - که خهرج و مهسره فی میستهحی کوری ئوساسهی دهمکیشا، له بهر نزیک و خزمایهتی لایه وه - وتی: سویند به خوا ئیتر ههرگیز خهرجی میستهح به هیچ جوریک ناکیشم، دوی نهو بوختانهی بۆ عایشه ی کرد، بهو هۆیه وه خواش ئهم ئایه تهی دابهزاند: ﴿وَلَا يَأْتِلْ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (النور. واته: نهوانهتان خاومنی چاکه وسهرومت وسامانن سویند نهخۆن که یارمهتی به خزمان و ههزاران و گوچهران نه دهن له پیناوی خوادا، وه با لیبوردمن و چاوپۆشی بکهن، ئایا پیتان خوش نییه خوا لیتان خوش بیت، وه خوا لی خوش بوو و میهرمهانه).

(۱) واته، بیگومان نهوانهی که نهو بوختانهیان (بۆ عایشه ی خیزانی پیغه مبهەر ﷺ) ههلبست دهمتهیهک بوون لهخۆتان.

ئه‌بو به‌گری صدیق وتی: به‌ئێ سویند به‌خوا پیم خوشه که خوا لیم خوش بیت، نیتر نهو خهرجی جارانی گیرایه‌وه بو میسته‌ح، وه وتی: سویند به‌خوا تا ماوم لئی نابرم، عایشه وتی: وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیری له زمینه‌بی کچی جه‌حش کردبوو دمبراره‌ی من و فه‌رمووی به‌ زمینه‌ب: ((زمینه‌ب چی ده‌زانی؟ یان حیت بینوو؟)) نه‌ویش وتبووی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا گویم و چاوم ده‌پاریزم، وه‌للاهی جگه له چاکه هیچم لی نه‌زانیوه، عایشه ده‌ئی: (له ناو خیزانه‌کانیدا) ته‌نها زمینه‌ب هاوتای من بوو له‌جوانی و پله‌یدا لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌لام به‌هووی خواناسی و خو‌پاریزه‌وه خوا پاراستی. به‌لام حه‌منه‌ی خوشکی زمینه‌ب له پیناو زمینه‌بدا شه‌ری کرد، نه‌ویش له‌و که‌سانه‌ بوو که تیاچوون (تاوانبار بوو و قسه‌ی خراپی کرد).

ئیب‌نو شیه‌اب ده‌ئی: جا ئه‌مه نه‌وه بوو که به‌من که‌شتوو له‌و فه‌رمووده و به‌سه‌ره‌اته‌ی نه‌و ده‌سته‌یه، پاشان عوروه وتی: عایشه ﷺ وتی: وه‌للاهی بی‌گومان نه‌و پیاوه‌ی نه‌و قسه و بوه‌تانه‌ی بوکرا (صفه‌وانی کوری موعه‌ته‌ل) ده‌ئی: پا‌کو بی‌گه‌ردی بو خوا سویند به‌و خوایه‌ی گیانی منی به‌ ده‌سته، هه‌رگیز نه‌و شوینه‌ی مینهم لا نه‌داوه و نه‌مبینوه، عایشه ده‌ئی: پاشان دوا نه‌و رووداوه به‌ شه‌هیدی له‌ ری‌ی خوا کوژرا.

۴۱۴۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَمَلَى عَلِيَّ هِشَامُ بْنُ يُسُفَ مِنْ حِفْظِهِ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: قَالَ لِي الْوَلِيدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ: أَبْلَغَكَ أَنَّ عَلِيًّا كَانَ فِيمَنْ قَدَفَ عَائِشَةَ؟ قُلْتُ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ أَخْبَرَنِي رَجُلَانِ مِنْ قَوْمِكَ: أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ لَهُمَا: كَانَ عَلِيٌّ مُسْلِمًا فِي شَأْنِهَا.

۴۱۴۲- زوهری دهلی: وهلیدی کوری عهبدوله لیک پیی وتم: نایا به تو گهشتووه که عهلی ﷺ لهو کهسانه بوو که بوهتانی زینای بو عائشه ﷺ کرد؟ وتم: نه خیر، به لگو دوو پیاو له هۆزه کهی تو^(۱) - نه بو سه له مهی کوری عهبدورحمان و نه بو به کری کوری عهبدورهحمانی کوری حاریس- بویان گیرامه وه که عائشه ﷺ به ههردووکیانی وتووه: عهلی دهرباره ی نهو بابته ی نهو (عائشه) بیدمگ بوو (یان سه لامهت و پاریزراو بوو)^(۲).

۴۱۴۳- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَسْرُوقُ بْنُ الْأَجْدَعِ قَالَ: حَدَّثَنِي أُمُّ رُومَانَ -وَهِيَ أُمُّ عَائِشَةَ ﷺ- قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا قَاعِدَةٌ أَنَا وَعَائِشَةُ إِذْ وَلَجَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَتْ: فَعَلَ اللَّهُ بِفُلَانٍ وَفَعَلَ. فَقَالَتْ أُمُّ رُومَانَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَتْ: ابْنِي فِيمَنْ حَدَّثَ الْحَدِيثَ. قَالَتْ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَتْ: كَذَا وَكَذَا. قَالَتْ عَائِشَةُ: سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَتْ: وَأَبُو بَكْرٍ؟ قَالَتْ نَعَمْ. فَخَرَّتْ مَغْشِيًا عَلَيْهَا، فَمَا أَفَاقَتْ إِلَّا وَعَلَيْهَا حُمَى بِنَافِضٍ، فَطَرَحْتُ عَلَيْهَا ثِيَابَهَا فَعَطِطْتُهَا. فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ "مَا شَأْنُ هَذِهِ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَتْهَا الْحُمَى بِنَافِضٍ. قَالَ: "فَلَعَلَّ فِي حَدِيثٍ تُحَدِّثُ بِهِ". قَالَتْ نَعَمْ. فَقَعَدْتُ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: وَاللَّهِ لَئِنْ حَلَفْتُ لَا تُصَدِّقُونِي، وَلَئِنْ قُلْتُ لَا تَعْذِرُونِي، مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَيْعْقُوبَ وَبَنِيهِ، ﴿وَاللَّهُ أَلْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ (۱۸) يوسف

قَالَتْ: وَانْصَرَفَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَذْرَهَا، قَالَتْ: بِحَمْدِ اللَّهِ لَا بِحَمْدِ أَحَدٍ وَلَا بِحَمْدِكَ^(۳).

(۱) که هوردهشه.

(۲) هیچ قسمهکی تی نمکرد و خوی تاوانبار کرد.

(۳) پروانه: ۳۲/۸۸.

٤١٤٣- مه‌سروقی کوری نه‌جده‌ع ده‌لی: نوممو رومان که دایکی عانیشه‌یه ﷺ بۆی گیرامه‌وه وتی: له‌کاتیکدا من دانیشتبووم خۆم و عانیشه بووین له ناکاو ئافرمه‌تیکی نه‌نصاری هاته ژووره‌وه وتی: خوا وا و وا به‌فلان کهس بکات، نوممو رۆمانیش وتی: نه‌وه چی بوو؟ وتی: کورمه‌کم له‌و که‌سانه‌یه نه‌و باسه‌ی کردووه (نوممو رۆمان) وتی: چی بووه؟ وتی: نه‌وه و نه‌وه. عانیشه ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (بیستوو‌یه‌تی)؟ وتی: به‌لی، وتی: نه‌بو به‌کریش ﷺ بیستوو‌یه‌تی؟ وتی: به‌لی، ئیتر عانیشه ﷺ که‌وت و له هۆش خۆی جوو‌یه‌وه، نه‌نجا که به هۆش هاته‌وه تاو و له‌رزی لی هاتبوو، نه‌نجا پۆشاکه‌که‌ی خۆیم دا به‌سه‌ریدا و دامپۆشی. نه‌وسا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات و فهرمووی: ((نه‌مه (عانیشه) چی یه‌تی؟)) وتم: تووشی تاو له‌رز بووه، فهرمووی: ((له‌وانیه به‌هۆی نه‌و قسه و قسه‌لۆکه بی‌ت باس ده‌کریت ؟)) (نوممو رۆمان) وتی: به‌لی، نه‌نجا عانیشه ﷺ دانیش، وتی: وه‌للاهی نه‌گه‌ر سویند بخۆم بی تاوانم باوم‌رم پی ناکه‌ن، وه نه‌گه‌ر بلیم (نه‌و کاره‌م کردووه بمبورن) نامبورن، نموونه‌ی من و ئیوه وه‌ک یعقوب و کورمه‌کانی‌تی: (خوا یارمه‌تی دهرمه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی باسی ده‌که‌ن)، (نوممو رۆمان): ده‌لی پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت و هیچی نه‌وت، ئیتر خوا قورنانی دابه‌زاند و وه‌لامی گله‌یی یه‌که‌ی عانیشه ﷺ دایه‌وه، (عانیشه‌ش) وتی: ته‌نها سوپاس بۆ خوا، سوپاس بۆ‌که‌سی تر نا، وه سوپاس بۆ تو‌ش نا (نه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ).

٤١٤٤- حَدَّثَنِي يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، كَانَتْ تَقْرَأُ: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ ۝ النُّور، وَتَقُولُ: الْوَلَقُ: الْكَذِبُ. قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: وَكَانَتْ أَعْلَمَ مِنْ غَيْرِهَا بِذَلِكَ لِأَنَّهُ نَزَلَ فِيهَا^(١).

٤١٤٤-ناهفیعى كورپى ئىبنو عومەر دهلى: ئىبنو نهبى مولهيكه دهگپرتهوه كه عائشه ؓ نهم نايهتهى بهم جوړه دهخويندموه (إِذْ تَلَقَوْنَهُ بِالسَّيِّئَةِ) وه دموت: (الْوَلَقِ) واته: درو^(١) ئىبنو نهبى مولهيكه دهلى: عائشه ؓ له كهسانى تر شارمزارته بهو باسه چونكه له بارهى خوږهوه دابهزيوه.

٤١٤٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذَهَبْتُ أَسْبُ حَسَانَ عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: لَا تَسْبُهُ، فَإِنَّهُ كَانَ يَنْفَعُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَتْ عَائِشَةُ اسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: "كَيْفَ يَنْسَبِي؟". قَالَ: لِأَسْلُتْكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةَ مِنَ الْعَجِينِ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ قَرْقَدٍ: سَمِعْتُ هِشَامًا، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَبَبْتُ حَسَانَ، وَكَانَ مِمَّنْ كَثُرَ عَلَيْهَا^(٢).

٤١٤٥- هیشام له عوروه باوکیهوه گپراپهوه وتی: پوښتم لای عائشه ؓ جنیو بدهم بهحسسان، عائشه ؓ وتی: جنیوی پی مهده، بهراستی نهو بهرگری دمکرد له پیغهمبهر ﷺ (لهدزی بتهپرستان)، عائشه ؓ وتی: (حسسان) دمبراره داشوری بتهپرستان داوی مؤلهتی له پیغهمبهر ﷺ کرد، نهویش فهرمووی: ((چون دایان دشوری) كه رهچهلکی من (لهگهلیان تیکهله) ؟))حسسان وتی: سویند بهخوا رهچهلکی تو لهناویاندا دمردینم^(٣)، وهك چون تاله موو له ههویر دمردهینری.

(نیمای بوخاری دهلی): موحهمهده وتی: عوسمانی کورپى فهرقهده بوی گپراپهوه وتی: له هیشام بیست له باوکیهوه گپراپهوه و وتی: جنیوم دا به

(١) كهواته لاسر خویندنموگى نمو مانای نایتمكه بهم جوړمه،(به زمانى خوټان درو دمكمن)، بهلام نمو شیوه خوینندنهوه

شاز و نامویه، جهماورى خوټان خوټان به (تَلَقَّوْهُ) دمپویننهوه به مانای همنديكتان له همنديكتان ورمدرگرن.

(٢) پروانه: ٣٥٣١.

(٣) جیایى دمكهموه له رهچهلکی نموان.

حه‌سسان، نه‌و له‌و که‌سانه بوو زو‌ری ووت له د‌زی عایشه ﷺ (له‌و بوه‌تانه‌ی بو‌ی کرا).

۴۱۴۶- حَدَّثَنِي يَشْرُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي الضَّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ ﷺ وَعِنْدَهَا حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ يُنْشِدُهَا شِعْرًا، يُشَبِّهُ بِأَبْنَاتٍ لَهُ، وَقَالَ:

حَصَانُ رَزَانُ مَا تُزْنُ بِرَبِيبَةٍ... وَتُضْحِكُ غَرَّتِي مِنْ لُحُومِ الْغَوَافِلِ.
فَقَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ: لَيْكَكَ لَسْتُ كَذَلِكَ. قَالَ مَسْرُوقٌ: فَقُلْتُ لَهَا: لِمَ تَأْذَنِينَ لَهُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْكَ. وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۱) النور. فَقَالَتْ: وَأَيُّ عَذَابٍ أَشَدُّ مِنَ الْعَمَى. قَالَتْ لَهُ: إِنَّهُ كَانَ يُتَافَحُ -أَوْ يُهَاجِي- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۱۴۶- مه‌سروق ده‌لی: چونی‌ه زو‌وره‌وه بو‌لای عایشه ﷺ، هه‌سانی کوری سابیتی لایوو چهند به‌یته ه‌ونراومه‌کی غه‌زله‌ی بو‌ عایشه ﷺ ده‌خو‌ینده‌وه هه‌سسان ووتی: داو‌ین پاکه و خاومنی وبقار و ژیرییه‌کی ته‌واوه، هیج گومان‌یکی خرابی پی‌ نابرد‌ریت، برسی بوو له خواردنی گوشتی ئاهرته بی‌ ئاگا و داو‌ین پاکه‌گان، جا عایشه ﷺ پی‌ی ووت: به‌لام تو‌ وا نه‌بوویت.

مه‌سروق وتی: منیش به عایشه‌م ﷺ وت: بو‌ ر‌نگه‌ی پ‌نده‌دمیت بی‌ته مالت له‌کاتی‌کدا خ‌وای به‌رز و بلند فهرموویه‌تی: (نه‌و که‌سه‌یان به‌شی گه‌وره‌ی بوختانه‌که‌ی گرته نه‌ستو (له‌ رو‌ژی د‌واییدا) بو‌ نه‌و سزای ههر گه‌وره هه‌یه)، عایشه‌ش ﷺ وتی: جا چ سزایه‌ک له‌ کو‌یری سه‌ختره؟ عایشه ﷺ وتی: بی‌گومان نه‌وه (حه‌سسان) له‌ ر‌ابردوودا (به‌ ه‌ونراوه‌گانی) له‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ری خ‌وای ﷺ ده‌کرده‌وه، یان نه‌یارمه‌گانی ر‌یسوا دم‌کرد و دادمه‌ش‌ورد.

۳۷ - باب غَزْوَةِ الْحُدَيْبِيَّةِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ (۱۸) ﴿الْفَتْحِ ٤١٤٧- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنِي صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَأَصَابَنَا مَطَرٌ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَصَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصُّبْحَ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ: "اتَّذَرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟". قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَالَ: "قَالَ اللَّهُ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ فِي كَافِرٍ يِي، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِرِزْقِ اللَّهِ وَبِفَضْلِ اللَّهِ. فَهُوَ مُؤْمِنٌ يِي، كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ. وَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَجْمٍ كَذَا. فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ، كَافِرٌ يِي" (۱).

۳۷-باسی غهزای حودهیبیه

وه باسی نهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلند: (سویندبهخوا بیگومان خوا رازیوو لهو ئیماندارانهی که پهیمانی پیدایت له ژیر درهختهکهدا له حودهیبیه).

٤١٤٧- عوبهیدوللای کورپی عهبدوللا لهیهزیدی کورپی خالیدهوه دهگیریتتهوه وتی: له سالی غهزای حودهیبیه دا له خرمهت پیغهمبهردا ﷺ رۆشتین، نهنجا له شهویکدا باران لیی داین، نهنجا پیغهمبهری خوا ﷺ نوژی بهیانی بو کردین، له پاشان پرووی تی کردین و فهرمووی: ((نایا دمزانن پهرومردگارتان چی فهرموو؟)) عهزمان کرد خوا و پیغهمبهرهکی زاناترن، نهنجا فهرمووی: ((خوا فهرمووی: له بهندهکانمدا هندیکیان باومردار بوون پیم و هندیکیان بی باومر بوون پیم، جا نهوهی وتی: بارانمان بو باری بههوی بهزمی خوا بههوی

پرزق و بهرهمی خواوه، نهو باومرداره به من و بیباومره به نهستیرمکان، وه نهو کهسهش وتی: بههوی نهو نهستیرمیهوه بارانمان بو باری، نهوه نهو کهسه باومرداره بهنهستیرمکان و بیباومره به من)).

۴۱۴۸- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرْبَعَ عُمَرٍ كُلُّهُنَّ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، إِلَّا الَّتِي كَانَتْ مَعَ حَجَّتِهِ: عُمَرَةٌ مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةٌ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةٌ مِنَ الْجِعْرَانَةِ حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةٌ مَعَ حَجَّتِهِ^(۱).

۴۱۴۸- ههتاده دمگیرپتهوه که نههس ﷺ بو ی گیرامهوه وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ چوار عومره ی کردووه ههموویان له مانگی (ذی القعدة) دا بوون، جگه لهومیانی لهگه ل حهجهکهیدا بوو، نهنجا چوارمکه باس دهکات عومرمیهک له حودمیبیهیدا بوو له مانگی (ذی القعدة)، وه عومرمیهک له سالی داهاتوودا ههر له مانگی (ذی القعدة)، عومرمیهکیش له جیعرانهوه لهو شوینهی تالانیهکانی حونهینی دابهش کرد له (ذی القعدة)، وه عومرمیهکیش لهگه ل حهجهکهیدا.

۴۱۴۹- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ قَالَ: انْطَلَقْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَأُخْرِمَ أَصْحَابُهُ وَلَمْ أُخْرِمَ^(۲).

۴۱۴۹- عهبدوللای کوری نهبو ههتاده دمگیرپیهوه که باوکی نهبو ههتاده ﷺ بو ی گیرپیهوه وتی: سالی غهزای حودمیبیه له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ روشتین، نهنجا هاوهلانی ئیحرامیان بهست بهلام من ئیحرامم نهبهست.

(۱) بروانه: ۱۷۷۸.

(۲) بروانه: ۱۸۲۱.

۴۱۵۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: تَعْدُونَ أَنْتُمْ الْفَتْحَ فَتَحَ مَكَّةَ، وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحًا، وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرُّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً، وَالْحُدَيْبِيَّةُ بَيْتٌ، فَتَزَحْنَاهَا فَلَمْ نَتْرِكْ فِيهَا قَطْرَةً، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهَا، فَجَلَسَ عَلَى شَفِيرِهَا، ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ مَضَمَضَ وَدَعَا، ثُمَّ صَبَّهُ فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ إِنَّهَا أَصْدَرْتَنَا مَا شِئْنَا نَحْنُ وَرِكَابُنَا^(۱).

۴۱۵۰- ئەبو ئیسحاق لە بهرائهوه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهگێڕێتهوه دهلی: ئیوه ئازادکردنی مهککه به فهتخ و ئازاد کردن دمزمیژن بهراستی ئازاد کردنی مهککه سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره بوو، به‌لام ئیمه به‌یعه‌تی ریزوان که له رۆژی حودمیبیه‌دا بوو به فهتخ و سه‌رکه‌وتنی گه‌وره دادمنیژن، لهو کاته‌دا ئیمه هه‌زار و چوارسه‌د که‌س بووین، حودمیبیه بیرێک بوو لهو رۆژهدا هه‌موو ئاوه‌که‌یمان هه‌لگۆزی و یه‌ک دلوپ ئاومان تیدا نه‌ه‌یشت، جا ئه‌و هه‌واله‌ گه‌شت به‌ پێغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جا هات بو‌ لای بیرکه‌ له‌سه‌ر هه‌راغه‌که‌ی دانیه‌شت له‌ پاشان داوای ده‌فری ئاوی کرد و ده‌ستنوێژی پێ گرت و پاشان ئاوی له‌ ده‌می ومردا و دوعای کرد، له‌ پاشان ئاوه‌که‌ی ئاوده‌می کرده‌وه ئاوی بیرکه‌، جا بو‌ ماومه‌یه‌کی که‌م وازمان له‌ بیرکه‌ هه‌ینا پاشان تا گه‌راینه‌وه چی ئاومان ویه‌ست بو‌ خو‌مان و و‌لاخه‌کانمان به‌شی کردین.

۴۱۵۱- حَدَّثَنِي فَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغَيْنَ أَبُو عَلِيٍّ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: أَنْبَأَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ أَوْ أَكْثَرَ، فَتَزَلُّوا عَلَى بَيْتٍ فَتَزَحُّوْهُمَا، فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى الْبَيْتَ، وَقَعَدَ عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ قَالَ "الْأُتُونِي بِدَلْوٍ مِنْ مَائِهَا". فَأَتِي بِهِ، فَبَصَقَ قَدْعًا، ثُمَّ قَالَ: "دَعُوهَا سَاعَةً". فَأَرَوْوْا أَنْفُسَهُمْ وَرِكَابَهُمْ حَتَّى ارْتَحَلُوا^(۲).

(۱) پروانه: ۳۵۷۷.

(۲) پروانه: ۳۵۷۷.

٤١٥١- ئه‌بو نيسحاق ده‌لی: به‌رائی کوری عازیب ﷺ بۆی گیراینه‌وه که نه‌وان له رۆژی حوده‌یبیه‌دا له خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خودا ﷺ هه‌زار و چوارسه‌د که‌س یان زیاتر بوون، نه‌نجا له‌سه‌ر بیریک دابه‌زین هه‌موو ئاومه‌کیان هه‌لگۆزی، نه‌وسا رۆشنه‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ویش هات بۆسه‌ر بیرمه‌که که له لی‌واره‌که‌یدا دانیشت، پاشان فه‌رمووی: ((دۆل‌چه‌یه‌ک له‌ئای ئه‌م بیرم بۆ به‌ین))، ده‌ست به‌ جی بۆیان هی‌نا، جا تفی تی کرد و دوعای کرد، له پاشان فه‌رمووی: ((ماومه‌یه‌ک لی‌ گه‌رین)) نه‌نجا خو‌یان و ولا‌خه‌کانیان پاراو بوو تا باریان کرد و رۆستن.

٤١٥٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: عَطَشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحَدِيثَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ، فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ النَّاسُ نَحْوَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا لَكُمْ؟" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ عِنْدَنَا مَاءٌ نَتَوَضَّأُ بِهِ، وَلَا نَشْرَبُ إِلَّا مَا فِي رَكْوَتِكَ. قَالَ: فَوَضَعَ النَّبِيُّ ﷺ يَدَهُ فِي الرِّكْوَةِ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَقُورُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ، قَالَ: فَشَرِبْنَا وَتَوَضَّأْنَا. فَقُلْتُ لِحَبِيبِ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: لَوْ كُنَّا مِائَةً أَلْفٍ لَكَفَّانَا، كُنَّا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً^(١).

٤١٥٢- جابیر ﷺ ده‌لی: له رۆژی حوده‌یبیه‌دا خه‌لک تینویان بوو له به‌رده‌م پی‌غه‌مبه‌ری خواشدا ﷺ دمفریکی بجووک هه‌بوو دمست نو‌یژی پی‌ ده‌گرت، پاشان خه‌لکه‌که به‌رمو رووی هاتن، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌وه جیتانه؟)) ووتیان: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ئاومان پی‌ نییه نه‌ ده‌ست نو‌یژی پی‌ بگرین و نه‌بی‌خو‌ینه‌وه، جگه له‌و ئاوه‌ی له‌ناو دمفرمه‌ی تۆدایه، (جابیر) ده‌لی: جا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی خسته نادمفرمه‌که و نه‌نجا ئاومه‌که له نیوان

په نهجه کانیه وه هه لدمهولا وه کو کانیوا، (جابر) دهلی: نیت ناومان خوارده وه و دستنویزمان گرت، (سالم) دهلی وتم: جابر ئیوه لهو رۆژدا چهند کهس بوون ؟ وتی: نه گهر ئیمه سهد هزار که سیش بوینایه بیگومان بهشی ده کردین، ئیمه هزار و پینج سهد کهس بووین.

۴۱۵۳- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ: قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: بَلَّغْنِي أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ كَانَ يَقُولُ: كَانُوا أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً. فَقَالَ لِي سَعِيدٌ: حَدَّثَنِي جَابِرٌ: كَانُوا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً الَّذِينَ بَايَعُوا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ^(۱). تَابَعَهُ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا قُرَّةٌ، عَنْ قَتَادَةَ. تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ.

۴۱۵۳- قهتاده دهلی: به سه عیدی کوری موسه یه بهم وت: پیم گه یشتوه که جابری کوری عه بدوللا ﷺ دمیوت: نه وان (هاوه لان) هزار و چوار سهد کهس بوون. نه نجا سه عید پی وت: جابر ﷺ بوی گیرامه وه وتی: نه وانیه په یمانیان به پینجه مبهردا ﷺ له رۆژی خوده یه یه ده هزار و پینج سهد کهس بوون.

نه بو داوود وتی: هورپه نه م فهرمووده ی بوی گیراینه وه له قهتاده وه و پالپشتی گیرانه وه که ی سه لتی کوری موحه ممه د کردوه.

موحه ممه د کوری به ششار وتی: نه بو داوود بوی گیراینه وه وتی: شوعبه بوی گیراینه وه و پالپشتی گیرانه وه که ی سه لتی کوری موحه ممه د کردوه.

۴۱۵۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ: قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ: "أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ". وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ، وَلَوْ كُنْتُ أُبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ. تَابَعَهُ الْأَعْمَشُ، سَمِعَ سَالِمًا، سَمِعَ جَابِرًا: أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ^(۲).

(۱) پروانه: ۳۵۷۶.

(۲) پروانه: ۳۵۷۶.

۴۱۵۴- عهمر دهلی: له جابیر کوری عهبدوللام ﷺ بیست وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆزی حوده ییبیه دا پی وتین: ((نیوه چاکترین خه لکی سهر زهوین))، نیمهش ههزار و چوار سهد کهس بووین، نهگهر نه مرۆ (نیستا) چاوم بیبنایه شوینی درهخته کهم نیشان دهدان (که بیعت و ریزوانی له ژیردا کرا).
 نه عمهش پالپشتی (گیرانه وه کهی سوفیانی کوری عویهینهی) کردووه، دهلی: له سالی می بیستووه ئه ویش له جابیری بیستووه وتی: ههزار و چوار سهد کهس بووین.

۴۱۵۵ - وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى: كَانَ أَصْحَابُ الشَّجَرَةِ أَلْفًا وَثَلَاثَمِائَةٍ، وَكَانَتْ أَسْلَمَ مِّنَ الْمُهَاجِرِينَ.
 ۴۱۵۵- عهمری کوری مورپه دهلی: عهبدوللای کوری نه بی وفا ﷺ بۆی گیراپینه وه هاوه لانی (ژیر) درهخته که ههزارو سئ سهد کهس بوون، وه قه بیلای نه سلهم ههشت یه کی کۆچهران بوو.

۴۱۵۶- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَتَيْبٍ، أَنَّهُ سَمِعَ مِرْدَاسَ الْأَسْلَمِيِّ يَقُولُ -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ-: يُقْبَضُ الصَّالِحُونَ الْأَوَّلُ فَلِلْأَوَّلِ، وَتَبَقَى حُقَالُهُ كَحُقَالَةِ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ، لَا يَعْْبَأُ اللَّهُ بِهِمْ شَيْئًا^(۱).
 ۴۱۵۶- قه یس دهلی: له میرداسی نه سلهمی ﷺ بیستووه دهیوت: - که له هاوه لانی (ژیر) درهخته که بوو^(۲) - پیاوچاگان یه که له دوا یه که گیانیان ده کیشریت و خه لکه بهد و خراپه که ده مینیته وه، وه کو خورما و جو ی بی که لک و خراپ خوا هیج نرخ و قه دریکیان بو دانانی.

(۱) بروانه: ۶۴۳۴.

(۲) که له ژیردا بهمانن به پیغه مبهردا ﷺ.

۴۱۵۷- ۴۱۵۸- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ مَرْوَانَ
وَالْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْحَدِيثِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ،
فَلَمَّا كَانَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ الْهَدْيَ وَأَشْعَرَ وَأَحْرَمَ مِنْهَا. لَا أَحْصِي كَمَ سَمِعْتُهُ مِنْ سُفْيَانَ
حَتَّى سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَا أَحْفَظُ مِنَ الزُّهْرِيِّ الْإِشْعَارَ وَالتَّقْلِيدَ، فَلَا أَذْرِي بَعْضِي: مَوْضِعَ
الْإِشْعَارِ وَالتَّقْلِيدِ، أَوْ الْحَدِيثِ كُلِّهِ^(۱).

۴۱۵۷- ۴۱۵۸- عوروه له مهروان و مبیسوردی کورپی مهخرمهوه گپراویهتیوهوه
همردووکیان دهلین: بئغههمبر ﷺ لهسالی حودمییبیهدا لهگهل ههزار و چهند
سهديک له هاوهلانیدا له (مهدينه) دمرجوو، جا کاتی له (ذی الحلیفه)دا بوو
نیشانهی ههدی به وشترهکاندا ههلواسی و پشتیانی بریندار کرد^(۲) و لهویدا
ئیحرامی به (عومره) دادمهست، ناتوانم بیزمیرم چهند جار له سوفیانم
بیستووه حمئا لیم بیستووه دمیوت: دیاری کردنی نازهل و شتری ههدیم
لهزوهری نهبیستووه، بویه نازانم مهبهستی شوینی نیشانه کردنه ملی و
بریندار کردنی پشتی ج جیهکه یان فهرموودهکه ههمووی.

۴۱۵۹- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ خَلْفٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ وَرَقَاءَ، عَنْ
ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَاهُ وَقَمْلُهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: "أَيُّؤْذِيكَ هَؤُلَاءُ؟" قَالَ نَعَمْ. فَأَمَرَهُ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَخْلُقَ وَهُوَ بِالْحَدِيثِ، لَمْ يَبَيِّنْ لَهُمْ أَنَّهُمْ يَحِلُّونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ
يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ، أَوْ
يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ^(۳).

(۱) پروانه: ۱۶۹، ۱۶۶.

(۲) تا بهزانیته که نموانه و شتری دیارین بو مالی خودا.

(۳) پروانه: ۱۸۱۴.

۴۱۵۹- عهبدوپرهحماني كورپ ئهبي لهيلا له كهعبي كورپ عوجرهوه دميگيرپتهوه كه پيغهمبهري خوا ﷺ نهوي بيني ئهسپي دهورى بهسهر دهموچاويدا بويه فهرمووي: (ئهو ئهسپي و جانهمهرانهي سهرت نازار دهمهن؟) وتي: بهئي، ئينجا پيغهمبهري ﷺ له كاتيكداه له خودميبه بوو فهرماني پيكره كه سهري بتاشي، (ئهوانه له خزمهتيدا بوون) بويان روون نهبوويهوه بهم نازاره^(۱) حهلال دمبن ئيحرام بشكينن، له كاتيكداه ئهوان بههيو بوون كه برپونه شاري مهككهوه، ئهنا لهوكاتهدا خوي گهوره ئهه نايهتي بريتي (فديهي) دابهزاند، ئيتير پيغهمبهري خواش ﷺ فهرماني پيكره كه سي مهن خواردن بدات به شەش ههزار، يا مەريك بکاته قورباني، يا سي رۆژ بهرۆزوو بيت).

۴۱۶۰ - ۴۱۶۱- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى السُّوقِ، فَلَحِقَتْ عُمَرَ امْرَأَةٌ شَابَّةٌ فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْكَ زَوْجِي وَتَرَكَ صَبِيَّةً صَغَارًا، وَاللَّهِ مَا يَنْضَجُونَ كُرَاعًا، وَلَا لَهُمْ زَرْعٌ وَلَا ضَرْعٌ، وَخَشِيتُ أَنْ تَأْكُلَهُمُ الصُّبُعُ، وَأَنَا بِنْتُ خُفَّافِ بْنِ إِيمَاءَ الْعِغَارِيِّ، وَقَدْ شَهِدَ أَبِي الْحَدِيثَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَوَقَفَ مَعَهَا عُمَرُ، وَلَمْ يَمُضْ، ثُمَّ قَالَ: مَرَحَبًا بِنَسَبٍ قَرِيبٍ. ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى بَعِيرٍ ظَهِيرٍ كَانَ مَرْبُوطًا فِي الدَّارِ، فَحَمَلَ عَلَيْهِ غِرَارَتَيْنِ مَلَأَهُمَا طَعَامًا، وَحَمَلَ بَيْنَهُمَا نَفَقَةً وَثِيابًا، ثُمَّ نَاولَهَا بِخَطَامِهِ ثُمَّ قَالَ: اقْتَادِيهِ فَلَنْ يَفْنَى حَتَّى يَأْتِيَكُمُ اللَّهُ بِخَيْرٍ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَكْثَرَتْ لَهَا. قَالَ عُمَرُ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى أَبَا هَذِهِ وَأَخَاهَا قَدْ حَاصَرَا حِصْنًا زَمَانًا، فَافْتَتَحَاهُ، ثُمَّ أَصْبَحْنَا نَسْتَفِيءُ سُهُمَانَهُمَا فِيهِ.

۴۱۶۰-۴۱۶۱- زمیدی كورپ ئهسهم له باوكيهوه دهگيرپتهوه دهئي: لهكهل عومهري كورپ خهتابدا ﷺ جوومه بازار، ناهرمتيكي گهنجي بي گهيش وتي:

(۱) ئهسپي بي يان نهخوشي.

ئەه ی پێشه‌وای باومرداران می‌ردمه‌که‌م مردوو ه‌چ‌ه‌ند مندائیکی بچوکی به‌جی ه‌یشتوو، وه‌للاهی پێچه‌که‌یه‌کیان نییه بیکوئینن و کشتوکالتیکیان نییه، ئاژه‌ئیکی شیرداریان نییه (بیدوشین)، ئەترسم که‌متیار بیان خوات^(۱)، منیش کچی خوفافی کوپی ئیمانی غیفاریم، بێگومان باوکم له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ ئاماده‌ی خودمیبیه بوو، عومه‌ریش ﷺ له‌گه‌لیدا وه‌ستا و نه‌پوشت له‌ پاشان وتی: مه‌رحه‌با له‌ خزمیکی نزیک، له‌ پاشان گه‌رايه‌وه‌ بۆ لای وشتریکی پشت به‌هیز (که‌باری زۆر هه‌لبگرئ) له‌ خانومه‌کی (عومه‌ر)دا به‌سترايووه‌وه‌، ئەنجا عومه‌ر ﷺ دوو خه‌روار^(۲) پڕ له‌ خۆراکی باری وشترمه‌که‌ کرد و له‌ نیوانیاندا^(۳) خه‌رجی و پوشاکی بۆ بارکرد، له‌ پاشان هه‌وساره‌که‌ی دایه‌ ده‌ست وتی: راپکیشه‌ دلتیابه‌ کوئایی نایه‌ت تا خوا خیرتان بۆ دهنی‌رئ. پیاوی وتی: ئەه ی پێشه‌وای باومرداران زۆرت پێدا! عومه‌ر وتی: دایکت پوڵه‌ پوټ بۆ بکات، وللاهی من برا و باوکی نه‌مه‌م دی ماومیه‌ک هه‌لایه‌کیان گه‌مارۆ دا و گرتیان، له‌ پاشان سه‌هینی ئیمه‌ پشکی خۆمان له‌و ده‌ستکه‌وته‌ی ئەوان به‌ش کرد.

٤١٦٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ أَبُو عَمْرِو الْقَرَارِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ الشَّجَرَةَ، ثُمَّ أَتَيْتُهَا بَعْدَ فَلَمْ أَعْرِفَهَا. قَالَ مَحْمُودٌ: ثُمَّ أُنْسِيَتْهَا بَعْدُ^(٤).

٤١٦٢- هه‌تاده له‌ سه‌عه‌یدی کوپی موسه‌یه‌به‌وه‌ نه‌ویش له‌ باوکیه‌وه‌ ده‌گێرێته‌وه‌ ده‌لئ: سویند به‌خوا به‌ دلتایه‌وه‌ من به‌ چاوی خۆم نه‌و دره‌خته‌م بینی (که‌

(١) یان سائی یی بارانی له‌ ناویان بیات.

(٢) گوئش و فهردی گه‌وره‌ که‌ له‌ جه‌وان گه‌ورتر بێت، ناوه‌ بۆ سه‌مه‌من و شه‌م‌دان. به‌روانه‌ فهره‌نگی خال، ل 215.

(٣) واته‌ له‌ نیوان دوو خه‌روارمه‌که‌دا که‌ له‌ وشترمه‌کی بار کره‌بوو خه‌رجی و پوشاگیی بۆ بارکرد و خسته‌یه‌ نیوان دوو خه‌روارمه‌که‌وه‌.

(٤) به‌روانه‌: ٤١٦٣، ٤١٦٤، ٤١٦٥.

بهیعت و ریزوانی له ژێردا کرا) له پاشان دواتر رۆشتمهوه بۆ لای بهلام نهمدۆزییهوه. مهحمود دهلی: له پاشان دواتر له بیرم چوووبویهوه.

۴۱۶۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ طَارِقِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: انْطَلَقْتُ حَاجًّا فَمَرَرْتُ بِقَوْمٍ يُصَلُّونَ قُلْتُ: مَا هَذَا الْمَسْجِدُ؟ قَالُوا: هَذِهِ الشَّجَرَةُ، حَيْثُ بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْعَةَ الرُّضْوَانِ. فَأَتَيْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ سَعِيدٌ: حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّهُ كَانَ فِي مَن بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ، قَالَ: فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ نَسِينَاهَا، فَلَمْ نَقْدِرْ عَلَيْهَا. فَقَالَ سَعِيدٌ: إِنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ لَمْ يَعْلَمُوهَا وَعَلِمْتُمُوهَا أَنتُمْ؟ فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ^(۱).

۴۱۶۳- تاریقی کوری عهبدوهره حمان دهلی: رۆشتم بۆ چه ج و به لای چه ند که سیکدا تیپه ریم نوێزیان دهکرد، وتم: نه مه چ مزگهوتیکه؟ ووتیان نه مه نه وه درهختهیه لهو شوینه دا پیغه مبهری خوا ﷺ پهیمانی بهیعت و ریزوانی له (هاوه لانی) و مرگرت، نه نجا رۆشتمه لای سهعیدی کوری موسهییب و نهو باسه م بۆ گیرایه وه، سهعیدیش وتی: باوکم بۆی گیرامه وه که باوکم لهو که سانه بوو له ژیر نهو درهخته دا پهیمانی به پیغه مبهری خوا ﷺ دا، باوکم وتی: جا که سالی داهاتوو رۆشتینه وه (شوینی) درهخته که مان له بیر چووویه وه و نه مان توانی بیدۆزینه وه، نه نجا سهعید وتی: به راستی هاوه لانی موحه مه د ﷺ شوینه که یان نه زانی، به لام ئیوه زانیان؟! که واته ئیوه زانتر بوون (به شوینی درهخته که) ^(۲).

۴۱۶۴- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا طَارِقٌ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّهُ كَانَ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ، فَرَجَعْنَا إِلَيْهَا الْعَامَ الْمُقْبِلِ فَعَمِيتَ عَلَيْنَا^(۳).

(۱) پروانه: ۴۱۶۳.

(۲) نه م قسمی به ئیوهی گاته وه بی وتون.

(۳) پروانه: ۴۱۶۳.

٤١٦٤- تاریق له سهعیدی کوری موسهییبهوه دهگیرپتهوه نهویش له باوکیهوه که باوکی لهو کهسانه بوو له ژیر درختهکه دا پهمانی دا به (پیفه مبهړ ﷺ)، دهلی نهجا له سالی داهاتوودا گهراینهوه شارایهوه لیمان و نهمان دوزیهوه.

٤١٦٥- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ طَارِقٍ قَالَ: ذُكِرْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ الشَّجَرَةَ، فَضَحِكَ فَقَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي وَكَانَ شَهِدَهَا^(١).

٤١٦٥- تاریق دهلی: درختهکه (ی بهیعت و ریزوان) لای سهعیدی کوری موسهییبه باس کرا، سهعید بیکهنی و وتی: باوکه لهوکهسانه بوو نامادهی (پهیمانی ژیر) درختهکه بوو... (لهسالی داهاتوودا رۆشتهوه شوینهکهیان لهبیرچوو بوو)^(٢).

٤١٦٦- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ- قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَةٍ قَالَ: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ". فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى"^(٣).

٤١٦٦- عهمری کوری مورپه وتی: له عهبدوولای کوری نهبو نهوفام ﷺ بیست که نهو (عهبدوولای) - له بهشداربووانی پهیمانی ژیر درختهکه بوو- وتی: پیفه مبهړ ﷺ نهگهر کهسانیک زهکاتیان بو بهینایه دهیفرموو: ((اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ)) واته: ((خودایه لییان خوش به و بهزهییبت پیاندا بیتهوه))، نهجا

(١) پروانه: ٤١٦٢.

(٢) نهمه له گیرانهمویمکی تری بوخاریدا هاتووه (ارشاد الساری ١٧٩/٩) نهبینو جهجر دهلی، دان پهانمکانی سهعید وهلامدانهوهی نهوانهی شویش درختهکیان زانیوه به پشت بهستن به وتی باوکی، مانای وا نییه درختهکه نهزانربیی به هیچ شیویمیک له فرمودیمکی سهحیبا جابر دهلی، نهمگر حاوم بینا بویه نیستا شویش درختهکهمان نشان دهان، وه نهبینو سمعد به سمنهنبکی سهحیح گیرانهمویمیهوه له نافیموه، که عوممر هئیس گمبشت که خهنگانی دهچنه لای نمو درخته و نوژر دهکن لایدا، نهویش ههرمشی لی کردن، پاشان فرمانیکرد به برپیش درختهکه و درختهکه برپا. (فتح الباری ٥٦٨/٧) له شهرحی فرمودمی (٤١٦٥) لای

(٣) پروانه: ١٤٩٧.

باوڪم زمڪاتہڪہی خوئی بوّ هیّنا فہرمووی: (اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی آلِ اَبِي اَوْفٍ) واتہ:
 ((خودایہ لہ نالی تہبو تہوفا خویشہ و رحمان ہی بکہ)).

٤١٦٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَبَادِ بْنِ مِيمٍ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْحَرَّةِ وَالنَّاسُ يُبَايِعُونَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، فَقَالَ ابْنُ زَيْدٍ: عَلَى مَا يُبَايِعُ ابْنُ حَنْظَلَةَ النَّاسَ؟ قِيلَ لَهُ: عَلَى الْمَوْتِ. قَالَ لَا أَبَايِعُ عَلَى ذَلِكَ أَحَدًا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَكَانَ شَهِدَ مَعَهُ الْحُدَيْبِيَّةَ ^(١).

٤١٦٧- عه‌ببادی کورپی ته‌مییم ده‌ئی؛ کاتی پوژی چه‌رپه^(١) پویدا - خه‌لگی مه‌دینه پهمانیان د‌دا به عه‌بدوللای کورپی چه‌نزله - ئیبنو زمید^(٢) وتی؛ ئیبنو چه‌نزله له‌سهر چی پهمان له خه‌لک وهرده‌گریت؟ پیی و‌ترا؛ له‌سهر مردن، ئیبنو زمید وتی؛ له پاش پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سهر نه‌وه (مردن) پهمان به‌ که‌س ناده‌م، وه ئیبنو زمید به‌ش‌داری غه‌زای به‌د‌ری کردووه له خ‌زمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ.

٤١٦٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلَى الْمُحَارِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي: حَدَّثَنَا إِيَّاسُ بْنُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ- قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ ثُمَّ نَنْصَرِفُ، وَلَيْسَ لِلْحَيْطَانِ ظِلٌّ نَسْتَظِلُّ فِيهِ.

٤١٦٨- ئىياسى گورپى سەلەمى كوپى نەكودە وتى؛ باوگم بۆى گىپرامەو- كەهاو-لانى درەختەكە بوو- وتى، ئىمە لە خزمەت پىغەمبەردا ﷺ نوپۇزى ھەينىمان دەکرد، پاشان دەگەراينەو- دىوارەكان سىبەريان نەبوو بچىنە ژۇر سىبەرمەگەى.

(۱) پروانه: ۲۹۵۹.

(۲) رۆزی حمیرە، ئەو رووناوێ بوو کە لە نیوان لەشکری پەزید و خەڵکی مەدینەدا سالی ۶۳ کۆچی رویدا لە بەرەلانیکی رەشی

محوری مہدینمدا، پروانہ : ارشاد الساری، ۱۳۸/۹.

(۳) که مامی عجباده فرموده که دمگیریتوه.

۴۱۶۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ: عَلَى الْمَوْتِ^(۱).

۴۱۶۹- پهزیډی کورپی نهبو عوبهید دهلی، بهسهلهمی کورپی نهکوعم وت: له رۆزی حودهیبیهدا لهسر چی پهیمانتان دا به پیغهمبهری خوا ﷺ، وتی: لهسر مردن.

۴۱۷۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِشْكَابٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُضَيْلٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقِيتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ ﷺ فَقُلْتُ: طُوبَى لَكَ، صَحِبْتَ النَّبِيَّ ﷺ وَبَايَعْتَهُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْنَا بَعْدَهُ.

۴۱۷۰- عهلائی کورپی موسهیب له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهلی، به بهرائی کورپی عازیب ﷺ گهیشتم و وتم: خوشبهختی بو تو، هاورپیهتی پیغهمبهرت ﷺ کردوو له زیر درهختهکهدا پهیمانت پنداوه، نهویش وتی: برزای خوم: بهراستی تو نازانی نیمه له پاش نهو چیمان داهینا (لهستی خراپ و نازاوه).

۴۱۷۱- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ -هُوَ ابْنُ سَلَامٍ- عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَايَعَ النَّبِيَّ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ^(۲).

۴۱۷۱- پهحیا له نهبو قیلابهوه دهگیرپتهوه که سابیتی کورپی زهحاک ﷺ بوی گیرپیهوه که نهو (سابیت) پهیمانی دا به پیغهمبهر ﷺ له زیر درهختهکهدا^(۳).

۴۱۷۲- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝﴾ الْفَتْحِ. قَالَ: الْحُدَيْبِيَّةُ. قَالَ أَصْحَابُهُ:

(۱) بروانه: ۲۹۶۰.

(۲) بروانه: ۱۳۶۳.

(۳) که پنی دموترا، (شجرة الرضوان).

هَنِيئًا مَرِيئًا، فَمَا لَنَا؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿يَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ ۝﴾ الفتح، قَالَ شُعْبَةُ: فَقَدِمْتُ الْكُوفَةَ فَحَدَّثْتُ بِهَذَا كُلِّهِ عَنْ قَتَادَةَ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَقَدَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: أَمَّا: ﴿إِنَّا مَتَحْنَا لَكَ ۝﴾ الفتح، فَعَنْ أَنَسٍ، وَأَمَّا: هَنِيئًا، مَرِيئًا، فَعَنْ عِكْرَمَةَ^(۱).

۴۱۷۲- عوسمانی کوری عومەر دهلی: شوعبه بوئی گیراینهوه له فهتادهوه نهویش له نهههسی کوری مالیکهوه ﷺ وتی: مهبهست له (نهی موحهممهده ﷺ) بیگومان نییه سههرکهوتنیکی ناشکرمان پی دایت) (ریکهوتنی) حودهیبیه بوو، نهنجا هاوهلانی به پیغهمبهریان ﷺ وت: به خوشی چهلالی نوشی گیانت بی، نهی نییه جیمان بو ههیه؟ نهنجا خوی گهوره نهه نایهتیه بو دابهزاند: (تاپیاوان و نافرمتانی باومردا بیاته بهههشتانیک)، شوعبه دهلی: نهنجا هاتم بو کوفه نهه فهرمووده ههموویم له فهتادهوه گیرایهوه، له پاشان گهرامهوه بولای فهتاده و (نهوهی کردم) بوم گیرایهوه، فهتاده وتی: نهوهی (نییه سههرکهوتنیکی ناشکرمان پی دایت) نهوه له نههسهوه گیراومهتهوه ﷺ، بهلام به خوشی چهلالی نوشی گیانت بی، نهوه له عیکرمهوه گیراومهتهوه.

۴۱۷۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مَجْرَاءَ بْنِ زَاهِرٍ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ -وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الشَّجَرَةَ- قَالَ: إِنِّي لَأُوقِدُ تَحْتَ الْقِدْرِ بِلُحُومِ الْحُمْرِ، إِذْ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْهَاكُمُ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ.

۴۱۷۳- ئیسرائیل له مهجزمههی کوری زاهیری نههلهمیهوه دهگیرپتهوه نهویش له (زاهیری) باوکیهوه دهگیرپتهوه - که زاهیر ﷺ لهوکهسانه بوو که نامادهی (پهیمانی

(۲) برونیش و ئاردى جۇيا گەنمە بە ئاۋموە لى دىمىزىت ۋەكو شۇربا دىمخورىت. ئىلمونچىد بىگوردى، ۵۸۶/۴.

۴۱۷۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ بَزِيعٍ، حَدَّثَنَا شَادَانُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِدَ بْنَ عَمْرِو رضي الله عنه، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ: هَلْ يُنْقَضُ الْوِثْرُ؟ قَالَ: إِذَا أُوتِرَتْ مِنْ أَوَّلِهِ فَلَا تُوتِرُ مِنْ آخِرِهِ.

۴۱۷۶- نه‌بو‌حه‌مره نه‌ئێ: پرسیارم له عانیزی کوری عه‌مر رضي الله عنه کرد- عانیز له هاو‌ه‌لانی پێغه‌م‌به‌ر صلى الله عليه وسلم بوو، وه له هاو‌پێانی (په‌یمانی ژێر) دره‌خته‌که بوو - ئایا نوێژی وێتر هه‌ل‌ده‌مو‌شیته‌وه^(۱)؟ (عانیز) وتی: نه‌که له‌سه‌رتای شه‌ودا وێتر کردبێ نه‌وا له‌کو‌تایی شه‌ودا وێتر مه‌که (واته: وێتر هه‌ل‌ناو‌شیته‌وه).

۴۱۷۷- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ: عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ يَسِيرُ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَسِيرُ مَعَهُ لَيْلًا، فَسَأَلَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ، وَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: ثَكَلْتُكَ أُمُّكَ يَا عُمَرُ، نَزَرَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لَا يُجِيبُكَ. قَالَ عُمَرُ: فَحَرَكْتُ بَعِيرِي ثُمَّ تَقَدَّمْتُ أَمَامَ الْمُسْلِمِينَ، وَخَشِيتُ أَنْ يَنْزَلَ فِي قُرْآنٍ، فَمَا نَشِبْتُ أَنْ سَمِعْتُ صَارِحًا يَصْرُخُ بِي - قَالَ: فَقُلْتُ: لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ نَزَلَ فِي قُرْآنٍ. وَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: "لَقَدْ أَنْزَلَتْ عَلَيَّ الْآيَةُ سُورَةُ لَهِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ"، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾﴾ الْفَتْحُ^(۲).

۴۱۷۷- زمیدی کوری نه‌سه‌لم له‌باو‌کیه‌وه دم‌گیرێته‌وه ده‌ئێ: پێغه‌م‌به‌ری خوا صلى الله عليه وسلم له‌یه‌کێ له‌سه‌فه‌ره‌کانیدا به‌ریگادا ده‌پو‌شت، عومه‌ری کوری خه‌ت‌ابیش رضي الله عنه له‌گه‌نیدا ده‌پو‌شت به‌کاتی شه‌ودا، نه‌نجا عومه‌ری کوری خه‌ت‌اب ده‌رباره‌ی شتێک پرسیارێ لێ کرد، پێغه‌م‌به‌ری خواش صلى الله عليه وسلم وه‌لامی نه‌دایه‌وه، له‌پاشان پرسیارێ

(۱) مه‌به‌ست به‌هه‌ل‌وشاندنه‌وه، نه‌وه‌یه له‌سه‌رتای شه‌ودا وێتر کردبێت ده‌توانێ هه‌ل‌وشینێته‌وه جاریکی تر وێتر بکات له‌شه‌ودا؟

(۲) بروانه: ۵۸۳۳، ۱۲-۵.

لِی کَرْدُووه، به لَام وه لَامی نه دایه وه، دواتر پرسپاری لِی کَرْدُووه وه هه متر وه لَامی نه دایه وه، بۆیه عومهری کورپی خه تتاب ﷺ وتی: دایکت رۆله رۆت بۆ نه کات عومهر، سِی جار به رۆکی پیغه مبهرت گرت و پرسپارت لِی کَرْد و وه لَامی نه دایته وه، عومهر وتی: وشتره کهم تیخوپی پاشان پیش خه لکه که که و تم ترسام قورئان له باره مه وه دابه زیت، زۆری پی نه جوو گویم لِی بوو که سیک به دمنگی بهرز بانگم دهکات، عومهر دهلی و تم: سویند به خوا به راستی ترسام که قورئان دهر باره م دابه زی بیت، وه هاتم بۆ خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ سه لام لِی کَرْد و نه ویش فهرمووی: ((سویند به خوا نه مشه و سورده تیکم بۆ دابه زینراوه لام خو شه و یستره له ههر چی خو ری لِی هه له اتوه))، له پاشان سورمه تی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ ﷻ خویند وه.

٤١٧٨-٤١٧٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ حِينَ حَدَّثَ هَذَا الْحَدِيثَ، حَفِظْتُ بَعْضَهُ، وَتَبَتَّنِي مَعْمَرٌ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ -يَزِيدُ أَحَدَهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ- قَالَا: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْحَدِيثِيَّةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا أَتَى ذَا الْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ الْهَدْيَ، وَأَشْعَرَهُ، وَأَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمَرَةَ، وَبَعَثَ عَيْنًا لَهُ مِنْ خُرَاعَةٍ، وَسَارَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى كَانَ بِغَدِيرِ الْأَشْطَاطِ، أَتَاهُ عَيْنُهُ قَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا جَمَعُوا لَكَ جُمُوعًا، وَقَدْ جَمَعُوا لَكَ الْأَحَابِيشَ^(١)، وَهُمْ مُقَاتِلُوكَ وَصَادُوكَ عَنِ الْبَيْتِ وَمَانِعُوكَ. فَقَالَ: "أَشِيرُوا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيَّ، أَتَرُونَ أَنْ أَمِيلَ إِلَى عِيَالِهِمْ وَذُرَارِيٍّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَصُدُّونَا عَنِ الْبَيْتِ، فَإِنْ يَأْتُونَا كَانَ اللَّهُ ﷻ قَدْ قَطَعَ

(١) الْأَحَابِيشُ: كۆمه له خه لکێکن بیکهاتون له هۆز و قه بیله ی جیاواز، خه لیل دهلی، جهند تابه میه که بوون له قه بیله ی قاره جوونه هال بهنی لهس له جهنگ کردنیاندا دژ به فورمیش پیش نیسلام بوون، دورمید دهلی کهسانیک بوون هاو بهیمانیاان کردبوو له گه ل فورمیش دا له دامینی شاخیکدا که بهنی دهوترا حوبه میش، له بهر نه وه ناو نران حوبه میش.

عَيْنًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَإِلَّا تَرَكْنَاهُمْ مَخْرُوبِينَ؟". قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَرَجْتَ غَامِدًا لِهَذَا الْبَيْتِ، لَا تُرِيدُ قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ، فَتَوَجَّهَ لَهُ، فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتِلَنَا. قَالَ: "امْضُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ"^(۱).

٤١٧٨-٤١٧٩- عورو‌ی کور‌ی زوبه‌یر ده‌گیر‌یت‌ه‌وه له میسو‌مر‌ی کور‌ی مه‌خرمه و مه‌روانی کور‌ی چه‌که‌م- هه‌ریه‌که‌یان له گیر‌انه‌وه‌که‌یدا له‌وه‌ی هاو‌ر‌پ‌یک‌ه‌ی زی‌ات‌ر ده‌گیر‌یت‌ه‌وه - هه‌ردوو‌کیان وتیان: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له (غه‌زای) حودمی‌بی‌یه‌دا خو‌ی و هه‌زار و چه‌ند سه‌د^(۲) که‌س له هاو‌ه‌لان (له مه‌دینه) دهر‌چوون، جا کاتی گه‌یشتنه زول‌حو‌له‌یفه له‌و‌یدا نی‌شان‌ه‌ی هه‌دی به ملی وشر‌ه‌کان‌دا هه‌لو‌اسی و بشتیانی برین‌دار کرد، وه له‌و‌یدا ئی‌جرامی به عومره دابه‌ست، وه سی‌خو‌ر‌پ‌یک‌ی له هو‌زی خو‌زاعه^(۳) نارد، وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ر‌پ‌وشت هه‌تا گه‌شته گو‌ماو‌ه‌که‌ی^(۴) نه‌شتات، سی‌خو‌ر‌م‌که هاته‌وه بو‌لای و وتی: بی‌گومان قو‌رمیش هی‌زی زو‌ری کو‌کردو‌ته‌وه له دژت، بی‌گومان له هه‌موو تیره و هو‌زیک خه‌ل‌کیان له دژت کو‌کردو‌ته‌وه و ئه‌وان به نیازن جه‌نگت له‌گه‌ل بکه‌ن، وه ر‌پ‌گری ده‌که‌ن له چو‌ونه به‌یت و ناهیل‌ن عه‌مره بکه‌یت، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمو‌وی: ((ئه‌ی خه‌ل‌کینه رای خو‌تانم پی‌ بل‌ین، ر‌اتان لی یه که بده‌ین به‌سه‌ر مال و خاو خیزانی نه‌وان‌دا که دمیانه‌و‌ی ر‌پ‌گری سه‌ردانی مالی خوامان لی بکه‌ن، جا نه‌گه‌ر هاتن و په‌لاماریان داین، نه‌وه خوا ﷺ به‌رگری سی‌خو‌ری له بته‌رستان کردووه^(۵)، وه نه‌گه‌ر نه‌هاتن به تالان کراوی و روو‌تکراو‌می به‌جییان دی‌ل‌ین (بی‌ مال و خاو خیزان دمیانه‌یل‌ینه‌وه)، ئه‌بو به‌کر ﷺ وتی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ

(۱) بروانه: ١٦٩٤، ١٦٩٥.

(۲) هه‌زار و چوار‌سه‌د.

(۳) تا سوسه‌ی هه‌والی دو‌ژمنی بو‌ بکات که ناوی بی‌شری کور‌ی سو‌فیان بوو. بروانه : ارشاد الساری، ٢٠٢/٩.

(۴) غه‌دیر: به گو‌لاو‌یک‌یش ده‌ل‌ین ناوی بارانی تیا ماب‌یت‌ه‌وه، وه به رو‌وباری‌ش ده‌وتر‌ئ. بروانه ئه‌لو‌نج‌د به‌کوردی، ٦٦٨/٢.

(۵) وەك ئەوه وابە هەر له سه‌ره‌تاوه سی‌خو‌ر‌مان نه‌نارد‌یی به‌یی واده رو‌وبه‌رو‌وی به‌کتر ده‌بو‌ینه‌وه.

تۆ به نیازی سهردانی ئەم بهیته (کابه) هاتوویت ناتهووی کهس بکۆزی و جهنگی له دژی کهس بکهیت، کهواته ڕوو به کهعبه ڕپۆ، جا ههر کهس ڕپگری کهعبه مان لێ بکات جهنگی له دژ دهکهین، پێغه مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((به ناوی خواوه ڕپۆن)).

٤١٨٠-٤١٨١- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ، وَالْمُسَوَّرَ بْنَ مَخْرَمَةَ يُخْبِرَانِ خَبْرًا مِنْ خَبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي عُمْرَةِ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَكَانَ فِيمَا أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْهُمَا أَنَّهُ لَمَّا كَاتَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سُهَيْلَ بْنَ عَمْرٍو، يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى قَضِيَّةِ الْمُدَّةِ، وَكَانَ فِيمَا اشْتَرَطَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو أَنَّهُ قَالَ: لَا يَأْتِيكَ مِنَّا أَحَدٌ وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكَ إِلَّا رَدَدْتَهُ إِلَيْنَا، وَخَلَيْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ. وَأَبَى سُهَيْلٌ أَنْ يَقَاضِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا عَلَى ذَلِكَ، فَكَرِهَ الْمُؤْمِنُونَ ذَلِكَ وَامْتَعَصُوا، فَتَكَلَّمُوا فِيهِ، فَلَمَّا أَبَى سُهَيْلٌ أَنْ يَقَاضِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا عَلَى ذَلِكَ، كَاتَبَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَرَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا جَنْدَلٍ بْنُ سُهَيْلٍ يَوْمَئِذٍ إِلَى أَبِيهِ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَلَمْ يَأْتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحَدٌ مِنَ الرِّجَالِ إِلَّا رَدَّهُ فِي تِلْكَ الْمُدَّةِ وَإِنْ كَانَ مُسْلِمًا، وَجَاءَتِ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ، فَكَانَتْ أُمُّ كَلْثُومٍ بِنْتُ عُقْبَةَ بْنِ مُعَيْطٍ مِمَّنْ خَرَجَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهِيَ عَاتِقٌ، فَجَاءَ أَهْلُهَا يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَرْجِعَهَا إِلَيْهِمْ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْمُؤْمِنَاتِ مَا أَنْزَلَ^(١).

٤١٨٠-٤١٨١- ئیبنو شیهاب ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: عوروه‌ی کوردی زوبه‌یر ده‌گیرێته‌وه له مه‌روانی کوردی چه‌که‌م و میسومری کوردی مه‌خرمه‌ی (ڕه‌زای خوا له خۆی و باوکی بی) بیست هه‌واڵیکان گێڕایه‌وه له هه‌واڵی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌رباره‌ی عومره‌ی حوده‌یبیه، ئەنجا له‌و هه‌واڵانه‌ی عوروه له هه‌ردووکیانه‌وه (مه‌روان و میسوم) بۆی گێڕایه‌وه که کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ڕۆژی حوده‌یبیه‌دا

لهسهر بابهنی رپکهوتن بۆماوهیهکی دیاری گراو، لهگهڵ سووهیلی کورپی عهمردا نامه‌ی (رپکهوتنی) نووسی، جا لهو مهرجانه‌ی سووهیلی کورپی عهمر به مهرجی گرت نهوه بوو وتی: هه‌رکەس له لای ئی‌مه‌وه هات بۆ لای تو با لهسهر نایینه‌که‌ی تۆش بێت ده‌بی بی‌گێرپه‌ته‌وه بۆ لای ئی‌مه، هه‌قت به‌سهر ئی‌مه و نه‌و که‌سه‌وه نه‌بی (چی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌ین)، سووهیل رازی نه‌بوو له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپک بکه‌وی به‌و مهرجه نه‌بی‌ت، جا باوم‌دارانی‌ش نه‌و مهرجه‌یان پی ناخۆش بوو قورس بوو له‌سه‌ریان، له‌و بارمه‌یه‌وه قسه‌یان کرد^(۱)، جا که سووهیل رازی نه‌بوو که له‌سهر نه‌و مهرجه نه‌بی‌ت له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپک بکه‌وی‌ت، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپکه‌وتنه‌که‌ی له‌گه‌ڵدا نووسی و پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بو جه‌نده‌لی کورپی سووهیلی له‌و رۆژ‌دا گه‌راند‌وه بۆ سووهیلی کورپی عه‌مری باوکی، با مسو‌لمانیش بوایه نه‌نجا ئافه‌رتانی کۆچه‌ر هاتن (بۆ‌لای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ)، وه ئومو که‌لسومی کچی عوقبه‌ی کورپی موعه‌یت له‌و ئافه‌رتانه‌ بوو‌کۆچی کرد‌بوو بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که ئافه‌رتیکی گه‌نج بوو، جا که‌س و کاره‌که‌ی هاتن داوایان له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که بی‌گێرپه‌ته‌وه بۆیان، (نه‌ی‌گێرپه‌یه‌وه) تا خ‌وای به‌رز و بلند نه‌و نایه‌تی دابه‌زاند درمه‌اردی ئافه‌رتی باوم‌دار که دایه‌به‌زاند^(۲).

٤١٨٢ - قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، رَوَتْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ هَاجَرَ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ﴾ ۱۲ الممتحنه. وَعَنْ عَمِّهِ قَالَ: بَلَّغْنَا حِينَ أَمَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ ﷺ أَنْ يَرُدَّ إِلَى الْمُشْرِكِينَ مَا أَنْفَقُوا عَلَى مَنْ هَاجَرَ مِنْ أَزْوَاجِهِمْ، وَبَلَّغْنَا أَنَّ أَبَا بَصِيرٍ فَذَكَرَهُ بِطَوْلِهِ^(۳).

(۱) وتیان: سبحان الله چون کەسێک باوم‌ بی‌نی بگه‌رپه‌ته‌وه بۆ لای بته‌رستان.

(۲) نایه‌تی ده‌ی سو‌ره‌ی مومته‌حه‌نه: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ وَمِنْ...)

(۳) به‌روانه: ۳۷۱۲.

٤١٨٢- عورودى كورپى زوبهپىر له عائىشه وه عليه السلام دهگيرپتته وه كه خيزانى
پيغه مبه ره عليه السلام دهلى: پيغه مبه رى خوا عليه السلام هه ركام له نافرمان كوچى بكردايه
به م نايه ته ^(١) تاقى ده كردنه وه، (ئهى پيغه مبه رى عليه السلام هه ركاتبك نافرمانى
ئيماندار هاتن بولات كه پهمانت له گه ل ببهستن له سهر ئه وهى كه هيچ شتيك
به هاوبه شى خوا دانه نيئن و دزى و داوين پيسى نه كه ن و مندا لانى خويان
نه كوژن و هيچ جوړه بوختانيك له نيوان دهست و پيياندا هه ئنه بهستن و بى
فه رمانيت نه كه ن له كارى چاكدا، ئه وسا پهمانيان ببهسته وه له خوا داواى لى
خوشبونيان بو بكه، به راستى خوا لى خوشبوى مهربانه)

وه (هەر برازای ئیبنو شهاب) له ئیبنو شیهابی مامیهوه دهگیرێتەوه به (هه‌مان رینگه‌ی پێشوو) ده‌ڵێ: ئه‌وه‌مان پێگه‌یشتوو کاتی خوا فه‌رمانی به پێغه‌مبه‌رکه‌ی ﷺ کرد که ئه‌وه‌ی بته‌پرستان خه‌رجیان کردوو له‌ مارمی و شتی تر، ئه‌و هاوسه‌رانه‌یان که کو‌چیان کردوو بو‌ (مه‌دینه) بو‌یان بگێر‌ه‌وه، پێشمان گه‌شتوو که ئه‌بو به‌صیر. ئیتر به‌ درێژی باسه‌که‌ ده‌گیرێت‌ه‌وه.

٤١٨٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه خَرَجَ مُعْتَمِرًا فِي الْفِتْنَةِ، فَقَالَ: إِنْ صُدِدْتُ عَنِ الْبَيْتِ صَنَعْنَا كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَأَهْلَ بِعُمْرَةٍ مِنْ أَجْلِ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ عَامَ الْحَدِيثِ ^(٢).

۴۱۸۳- نافع دمگیر پتموه که عهبدوللای کورپی عومەر ﷺ له کاتی ناژاوه کهدا^(۳) پوشت بو عومره، وتی: نهگەر پیگری جوونه کابهم لی کرا له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷻ جیمان کرد بهو جوړه دمکه، ئیتیر ئیحرامی به عومره

(۱) که تفسیر و رانمکمی نهوهیه نویسیومانه.

(۲) بیروانه: ۱۶۳۹.

(۳) که جنگ و رویمروو بوونموه بوو له ننیوان چه جاج و عمبدوللای کوری زوبمیردا (رمزی خولیان لی بی).

دابەست، لەبەر ئەوەی لە سائی خودەیبییهدا پیغەمبەری خوادا ﷺ ئیحرامی به عومره دابەست.

٤١٨٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ أَهَلَ وَقَالَ: إِنَّ حِيلَ بَنِي وَبَيْنَهُ لَفَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ حَالَتْ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ. وَتَلَا: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ۖ﴾ (١) الأحزاب (١).

٤١٨٤- نافیع دهگیریتەوه له ئیبنو عومرهوه ﷺ که ئەو ئیحرامی دابەست وتی: ئەگەر پێگری کرا لە نیوان من و کەعبەدا، بێگومان بهو جوړه دهکەم پیغەمبەر ﷺ کردی کاتی کافرانی قورمیش پێگریان کرد، لە نیوان ئەو گەشتن به بهیت، ئەمجا ئیبنو عومەر ئەم نایەتە ی خویندەوه (بەراستی لە پیغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین پێشەوایەتی و سەرمەشق هەیە بۆ ئێوم).

٤١٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ أَنََّّهُمَا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ. وَحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ بَعْضَ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَهُ: لَوْ أَقَمْتُ الْعَامَ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ لَا تَصِلَ إِلَى الْبَيْتِ. قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ، فَتَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ هَدَايَاهُ وَحَلَقَ، وَقَصَرَ أَصْحَابُهُ، وَقَالَ: "أَشْهَدُكُمْ أَنِّي أُوجِبْتُ عُمْرَةً". فَإِنْ خُلِيَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْبَيْتِ طُفْتُ، وَإِنْ حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْبَيْتِ صَنَعْتُ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَسَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ: مَا أَرَى شَأْنَهُمَا إِلَّا وَاحِدًا، أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أُوجِبْتُ حَجَّةً مَعَ عُمْرَتِي. فَطَافَ طَوَافًا وَاحِدًا وَسَعْيًا وَاحِدًا، حَتَّى حَلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا^(٢).

(١) پروانه: ١٦٣٩.

(٢) پروانه: ١٦٣٩.

٤١٨٥- نافع ده‌گیرپته‌وه که عه‌به‌یدوللای کوری عه‌بدوللا و سالیمی کوری عه‌بدوللا هه‌ردووکیان بۆیان گیرایه‌وه که هه‌ردووکیان هسه‌یان له‌گه‌ل عه‌بدوللا (ی باوکیان) دا کرد، هه‌رومها نافع له‌یه‌کی له‌کوران عه‌بدوللاوه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که به‌عه‌بدوللای وتوووه خۆزگه‌ نهم سال دانیشیتایه (و نه‌پۆشتیتایه بۆ حج)، چونکه‌ به‌پراستی دوترسم که نه‌گه‌یه‌ به‌یت، عه‌بدوللا وتی: له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ پۆشتین (بۆ حج) نه‌نجا کافرانی قورمیش پێگریان کرد له‌ جیوه‌ به‌یت، بۆیه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ وشتره‌ دیاریه‌کانی سه‌ربری خۆی هاوه‌لانی سه‌رتاشن و کورت کردنه‌میان کردجا عه‌بدوللای وتی: ئیوه‌ شایه‌ت بن عومره‌م له‌سه‌ر خوم پێویست کرد، جا نه‌گه‌ر پێگر نه‌بوون له‌ نیوان و من و که‌عه‌دا ته‌واف ده‌که‌م، وه‌ نه‌گه‌ر پێگر بوون له‌ نیوان من و گه‌شتنم به‌ که‌عه‌ به‌و جۆره‌ ده‌که‌م، که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ماومیه‌ک پۆشت له‌ پاشان فه‌رمووی: واده‌زانم کاروباری حج و عومره‌ وه‌ک یه‌ک وایه‌، ئیوه‌ به‌ شایه‌ت بن که‌ حه‌جم له‌گه‌ل عومره‌که‌م له‌سه‌ر خوم پێویست کرد بوو، نه‌نجا یه‌ک ته‌وافی کرد و یه‌ک هاتوچۆی سه‌فا و مه‌رو‌ی کرد بۆ (حج و عومره‌که‌ی) هه‌تا حه‌لال بوو ئیحرامی شکاند له‌ هه‌ردووکیان.

٤١٨٦- حَدَّثَنِي شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، سَمِعَ النَّضْرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا صَخْرٌ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: إِنَّ النَّاسَ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ عُمَرَ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ، وَلَكِنْ عُمَرُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَرْسَلَ عَبْدَ اللَّهِ إِلَى فَرَسٍ لَهُ عِنْدَ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ يَأْتِي بِهِ لِيُقَاتَلَ عَلَيْهِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَبَايِعُ عِنْدَ الشَّجَرَةِ، وَعُمَرُ لَا يَذِرِي بِذَلِكَ، فَبَايَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ، ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى الْفَرَسِ، فَجَاءَ بِهِ إِلَى عُمَرَ، وَعُمَرُ يَسْتَلْنِمُ لِلْقَتَالِ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَبَايِعُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ - قَالَ: فَأَنْطَلَقَ فَذَهَبَ مَعَهُ حَتَّى بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَهِيَ الَّتِي يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ عُمَرَ^(١).

۴۱۸۶- نافیع دهلی: بېگومان دهلین به دلتیاییه وه نیبنو عومهر پېش عومهر (ی باوکی) ﷺ مسولمان بووه، به لام نه مه وا نییه، به لکو عومهر ﷺ له رۆزی (غهزای) حودمیبیه دا عهبدوللای نارد بو هینانی نه سپکی (عومهر)، خوی که لای پیاویکی نه نصاری بوو تا به سواری جهنگ بکات، (که عهبدوللای دپروات) لهو کاته دا پیغه مبهری خوا ﷺ لای درهخته که دا پهمان و مردگری (له هاوه لآن)، عومهریش ﷺ به مه نازانیت، نهجا عهبدوللای ﷺ پهمان دمدات به پیغه مبهری ﷺ له پاشان دپروات بو نه سپه که و دمیتهنی بو عومهر ﷺ، عومهریش زری له بهر دمکرد بو جهنگ، نهجا عهبدوللای ههوالی دا به عومهر ﷺ که پیغه مبهری خوا ﷺ له ژیر درهخته که دا پهمان و مردگری (له هاوه لآن)، وتی: نهجا عومهر دپروات و عهبدوللای له گهلی دپروات تا پهمان دمدات به پیغه مبهری خوا ﷺ، نهو باسه یه که خه لکی دهلین نیبنو عومهر پېش عومهر ﷺ مسولمان بووه.

۴۱۸۷ - وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيُّ، أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، تَفَرَّقُوا فِي ظِلَالِ الشَّجَرِ، فَإِذَا النَّاسُ مُحْدِقُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، انْظُرْ مَا شَأْنُ النَّاسِ قَدْ أَحْدَقُوا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَوَجَدَهُمْ يَبَايِعُونَ، فَبَايَعَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عُمَرَ، فَخَرَجَ فَبَايَعَ^(۱).

۴۱۸۷- نافیع دهگیرپته وه له نیبنو عومهر وه ﷺ دهلی: له رۆزی (غهزای) حودمیبیه دا له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ بوون، جا بلاوبونه وه بو پشودان له ژیر سیبهری درهخته کاند، له وکاته دا خه لکه که چوار دموری پیغه مبهریان ﷺ دابوو، (عومهر) وتی: نهی عهبدوللای سهیرکه بزانه خه لکی جییانه که

چوارده‌وری پیغه‌مبه‌ری خوایان ﷺ داوه، (ئه‌ویش چوو) بینی په‌یمان دهمدن (به پیغه‌مبه‌ر ﷺ، عه‌بدو‌ل‌ل‌اش په‌یمانی دا له پاشان گه‌راپه‌وه بو لای عومه‌ر ﷺ، ئه‌وسا عومه‌ریش روشت په‌یمانی دا (به پیغه‌مبه‌ر ﷺ).

٤١٨٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَرِّ، حَدَّثَنَا يَعْلَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أُوَيْسٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ اعْتَمَرَ قَطَافَ فَطَفْنَا مَعَهُ، وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ، وَسَعَى بَيْنَ الصَّافَا وَالْمَرْوَةِ، فَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ؛ لَا يُصِيبُهُ أَحَدٌ بِشَيْءٍ^(١).

٤١٨٨- ئیسماعیل ده‌لی: له عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کوری ئه‌بو ئه‌وه‌فام ﷺ بیست وتی: ئیمه له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووین کاتی عومه‌ری کرد، ئه‌نجا ئه‌و ته‌وافی کرد و ئیمه‌ش له‌گه‌ئیدا ته‌وافمان کرد، نو‌یزی کرد ئیمه‌ش له خزمه‌تیدا نو‌یزکان کرد، له نیوان صه‌فا و مه‌رومدا هاتو‌چۆی کرد، جا ئیمه (چوار دهورمان دابوو) له خه‌لکی مه‌ککه ده‌مان پاراست، نه‌وه‌ک که‌سی‌ک زیانی بی بگه‌یه‌نی‌ت.

٤١٨٩- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَصِينٍ قَالَ: قَالَ أَبُو وَائِلٍ: لَمَّا قَدِمَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ مِنْ صَفِّينَ أَتَيْنَاهُ نَسْتَخْبِرُهُ، فَقَالَ: اتَّهَمُوا الرَّأْيَ، فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَلَوْ أَسْتَطِيعُ أَنْ أُرَدَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَمْرَهُ لَرَدَدْتُ، وَاللَّهِ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، وَمَا وَضَعْنَا أَسْيَافَنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا لِأَمْرِ يُفْطَعُنَا إِلَّا أَسهَلَنَ بِنَا إِلَى أَمْرِ نَعْرِفُهُ قَبْلَ هَذَا الْأَمْرِ، مَا نَسُدُّ مِنْهَا خُصْمًا إِلَّا أَنْفَجَرَ عَلَيْنَا خُصْمٌ مَا نَدْرِي كَيْفَ تَأْتِي لَهُ^(٢).

٤١٨٩- ئه‌بو وائیل^(٣) وتی: کاتی سه‌هلی کوری هه‌نه‌یف ﷺ له (صفین)^(٤) گه‌راپه‌وه، چووینه خزمه‌تی و داوای هه‌وال و دهنگ و باسمان لی کرد، سه‌هل وتی: گومان

(١) بروه: ١٦٠.

(٢) بروه: ٣١٨١.

(٣) که ناوی شه‌یقی کوری سه‌له‌مه‌یه. بروه: ارشاد الساری، ٢٠٩/٩.

(٤) ئه‌و جه‌نگه بوو له نیوان سه‌هاس عملی و مو‌عاویمدا ﷺ روویدا.

له راز و بۆچوونی خۆتان بکهن، جا سویند به خوا دلنیا بن نهو رۆژهی نهو جهندهل (درايهوه به کافرانی قورمیش)، خۆم له پيش چاوه نهگهر بمتوانيايه فهرمانی پيغه مبهري خوا ﷺ رهد بکه مهوه پيی رازی نهيم و (جهنگ بکهين) رهدم دهکردوه (و جهنگيکی سه ختم دهکرد، به لام نه متوانی فرمانی پيغه مبهري ﷺ رهد بکه مهوه)، وه خوا و پيغه مبهري کهي زانترن (به رژه وهندی له چیدايه)، پيش نهيم گاره (نازاوهی نیو موسولمانان) نييمه بۆ ههرکاری قورس و گران بويی و شیرکانمان نابيته سهر شانمان (له پيناو خوادا)، نهو شیر له سهرشان نانه نييمه ي بردووه بۆ کاریکی رهوا و باش، نهيم (نازاوهی نیو موسولمانانه) لایه کی چاک دهکهين و پينه ي دهکهين، چهند لایه کی تری به ردمبی و دمهقی پروو به پروومان دمبيته وه، نازانين چۆن چاره ي بکهين^(۱).

۴۱۹۰- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى عَلِيَّ النَّبِيُّ ﷺ زَمَنَ الْحُدَيْيَةِ، وَالْقَمَلُ يَتَنَازَرُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: "أَيُّؤَذِيكَ هَؤُلَاءِ رَأْسُكَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "فَاخْلُقْ وَصُمَّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً". قَالَ أَيُّوبُ: لَا أَذْرِي بِأَيِّ هَذَا بَدَأَ^(۲).

۴۱۹۰- ئيبنو نهبي لهيلا له كهعبي كوري عوجره وه ﷺ دهگيرپته وه دهلی: پيغه مبهري ﷺ له (عومره ي) حودميببييه دا هاته لام، لهو كاته دا نهسبي به پرووخسارمدا دادمباري و دمهاته خوار، پيغه مبهري ﷺ فهرمووي: ((نهو جانه و مرانه ي به سهرته و ميه نازارت دمدا ت؟)) وتم: به لی، فهرمووي: ((كهواته سهرت بتاشه و سی رۆژ به رۆژوو به، يان خواردنی شەش ههزار بده، يان قوربانیهك سهر بجه))، ئه يوب دهلی: نازانم له كام بهم سيانه دهستی پی گرد.

(۱) نهومی سهرموه مانا به کی تریش ههلمگریت: ومك كوندیهك وابه لایه کی كونی تی ببیت پینه ي كهیت، له چهند لایه کی

ترموه گون ببیت و نمتوانریت پینه ي بگریت و چاک بگریتموه.

(۲) پروانه: ۱۸۱۴.

٤١٩١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هِشَامٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هُشَيْنٌ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْحُدَيْبِيَةِ وَنَحْنُ مُخْرِمُونَ، وَقَدْ حَصَرَنَا الْمُشْرِكُونَ قَالَ: وَكَأَنْتَ لِي وَفَرَّةً، فَجَعَلَتِ الْهَوَامُ تَسَاقُطُ عَلَى وَجْهِهِ، فَمَرَّ بِِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "أَيُّذِيكَ هَوَامُ رَأْسِكَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: وَأَنْزِلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ، فَنُذِيتُ مِنْ صِيَامِهِ أَوْ سَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ (١٣١) البقرة.

٤١٩١- كه عبی کوری عوجره وه ﷺ ده لئ: ئیمه له حودمییبیه دا له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ بووین و ئیمه له ئیحرامدا بووین، له وکاته دا بته پرسته کان ریگریان لی کردین بجینه مهککه وه، منیش هزی سهرم زور بوو تا گوینچه کانم دمبوو، نه نجا نه سپی و جانه و مر به پروو خسارمدا دهاته خواره وه، پیغه مبه ریش ﷺ به لامدا تیپه ری و هه رمووی: ((نایا نه و جانه و مرانه ی سهرت نازارت دمدات؟)) وتم: به لئ، ئیر نه م نایه ته دابه زی: (جا نه گهر که سیکتان نه خوش بوو یان نازاریک له سه ریدا بوو، (نه گهر سه ری تاشی) بریتییه ک بدات که پرۆوو (ی سی پرۆره) یان خیریک یان هوربانیه ک بکات).

٣٨ - باب قِصَّةِ عُكْلٍ وَعَرِيْنَةَ

٤١٩٢- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسًا ﷺ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَاسًا مِنْ عُكْلٍ وَعَرِيْنَةَ قَدِمُوا الْمَدِيْنَةَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَتَكَلَّمُوا بِالْإِسْلَامِ فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ، وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رَيْفٍ. وَاسْتَوْخَمُوا الْمَدِيْنَةَ، فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِذَوْدٍ وَزَاعٍ، وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ، فَيَسْتَرْبُوا مِنَ الْبَانِيَا وَأَبْوَالِهَا، فَاَنْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بِغَدِ إِسْلَامِهِمْ، وَقَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ ﷺ.

وَاسْتَأْذَنُوا الدَّوْدَ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا أَعْيُنَهُمْ، وَقَطَعُوا أَيْدِيَهُمْ، وَتَرَكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى خَالِهِمْ^(۱).
 قَالَ قَتَادَةُ: بَلَّغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ كَانَ يَحُثُّ عَلَى الصَّدَقَةِ، وَيَنْهَى عَنِ الْمُثْلَةِ. وَقَالَ شُعْبَةُ وَأَبَانُ وَحَمَّادٌ عَنْ قَتَادَةَ: مِنْ عُرَيْتَةٍ. وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ وَأَبُو بَرٍّ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ عُكْلٍ.

۳۸- باسی به رسرهاتی عوکل و عورهینه

۴۱۹۲- هه تاده دهگپرتههوه كه نه نهس ﷺ بوى گپرانهوه كه كهسانيك له (هوزى) عوكل و عورهينه هاتن بومهدينه بو خزمهتى پيغه مبهري ﷺ شايه تومانيان هينا و مسولمان بوون، جا وتيان: نهى پيغه مبهري خوا ﷺ بيگومان نيمه خهلكى نازهل و وشتر دار بووين و خهلكى لادى و كشتوكال نه بووين، خواردن و ناو و ههواى مهدينه يان پى نه كهوت، جا پيغه مبهري خوا ﷺ فهرماني كرد بو يان كه چهند وشترىكى شيراو شوانيك و فهرماني پيكردن له گهل وشترمكندا دهرچن له مهدينه، نهجا له شير و ميزى وشترمگان بخونهوه، نيتر نهوانيش دهرچوون و رويشتن (له شير و ميزى وشترمكانيان خواردموه)، تاكاتى له شويى بهرده لانه رېشه كه (ى مهدينه دا) بوون، پاشگه زبوونهوه دواى مسولمان بونيان، شوانه كهى پيغه مبهريان ﷺ كوست و وشترمكانيان دايه بهر و بردنيان، نهجا نه م ههواله گهسته پيغه مبهري ﷺ و چهند كهسيكى نارد به شويانياندا (گرتنيان و هينانيانهوه بو مهدينه)، نهوسا فهرماني كرد به بزمارى سوروكراو چاويان ههلكولن و دهستان برين و له شويى بهرده لانه رېشه كهى مهدينه دا وازيان لى هينرا، تا بهو حاله يانهوه مردن

ههتاده دهلی: که پیغمه مبهەر ﷺ له پاش نهو پرووداوه هانی مسوولمانانی دهدا له سهەر مال به خشین، وه برینی نه ندامه کانی جهسته و شیواندنی هه دهغه کرد. وه شوعبه و نه بان و ههماد گپراویانه ته وه له ههتاده له نه نه سه وه کهسانیک له عورمهینه^(۱).

وه په حیای کوری نه بو که سیر و نه یوب گپراویانه ته وه له نه بو قیلابه وه، نه ویش له نه نه سه وه ﷺ وتی: جهند که سیک له عوکل هاتن (بو مه دینه).

۴۱۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَالْحَجَّاجُ الصَّوَّافُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو رَجَاءٍ مَوْلَى أَبِي قِلَابَةَ، وَكَانَ مَعَهُ بِالشَّامِ - أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ اسْتَشَارَ النَّاسَ يَوْمًا: قَالَ: مَا تَقُولُونَ فِي هَذِهِ الْقِسَامَةِ؟ فَقَالُوا: حَقٌّ، قَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَقَضَتْ بِهَا الْخُلَفَاءُ، قَبْلَكَ. قَالَ: وَأَبُو قِلَابَةَ خَلَفَ سَرِيرِهِ. فَقَالَ عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ: فَأَيْنَ حَدِيثُ أَنَسٍ فِي الْعُرَتَيْنِ؟ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: إِنِّي حَدَّثْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ. قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ: مِنْ عُرَيْنَةٍ. وَقَالَ أَبُو قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ: مِنْ عُكْلٍ. ذَكَرَ الْقِصَّةَ^(۲).

۴۱۹۳- نه یوب و هه ججای صه و و اف وتی: نه بو په جای نازاد کراوی نه بو قیلابه بو ی گپرا مه وه - که نه بو په جا له شام له گهل نه بو قیلابه دا بوو - که عومه ری کوری عه بوله زیز رپوزیک راپوئری به خه لک کرد و وتی: نیوه جی ده لئین دهر باره ی نهو سویند خواردن به کومه له له سهەر کوشتن؟ نه وانیش وتیان هه ق راسته و پیغمه مبهری خوا ﷺ کاری پیکردوو و خه لیفه کانی پپش توش کاریان پی کردوو، (نه بو ره جا) وتی: نه بو قیلابه ش له دوا کورسیه که ی عومه ره وه بوو، نه نجا عه نبه سه ی کوری سه عید وتی: نه ی فهرمو و ده که ی نه نه س دهر باره ی

(۱) بهم سمنند و پنگایانه تمنها ناوی هوزی عورمه نه بان هیناوه، واته: نهو کهسانه له عورمه نه بوون.

(۲) پروانه: ۲۳۳.

عورمنیه‌کان کوا (چی لێ نه‌که‌ن)؟ نه‌بو قیلابه وتی: نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ
بو منی گێڕایه‌وه و باسی کرد.

وه عه‌بدوله‌زیزی کوری صوه‌هیب له نه‌نه‌سه‌وه گێڕایه‌تی‌ه‌وه که وتی:
که‌سانیک له عورمینه.

وه نه‌بو قیلابه له نه‌نه‌سه‌وه گێڕایه‌وه وتی: (که‌سانیک) له عوکل.
به‌سه‌رهاته‌که‌ی باس کرد.

۳۹ - باب غَزْوَةُ ذَاتِ الْقَرْدِ

وَهِيَ الْغَزْوَةُ الَّتِي أَغَارُوا عَلَى لِقَاحِ النَّبِيِّ قَبْلَ خَيْبَرِ ثَلَاثٍ.

٤١٩٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ
بْنَ الْأَكْوَعِ يَقُولُ: خَرَجْتُ قَبْلَ أَنْ يُؤَدَّنَ بِالْأُولَى، وَكَانَتْ لِقَاحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَرَعَى بِذِي
قَرْدٍ قَالَ: فَلَقِيتُنِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، فَقَالَ: أَخَذْتُ لِقَاحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ:
مَنْ أَخَذَهَا قَالَ: غَطَفَانُ. قَالَ فَصَرَحْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ: يَا صَبَاحَاهُ قَالَ: فَأَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ
لَابَتَيِ الْمَدِينَةِ، ثُمَّ انْدَفَعْتُ عَلَى وَجْهِي حَتَّى أَدْرَكْتُهُمْ وَقَدْ أَخَذُوا يَسْتَقْفُونَ مِنَ الْمَاءِ،
فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ بِنَبْلِي، وَكُنْتُ رَامِيًا، وَأَقُولُ:

أَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ... الْيَوْمَ يَوْمَ الرُّضْعِ

وَأَرْتَجِزُ حَتَّى اسْتَنْقَذْتُ اللَّقَاحَ مِنْهُمْ، وَاسْتَلَبْتُ مِنْهُمْ ثَلَاثِينَ بُرْدَةً. قَالَ: وَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ
وَالنَّاسُ، فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَدْ حَمَيْتُ الْقَوْمَ الْمَاءَ وَهُمْ عَطَاشٌ، فَابْعَثْ إِلَيْهِمُ السَّاعَةَ.
فَقَالَ: "يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ مَلَكَتْ فَاسْجِحْ". قَالَ: ثُمَّ رَجَعْنَا، وَبُرِدُنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى نَاقَتِهِ
حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ^(١).

۳۹- باسی غهزای زاتولقه رهد

بریتی په لهو غهزای که لهپر دایان بهسهر وشرهکانی پیغه مبهردا ﷺ و بردنیان، سی رۆژ پيش (غهزای) خه بهر.

۴۱۹۴- سه له مهی کوری نه کووه ﷺ دهلی: پيش نه وهی بانگی یه کهم (نویزی به یانی) بدری له (مه دینه)، رۆشتمه دمره وه وشره شیراکانی پیغه مبهردی خوا ﷺ له زی قهرمد دهله و مپران، (سه له مه) وتی: غولامیکی عه بدوره حمانی کوری عه و فم پی گه یشت و وتی: وشرهکانی پیغه مبهردی خوا ﷺ به تالان بران، وتم: کی بردنی؟ وتی: غه ته فان، سه له مه وتی: جا سی جار هاوارم کرد فریا که ون، سه له مه دهلی: به وه دهنگم گه یانده نیوان دوو بهرده لانه کهی مه دینه^(۱) له پاشان دمرچووم بی نه ملا و لا کردن تا به دیم کردن، له سهر ناوه که خه ریکی ناودانی وشرهکان بوون، دهستم کرد به تیر هاویشتن بویان، چونکه من تیر هاویشتری چاک بووم (له گهل تیر هاویشتنه که دا) دهمووت: من کوری نه کووعم، نه مپوش رۆژی تیاچوونی سپله کانه (تیرم تی دهگرتن و) هونراووم دهوت، تا هه موو وشرهکانم رزگار کرد له دهستیان و سی عاباشم به تالان لی گرتن، سه له مه دهلی: جا پیغه مبهردی و ﷺ خه لکه که هاتن، وتم: نهی پیغه مبهردی خوا ﷺ به دلنیا ییه وه ریگه م نه داوه نه وه که سانه ناو بخون نه وان زور تینون، ههر نیسته (چه گدار) بنیره به دوا یاندا^(۲) پیغه مبهردیش ﷺ فهرمووی: ((نهی کوری نه کووه دمه لالت هه بوو (به سه ریاندا) دهی لیبوردهی ومیهربان به))، سه له مه وتی: له پاشان گه راینه وه و پیغه مبهردی خوا ﷺ به سواری وشره که له پاشکوی خویدا سواری کردم تا هاتینه وه مه دینه.

(۱) واته، هه موو مه دینه م به ناگا هیئا و دام به گویندا.

(۲) نیبنو سمعید دمه بریتیه وه که سه له مه وتی، نه گهر پیغه مبهردی ﷺ له گهل سمه که سدا بمنیریت به دوا یاندا خوین و نه وهی

په یانه له ولاخ و شت و مهک هه موویان بۆ دهنم (ارشاد الساری ۲۱۳/۹).

۴۰ - باب غَزْوَةُ خَيْبَرَ

۴۱۹۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ الثُّعْمَانَ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ خَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصُّهْبَاءِ - وَهِيَ مِنْ أَدْنَى خَيْبَرَ - صَلَّى الْعَصْرَ، ثُمَّ دَعَا بِالْأَزْوَادِ فَلَمْ يُؤْتِ إِلَّا بِالسَّوِيقِ، فَأَمَرَ بِهِ فَتُرِيَ، فَأَكَلَ وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ، فَمَضَمَضَ وَمَضْمَضْنَا، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(۱).

۴۰- باسی غهزای خهیهبر

۴۱۹۵- بوشهیری کورپی یه سار دمگیریتیهوه: که سومیدی کورپی نوعمان بوئی گیراپیهوه که نهو سائی جهنگی خهیهبر له گهل پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆشت ههتا گه یشته نه سههبا - که نزیکه له خهیهبرهوه- پیغه مبهبر ﷺ نوپزی عهسری کرد، پاشان داوای کرد تویشوو مکانی بینن، بهلام تهنها قاووت هیئرا، جا فهرمانی کرد و تهپرکرا، نهجا پیغه مبهبر ﷺ خواردی و ئیمهش خواردمان، پاشان ههستا بو نوپزی ئیواره، ناوی له دهمی رادا و ئیمهش ناومان له دهممان رادا، پاشان نوپزی کرد و دمست نوپزی نهگرتهوه.

۴۱۹۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ؓ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى خَيْبَرَ فَمَرْنَا لَيْلًا، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرٍ: يَا عَامِرُ أَلَا تُسْمِعُنَا، مِنْ هُنَيْهَاتِكَ. وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا فَنَزَلَ يَخْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ:
اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلِّنَا
فَاغْفِرْ فِدَاءَ لَكَ مَا أَبْقَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَاقَيْنَا
وَأَلْقَيْنَ سَكِينَةً عَلَيْنَا... إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَبْنَانَا
وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ هَذَا السَّائِقُ؟". قَالُوا: عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ. قَالَ: "يَرْحَمُهُ اللَّهُ". قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ. فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ، فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا أَمَسَى النَّاسُ مَسَاءَ الْيَوْمِ الَّذِي فَتَحَتْ عَلَيْهِمْ، أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَا هَذِهِ النَّيْرَانُ؟ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ؟". قَالُوا: عَلَى لَحْمٍ. قَالَ: "عَلَى أَيِّ لَحْمٍ؟". قَالُوا: لَحْمِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَهْرِيقُوهَا وَاكْسِرُوهَا". فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْ نُهْرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا؟ قَالَ: "أَوْ ذَاكَ". فَلَمَّا تَصَافَى الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ قَصِيرًا، فَتَنَازَلَ بِهِ سَاقَ يَهُودِيٍّ لِيَضْرِبَهُ، وَيَرْجِعُ ذُبَابٌ سَيْفِهِ، فَاصَابَ عَيْنَ رُكْبَةٍ عَامِرٍ، فَمَاتَ مِنْهُ. قَالَ: فَلَمَّا قَفَلُوا، قَالَ سَلَمَةُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِي، قَالَ: "مَا لَكَ؟". قُلْتُ لَهُ: فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "كَذَبَ مَنْ قَالَهُ، إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ - وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ - إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قُلَّ عَرَبِيٌّ مَشَى بِهَا مِثْلَهُ".
حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ قَالَ: "نَشَأَ بِهَا"^(۱).

۴۱۹۶- سه له مهی کوردی نه کوه ﷺ دهلی: له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ رۆشتین بوخه یبه، به شهو رۆشتین پیاوێک له قهومه که به عامیری وت: نهی عامیر بو له هونراوه کانت شتی کمان بو نالیت گوئی لی بگرین؟ عامیریش پیاوێکی شاعیر بوو، جا دابهزی دمستی کرد به شاعر ووتن به دمنگه وه بو خه لکه که و دمیوت:

خودایه نه گهر به هوێ تووه نه بوایه پینمون نه دمبووین

ز هکاتیشمان نه دهدا و نوێژمان نه دهکرد

(نهی پیغه مبهردا ﷺ) دهی لیمان خوښه به فیدات بین نهو فه رمانانهی نه مانکرد^(۲)

(۱) پروانه: ۲۴۷۷.

(۲) بان نمو شتانهی وازمان لی هیناوه به جیمان هیشتوه لمتاوان. پروانه: ارشاد الساری، ۲۳۵/۹.

وه لیمان خوشبه وه پیمان دامهزراو که، نهگهر پرووبه پرووی
 دوژمن بوینه وه، وه نارامی خۆت برژینه به سه زماندا
 نیمه نهگهر به سه زماندا هاوار و نه په بکری (له حق لادمین) مل نادمین
 که به نه په هاوارو به نیازن بینه سه زمان
 جا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((ئهو ناواز بیژه کییه؟)) وتیان: عامیری
 کوری نه کو ده، فهرمووی: ((په حمه تی خوی لی بی))، بیاوی له ناو خه لکه که
 وتی: نزای بو گرا بوو^(۱) نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بریا هیشتبات دلخۆش بین
 به ناوازه که ی^(۲)؟ نهجا هاتینه خه یبه ر که مارۆماندان تا تووشی برسیته کی
 سهخت بووین^(۳)، له پاشان خوی بهرز و بلند بووی فهتج کردن (و سهری
 خستن)، جا که ئیواره ی نهو رۆژهی که فهتج کران به سه ردا هات، خه لک
 ناگریکی زوریان کرده وه، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نهو ناگرانه چین له ژیر
 چیدا کردویانه ته وه؟)) وتیان: له ژیر گوشتدا فهرمووی: ((له ژیر چی
 گوشتیکدا؟)) وتیان: گوشتی کهری مالی، پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((بیریزن و
 مه نهجه له کان بشکینن))، جا بیاویک وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نهی بو
 گوشته که نه رزین و مه نهجه له کان بشوین؟ فهرمووی: ((یا وا بکه ن))، جا کاتی
 خه لکه که (هه ردوو به رهی جهنگ) ریز بوون و به رانه ر به گتری وهستان،
 شیره که ی عامیر کورت بوو، جا دایه پینا بویه وه بیدات له قاچی
 جوله که یه ک^(۴) نوکی شیره که ی گه رابوویه وه دابووی له کلاوه ی نه ژنوی عامیر و
 به وه مرد، سه له مه ده لئ: که پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لان گه رانه وه، سه له مه ده لئ:

(۱) که شهید بییت.

(۲) بۆچی نهو دوعاهت بۆ کرد نیر شهید دمی نامین بۆمان.

(۳) بهووی دریزه کیشانی گه مارۆکه.

(۴) که ناوی مهرحسب بوو.

پێغه‌مبهرم ﷺ بینی و دهستی گرتم و فهرمووی: ((چیته؟))، عهرزم کرد نهی پێغه‌مبهری خوا ﷺ باوک و دایکم به قوربانت بێ! ئه‌لێن که‌عامیر هه‌موو کردوه‌گانی پوچه‌ل بوته‌وه پێغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: ((ئه‌وه‌ی وای وتوه درۆی کردوه)) - دوو په‌نجه‌ی کو‌کردوه - و فهرمووی: ((ئه‌و زۆر هه‌ولدمر بوو (له‌چاکه و عیباده‌تدا) وه‌ خه‌بات گیر بوو، که‌م عهرمب (که‌س) هه‌یه به‌سه‌ر زه‌ویدا رۆشتبێت وه‌ک ئه‌و (عامیر) بێت)). (نیمامی بوخاری ده‌لی) قوته‌یه‌ به‌ بۆی گیرپاینه‌وه وتی: حاتیم بۆی گیرپاینه‌وه (پێغه‌مبهر ﷺ) فهرمووی: ((پێگه‌شتبێت له‌زه‌ویدا))، (له‌ حیاتی رۆشتبێ به‌سه‌ر زه‌ویدا).

٤١٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى خَبِيرَ لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا أَتَى قَوْمًا لَيْلًا لَمْ يُغْرِ بِهِمْ حَتَّى يُصْبِحَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ خَرَجَتِ الْيَهُودُ بِمَسَاحِيهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "خَرَبَتْ خَبِيرٌ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ"^(۱).

٤١٩٧- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گیرپایته‌وه که پێغه‌مبهری خوا ﷺ به‌شه‌و و رۆژ له‌ خه‌یه‌به‌ر - نه‌ریتی وابوو ئه‌گه‌ر برۆشتایه‌ته‌ سه‌ر گه‌لێک، شه‌و بوایه به‌ شه‌و نه‌یده‌دا به‌سه‌ریاندا تا رۆژ دمبوویه‌وه -جا که رۆژ بووه‌وه جوله‌که‌کان به‌ بێل و خاکه‌ناز و سه‌به‌ته‌کانیان‌وه (له‌قه‌لاکه‌یان) هاتنه‌ دمه‌وه، جا که پێغه‌مبهریان ﷺ بینی وتیان: وه‌لاهی موحه‌مه‌ده، موحه‌مه‌د و له‌شکره‌که‌ی (هاتن)، پێغه‌مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((خه‌یه‌به‌ر وێران ده‌بی له‌راستیدا ئیمه‌ هه‌ر کاتی دابه‌زینه‌ گورمه‌پانی هه‌ر گه‌لی رۆژی ئاگادار کراوانی به‌د و په‌شه‌)).

٤١٩٨ - أَخْبَرَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ صَبَحْنَا خَيْبَرَ بُكْرَةً، فَخَرَجَ أَهْلُهَا بِالْمَسَاحِي، فَلَمَّا بَصُرُوا بِالنَّبِيِّ ﷺ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ". فَأَصْبَحْنَا مِنْ لُحُومِ الْحُمْرِ؛ فَتَنَادَى مُنَادِي النَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَيَانِكُمْ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ، فَإِنَّهَا رِجْسٌ ^(١).

٤١٩٨- نه نه سی کوری مالیک رضي الله عنه دهلی: بهیانی زوو که رۆژ بوویه وه رۆشتینه خه بهر ^(٢)، نه نجاخه لکه که ی خه بهر (جوله که کان) به بیل و خاکه نازه وه هاتنه دمر وه له (قه لکه یان)، جا کاتی که پیغه مبهریان ﷺ بینی وتیان: وه لاهی نه وه موحه ممه ده، موحه ممه د و له شکر مه کی (هاتن)، پیغه مبه ریش ﷺ هه رمووی: ((نه لاهو نه که بهر خه بهر ویران ده بی، بیگومان نی مه هه ر کاتی دابه زینه گوره پانی هه ر گه لی رۆزی بیدار کراوانی به د و پشه))، هه ندی گوشتی گویدریژمان بهر که وتبوو (له سه ر ئاگره که بوو ده کولا)، جا جارچی پیغه مبه ر ﷺ جاری دا وتی: بیگومان خوا و پیغه مبه ر مه کی ﷺ ریگریتان لی ده که ن له (له خواردنی) گوشتی گویدریژ، چونکه به راستی پیسه.

٤١٩٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَاءَهُ جَاءٌ، فَقَالَ أَكَلَتِ الْحُمْرُ. فَسَكَتَ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: أَكَلَتِ الْحُمْرُ. فَسَكَتَ، ثُمَّ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: أَفْنَيْتِ الْحُمْرُ. فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَتَنَادَى فِي النَّاسِ، إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَيَانِكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَهْلِيَّةِ. فَأُكْفِيتِ الْقُدُورُ، وَإِنَّهَا لَتَقُورُ بِاللَّحْمِ ^(٣).

(١) بروانه: ٣٧١.

(٢) شهو گهشتوونه ته دمور و بهری خه بهر و بهیانی زوو جونمه سهریان.

(٣) بروانه: ٣٧١.

٤١٩٩- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌گیرته‌وه که که‌سیک هات بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و وتی: (گوشتی) گویدریژ خوراوه پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیده‌نگ بوو، پاشان دووه‌م جار هاته‌وه بو لای وت: (گوشتی) گویدریژ خوراوه، هه‌ر بیده‌نگ بوو، له پاشان جاری سییه‌م هاته‌وه بو لای وتی: (گوشتی) گویدریژ خوراوه، گویدریژمه‌کان ته‌واوکران و (هیچیان نه‌ما)، جا فه‌رمانی دا به‌جاردمریک ئه‌ویش به‌ناوخه‌لکه‌که‌دا جاری دا و وتی: بیگومان خوا و پیغه‌مبه‌رمه‌کی ﷺ (خواردنی) گوشتی گویدریژتان لی فه‌دمغه ده‌که‌ن، ئیتر مه‌نجه‌له‌کان رژی‌نران که گوشتی (گویدریژ) کولی ده‌دا تییاندا.

٤٢٠٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الصُّبْحَ قَرِيبًا مِنْ حَيْثُ بَغَلَسَ، ثُمَّ قَالَ "اللَّهُ أَكْبَرُ، حَرَبْتُ حَيْثُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذِرِينَ". فَخَرَجُوا يَسْعَوْنَ فِي السَّكَكِ، فَقَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُقَاتِلَةَ، وَسَبَى الدُّرِّيَّةَ، وَكَانَ فِي السَّبْيِ صَفِيَّةُ، فَصَارَتْ إِلَى دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ، ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا. فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ لِثَابِتٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، أَنْتَ قُلْتَ لَأَنْسَ: مَا أَصْدَقَهَا؟ فَحَرَّكَ ثَابِتٌ رَأْسَهُ تَصْدِيقًا لَهُ^(١).

٤٢٠٠- نه‌نه‌س ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوژی به‌یانی له نزیك خه‌یبه‌ر کرد به‌تاریکی (کو‌تای شه‌و سه‌رم‌تای کاتی به‌یانی، له پاشان فه‌رمووی: ((ئه‌للا‌هو ئه‌که‌به‌ر خه‌یبه‌ر وێران بوو، بیگومان ئییه‌ هه‌ر کاتی دابه‌زینه‌ گورمه‌پانی هه‌ر گه‌لی رۆژی بیدار کراوانی به‌د و ڕه‌شه‌))، جا (جوله‌که‌کان) هاته‌نه‌ دمرموه به‌کو‌لانه‌کانی خه‌یبه‌ردا هاتوو‌چۆیان ده‌کرد^(٢)، ئه‌نجا به‌ (فه‌رمانی)

(١) بروه‌نه: ٣٧١.

(٢) جا وتی: موحمم‌د و لشکره‌کی هاتن ئه‌نجا گه‌رانه‌وه بو ناو فه‌لاکه‌پان و گه‌مارو‌د‌دان دواتر خه‌یبه‌ر ئازاد کرا.

پێغه‌مبەر ﷺ جه‌نگاوهره‌کانیان کوژران و ژن و منداڵه‌کانیان به‌ دیل گیران، وه‌ له‌ ناو دیله‌ ئاوفرته‌کاندا صه‌فیه‌ی تیا بوو، که‌وته‌ لای دیحیه‌ی که‌لبی ﷺ، له‌ پاشان بو به‌هی پێغه‌مبەر ﷺ، پێغه‌مبهریش ﷺ نازاد کردنی کرده‌ مارمیی یه‌که‌ی، جا عه‌بدولعه‌زیز کوری صوه‌هیب به‌ سابیتی وت: نه‌ی باوکی موحه‌مه‌د، ئایا تو وت به‌ نه‌ه‌س چی کرده‌ مارمیی یه‌که‌ی ؟ سابیتیش سه‌ریکی له‌فاند که‌ به‌ئێ وایه‌ (من پرسیارم لی کرد).

۴۲۰۱- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ سَبَى النَّبِيُّ ﷺ صَفِيَّةَ، فَأَعْتَقَهَا وَتَزَوَّجَهَا. فَقَالَ ثَابِتٌ لَأَنَسٍ: مَا أَصَدَقَهَا قَالَ: أَصَدَقَهَا نَفْسَهَا فَأَعْتَقَهَا^(۱).

۴۲۰۱- نه‌ه‌ه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ صه‌فیه‌ی به‌ دیل گرت، نه‌نجا نازادی کرد و ماره‌ی کرد، جا سابیت به‌ نه‌ه‌ه‌سی وت: چی کرده‌ مارمیی، (نه‌ه‌ه‌س) وتی: خودی خو‌ی کرده‌ مارمیی و نازادی کرد.

۴۲۰۲ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُمَانَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: لَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْبَرَ - أَوْ قَالَ: لَمَّا تَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - أَشْرَفَ النَّاسُ عَلَى وَادٍ، فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ: بِالتَّكْبِيرِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا، إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ". وَأَنَا خَلَفَ دَابَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعَنِي وَأَنَا أَقُولُ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. فَقَالَ لِي: "يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ". قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِنْ كُنْزِ مِنَ الْجَنَّةِ؟". قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي. قَالَ "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ"^(۲).

(۱) بروانه: ۳۷۱.

(۲) بروانه: ۲۹۹۲.

۴۲۰۲- ئه‌بو موسای ئه‌شعهری رضی اللہ عنہ ده‌لی: کاتی پېغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ غه‌زای خه‌یبه‌ری کرد، یان وتی: له کاتیکدا پېغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ - ږوو به خه‌یبه‌ر دم‌ږوشت، خه‌لکه‌که گه‌شته سهر شیوئیک و به‌ده‌نگی به‌رز نه‌للاهو نه‌که‌ریان دم‌کرد (ده‌یان ووت) (اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ)، پېغه‌مبه‌ری خواش رضی اللہ عنہ فه‌رمووی: ((به‌زمیستان به‌ خوتاندا بیته‌وه دم‌نگتان به‌رز مه‌که‌نه‌وه^(۱)، بیگومان ئیوه‌ هاوار له‌زاتیکی که‌ر یان نادیار و دوور ناگه‌ن، دلنیا‌بن ئیوه‌ هاوار له‌زاتیکی بیسه‌ری نزیک ده‌که‌ن که‌ له‌گه‌لتان دایه (و ناگای لی‌تانه))، (ئه‌بو موسا ده‌لی: منیش له‌ دوا‌ی ولا‌غه‌که‌ی پېغه‌مبه‌ری خواوه رضی اللہ عنہ بووم، جا گو‌یی له‌ من بوو ده‌مووت: (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)، بو‌یه فه‌رمووی: ((ئه‌ی عه‌بدوللای کو‌ری فه‌یس))، وتم: ئه‌ی پېغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ له‌ خزمه‌ت‌دام^(۲)، فه‌رمووی: ((نایا وته‌یه‌کت نیشانده‌م که‌ گه‌نجینه‌یه‌که‌ له‌ گه‌نجینه‌کانی به‌هه‌شت؟)) وتم: به‌لی ئه‌ی پېغه‌مبه‌ری خوا باوک و دایکم به‌ قوربان‌ت بن، فه‌رمووی (ئه‌م زیکره‌یه): (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ).

۴۲۰۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم التَّمَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا، فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم إِلَى عَسْكَرِهِ، وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ، وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم رَجُلٌ لَا يَدْعُ لَهُمْ شَاذَةً وَلَا فَاذَةً إِلَّا اتَّبَعَهَا، يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ، فَقِيلَ: مَا أَجْزَأُ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: "أَمَّا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا صَاحِبُهُ. قَالَ: فَخَرَجَ مَعَهُ كُلُّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ، وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ: فَجَرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا، فَاسْتَعَجَلَ الْمَوْتُ،

(۱) یان ده‌نگ به‌رز مه‌که‌نه‌وه، یان نهرم و نیان بن له‌گه‌ل خوتان.

(۲) به‌ ده‌نگته‌وه هاتم یان گو‌یر به‌ه‌اتم.

فَوَضَعَ سَيْفَهُ بِالْأَرْضِ وَدَبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: "وَمَا ذَاكَ؟". قَالَ: الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ أَنْفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ، فَقُلْتُ: أَنَا لَكُمْ بِهِ. فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ، ثُمَّ جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا، فَاسْتَعَجَلَ الْمَوْتُ، فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَدَبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"^(۱).

۴۲۰۳- سه هلی کوری سه عدی ساعیدی ﷺ ده گپرتیه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له گهل بته رستاندا^(۲) بهیه که گهشتن و جهنگ له نیونیاندا به ربابوو، جاکاتی پیغه مبهری خوا ﷺ (دواي جهنگه که) گه راپیه وه بو لای له شکره که ی و بته رستانیش گه رانه وه بو لای له شکره که یان، له ناو هاوه لانی پیغه مبهری خوادا ﷺ پیاویکی تیاوو کوئی نه دمدا له هر که سیک له وان (جوله که کان)، تاک که وتبوو یا به ته نها بوو بواری نه دادا و شوینی ده که وت و به شمشیره که ی لئی دمدا (و دمی کوشت)، بویه و ترا؛ نه مپو که سمان سوود و قازانجی نه گه یاند نه ومنده ی فلانه که س قازانجی گه یاند و سوودی هه بوو (بو مان له دزی کافران)، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((به لام به دنیایه وه نهو پیاوه دۆزه خی یه))، نه نجا پیاویک له ناو خه لکه که دا وتی: من (به دزییه وه) هاوپی دمم^(۳)، (سه هل) ده لی؛ نیتر له گهل نهو پیاوه دمرچوو روشت، هه رکاتی بو هستایه نه میش له گه لیدا ده وستا، وه نه گهر په له ی بکردایه نه میش په له ی ده کرد له گه لیدا،

(۱) بروانه: ۲۸۹۸.

(۲) مهبست له بته رستان جوله که گانی خه به ره وک له فهرموودمکی دوا نه م فهرموودمنا رون دمیته وه که نه بو هور مبه ره

ﷺ ده گپرتیه وه به ژماره (۲۲۰۴).

(۳) تا بزانه دۆزه خی یه.

دهلّی: ئینجا پیاوهکه بریندار بوو به برینداربوونیکی سهخت، دهست به جی خوی گوشت، دهسکی شمشیرهکه له سهر زهویهکه دانا و لوتهکهی خسته نیوان ههردوو مه مکی، پاشان خوی دا به سهر شمشیرهکهیدا و خوی گوشت، نه نجا پیاوهکه (که شوینی که وتبوو) به پهله هات بولای پیغه مبهری خوا ﷺ و وتی: شایهتی نه دهم که تو پیغه مبهری خوات، ههرمووی: ((بو چی بووه؟)) وتی: نهو پیاوهی نیستا ههرمووت دۆزهخی یه، خه لکه که نهو ههرموودهی تویان لای قورس بوو، بویه وتم: من ههوالی نهوتان بو دهمزانم، نیت رۆشتم به دوایدا پاشان برینداربوو به برینداریکی سهخت، بویه پهلهی کرد له گوشتنی خویدا، دهسکی شمشیرهکهی خسته زهوی و لوتی شمشیرهکهی خسته نیوان ههردوو مه مکی، پاشان به ههموو توانای خوی دا به سهر شمشیرهکهیدا و خوی گوشت، پیغه مبهری خواش ﷺ ههرمووی: ((بیگومان کهسی وا ههیه کردهوه دهکات به کردهوهی خه لکی به ههشتی نهومندهی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا نهو کهسه دۆزهخییه، وه بیگومان کهسی واش ههیه کردهوه دهکات به کردهوهی دۆزهخی نهوهی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا به ههشتیه)).

۴۲۰۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: شَهِدْنَا حَبِيرَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ يَدْعَى الْإِسْلَامَ: "هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ أَشَدَّ الْقِتَالِ، حَتَّى كَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحَةُ، فَكَادَ بَعْضُ النَّاسِ يَرْتَابُ، فَوَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحَةِ، فَأَهْوَى يَدَهُ إِلَى كِتَابَتِهِ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهَا أَصْهُمًا، فَتَحَرَ بِهَا نَفْسَهُ، فَاشْتَدَّ رِجَالُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَدَقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ، انْتَحَرَ فَلَانٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ: "قُمْ يَا فَلَانُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ، إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ".

تَابَعَهُ مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

٤٢٠٤- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: نامادە (غەزای) خەبەر بووین، جا پیغەمبەری خوا ﷺ بە پیاویکی فەرموو لەوانە ی لە خزمەتیدا بوون وای نیشان دەدا کە مسوڵمانە، ((ئەم پیاوێ کە سێکی دۆزەخییە))، جا کە جەنگ دەستی پێ کرد پیاوێ کە بە سەخترین شیوێ جەنگ تازۆر شوینی بریندار بوو، بۆیە هەندێ کەس خەریک بوو گومان پەیدا کەن (لەرستی فەرموودە کە پیغەمبەر ﷺ)، ئەنجا پیاوێ کە نازاری برینەکانی هەست پێ کرد و (نارەحەت بوو)، جا دەستی برد بۆ تیردانە کە ی چەند تیریکی لێ دەرھێنا و خۆی پێیان سەر بری، جا چەند پیاویکی مسوڵمان بە پە لە هاتن وتیان: ئە ی پیغەمبەری خوا ﷺ خوا راستی فەرماشتە کە ی تۆی دەرخواست، فلان کەس خۆی سەر بری و خۆی کوشت، پیغەمبەری ﷺ فەرمووی: ((فلان کەس هەلسە و جارپەدە و رایگە یەنە کە بیگومان جگە لە باوەردار ناچیتە بە هەشتەو و بە راستی خوا پشتیوانی لەم نایینە دەکات و سەری دەخات بە پیاو خراپ.

مەعمەر لە زوھر یەو (ئەم فەرموودە ی گێراوئەو) و پالێشتی گێراوئەو کە ی شوێب دەکات.

٤٢٠٥ - وَقَالَ شَيْبٌ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ: أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: شَهِدْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ خَيْرَ. وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. تَابَعَهُ صَالِحٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ شَهِدَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ خَيْرَ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَسَعِيدٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(١).

٤٢٠٥- شەبیب لە یونسەو دەگێڕێتەو ئەویش لە ئیبنو شەهابەو دەلی: ئیبنو لموسەیبە و عەبدوهرەحمانی کورێ عەبدووللای کورێ کە عەب بۆیان گێراوەو کە ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ وتی: لە خزمەت پیغەمبەردا ﷺ نامادە (غەزای) خەبەر بووین

ئیبنو لوبارەك له یونسەو دەگیرێتەو له زوهریهو له سهعیدی کوری موسهیهو له پیغه مبهروه ﷺ.

سالح دمیگیرێتەو له زوهریهو و پالپشتی گیرانهوه که ی ئیبنولوبارەك دمکات^(۱).
زوبهیدی دهلی: زوهری بوی گیرامهوه که عهبدوهرهحمانی کوری کهعب بوی گیراپهوه که عوبهیدوللای کوری کهعب وتی: کهسیک له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ بهشداری (غهزای) خهیهری کردوو بوی گیرامهوه. وه زوهری دهلی: وه عوبهیدوللای کوری عهبدوللای و سهعید بویان گیرامهوه له پیغه مبهروه ﷺ.

۴۲۰۶- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ؟ قَالَ: هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ: أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، فَتَقَفْتُ فِيهِ ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ، فَمَا اسْتَكْنَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

۴۲۰۶- پهزیدی کوری نهبو عوبهید وتی: شوینهواری لیدانیکم بهلاقی سهلهمه ی کوری نهکومعهوه بینی، وتم: نهی نهبا موسلیم نهه لیدانه چییه؟ نهویش وتی: نهمه لیدانیکه له رۆژی غهزای خهیهردا بهرم کهوت، خهلکی وتیان: سهلهمه پیکرا (و بریندارکرا)، منیش رۆشتمه خزمهتی پیغه مبهر ﷺ نهویش سی جار هووی له شوینی برینهکه کرد، ئیتر تا ئیستا نازارم نهبووه.

۴۲۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: التَّقَى النَّبِيُّ ﷺ وَالْمُشْرِكُونَ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ فَافْتَتَلُوا، فَمَالَ كُلُّ قَوْمٍ إِلَى عَسْكَرِهِمْ، وَفِي الْمُسْلِمِينَ رَجُلٌ لَا يَدْعُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ شَاذَةً وَلَا فَاذَةً إِلَّا اتَّبَعَهَا فَضَرَبَهَا بِسَيْفِهِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجْزَأَ أَحَدَهُمْ مَا أَجْزَأَ فُلَانٍ. فَقَالَ: "إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَقَالُوا: أَئِنَّا مِنْ أَهْلِ

(۱) که هەردوو سەنەدەکە ديارهیان نەکردوووە چ غەزایەک بوو.

الْجَنَّةِ إِنْ كَانَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: لَأَتَّبِعَنَّهُ، فَإِذَا أَسْرَعَ وَأَبْطَأَ كُنْتُ مَعَهُ. حَتَّى جُرِحَ فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتُ، فَوَضَعَ نِصَابَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ، وَدَبَّابُهُ بَيْنَ تَدْيِينِهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَجَاءَ الرَّجُلُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ: "وَمَا ذَاكَ؟". فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ: "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَإِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"^(۱).

۴۲۰۷- سههل ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ له غهزایه کیدا له گهل بتپهرستان بهیهک گهیشتن و جهنگان، جا (دوای جهنگه که) ههر کوومه لیکیان گهرا نه وه بو لای له شکره که ی خویمان، له ناو مسولمانه کاندایا پیاو یکی تیدا بوو ههر کام له بتپهرستان جیا ببوایه ته وه یان به ته نها بوایه بواری نه دمدا وشوینی ده که وت وبه شیرمه که ی داید مگر ته وه، جا ووترا: نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ به راستی نه مرو کس نه ومنده ی فلان کس به که لک نه هات و سودی نه بوو، پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((نهو پیاو ده دۆزه خیه))، جا هاوه لآن وتیان: نه گهر نهو دۆزه خی بیت نیت کاممان به ههشتین؟! نهنجا پیاو یک له ناو خه لکه که دا وتی: سویند به خوا شوینی ده که وم جا نه گهر په له بکات یان هیواش بیت له گه لی دمبم، (له گه لیدا بوو) تا بریندار بوو، نهو په له ی کرد له مردنی خو ی، بو یه دهسکی شمشیره که ی خسته سهر زهوی و نوکه که شی خسته نیوان ههر دوو مه مکی و له پاشان خو ی دا به سهر شیرمه که دا و خو ی گوشت، نهنجا پیاو مکه ها ته وه بو خرمه تی پیغه مبهەر ﷺ وتی: شایه تی دهم که به راستی تو پیغه مبهەر خوایت، نهویش فهرمووی: ((بیگومان که سی وا هیه کرده دهکات به کرده ی خه لکی به ههشت، نهو ی له خه لکه وه دیاره، به لām له راستیدا نهو که سه دۆزه خی یه، وه بیگومان که سی واش هیه کرده دهکات به کرده ی خه لکی دۆزه خی، نهو ی له خه لکه وه دیاره، به لām له راستیدا به ههشتیه)).

۴۲۰۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الْخُرَاعِيُّ، حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ الرَّبِيعِ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ قَالَ: نَظَرَ أَنَسُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَرَأَى طَيَّالَسَةً، فَقَالَ: كَأَنَّهُمْ السَّاعَةُ يَهُودُ خَيْرٍ.

۴۲۰۸- نهبو عیمران دهلی: نههس ﷺ (له مرگهوتی بهصهردا) رۆزی ههینی سهیری خه لکه که ی کرد بینی (به زۆری) شالیان به سهر شانه وهیه، نههسیش وتی: لهم کاته دا نه لئی جوله که کانی خه یبه رن^(۱).

۴۲۰۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ ﷺ تَخَلَّفَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي خَيْرٍ، وَكَانَ رَمِدًا فَقَالَ: أَنَا أَتَخَلَّفُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَلَحِقَ، فَلَمَّا بَتْنَا اللَّيْلَةَ الَّتِي فُتِحَتْ قَالَ: "لَأُعْطِينَ الرَّايَةَ عَدَا - أَوْ لَيَأْخُذَنَّ الرَّايَةَ عَدَا - رَجُلٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، يُفْتَحُ عَلَيْهِ". فَتَحْنُ نَرْجُوهَا فَقِيلَ هَذَا عَلِيٌّ، فَأَعْطَاهُ فَفُتِحَ عَلَيْهِ^(۲).

۴۲۰۹- سه له مهی کورپی نه که وه ﷺ وتی: عهلی ﷺ له جهنگی خه یبه ردا له پیغه مبه ر ﷺ به جیما، جاوی ده نیشا، عهلی وتی: چۆن من له پیغه مبه ر ﷺ به جی بمینم؟ بۆیه (رۆشت و) پپی گهشت، جا که نهو شهوه ماینه وه که (بو به یانیه که ی) خه یبه ر نازاد کرا، پیغه مبه ر ﷺ (فه رمووی: ((سویند به خوا سه بهینی بهیداخ دهمد - یان فه رمووی بیگومان سه بهینی نهوی بهیداخه که هه لده گری- پیاویکه خوا و پیغه مبه ر که ی خوشیان دهوی سهر که وتی خه یبه ر له سهر ده ستیدا ده کری))، بۆیه نیمه هه موو به هیوا بووین (نهو که سه بین)، جا ووترا: نهوه عهلی یه پیغه مبه ریش ﷺ بهیداخه که ی دایه و له سهر ده ستیدا خه یبه ر نازاد کرا.

۴۲۱۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَوْمَ خَيْرٍ: "لَأُعْطِينَ هَذِهِ الرَّايَةَ عَدَا رَجُلًا يَفْتَحُ

(۱) چونکه جوله کهکان به زۆری شالیان دمدا به سهر شانیاندا، که پارچه هوماشیکه دهرت به سهر شان وسهردا.

(۲) پروانه: ۲۹۷۶.

اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ". قَالَ: قَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَاهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَاهَا، فَقَالَ: "أَيْنَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ؟" فَقِيلَ: هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ. قَالَ: "فَارْسُلُوا إِلَيْهِ". فَأَتَى بِهِ، فَبَصَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي عَيْنَيْهِ، وَدَعَا لَهُ، فَبَرَأَ حَتَّى كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ، فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ، فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا؟ فَقَالَ: "انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَأَخْبِرْهُمْ مِمَّا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ"^(۱).

۴۲۱۰- سه‌هلی کورپی سه‌عد ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ر‌و‌زی غه‌زای خه‌یبه‌ردا فه‌رمووی: ((بی‌گومان سبه‌ینێ ئه‌م به‌یداخه ده‌دمه‌ه ده‌ستی بی‌اوێ که خوا له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌ودا خه‌یبه‌ر ئازاد بکات، خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ خ‌وش ده‌وی)) سه‌هل وتی: خه‌لک ئه‌و شه‌وه‌میان به‌وه ر‌و‌ژ کرده‌وه: ئاخ‌و (به‌یداخه‌که) به‌ک‌تیان ده‌دریت؟

ئینجا ده‌لێ: که خه‌لکه‌که ر‌و‌زیان کرده‌وه خه‌لک به‌یانی زوو هه‌موو جوونه خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ، هه‌موویان ئومیدی وابوو که به‌و بدریت، فه‌رمووی: ((عه‌لی کورپی ئه‌بو تالیب له‌ کو‌ییه؟)) عه‌رزی کرا: عه‌لی چاوه‌مکانی دیشی ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا، فه‌رمووی: ((بنیرن به‌شوینیدا)) ئینجا هی‌نرا و پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ تفی کرده‌ ناو هه‌ردوو چاویه‌وه، چاوی وا چاک بو‌وه وه‌کو هی‌ج چاوه‌ ئیشه‌ی نه‌بووبی، ئه‌نجا به‌یداخه‌که‌ی پ‌یدا، عه‌لیش ﷺ وتی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا جه‌نگیان له‌گه‌ل بکه‌م تاوه‌کو ئیمه‌یان لی بی؟ فه‌رمووی: ((په‌له‌ مه‌که به‌هی‌واشی بر‌و تا ئه‌گه‌یه‌ته فه‌راغ ماله‌کانیان، پاشان بانگیان بکه بو‌ لای ئیسلام و پ‌ییان بلێ له‌ ئیسلام دا چی پ‌یویسته له‌سه‌ریان له‌ مافی خوا، جا

بده به‌ناو نه‌و خه‌لکانه‌ی له ده‌ور و به‌رتن^(۱) نا نه‌وه بوو خواردنی زه‌ماوه‌نده‌که‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بو صه‌فیه، پاشان رۆشتین به‌رمو مه‌دینه، جا پی‌غه‌مبه‌ری خوام ﷺ دی له‌بشت خۆیه‌وه عابا‌که‌ی ده‌کرده په‌رده بو‌ی (تانه‌بینرئ) و پاشان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ لای وشتره‌که‌یدا داده‌نیشت و نه‌ژنۆی داده‌نا و صه‌فیه‌ش پی‌ی ده‌خسته سه‌ر نه‌ژنۆی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌تا سواری وشتره‌که ببیت.

۴۲۱۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي: عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَقَامَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، بِطَرِيقِ حَيْبِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، حَتَّى أُعْرِسَ بِهَا، وَكَانَتْ فِيمَنْ ضُرِبَ عَلَيْهَا الْحِجَابُ^(۲).

۴۲۱۲- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌گپ‌رێته‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌رێگه‌ی خه‌یبه‌ر له (صه‌باء) سی رۆژ له‌سه‌ر صه‌فیه‌ی کچی حویه‌ی راوه‌ستا تا گوێزایه‌وه چوو له‌ لای، وه صه‌فیه‌ له‌و نافرمانه‌ بوو که خو داپۆشینێ له‌سه‌ر فهرز کرا.

۴۲۱۳- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا ﷺ يَقُولُ: أَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ حَيْبِ وَالمَدِينَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يُنْتَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ، فَدَعَوْهُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ، وَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْزٍ وَلَا لَحْمٍ، وَمَا كَانَ فِيهَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِلَالًا بِالْأَنْطَاعِ قُبِطَتْ، فَأَلْقَى عَلَيْهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ، فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ: إِحْدَى أُمّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ؟ قَالُوا: إِنَّ حَجَبَهَا فَهِيَ إِحْدَى أُمّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، وَإِنْ لَمْ يَحْجُبَهَا فَهِيَ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ. فَلَمَّا ارْتَحَلَ وَطَأَ لَهَا خَلْفَهُ، وَمَدَّ الْحِجَابَ^(۳).

(۱) بۆ ناشرکردنی هاوسه‌ریه‌که.

(۲) به‌روانه: ۳۷۱.

(۳) به‌روانه: ۳۷۱.

۴۲۱۳- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه مبهەر ﷺ له (صهبا) له نیوان خهیههر و مه دینه دا سێ شهو مایه وه، صه فیه یان بۆگواسته وه من خۆم بانگی مسولمانانم کرد بۆ نان خواردنی شاییه که ی، نانی شای یه که نان و گوشتی تیا نه بوو، ته نها بریتی بوو له وهی (پێغه مبهەر ﷺ) فه رمانی به بیلال کرد به پراخستنی سفرمکان و پراخان، ئەنجا هه ندی خورما و که شک و پۆنیان کرده سه ریان، جا مسولمانان وتیان (صَفِيَّةُ) یه کیك دهبی له دایکی باومرداران یان که نیه که یک دهبی له که نیه که کانی پێغه مبهەر ﷺ ؟ وتیان: ئەگهر په رده ی گرت ه وه بۆی ئە وه بیگومان (خیزانیه تی و) یه کیکه له دایکی باومرداران، به لام ئەگهر په رده ی بۆ نه گرت ه وه ئە وه که نیه که کیکه له که نیه که کانی، جا کاتی که وته ری له پاشکۆی خۆیه وه جیگه ی بۆ خوش کرد (خستیه پاشکۆی خۆیه وه)، په رده ی بۆ دادایه وه (تا خه لک نه یبینن).

۴۲۱۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: كُنَّا مُحَاصِرِي خَيْبَرَ، فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجِرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ، فَتَزَوْتُ لَأَخْذَهُ، فَالْتَفْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ، فَاسْتَحْيَيْتُ^(۱).

۴۲۱۴- عه بدو لای کوری موغه فقل ﷺ دهلی: نیه م خهیه ره مان گه مارۆ دابوو، ئەنجا که سیك تورمه که یه کی پیستی فریدا که پیوی تیا بوو، منیش به په له پامکرد هه لیگرم، که لامکرد ه وه دهبینم پێغه مبه ره ﷺ نیه ر شهرم کرد (له پێغه مبه ره ﷺ).

۴۲۱۵- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أَسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ وَسَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ أَكْلِ الثَّوْمِ، وَعَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۲). نَهَى عَنْ أَكْلِ الثَّوْمِ، هُوَ عَنْ نَافِعٍ وَحَدَّثَهُ. وَلُحُومُ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ: عَنْ سَالِمٍ.

(۱) پروانه: ۳۶۵۲.

(۲) پروانه: ۸۵۲.

۴۲۱۵- نافع و سالم گیرایانه وه که نبینو عومەر ﷺ دهگیریتته وه پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی غهزای خه یبهردا خواردنی سیر و گوشتی کهری مالی قه دهغه کرد. (پیغه مبهەر ﷺ) خواردنی سیری قه دهغه کرد، تهنها له نافع وه گیر دراوته وه و گوشتی کهری مالیش به تهنها له سالم وه گیر دراوته وه.

۴۲۱۶- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَسَنِ ابْنَيْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ الْحُمْرِ الْإِنْسِيَّةِ^(۱).

۴۲۱۶- عهلی کوری نه بو تالیب ﷺ دهگیریتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی خه یبهردا ماره کردنی کاتیی^(۲) ژنان و خواردنی گوشتی کهری مالی قه دهغه کرد.

۴۲۱۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۳).

۴۲۱۷- ئیبینو عومەر ﷺ دهگیریتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی خه یبهردا رێگری کرد له (خواردنی) گوشتی کهری مالی.

۴۲۱۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ وَسَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۴).

۴۲۱۸- ئیبینو عومەر ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ رێگری کرد له خواردنی گوشتی کهری مالی.

(۱) بروانه: ۵۱۱۵، ۵۵۳، ۶۹۶۱.

(۲) (متعة النساء) واته: ماره کردنی ئافهرتان بۆ ماوهیهکی دهاړیکراو له بهرانیهر بېړک پارهدا، لاسهرمتای ئیسلامدا حه لال بووه بۆ کسێک ناچار بیټ، دواتر نمو جوړه مارکردنه ههراو کراوه. بروانه: ارشاد الساری، ۳۳۱/۹.

(۳) بروانه: ۸۵۳.

(۴) بروانه: ۸۵۳.

۴۲۱۹- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ، وَرَخَصَ فِي الْخَيْلِ ^(۱).

۴۲۱۹- جابیری کورپی عهبدوللا رضي الله عنه دهلی: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم له رۆزی خه بهردا رپگری کرد له (خواردنی) گوشتی کهری (مالی) و رپگهیدا (به خواردنی گوشت) نه سب و مایین.

۴۲۲۰- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه: أَصَابَتْنا مَجَاعَةٌ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَإِنَّ الْقُدُورَ لَتَغْلِي - قَالَ: وَبَعْضُهَا نَضِجَتْ - فَجَاءَ مُنَادِي النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: لَا تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمْرِ شَيْئًا وَأَهْرِيقُوهَا. قَالَ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: فَتَحَدَّثْنَا أَنَّهُ إِذَا نَهَى عَنْهَا لِأَنَّهَا لَمْ تُحْمَسْ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: نَهَى عَنْهَا الْبَتَّةَ، لِأَنَّهَا كَانَتْ تَأْكُلُ الْعَذْرَةَ ^(۲).

۴۲۲۰- شهیبانی وتی: ئیبینو ئه بی نه وفا رضي الله عنه دهلی: له رۆزی (غهزای) خه بهردا برسیتیهکی زۆرمان توش بوو، جا بیگومان مه نه لکان نهو گوشتهی تییاندا بوو دمکولان - دهلی: به شیکی گوشته که کولاً بوو - نهجا جاردمری پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم هات وتی: هیچ له گوشتی کهره مالیهکان نه خوون (نه وهی له مه نه لکاندا به) بیانرپژن. ئیبینو ئه بی نه وفا وتی: ئیمه له ناو خو ماندا وتمان: بیگومان بویه (پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم) رپگری له خواردنی کرد، چونکه پینج یهکی غه نیمه تی لی دمر نه کرا بوو، هه ندیکی تری هاو دلان وتیان: به یه کهجاری (خواردنی گوشتی کهری) هه دمه کرد، چونکه پیسی ده خوات.

(۱) پروانه: ۵۵۲۰، ۵۵۲۴.

(۲) پروانه: ۳۱۵۵.

۴۲۲۱ - ۴۲۲۲- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَصَابُوا حُمْرًا فَطَبَّخُوهَا، فَنَادَى مُنَادِي النَّبِيِّ ﷺ "اَكْفُوا الْقُدُورَ"^(۱).

۴۲۲۱- ۴۲۲۲- عه‌دی کور‌ی سابیت گ‌یر‌پ‌یه‌وه: به‌را‌ئو عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کور‌ی نه‌بی نه‌وفا رضي الله عنه ده‌ل‌ئ‌ن: نه‌وان له خ‌زم‌ت پ‌ی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ بوون (له خه‌یبه‌ر)، نه‌نجا چه‌ند که‌ریکیان (به تالانی) ده‌ستکه‌وت و گو‌شته‌کانیان کو‌ل‌اند، نه‌نجا جا‌رد‌هر‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ جا‌ری دا مه‌نجه‌له‌کان ق‌ل‌ب که‌نه‌وه^(۲).

۴۲۲۳ - ۴۲۲۴- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ وَابْنَ أَبِي أَوْفَى يُحَدِّثَانِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرٍ وَقَدْ تَصَبَّوْا الْقُدُورَ: "اَكْفُوا الْقُدُورَ"^(۳).

۴۲۲۳ - ۴۲۲۴- عه‌دی کور‌ی سابیت وت‌ی: له به‌را‌و و عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کور‌ی نه‌بی نه‌وفا رضي الله عنه بیست له پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌یانگ‌یر‌پ‌یه‌وه که له ر‌و‌ژی خه‌یبه‌ردا -له کات‌یک‌دا مه‌نجه‌له‌کانیان خ‌سته‌بوویه سه‌ر ئاگر^(۴) - فه‌رمو‌وی: ((مه‌نجه‌له‌کان ق‌ل‌ب که‌نه‌وه (و نه‌وه‌ی تی‌یان‌دایه بیر‌ژن)).

۴۲۲۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ^(۵).

۴۲۲۵- (ئ‌مام‌ی بوخاری ده‌ل‌ئ‌ی): موس‌لیم بو‌ی گ‌یر‌پ‌ینه‌وه وت‌ی: شو‌عه‌ به‌ی بو‌ی گ‌یر‌پ‌ینه‌وه له عه‌دی کور‌ی سابیت له به‌را‌ئه‌وه گ‌یر‌پ‌یه‌وه که وت‌ی: له خ‌زم‌ت

(۱) بر‌وانه: ۳۱۵۵، ۴۲۲۳، ۴۲۲۵، ۴۲۳۶، ۵۵۳۵.

(۲) مه‌نجه‌له‌کان نه‌و گو‌شته‌ی تی‌یان‌دایه بیر‌ژن.

(۳) بر‌وانه: ۳۱۵۵، ۴۲۲۱.

(۴) که گو‌شتی که‌ری ما‌لی تی‌ندا بو‌و.

(۵) بر‌وانه: ۴۲۲۱.

پێغه‌مبهردا ﷺ چووین بۆ غهزا، ئێتر وهك ئهوانه‌ی پێشوو هه‌رمووده‌كه‌ی ده‌گێڕێته‌وه.

۴۲۲۶- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، أَخْبَرَنَا عَاصِمٌ عَنْ عَامِرٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؓ قَالَ: أَمَرَنَا النَّبِيُّ ﷺ فِي غَزْوَةِ خَيْبَرَ أَنْ نُلْقِيَ الْحُمْرَ الْأَهْلِيَّةَ نِيئَةً وَنُضِيجَهُ، ثُمَّ لَمْ يَأْمُرْنَا بِأَكْلِهِ بَعْدُ^(۱).

۴۲۲۶- عامیر له به‌ڕانی کۆری عازیبه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: له غه‌زای خه‌یبه‌ردا پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمانی پێ کردین به‌ فرێدانی (گۆشتی) که‌ره ماییه‌کان چی کال بێ یان کولابی، له پاشان هه‌رمانی پێ نه‌کردین به‌ خواردنی دوا ئه‌و کاته^(۲).

۴۲۲۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: لَا أَدْرِي أَتَّهَى عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ كَانَ حَمُولَةً النَّاسِ، فَكَّرَهُ أَنْ تَذْهَبَ حَمُولَتُهُمْ، أَوْ حَرَّمَهُ فِي يَوْمِ خَيْبَرَ، لَحْمَ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ.

۴۲۲۷- ئیبنو عه‌بیاس ؓ وتی: نازانم ئاخۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (خواردنی گۆشتی که‌ری) هه‌دمه‌کرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو خه‌لکه‌که‌ باریان لی دهن، بۆیه‌ لای ناپه‌سه‌ند بوو باره‌ه‌لگرانیان له‌ ناو بچن (به‌هۆی خواردنیانه‌وه)، یان له‌ رۆژی (غه‌زای) خه‌یبه‌ردا (خواردنی) گۆشتی که‌ری مائی هه‌رام کرا (به‌یه‌کجاری).

۴۲۲۸- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَاقٍ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ عُثَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؓ قَالَ: قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ،

(۱) به‌روانه: ۴۲۲۶.

(۲) واته، هه‌رام کردنه‌که‌ بۆ یه‌کجاری بوو.

وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا. قَالَ: فَسَرَهُ نَافِعٌ فَقَالَ: إِذَا كَانَ مَعَ الرَّجُلِ قَرَسٌ فَلَهُ ثَلَاثَةُ أَشْهُمٍ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ قَرَسٌ فَلَهُ سَهْمٌ^(۱).

۴۲۲۸- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ له پوژی (غه‌زای) خه‌یبه‌ردا دوو پشکی بو نه‌سپ دادمنا و بو پیاده‌ش یه‌ک پشکی دادمنا (عوبه‌یدوللای کوری عومەر) وتی: نافع (فه‌رمووده‌که‌ی) پروون کرده‌وه وتی: نه‌گهر که‌سه‌که نه‌سپی پی بوو، نه‌وه‌سی پشکی ده‌که‌ویت، به‌لام نه‌گهر نه‌سپی خو‌ی پی نه‌بوو نه‌وه یه‌ک پشکی به‌رده‌که‌ویت.

۴۲۲۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْنَا: أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ مِنْ خُمْسِ خَيْبَرَ، وَتَرَكْتَنَا، وَتَحَنُّنٌ مِمَّنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْكَ. فَقَالَ: "إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ". قَالَ جُبَيْرٌ وَلَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ ﷺ لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَبَنِي نَوْفَلٍ شَيْئًا^(۲).

۴۲۲۹- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب ده‌گیریته‌وه که جوبه‌یری کوری موتعیم رضی اللہ عنہ بو‌ی گیرپایه‌وه وتی: من و عوسمانی کوری عه‌فان رضی اللہ عنہ روشتین بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و عه‌رزمان کرد: له پینج یه‌کی (ده‌ستکه‌وتی) خه‌یبه‌ر به‌شی به‌نی موته‌لیبت داوه، به‌لام به‌شی ئیمه‌ت نه‌داوه، له کاتی‌کدا ئیمه و نه‌وان خزمایه‌تیمان بو تو وه‌ک یه‌که؟ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((بیگومان به‌نو هاشیم و به‌نو موته‌لیبت یه‌ک شتن))، جوبه‌یر ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیچی به‌شی به‌نو عه‌بدوشه‌مس و به‌نی نه‌وفلی نه‌دا.

(۱) بروانه: ۲۸۶۳.

(۲) بروانه: ۳۱۴۰.

۴۲۳۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: بَلَغَنَا مَخْرَجُ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَنَحْنُ بِالْيَمَنِ، فَخَرَجْنَا مُهَاجِرِينَ إِلَيْهِ أَنَا، وَأَخْوَانِي أَنَا أَصْغَرُهُمْ، أَحَدُهُمَا أَبُو بُرْدَةَ، وَالْآخَرُ أَبُو رُحَيْمٍ - إِمَّا قَالَ: بِضَعُ. وَإِمَّا قَالَ: - فِي ثَلَاثَةِ وَخَمْسِينَ أَوْ اثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ رَجُلًا مِنْ قَوْمِي، فَرَكِبْنَا سَفِينَةً، فَأَلْقَيْنَا سَفِينَتُنَا إِلَى النَّجَاشِيِّ بِالْحَبَشَةِ، فَوَافَقَنَا جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَأَقَمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا جَمِيعًا، فَوَافَقَنَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم حِينَ افْتَتَحَ حَيْبَرَ، وَكَانَ أَنَاسٌ مِنَ النَّاسِ يَقُولُونَ لَنَا - يَعْنِي لِأَهْلِ السَّفِينَةِ - سَبَقْنَاكُمْ بِالْهَجْرَةِ. وَدَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ، وَهِيَ مِمَّنْ قَدِمَ مَعَنَا، عَلَى حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم زَائِرَةً، وَقَدْ كَانَتْ هَاجَرَتْ إِلَى النَّجَاشِيِّ فِيمَنْ هَاجَرَ، فَدَخَلَ عُمَرُ عَلَى حَفْصَةَ وَأَسْمَاءَ عِنْدَهَا، فَقَالَ عُمَرُ حِينَ رَأَى أَسْمَاءَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ. قَالَ عُمَرُ: أَلْحَبَشِيَّةُ هَذِهِ الْبَحْرِيَّةُ هَذِهِ؟ قَالَتْ أَسْمَاءُ: نَعَمْ. قَالَ: سَبَقْنَاكُمْ بِالْهَجْرَةِ، فَتَحْنُ أَحَقُّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنْكُمْ. فَغَضِبَتْ وَقَالَتْ: كَلَّا وَاللَّهِ، كُنْتُمْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يُطْعِمُ جَائِعَكُمْ، وَيَعْطِي جَاهِلَكُمْ، وَكُنَّا فِي دَارٍ - أَوْ فِي أَرْضٍ - الْبُعْدَاءِ الْبُغْضَاءِ بِالْحَبَشَةِ، وَذَلِكَ فِي اللَّهِ وَفِي رَسُولِهِ صلى الله عليه وسلم وَأَيْنُمُ اللَّهُ، لَا أَطْعَمُ طَعَامًا، وَلَا أَشْرَبُ شَرَابًا حَتَّى أَذْكَرَ مَا قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَنَحْنُ كُنَّا نُؤْذَى وَنُخَافُ، وَسَادَّكَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَسْأَلُهُ، وَاللَّهِ لَا أَكْذِبُ وَلَا أَزِيغُ وَلَا أَزِيدُ عَلَيْهِ ^(۱).

۴۲۳۰- نهبو موسا رضي الله عنه دهلی: سهرهه لدانی پیغه مبه رمان صلى الله عليه وسلم بیگه یشت لهو کاته دا نومه له یه مهن بووین، جا من و دوو برام که من بچو کترینیان بووم کوچمان کرد و رۆشتین بو خزمه تی (پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم)، یه کیک له براکانم ناوی نهبو بورده بوو نهوی کهشیان ناوی نهبو پوهم بوو، یا وتی چهند پیاوێک یان وتی په نجاو سی یا په نجا و دوو پیاوێکی هۆزه که مان سواری کهشتیه ک بووین، نه نجا کهشتیه که لهحه به شه لای نه جاشی دایبه زانندین، لهوی توشی جه عفه ری

کوری نه‌بو تالیب هاتین و له‌گه‌ئیدا (له‌وی) ماینه‌وه، هه‌تا هه‌موومان هاتین گه‌شتین به پیغه‌مبهر ﷺ، له‌کاتی‌کدا خه‌بهری نازاد کرد، که‌سانیک له‌ناو خه‌لکه‌که‌دا هه‌بوون به ئیمه‌یان دموت - واته ئه‌وانه‌ی له‌گه‌شتیه‌که‌دا بوون - ئیمه به کۆچ پیشتان که‌وتووین.

ئه‌سمائی کچی عومه‌یس ﷺ که یه‌کیک بوو له‌وانه‌ی له‌گه‌ل ئیمه هاتبوون رۆشت بۆ دیدنه‌ی (حَفْصَة) ﷺ خیزانی پیغه‌مبهر ﷺ که نه‌ویش (ئه‌سمائی کچی عومه‌یس)، کۆچی کردبوو بۆ لای نه‌جاشی له‌ناو ئه‌وانه‌دا که کۆچیان کردبوو، ئه‌نجا عومه‌ر هات بۆ لای حه‌فصه ﷺ و ئه‌سمائیش لای دانیشتبوو، عومه‌ریش ﷺ که ئه‌سمائی بی‌نی وتی: ئه‌م ئافهرته کییه؟ (حَفْصَة) وتی: ئه‌سمائی کچی عومه‌یسه ﷺ، عومه‌ر ﷺ وتی: ئه‌مه ئافهرته حه‌به‌شی یه‌که‌یه؟ ئه‌مه به‌حریبه‌که‌یه؟ ئه‌سما وتی: به‌لێ. عومه‌ر وتی: ئیمه پیشتان که‌وتین به‌کۆچ، ئیمه له‌پیشتین به‌پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌ئێوه، ئه‌سما توره‌بوو وتی: نا سویند به‌خوا (وا نییه)، ئێوه له‌خزمه‌تی پیغه‌مبهری خوادا ﷺ بوون خۆراکی دهدا به‌برسی‌تان و نه‌زانتانی ئامۆژگاری ده‌کرد، به‌لام ئیمه له‌ولاتی- یا خاکی- دوورخراوه‌کان و بوغزینراوه‌کاندا بووین له‌حه‌به‌شه، نه‌ویش له‌پیناو خوا و له‌پیناو پیغه‌مبهره‌که‌یدا، سویند به‌خوا نه‌نان ده‌خۆم نه‌ناو ده‌خۆمه‌وه هه‌تا ئه‌وه‌ی وتت باسی نه‌که‌م بۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ، وه ئیمه نازار دمه‌راین و دمه‌رسینراین، بی‌گومان ئه‌مه باس ده‌که‌م بۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ و په‌رسیاری لێ ده‌که‌م، وه‌للاهی نه‌درۆ ده‌که‌م نه‌له‌راستی لا دمه‌دم نه‌هیچی لێ زیاد ئه‌که‌م^(۱).

(۱) مەبەستی ئەوەی کە ھەمەکە ھەک خۆی دەرئێتێت ئەوە بۆ پیغه‌مبەر ﷺ بێ زیاد و کەم و درۆ کردن تێابدا.

۴۲۳۱ - فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ عَمَرَ قَالَ كَذًا وَكَذَا. قَالَ: "قَمَا قُلْتَ لَهُ". قَالَتْ: قُلْتُ لَهُ كَذًا وَكَذَا. قَالَ: "لَيْسَ بِأَحَقَّ بِي مِنْكُمْ، وَلَهُ وَلِأَصْحَابِهِ هِجْرَةٌ وَاحِدَةٌ، وَلَكُمْ أَنْتُمْ أَهْلُ السَّفِينَةِ هِجْرَتَانِ". قَالَتْ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ يَأْتُونِي أَرْسَالًا؛ يَسْأَلُونِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، مَا مِنَ الدُّنْيَا شَيْءٌ هُمْ بِهِ أَفْرَحُ وَلَا أَعْظَمُ فِي أَنْفُسِهِمْ مِمَّا قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ أَبُو بُرْدَةَ: قَالَتْ أَسْمَاءُ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى وَإِنَّهُ لَيَسْتَعِيدُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنِّي.

۴۲۳۱- جا کاتی پیغه مبهەر (ﷺ) هات (ئهسما) وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ به دلتیاییه وه عومهر ناوا و ناوای ووت، فهرمووی: ((نهی تو وتت چی؟)) (ئهسما) وتی: منیش ناوا و ناوام پی ووت، پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((نهو عومهر) له پیشتر نییه بهمن له نیوه، نهو و هاوړیکانی (خیری) پهک کوچیان بو هیه، نیوه خه لکی کهشتیه که (خیری) دوو کوچتان بو هیه))، نهسما وتی: جا سویند به خوا نهبو موسا ﷺ وخه لکی کهشتیه کهم بینی پؤل پؤل دمهاتن بو لام، پرسپاری نهم فهرموودمیان لی دمکردم، له دنیا دا هیج نه بوو نهوان پی دلخوستر بن و به لایانه وه که ورمتر بیت له وهی پیغه مبهەر ﷺ دمبارمیان فهرموو بووی.

نهبو بورده وتی: نهسما وتی: جا سویند به خوا نهبو موسام بینی داوای دوو باره کردنه وهی نهم فهرموودهی لی دمکردم.

۴۲۳۲ - قَالَ أَبُو بُرْدَةَ: عَنْ أَبِي مُوسَى: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنِّي لَأَعْرِفُ أَصَوَاتَ رُفَقَةِ الْأَشْعَرِيِّينَ بِالْقُرْآنِ، حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ، وَأَعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أَصْوَاتِهِمْ بِالْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ، وَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَرْ مَنَازِلَهُمْ حِينَ نَزَلُوا بِالنَّهَارِ، وَمِنْهُمْ حَكِيمٌ، إِذَا لَقِيَ الْخَيْلَ - أَوْ قَالَ: الْعَدُوَّ - قَالَ لَهُمْ: إِنَّ أَصْحَابِي يَأْمُرُونَكُمْ أَنْ تَنْظُرُوهُمْ".

۴۲۳۲- نهبو بورده له نهبو مووساوه ﷺ دهگیرپتهوه وتی: پیغه مبهه ﷺ فهرمووی: ((بهراستی من به قورنان دهنگی هاوړی نه شعهریه کان دهناسمهوه که دهچنه مالهوه بهشهو، وه له شهودا که قورنان دهخوینن بهدمنگیاندا مالهکانیان دمرانم، نهگهر چی بهروژ مالهکانیانم نه دیوه که بهروژ لی دادمینش، لهناو نهوانه دا یهکیکی حکیم ناو همیه (یان پیاوړکی عاقل همیه)، که تووشی لهشکری سواره بیی، یا فهرمووی: تووشی دوژمن بیی بییان دهلی: که هاوړیکانم فهرانتان بی دهکن که چاوهروانیان بن^(۱))).

۴۲۳۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ حَفْصَ بْنَ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بَعْدَ أَنْ افْتَتَحَ خَيْبَرَ، فَقَسَمَ لَنَا، وَلَمْ يَقْسِمْ لِأَحَدٍ لَمْ يَشْهَدْ الْفَتْحَ غَيْرَنَا^(۲).

۴۲۳۳- نهبو مووسا ﷺ دهلی: هاتینه خزمهت پیغه مبهه ﷺ پاش نهوهی خهیههری نازاد کردبوو، نهنجا بهشی نیهمی دا (لهو دمستکه تانهی گرتبووی)، بهلام جگه له نیهم بهشی کهسی تری نه دا لهوانهی نامادهی نازاد کردنه که (ی خهیهه) نهبوو بوون.

۴۲۳۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرِو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ثَوْرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: افْتَتَحْنَا خَيْبَرَ، وَلَمْ نَغْنَمْ ذَهَبًا وَلَا فِضَّةً، إِنَّمَا غَنِمْنَا الْبَقَرِ وَالْإِبِلَ وَالْمَتَاعَ وَالْخَوَائِطَ، ثُمَّ انْصَرَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى وَادِي الْقُرَى، وَمَعَهُ عَبْدُ لَهُ يَقَالُ لَهُ مِدْعَمٌ، أَهْدَاهُ لَهُ أَحَدُ بَنِي الضَّبَابِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَخْطُ رَحْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَهُ سَهْمٌ عَائِرٌ حَتَّى أَصَابَ

(۱) تا بجمنگن له دزتان، واته، نازا و لنها توون.

(۲) پروانه: ۳۱۶.

ذَلِكَ الْعَبْدَ، فَقَالَ النَّاسُ هَنِيئًا لَهُ الشَّهَادَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَصَابَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ لَمْ تُصْبِحْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلَ عَلَيْهِ نَارًا". فَجَاءَ رَجُلٌ حِينَ سَمِعَ ذَلِكَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ بِشْرَاكِ أَوْ بِشْرَاكَيْنِ، فَقَالَ: هَذَا شَيْءٌ كُنْتُ أَصْبَتْهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "شِرَاكٌ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ"^(۱).

۴۲۳۴- نهبو هورمیره ﷺ دهلی: خهیهرمان نازاد کرد نه ئالتوون نه زیومان دهستکهوت نهبوو^(۲)، بهلکو مانگا و وشر و کالا و باخمان بهغهنیمهت گرت، له پاشان له خزمهت پیغهمبهری خوادا ﷺ گهراینهوه بو وادیلقورا^(۳)، پیغهمبهر ﷺ کویلهیهکی خوی لهگهئیدا بوو پی دموترا میدعهم، که کهسێک له بهنی زیباب پی بهخشی بوو، جا له کاتیکیدا خهریک بوو باری ولاغهکهی پیغهمبهری خوای ﷺ دادهگرت، له ناکاو تیریکی ویل هات بهر نهو کویلهیه کهوت و (کوشتی)، جا خهلهکهکه وتیان: شهید بوونی لی پیرۆز بی، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((بهلکو سویند بهو زاتهی گیانی منی به دهسته بهلکو نهو شالهی بردبووی له رۆژی (غهزای) خهیهردا، لهدهستکهوتی جهنگ که هیشتا دابهش نهکراوو بوته ناگر و دمیستوتینیت^(۴)))، نهجا پیاویک که ئهمهی له پیغهمبهر ﷺ بیست، جهرمیک یان دوو جهرمی سهر پیلای هیئا بو پیغهمبهر ﷺ و وتی: من ئا ئهم شتهم بردوووه (لیم ودرگروه)، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((جهرمیک یان دوو جهرمی سهر پیلای له ناگری دۆزهخ^(۵))).

۴۲۳۵- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْلَا أَنْ أَتَرَكْتَ آخِرَ النَّاسِ بَيِّنَاتًا

(۱) پروانه: ۷۷۰.

(۲) به غهنیمهت نعمانگرت.

(۳) شوینیکه له نزیک مەدینه.

(۴) یان دمیته هوێ سووتانی له دۆزهخدا.

(۵) نهگهر به دزی بیبهیت له دۆزهخدا دمیته سزا پوت با شتیکی زور کهم و بی ترخیشه.

لَيْسَ لَهُمْ شَيْءٌ، مَا فَتَحَتْ عَلَيَّ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْرَ، وَلَكِنِّي أَتْرُكُهَا خِرَازَنَةً لَهُمْ يَفْتَسِمُونَهَا^(۱).

۴۲۳۵- زمید له باوکیهوه دهگیرپتهوه که له عومهری کوری خهتتابی ﷺ بیست دمیوت؛ سویند بهو زاتهی گیانی منی به دسته، نهگمر لهبهر نهوه نهبوایه نهو کهسانه ی له کووتاییدا دین به ههزاری دمیان هیلمهوه، هیچ شتیکیان نابی ههر شاریکم بو نازادکرا (له نیوان جهنگاومراند) دابهشم دهکرد، ههرچوونیک پیغهمبهر ﷺ خهیبهری دابهش کرد، بهلکو دهیهیلمهوه (و دابهشی ناکهه) تا داهاتهکهی^(۲) بو خهلکهکه بی له نیوان خویندا دابهشی بکهه.

۴۲۳۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحَتْ عَلَيْهِمْ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا، كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْرَ^(۳).

۴۲۳۶- زمیدی کوری نهسلم له باوکیهوه دهگیرپتهوه که عومهر ﷺ وتی؛ نهگمر لهبهر نهومسولمانانه نهبوایه لهکووتاییدا دین، ههر شاریکیان بو پرزگار بکرایه (له نیوان جهنگاومراند) دابهشم دهکرد، چوون پیغهمبهر ﷺ خهیبهری دابهش کرد.

۴۲۳۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ وَسَأَلَهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَقَى النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ، قَالَ لَهُ بَعْضُ بَنِي سَعِيدٍ بْنِ الْعَاصِ: لَا تُعْطِهِ. فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: هَذَا قَاتِلُ ابْنِ قَوْقِلٍ. فَقَالَ: وَاعْجَبَاهُ لَوْ بَرَّ تَدَلَّى مِنْ قَدُومِ الضَّانِ^(۴).

(۱) پروانه: ۲۳۳۴.

(۲) نهو خمرج و بهاری له زهوبهکهیدا دهپته دهات و سامانیک هموو موسولمانانی نهو ولاتهی نازاد گراوه سوودی لی دهبین.

(۳) پروانه: ۲۳۳۴.

(۴) پروانه: ۲۸۳۷.

۴۲۳۷- عهنبهسهی کورپی سهعید دهگیرتهوه که نهبو هورمیره ﷺ هاته خزمهتی پیغهمبهر ﷺ داوای کرد (له دستکتهوتهکانی خهیبهر بهشی بدات)، کهسێک لهنهوهی سعیدی کورپی عاص وتی: نهی (پیغهمبهری خوا ﷺ) بهشی مهده، نهبو هورمیرهش وتی: نهمه نهبانه بکوژی ئیبنو قهوقهله، جا (نهبانیش) وتی: سهرم سوڤ دهمینێ لهم کوکنهیه^(۱) له قهدومی^(۲) زمهنهوه داباریوه بهسهرماندا.

۴۲۳۸ - وَیَذْکُرُ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يُخْبِرُ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِي قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَانَ عَلَى سَرِيَّةٍ مِنَ الْمَدِينَةِ قَبْلَ نَجْدٍ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَقَدِمَ أَبَانُ وَأَصْحَابُهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِخَيْرٍ، بَعْدَ مَا افْتَتَحَهَا، وَإِنْ حَزَمَ خَيْلُهُمْ لَلَيْفِ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا تَقْسِمَ لَهُمْ. قَالَ أَبَانُ: وَأَنْتَ بِهَذَا يَا وَبْرُ تَحْدَرُ مِنْ رَأْسِ صَافٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَبَانُ اجْلِسْ". فَلَمْ يَقْسِمْ لَهُمْ^(۳).

۴۲۳۸- له زوبهیدییهوه دهگیردریتهوه له زوهریهوه وتی: عهنبهسهی کورپی سهعید بوێ گیرامهوه که له نهبو هورمیره ﷺ بیستوهه گیراپهوه بووسعیدی کورپی عاص وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ له مهدینهوه دستهیهکی سوپای به لیپرسراوی نهبان نارد پرووه و نهجد، نهبو هورمیره ﷺ دهلی: وتم نهی پیغهمبهری خوا ﷺ بهشی نهمانه مهده، نهبان وتی: تو بوویته نهوه نهی کوکنی داباریوو له شاخی زمهنهوه پیغهمبهریش ﷺ قهرمووی: ((نهی نهبان دانیشه)) ئیتر بهشی نهدان.

(۱) (وَبْرُ) واته: کوکن، زیندموریکه هیندی پشیلهمکه کلک کورته، له ئاسیای بچوک و ئهفریقا ههیه، له ژێر زمویدا دهزی و

تمنھا پرووک دمخوات. ئهلوئجید بهمکوردی، ۴۲۴/۵.

(۲) شاخیکی هۆزی دهمسه هۆزمکهی نهبو هورمیره ﷺ.

(۳) بروانه: ۲۸۲۷.

۴۲۳۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَدِّي، أَنَّ أَبَانَ بْنَ سَعِيدٍ أَقْبَلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا قَاتِلُ ابْنِ قَوْقَلٍ. وَقَالَ أَبَانُ لِأَبِي هُرَيْرَةَ: وَاعَجَبًا لَكَ وَبَرٌّ تَدَادًا مِنْ قَدُومِ صَاحِبٍ. يَنْعَى عَلَيَّ أَمْرًا أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِيَدِي، وَمَنْعَهُ أَنْ يُهَيِّنَنِي بِيَدِهِ^(۱).

۴۲۳۹- عهمری کوپی یهحیا کوپی سهعید دهلی: بابیرم بوئی گپرامهوه که نهبانی کوپی سهعید ﷺ هاته خزمهتی پیغمهبر ﷺ و سهلامی لی کرد، نهنجا نهبو هورپهیره ﷺ وتی: نهی پیغمهبری خوا ﷺ نهمه (نهبان) بکوژی نیبنو قهوقهله، نهبانیش به نهبو هورپهیره ﷺ وت: سهرم لیّت سورپاوه دهلیی کولکنی له چیای زمئهوه له ناکاودا داباریوی بهسهرماندا، تانه له من دهمدی به (کوشتنی) پیاوئ که خوا بهدمستی من ریزداری کردووه (شهید بوو)، وه رپگری لهو (نیبنو قهوقهله) کرد ریسوام بکات و به دمستی نهو (بکوزرامایه و بهکافری بمردمایه).

۴۲۴۰- ۴۲۴۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِنْتُ النَّبِيِّ ﷺ أَرْسَلَتْ إِلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَدِينَةِ وَقَدَّكَ، وَمَا بَقِيَ مِنْ خُمْسِ خَيْبَرَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا نُورَثُ، مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً، إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي هَذَا الْمَالِ". وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَعْبُرُ شَيْئًا مِنْ صَدَقَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْ حَالِهَا الَّتِي كَانَ عَلَيْهَا فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا عَمَلُنَ فِيهَا بِمَا عَمَلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى فَاطِمَةَ مِنْهَا شَيْئًا، فَوَجَدَتْ فَاطِمَةُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ فِي ذَلِكَ فَهَجَرَتْهُ، فَلَمْ تَكَلِّمُهُ حَتَّى تُوَفِّيَتْ، وَعَاشَتْ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ سِتَّةَ أَشْهُرٍ، فَلَمَّا تُوَفِّيَتْ، دَفَنَهَا زَوْجُهَا عَلِيٌّ لَيْلًا، وَلَمْ يُؤْذِنْ بِهَا أَبَا

بَكْرٍ، وَصَلَّى عَلَيْهَا، وَكَانَ لِعَلِيٍّ مِنَ النَّاسِ وَجْهٌ حَيَاةً فَاطِمَةً، فَلَمَّا تُوُفِّيَتْ اسْتَنْكَرَ عَلِيٌّ وَجْهَ النَّاسِ، فَالْتَمَسَ مُصَالَحَةَ أَبِي بَكْرٍ وَمُبَايَعَتَهُ، وَلَمْ يَكُنْ يَبَايِعُ تِلْكَ الْأَشْهُرَ، فَأَرْسَلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ ائْتِنَا، وَلَا يَأْتِنَا أَحَدٌ مَعَكَ؛ كَرَاهِيَةً لِمَحْضَرِ عُمَرَ. فَقَالَ عُمَرُ: لَا وَاللَّهِ، لَا تَدْخُلْ عَلَيْهِمْ وَحَدَك. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا عَسَيْتُهُمْ أَنْ يَفْعَلُوا بِي، وَاللَّهِ لَا تَأْتِيَهُمْ. فَدَخَلَ عَلَيْهِمْ أَبُو بَكْرٍ، فَتَشَهَّدَ عَلِيٌّ فَقَالَ: إِنَّا قَدْ عَرَفْنَا فَضْلَكَ وَمَا أَعْطَاكَ اللَّهُ، وَلَمْ نَنْفُسْ عَلَيْكَ خَيْرًا سَاقَهُ اللَّهُ إِلَيْكَ، وَلَكِنَّكَ اسْتَبَدَدْتَ عَلَيْنَا بِالْأَمْرِ، وَكُنَّا نَرَى لِقَرَابَتِنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَصِيبًا. حَتَّى قَاضَتْ عَيْنَا أَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لِقَرَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي، وَأَمَّا الَّذِي شَجَرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَمْوَالِ، فَلَمْ أَلْ فِيهَا عَنِ الْخَيْرِ، وَلَمْ أَتْرُكْ أَمْرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُهُ فِيهَا إِلَّا صَنَعْتُهُ. فَقَالَ عَلِيٌّ لِأَبِي بَكْرٍ: مَوْعِدُكَ الْعَشِيَّةَ لِلْبَيْعَةِ. فَلَمَّا صَلَّى أَبُو بَكْرٍ الظُّهْرَ رَفَى عَلَى الْمِنْبَرِ، فَتَشَهَّدَ وَذَكَرَ شَأْنَ عَلِيٍّ، وَتَخَلَّفَهُ عَنِ الْبَيْعَةِ، وَعَذَرَهُ بِالَّذِي اعْتَذَرَ إِلَيْهِ، ثُمَّ اسْتَغْفَرَ، وَتَشَهَّدَ عَلِيٌّ فَعَظَّمَ حَقَّ أَبِي بَكْرٍ، وَحَدَّثَ أَنَّهُ لَمْ يَحْمِلْهُ عَلَى الَّذِي صَنَعَ نَفَاسَةً عَلَى أَبِي بَكْرٍ، وَلَا إِنكَارًا لِلَّذِي فَضَّلَهُ اللَّهُ بِهِ، وَلَكِنَّا كُنَّا نَرَى لَنَا فِي هَذَا الْأَمْرِ نَصِيبًا، فَاسْتَبَدَّ عَلَيْنَا، فَوَجَدْنَا فِي أَنْفُسِنَا. فَسَرَّ بِذَلِكَ الْمُسْلِمُونَ وَقَالُوا: أَصَبَتْ. وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى عَلِيٍّ قَرِيبًا حِينَ رَاجَعَ الْأَمْرَ الْمَعْرُوفَ^(١).

٤٢٤٠-٤٢٤١- عانیسه ﷺ دهگیریتیه وه که فاتیمه ی ﷺ کجی پیغه مبه ر ﷺ نارديه لای نه بو به کر ﷺ داوای به شه میراتی خو ی کرد له وهی که پیغه مبه ر ی خوا ﷺ به جیی هیشتووه، له وهی که خوا کردبوویه دمستکه وتی له مه دینه و فه دهک و نه وهی پینج یه کی خه به ر مابویه وه، نه بو به کریش ﷺ وتی: بیگومان پیغه مبه ر ی خوا ﷺ هه رموویه تی: ((نیمه میراتمان لی نابردری نه وهی له دوا ی خو مان به جیی دیلین ده کریت به خیر، بیگومان بنه ماله ی موحه ممه د

ﷺ لهو سامانه دهخون^(۱)، بهخوا منیش هیچ شتی ناگوږم له خیر و خیراتی پیڅه مبهری خوا ﷺ له سهردهمی پیڅه مبهری خوادا ﷺ ههرچون بووه دمبی ههروا بمین، پیڅه مبهری خوا ﷺ چونی بهش کردووه منیش ههروا بهشی دهکه، بویه نهبو بهکر ﷺ رازی نهبوو لهوانه (له پیڅه مبهر ﷺ بهجی مابوو) بیدات به فاتیمه، بهو هوپهوه فاتیمه له نهبو بهکر ﷺ زویر بوو دهنگی لی و مرگرت و هاتوچوی نهکرد تا کوچی دواپی کرد، (فاتیمه) له پاش پیڅه مبهر ﷺ شش مانگ ژیا، جا که فاتیمه مرد عهلی ﷺ میږدی بهشو ناشتی، نهبو بهگریشی ﷺ ناگادار نهکرد، ههر خوشی نویژی لهسر کرد، وه عهلی له ناو خه لکدا ریژی ههبوو تا فاتیمه له ژياندا بوو، بهلام کاتی فاتیمه مرد عهلی بینی پروخساری خه لک لهگه لیدا گوږاوه، بویه داوای ناشته وای له نهبو بهکر کرد به بهیعت پیدانی، که نهو چهند مانگه بهیعتی نه دابوو (به نهبو بهکر) نهنجا ناردی بولای نهبو بهکر ﷺ که و مره بو مالمان بهلام کهسی تر لهگه ل خوت مهینه بومالمان، پیی ناخوش عومهر ناماده بیت، عومهریش ﷺ وتی: (نهبو بهکر) سویند بهخوا بهتهنها ناچیت بو لایان، نهبو بهگریش وتی: گوايه دمبی جیم لهگه لدا بکه؟ بهخوا دمرؤم بو لایان، نهنجا نهبو بهکر روشت بولایان (عهلی) به وتی شایه توومان دمستی پی کرد وتی: بیگومان نیمه فزل و ریژی توومان زانیوه، نهو بههرمیهش که خوا پیی بهخشیویت، هرگیز نیرمیمان پی نهبردووی لهسر نهوه کهخوا پیی داویت، بهلام تو بهسهر بهخو نه کارمت کرد، نیمهش لهبر نریکیمان له پیڅه مبهری خواوه ﷺ و امان دمبینی که مافیکمان هیه (بهردوام بوو لهقسه کردن لهگه ل نهبو بهکر)، ههتا چاوهکانی نهبو بهکر پر بوون لهفرمیسک، نهنجا که نهبو بهکر قسهی کرد وتی:

(۱) واته: (بیت المال).

سویند بهو زاته‌ی گیانی منی به دهسته دلنه‌وایی کردنی خزمانی پیغه‌مبه‌ری
خوام لا مهبه‌ست تره تا خزمه‌گانی خۆم، به‌لام نه‌و ناکۆکیه‌ی که له نیوان من
و ئیوه‌دا دروست بووه له‌سه‌ر مال و سامانه، له‌پاستیدا من له چاکه لام نه‌داوه
وه هیچ فهرمانی‌کم پشت گوئ نه‌خستوووه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌وسامانه‌دا
کردبی‌تی، به‌لکو هه‌ر ئه‌وهم کردوووه، جا عه‌لی ﷺ به‌ ئه‌بو به‌کری وت: ژوانگه‌ت
نیوه‌پۆ بی‌ت بۆ په‌یمان دان. جا که ئه‌بو به‌کر نویژی نیوه‌پۆی کرد، پۆشته سه‌ر
دوانگه شایه‌تومانی هینا و باسی بابیه‌تی عه‌لی و دواکه‌وتنی له به‌یعه‌ت دانی
کرد و نه‌و عوزره‌ی که هیناویه‌تیه‌وه بۆ ئه‌بو به‌کر، له پاشان داوای لی خوش
بوونی بۆ کرد، جا عه‌لی ﷺ شایه‌تومانی هینا و پیزی ته‌واوی دانا بۆ مافی ئه‌بو
به‌کر ﷺ و وتی: نه‌وه‌ی که وای لی کردین نه‌و هه‌لۆیسته‌مان هه‌بی حه‌سوودی
بردن نه‌بوو به ئه‌بو به‌کر، وه یان نکۆلی کردن نه‌بوو به‌رانبه‌ر به‌و پله و
پایه‌ی که خوای گه‌وره به ئه‌بو به‌کری داوه، به‌لام ئیمه وامان ده‌بینی که
به‌شی‌کمان هه‌یه و نه‌و به‌سه‌ربه‌خویی و بی پرسینه‌وه ئهم کاره‌ی کرد، بۆیه
شتیک له‌دل‌ماندا دروست بوو، مسو‌لمانانه‌کانیش دل‌خۆش بوون به هه‌لۆیسته‌که‌ی و
وتیان: پیک‌اوته هه‌رکه عه‌لی ﷺ به‌ خۆدا چووویه‌وه و گه‌پایه‌وه کاره چاکه‌که
(که به‌یعه‌ت‌دانه)، مسو‌لمانانیش روویان تیک‌ردموه.

۴۲۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَارَةُ، عَنْ
عِكْرِمَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: وَلَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ قُلْنَا: الْآنَ نَشْبَعُ مِنَ التَّمْرِ.
۴۲۴- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: کاتی خه‌یبه‌ر رزگار کرا (که‌وته ده‌ست مسو‌لمانان)،
وتمان: ئیستا تیر نه‌بین له خورما^(۱).

(۱) چونکه خه‌یبه‌ر باخی خورمای زۆری هه‌بوو هه‌مووشی ده‌ست مسو‌لمانان گه‌وت.

۴۲۴۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ، حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ حَبِيبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: مَا شَبِعْنَا حَتَّى فَتَحْنَا حَبِيرَ.

۴۲۴۳- ئیبنو عومەر رضي الله عنه وتی: تیرمان نه خوارد (له خورما) تا خهیهبرمان گرت وئازاد کرد.

۴ - بَابُ اسْتِعْمَالِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى أَهْلِ حَبِيرَ

۴۲۴۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ: قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى حَبِيرَ، فَجَاءَهُ بِتَمَرٍ جَنِيْبٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلْ مَرَّ حَبِيرَ هَكَذَا؟". فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ: "لَا تَفْعَلْ، يَعْ الْجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَغِ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيْبًا"^(۱).

۴-باسنی دانانی سهرکاریک له لایهن پیغهمبرهوه ﷺ

لهسهر خهآک (و زهوی باخی) خهیهبر

۴۲۴۵- ئهبو سهعیدی خودری وئهبو هوهرهیره رضي الله عنه دهگیرنهوه که پیغهمبرهوی خوا ﷺ پیاویکی ^(۲) کرده سهرکاری خهیهبر، ئهنا پیاوهکه خورمایهکی چاکی هیئا، پیغهمبرهوی خواش ﷺ فهرمووی: ((ئایا ههموو خورمای خهیهبر ئاوایه؟))وتی: نهخیر سویند به خوا ئهی پیغهمبرهوی خوا ﷺ، بیگومان ئیمه لهم خورمایه مهنی به دوو مهن، دوو مهن بهسی مهن ئهکرین، پیغهمبرهویس فهرمووی: ((وامهکه خورما خراپهکه به پاره بفروشه و پاشان بهو پاره خورمای چاکی پی بکره)).

(۱) بروانه: ۲۲۰۱، ۲۲۰۲.

(۲) سودای کوپی غهزیه (فتح الباری: ۵/۵۰۴).

۴۲۴۷- وَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ سَعِيدٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ وَأَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ أَخَا بَنِي عَدِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى خَيْبَرَ فَأَمَرَهُ عَلَيْهَا. وَعَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ مِثْلَهُ^(۱).

۴۲۴۷- سه‌عید ده‌گپ‌رپ‌ته‌وه که نه‌بو سه‌عید و نه‌بو هور‌میره ﷺ هه‌ردوو‌کیان بو‌یان گپ‌راو‌ته‌وه که پی‌غه‌م‌بر ﷺ برای به‌نی عه‌دی نه‌نصاری^(۲) نار‌دی بو‌ خه‌ی‌به‌ر و ک‌ردیه لی‌پ‌رس‌راو به‌سه‌ر خه‌ی‌به‌ره‌وه. وه له عه‌بدوله‌جیده‌وه گپ‌ردراو‌ته‌وه نه‌ویش له نه‌بو صالحی سه‌مه‌مانه‌وه گپ‌راویه‌تیه‌وه له نه‌بو هور‌میره‌وه و نه‌بو سه‌عیده‌وه ﷺ هاوشی‌وهی فه‌رمووده‌که‌ی پی‌شو‌ویان گپ‌راو‌ته‌وه.

۴۲ - بَابُ مُعَامَلَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَهْلَ خَيْبَرَ

۴۲۴۸- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَعْطَى النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ الْيَهُودَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا^(۳).

۴۲- با‌سی مامه‌له‌ی پی‌غه‌م‌بر ﷺ له‌گه‌ل خه‌ل‌کی

خه‌ی‌به‌ردا

۴۲۴۸- عه‌بدول‌لا ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌م‌بر ﷺ زه‌وی خه‌ی‌به‌ری دایه‌ جوله‌که‌کان کاری تیا بکه‌ن و بیکه‌نه کشتو‌کا‌ل، نی‌وه‌ی نه‌وه‌ی لی‌ی په‌یدا ده‌بی و ده‌پ‌وی بو‌ نه‌وان (جوله‌که‌کان) بی‌ت.

(۱) بروانه: ۲۳۰۱، ۲۳۰۲.

(۲) که ناوی سه‌واد‌ی ک‌وپ‌ی غه‌زیمه.

(۳) بروانه: ۲۲۸۵.

٤٣ - بابُ الشَّاةِ الَّتِي سُمِّيَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ بِخَيْبَرٍ

رَوَاهُ عُرْوَةُ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٤٢٤٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي سَعِيدٌ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا فَتَحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَاةٌ فِيهَا سُمٌّ^(١).

٤٣- باسی ئەو مەهری لە خەیبەر ژەهری پیا کرا و (به

دیاری هینرا) بۆ پیغه مبهەر ﷺ^(١)

ئەو فەرمووده (ی ژەر خواردنه که) عوروه گیراویه تیهوه له عایشه وه ﷺ،
ئەویش له خودی پیغه مبهروه ﷺ گیراویه تیهوه.

٤٢٤٩- ئەبو هورمیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: کاتی خەیبەر رزگار کرا، مەهرێک به دیاری هینرا
بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ که ژەهری پیوه بوو.

٤٤ - بابُ غَزْوَةِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ

٤٢٥٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسَامَةَ عَلَى قَوْمٍ، فَطَعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ: "إِنْ تَطَعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ، فَقَدْ طَعَنْتُمْ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلِهِ، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَقَدْ كَانَ خَلِيفًا لِلإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَإِنْ هَذَا لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسُ إِلَيَّ بَعْدَهُ"^(٢).

(١) بروانه: ٣١٦٩.

(٢) بۆ ئەمۆی گۆشتمەکی بخواوات بمرئ.

(٣) بروانه: ٣٧٣٠.

٤٤- باسی غه‌زای زه‌یدی کوردی حاریسه

٤٢٥٠- ئیبنو عومەر (ؓ) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ؓ) ئوسامه‌ی (ؓ) کرده لیپرسراو به‌سه‌ر کۆمه‌لیکه‌وه، جا که‌سانێ ره‌خنه‌یان له لیپرسراویه‌تیه‌که‌ی گرت، پیغه‌مبه‌ریش (ؓ) فه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر ره‌خنه‌ بگرن دهرباره‌ی لیپرسراویه‌تیه‌که‌ی نه‌و (ئوسامه‌)، نه‌وه بیگومان له پیش نه‌مدا ره‌خنه‌تان له لیپرسراویه‌تی باوکی گرت، سویند به‌خوا به‌دلتیاییه‌وه زه‌ید شیاوه بو نه‌و لیپرسراویه‌تی، وه به‌راستی زه‌ید خوشه‌ویسترین که‌سه لای من، وه بیگومان نه‌مه (ئوسامه‌)ش له دوا‌ی نه‌و (زه‌ید) خوشه‌ویسترین که‌سه لای من.

٤٥ - باب عُمَرَةُ الْقَضَاءِ

ذَكَرَهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٤٥- باسی عومره‌ی ریکه‌وتن^(١)

ئهنه‌س (ؓ) نه‌م فه‌رمووده‌ی له پیغه‌مبه‌ره‌وه (ؓ) گیراوه‌ته‌وه

٤٢٥١- حَدَّثَنِي عُيَيْنُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: لَمَّا اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدْعُوهُ يَدْخُلَ مَكَّةَ، حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا كَتَبُوا الْكِتَابَ كَتَبُوا: هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. قَالُوا: لَا نُقَرُّ بِهَذَا، لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا مَنَعْنَاكَ شَيْئًا، وَلَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. فَقَالَ: "أَنَا رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ". ثُمَّ قَالَ لِعَلِيٍّ "امْحُ رَسُولَ اللَّهِ". قَالَ

(١) واته ریکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر (ؐ) له‌گه‌ل فورمه‌شدا له‌و کاتمه‌دا بوو پیغه‌مبه‌ر (ؐ) جوو بوو بوو عومره، نه‌مه راسته (قضاء) به مانای ریکه‌وتن بێت، ده‌شگونجی به مانای گیرانه‌وی عومره‌که بێت له سالی داهاتوودا چونکه نه‌و ساله ریکه‌مان نه‌دا عومره بکهن به‌لام نه‌م مانایان لاوازه مانای په‌که‌مان رسته (فتح الباری، ١/٦٣٦).

عَلِيٍّ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحُوكَ أَبَدًا. فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْكِتَابَ، وَلَيْسَ يُحْسِنُ يَكْتُبُ، فَكَتَبَ: هَذَا مَا قَاضَى مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، لَا يَدْخُلُ مَكَّةَ السَّلَاحِ، إِلَّا السَّيْفُ فِي الْقِرَابِ، وَأَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ، إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّبِعَهُ، وَأَنْ لَا يَمْنَعَ مِنْ أَصْحَابِهِ أَحَدًا، إِنْ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِهَا. فَلَمَّا دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلَ أَتَوْا عَلِيًّا فَقَالُوا: قُلْ لِصَاحِبِكَ: أَخْرِجْنَا، فَقَدْ مَضَى الْأَجَلُ. فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَتَبِعَتْهُ ابْنَتُهُ حَمْرَةَ ثَنَادِي: يَا عَمُّ يَا عَمُّ. فَتَنَاولَهَا عَلِيٌّ، فَأَخَذَ بِيَدِهَا وَقَالَ لِقَاطِمَةَ ؓ: دُونَكِ ابْنَتُ عَمِّكِ. حَمَلَتْهَا فَأَخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعَفَرٌ. قَالَ عَلِيٌّ: أَنَا أَخَذْتُهَا وَهِيَ بِنْتُ عَمِّي. وَقَالَ جَعَفَرٌ: ابْنَتُ عَمِّي وَخَالَتُهَا تَحْتِي. وَقَالَ زَيْدٌ: ابْنَتُ أَخِي. فَقَضَى بِهَا النَّبِيُّ ﷺ لِخَالَيَتِهَا وَقَالَ "الْخَالَةُ مِمَّنْزِلَةِ الْأُمِّ". وَقَالَ لِعَلِيٍّ: "أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ". وَقَالَ لِيَجَعَفَرٍ "أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي". وَقَالَ لِيَزِيدٍ "أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا". وَقَالَ عَلِيٌّ: أَلَا تَتَزَوَّجُ بِنْتُ حَمْرَةَ؟ قَالَ: "إِنَّهَا ابْنَتُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ"^(۱).

۴۲۵۱- ئەبو ئیسحاق لە بهرائهوه ﷺ دهگیرێتهوه دهلی: کاتی پیغهمبهەر ﷺ له مانگی (ذی القعدة) ههنا عومرهی کرد، بهلام خه لکی مهککه رێگهیان نه دا و لێ نه گه پان بجێته ناو شاری مهککه، تا له گه لێاندا رێگهوت و پێکهاتن که سی رۆژ له مهککه دا بمینێتهوه، نهجا کاتی رێگهوتنامه گهیان نووسی نووسییان: ئەمه ئەومیه که موحهممهدی پیغهمبهری خوا له سهری رێگهوت، کافرانیش وتیان: ئێمه دان بهم نووسراوه دا نانین، چونکه به دلتیاییهوه ئەگه ئێمه بمانزانایه به راستی تو پیغهمبهری خوایت، رێگری هیچ شتی کهمان لێ نه ده کردیت، به لکو تو موحهممهدی کوری عهبدو للای. فهرمووی: ((من پیغهمبهری خوام وه من موحهممهدی کوری عهبدو للاشم))، پاشان به عهلی فهرموو: ((پیغهمبهری خواکه بسپر مهوه))، عهلی وتی: نا سویند به خوا هه رگیز ناتسپمهوه، نینجا پیغهمبهری خوا ﷺ نامه کهی (له عهلی) وهرگرت، نه یه دهرانی^(۲) بنوسیت

(۱) بروانه: ۱۷۸۱.

(۲) بۆیه نامه کهی له عهلی وهرگرت وتی به عهلی نیشاندیه کامهیه (رسول الله) ئیتر سپمهوه و نامه کهی دایهوه به عهلی.

(پښه مبهري خواگه‌ی سړپیه‌وه) نینجا (عهلی) نووسی: نه‌مه نه‌وه‌یه که موحه‌مه‌دی کوری عه‌بدوللا له‌سه‌ری پښکه‌وتوو، چه‌ك ناباته مه‌ککه مه‌گهر شم‌شیر له به‌رگ و کیلانه‌که‌یدا بیټ، وه نابی که‌س له‌دانیشتوانی مه‌ککه له‌گه‌ل خویدا بباته دمره‌وه، نه‌گهر ویستی شوینی که‌وټ، وه نابی پښگه‌ری له هیج کام له هاوه‌لانی بکات نه‌گهر بیه‌وی له مه‌ککه دانیشت و بمینیته‌وه، جا که چوو مه‌ککه‌وه و ماوه‌که‌ی ته‌واو بوو، کافران هاتن بۆ لای عه‌لی وتیان: به‌هاورپ‌که‌ت^(۱) بلئ: له‌شاره‌که‌مان دمرچیت چونکه ماوه‌که ته‌واو بووه، نه‌وسا پښه‌مبه‌ر ﷺ دمرچوو که‌که‌ی همزه به‌مامه مامه شوینی که‌وت، عه‌لش هی‌نای و ده‌ستی گرت، وه به فاتیمه‌ی ﷺ وت: که‌ی مامت بگره، فاتیمه‌ش هه‌لگرت، نه‌نجا عه‌لی وزمید و جه‌عفر له‌سه‌ری بوو به‌کی‌شه‌یان، عه‌لی وتی: بۆیه من هی‌نام بۆلای خۆم چونکه کچی مامه، جه‌عفر وتی: کچی مامه و پوریشی هاوسه‌رمه، زمیدیش وتی: برازاه، پښه‌مبه‌ریش ﷺ برپاری دا بۆ پووری (که‌هاوسه‌ری جه‌عفر بوو)، وه فه‌رمووی: ((پوور له‌جی‌گه‌ی دایکه‌))، به عه‌لی فه‌رموو: ((تۆ له منی و منیش له تۆم))، به جه‌عفریشی فه‌رموو: ((تۆ له رووخسار و له ره‌وش‌تیشدا له من نه‌چی))، به‌زمیدیشی فه‌رموو: ((تۆش برا و نازاد کراومانیت))، وه عه‌لی به پښه‌مبه‌ری ﷺ وت: بۆ کچی همزه ماره ناگه‌یت؟ فه‌رمووی: ((بښگومان نه‌و که‌چه‌ برازای شیرمه^(۲))).

۴۲۵۲- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا سُرَيْجٌ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ ج. وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ مُعْتَمِرًا، فَحَالَ كُفَّارٌ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ

((۱)) مەبەستیان پښه‌مبه‌ر ﷺ بوو.

((۲)) واته من مامی شیری نه‌و که‌چی همزه‌م.

الْبَيْتِ، فَتَحَرَ هَذِيهُ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ بِالْحَذْيِيَّةِ، وَقَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يَعْتَمِرَ الْعَامَ الْمُقْبِلِ، وَلَا يَحْمِلَ سِلَاحًا عَلَيْهِمْ إِلَّا سِوْفًا، وَلَا يُقِيمَ بِهَا إِلَّا مَا أَحْبَبُوا، فَأَعْتَمَرَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، فَدَخَلَهَا كَمَا كَانَ صَالِحُهُمْ، فَلَمَّا أَنْ أَقَامَ بِهَا ثَلَاثًا أَمَرُوهُ أَنْ يَخْرُجَ، فَخَرَجَ^(۱).

۴۲۵۲- فولهیحی کوری^(۲) سولهیمان له نافیعهوه دهگیریتتهوه نهویش له ئیبنو عومرهوه ﷺ دهگیریتتهوه: که پیغهمبهری خوا ﷺ له مهینه دمرچوو بهنیازی عومرهکردن، بهلام کاهرانی قورمیش ریگریان کرد له نیوان نهو و گهشتن به کهعبه، بویه له حودهیبیه ئاژهلی ههدهبهکهی سهبریری و سهری تاشی، وه لهگهلان ریکهوت که سالی داهاتوو عومره بکات، جگه له شمشیر چهک لهگهل خوئی نههینی له دزیان، وه له مهککهدا نهمیئیتتهوه نهومنده نهبی نهوان بیان خوشه (سی رۆژ)، جا سالی داهاتوو پیغهمبهر ﷺ عومرهی کرد و رۆشته ناو شاری مهککه بهو شیوهی لهگهلان ریکهوتبوو، نینجا که سی رۆژ له مهککهدا مایهوه فهرمانیان پی کرد که له مهککه برواته دمرهوه، نهویش رۆشته دمرهوه.

۴۲۵۳- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَعُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ جَالِسٌ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ، ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: أَرْبَعًا إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ^(۳).

۴۲۵۳- موجاهید دهلی: من عوروهی کوری زوبهیر چوینه مزگهوتی (پیغهمبهر ﷺ) جا بینیمان عهبدوللای کوری عومهر ﷺ لای هۆدهکهی عائیشه ﷺ دانیشتوه، له پاشان (عوروه به ئیبنو عومهری) وت: پیغهمبهر ﷺ چهند عومرهی کردوو؟ (عهبدوللایش) وتی: چوار، یهکیکیان له (مانگی) رهجهبدا بوو.

(۱) برهانه: ۳۷۰۱.

(۲) ئیمامی بوخاری به دوو سمنده ئهم فهرمووده دهگیریتتهوه همردوو سمندهکه له ریگی فولهیمومیه.

(۳) برهانه: ۱۷۷۵.

۴۲۵۴ - ثُمَّ سَمِعْنَا اسْتِثْنَانَ عَائِشَةَ، قَالَتْ عُرْوَةُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، أَلَا تَسْمَعِينَ مَا يَقُولُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ؟ فَقَالَتْ: مَا اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ عُمَرَةً إِلَّا وَهُوَ شَاهِدُهُ، وَمَا اعْتَمَرَ فِي رَجَبٍ قَطُّ^(۱).

۴۲۵۴- پاشان گویمان له سیواک هینانی عایشه ﷺ بوو به ددانهکانیدا، عوروه وتی: نهی دایکی باومرداران، ئایا گویت لیبیه نهبو عهبدوپرهحمان^(۲) چی دهلی؟ (دهلی): بیگومان پیغهمبهر ﷺ چوار عومرهی کردووه، عایشه ﷺ وتی: پیغهمبهر ﷺ ههر عومرهیهکی کردبیت نهو (نیبنو عومهر) ناماده بووه لهگهئیدا، وه پیغهمبهر ﷺ همرگیز له (مانگی) رهجهیدا عومرهی نهکردووه.

۴۲۵۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، سَمِعَ ابْنَ أَبِي أَوْفَى يَقُولُ: لَمَّا اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَرَتَاهُ مِنْ غِلْمَانِ الْمُشْرِكِينَ وَمِنْهُمْ: أَنْ يُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۳).

۴۲۵۵- نیبنو نهبو نهوفا ﷺ دهلی: کاتی پیغهمبهر ﷺ عومرهی کرد، ئیمه چوار دهورمان دابوو له کوپله و میرد مندالی بتپهرستان و خودی بتپهرستان، دهمان پاراست لهودی که زیانیك به پیغهمبهری خوا ﷺ بگهیمن.

۴۲۵۶ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادٌ - هُوَ ابْنُ زَيْدٍ - عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدَمُ عَلَيْكُمْ وَفْدٌ وَهَنَهُمْ حُمَى يَثْرِبَ. وَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ الثَّلَاثَةَ، وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ، وَلَمْ يَمْنَعَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِنْقَاءَ عَلَيْهِمْ. وَزَادَ ابْنُ

(۱) پروانه: ۱۷۷۶.

(۲) ولته، عمبدولای کوری عومر ﷺ.

(۳) پروانه: ۱۶۰۰.

سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَامِهِ الَّذِي اسْتَأْمَنَ قَالَ: "ارْمُلُوا". لِيَرَى الْمُشْرِكُونَ قُوَّتَهُمْ، وَالْمُشْرِكُونَ مِنْ قَبْلِ قُعَيْقَعَانَ^(۱).

۴۲۵۶- عەبدوللای کوری عەبباس ﷺ دەلی: پیغه‌مبەری خوا ﷺ و ھاوہ‌لانی. ھاتن بۆ مەککە، بئەہرستەکان وتیان: کۆمەلێک دین بۆ ناوھتان لەرز و تایی مەدینە لاوازی کردوون، بۆیە پیغه‌مبەر ﷺ ھەرمانی پێکردن کە لە سێ تەوافی یەکەمی بەیتدا بە سوکە ڕاکردنێ تەواف بکەن، بەلام لە نیوان دوو سوچە (یەمانیە) کاندا بەناسایی ڕپۆن، تەنھا شتی کە ڕپگربوو لەوہی ھەرمانیان پێ بکا لە ھەموو تەوافەکاندا بەسووکە ڕاکردن تەواف بکەن تا زۆر ماندوو نەبن. ئیبنوسەلەمە گێڕاویەتیەوہ لە ئەیوبەوہ ئەویش لە سەعیدی کوری جەبەیرەوہ لە ئیبنو عەبباسەوہ ﷺ ئەمەیی لە ھەرموودەیی پێشوو زیادە: وتی: کاتی پیغه‌مبەر ﷺ ھات (بۆ مەککە) لەو سالاھدا ئەمانی ھەبوو^(۲) ھەرمووی: ((بە ھیواشی ڕاکەن)) تا بئەہرستان ھێرتان ببینن، لەوکاتەدا بئەہرستەکانیش لەلای (جیای) قوعەیقیعان بوون^(۳).

۴۲۵۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: إِذَا سَعَى النَّبِيُّ ﷺ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ؛ لِيَرَى الْمُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ^(۴).

۴۲۵۷- ئیبنو عەبباس ﷺ دەلی: بیگومان پیغه‌مبەر ﷺ تەوافی کابەیی کرد و لە نیوان صەفاومەرودەدا ھاتوچۆی کرد تاهیزی خۆی و (باوەرپداران) نیشانی بئەہرستان (ی قورمیش) بدات.

(۱) پروانە: ۱۶۰۲.

(۲) واتە: لێگەل قورمیش پێکەوتبو کە عومرە بکەن بە نازادی قورمیش شاریان بۆ چۆل بکەن تا سێ ڕۆژ. ھیج جەنگ و ڕووبەر و بوونەوھەیک نەبێت لە نیوانیاندا.

(۳) کە جیاکە دەروانیەت بەسەر کەعبەدا لەلای حەججەروہ.

(۴) پروانە: ۱۶۰۲.

۴۲۵۸- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ، وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ، وَمَاتَتْ بِسَرِفٍ^(۱).

۴۲۵۸- ئیبنو عەبباس (رض) دەلی: پیغه‌مبەر ﷺ مەیمونە‌ی ماره کرد له و کاته‌دا پیغه‌مبەر ﷺ له ئیحرامد بوو^(۲) که‌گواستیه‌وه چوو له‌ لای هه‌ڵاڵ بوو^(۳)، وە‌مەیموونە له سه‌ریف^(۴) مرد^(۵).

۴۲۵۹ - وَزَادَ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَأَبَانُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَطَاءٍ وَمُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ مَيْمُونَةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ^(۶).

۴۲۵۹ - - فه‌رمووده‌که ئه‌م زیاده‌ی هه‌یه، ئیبنو ئیسه‌حاق وتی: ئیبنوئەبی نه‌جیح وئەبانی کوری صالح بۆی گێڕامه‌وه له عه‌تاو مو‌جاهیده‌وه له ئیبنو عەبباسه‌وه وتی: پیغه‌مبەر ﷺ مەیموونە‌ی ماره کرد له عه‌مه‌ره گێڕاوه‌که‌دا.

٤٦ - بَابُ عَزْوَةِ مَوْتَةٍ مِنْ أَرْضِ الشَّامِ

۴۲۶۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ ابْنِ أَبِي هِلَالٍ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي نَافِعٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَقَفَ عَلَى جَعْفَرٍ يَوْمَئِذٍ وَهُوَ قَتِيلٌ، فَعَدَدْتُ بِهِ خَمْسِينَ بَيْنَ طُعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ، لَيْسَ مِنْهَا شَيْءٌ فِي دُبُرِهِ. يَعْني: فِي ظَهْرِهِ^(۷).

(۱) بروه: ۱۸۳۷.

(۲) جه‌ماومری زاناهان ده‌لێن ئه‌م گێڕانه‌وی ئیبنو عەبباسه به‌مه‌له‌دا چوووه ئه‌وه راسته که له‌وکاته‌دا پیغه‌مبەر ﷺ هه‌ڵاڵ بووه له ئیحرامدا نه‌بووه.

(۳) ئیحرامی شکانبوو هه‌ڵاڵ بوو.

(۴) ده‌ میل له مه‌که‌مه‌ دووره. بروه: ، ارشاد الساری، ۲۵۵/۹.

(۵) سالی (۵۱) کۆچی وه‌فاتی کرد. بروه: ، ارشاد الساری، ۲۵۵/۹.

(۶) بروه: ۱۸۳۷.

(۷) بروه: ۴۳۶۱.

۴۶- باسی غهزای مووته^(۱) له ولاتی شام

۴۲۶۰- نافیع دهلی: ئیبنو عومەر ؓ بوی گپرایهوه که نهو لهسه ر لاشه ی جهعفر ؓ راومستابوو که کوژرابوو په نچا (شوین لیدرانی) نیزه وشیرم ژمارد که پییهوه بوو هیچیان له دواوهی نه بوو واته له پشتیهوه.

۴۲۶۱ - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ؓ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعَفَرٌ، وَإِنْ قُتِلَ جَعَفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنْتُ فِيهِمْ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلِ، وَوَجَدْنَا مَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتَسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ^(۲).

۴۲۶۱- نافیع گپرایهوه له عهبدولای کوری عومەر ؓ دهلی: پیغه مبهری خوا ؓ له غهزای موتهدا زمیدی کوری حاریسی کرده لیپرسراو (ی سوپاکه) جا پیغه مبهری خوا ؓ فهرمووی: ((نهگهر زمید کوژرا نهوه جهعفر (لیپرسراویان بی) نهگهر جهعفر کوژرا نهوه عهبدولای کوری رهواحه (لیپرسراویان بی) عهبدولای ؓ وتی: من لهو غهزادا لهگهلایان بووم، جاکه گهراپین بهدوای (لاشه ی) جهعفردا ؓ له ناو کوژراوهکاندا دوزیمانیهوه وه لاشهیمان بیینی نهوود و نهوونده (شوینی) نیزه و تیری پیوه بوو.

۴۲۶۲ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسٍ ؓ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ،

(۱) به مونتمش پاسته و دمخوینرتهوه.

(۲) پروانه: ۴۲۶۰.

فَقَالَ: "أَخَذَ الرَّايَّةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ - وَعَيْنَاهُ تَذْرِقَانِ - حَتَّى أَخَذَ الرَّايَّةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ"^(۱).

۴۲۶۲- نه نهس ﷺ دهگیریته وه که پیغه مبهەر ﷺ هه وائی مردنی زهید و جه عفه ر و ئیبنو ره واحةی ﷺ دا به خه لکی پێش نه وهی هه وائی شه هید بونیان بگات پێیان و هه رمووی: ((زهید ئالاکه ی گرت به دهستی هه وه کوژرا (شه هید بوو) پاشان جه عفه ر ئالاکه ی هه لگرت و کوژرا، پاشان عه بدوللای کورپی ر واحة ئالاکه ی هه لگرت و کوژرا - له و کاته دا هه ردوو و چاوی پیغه مبهەر ﷺ فرمیسیکیان پیا ده هاته خوار- هه تا شمشیرێک له شمشیرمهکانی خوا (که خالید بوو) ئالاکه ی هه لگرت (و جهنگی کرد) هه تا خوا سه ری خستن)).

۴۲۶۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ لَمَّا جَاءَ قَتْلُ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْرِفُ فِيهِ الْحُزْنَ. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَأَنَا أَطْلُعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ -تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ- فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ، إِنْ نِسَاءَ جَعْفَرٍ. قَالَ: وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَنْهَاهُنَّ. قَالَ: فَذَهَبَ الرَّجُلُ، ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: قَدْ نَهَيْتُهُنَّ. وَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يُطِيعْنَهُ، قَالَ: فَأَمَرَ أَيْضًا، فَذَهَبَ ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ غَلَبْتَنَا. فَزَعَمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "فَاحْثُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ مِنَ التُّرَابِ" قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ أَرْغَمَ اللَّهُ أَنْفَكَ، فَوَاللَّهِ مَا أَنْتَ تَفْعَلُ، وَمَا تَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْعَنَاءِ"^(۲).

۲۲۶۳- عایشه ر ده لێ: کاتی (هه وائی) کوژرانی زهیدی کورپی حاریسه و جه عفه ری کورپی نه بی تالیب و عه بدوللای کورپی ر واحة ﷺ هات، پیغه مبهیری خوا ﷺ دانیش و خه هه تباری پیوه دیار بوو، عایشه ر ده لێ: له و کاته دا من

(۱) بروانه: ۱۳۴۶.

(۲) بروانه: ۱۳۹۹.

له درزی دمرگاگه‌وه - (مِنْ صَائِرِ الْبَابِ) واته: له درزی دمرگاگه‌وه سه‌یرم ده‌کرد - نه‌جا پیاویک هاته خزمه‌تی و وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راستی نافرته‌کانی خزمی جه‌عفر- وتی: باسی گریانانی کرد- پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمانی پیکرد که ریگریان لی بکات وتی: پیاوه‌که‌ش له پاشان هاته‌وه وتی: بیگومان ریگریم لی کردن وه وتی: که نافرته‌کان به‌گوئیان نه‌کردووه وتی: جاریکیتر فه‌رمانی پیکرد (که ریگریان لی بکات) پیاوه‌که‌ش ر‌وشت له پاشان هاته‌وه وتی: وه‌للاهی به‌دنیاییه‌وه چاریان ناکه‌ین و زالبون به‌سه‌رماندا جا عایشه ﷺ ده‌گیرپته‌وه ده‌لی: که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((بر‌و هه‌ندی خ‌و‌ل بکه‌ره ده‌میان‌ه وه)) عایشه ﷺ وتی: خوا لوتت له خ‌و‌ل گلین، ده‌ی سویند به‌ خوا تو نه‌وه ناکه‌یت (که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پیکردی) وازیشت له نار‌ه‌حمت کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌هینا.

۴۲۶۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ عَامِرٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا حَيَّا ابْنَ جَعْفَرٍ قَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ ذِي الْجَنَاحَيْنِ^(۱).

۴۲۶۴- ئیسماعیلی کوری نه‌بی خالید گیراویه‌تی‌ه وه له عامیره‌وه ده‌لی: ئیبنو عومەر ﷺ هه‌میشه که سلاوی له کوره‌که‌ی جه‌عفر ده‌کرد ده‌یوت: سلاوت لی بی نه‌ی کوری خاومن دوو باله‌که^(۲).

۴۲۶۵- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَبِيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ يَقُولُ: لَقَدْ انْقَطَعَتْ فِي يَدِي يَوْمَ مَوْتِهِ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، فَمَا بَقِيَ فِي يَدِي إِلَّا صَفِيحَةٌ يَمَانِيَّةٌ^(۳).

(۱) بر‌وانه: ۳۷۰۹.

(۲) چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی به‌عمه‌بدولای کوری جه‌عفر، ئیمشه‌و جه‌عفرم بن گه‌می له‌ناو پ‌ولیک فریشته‌دا بوو هه‌ر دوو بالی له‌خ‌و‌ینا بوو، تورمزی و حاکیم گیراویانه‌تمه‌وه. (إرشاد الساري ۲۰۷/۸).

(۳) بر‌وانه: ۴۲۶۶.

۴۲۶۵- قه‌یسی کورپی ئه‌بو حازیم ده‌لی: له خالیدی کورپی وه‌لیدم ﷺ بیست دمیوت: سو‌پند به خوا بی‌گومان له رۆژی (جه‌نگی) موته‌دا نو شیر به ده‌ستمه‌وه شکان جا هیج شیریک (به‌ساغی) به‌ده‌ستمه‌وه نه‌ما جگه له شیریکی په‌مه‌نی ده‌سک پانی قایم).

۴۲۶۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسٌ قَالَ: سَمِعْتُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ يَقُولُ: لَقَدْ دُقُّ فِي يَدِي يَوْمَ مَوْتِهِ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، وَصَبَرْتُ فِي يَدِي صَفِيحَةً لِي يَمَانِيَّةٌ^(۱).

۴۲۶۶- قه‌یس ده‌لی: له خالیدی کورپی وه‌لیدم ﷺ بیست دمیوت: سو‌پند به خوا له رۆژی (غه‌زای) موته‌دا نو شیر به ده‌ستمه‌وه شکان ته‌نها شیریکی په‌مه‌نی ده‌سک پانی قایم که هی خۆم بوو به ده‌ستمه‌وه مایه‌وه‌و نه‌شکا.

۴۲۶۷- حَدَّثَنِي عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ قَالَ: أَغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةَ تَبْكِي: وَاجْبَلَاهُ وَاكْذَا وَاكْذَا. تُعَدُّدُ عَلَيْهِ، فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتُ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي: أَنْتَ كَذَلِكَ؟^(۲)

۴۲۶۷- نوعمانی کورپی به‌شیر ﷺ وتی: عه‌بدوللای کورپی ره‌واحه ﷺ له هو‌ش خۆی چوو‌یه‌وه^(۳)، جاعه‌مره‌ی خوشکی ده‌ستی کرد به گریان (ودمیووت): تو شاخ بووی تو و بووی تو و بووی چاکه‌کانی ده‌ژمارد و بیایا هه‌لده‌دا، نه‌نجا عه‌بدوللای هو‌شی هاته‌وه وتی: به‌خوشکه‌که‌ی تو هه‌ر شتیکت ده‌وت به من ده‌وترا تو ئاوایت ؟

(۱) پروانه: ۴۲۶۵.

(۲) پروانه: ۴۲۶۸.

(۳) به هو‌ی نه‌خۆشی په‌وه.

۴۲۶۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبَّازٌ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: أَعْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ بِهِذَا، فَلَمَّا مَاتَ لَمْ تَبْكِ عَلَيْهِ^(۱).

۴۲۶۸- نوعمانی کورپی بهشیر ﷺ وتی: عهبدوللای کورپی رهواحه ﷺ له هوش خوئی چووویهوه، نهنجا وهکو فهرموودهکهی پيشووی گپراپیهوه نهنجا که عهبدوللای کوژرا (له غهزای موتهدا) خوشکهکهی نهگریا بوی^(۲).

۴۷ - بَابُ بَعَثِ النَّبِيِّ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ إِلَى الْحُرَقَاتِ مِنْ جُهَيْنَةَ

۴۲۶۹- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو ظَبْيَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ ﷺ يَقُولُ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْحُرَقَةِ، فَصَبَحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ، وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ رَجُلًا مِنْهُمْ، فَلَمَّا عَشِينَاهُ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَكَفَّ الْأَنْصَارِيُّ، فَطَعَنَتْهُ بِرُمَحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" قُلْتُ: كَانَ مُتَعَوِّذًا. فَمَا زَالَ يُكْرِرُهَا حَتَّى مَمْنَيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ^(۳).

۴۷- باسی ناردنی ئوسامه کورپی زهید ﷺ له لایهن

پێغه مبهروه ﷺ بۆ سه ر تیرهکانی دوروقات له هۆزی جوههینه

۴۲۶۹- ئوسامه کورپی زهید ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ ناردینی بۆ سه ر قه بیلهی حورمه بهیانی زوو دامان به سه ریاندا شکامان وهه لاتن من و بیاویکی نه نصاری کهوتینه سه ر بیاویک لهوان^(۴) که پێی گه شتین (ودرهمانی

(۱) پروانه: ۴۳۶۷.

(۲) له بهر ئهموی عهبدوللای پيشتر په جگه یی ان کرد که بوی بگری وک له فهرموودمی پيشووکهکدا باسکرا

(۳) پروانه: ۶۸۷۲.

(۴) که ناوی میرداسی کورپی عه مر بوو. پروانه : ارشاد الساری، ۳۶۱/۹.

نه‌ما) وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیاوه نه‌نصاریه‌که وازی لی هیئا، به‌لام من به ږمه‌که‌م لیمدا تا کوشتم جا هاتینه‌وه (بو‌مه‌دینه) هه‌واله‌که به پیغه‌مبه‌ر ﷺ گه‌یشتبوو فه‌رمووی: ((ئهی ئوسامه ئایا دوا‌ی نه‌وه وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) تو کوشت ؟)) وتم: بو‌ خو‌پاراستن بوو (له‌ مردن) جا نه‌وه‌ی دوباره کردوه هه‌تا خو‌زگه‌ی نه‌وه‌م خواست که له پی‌ش نه‌و ږو‌زه‌دا مسو‌لمان نه‌بو‌مایه.

۴۲۷۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ الْأَكْوَعِ يَقُولُ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَخَرَجْتُ فِيهَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعْوثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ: مَرَّةً عَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ، وَمَرَّةً عَلَيْنَا أُسَامَةُ^(۱).

۴۲۷۰- په‌زیدی کوری نه‌بو‌عو‌به‌ید ده‌لی: له سه‌له‌مه‌ی کوری نه‌کو‌ده‌م ﷺ بیست دمیوت: له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ حه‌وت غه‌زام کردوه وه له‌ودمه‌سته سو‌پایانه‌شدا ده‌ینارد له‌نو غه‌زایاندا دهر‌چووم (وبه‌شدار بووم): جار‌یکیان نه‌بو به‌کر ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو، جار‌یکیشیان ئوسامه ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو.

۴۲۷۱ - وَقَالَ عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ يَقُولُ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَخَرَجْتُ فِيهَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعْثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ، عَلَيْنَا مَرَّةً أَبُو بَكْرٍ، وَمَرَّةً أُسَامَةُ^(۲).

۴۲۷۱- په‌زیدی کوری نه‌بو‌عو‌به‌ید ده‌لی: له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ حه‌وت غه‌زام کردوه وه له‌و دمسته سو‌پایانه‌شدا ده‌ینارد له نو غه‌زایاندا دهر‌چووم (و به‌شدار بووم): جار‌یکیان نه‌بو به‌کر ﷺ لی‌پرس‌راومان بو، جار‌یکیشیان ئوسامه ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو.

(۱) ږوانه: ۴۲۷۱، ۴۲۷۲، ۴۲۷۳.

(۲) ږوانه: ۴۲۷۰.

۴۲۷۲- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا ^(۱).

۴۲۷۲- یهزیدی کوری ئهبعوبهید له سهلهمه‌ی کوری ئه‌کوهعهوه رضي الله عنه ده‌گیرپتهوه که وتی: له خزمهت پیغه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم جهوت غهزام کردووه، وه له‌گه‌ل ئیبنو حاریسه‌شدا ^(۲) رضي الله عنه غه‌زایه‌کم کرد (که پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم کردبووی به‌سه‌رکرده به سه‌رمانه‌وه.

۴۲۷۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ مَسْعَدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم سَبْعَ غَزَوَاتٍ. فَذَكَرَ خَيْبَرَ وَالْحُدَيْبِيَّةَ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ وَيَوْمَ الْقَرَدِ. قَالَ يَزِيدُ وَنَسِيتُ بَقِيَّتَهُمْ ^(۳).

۴۲۷۳- یهزیدی کوری ئهبعوبهید له‌سه‌له‌مه‌ی کوری ئه‌کوهعهوه رضي الله عنه ده‌گیرپتهوه که وتی: له خزمهت پیغه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم جهوت غهزام کردووه، ئه‌نجاخه‌یبه‌ر و حوده‌یبیه و رۆزی حونه‌ین و رۆزی قه‌ره‌دی باسی، یه‌زید ده‌لی: ئه‌وانی که‌م له بیر نه‌ماوه (که‌باسی کردن له غه‌زاکان).

۴۸ - بَابُ غَزْوَةِ الْقَتَنِ وَمَا بَعَثَ خَاطِبُ بْنُ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى أَهْلِ

مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِغَزْوِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِيَّاهُمْ

۴۲۷۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي رَافِعٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنَا

(۱) پروانه: ۴۲۷۰.

(۲) مەبەستی ئوسامە‌ی کوری زمیدی کوری حاریسه‌یه که داوێتیه پال باپیری نه‌ک مەبەستی زمیدی باوکی نیه.

(۳) پروانه: ۴۲۷۰.

وَالزُّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ فَقَالَ: "انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ، فَخُذُوا مِنْهَا". قَالَ: فَانْطَلَقْنَا تَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِيَ كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الشَّيْبَ. قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ مِمَّنْكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا حَاطِبُ مَا هَذَا؟". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي فَرِيشٍ -يَقُولُ: كُنْتُ حَلِيفًا- وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهَا، وَكَانَ مِنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَخْبَيْتُ إِذْ قَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلَا رِضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ". فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ: "إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يَذْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَدْرًا، قَالَ: اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوَّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ۚ﴾ الممتحنة. (١) إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۚ﴾ الممتحنة. (٢)

٤٨-باسی غهزای فهتخی مهککه و ئهو (نامه‌ی) حاتیبی کوری ئه‌بو به‌لته‌عه ناردی بۆ خه‌لکی مهککه هه‌والی پێیان ده‌دا به‌ روشتنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ سه‌ریان

٤٢٧٤- عوبه‌یدوللای کوری رافیع ده‌لی له‌ عه‌لیم بیست ده‌یوت: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ من وزوبه‌یر ومیقدا‌دی ناردو فه‌رمووی: ((برۆن هه‌تا ده‌گه‌نه‌ (رَوْضَةُ خَاخٍ) (٣)) جا بیگومان له‌ویدا ئافه‌رمتیکی تیا‌یه‌ نامه‌یه‌کی بێیه‌ لێی سه‌ن)) ده‌لی: ئیمه‌ش

(١) برۆانه: ٣٠٠٧.

(٢) (رَوْضَةُ خَاخٍ)، شوێنێکه‌ نزیک مه‌دینه‌.

دمرچووين ولاغەكانمان غاردا ھەتاگەشتىنە (رَوْضَةَ خَاخ) يەكسەر بەئافرتەگە گەشتىن و پيمان وت: نامەگە دەرپىنە، وتى: ھىچ نامەيەكم پى نى، نىمەش وتان: سویند بەخوا ئەو نامەيە دەرپىنى يا جل و بەرگەگەت لەبەرتدا دادەگەنن، ئەوسا نامەگەى لەناو پەلکەکانیدا دەرھىنا، نىمەش نامەگەمان ھىنايەو ھەو پىغەمبەرى خوا ﷺ جاتىیدا نووسرابوو: لەحاتەبى كورى ئەبى بەلتەعەو ھەو بۆكەسانىك لەبتەپرستانى (خەلگى) مەككە ھەوالى ھەندى كاروبارى پىغەمبەرى خوى ﷺ پىدايوون، پىغەمبەرى خواش ﷺ فەرمووى: ((ئەى حاتەب ئەمە چىە؟)) حاتەب وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا پەلەم لى مەكە من كەسىك بووم لكىنرابووم بە قورمىشەو- دەلى: من ھاوپەيمانیان بووم- وە لە خودى قورمىش نەبووم، بەلام ئەوكۆچەرانیە كە لەگەلتان ھەموویان خزم و كەسیان (لە مەككە) ھەيە كەس و كار وسامانەكانیان دەپارىزن، بۆيە منیش كە رەچەئەكەم لەوان نەبوو پىم خۆش بوو چاكەيەكم بەسەریانەو ھەبىت كە بەھۆيەو خزم و كەسەكانم بپارىزن، وەمن كە ئەم كارەم وەك پاشگەزبوونەو لە نایینەكەم یان رازى بوویم بەبى باومرى پاش مسولمان بوونم نەكردوو، ئەنجا پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: ((بىگومان راست دەكات لەگەلتان)) عومەر وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا لىم گەرئ با بدەم لە گەردنى ئەم ناپاكە، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: ((بىگومان (حاتەب) بەشداری بەدرى كردوو تۆ چوو زانیت لەوانەيە خوا ئاگادارى بەشداربووانى بەدر بىت (چى دەكەن) و فەرمووبىتى چىتان دەوئ بىكەن چونكە بەراستى من لىتان خۆش بووم)). ئەنجا خوا ئەم سوپرتەى دابەزاندا: (ئەى ئەو كەسانەى كە باومرتان ھىناو ھەو زەمانى من و خوتان مەكەن بەدۆستى خوتان دۆستايەتى خوتانیان بۆ دمنىرن) تا ئەم فەرمایشتەى خۆى: (ئەو ھەو بىگومان رىى راستى ون كردوو).

٤٩ - بَابُ غَزْوَةِ الْقَتَمِ فِي رَمَضَانَ

٤٢٧٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَزَا غَزْوَةَ الْقَتَمِ فِي رَمَضَانَ. قَالَ: وَسَمِعْتُ ابْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ مِثْلَ ذَلِكَ. وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا بَلَغَ الْكَدِيدَ - الْمَاءَ الَّذِي بَيْنَ قُدَيْدٍ وَعُسْفَانَ - أَفْطَرَ، فَلَمْ يَزَلْ مُفْطِرًا حَتَّى انْسَلَخَ الشَّهْرُ^(١).

٤٩- باسی غهزای فهتجی مهککه له رهمهزاندای بوو^(٢)

٤٢٧٥- عوبهیدوللای کورپی عهبدوللای کورپی عوتبه دهلی: که ئیبنو عهباس ﷺ بوی گیرایهوه که پیغهمبهری خوا ﷺ غهزای فهتجی مهککهی له (مانگی) رهمهزاندای کرد وه (زوهری) ووتی: له ئیبنوموسهیهیم بیست ههر وهک نهوی دموت، ومعوبهیدوللای گیرایهوه له ئیبنو عهباسهوه ﷺ که وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ بهرۆزوو بوو تا گهشته کهدید- نهوناوهی له نیوان قودمیدو عوسفان دایه - رۆزوومهکی شکاند ئیتیر بهرۆزوو نهبو ههتا مانگهکه^(٣) تهواو بوو.

٤٢٧٦- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ عَشْرَةُ آلَافٍ، وَذَلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنِصْفٍ مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ، فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ، يَصُومُ وَيَصُومُونَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ - وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَقُدَيْدٍ - أَفْطَرَ وَأَفْطَرُوا. قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْآخِرُ فَالْآخِرُ^(٤).

(١) پروانه: ١٩٤٤.

(٢) سالی ههشتی کۆچی.

(٣) واته: تا مانگی رهمهزان کۆتای هات رۆزووی نهمگرت چونکه لسههرههه و جیهاندای بوو.

(٤) پروانه: ١٩٤٤.

۴۲۷۶- ئیبنو عهباس رضی اللہ عنہ دهگیرتهوه که پیغمبهری خوا ﷺ له رهمهزاندایا له مه‌دینه دمرچوو ده ههزارکەسی له‌گه‌لدا بوو، نه‌ومش هه‌شت سال و نیو پاش هاتن و کوچکردنی بوو بۆمه‌دینه، جا (پیغمبه‌ر ﷺ) خۆی و نه‌و مسولمانانه‌ی له‌ خزمه‌تیدا بوون به‌رمو مه‌ککه‌ پوشتن خۆی به‌پوژوو ده‌بوو نه‌وانیش (مسولمانه‌کان) به‌پوژوو ده‌بوون تا گه‌شته‌ که‌دید - که ئاوێکه‌ له‌ نیوان عوسفان و قوده‌یدا - (پیغمبه‌ر ﷺ) پوژووی شکاند و نه‌وانیش شکاندیان.

زوه‌ری ده‌لی: وه‌ بیگومان نه‌و فه‌رمان و بریاره‌ی پیغمبه‌ری خوا ﷺ له‌ کو‌تاییدا هاتوو و مرده‌گیرئ (وکاری پیده‌گیرئ) جا نه‌ومیان له‌ دواتر بووه^(۱).

۴۲۷۷- حَدَّثَنِي عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رَمَضَانَ إِلَى حُتَيْنٍ، وَالنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فَصَائِمٌ وَمُفْطِرٌ، فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْ مَاءٍ، فَوَضَعَهُ عَلَى رَاحَتِهِ - أَوْ عَلَى رَاحِلَتِهِ - ثُمَّ نَظَرَ إِلَى النَّاسِ، فَقَالَ الْمُفْطِرُونَ لِلصَّوَّامِ: أَفْطِرُوا^(۲).

۴۲۷۷- ئیبنو عهباس رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغمبه‌ر ﷺ له‌رهمه‌زاندایا دمرچوو بۆ حونه‌ین، خه‌لکه‌که‌ جیاواز بوون هه‌بوو به‌پوژوو بوو هه‌بوو به‌پوژوو نه‌بوو، جا که به‌ته‌واوی سواری و لاخه‌که‌ی بوو داوای جامی شیر- یان ئاوی کردو خسته‌یه سه‌ر ده‌ستی - یان سه‌ر (به‌ستی) و لاخه‌که‌ی- له‌ پاشان سه‌یری خه‌لکه‌که‌ی کرد، نه‌نجا نه‌وانه‌ی پوژوو یان شکاند بوو ووتیان به‌پوژوو وانه‌کان: پوژوو ده‌که‌تان بشکینن.

(۱) واته: نه‌گه‌ر دوو فه‌رمانی دا‌بوو گامیان دواتر بوو کار به‌رمیان دمکریته‌ و پێشووه‌که‌یان سراومه‌وه‌ و کاری پێناکری.

مه‌به‌ست لێی به‌پوژوو بونه‌ له‌ سه‌فه‌ردا.

(۲) پروانه: ۱۹۴۴.

۴۲۷۸ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه حَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ ^(۱).

وَقَالَ حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه النَّبِيُّ ﷺ

۴۲۷۸- عهبدوهرمزاق دهلی: مهعمر بوئی گنیراینهوه له ئه یوبهوه له عیکریمهوه ئه ویش له ئیبنو عهبابسهوه رضي الله عنه دهلی: پیغه مبهه رضي الله عنه له سالی فهتجی مهککه له (مه دینه) دهرجوو.

حه مهادی کوری زمید دهلی ودهیگیریتتهوه له ئه یوبهوه له عیکریمهوه له ئیبنو عهبابسهوه رضي الله عنه له پیغه مبههوه رضي الله عنه.

۴۲۷۹- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَافَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ، فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ، ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَشَرِبَ نَهَارًا؛ لِإِرْيَاهُ النَّاسَ، فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ. قَالَ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي السَّفَرِ وَأَفْطَرَ، فَمَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ ^(۲).

۴۲۷۹- تاووس دهگیریتتهوه له ئیبنو عهبابسهوه رضي الله عنه دهلی: پیغه مبههری خوا ﷺ له ره مهراندا سهفهری کردو بهرپۆزوو بوو تا گهیشه عوسفان له پاشان داوای جامی ناوی کرد (بویان هینا) جا ناوهکهی خواردموه له رۆژدا، تا خه لکه که ببینن، ئیتر بهرپۆزوو نه بوو تا گهشته مهککه. (عیکریمه) دهلی: ئیبنو عهبابس دهیوت: پیغه مبههری خوا ﷺ له سهفهردا بهرپۆزوو دمبوو بهرپۆزووش نه دمبوو، جا ههرکهس بیوووستایه بهرپۆزوو دمبوو ههرکهشیش بیوووستایه بهرپۆزوو نه دمبوو.

(۱) پروانه: ۱۹۴۴.

(۲) پروانه: ۱۹۴۴.

٥٠ - باب: آين رَكَز النَّبِيِّ ﷺ الراية يَوْمَ الْقِتْمِ؟

٤٢٨٠- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَبَلَغَ ذَلِكَ فُرَيْشًا، خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ، وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ، وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظُّهْرَانِ، فَإِذَا هُمْ بِنِيرَانٍ كَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ؟ لَكَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ. فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ: نِيرَانُ بَنِي عَمْرِو. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ عَمِرُوا أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ. فَأَرَاهُمْ نَاسَ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَذَرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ، فَأَتَوْا بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ، فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: "اخْبِسْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَطَمِ الْخَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ". فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ، فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ تَمُرُّ كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ، فَمَرَّتْ كَتِيبَةً، قَالَ: يَا عَبَّاسُ، مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارٌ. قَالَ: مَا لِي وَلِغِفَارٍ ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ، قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُذَيْمٍ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، حَتَّى أَقْبَلَتِ كَتِيبَةً لَمْ يَرَ مِثْلَهَا، قَالَ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ. فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا أَبَا سُفْيَانَ، الْيَوْمَ الْيَوْمَ الْمَلْحَمَةُ، الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ حَبِّدَا يَوْمَ الذَّمَارِ. ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةً، وَهِيَ أَقَلُّ الْكَتَائِبِ، فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، وَرَايَةُ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ الرُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَبِي سُفْيَانَ، قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ قَالَ: «مَا قَالَ؟». قَالَ كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ: "كَذَبَ سَعْدٌ، وَلَكِنْ هَذَا يَوْمٌ يُعْظَمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةُ، وَيَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ". قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُرَكَّزَ رَايَتُهُ بِالْحُجُونِ. قَالَ عُرْوَةُ: وَأَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ يَقُولُ لِلرُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، هَا هُنَا أَمَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُرَكَّزَ الرَّايَةُ؟^(١)

قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ، وَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ كَدَاءٍ، فَقَتَلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ، وَكُرْزُ بْنُ جَابِرِ الْفَهْرِيِّ.

٥٠- باسیک: له روژنی ئازادکردنی مهککه دا پیغمه مبهري ﷺ

بهیداخه که ی له کویدا چه قاند؟

٤٢٨٠- هیشام له عورووی باوکیه وه دمگیریته وه که وتی: کاتی پیغمه مبهري خوا ﷺ له سالی پژگار کردنی مهککه دا بهرمو مهککه کهوته ری، جاهه واله که گهیشته قورمیش، نهبو سوفیانی کوری حهرب وحه کیمی کوری حیزام وبودمیلی کوری ومرقاله (مهککه) چونه دمر دهرباره ی پیغمه مبهري خوا ﷺ سووسه ی هه والیان دمکرد، جادهستیان بهروشتن کرد تا گهشتنه (مَرَّ الظُّهْرَانِ)^(١) جا له ویدا ناگریکی زوریان بینی وهك ناگرهکانی عهرمه زور بوو نهجا نهبو سوفیان وتی: نهمانه چین ؟ همر دهلتی ناگرهکانی عهرمه، بودمیلی کوری ومرقاش وتی: ناگرهکانی نهوه ی عهرمه، نهبو سوفیانیس وتی: نهوه ی عهرمه له وه که مترن جاهه ندی له پاسه وانانی پیغمه مبهري خوا ﷺ بینینیان وپییان گهیشتن و دیلیان کردن و بردیان بو خرمه تی پیغمه مبهري خوا ﷺ نهجا نهبو سوفیان مسولمان بوو، که پیغمه مبهري ﷺ رۆشت به عه بیاسی فهرموو: ((نهبو سوفیان لهو شوینه رابگره که تهسکه وه فهرمه باغی سواره کانه تا سهرنجی (لهشکری) مسولمانان بدات)) عه بیاسیش نهبو سوفیانی (له ویدا) راگرت، جا هه بیله کان له گهال پیغمه مبهري ﷺ تیده پهرین وه دسته دسته بهسهر نهبو سوفیاند تیده پهرین، جا دسته یهك تیده پهرین (نهبو سوفیان) وتی: نه ی عه بیاس نهمانه کین ؟ وتی:

(١) شوینیکی نزیکه له مهککه وه شازده میل له که عه وه دووره.

ئه‌مانه هۆزی غیفارن، وتی: من و غیار هیچمان له‌گه‌ل یه‌کتری نیه، پاشان جوهه‌ینه تیپه‌رین جا هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه (هۆزی) سه‌عدی کورپی هوزهمیم تیپه‌رین و هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه (هۆزی) سوله‌یم تیپه‌رین و هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه تا له‌شکرێکی گه‌وره‌هات که وینه‌یانی نه‌دیووو ئه‌بو سوفیان ووتی ئه‌مانه کێن؟ عه‌بباس وتی: ئه‌مانه ئه‌نصاریه‌کانن سه‌عدی کورپی عوباده سه‌رکرده‌یان بوو ئالاکه به‌و بوو، ئه‌نجا سه‌عدی کورپی عوباده ﷺ وتی: ئه‌ی ئه‌بو سوفیان ئه‌مپۆ رۆژی کوشتارو جه‌نگه ئه‌مپۆ کوشتار له‌ ناو که‌عبه‌دا جه‌لال ده‌بی، ئه‌بو سوفیانیش وتی: ئه‌ی عه‌بباس: بریا رۆژیک بوايه توانیbam قه‌ومه‌که‌م بپارێزم^(۱)، پاشان ده‌سته‌یه‌ک هات - له‌ هه‌موو ده‌سته‌کان که‌متر بوو - پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاوه‌لانی تیا بوو به‌یداخه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌ ده‌ستی زوبه‌یری کورپی عه‌وامه‌وه بوو، جا که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لای ئه‌بو سوفیاندا تیپه‌ری عه‌رزی کرد: ئایا ده‌زانی سه‌عدی کورپی عوباده چی ووت؟ قه‌رمووی: ((چی ووت)) وتی: ئه‌وه وئه‌وه‌ی ووت، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ قه‌رمووی: ((سه‌عد راستی نه‌وتوه به‌لکو ئه‌مپۆ رۆژیکه خوا که‌عبه‌ی تیدا پایه‌دار ده‌کات وه رۆژیکه به‌رگی که‌عبه ئه‌پۆشری)) (عوروه) وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ قه‌رمانی کرد که (زوبه‌یر) به‌یداخه‌که له‌حه‌ج‌ووندا^(۲) بچه‌قێنری.

عوروه ده‌لی: نافیهی کورپی جوبه‌یری کورپی مو‌تعیم بۆی گێپرامه‌وه وتی: له‌عه‌بباسم بیست به‌ زوبه‌یری کورپی عه‌وامی وت: ئه‌ی ئه‌بو عه‌بدو‌للا نا لی‌رده‌ا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قه‌رمانی پێکردی که به‌یداخه‌که بچه‌قێنی؟.

(۱) به‌ جه‌ند جۆریکی تر مانا کراوه، ۱- خۆزگی به‌ مردن خواستوه ۲- ئای بۆ که‌له پیاوی پهنای بده‌ینه‌یه ۳- ئه‌مپۆ رۆژی

تورمه‌بوونه له‌سه‌ر حه‌رمه و دانیشه‌توانه‌کی و به‌شێوانی کردن لی‌یان.

(۲) حه‌ج‌وون ئه‌و شاخه‌یه له‌سه‌روی مه‌که‌مه ده‌روانیته به‌سه‌ر که‌عبه‌دا.

عورو دهلی؛ لهو رۆژهدا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی به خالیدی کوری وهلید کرد که له سهرووی مهککه وه له کهدانه وه بجیته ناو مهککه وه، پیغه مبهر ﷺ خوشی له کهدانه وه چوو ناو مهککه وه، نهجا نهو رۆژه له سوارهکانی خالد دوو کهس کوژران؛ حوبهشی کوری نهشعهر و کورزی کوری جابیری فیهری بوون.

۴۲۸۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُغَفَّلٍ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ فَتَحِ مَكَّةَ عَلَى نَاقَتِهِ، وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ يُرْجَعُ. وَقَالَ: لَوْلَا أَنْ يَجْتَمِعَ النَّاسُ حَوْلِي لَرَجَعْتُ كَمَا رَجَعْتُ^(۱).

۴۲۸۱- معاویه کوری قوره وتی: له عهبدو لای کوری موغه ففهل ﷺ بیست وتی: له رۆژی نازادکردنی مهککه دا پیغه مبهری خوام ﷺ بینی به سهر و شتره مییه که به وه سورمتی ههتی دهخویند به ئاواز و له راندنه وه وه (معاویه) وتی: نهگهر له بهر نه وه نه بوايه خه لک له دهوورم کوډمبونه وه منیش (سورمتی ههتحم) به ئاوازا وه راندنه وه وه دهخویند به و جوهری نهو (عهبدو لای کوری موغه ففهل) به ئاواز و له راندنه وه وه خویندی.

۴۲۸۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سَعْدَانُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَفْصَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهُ قَالَ زَمَنَ الْفَتْحِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْنَ تَنْزِلُ غَدًا؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ مَنْزِلٍ؟"^(۲).

۴۲۸۲- عهمری کوری عوسمان له ئوسامه ی کوری زمیده وه ﷺ دهگیریته وه که نهو له کاتی نازادکردنی مهککه وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ: سبهینی له چ

(۱) بروانه: ۴۸۳۵، ۵۰۲۴، ۵۰۴۷، ۷۵۴۰.

(۲) بروانه: ۱۵۸۸.

شوین و مائی دادمنیشیت پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نایا عهقیل هیچ خانوو یه کی هیلا و مته وه بو مان (و نه یفر و شتی)))).

۴۲۸۳ - ثُمَّ قَالَ: "لَا يَرِثُ الْمُؤْمِنُ الْكَافِرَ، وَلَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُؤْمِنَ". قِيلَ لِلزُّهْرِيِّ: وَمَنْ وَرِثَ أَبَا طَالِبٍ؟ قَالَ: وَرِثَهُ عَقِيلٌ وَطَالِبٌ. قَالَ مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَيْنَ تَنْزِلُ غَدَا؟ فِي حَجَّتِهِ، وَلَمْ يَقُلْ يُونُسُ: حَجَّتِهِ، وَلَا زَمَنَ الْفَتْحِ^(۱).

۴۲۸۳- له پاشان فهرمووی: ((باومردار میرات له کافر (ی خزمی) نابات، وه کافریش میرات له باومردار (ی خزمی) نابات)) به زوهری و ترا: کی میراتگری نه بو تالیب بوو؟ وتی: عهقیل و تالب میراتگری بوون و (میراته که بیان برد). موعمه ره زوهریه وه گیرایه وه (که ئوسامه وتی): سبهینی له کوئی دادمبه زیت؟ له کاتی چه ج کردنه کهیدا بوو. به لام یونس له گیرانه وه کهیدا باسی له چه ج کردنه کهیدا و له کاتی نازاد کردنی مه که که دای نه کردووه.

۴۲۸۴ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْزِلُنَا - إِنْ شَاءَ اللَّهُ، إِذَا فَتَحَ اللَّهُ - الْخَيْفَ، حِينَ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ"^(۲).

۴۲۸۴- نه بو هورمیره رده ئی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((- نه گهر خوا ویستی که مه که کی بو نازاد کردین - شوینی دانیشتمان خهیف دهیبت، له و شوینه ی تییدا له سهر کوهر و (و دزایه تی ئیسلام و مسولمانان) سویندیان بو په گتری خوارد.

(۱) پروانه: ۶۷۱۴.

(۲) پروانه: ۱۵۸۹.

٤٢٨٥- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَرَادَ حُنَيْنًا: "مَنْزِلُنَا غَدَا - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - بِخَيْفِ بَنِي كِنَانَةَ، حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ"^(١).

٤٢٨٥- نه‌بو هورمه‌په ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا کاتی ویستی ب‌روات بو حونه‌ین فهرمووی: ((إِنْ شَاءَ اللَّهُ - سَبَّحْنِي جَنَّاتٍ دَانِشْتَمَان خَه‌یضی تیره‌ی کینانه دمبیت نه‌و جینگاکه تیبیدا سویندیان بو یه‌کتری خوارد له‌سهر به‌رده‌وامی له کوفرو (دزایه‌تی مسوئلمانان)).

٤٢٨٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ، فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: ابْنُ خَطْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ. فَقَالَ: "اقْتُلْهُ" قَالَ مَالِكٌ وَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ فِيمَا نَرَى - وَاللَّهِ أَغْلَمَ - يَوْمَئِذٍ مُحَرَّمًا^(٢).

٤٢٨٦- نه‌نه‌سی کو‌ری مالیک ﷺ ده‌گپ‌پته‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ سالی نازادکردنی شاری مه‌کهکه جووه مه‌کهکه و کل‌او زریه‌کی له‌سهردا بوو، جاکه کل‌او‌ه‌که‌ی داکه‌ند پیاویک هاته‌خزمه‌تی وتی: ئیبنوخه‌ته‌ل ده‌ستی گرتووه به‌دامینی که‌عه‌وه^(٣) فهرمووی: ((بیکوزن)).

مالیک وتی: نه‌وه‌ی ئیمه‌ زانیبیتمان - خواش زاناته‌ره - پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و رۆژهدا له‌ئیحرامدا نه‌بوو.

٤٢٨٧- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُونَ

(١) بروانه: ١٥٨٩.

(٢) بروانه: ١٨٤٦.

(٣) په‌نای به‌ که‌عه‌ گرتووه تا نه‌کوژیت.

وَتَلَاُمُائَةً نُصْبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ: ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾ (٨١)

الإسراء، ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ (٤٩) ﴿سبا﴾^(١).

٤٢٨٧- عه‌بدو‌ل‌لای کوری مه‌سعوود ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ روژی نازاد کردنی مه‌ککه‌ جووه‌ مه‌ککه‌ له‌ وکاته‌دا له‌ دمره‌وه‌ی که‌عه‌دا سی سه‌دو شه‌ست بتی لی بوو نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ داریکی به‌ دسته‌وه‌ بوو دمیژمنده‌ په‌یکه‌ره‌ بته‌کان و دمیغه‌رموو: ((ناینی) حق و راستی هات و (ناینی) به‌تال و ناحه‌قیش نه‌ماو روشت، ناینی حق هات ئیتر به‌ تال (نه‌ما) و دروست نابیه‌وه‌ دوباره‌ ناگه‌ریته‌وه‌)).

٤٢٨٨- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ أَبِي أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَفِيهِ الْآلِهَةُ، فَأَمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ، فَأُخْرِجَ صُورَةُ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْمَاعِيلَ فِي أَيْدِيهِمَا مِنَ الْأَزْلَامِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "قَاتَلَهُمُ اللَّهُ، لَقَدْ عَلِمُوا مَا اسْتَفْسَمَا بِهَا قَطُّ". ثُمَّ دَخَلَ الْبَيْتَ، فَكَبَّرَ فِي نَوَاحِي الْبَيْتِ، وَخَرَجَ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ. تَابَعَهُ مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ. وَقَالَ وَهَيْبٌ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(٢).

٤٢٨٨- ئیبنو عه‌باس ر‌ض‌ی‌الله‌عن‌هم‌ا ﷺ ده‌گی‌ریته‌وه‌ کاتی که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته‌ مه‌ککه‌دا نه‌جووه‌ ناو به‌یته‌وه‌ که‌به‌ت‌کانی تیدا بوو، بویه‌ فه‌رمانی کردو فه‌ریدرانه‌ دمره‌وه‌، وه‌ په‌یکه‌ری ئیبراهیم وئیسماعیل هیترانه‌ دمره‌وه‌ له‌ که‌عه‌ داری تیروپشکیان به‌ دسته‌وه‌ بوو، جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو: ((خوا بیانکوژی و نه‌فرینیان لی بی، سویند به‌ خوا نه‌وان به‌ دئنیاییه‌وه‌ زانیویانه‌ هه‌ردووکیان (ئیبراهیم و ئیسماعیل) هه‌رگیز تیروپشکیان پینه‌کردوه‌)) له‌ پاشان پی‌غه‌مبه‌ر

(١) پروانه: ٢٤٧٨.

(٢) پروانه: ٣٩٨.

ﷺ چوووه ناو بهیت و له هه موو شوینیکدا نه لاهو نه کبهری کردوهاته دهره وه نوێزی تیدا نه کرد.

مه عه مر له نه یوبه وه نه مه فرمووده ی گێراو ته وه وپاڵپشتی گێرا نه وه که ی عه بد و سه مه دی کرد وه .

وه وه ه یب ده لێ: نه یوب بو ی گێراینه وه له عی کر مه وه له پیغه مبه ره وه ﷺ^(۱).

۵۱ - بَابُ دُخُولِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ

۴۲۸۹ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَقْبَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ، مُرَدِّفًا أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، وَمَعَهُ بِلَالٌ، وَمَعَهُ عُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ مِنَ الْحَجَبَةِ، حَتَّى أَنَاخَ فِي الْمَسْجِدِ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْتِيَ بِمِفْتَاحِ الْبَيْتِ، فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، فَمَكَثَ فِيهِ نَهَارًا طَوِيلًا ثُمَّ خَرَجَ، فَاسْتَبَقَ النَّاسُ، فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَوَّلَ مَنْ دَخَلَ، فَوَجَدَ بِلَالًا وَرَاءَ الْبَابِ قَائِمًا، فَسَأَلَهُ: أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَأَشَارَ لَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَتَسَيَّتُ أَنْ أَسْأَلَهُ: كَمْ صَلَّى مِنْ سَجْدَةٍ؟^(۲)

۵۱- باسی روشتنه ناوه وه ی پیغه مبه ر ﷺ بو مه که له

به شی سه ره وه ی

۴۲۸۹- نافع له عه بد و لای کوری عومهره وه ﷺ ده گێرپه ته وه: که پیغه مبه ری خوا ﷺ له روژی نازا کردنی مه که دا به سواری و شتر مه که یه وه له سه رو مه که وه هات ئوسامه ی کوری زمیدی له پاشکویدا سوار کرد بوو، بیلالیشی له گه لدا بوو، وده وسمانی

(۱) نه مه سه مه د مور سه له چونکه ئیبنو عه بباسی تیدا نی یه.

(۲) بروانه: ۳۹۷.

کورپی ته‌لحه‌ی له‌گه‌لدا بوو که‌له‌ دمرگاوانانی که‌عبه‌ بوو (هات) هه‌تا وشرمه‌کی له‌ (نزیک) مزگه‌وتی حه‌رام یه‌خ دا، جا فه‌رمانی کرد به‌عوسمان که‌کللی (دەرگای) که‌عبه‌بینیت، (عوسمانیش دمرگاکی کرده‌وه) ئینجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رۆشته ژووره‌وه ئوسامه‌ی کورپی زمیدو بیلال و عوسمانی کورپی ته‌لحه‌ی له‌گه‌ل بوو، به‌شیکی زۆر له‌ رۆژه‌که‌ له‌ به‌یتدا مایه‌وه، پاشان هاته‌ دهره‌وه و خه‌لکیش به‌په‌له‌ جوونه‌ ژووره‌وه عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومهر یه‌که‌م که‌س بوو رۆشته ژووره‌وه و بیلالی بینی له‌ پشت دمرگاکه‌وه راوستابوو، پرسیری لی کرد: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌کویدا نوێزی کرد؟ بیلالیش نامازه‌ی بو کرد بو ئه‌و شوینه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نوێزی تیدا کرد، عه‌بدو‌ل‌لای ده‌لی: له‌بیرم چوو که‌ پرسیری لی بکه‌م چه‌ند رگات نوێزی کرد.

۴۲۹۰- حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَامَ الْفَتْحِ مِنْ كَدَاءِ الْتِي بِأَعْلَى مَكَّةَ. تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وَوَهَيْبٌ فِي: كَدَاءِ^(۱).

۴۲۹۰- هیشامی کورپی عورو له‌ باوکیه‌وه دمگیرپته‌وه که‌ عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بۆی گیرپیه‌وه که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌سالی نازاد کردنی مه‌که‌ که‌دانه‌وه له‌به‌شی سه‌روی مه‌که‌وه رۆشته ناو شاری مه‌که‌.

ئهبو ئوسامه‌و ووهیب ئه‌م فه‌رموودمیان گیراوته‌وه‌و پالپشتی گیرانه‌وه‌کی حه‌فصی کورپی مه‌سرمیان کردوه که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ که‌دانه‌وه (رۆشته ناو مه‌که‌وه).

۴۲۹۱- حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ، عَنْ أَبِيهِ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءِ^(۲).

(۱) پروانه: ۱۵۷۷.

(۲) پروانه: ۱۵۷۷.

۴۲۹۱- هیشام له باوکیه وه دهگیرپته وه که پیغه مبهري ﷺ له سالی نازاد کردنی مهککه له بهشی سهردهی مهککه وه له کهدانه وه (روشته ناو شاری مهککه وه).

۵۲ - بَابُ مَنَزِلِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْقَتْمِ

۴۲۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى: مَا أَخْبَرَنَا أَحَدٌ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى غَيْرَ أُمِّ هَانِئٍ، فَإِنَّهَا ذَكَرَتْ أَنَّهُ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ اغْتَسَلَ فِي بَيْتِهَا، ثُمَّ صَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ، قَالَتْ: لَمْ أَرَهُ صَلَّى صَلَاةً أَخْفَ مِنْهَا، غَيْرَ أَنَّهُ يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ^(۱).

۵۲- باسی ئەو مالهێ پیغه مبهري ﷺ تێیدا دانێشت له

روژی نازاد کردنی مهککه دا

۴۲۹۲- ئیبنو ئەبو لهیلا دهلی: کهس بوێ نهگیراوینه ته وه که پیغه مبهري ﷺ دیبێ نوێزی چێشتهنگانی کردبیت جگه له نومموهانی بیگومان ئەو (أُمُّ هَانِئٍ) باسی کرد که پیغه مبهري ﷺ له روژی نازاد کردنی مهککه دا له مال ئەو (أُمُّ هَانِئٍ) دا خۆی شۆری وپاشان ههشت رکات نوێزی کرد^(۲) (أُمُّ هَانِئٍ) وتی: پیغه مبهري ﷺ نه دیوه هیچ نوێزیکی وهک ئەو نوێزانهی کردبێ و سوکه له بن، بهلام ئەومنده هه بوو کورنوش سوزدهی تهواو بهرێک و پێکی دمبرد.

(۱) پروانه: ۱۱۰۳.

(۲) له کاتی چێشتهنگدا.

۴۲۹۴- سه عیدی کوری جوبهیر له ئیبنو عه‌بباسه وه ﷺ ده‌گیرپته وه ده‌لی: عومه‌ر ﷺ له‌گه‌ل چه‌ند پیاویکی به‌ته‌مه‌نی به‌شدار بووی به‌دردا منیشی دم‌برده کور و کو‌بونه‌وه‌ی خو‌یه‌وه، جا هه‌ندیکیان وتیان: بو‌چی عومه‌ر ئه‌م کوره‌گه‌نجه له‌گه‌ل ئی‌مه‌ دینیته ژووره‌وه (بو‌ئهم کو‌بونه‌وانه) له‌کاتی‌کدا ئی‌مه‌ش کورانی هاوته‌مه‌نی ئه‌ومان هه‌یه (نایان هینیته ژووره‌وه) ؟ ئه‌و (عومه‌ر) وتی: بی‌گومان ئه‌و له‌وکه‌سانه‌یه که خو‌تان دهم‌زانن (ئیب‌نو عه‌بباس) وتی: ر‌ؤ‌زیکیان عومه‌ر ئه‌وان ومنیشی بانگ کرد (ئیب‌نو عه‌بباس) وتی: واده‌زانم ئه‌و ر‌ؤ‌ژه هه‌ر بو‌ ئه‌وه بانگی کردم تا شتیکیان له‌مندا پی‌نیشان بدات، جا عومه‌ر وتی: له‌ مانای ئه‌م نایه‌ته: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ﴾ تاکو‌تایی سو‌رته‌که‌ی خو‌یند ده‌لێن چی ؟ هه‌ندیکیان وتیان: فه‌رمانمان پی‌کراوه که سو‌پاسی خوا بکه‌ین و داوای لی‌ خو‌شبوونی لی‌ بکه‌ین ئه‌گه‌ر یارمه‌تی دراین وسه‌رخراین له‌ جه‌نگدا، هه‌ندیکی تریان ووتیان نازانین (مه‌به‌ست پی‌ی چییه) یان هه‌ندیکیان هه‌یچیان نه‌ووت، جا عومه‌ر به‌ منی وت: ئه‌ی ئیب‌نو عه‌بباس نایا ت‌وش هه‌ر وا ده‌ل‌یت ؟ وتم نه‌خیر، وتی: که‌واته چی ده‌ل‌یت ؟ وتم: ئه‌وه مردن و وفاتی پی‌غه‌مبه‌ری خوایه ﷺ که خوا پی‌ی را‌گه‌یانده‌وه: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر، واته: کاتی‌ک یارمه‌تی وکو‌مه‌کی خوا هات له‌گه‌ل سه‌رکه‌وتن (نا‌زاکردنی شاری مه‌که‌که). که فه‌ت‌حی مه‌که‌کیه ئه‌وه نیشانه‌ی (نزیکی) مردنه.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ ۴۲۹۵ النصر، واته: ئه‌وسا ئیتر په‌روم‌ردگارت به‌ پاک ر‌ابگره و به‌ه‌وی ستایشی یه‌وه داوای لی‌ بو‌ردنی لی‌ بکه‌. عومه‌ی وتی: منیش هه‌ر ئه‌وه‌ی لی‌ تیده‌گه‌م که تو‌ لی‌ تیده‌گه‌یت وده‌یزانی.

۴۲۹۵- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ شَرْحِبِيلَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَدَّ يَوْمَ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ أَذْنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي، وَأَبْصَرْتُهُ عَيْنَايَ، حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ، حَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ، لَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا، وَلَا يَعْصِدَ بِهَا شَجَرًا، فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيهَا فَقُولُوا لَهُ: إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ، وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ. وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ، وَلِيُبْلَغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ". فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرُو؟ قَالَ: قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ، إِنَّ الْحَرَمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا، وَلَا قَارًا بِدَمٍ، وَلَا قَارًا بِخَرْبَةٍ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: الْخَرْبَةُ: الْبَلِيَّةُ^(۱).

۴۲۹۵- ئەبو شوهرەیحی عەدەوی ﷺ دەرگەڕێتەووە کە وتی: بە عەمری کوری سەعید^(۲) لەکاتیکیدا هیژی دهنارد بۆ مەککە^(۳) وتی: ئەو ئەمیر گەورە می هەدینه مۆلەتم بەدە هەرموودمیەکت بۆ بگێرمەووە پێغەمبەری خوا ﷺ هەرمووی لە رۆژی دووهمی نازاد کردنی شاری مەککەدا، بە هەردوو گۆیم بیستم، بەدڵم لەبەرم کرد، وە بەچاوەکانیشم بینیم کاتیک پێغەمبەر ﷺ ئەم هەرمایشتە هەرموو، سوپاس و ستایشی خوای کرد و پاشان هەرمووی: ((بێگومان خوا خۆی مەککە می کردووە بە هەرم^(۴) رێزداری کردووە، خەڵکی نەیانکردووە بە هەرم، دروست نیە بۆ کەسێ باومری بەخواوە بەرۆژی دواپی هەبێت خوینی تێدا برێژی، وەنابی درەختی داباچی، جا ئەگەر کەسێ جەنگ کردنی پێغەمبەری خوای کردە بەهانه بۆ ئەووە کە جەنگی تێدا بکات، ئەووە بپی بلین: بێگومان خوا

(۱) بروانه: ۱۰۴.

(۲) کە ئەمیری مەدینە بوو.

(۳) بۆ جەنگ لە دژی عەبدوللای کوری زوبەهر ﷺ.

(۴) شتانیکی تێدا هەرام کردووە نابێ بکریت بەرۆز رێزداری کردووە.

مۆلەتى بېغەمبەرەكەي ﷺ داۋە، بەلەم مۆلەتى بە ئىۋە نەداۋە، بەلكو بۆمىنىش
بۆ ماۋمىيەكى كەم لەو رۆژەدا رېگەي دام، وبېگومان ئەمپۆ (رۆژى دوۋەمى
ئازادکردنى مەككە) رېزو شىۋەكى بۆگەپاۋمەتەۋە ۋەك رېزو شىۋەكى دۈيىنى
لېھاتوۋمەتەۋە (بۆ كەس نىيە جەنگى تېدا بىكات)، دەي با ئەۋەي ئامادىيە
بېگەيەنئى بەۋەي ئامادە نىيە)). جا بە ئەبو شورمىچ ۋوترا: عەمر جى پى
ۋوتىت ؟ ۋتى: عەمر ۋتى: ئەبو شورمىچ مەن لەتۇ شارماتەرم بېگومان حەرەم
پەنەي تاۋانبارنادات، ۋمپەنەي كەسئ نادات خۈيىنىكى لەسەرەۋ ھەلھاتوۋە يا
بەھۋى دىيەۋە راي كەردوۋە.

٤٢٩٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ: "إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ" ^(١).

۴۲۹۶- جابری کوپی عہدوللا ﷺ دمگیر پتہ وہ: کہ لہ سالی نازا کردنی
 مہککدا لہ پیغہ مہری خوی ﷺ بیست کہ لہ مہککدا بوو دمیفہ رموو:
 ((بہ راستی خوا و پیغہ مہر مکی فروشتنی عارمقیان حہرام کردووہ)).

٥٤ - بَابُ مَقَامِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَكَّةَ زَمَنَ الْقَتَمِ

٤٣٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: أَقَمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرًا نَقْصُرُ الصَّلَاةَ ^(٣).

(۱) پروانه: ۲۳۳۶.

(۲) پروانه: ۱۰۸۱.

۵۴- باسی مانه‌وهی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌ککه له کاتی ئازاد کردنیدا

۴۲۹۷- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: (له مه‌ککه و ده‌ورو به‌ریدا) له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ ده‌رۆژ مایه‌وه نوێژمان کورت ده‌کرده‌وه.

۴۲۹۸- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَاصِمٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: أَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ^(۱).

۴۲۹۸- ئیبنو عه‌بباس ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌ککه (وده‌ورو به‌ریدا) نۆژده‌هه‌رۆژ^(۲) مایه‌وه دوو پکاتی ده‌کرد (نوێژی کورت ده‌کرده‌وه).

۴۲۹۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَقَمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ تِسْعَ عَشْرَةَ نَقْصُرُ الصَّلَاةِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَنَحْنُ نَقْصُرُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ تِسْعَ عَشْرَةَ، فَإِذَا زِدْنَا أَهْمْنَا^(۳).

۴۲۹۹- عیكریمه له ئیبنو عه‌بباسه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: له سه‌فه‌ری ئازاد کردنی مه‌ککه‌دا له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نۆژده‌هه‌رۆژ نوێژمان کورت ده‌کرده‌وه (عیكریمه ده‌لی): ئیبنو عه‌بباسیش وتی: ئیمه‌ش (ئه‌گه‌ر سه‌فه‌رمان کردو مایه‌وه) له نیوان ئیمه‌و نیوان نۆژده‌هه‌رۆژ بووایه نوێژه‌کانمان کورت ده‌کرده‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر زیاتر مایه‌وه نوێژی ته‌واو ده‌که‌ین (وکورتی ناکه‌ینه‌وه).

(۱) بروانه: ۱۰۸۰.

(۲) ئەم فەرموودەی ئیبن و عەبباسە لەگەڵ فەرموودمکی ئەنەس پێچەوانەی پەکتی نین چونکە فەرموودمکی ئەنەس لە حەجی مائناویدا بوو و فەرموودمکی ئیبنو عەبباس لە ئازاد کردنی مەککەدا بوو (فتح الباری، ۲۶/۱۰).

(۳) بروانه: ۱۰۸۰.

۵۵ - باب

۴۳۰۰ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ صُعَيْبٍ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ مَسَحَ وَجْهَهُ عَامَ الْفَتْحِ^(۱).

۵۵- باسیک

۴۳۰۰- ئیبنو شیهاب دهلی: عهبدوللای کوری سهعله بهی کوری صوعه یر بوئ گپرامه وه وتی: بیگومان له سالی نازادکردنی مهککه دا پیغه مبهه ر ﷺ دهستی ته پری هینا بهروخساری دا^(۲).

۴۳۰۱- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سُنَيْنِ أَبِي جَمِيلَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا وَنَحْنُ مَعَ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: وَزَعَمَ أَبُو جَمِيلَةَ أَنَّهُ أَدْرَكَ النَّبِيَّ ﷺ، وَخَرَجَ مَعَهُ عَامَ الْفَتْحِ.

۴۳۰۱- زوهری له سونهین که نازناوی نه بو جه میله یه دهگپریته وه و دهلی: ئیمه له گهل ئیبنو موسه ییه بدا بووین (سونهین) بوئ گپراینه وه (زوهری) وتی: نه بوجه میله وتی: بیگومان نهو (نه بوجه میله) به خزمهت پیغه مبهه ر ﷺ گه یشتوو وه له سالی نازادکردنی مهککه دا له گه لیدا دهر جووه (وبه شدار بووه).

۴۳۰۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلَمَةَ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو قِلَابَةَ: أَلَا تَلْقَاهُ فَتَسْأَلُهُ؟ قَالَ: فَلَقِيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: كُنَّا بِمَاءٍ مَمَرٍ النَّاسِ، وَكَانَ يَمُرُّ بِنَا الرُّكْبَانُ فَتَسْأَلُهُمْ: مَا لِلنَّاسِ، مَا لِلنَّاسِ؟ مَا هَذَا الرَّجُلُ؟ فَيَقُولُونَ يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ أَرْسَلَهُ أَوْحَى إِلَيْهِ - أَوْ أَوْحَى اللَّهُ بِكَذَا - فَكُنْتُ أَحْفَظُ ذَلِكَ الْكَلَامَ،

(۱) پروانه: ۶۳۵۶.

(۲) له گپرانهموهکی تری بوخاریدا به ژماره (۶۳۵۶) دهلی: دهستی ته پری هینا به جاویدا، نهک روخساری.

وَكَأَنَّمَا يُعْرَىٰ فِي صَدْرِي، وَكَأَنَّتِ الْعَرَبُ تَلَوُّمَ بِإِسْلَامِهِمُ الْفَتْحَ، فَيَقُولُونَ: ائْرُكُوهُ وَقَوْمَهُ، فَإِنَّهُ إِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ فَهُوَ نَبِيٌّ صَادِقٌ. فَلَمَّا كَانَتْ وَقَعَهُ أَهْلُ الْفَتْحِ بَادَرَ كُلُّ قَوْمٍ بِإِسْلَامِهِمْ، وَبَدَرَ أَبِي قَوْمِي بِإِسْلَامِهِمْ، فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ: جِئْتُكُمْ وَاللَّهِ مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ حَقًّا. فَقَالَ: "صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، وَصَلُّوا كَذَا فِي حِينِ كَذَا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَلْيُؤَذِّنْ أَحَدُكُمْ، وَلْيُؤَمِّمُكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا". فَتَنظَرُوا فَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَكْثَرَ قُرْآنًا مِنِّي؛ لِمَا كُنْتُ أَتْلُوُ مِنَ الرُّكْبَانِ، فَقَدَّمُونِي بَيْنَ أَيْدِيهِمْ، وَأَنَا ابْنُ سِتٍّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ، وَكَأَنَّتْ عَلَيَّ بُرْدَةٌ، كُنْتُ إِذَا سَجَدْتُ تَقَلَّصْتُ عَنِّي، فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْحَيِّ: أَلَا تُغَطُّوْنَا عَنَّا اسْتِ قَارِئِكُمْ. فَاشْتَرَوْا فَقَطَّعُوا لِي قِمِيصًا، فَمَا فَرَحْتُ بِشَيْءٍ فَرَحِي بِذَلِكَ الْقَمِيصِ.

۴۳۰۲- نه یوب له نه بو قیلابه وه دهگیریتته وه نه ویش له عه مرى کورى سه له مه وه ﷺ (نه یوب) وتی: نه بو قیلابه بیى وتم: بو ناجیته لای (عه مرى کورى سه له مه) وپرسیارى لی بکهیت؟ (نه یوب) وتی: منیش بیى گهیشتم وپرسیارم لی کرد، نه ویش وتی: ئیمه له هه وارگه یه بووین ناوی (ماء-ئاو) بوو سه ره رینگه ی خه لک بوو، جاکاروان به لاماندا تیده پهرین ئیمه پرسیارمان لی ده کردن: نه ومنه وه خه لکه چییه؟ نهو پیاوه چییه؟ (هه ر باس ده کهن) نه وانیش (له وه لامدا) دهیان وت: نهو پیاوه ده لی: خوا به پیغه مبه ر ناردوو یه تی نیگای بو کردوه - یان خوا نیگای نهو (نایه تانه) ی بو کردوه - جامن نهو نایاتانه م له بهر ده کرد وه کو (له خوا وه) له دلما کو بکریتته وه عه ره به کان بو مسولمان بونیان چا وه پوانی نازا کردنی مه که یان ده کرد وه دهیان وت: واز له موحه ممه د و هۆزه که ی بینن، جا بیگومان نه گه ر سه رکه وت به سه ریاندا نه وه پیغه مبه ره و راست ده کات، جا کاتی رووداوی نازاد کردنی مه که ره ویدا، هه موو هۆزه کان به په له مسولمان بوون، باو کیشم په له ی کرد که هۆزه که م (ی برد و) مسولمان بوون جا که باوکم هاته وه وتی: سویند به خوا له خزمه ت پیغه مبه ره وه ﷺ گه راومه ته وه بو لاتان که به راستی پیغه مبه ره جا فه رموو ی: ((نهو نویره بکه ن

له نهو کاته‌دا، نهو نوێزه بکه‌ن له نهو کاته‌دا، جا نه‌گهر کاتی نوێز بوو نه‌وه باکه‌سیکتان بانگ بدات وه نهو که‌سه‌شتان له هه‌مووتان زیاتر قورئانی له‌به‌ره پێش نوێزیتان بکات)) نه‌وانیش سه‌رنجیان داو که‌س نه‌بوو له من زیاتر قورئانی له‌به‌ر بێ چونکه من قورئانم له‌کاروانیه‌کان وهرده‌گرت نیت پێشیان خستم (بومه پێش نوێزبان) له‌وکاته‌دا من ته‌مه‌نم شەش یان هه‌وت سالان بوو کراسیکم له‌به‌ردا بوو (کورت بوو) که سوژده‌م دم‌برد کورت دم‌بووه (لاشه‌می دانه‌دمپووشی) بویه زنی‌ک له هۆزمکه وتی: نه‌وه بۆچی سمت و هتگی قورئان خۆینه‌که‌تان دانا‌پووشن ؟ نه‌وانیش (قوماشیکیان) کړی وکراسیکیان بۆ‌به‌رم (و درویان) جا به هه‌ج شتی‌ک دلخۆش نه‌بووم نه‌ومنده‌ی به‌وکه‌راسه دلخۆش بووم.

٤٣٠٣- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ عُتْبَةُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهْدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدٍ أَنْ يَقْبِضَ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، وَقَالَ عُتْبَةُ: إِنَّهُ ابْنِي. فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَكَّةَ فِي الْفَتْحِ أَخَذَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، فَأَقْبَلَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَأَقْبَلَ مَعَهُ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: هَذَا ابْنُ أَخِي، عَهْدَ إِلَيَّ أَنَّهُ ابْنُهُ. قَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا أَخِي، هَذَا ابْنُ زَمْعَةَ، وَلَدَ عَلَى فِرَاشِهِ. فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى ابْنِ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، فَإِذَا أَشْبَهَ النَّاسَ بِعُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هُوَ لَكَ، هُوَ أَخُوكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ". مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وَلَدَ عَلَى فِرَاشِهِ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اِخْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةَ". لَمَّا رَأَى مِنْ شَبِّهِ عُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: قَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ". وَقَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَصِيحُ بِذَلِكَ^(١).

۴۳۰۳- عانیسه ﷺ دهلی: عوتبهی کوری ئه‌بی ومقاص سه‌دی برای پاسپارد که (عه‌بدوړه‌حمانی) کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه وهر گرته‌وه، عوتبه وتی: بیگومان نه‌وکوری منه جا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بو مه‌که‌ه له‌کاتی نازاد‌کردنیدا سه‌دی کوری ئه‌بی ومقاص کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه‌ی برد بو خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌بدی کوری زهمعه‌ش له‌گه‌لیدا هات، نه‌نجا سه‌دی کوری ئه‌بی ومقاص وتی: نه‌مه برازانه (عوتبه) پاسپاردی بو کردووم که بیگومان نه‌مه کورپه‌تی، عه‌بدوولای کوری زهمعه‌ش وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌مه برانه نه‌م کوری زهمعه‌یه له‌سه‌ر نوینی نه‌و (باو‌کم) له‌ دایک بووه، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌یری کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه‌ی کرد بینی له‌ هه‌موو که‌س زیاتر له‌ عوتبه‌ی کوری ئه‌بی ومقاص ده‌چی بویه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌و (کوړه) بو تو نه‌و برای تویه نه‌ی عه‌بدوولای کوری زهمعه‌)) له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌سه‌ر نوینی زهمعه له‌ دایک بووه پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌ی سه‌وده خو‌تی نیشان مه‌ده)) که‌بینی (عه‌بدوړه‌حمان) له‌عوتبه‌ی کوری ئه‌بی ومقاص ده‌چی.

ئیب‌نو شیهاب وتی: عانیسه ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((مندال هی خاو‌من نوینه‌که‌یه^(۱)، زیناکاریش پئی نادری^(۲)))

ئیب‌نو شیهاب ده‌لی: وه‌نبو هورمیره ﷺ ده‌لی: نه‌وه (مندال هی خاو‌من نوینه‌که‌یه) به‌ده‌نگی به‌رز ده‌وت و ده‌یقیران.

(۱) می‌ردی زنه‌که بیت یا گموره و سه‌یدی بیت نه‌گهر نافرته‌که که‌نیزه‌ک بوو معبست به‌ نوین نه‌و ماله و شوینی که‌ هی پیاو‌که‌یه و له‌ویدا زنه‌که مندال‌که‌ی ده‌بیت.

(۲) یان شه‌رشو‌ری و به‌شیمانی هه‌یه.

۴۳۰۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ الْفَتْحِ، فَقَرَعَ قَوْمُهَا إِلَى أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ يَسْتَشْفِعُونَهُ، قَالَ عُرْوَةُ: فَلَمَّا كَلَّمَهُ أَسَامَةُ فِيهَا تَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَتَكَلِّمُنِي فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟". قَالَ أَسَامَةُ: اسْتَغْفِرْ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَلَمَّا كَانَ الْعِشِيُّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَاطِبِيًّا، فَأَتْنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ النَّاسَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا". ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ، فَقَطَعَتْ يَدَهَا، فَحَسَنْتُ تَوْبَتَهَا بَعْدَ ذَلِكَ وَتَزَوَّجْتُ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَكَانَتْ تَأْتِي بَعْدَ ذَلِكَ فَارْفُوعُ حَاجَتَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۳۰۴- عوروهی کوری زوبه‌یر ده‌گیریت‌هوه که ئاڤره‌تیک له سه‌رده‌می پیڤه‌مبه‌ری خواڤا ﷺ له غه‌زای نازادکردنی مه‌که‌دا دزی کرد، بویه هۆزه‌که‌ی به په‌له رۆشتن لای ئوسامه‌ی کوری زمید ﷺ داوایان کرد تکایان بۆ بکات (لای پیڤه‌مبه‌ر ﷺ) عوروه ده‌لی: جا کاتی ئوسامه هسه‌ی له‌گه‌ل پیڤه‌مبه‌ردا ﷺ کرد رۆخساری پیڤه‌مبه‌ر ﷺ گۆراو تیکچوو فه‌رمووی: ((نایا تۆ دهرباره‌ی سزایه‌ک له سزاکانی خوا قسم له‌گه‌ل ده‌که‌یت^(۲)؟)) ئوسامه‌ش وتی: نه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای لی‌بوردنم بۆ بکه جاکه ئیواره بوو پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو وتاریکی دا جا سوپاس وستایشی خوی کرد به جوړه‌ی شیاویتی له پاشان فه‌رمووی: ((له‌دوا سوپاس وستایشی خوا جا بی‌گومان خه‌لکانی پیش ئیوه نه‌وه‌ی له ناوی بردن نه‌وه بوو نه‌وان نه‌گه‌ر که‌سی ناودار و دیار له‌ناویاندا دزی بکردایه وازیان لی ده‌یتنا (و سزایان نه‌ده‌دا) به‌لام نه‌گه‌ر لاوازو بی دمه‌لات

(۱) پروانه: ۳۶۴۸.

(۲) که جی به جی نه‌کریت.

دزی بکردایه سزا کهیان دمدا بهسه ریدا، دهی سویند بهو زاتهی گیانی موحه ممدی به دهسته، نه گهر فاتی مهی کچی موحه ممد دزی بکردایه دهستیم (دهبری)) نه نجا پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی کرد (به برینی دهستی) نهو نافرته ئیتر دهستی براو دوا نهوه به جوانی تهویهی کردو په شیمان بویه وهو شووی کرد، عانیسه ﷺ دهلی دوا ی نهوه دهات (بۆلام) و منیش پرسیار وپیوستی نهوم ده گه یانده پیغه مبهری خوا ﷺ.

۴۳۰۶- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي مُجَاشِعٌ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِأَخِي بَعْدَ الْفَتْحِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، جِئْتُكَ بِأَخِي لِتُبَايَعَهُ عَلَى الْهَجْرَةِ. قَالَ "ذَهَبَ أَهْلُ الْهَجْرَةِ مِمَّا فِيهَا". فَقُلْتُ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُبَايَعُهُ؟ قَالَ: "أُبَايَعُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ وَالْجِهَادِ". - فَلَقِيتُ أَبَا مَعْبُدٍ بَعْدُ - وَكَانَ أَكْبَرَهُمَا - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: صَدَقَ مُجَاشِعٌ^(۱).

۴۳۰۶- نه بو عوسمان دهلی: موجاشیع بۆی گیرامه وه وتی: دوا نازا کردنی مه کهکه برا کهم برد بۆ خزمه تی پیغه مبهر ﷺ وتم: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نه م برایه م هیناوه بۆ خزمه تت تابه یه تی له سهر کوچکردن لی و مرگری فه رمووی: ((خاومنی کوچه کان هه رچی پاداشت له کوچدا بوو بردیان بۆ (خویان)) منیش وتم: له سهر ج شتیک به یه تی لی و مر د مگری؟ فه رمووی: ((به یه تی لی و مر د مگرم له سهر (پابه ندی به) ئیسلام باومرو خه بات وتیکۆشان)) (نه بو عوسمان دهلی): دواتر به نه بو مه عبه د گه شتم - که لهو دوو برا گه ورترینیان بوو- پرسیارم لی کرد (ده براره ی نهو فه رموودمیه) وتی: موجاشیع راست ده کات (له وهی ده یلی).

۴۳۰۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا الْقُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي عَثْمَانَ التَّهْدِي، عَنْ مُجَاشِعِ بْنِ مَسْعُودٍ: انْطَلَقْتُ بِأَبِي مَعْبِدٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ لِيُبَايِعَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ، قَالَ: "مَضَى الْهِجْرَةُ لِأَهْلِهَا، أَبَايَعُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادِ". فَلَقِيتُ أَبَا مَعْبِدٍ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: صَدَقَ مُجَاشِعٌ. وَقَالَ خَالِدٌ: عَنْ أَبِي عَثْمَانَ، عَنْ مُجَاشِعٍ أَنَّهُ جَاءَ بِأَخِيهِ مُجَالِدٍ.

۴۳۰۸- ئەبو عوسمانى نەھدى لە موجاشىع كوردى مەسعوودەو ﷺ دەگىرپتەو دەلى: ئەبو مەعبەدەم ﷺ برد بو خزمەتى پيغەمبەر ﷺ تا بەيەتى لى وەرگرى لەسەر کوچکردن (پيغەمبەر ﷺ) فەرمووى: ((کوچ تىپەرى بو خاوەنەکانى، بەيەتى لى وەردەگرم لەسەر ئىسلام و جيهاد)) (ئەبو عوسمان) دەلى: جا بە ئەبومەعبەد گەشتەم دەربارەى ئەو فەرموودە پرسىارم لى کرد ئەويش وتى: موجاشىع راست دەلى.

خالىد لە ئەبو عوسمانەو دەگىرپتەو ئەويش لە موجاشىعەو کە وتى: ئەو (موجاشىع) موجالىدى براى هينا (بو خزمەت پيغەمبەر ﷺ).

۴۳۰۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بِشْرِ، عَنْ مُجَاهِدٍ: قُلْتُ لِابْنِ عَمَرَ ﷺ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَهَاجِرَ إِلَى الشَّامِ. قَالَ: لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ، فَإِنْ طَلِقَ فَأَعْرِضْ نَفْسَكَ، فَإِنْ وَجَدْتَ شَيْئًا وَإِلَّا رَجَعْتَ^(۱).

۴۳۰۹- موجاهيد دەلى: بە ئىبنو عومەرم ﷺ وت: دەمەوى کوچ بکەم بو شام وتى: کوچکردنى نیهو نەماو بەلکو جيهاد کردن ماو جا برۆ نامادىمى خوت نیشان بدە (بو جيهاد) ئەگەر شتێ لە جيهادت دەستکەوت (بیکە) ئەگەر نا دەگەرپتەو.

۴۳۱۰- وَقَالَ النَّضْرُ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ، فَقَالَ: لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ - أَوْ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِثْلَهُ^(۱).

۴۳۱۰- نه زر وتی: شوعبه بو ی گپراینه وه وتی: نه بو بيشر بو ی گپراینه وه وتی: له موجاهيدم بيست وتی: به ئيبنو عومهرم ﷺ وت: (دهمه وی کوچ بکه م بو شام) نه ویش وتی: نه مرپو کوچکردن نه ماوه یان وتی: دوا ی پیغه مبه ری خوا ﷺ، ئیتر نه وی که ی وه ک فهرمووده که ی پیشووه.

۴۳۱۱- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرِو الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جَبْرِ الْمَكِّيِّ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَقُولُ: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ^(۲).

۴۳۱۱- موجاهیدی کوری جهبری مه کی ده گپریته وه که عهبدو لای کوری عومهر ﷺ هه میشه دمیووت پاش ئازادکردنی مه که ئیتر کوچکردن نه ماوه و نی یه.

۴۳۱۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: زُرْتُ عَائِشَةَ مَعَ عُبَيْدِ بْنِ عَمْرِ، فَسَأَلَهَا عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَتْ: لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ، كَانَ الْمُؤْمِنُ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ: مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ عَلَيْهِ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ، فَالْمُؤْمِنُ يَعْْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيَّةٌ^(۳).

۴۳۱۲- عه تای کوری نه بی رهباح ده لی: له گهل عوبهیدی کوری عومه یردا سهردانی عائیشه مان کرد ﷺ جا عوبهید دهرباره ی کوچکردن پرسیار ی لی کرد، عائیشه ش ﷺ وتی: نه مرپو کوچکردن نی یه، کاتی خو ی باومردار به خو ی

(۱) پروانه: ۳۸۹۹.

(۲) پروانه: ۳۸۹۹.

(۳) پروانه: ۳۰۸۰.

و ئایینه‌که‌یه‌وه راپیده‌کرد بۆلای خوا و پیغه‌مبه‌رمه‌که‌ی ﷺ له ترسی نه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئایین نه‌شکه‌نجه دهدرا، به‌لام نه‌مپو بێگومان خوا ئایینی ئیسلامی سه‌رخستوو زالی کردوو، بۆیه باوه‌ردار له هه‌ر شوێنێک بیه‌وی به‌ندایه‌تی په‌رومردگاری ده‌کات (کوچکردن نه‌ماوه) به‌لام خه‌بات و نیه‌تی خه‌باتکردن ماوه.

۴۳۱۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَامَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَهِيَ حَرَامٌ بِحَرَامِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، وَلَمْ تَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنَ الدَّهْرِ، لَا يَنْفَرُ صَيْدُهَا، وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهَا، وَلَا تَحِلُّ لِقَطْعَتِهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ". فَقَالَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِلَّا الْإِذْخَرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْهُ لِلْقَيْنِ وَالْبُيُوتِ. فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ: "إِلَّا الْإِذْخَرَ فَإِنَّهُ حَلَالٌ". وَعَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مِثْلَ هَذَا -أَوْ نَحْوِ هَذَا-^(۱) رَوَاهُ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

۴۳۱۳- موحاهید ده‌گیریتیه‌وه^(۳) که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پوژی ئازاد کردنی مه‌که‌دا فه‌رمووی: ((بێگومان له‌و پوژه‌وه‌ی خوا ئاسمانه‌کان وزه‌وی دروست کردوو مه‌که‌ی یاساغ و رێزدار کردوو جا نه‌و یاساغ و رێزگرتنه‌ی له‌لایه‌ن خواوه تارپوژی دوا‌یی به‌رده‌وامه‌ پیش من (جه‌نگ کردن تیا‌یدا) بۆکه‌س هه‌لāl نه‌بوو وه پاش منیش بۆکه‌س هه‌لāl نابیت، وه ته‌نها ساتیکیش له‌ سالدا (جه‌نگ کردن تیا‌یدا) بۆ من هه‌لāl بوو، نیچیری راو نانری ودره‌ختی یادپکی

(۱) پروانه: ۱۳۴۹.

(۲) پروانه: ۱۱۱۲.

(۳) ئەم سەنەمە مۆرسەلە بە‌لام له‌ په‌راوی هه‌ج و په‌راوی جیهادا به‌ په‌یووستی هاتوو له‌ موحاهیدمۆه له‌ تاووسمۆه له‌ ئیبن و

عمیاسمۆه، (ارشاد الساری، ۲۰۹/۹).

نابردی وه گیاو پوшы ههئاکنری، وه ونبووی ههئاگیریت مهگهر بۆ کهسی جارێ بۆ بدات)) نهجا عهبابسی کوری عهبدولوتتهلیب وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ جگه له (ئیزخیر) چونکه پیویسته بۆ ئاسنگهرو خانوو، جاماومیه بیدهنگ بوو له پاشان فهرمووی: ((جگه له (ئیزخیر) که بیگومان ههلا نه (برینی)).

ئیبنو جورمیح دهلی: عهبدولکهڕیم بۆی گیرامهوه لهعیکریمهوه نهویش له ئیبنو عهبابسهوه ﷺ وینهی فهرموودهکی پیشووی گیراپهوه وه یان نزیك لهو^(۱).

وه نهبو هوهرمیرمش ﷺ ههمان فهرموودهی له پیغهمبهرموه ﷺ گیراوتهوه^(۲).

۵۱ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ

عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿۵۱﴾

ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ ﴿۵۲﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۷﴾﴾ التوبة

۵۱- باسی ئەم فهرمايشتهی خواي بهرز و بلند:

(وه له رۆژی حونهینیشدا خودا (یارمهتی دان) که به زۆری خۆتاندا دهنازین بهلام هیچ سودیکی نهبوو بۆتان وه زمویتان لهسهر تهنگ بویهوه بهو فراوانیهی که ههیهتی پشتان کرده دوژمن و ههئاتن له پاش نهوه خوا ئارامی خۆی نارد) تا ئەم فهرمايشته (لیبوردمی میهرمانه).

(۱) به ژماره (۱۳۶۹) له سهحیحی بوخاریدا.

(۲) به ژماره (۱۱۲) له سهحیحی بوخاریدا.

٤٣١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُنِيرٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ: رَأَيْتُ بَيْدَ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ضَرْبَةً، قَالَ: ضُرِبْتُهَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ. قُلْتُ: شَهِدْتَ حُنَيْنًا؟ قَالَ: قَبْلَ ذَلِكَ.

٤٣١٤- ئىسماعىل دەللى: بە دەستى ئېبنوئەبى ئەوفاوہ شۆيىنى لىدرانىكم بىنى
وتى: لە رۆژى (غەزای) حونەیندا لە خزمەت پىغەمبەردا ﷺ بووم لىم درا
(ئىسماعىل دەللى) وتى: بەشدارى حونەینت کردووہ ؟ وتى: پىش ئەوہیش
(حونەین، بەشدارى غەزاکانم کردووہ).

٤٣١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عُمَارَةَ، أَتَوَلَّيْتُ يَوْمَ حُتَيْنٍ؟ فَقَالَ: أَمَا أَنَا فَأَشْهَدُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ لَمْ يُولُ، وَلَكِنْ عَجَلَ سَرَعَانُ الْقَوْمِ، فَرَسَقَتْهُمْ هَوَازِنُ، وَأَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ أَخَذَ بِرَأْسِ بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ، يَقُولُ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ" ^(١).

٤٣١٥- ئەبو نىسحاق دەلى: لە بەرپائىم ﷺ بىست لە كاتىكدا پياويك هات بو لاى پنى وت: ئەى ئەبو عومارە^(١) ئايا رۆژى غەزاي حونەين هەلەتات ؟ بەرپائىش وتى: بەلام من شايتەى دمدەم بو پىغەمبەر ﷺ كە هەلەهات وراى نەكرد، بەلام ئەو خەلكانەى لە پىشەودە بوون پەلەيان كرد (بو جەنگ)، ئەنجا هەوازينىش تىر بارانيان كردن، ئەبو سوفيانى كورپى حارىسە سەر و رەشوى ئىستەرمەچە سببەكەى پىغەمبەرى ﷺ گرتبوو پىغەمبەرىش ﷺ فەرمووى: ((من پىغەمبەرم نەك درۆزن من كورە زاي عەبدولوتتەلىبم)).

(۱) پروانه: ۲۸۶۴.

(۲) نازناوی همراهه.

٤٣١٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: قِيلَ لِلْبَرَاءِ - وَأَنَا أَسْمَعُ -: أَوَلَيْتُمْ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ فَقَالَ: أَمَّا النَّبِيُّ ﷺ فَلَا، كَانُوا رُمَاءً، فَقَالَ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ"^(١).

٤٣١٦- نه بو نيسحاق دهلي: - من گويم لي بوو- به به بهرا و ترا: ناي پوژي (غه زاي) حونه ين له گهل پيغه مبهري ﷺ هه لهاتن ؟ به پرائيش وتي: به لام پيغه مبهري ﷺ نه خير هه لئه هات (ههوازن) تيره اويز بوون پيغه مبهريش ﷺ فهرمووي: ((من پيغه مبهري نهك دروزن من كور (مزا) عه بدولوت ته ليم)).

٤٣١٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ - وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ قَيْسٍ: أَفَرَزْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ فَقَالَ: لَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَفِرْ، كَانَتْ هَوَازِنْ رُمَاءً، وَإِنَّا لَمَّا حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ انْكَشَفُوا، فَأَكْبَبْنَا عَلَى الْغَنَائِمِ، فَاسْتَقْبَلْنَا بِالسَّهَامِ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ، وَإِنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخَذَ بِرِمَامِهَا وَهُوَ يَقُولُ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ". قَالَ إِسْرَائِيلُ وَزُهَيْرٌ: نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَغْلَتِهِ^(٢).

٤٣١٧- نه بو نيسحاق دهلي: له به رانم ﷺ بيست كاتي پياويكي هوژي هيس پرسياي لي كرد: ناي پوژي (غه زاي) حونه ين هه لهاتن و پيغه مبهري خواتان ﷺ به جي هيشت ؟ به پرائيش وتي: به لام پيغه مبهري خوا ﷺ هه لئه هات، هوژي ههوازن تيره اويز بوون، نيمه ش كه هيرشمان بو بردن نه وان شان پرومان كرده دهسته كه وه كان پيوه سهرقال بووين به تيره اويشتن به رمنگاري كراين، وه سويند به خوا بيگومان پيغه مبهري خوام ﷺ بيني به سواي نيسره سپيه كه يه وه بوو نه بو سوفيانى كورى حاريس رهشوه كه ي به دهسته وه بوو وه له و كاته دا پيغه مبهري ﷺ دميغه رموو: ((من پيغه مبهري نهك دروزن)).

نيسرائيل و زوهير دهلين: پيغه مبهري ﷺ (له و كاته دا) له نيسره كه ي دابه زى.

(١) پروانه: ٢٨٦٤.

(٢) پروانه: ٢٨٦٤.

۴۳۱۸ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي لَيْثٌ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شِهَابٍ: وَزَعَمَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ مَرْوَانَ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَقَدْ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَعِيَ مَنْ تَرَوْنَ، وَأَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ، فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ: إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِكُمْ". وَكَانَ أَنْظَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ، قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَتْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنْ إِخْوَانَكُمْ قَدْ جَاءُوا تَانِيَيْنِ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيَّبَ ذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ، حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا، فَلْيَفْعَلْ". فَقَالَ: النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَدِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْدَنْ فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عُرْفَاؤُكُمْ أَمْرُكُمْ". فَارْجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. هَذَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْ سَبْيِ هَوَازَنَ^(۱).

۴۳۱۹-عورده ده‌لی: مه‌روانی کوری چه‌که‌م و میسوری کوری مه‌خرمه بو‌یان گیر‌امه‌وه که پی‌غم‌به‌ری خوا ﷺ کاتی نو‌ینه‌ره‌کانی هه‌وازن هاتنه خرمه‌تی هه‌ستایه‌وه، نه‌جا داوایان لئی کرد که سامان و زن و منداله‌کانیان بداته‌وه، پی‌غم‌به‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌و خه‌ل‌کانه‌ی ده‌یان بینن له‌ هاوه‌لان له‌که‌لم‌دان، خوشه‌ویسترین وته‌ لای خوا راس‌ترینیه‌تی که‌واته یه‌کیک له‌و دوانه هه‌ل‌ب‌زیرن^(۲): یا زن و منداله‌ دیله‌کان یا مال و سامانه‌که، وه بی‌گومان من په‌له‌م

(۱) پروانه: ۲۳۰۷، ۲۳۰۸.

(۲) یان زن و منداله‌کانیان یا مال و سامانه‌کانیان.

نه کرد و چاومروانيم کردن)) بهراستی پیغمبهري خوا ﷺ ده بیست شهوئک، چاومروانی کردن (غهنیمه تهکه‌ی دابه‌ش نه‌کرد) کاتئ گه‌رایه‌وه له تائیف، نه‌جا که‌نوینه‌ره‌کان بو‌یان روونبوویه‌وه که پیغمبهري خوا ﷺ ته‌نها په‌کیک له‌و دوانه‌یان^(۱) بو ده‌گیریتته‌وه، وتیان: که‌واته ئیمه ژن و من‌داله دیله‌گانه‌مان هه‌لده‌بزی‌رین، نه‌وسا پیغمبهري خوا ﷺ له‌ناو مسو‌لماناندا هه‌ستایه سه‌ره‌بی و سو‌پاس و ستایشی خوی کرد به‌و شیوه‌ی شیای بی‌ت پاشان فه‌رمووی: ((پاشان به‌راستی ئا نه‌م برایانه‌تان به‌په‌شیمانیه‌وه^(۲) هاتوون بو‌ لای ئیمه وه من بو‌چوونم وایه ژن و من‌داله گیراوه‌گانیان بدمینه‌وه، جا هه‌رکه‌ستان پی‌ی خوشه و له‌ناخیه‌وه حه‌ز ده‌کات نه‌و کاره بکات با بیکات وه هه‌ر که‌سیکیستان پی‌ی خوشه به‌شه‌که‌ی خوی وه‌ک خوی بمینیتته‌وه هه‌تا په‌که‌م ده‌سکه‌وت خوی گه‌وره پیمان دمه‌بخشیت دمیدمینئ با وابکات)) نه‌جا خه‌لکه‌که هه‌موو وتیان: نه‌ی پیغمبهري خوا ﷺ هه‌موومان رازین و پیمان خوشه (بو‌یان ده‌گیرینه‌وه) نه‌وسا پیغمبهري خوا ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی ئیمه نازانین کیتان مۆله‌ت ده‌دا و کیتان مۆله‌ت نادات^(۳) که‌واته بگه‌رپینه‌وه جینگای خۆتان با نوینه‌ر و سه‌ره‌رشتیاره‌گانتان برپاری ئیوه به‌رزکه‌نه‌وه بو‌مان)) ئیترخه‌لکه‌که‌ش گه‌رانه‌وه و نوینه‌ره‌گانیان قسه‌یان له‌گه‌لیان کردو پاشان نوینه‌ره‌گانیان گه‌رانه‌وه بو‌ خزمه‌ت پیغمبهري خوا ﷺ و هه‌والیان پێدا که خه‌لکه‌که هه‌موو پێیان خوشه و رازین و مۆله‌ت‌یان دا به‌ گیرانه‌وه‌یان.

(زوهری ده‌لی:) جا نه‌مه نه‌ومیه دهرباره‌ی ژن و من‌داله دیله‌گانی هه‌وازی‌ن پیمان گه‌شته‌وه.

(۱) بان ژن و مندالہ کنیان یا مال و سامانہ کنیان.

(۲) واتە، موسولمان بوون و به‌شیمانن له رابردوویان.

(۲) بۇ گىرانبەھى ژىن ومىندالە گىراومكانيان.

۴۳۲۰- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عُمَرَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا قَفَلْنَا مِنْ حُنَيْنٍ سَأَلَ عُمَرُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم عَنْ نَذْرِ كَانَ نَذَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ اغْتِكَافٍ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِوَفَائِهِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ. وَرَوَاهُ جَرِيرٌ بْنُ حَازِمٍ وَحَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ^(۱).

۴۳۲۰- نه یوب له نافیعه وه دهگیرپته وه که عومەر ^(۲) رضي الله عنه وتی: نهی پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم.

نه یوب له نافیعه وه (به ڕێگه یه کی تر) دهگیرپته وه نه ویش له ئیبنو عومەر وه رضي الله عنه دهلی: کاتی له (غهزای) حونهین گهراینه وه عومەر پرساری له پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم کرد دمربارهی نه زریک که له سهردهمی نه فامیدا کردبووی که مانه وه بوو (شهویک له مزگهوتی چهرامدا ^(۳)) پیغه مبهریش صلى الله عليه وسلم فهرمانی پی کرد نه زردهکی به جی بیئ.

کهسیکیان ^(۴) وتی: چهماما گیرایه وه له نه یوبه وه نه ویش له نافیعه وه له ئیبنو عومەر وه رضي الله عنه.

ههروهها جهریری کوری حازیم و چهمامادی کوری سه له مه گیراویانه ته وه له نه یوبه وه نه ویش له نافیعه وه نه ویش له ئیبنو عومەر وه گیراویه تیه وه له پیغه مبهروه صلى الله عليه وسلم.

(۱) ۲۰۳۲.

(۲) ئهم فهرمووده بهم سنهد و ڕێگه یان مورسه له بۆیه به سنهدی دووم هیناویعتی که په یوسته دهلی، له نافیعه وه نه ویش له ئیبن و عومروه.. (فتح الباری ۱۰/۴۳).

(۳) ئهم زیادهیه له گیرانه مکه ی بوخاریدا هاتوو به ژماره: (۲۰۳۲).

(۴) که نه حممدی کوری عممدی زه بی به.

۴۳۲۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ كَثِيرٍ
 بْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ
 حُنَيْنٍ، فَلَمَّا التَقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ، فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ
 الْمُسْلِمِينَ، فَضَرَبْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ بِالسَّيْفِ، فَقَطَعْتُ الدَّرْعَ، وَأَقْبَلَ عَلَيَّ
 فَضَمَنِي ضَمَةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ، ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي، فَلَحِقْتُ عُمَرَ فَقُلْتُ:
 مَا بَالَ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمَرُ اللَّهِ ﷻ. ثُمَّ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "مَنْ قَتَلَ قِتِيلًا لَهُ
 عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ". فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِثْلَهُ
 فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ قَالَ: ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِثْلَهُ، فَقُمْتُ فَقَالَ:
 "مَالِكُ يَا أَبَا قَتَادَةَ". فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ وَسَلْبُهُ عِنْدِي، فَأَرْضِهِ مِنِّي. فَقَالَ أَبُو
 بَكْرٍ: لَهَا مَا لِلَّهِ إِذَا، لَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ فَيُعْطِيكَ سَلْبَهُ.
 فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "صَدَقَ فَأَعْطِهِ". فَأَعْطَانِيهِ، فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ، فَإِنَّهُ لِأَوَّلِ
 مَالٍ تَأْتَلَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۴۳۲۱- نهبو ههتاده ﷺ دهلی: سالی غهزای حونهین له خزمهت پیغه مبهری
 خوادا ﷺ رۆشتین جا کاتی بهدوژمن گهشتین موسولمانان تیکشکان^(۲) منیش
 بیاویکی بتههرهستم بینی بهسهر بیاویکی موسلمانانه و مبوو (خهریک بوو
 بیکوژی)، منیش له پشتیهوه به شمشیرهکه م دام له شاده ماری ملی، زریه کهیم
 پچراند، بهرمو پرووم هات و بهجوژی باومشی پیاکردم ههستم به بوئی مردنی
 کرد لهو باوهشی پیاکردنه دا، پاشان مرد و منی بهره لا کرد، نهجا به عومهر ﷺ
 گهستم وتم: نهو خه لکه چیانه^(۳)؟ وتی: بریار و فهرمانی خوایه ﷺ، پاشان
 خه لکه که گه پانه وه (پاش هه لهاتن) پیغه مبه ریش ﷺ دانیش و فهرمووی:

(۱) پروانه: ۲۱۰۰.

(۲) دواتر خویمان ریکهستمهوه گه پانه وه بو سهر دووژمن.

(۳) که هه لهاتن و پایان کرد.

((هه رگهس که سیکی گوشت و شایه تی هه بوو له سه ری نه وه که لوپه لی کوژراوه بو نه وه)) منیش وتم: کی شایه تیم بو دمدات ؟ پاشان دانیشتم، پاشان پیغه مبه ر ﷺ وینه ی فه رمایسته که ی پیشوی فه رموو یه وه، منیش هه لسام وتم: کی شایه تیم بو دمدات، پاشان دانیشتم پاشان، وتی: ئینجا پیغه مبه ر ﷺ وینه ی فه رمایسته که ی پیشوی فه رموو یه وه، منیش هه لسام، پیغه مبه ر ﷺ فه رموو ی ((نه ی نه بو فه تاده جیت هه یه ؟)) منیش باسه که ی خومم بو گیرایه وه، بیاوئیک وتی: نه ی پیغه مبه ری خوا راست دهکات و که لوپه لی کوژراوه کهش لای منه رازی بکه که لوپه له که بو من بیت، نه بو به گریش وتی: نه خیر سویند به خوا نابی، پیغه مبه ر ﷺ بیت هه قی شیریک له شیرمکانی خوا نه دات که له پیناو خوا و پیغه مبه ر که یدا ﷺ ده جه نگیت که لوپه لی کوژراوه که ی بدات به تو، پیغه مبه ریش ﷺ فه رموو ی: ((راست دهکات و بیدمه وه)) کابراش که لو په له که ی پیدام، منیش به (نرخ) نه و زریه له به نی سه له ^(۱) باخیکم کری، که بیگومان نه وه یه که م مال و سامانیك بوو کرمه دهست مایه له نیسلام دا.

۴۳۲ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ كَثِيرٍ بْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ - مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ - أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُتَيْنٍ تَطَرْتُ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُقَاتِلُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَآخِرُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ يَخْتِلُهُ مِنْ وَرَائِهِ لِيَقْتُلَهُ، فَأَسْرَعْتُ إِلَى الَّذِي يَخْتِلُهُ، فَرَفَعَ يَدَهُ لِيَضْرِبَنِي، وَأَضْرَبَ يَدَهُ، فَقَطَعْتُهَا، ثُمَّ أَخَذَنِي، فَضَمَّنِي ضَمًّا شَدِيدًا حَتَّى تَخَوُّفُ، ثُمَّ تَرَكَ فَتَحَلَّلْتُ، وَدَفَعْتُهُ ثُمَّ قَتَلْتُهُ، وَأَنْهَزَمَ الْمُسْلِمُونَ، وَأَنْهَزَمْتُ مَعَهُمْ، فَإِذَا بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِي النَّاسِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا شَأْنُ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمْرُ اللَّهِ. ثُمَّ تَرَجَّعَ النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَقَامَ بَيْنَهُ عَلَى قَتِيلٍ قَتَلَهُ فَلَهُ سَلْبُهُ".

(۱) واته، نه و جینگای هوزی به نی سه له مه ی تیا نیسته جین باخیکم کری.

فَقُمْتُ لِأَلْتَمِسَ بَيْتَهُ عَلَى قَتِيلِي، فَلَمْ أَرِ أَحَدًا يَشْهَدُ لِي فَجَلَسْتُ، ثُمَّ بَدَأَ لِي، فَذَكَرْتُ أَمْرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: سِلَاحُ هَذَا الْقَتِيلِ الَّذِي يَذْكُرُ عِنْدِي، فَأَرِضْ مِنْهُ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: كَلَّا، لَا يُعْطِيهِ أَصْبِيغٌ مِنْ قُرَيْشٍ، وَيَدَعُ أَسَدًا مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ. قَالَ: فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذَاهُ إِلَيَّ؛ فَاشْتَرَيْتُ مِنْهُ خِرَافًا فَكَانَ أَوَّلَ مَالٍ تَأْتَلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۴۳۲۲ ئەبو موحەممەد-کە نازاد کراوی ئەبو قەتادەییە- دەگێڕێتەووە کە ئەبو قەتادە ؓ وتی: لەکاتی غەزای حوێنه‌یندا سەرنجی پیاویکی مسوڵمانم دا دەجەنگا لەگەڵ پیاویک لە بەتپەرستان، پیاوی تر لە بتپەرستان لە پشته‌ووە فێلی لێی دەکرد بۆ ئەوێ بیکوژی، بۆیە منیش خێرا پوشتەم بۆ ئەوێمان کە فێلی لێی دەکرد، جا دەستی بەرز کردەووە تا (بە شیرەکە) لێم بدات، بەلام من دام لە دەستی و پەراندەم، لە پاشان گرتەم و بە توندی باوەشی پیا کردم (واگرتەم) هەتا ترسم لێ نیشتم، لە پاشان بێ هیژ بوو بەری دام و پالێکم پێووە ناو پاشان کوشتەم، جا مسوڵمانان شکان و هەڵهاتن، منیش لەگەڵیان شکام ئەنجا لەپەر لە ناو خەڵکەکه‌دا^(۲) عومەری کۆری خەتتایم بینی و پێم وت: ئەووە ئەو خەڵکە جییانە^(۳)؟ وتی: قەدەرو بێاری خواپە، لە پاشان خەڵکەکه گەرانەووە بۆلای پێغەمبەر ﷺ جا پێغەمبەر ﷺ قەرمووی: ((هەرکەس شایەتی هەبێت لەسەر کوژراویک کە ئەو کوشتووەتی ئەووە شت و مەکی کوژراوەکە بۆ ئەو کەسە)) جا (ئەبو قەتادە) ووتی منیش هەستام تا بگەرێم بە دواي شایەتیکدا لەسەر کوژراوەکەم شایەتیم بۆ بدات بەلام کەسەم نەدی (شایەتیم بۆ بدات) بۆیە دانیشتمەووە، لە پاشان بوم روون بووێووە کە ئەو باسە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ

(۱) پروانە: ۲۱۰۰.

(۲) کە نەشکابوون و هەڵنەهاتبوون.

(۳) کە هەڵهاتن و پاهان کرد.

باس بکهه بۆیه بۆم باس کرد، پیاوێکیش لهوانه‌ی له خزمه‌تیدا دانیشتبوو وتی: ١چه‌کی نه‌و کوژراوه نه‌و باسی ده‌کات لای منه ده‌ی پازای بکه‌ وازی لای بێن (بۆمن) نه‌بو به‌کریش وتی: نه‌خێرنابی، بیداته ده‌سته‌پاچه‌یه‌کی^(١) هورمیشی و نه‌یدات به‌ شیرێ له‌ شیرمه‌کانی خوا که له‌ پیناوی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ده‌جه‌نگیت، نه‌جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو که‌لوپه‌له‌که‌ی پیدام، منیش (فروشم و) به‌پاره‌که‌ی باخیکم کړی، جا بیگومان نه‌وه یه‌که‌م مال و سامانیك بوو ده‌ستم که‌وت له‌ نیسلامدا.

٥٧ - بابُ غَزَاةِ أُوطَاسٍ

٤٣٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا فَرَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ حُتَيْنٍ بَعَثَ أَبَا عَامِرٍ عَلَى جَيْشٍ إِلَى أُوطَاسٍ، فَلَقِيَ دُرَيْدَ بْنَ الصَّمَةِ، فَقَتَلَ دُرَيْدَ وَهَزَمَ اللَّهُ أَصْحَابَهُ. قَالَ أَبُو مُوسَى: وَبَعَثَنِي مَعَ أَبِي عَامِرٍ، فَرَمَى أَبُو عَامِرٍ فِي رُكْبَتِهِ، رَمَاهُ جُشَمِي بِسَهْمٍ فَأَثْبَتَهُ فِي رُكْبَتِهِ، فَأَنْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ: يَا عَمَّ مَنْ رَمَاكَ؟ فَأَشَارَ إِلَى أَبِي مُوسَى فَقَالَ: ذَاكَ قَاتِلِي الَّذِي رَمَانِي. فَقَصَدْتُ لَهُ فَلَحِقْتُهُ فَلَمَّا رَأَى وَلِي، فَاتَّبَعْتُهُ وَجَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ: أَلَا تَسْتَحْيِي؟! أَلَا تَتُّبْتُ؟! فَكَفَّ فَاخْتَلَفْنَا ضَرْبَتَيْنِ بِالسَّيْفِ فَقَتَلْتُهُ، ثُمَّ قُلْتُ لِأَبِي عَامِرٍ: قَتَلَ اللَّهُ صَاحِبَكَ. قَالَ: فَانْزِعْ هَذَا السَّهْمَ. فَنَزَعْتُهُ فَنَزَا مِنْهُ الْمَاءُ. قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، أَقْرَى النَّبِيِّ ﷺ السَّلَامَ، وَقُلْ لَهُ: اسْتَغْفِرْ لِي. وَاسْتَخْلَفَنِي أَبُو عَامِرٍ عَلَى النَّاسِ، فَمَكَّتْ يَسِيرًا ثُمَّ مَاتَ، فَرَجَعْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي بَيْتِهِ عَلَى سَرِيرٍ مُرْمَلٍ وَمَا عَلَيْهِ فِرَاشٌ قَدْ أَثَّرَ رِمَالُ السَّرِيرِ بِظَهْرِهِ وَجَنْبَيْهِ، فَأَخْبَرْتُهُ

(١) (أَضْبَحَ) به چهند جوړ مانا گراوه، ١-بویاغ گراو ٢- جوړه بالنده‌یه‌که ٣- جوړه رومکێه که تازه روابیت و سه‌ری

ده‌ره‌ینابیت، ٤- وه به (أَضْبَحَ)ش هاتوووه که به‌جوکراوی (أَضْبَحَ) له واته، که‌متیارنکی به‌جکوله.

نهبو به‌کر ﷺ نه‌و تازه مسولمانه‌ی شوپهانده‌و به‌ یه‌کێک له‌و جووړ شته، به‌لام جووړه‌میان گونجاوتر بۆ مانای هه‌رموودمه‌که.

بَخَرْنَا وَخَبَرَ أَبِي عَامِرٍ، وَقَالَ: قُلْ لَهُ: اسْتَغْفِرْ لِي. فَدَعَا مَاءً فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِي أَبِي عَامِرٍ". وَرَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطِيهِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ". فَقُلْتُ: وَلِي فَاسْتَغْفِرْ. فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ، وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُدْخَلًا كَرِيمًا". قَالَ أَبُو بُرْدَةَ إِحْدَاهُمَا لِأَبِي عَامِرٍ وَالْأُخْرَى لِأَبِي مُوسَى^(۱).

0۷- باسی غمزا (۳) نهوتاس^(۲)

۴۳۳- نهبو بورده دهلی: نهبو مووسا ﷺ وتی: که پیغه مبهەر ﷺ له (غمزای) حونهین بۆوه نهبو عامیری کردسه هر کردهی سوپایهک ناردی بۆ (شیوی) نهوتاس، جا بهرنگاری دورمیدی کوری صهممه بویهوه، نهجا دورمید خوی کوژراو خواش هاوریکانی تیکشکان و ههلهاتن، نهبو مووسا دهلی: پیغه مبهەر ﷺ منیشی له گهه نهبو عامیردا نارد (بۆنهوجهنگه) نهجا تیریک درا له نهزنوی نهبو عامیر ﷺ که پیاویکی بهنی جوشه میی تیرمکیه لیدا بهر نهزنوی کهوت، تیا یا مایهوه (نهبو ههتاده دهلی: منیش خۆم گه یانده لای و وتم: نهی مامه کی نهم تیره ی لیدا؟ نهویش نامازه ی بۆم کرد وتی: نا نهو پیاوه بکوژی منه نهو تیره ی پیوه نام، منیش بۆی چووم و پیی گه شتم، جا که منی بینی رایکرد منیش شوینی که وتم زوو زوو پییم دهوت: نهوه شهرم ناکه ی؟ خۆت ناگریت له روبهرو بونهوه؟ نهویش وهستا (له راگردن) نیتر به شیر هاتین به یه کتریدا جا من نهوم کوشت، له پاشان به نهبو عامیرم وت: خوا کابرای بهرانبه رتی کوشت (مامهم) وتی: دهی نهم تیره دهر بینه (له نهزنۆم) منیش دهرم هیئا له شوینه که یهوه ناوی لیها،

(۱) پروانه: ۲۸۸۴.

(۲) له ههمندی نوسخه دا به کۆ نوسراوه (غُراة) واته، غمزاکانی نهوتاس.

(۳) نهوتاس، شیویکه له خاکی ههوازن لهو شوینه دا ههوازن سهقیف لهشکریان تیا کۆکردیوهوه.

وتی: ئەهی برازای خۆم سلاوم بگهیهنه به پیغه مبهەر ﷺ وه پیتی بلئی که داوای لی خوش بوونم بۆ بکه له خوا، وه ئەبو عامیر له جیتی خۆی منی کرده سهرگردی سوپاکه جا کهمی پیچوو له پاشان مرد، منیش گه پامه وه چوومه خزمهتی له مائی خۆی بوو له سهر تهختی بووبه پوسی په لکه خورما چنرا بوو، پراخه ریکی به سهرده وه نه بوو له راستیدا رایه لی تهخته که به پشت و ته نیشتم دمرچوو بوو، ئەنجا هه والی خۆمان و ئەبو عامیرم بۆ باس کرد (وتم: ئەبو عامیر) وتی: پیتی بلئی دواي لی خوش بوونم بۆ بکات له خوا، جا پیغه مبهەر ﷺ داوای ناوی کرد دهستویژی گرت له پاشان ههردوو دهستی بهرز کرده وه و فهرمووی: ((خوایه له عوبهید که ئەبو عامیره خوشبه)) (ئهوهنده دهستهکانی بهرز کردبوویه وه) سپیایی بن بالیم بینی، له پاشان فهرمووی: ((خوایه له رۆژی قیامهت بیخه ره سهروی زۆربهی دروستکراوه کانت له خه لکی)) (ئهبو موسا) ده لی: منیش وتم: داوای لی خوش بوون بۆ منیش بکه جا فهرمووی: ((خوایه له گوناھی عهبدو لالی کوری قهیس خوشبه وه له رۆژی دوایدا بیخه ره شوینیکی چاک و ریزدار)) ئەبو بورده ده لی: یه کیکیان (له داوای لی خوشبوونه که) بۆ ئەبو عامیر بوو نهوی کهشیان بۆ ئەبو موسا بوو.

۵۸- بابُ غَزْوَةِ الطَّائِفِ

فِي شَوَّالِ سَنَةِ ثَمَانٍ قَالَهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ.

۴۳۲۴- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، سَمِعَ سُفْيَانَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّهَا أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَعِنْدِي مَخْنُتٌ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمِيَّةٍ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الطَّائِفَ غَدًا فَعَلَيْكَ بِابْنَةِ عِزْلَانَ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبَرُ بِثَمَانٍ. وَقَالَ

النَّبِيُّ ﷺ "لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكُمْ". قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ، وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ الْمُخَنَّفُ: هِيتُ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ بِهِذَا، وَزَادَ: وَهُوَ مُحَاصِرُ الطَّائِفِ يَوْمَئِذٍ^(۱).

۵۸- باسی غهزای تائیف

له (مانگی) شهوالی سالی ههشتی کوچی دا بوو (ئهو میژووو) موسای کوری عوقبه وتویه تی.

۴۳۲۴- زمینه بی کچی ئه بو سه له مه له دایکیه وه که ئوممو سه له مه یه ﷺ ده گیریته وه پیغه مبه ر ﷺ هات بۆلام پیاویکی ژنانیم لابیوو، گویم لی بوو به عه بدو ئلای کوری ئه بو ئومه ییه ی دمو ت: ئه ی عه بدو ئلای هه وائم بدمری ئه گهر سبه نی پشت به خوا تانیفتان بۆ نازاد کرا کچه که ی غه یلان له ده ست نه ده ی، چونکه به راستی ئه و کچه که به ره و پرووت دیت جوار لویه^(۲) که پشت هه لده کات هه شت لویه^(۳)، وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: ((ریگه مه دمن ئه مه بیته لاتان)).

ئیبنو عویه نه ده لی: جورمیج وتی: ئه و پیاوه ژنانیه ناوی هیت بوو. (نیمامی بوخاری ده لی:) موحمود بۆی گیراینه وه وتی: ئه بونوسامه بۆی گیراینه وه له هیشامه ئه م فه رمووده ی گیراینه وه له گه ل ئه م زیاده یه دا: وه پیغه مبه ر ﷺ له و پۆژمدا تانیفی گه مارۆ دابوو.

۴۳۲۵- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ الشَّاعِرِ الْأَعْمَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: لَمَّا حَاصَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الطَّائِفَ فَلَمْ يَنْلُ مِنْهُمْ شَيْئًا قَالَ: "إِنَّا

(۱) پروانه: ۵۲۳۵، ۵۸۸۷.

(۲) مهبستی ئه ویه کچی قه له و شوخ و شمنگه و گهرم و نهرمه، له پشته وه نهرم و نۆلی لۆچی سکی له پشته وه جوارن، له پشته وه ههر لۆچیکی ده بی به دوان که ده کاته هه شت لۆج.

(۳) مهبستی ئه ویه کچی قه له و شوخ و شمنگه و گهرم و نهرمه، له پشته وه نهرم و نۆلی لۆچی سکی له پشته وه جوارن، له پشته وه ههر لۆچیکی ده بی به دوان که ده کاته هه شت لۆج.

قَافِلُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ". فَتَقَلَّ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا: نَذْهَبُ وَلَا نَفْتَحُهُ - وَقَالَ مَرَّةً: "تَقْفُلُ" - فَقَالَ: "اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ". فَعَدَّوْا فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ: "إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ". فَأَعْجَبَهُمْ فَضَحِكُ النَّبِيِّ ﷺ، وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: فَتَبَسَّمَ. قَالَ: قَالَ الْحَمِيدِيُّ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الْخَبَرُ كُلَّهُ.

۴۳۲۵- عهبدووللای کوری عومهر ﷺ وتی: کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ تانیفی گه مارو داو هیچی لی نه کردن و فهرمووی: ((إِنْ شَاءَ اللَّهُ نِيَمَهُ دَمْغَه پینه وه)) نه مه لهسه ر مسولمانان قورس بوو وتیان: چۆن برۆین که نازادمان نه کردوو ؟ - وه جاریک فهرمووی (دهگه پینه وه) جا فهرمووی: ((سبهینئ برۆن بو جهنگ کردن)) جا سبهی رۆشتن و (له هه لاکه یانه وه تیر بارانیان کردن) بریندار بوون نه وسا فهرمووی: ((إِنْ شَاءَ اللَّهُ نِيَمَهُ دَمْغَه پینه وه)) نهجا بیشیان خوش بوو پیغه مبه ریش ﷺ پیکه نی. سوفیان جاریکیان وتی: جا پیغه مبه ر ﷺ زمرده خه نهی کرد.

(نیمامی بوخاری وتی: حومهیدی وتی: سفیان هه موو فهرموو دمکه ی بو گیرا پینه وه.

۴۳۲۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَاصِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَثْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا - وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ - وَأَبَا بَكْرَةَ - وَكَانَ تَسْوَرُ حِصْنَ الطَّائِفِ فِي أَنْاسٍ - فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: سَمِعْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ". وَقَالَ هِشَامٌ: وَأَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ - أَوْ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ - قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا وَأَبَا بَكْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ عَاصِمٌ قُلْتُ: لَقَدْ شَهِدْتُ عِنْدَكَ رَجُلَانِ حَسْبُكَ بِهِمَا. قَالَ: أَجَلٌ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَأَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأَمَّا الْآخَرُ: فَتَزَلَّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثَالِثٌ ثَلَاثَةً وَعِشْرِينَ مِنَ الطَّائِفِ^(۱).

۴۳۲۷- ئەبو عوسمان وتی: لە سه‌عدم ﷺ بیست - که یه‌که‌م که‌س بوو تیر به‌او‌یزێ له پیناو خوادا- وه له ئەبو به‌کریشم ﷺ بیست که له‌گه‌ل چهند که‌سی‌کدا رۆشتنه‌ سه‌ر قه‌لای تانیف - ئەنجا ئەبو به‌کر ﷺ هات بوو خزمه‌تی پینغه‌مبه‌ر ﷺ ئەنجا هه‌ردووکیان (سه‌عد و ئەبو به‌کر) وتیان له پینغه‌مبه‌رمان ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((هه‌رکه‌سی خۆی بکات به‌ کو‌ری که‌سیکی تر جگه‌ له‌ باوکی له‌ کاتی‌کدا ده‌زانێ که باوکی نی یه‌ نه‌وه به‌هه‌شت له‌سه‌ر نه‌و که‌سه‌ حه‌رامه‌))

ئه‌بولعاليه‌ - یان ئەبو عوسمان نه‌هدی - وتی: له سه‌عد و ئەبو به‌که‌رم ﷺ بیست له پینغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێ‌رپایانه‌وه.

عاصیم ده‌لی: وتم (به‌ ئه‌بولعاليه‌ یان ئەبو عوسمان) به‌راستی دوو پیاو لای توو شایه‌تیان داوه‌ شایه‌تی نه‌و دوانه‌ت به‌سه‌ ووتی راسته‌، جا یه‌کیان یه‌که‌م که‌سه تیری هاویشتوو له پیناو خوادا نه‌وی که‌شیان سییه‌م که‌س بوو له‌و بیست و سی که‌سه‌ی (دواسه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر قه‌لای) دابه‌زی وه‌ات بو‌لای پینغه‌مبه‌ر ﷺ (و مسو‌لمان بوو).

۴۳۲۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ نَازِلٌ بِالْجِعْرَانَةِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: أَلَا تُنَجِّرُنِي لِي مَا وَعَدْتَنِي؟ فَقَالَ لَهُ: "أَبْشِرْ". فَقَالَ: قَدْ أَكْثَرْتَ عَلَيَّ مِنْ: أَبْشِرْ. فَأَقْبَلَ عَلَى أَبِي مُوسَى وَبِلَالٍ كَهَيْئَةِ الْغَضْبَانِ فَقَالَ: "رَدَّ الْبَشْرَى فَأَقْبَلَا أَنْتُمَا". قَالَ: قَبِلْنَا. ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ، وَمَجَّ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: "اشْرَبَا مِنْهُ، وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا، وَأَبْشِرَا". فَأَخَذَا الْقَدَحَ فَفَعَلَا، فَتَادَتْ أُمُّ سَلَمَةَ مِنْ وَرَاءِ السُّرِّ أَنْ أَفْضِلَا لَأُمُّكُمَا. فَأَفْضَلَا لَهَا مِنْهُ طَائِفَةً^(۱).

٤٣٢٨- ئه‌بو بۆرده ده‌گێڕێته‌وه له ئه‌بو مووساوه رضی اللہ عنہ وتی: من له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بووم له کاتی‌کدا له جیعرانه لای دابوو له نیوان مه‌ککه و مه‌دینه‌دا^(١) - بیلالیشی له‌گه‌ڵدا بوو جا پیاویکی عه‌رمبی ده‌شته‌کی هاته خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم وتی: ئایا ئه‌و به‌ئینه‌ی^(٢) پێت دام بۆم جی به جی ناکه‌ی؟ (پێغه‌مبه‌ریش صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم) فه‌رمووی: ((دلخۆش به و موژده‌ت لی بی^(٣))) پیاوه‌که وتی: زۆرت پی وتم دلخۆش به (و هیج نه‌نجامی نه‌بوو) جا پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم روی کرده ئه‌بو مووسا و بیلال رضی اللہ عنہ به شیوه‌ی که‌سیکی زۆر توپه و فه‌رمووی: ((ئه‌و کابرا موژده‌که‌ی نه‌ویست جا ئیوه هه‌ردووکتان موژده‌که و مرگرن و قه‌بوڵی بکه‌ن)) هه‌ردووکیان وتیان قه‌بوڵمان کرد، له پاشان داوی دمفریکی کرد ناوی تیا بوو، ئه‌نجا هه‌ردوو ده‌ستی و دم و چاوی شو‌رد له‌ناو دمفه‌رمکه‌دا وه تفی کرده‌وه ناوی، له پاشان فه‌رمووی: ((هه‌ردووکتان بیخۆنه‌وه و بیشی پێژن به‌ده‌م و چاو و سنگتاندن و دلخۆش و موژده‌تان لی بی)) جا هه‌ردووکیان دمفه‌رمکه‌یان و مرگرت و ئاوايان لی کرد (که فه‌رمووی) ئوممو سه‌له‌مه‌ش ﷺ له‌پشت په‌رده‌که‌وه بانگی کرد و که به‌شی دایکیشیان بێلن هه‌ردووکیان به‌شی‌ک له ئاومه‌کیان هێشته‌وه، (بو ئوممو سه‌له‌مه ﷺ).

٤٣٢٩- حَدَّثَنَا يَحْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ أَخْبَرَ أَنَّ يَعْلى كَانَ يَقُولُ: لَيْتَنِي أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ. قَالَ: فَبَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ بِالْجِعْرَانَةِ - وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ قَدْ أَظْلَمَ بِهِ، مَعَهُ فِيهِ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ - إِذْ جَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ عَلَيْهِ جُبَّةٌ مُتَضَمِّحٌ بِطِيبٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ تَرَى فِي رَجُلٍ أَحْرَمَ

(١) ئه‌وه هه‌له‌به به‌لگو جیعرانه له نیوان مه‌ککه و تانیف دایه وه‌ک ئه‌مووی ده‌لی: (به‌روانه: ارشاد الساری: ٣٠٦/٩).

(٢) له پێدانی ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ یان به‌ئینه‌کی تری تاییه‌تی بووه پی داوه. به‌روانه: ارشاد الساری: ٣٠٦/٩.

(٣) به نزیکی ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ و پێت بدری یان پاداشتی گه‌وره له‌سه‌ر ئارام گرتن.

بُعْمَرَةٍ فِي جُبَّةٍ بَعْدَ مَا تَصَمَّخَ بِالطَّيْبِ؟ فَأَشَارَ عُمَرُ إِلَى يَعْلَى بِيَدِهِ أَنْ تَعَالَ، فَجَاءَ يَعْلَى فَأَدْخَلَ رَأْسَهُ، فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ مُحَمَّرُ الْوَجْهِ، يَغِطُّ كَذَلِكَ سَاعَةً، ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ، فَقَالَ: "أَيْنَ الَّذِي يَسْأَلُنِي عَنِ الْعُمْرَةِ آفَاءً؟". فَالْتَمَسَ الرَّجُلُ فَأَتَى بِهِ، فَقَالَ: "أَمَّا الطَّيْبُ الَّذِي بِكَ فَاغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَأَمَّا الْجُبَّةُ فَانْزِعْهَا، ثُمَّ اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ" ^(۱).

۴۳۲۹- په علا دمیوت: خوژگه پیښه مبهري خوا م ﷺ بدیا په کاتی نیگای بو دیت وتی: جا کاتی پیښه مبهري ﷺ له جیعرانه بووه- پوښاکيکی به سهرده بوو بووی کرابوو به سیبهر چهند که سیک له هاوه لانی له که لیدان له ویدا- له کاته دا عهرمبیکی دهمته کی هات جوبه کی له بهردا بوو بوونی خوښی زور پیوه بوو، وتی: نهی پیښه مبهري خوا م ﷺ چی دهمه رموی دمر باره کی که سیک ئیجرامی به عومره به سبتیت وبه جوبه په که وه دوا نه وهی زور بوونی خوښی لی دراوه ؟ عومهریش ﷺ به دهمستی نامازه کی کرد بویه علا که ومره، په علاش هاتوسه ریکرد به ژیر (پوښاکه که دا) بینی پیښه مبهري ﷺ روخساری سور هه لکه پراوه و برخه پر خیتی سعاتیک (یان ماومیه ک) بهو جوړه بوو له پاشان (که مه که مه) باری له شی سووک بوو (که به هوئی قورسی نیگا که وه بوو) جا فهرمووی: ((کوا نهو که سهی توژی له مهو پیش پرساری عهره کی لی دهمکردم؟)) جا که پران به شوین پیاوه که دا هینا یان بووی، پیښه مبهريش ﷺ فهرمووی پینی: ((سه باره ت بهو بو نهی پیته ومیه نه وه سی جار بیشوره، جوبه که شت دایکه نه له بهرت، له پاشان چوڼ حه ج ده کهیت هه مان شت له عهره که شتدا بکه)).

۴۳۳۰- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهْبُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ: لَمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَسَمَ فِي

النَّاسِ فِي الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ، وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَكَأَنَّهُمْ وَجَدُوا إِذْ لَمْ يُصِبْهُمْ مَا أَصَابَ النَّاسَ، فَخَطَبَهُمْ فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَلَمْ أَجِدْكُمْ ضَلَالًا فَهَذَا كُمْ اللَّهُ يِي، وَكُنْتُمْ مُتَفَرِّقِينَ فَأَلْفَكُمُ اللَّهُ يِي، وَعَالَهُ فَأَغْنَاكُمُ اللَّهُ يِي". كُلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُ. قَالَ: "مَا يَمْنَعُكُمْ أَنْ تُجِيبُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟". قَالَ: كُلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُ. قَالَ: "لَوْ سِئْتُمْ فَلَنْتُمْ: جِئْتَنَا كَذَا وَكَذَا. أَتَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ إِلَى رِحَالِكُمْ؟ لَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ أَمْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَشَعْبًا لَسَلَكَتُ وَادِي الْأَنْصَارِ وَشَعْبَهَا، الْأَنْصَارُ شِعَارُ وَالنَّاسُ دِثَارُ، إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَهُ فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ" (۱).

۴۳۰- عهبدوللای کورپی زهیدی کورپی عاصیم وتی: کاتی له (غهزای) حونهیندا خوا دهستکهوتی دوزمنهکانی به پیغهمبهرهکهی ﷺ بهخشی له ناو خه لکه کهدا دابهشیکرد بهسهر دلپراگراو مکاندا هیچی نهدا به نهانصاریهکان، جا وهک بلتی خه مبار بوون گلهیی له دلیاندا دروست بوو که نهوهی بهر خه لکه وتبوو (له دهستکهوت) بهر نهوان نهکه وتبوو، بویه پیغهمبهر ﷺ وتاریکی بو دان و فهرمووی: ((نهی کومه لای نهانصار نایا نیووم بهگومپرای نهدی خوا به هوئی منهوه رینمونی کردن؟ وه نیوه جیاواز و په رتهوازه بوون خوا به هوئی منهوه کردنی به یهک و ریکی خستن؟ ههزار نهبوون خوا به هوئی منهوه دهوله مهنندی کردن؟)) ههرکه پیغهمبهر ﷺ ووتهیهکی دهمه رمووی نهوان (نهانصاریهکان) دهمیان وت: خوا و پیغهمبهرهکهی ﷺ چاکه ومنه تیان زیاتره (بهسهرمانهوه) فهرمووی: ((نهی چ شتیک ریگرتانه وهلامی پیغهمبهری خوا ﷺ بدمنهوه؟)) (عهبدوللای) وتی: ههرکه ووتهیهکی دهمه رموو نهوان دهمیان وت: خوا و پیغهمبهرهکهی ﷺ چاکه ومنه تیان زیاتره (بهسهرمانهوه پیغهمبهر ﷺ) فهرمووی: ((نهگهر بتانویستایه دهمتان وت: تو ناوا و ناوا بووی که هاتیت بو لای نیمه، نایا رازی

دهبن که خه لکی مه پ وستر له گهل خو یان ببه نه وه نیوش پیغه مبه ر ﷺ ببه نه وه بو ماله کانتان ؟ نه گهر کوچ نه بوايه من که سیک بووم له نه نصار نه گهر خه لکی ملی شیوو دۆلک بگرن بیگومان من ملی شیوو دۆلی نه نصار ده گرم، نه نصار که سانی نيزک و تايبهت (ی منن) خه لکی تر پاش نه وان^(۱)، بیگومان نیوه له پاش من تووشی پی نه زان دهبن به رانبه رتان و خه لک پیش ده خریت له سه رتان جا که و او بوو دان به خوتاندا بگرن تا له سه ر چه وزمه که (که وسهر) به من ده گهن^(۲))).

۴۳۳۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مَا أَفَاءَ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ، فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْطِي رَجُلًا أَلَمَاءَةً مِنَ الْإِثْلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. قَالَ أَنَسُ: فَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَقَالَتِهِمْ، فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ، وَلَمْ يَدْعُ مَعَهُمْ غَيْرَهُمْ، فَلَمَّا اجْتَمَعُوا قَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: " مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟ ". فَقَالَ فَقَهَاءُ الْأَنْصَارِ: أَمَّا رُؤَسَاؤُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا، وَأَمَّا نَاسٌ مِمَّنَّا حَدِيثُهُ أَسَنَانُهُمْ فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " فَإِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرٍ: أَتَأْلَفُهُمْ، أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ إِلَى رَحَالِكُمْ؟ فَوَاللَّهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا. فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ: " سَتَجِدُونَ أَثَرَهُ شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ ". قَالَ أَنَسُ: فَلَمْ يَصْبِرُوا^(۳).

(۱) وشعی (شیعار) جلی ژێرموه که له ژێرموه لمبه ر دمکرئ وهک فانيله و ژێر ده ربی (دثار) واته: نمو جل و پوشا که ی سهری

جلی ژێرموه لمبه ر دمکریت، نه نصار جواندوو به جلی ژێرموه خه لکی تر به جلی سهرموه. واته تايهت ترن له خه لکی تر،

(۲) پروانه: ۳۱۴۶.

۴۳۱- زوهری دهلی: ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ وتی: کاتی خوا ئه‌وه‌ی دهستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ خست له‌ مال و سامانی هۆزی هه‌وازین که‌سانیک له‌ ئه‌نصار به‌ پیغه‌مبه‌ریان ﷺ ووت کاتی که‌دهستی کرد (به‌دابه‌ش کردنی ده‌ستکه‌وته‌کان و) به‌سه‌د و شتری ده‌دا به‌ پیاوانیک، جا (ئه‌نصاریه‌کان) ووتیان خوا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خوش بی‌ت به‌شی قورمیش ده‌دات و واز له‌ ئیمه‌ دین و به‌شمان نادات، له‌ کاتی‌کدا شیره‌کانمان خوی‌نی ئه‌وانی لی ده‌تکی؟ ئه‌نه‌س وتی: ئه‌م ووته‌یان بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گیرایه‌وه، بۆیه‌ناردی به‌ شوین ئه‌نصاریه‌کاندا وله‌ ناو چادریکی چه‌رمی وه‌ک گومه‌زه‌دا کۆی کردنه‌وه، نه‌یه‌یشت که‌سی تریان له‌گه‌لدا بی‌ت، جا که‌کۆبونه‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ستایه‌وه‌و فه‌رموو: ((ئهو قسانه‌ چی یه‌ له‌ ئیوه‌وه پیم‌ گه‌یشتوو؟)) جا پیاوه‌ تیگه‌یشتوو که‌انی ئه‌نصار وتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌وره‌کانمان هه‌یچیان نه‌وتوو، به‌لام که‌سانیکی گه‌نج و لاومان ووتیان: خوا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خوش بی‌ت به‌شی قورمیش ده‌دات و واز له‌ ئیمه‌ دین و به‌شمان نادات، له‌ کاتی‌کدا شیره‌کانمان خوی‌نی ئه‌وانی لی ده‌تکی، ئه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو: ((ده‌ی بیگومان من به‌شی پیاوانیک ده‌دم که‌ تازه له‌ کوهر دابراون و (مسولمان بوون) دل‌یان راده‌گرم، ئایا ئیوه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی مال و سامان به‌نه‌وه ئیوه‌ش پیغه‌مبه‌ر ﷺ ببه‌نه‌وه بۆماله‌کانتان؟ ده‌ی سویند به‌خوا ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌یه‌نه‌وه چاک‌تره‌ له‌وه‌ی ئه‌وان ده‌یه‌نه‌وه)) وتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌دل‌نیاییه‌وه رازی بووین ئه‌وسا پپی فه‌رموون: ((دل‌نیابن (له‌ پاش من) توشی پینه‌زانی و خه‌لک پێش‌خستنیکی زۆر به‌سه‌رتاندا ده‌بن، که‌وابوو ئارام بگرن هه‌تا ده‌گه‌نه‌وه خزمه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ (له‌ دوا‌روژدا) چونکه‌ دل‌نیابن من له‌سه‌ر چه‌وز (ی که‌وسه‌ر) م)) ئه‌نه‌س ووتی به‌لام ئارامیان نه‌گرت.

۴۳۳۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَنَائِمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ، فَغَضِبَتِ الْأَنْصَارُ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْدُّنْيَا، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟". قَالُوا: بَلَى. قَالَ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا أَوْ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِي الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَهُمْ"^(۱).

۴۳۳۲- نه نهس ﷺ وتی: رۆژی نازادکردنی مهککه کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ دهستکه وتهکانی له نیوان قورمه شهکاندا دابهش کرد، نه نصاریه کان تورپه بوون، پیغه مبهری خوا ﷺ ههرمووی بییان: ((نایا نیوه رازی نابن که خه لکی دنیا ببه نه وه، نیوهش پیغه مبهری خوا ﷺ ببه نه وه)) وتیان: به ئی رازین، ههرمووی: ((نه گهر خه لکی به شیونک یان دولیکدا برۆن بیگومان من به شیوی نه نصاریه کان یان دوله که یاندا درۆم)).

۴۳۳۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، أَنَّ أَبَا هِشَامٍ بْنُ زَيْدٍ بِنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُنَيْنِ التَّقَى هَوَازُنَ وَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَشْرَةُ آلَافٍ وَالطُّلُقَاءُ، فَأَذْبَرُوا، قَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، لَبَّيْكَ نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ. فَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ". فَأَنْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطُّلُقَاءُ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارُ شَيْئًا، فَقَالُوا، قَدَعَاهُمْ فَأَذْخَلَهُمْ فِي قُبَةٍ فَقَالَ: "أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟"، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخْتَرْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ"^(۲).

۴۳۳۳- نه نهس ﷺ وتی: کاتی (غهزای) حونهین بوو (پیغه مبهری خوا ﷺ و) ههوازین بهیه که گهیشتن و (جهنگان) ده ههزار (چهکدار) و نازادکراوهکان له گه ل پیغه مبهردا ﷺ بوون هه لهاتن و رایان کرد (پیغه مبهری خوا ﷺ) ههرمووی: ((نه ی

(۱) بروانه: ۳۱۴۶.

(۲) بروانه: ۳۱۴۶.

کۆمه‌لی ئه‌نصاریه‌کان))وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ خزمه‌تاین و جار له‌دوای جار دلخۆشت ده‌که‌ین ئێمه‌ گوێڕایه‌ڵین له‌ خزمه‌تداین. ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ (له‌ ئیستره‌که‌ی) دابه‌زی و فه‌رمووی: ((من به‌نده‌ی خوا و پێغه‌مبه‌ری ئه‌وم))ئه‌نجا بته‌هرسته‌کان شکان و هه‌له‌هاتن جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ (له‌ ده‌سته‌که‌وته‌کان) به‌شی ئازادکراوانی مه‌که‌هو کۆچه‌رانی دا به‌لام هه‌یچی نه‌دا به‌ئه‌نصاریه‌کان بۆیه‌ ئه‌وانیش (ئه‌نصاریه‌کان) گله‌بیان کرد پێغه‌مبه‌ریش ﷺ بانگی کردن و بردنیه‌ ناو چادریکی گومه‌زه‌وه‌ و فه‌رمووی (پییان): ((ئایا ئێوه‌ رازی نابن که‌خه‌لکی مه‌رو و شتر ببه‌نه‌وه‌ ئێومه‌ش پێغه‌مبه‌ر ببه‌نه‌وه‌))ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر خه‌لکی به‌ شیویک برۆن ئه‌نصاریش به‌ دوێنیکا برۆن من دۆله‌که‌ی ئه‌نصار هه‌له‌دمبژێرم)).

٤٣٣٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؓ قَالَ: جَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: "إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ، وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبِرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ، أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا، وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟". قَالُوا بَلَى. قَالَ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِي الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَ الْأَنْصَارِ"^(١).

٤٣٣٤- ئه‌نه‌سی کوری مالیک ؓ وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ که‌سانیکێ ئه‌نصارێ کۆ کردمه‌وه‌ فه‌رمووی: ((هه‌رمیشه‌کان تازە له‌ نه‌قامی به‌راون و لیقه‌ومانیشیان^(٢) زۆری به‌سه‌ردا نه‌چوو به‌یگومان من وسته‌ومه‌ بۆیان ساریژکه‌م و دلیان راکیشم (بۆلای ئیسلام) ئایا ئێوه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی دونیا له‌گه‌ل خۆیان ببه‌نه‌وه‌و ئێومه‌ش پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ببه‌نه‌وه‌ بۆماله‌کانتان ؟))وتیان: به‌لێ رازین

(١) به‌روانه: ٣١٤٦.

(٢) له‌ گوێزانی کەس و کار و داگیر کردنی شارمکه‌مان.

فهرمووی: ((نهگهر خه‌لکی به شیویکدا برۆن نه‌نصاریه‌کانیش به دۆلێکدا برۆن به دنیاییه‌وه من به دۆله‌که‌ یان شیوه‌که‌ی نه‌نصاردا ده‌رۆم)).

۴۳۵- حَدَّثَنَا قَيْصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ قِسْمَةَ حُنَيْنٍ، قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: مَا أَرَادَ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ: "رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَى مُوسَى، لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ"^(۱).

۴۳۵-عه‌بدووللا (ی کورپی مه‌سعوود) ﷺ کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستکه‌وته‌کانی حونه‌ینی دابه‌ش ده‌کرد، پیاویکی نه‌نصار ی وتی: ئه‌م دابه‌ش کردنه‌ پرهماه‌ندی خوای تیا مه‌به‌ست نه‌بووه (عه‌بدووللا وتی: منیش هاته‌م خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌واله‌که‌م بۆ گێرپایه‌وه‌ وپیم راگه‌یانده‌، نه‌ویش ره‌نگی روخساری تیکچوو له‌ پاشان فه‌رمووی: ((ره‌حمه‌تی خوا له‌ مووسا بیت بیگومان به‌شتی له‌مه‌ زۆتر ئازار درا به‌لام نارامی گرت)).

۴۳۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَتَرَ النَّبِيُّ ﷺ نَاسًا، أَعْطَى الْأَقْرَعَ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عُنَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَأَعْطَى نَاسًا، فَقَالَ رَجُلٌ: مَا أُرِيدُ بِهَذِهِ الْقِسْمَةِ وَجْهَ اللَّهِ. فَقُلْتُ: لِأَخِيرِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى. قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ"^(۲).

۴۳۶- ئه‌بو وائیل له‌ عه‌بدووللاوه‌ ﷺ ده‌گێرپه‌ته‌وه‌ ده‌لی: له‌کاتی رۆزی (غه‌زای) حونه‌یندا پێدانی ده‌ستکه‌وتی تایبه‌ت کرد به‌که‌سانیکه‌وه‌: سه‌د وشتی دا به‌ نه‌قرع و هاوشیوه‌ی نه‌ومشی دا به‌ عویه‌ینه‌ به‌شی که‌سانیکێ (تر به‌م شیوه‌) دا، جا پیاوی وتی: ئه‌م دابه‌ش کردنه‌ مه‌به‌ست پێی پرهماه‌ندی خوا نه‌بوو

(۱) بروانه: ۳۱۵۰.

(۲) بروانه: ۳۱۵۰.

(عهبدوئلا دهلی) منیش وتم: سویند به خوا نهم ههواله دهگهیهنمه پیغهمبه ر
 ﷺ نهویش فهرمووی: ((پهحمهتی خوا له مووسا بیت بیگومان به لهمه زورتر
 نازار درا بهلام نارامی گرت)).

۴۳۳۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ
 زَيْدٍ بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَقْبَلْتُ هَوَازِنَ
 وَعَظْفَانَ وَغَيْرَهُمْ يَنْعِمُهُمْ وَذَرَارِيَهُمْ، وَمَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرَةُ آلَافٍ وَمِنَ الطُّلُقَاءِ، فَأَذَبَرُوا
 عَنْهُ حَتَّى بَقِيَ وَحْدَهُ، فَنَادَى يَوْمئِذٍ نِدَاءً لَمْ يَخْلُطْ بَيْنَهُمَا، التَّفَتَ عَنْ يَمِينِهِ، فَقَالَ: "يَا
 مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَبَشِّرْ نَحْنُ مَعَكَ. ثُمَّ التَّفَتَ عَنْ يَسَارِهِ، فَقَالَ:
 "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَبَشِّرْ نَحْنُ مَعَكَ. وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ،
 فَنَزَلَ فَقَالَ: "أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ". فَانْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَصَابَ يَوْمئِذٍ غَنَائِمَ كَثِيرَةً، فَقَسَمَ
 فِي الْمُهَاجِرِينَ وَالطُّلُقَاءِ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: إِذَا كَانَتْ شَدِيدَةُ فَتَحُنْ
 نُدْعَى، وَيُعْطَى الْغَنِيمَةُ غَيْرَتًا. فَبَلَغَهُ ذَلِكَ، فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ، فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ مَا
 حَدِيثُ بَلَّغْنِي عَنْكُمْ؟". فَسَكَتُوا فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، أَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ
 بِالذُّنْيَا، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَحُوزُونَهُ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟". قَالُوا: بَلَى. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ
 سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا، وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخَذْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ". فَقَالَ هِشَامُ: يَا أَبَا
 حَمْزَةَ، وَأَنْتَ شَاهِدُ ذَلِكَ؟ قَالَ: وَأَيْنَ أَغِيبُ عَنْهُ؟^(۱).

۴۳۳۷- نه نهسی کوری مالیک ﷺ وتی: کاتی (غهزای) حونهین بوو، ههوازین و
 غهتهفان خه لکانی جگه لهوانیش به خویمان و نازهل و مالآت و ژن و
 مندالیانه وه هاتن (بو جهنگ) پیغهمبه ریش ﷺ ده هزار (چهگدار و) نازاد
 کراوان (ی مهککهی) لهگه لدا بوو، ههلهاتن و بهشتیان هه لکرد له پیغهمبه رو ﷺ

بەجێیان هێشت تا بەتەنها مایەو، جا لەو پۆژەدا دوو بانگی کرد کە تیکەڵی نەکردن لەگەڵ یەكتری، لایکردەو بە لای راستیدا و فەرمووی: ((ئەي كۆمەڵی ئەنصارییەكان)) وتیان: لە خزمەتداين ئەي پێغەمبەري خوا ﷺ مژدەت لی بێت ئێمە لە خزمەتداين، لە پاشان لایکردەو بەلای چەپیدا و فەرمووی: ((ئەي كۆمەڵی ئەنصارییەكان)) ووتیان گوێرايەكتين ئەي پێغەمبەري خوا ﷺ مژدەت لی بی ئێمە لەگەڵتداين پێغەمبەر ﷺ بە سوار ئیستریکی سپیەو بوو ئەنجا دابەزی فەرمووی: ((بێگومان من بەندەي خوا و پێغەمبەري ئەوم)) ئەنجا بێتەرستان شکان و هەلەاتن، بۆیە لەو پۆژەدا پێغەمبەر ﷺ دەستکەوتی زۆری دەست کەوت، جا لە نیوان کۆچەرەکان و نازادکراوانی مەكکەدا دابەشی کرد هیچی نەدا بە ئەنصارییەکان، بۆیە ئەنصارییەکانیش وتیان: ئەگەر سەختی و ناپەچەتی بێت^(۱) ئەوا ئێمەي بۆ بانگ دەکری بەلام دەستکەوت بەغەیری ئێمە دەدریت ؟ ئەو و تەیه گەشتەو بە پێغەمبەر ﷺ بۆیە لە چادریك وەك گومەزدا کۆی کردنەو و فەرمووی: ((ئەي خەلکی ئەنصار ئایا ئیوه پازی نابن کە خەلک دوتیا بێنەو، ئیوش پێغەمبەري خوا ﷺ بێنەو بۆ ناو مالهكانتان ؟)) وتیان: بەلێ پازین، ئەنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر خەلکی بە شیوێکدا بپۆن ئەنصاریش بە دوێکدا بپۆن بێگومان من بە دوێکەي ئەنصاردا درۆم)).

هیشام وتی: ئەي ئەبووحەمزە تۆ خۆت نامادە بویت ئەومت بێنی ؟ ووتی جا من لە کوێدا لەگەڵی نەبووم.

(۱) واتە: بۆ جەنگ و ناپەچەتی بانگ دەکریین.

۵۹ - بابُ السَّرِيَّةِ الَّتِي قَبْلَ نَجْدٍ

۴۳۳۸- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً قَبْلَ نَجْدٍ، فَكُنْتُ فِيهَا، فَبَلَغْتُ سِهَامُنَا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَنُقُلْنَا بَعِيرًا بَعِيرًا، فَرَجَعْنَا بِثَلَاثَةِ عَشَرَ بَعِيرًا^(۱).

۵۹- باسی ئەو بەشە لەشکرەیی (پێغه‌مبەر ﷺ ناردی) روو بە نه‌جد

۴۳۳۸- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وتی: پێغه‌مبەر ﷺ دەستەیه‌کی سوپای روو بە نه‌جد نارد منیشی تیا بووم (دەستکەوتی زۆرمان گرت) بۆیه پشکی هەر یه‌که‌مان گه‌یشتە دوانزە وستر وسترێکی زیاده‌شمان پێ درا، ئەنجا یه‌کی بە سیازده وستره‌وه گه‌راینه‌وه (که‌به‌رمان که‌وتبوو).

۶۰ - بابُ بَعَثِ النَّبِيُّ ﷺ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ

۴۳۳۹- حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، وَحَدَّثَنِي نُعَيْمٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ، فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا. فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَأْنَا، صَبَأْنَا. فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ، وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمٌ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ؛ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أَسِيرِي، وَلَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِّنْ أَصْحَابِي أَسِيرَهُ، حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَّرْنَاهُ، فَرَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ يَدَهُ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ". مَرَّتَيْنِ^(۲).

(۱) بروانه: ۳۱۳۴.

(۲) بروانه: ۷۱۸۹.

٦٠- باسی ناردنی خالیدی کوری وهلید ﷺ له لایهن پیغه مبهروهه ﷺ بۆ سهر بهنی جهزیمه

٤٣٣٩- سالم له عهبدوللای کوری عومهری ﷺ باوکیهوه دهگپرتهوه وتی: پیغه مبههری خوا ﷺ خالیدی کوری وهلید ﷺ نارد بۆ سهر بهنی جهزیمه وبانگی کردن بۆ (هاتنه ناو) ئیسلامهوه، بهلام نهیانزانی به رێک وپێکی بلێن مسولمان بووین، بهئکو دهستیان کرد به ووتنی: له ئایین دهرجووین (بۆناو ئیسلام) لهئایین دهرجووین (بۆ ناو ئیسلام) بۆیه خالیدیش دهستی کرد بهکوشتن لییان و دیل کردنیان، ههروهها بۆ ههر یهکێکیان دیلێکی دایه دهستی ههتا رۆژیکیان خالید فهرمانی کرد که ههرکه سیکیان دیلهکهی خۆی بکوژیت (عهبدوللای دهلی) منیش وتم: وهللای من دیلهکهی خۆم ناکوژم وه هیچ کام له هاوهلکانیشم دیلهکهی ناکوژیت ههتا هاتینهوه بۆ خزمهت پیغه مبههر ﷺ وباسهکهمان بۆگپرایهوه ئهنجا پیغه مبههر ﷺ ههردوو دهستی بهرز کردوه و دووجار فهرمووی: ((خوایه بهراستی من بهریبوونی خۆم لای تۆ دهردمبرم لهوهی خالید کردویهتی)).

٦١- باب سَرِيَّةُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وَعَلْقَمَةَ بْنِ مُجَزَّ الْمُدَلِجِيِّ

وَيُقَالُ: إِنَّهَا سَرِيَّةُ الْأَنْصَارِ.

٤٣٤٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً فَاسْتَغْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، وَأَمَرَهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ، فَغَضِبَ فَقَالَ: أَلَيْسَ أَمْرُكُمْ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ تُطِيعُونِي؟ قَالُوا: بَلَى. قَالَ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا. فَجَمَعُوا، فَقَالَ: أَوْقِدُوا نَارًا. فَأَوْقَدُوهَا، فَقَالَ: ادْخُلُوهَا. فَهَمُّوا، وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمْسِكُ بَعْضًا، وَيَقُولُونَ: فَرَرْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مِنَ النَّارِ. فَمَا زَالُوا حَتَّى خَمَدَتِ النَّارُ، فَسَكَنَ غَضَبُهُ، فَلَبَّغَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ" (١).

٦١- باسی دهستهی عهبدولایی کوری خوزافهی سههمی و عهلقههمی کوری موجهزیزی مودلیجی

بهو دهستهیه دهوترا دهسته نهنصارییهکان.

٤٣٤٠- عهلی ﷺ وتی: پیغهمبهر ﷺ دهستهیهکی نارد و پیاویکی نهنصاری کرده سهرکردهیان و فهرمانی پی کردن که گوپرایهلی بن، جا (سهرکردهکه) توره بو^(١)، نهویش وتی: نایا پیغهمبهر ﷺ فهرمانی پی نهکردن که گوپرایهلم بن؟ وتیان: بهلی وایه، وتی: دهی هندی دارم بوکۆبکه نهوه، نهوانیش کوپان کردهوه نهجا وتی: ئاگری پیومنین، نهوانیش ئاگریان پیوه نا، جا وتی: بچنه ناویهوه، ویستیان (بچنه ناو ئاگرهکهوه) ههندیکیان ههندیکیانیان گرت (نهیان هیشت بچنه ناوی) وتیان: ئیمه له ئاگر پامان کردووه بۆلای پیغهمبهر ﷺ ئیتر ههر بهم جوړه (لهیهکتری پنگر) یان دهکرد تا ئاگرهکه کوژایهوه، نهوسا تورهمیهکهی نهو (عهبدوللا)ش دامردهوه جا نهو ههواله گهشت به پیغهمبهر ﷺ و فهرمووی: ((ئهگهر برۆشتنایهته نایوی تا رۆژی دواى لی نهدههاتنه دمرهوه، گوپرایهلی له کاری چاکه دایه)).

٦٢ - بابُ بَعَثَ اَبِي مُوسَى وَمُعَاذٌ اِلَى الْيَمَنِ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ

٤٣٤١-٤٣٤٢- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ، قَالَ: وَالْيَمَنُ مِخْلَافَانِ، ثُمَّ قَالَ: "يَسْرًا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشْرًا وَلَا تُنْفِرَا". فَأَنْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ

(١) یان تورهمان کرد

أَخَذَتْ بِهِ عَهْدًا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى، فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ، وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ، وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ، وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ، أَيَّمْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ. قَالَ: لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ. قَالَ: إِمَّا جِيءَ بِهِ لِدَلِكْ فَأَنْزِلُ. قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ. فَأَمَرَ بِهِ فَقِيلَ، ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَقَوُّهُ تَقَوُّقًا. قَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ: أَنَأَمُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ، فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي، فَأَحْتَسِبُ تَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي^(۱).

۱۲- باسی ناردنی ئەبو موسا و موعاز ﷺ پێش حەجی مالئاوایی بۆ یەمەن

۴۳۴۱-۴۳۴۲- ئەبو بورده وتی: پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەبو موسا و موعازی کۆری جەبەلی (پەزای خویان لێ بێ) نارد بۆ یەمەن (ئەبو بورده) دەلی: هەر یەك لهو دوانیه نارد بۆ هەریمێك - دەلی: یەمەن دوو هەریمە - له پاشان فەرمووی: ((هەردووکتان ئاسانکاری بکەن و شت قورس مەکەن، موژدە دەربین خەلك دوور مەخەنەوه)) ئینجا هەر یەكەیان روشت بۆ کارەگەیی خۆی، وه هەركام لهو دووانه كه پرۆشتایه به قەڵەمڕەومەکی خۆیدا و نزیك بوايه له هاورێكەیه‌وه سەردانی دەرکرد و سەلامی لێ دەرکرد، جاموعاز به قەڵەمڕەومەکیه خۆیدا له نزیك ئەبو موسای هاورێیه‌وه روشت، جا هات و به‌سوار ئیستێرمەکیه‌وه دەرپوشت هەتا گەشتە لای (ئەبو موسا) له‌و کاتەدا ئەبو موسای بینی دانیشتوو و کەسانێکی له دەور کۆ بوته‌وه و پیاویکی لایه هەردوو کەله‌بچه‌دهستی براوه بۆ لای ملی، موعاز به ئەبو موسای وت: ئەی عەبدوللای کۆری قەیس ئەم کابرا چی یه ؟ وتی: ئەمه پیاویکه دواى مسوڵمان بوونی کافر

بۆتهوه (هه‌لگه‌پراوته‌وه) موعاز وتی: دانا به‌زم تا نه‌کوژری ئه‌بو موسا وتی: بێگومان هه‌ر بۆ ئه‌وه هینراوه که‌واته دابه‌زه، وتی: دانا به‌زم هه‌تا نه‌کوژری ئه‌نجا ئه‌بو موسا فه‌رمانی کردو کوژرا، له پاشان موعاز دابه‌زی، ئه‌نجا (موعاز) وتی: ئه‌ی عه‌بدو‌للا تۆ چۆن قورئان ده‌خوینیت ؟ وتی: به‌رو دوا هه‌رجاری به‌ پێی توانا ده‌یخوینم (له شه‌وو پۆژدا) وتی: ئه‌ی تۆ (موعاز) چۆن ده‌یخوینی ؟ (موعاز) وتی: سه‌ره‌تا شه‌و ده‌خه‌وم ئه‌نجا هه‌لده‌سم بێگومان به‌شی خۆم له‌ خه‌و ته‌واو کردووه، ئه‌نجا ئه‌وه‌نده خوا بۆی نو‌سیبم قورئان ده‌خوینم جا چاوم‌پروانی پاداشت ده‌که‌م به‌خه‌وته‌که‌م هه‌رچۆنیک چاوم‌پروانی پاداشت ده‌که‌م به‌ شه‌و نوێژ و قورئان خوینده‌که‌م.

٤٣٤٣- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرَبَةِ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: "وَمَا هِيَ؟". قَالَ الْبُتْعُ وَالْمِزْرُ - فَقُلْتُ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبُتْعُ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَلِ، وَالْمِزْرُ: نَبِيذُ الشَّعِيرِ - فَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ". رَوَاهُ جَرِيرٌ وَعَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ^(١).

٤٣٤٣- سه‌عه‌یدی کوری ئه‌بو بورده گێپرایه‌وه‌له باوکیه‌وه ئه‌ویش له ئه‌بو موسای ئه‌شه‌ریه‌وه ر‌ضی‌الله‌عن‌ه ده‌گێپ‌یت‌ه‌وه که پێغه‌م‌به‌ر ﷺ نار‌دی بۆ یه‌مه‌ن، جا ئه‌بو موسا د‌م‌باره‌ی چه‌ند خ‌وا‌ر‌ده‌وه‌یه‌ک پ‌ر‌سی‌اری ل‌ی کرد که‌له یه‌مه‌ن در‌وست ده‌کر‌یت، پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر‌یش ﷺ فه‌رم‌و‌ی: ((ئه‌وه‌خ‌وا‌ر‌ده‌وه‌یه‌که‌ گ‌امه‌نه‌ن ؟)) وتی: (ناویان) بیت‌ع و می‌زره (سه‌عه‌ید ده‌لی) به‌ ئه‌بو بورده‌م وت: بیت‌ع چی یه ؟ وتی: شه‌رابی هه‌نگ‌وینه‌و می‌ز‌ر‌یش شه‌رابی جو‌یه، ئه‌نجا پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ فه‌رم‌و‌ی: ((هه‌موو سه‌رخ‌ۆش‌که‌ر‌یک حه‌راهه)).

(نهم فهرمووده) جهریر وعهدولواحد له شهیبانی یهوه گیراویانهتهوه نهویش له نهبو بوردموه گیراویهتیتهوه.

۴۳۴۴-۴۳۴۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ جَدَّهُ أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: "يَسْرًا وَلَا تُعْصِرًا، وَيَسْرًا وَلَا تُنْفِرًا، وَتَطَوَّعًا". فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ أَرْضَنَا بِهَا شَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ الْمِزْرُ، وَشَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ الْبَيْعُ. فَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ". فَانْطَلَقَا، فَقَالَ مُعَاذٌ لِأبي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: قَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى رَاحِلَتِهِ، وَاتَّقُوهُ تَقْوًا. قَالَ: أَمَا أَنَا فَأَنَا مُؤْمٍ وَأَقُومُ، فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي. وَضَرَبَ فُسطَاطًا، فَجَعَلَ يَتَزَاوَرَانِ، فَرَارَ مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى، فَإِذَا رَجُلٌ مُوثِقٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَهُودِيٌّ أَسْلَمَ ثُمَّ ارْتَدَّ. فَقَالَ مُعَاذٌ لَأَصْرَبَنَّ عَنْقَهُ. تَابَعَهُ الْعَقْدِيُّ وَوَهَبَ عَنْ شُعْبَةَ.

وَقَالَ وَكَيْعٌ وَالنَّضْرُ وَأَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. رَوَاهُ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ^(۱).

۴۳۴۴-۴۳۴۵- سهعیدی کوری نهبو بورده له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهلی: پیغهمبهر ﷺ باپیره که نهبو مووسایه لهگهل مواعازدا ﷺ دهنیریت بو یهमेهن فهرمووی (پییان) ((ناسانکاری بکهن و شت قورس مهکهن، موژدهدمربن خهک خهک دوور مهخهنهوه گوپراهلی یهکتری بن (و جیاواز مهبن)) جا نهبو مووسا وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ بهراستی لهو ولاتهی ئیمهدا خواردنهومیهکی له جو دروستکراوی تیایه: که ناوی میزره وه خواردنهومیکی له ههنگوین دروستکراوی تیایه که ناوی بیتعه، پیغهمبهریش ﷺ فهرمووی: ((ههموو سهرخوشکهړیک حهرامه)) جاهرردووکیان روشتن، نهجا مواعاز بهنهبو مووسای وت: تو چون

قورئان دهخوینیت؟ وتی: به پیوه به دانیشتهوه به سواری و لاخه که مهوه بهش له دواى بهش به شهو و روژدا دهخوینم، موعاز وتی: به لام من دهخوم هه لیشدهسم (بو شهو نوێژ و قورئان خویندن) جا به خهوه کهم چاومپروانی پاداشتم هه رجوئی به شهو نوێژ و قورئان خویندنه کهم له شهودا چاومپروانی پاداشتم، دمواریکی له موو دروستکراوی هه لدا بوو، جا هه ردووکیان سهردانی یه کتریان دهکرد، نهجا موعاز سهردانی نه بو مووسای کرد و پیاویکی کویت و زنجیرکراوی بیینی وتی: نه مه چی یه ؟ وتی: جوله که یه مسوئمان بووه پاشان پاشگهز بوتهوه له ئیسلام، موعاز وتی: سویند به خوا ددهم له گهردنی عهقه دی و وهب له شوعبهوه به گیرایانهوهو پالېستی گیرانهوه که ی موسلیم دهکن. ومکیع و نهزر و نه بو داوود نه م فهرموودمیان گیراوه تهوه له شوعبهوه نهویش له سه عیدهوه له باوکیهوه له باپیرییهوه له پیغه مبه رهوه ﷺ. ههرومها جهریری کوری عهبدولحه مید گیراویه تیهوه له شه یباینهوه له نه بو بوردهوه.

۴۳۴۶- حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ عَائِدٍ، حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ طَارِقَ بْنَ شَهَابٍ يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَرْضِ قَوْمِي، فَجِئْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُنِيخٌ بِالْأَبْطَحِ، فَقَالَ: "أَحْجَجْتَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ؟". قُلْتُ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "كَيْفَ قُلْتَ؟". قَالَ: قُلْتُ لَبَيْكَ إِهْلَالًا كَإِهْلَالِكَ. قَالَ: "فَهَلْ سَقَيْتَ مَعَكَ هَدْيًا؟". قُلْتُ: لَمْ أَسُقِ. قَالَ: "فَطُفْ بِالْبَيْتِ وَاسِعَ بَيْنِ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ جَلْ". فَفَعَلْتُ، حَتَّى مَشَطْتُ لِي امْرَأَةً مِنْ نِسَاءِ بَنِي قَيْسٍ، وَمَكُنْتُ بِذَلِكَ حَتَّى اسْتَخْلَفَ عُمَرُ^(۱).

۴۳۴۶- ئەبو موسای ئەشعەری رضی اللہ عنہ دەلی: پیغەمبەری خوا ﷺ ناردمی بوۆ ولاتی هۆزەکه‌ی خۆم (که‌یه‌مه‌نه) ئەنجا کاتی هاتم (بوۆ مه‌که‌که) پیغەمبەری خوا ﷺ له‌ ئەبته‌ح لایدا بوو (دانیشتبوو) فه‌رمووی: ((ئە‌ی عە‌بدوللای کوری قە‌یس ئیحرامی حە‌جت دابه‌ستوو؟)) وتم: بە‌لێ ئە‌ی پیغەمبەری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((چۆنت وت؟)) دەلی: وتم: ئیحرامم دابه‌ست وە‌ک ئیحرام دابه‌ستنی توۆ فه‌رمووی: ((ئە‌ی ئایا ئازە‌لی دیاریت له‌گە‌ل خۆت هی‌ناو؟)) وتم: نە‌م هی‌ناوه‌، فه‌رمووی: ((که‌واته‌ ته‌وافی به‌یت بکه‌ و هاتوچۆی نی‌وان سه‌فا و مه‌روه‌ بکه‌ له‌ پاشان ئیحرامه‌که‌ت بشکینه‌)) منیش وام کرد هە‌تا ئافره‌تێک له‌ ئافره‌تانێ به‌نی قە‌یس سه‌رمی بوۆ داهێنام، جا به‌و شیوه‌ له‌سه‌ر ئە‌و شیوازه‌ مایه‌وه‌ هە‌تا عومه‌ر رضی اللہ عنہ بویه‌ خە‌لیفه‌ (رازی نه‌بوو وتی: هورئان و سوننه‌ هی‌جیان وا نالین^(۱)).

۴۳۴۷- حَدَّثَنِي حِبَّانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ زَكْرِيَاءَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبُدٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: "إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَأَدْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ قَرَضَ عَلَيْهِمْ خُمُسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ قَرَضَ عَلَيْكُمْ صَدَقَةً تُوْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ جِجَابٌ"^(۲).

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: طَوَّعَتْ: طَاعَتْ وَأَطَاعَتْ لُغَةً، طِعْتُ وَطُعْتُ وَأَطَعْتُ.

(۱) سه‌یری فه‌رمووده‌ی (۱۷۹۵) بوخاری بکه‌.

(۲) به‌روانه: ۱۳۹۵.

۴۳۴۷- ئیبنو عه‌بباس (رحمه‌الله) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (رحمه‌الله) کاتی مو‌عازی کوری جه‌به‌لی (رحمه‌الله) نارد بو یه‌مه‌ن پیی فهرمووی: ((بیگومان تو دهرۆیت بو ناو گه‌لیک که نامه‌دارن جا که رۆشتیت بوناویان بانگیان بکه بو شه‌وی که شایه‌تی بده‌ن که هیچ په‌رستراویکی راست نیه جگه له خوا، وه (شایه‌تی بده‌ن) که بیگومان مو‌حه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه، شه‌وسا شه‌گهر شه‌وان شه‌ویان به گوئی کردی، شه‌نجا شه‌والیان بده‌ری که به‌راستی خوا له شه‌موو شه‌و و رۆژیکدا پینج نویژی له‌سه‌ر فهرز کردوون، شه‌وسا شه‌گهر شه‌وه‌شیان به گوئی کردی شه‌نجا پییان بلی بیگومان به دلنیاپییه‌وه خوا زه‌کاتی له‌سه‌ریان فهرز کردووه له ده‌وله‌مه‌نده‌کانیان ومرده‌گیری و دهریته‌وه به شه‌زاره‌کانیان، جا شه‌گهر شه‌وه‌شیان به گوئی کردی، جا ناگاداربه خۆت بپاریزه له (ومرگرتنی) ماله چاکه‌کانیان و وه خۆت له دوعا ونزای سته‌م لی‌کراو بپاریزه چونکه دلنیا به له نیوان شه‌و که‌سه و خودا په‌رده نی یه)).

شه‌بو عه‌بدو‌للا (ئیمامی بوخاری) ده‌لی: (طَوَّعَتْ) به‌مانای (طَاعَتْ) دئی شه‌روه‌ها (أَطَاعَتْ) خویندنه‌وه‌ی جیا به شه‌گینا ههر به مانای (طَاعَتْ) ی بی شه‌مه‌زیه‌و جیاوازیان نی یه له مانادا، شه‌روه‌ها (طُعْتُ) تاکه‌ی ژیری هه‌بی (طُعْتُ) بۆری هه‌بی وه (أَطَعْتُ) شه‌مه‌زیه‌ک له پی‌شیه‌وه زیاد کرا بی شه‌رسی شیوه‌که‌ی باس له فه‌سه‌که‌ره‌که ده‌کات (شه‌مانه‌ی بۆیه شه‌نا چونکه وشه‌ی (أَطَاعُوك) له فه‌رمووده‌که‌دا هاتووه به (طَاعُوا لَكَ) شه‌هاتووه).

۴۳۴۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ أَنَّ مُعَاذًا (رحمه‌الله) لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ صَلَّى بِهِمُ الصُّبْحَ فَقَرَأَ: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ النساء، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: لَقَدْ قَرَأْتَ عَيْنُ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ

زَادَ مُعَاذٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ النَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَرَأَ مُعَاذٌ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ سُورَةَ النَّسَاءِ، فَلَمَّا قَالَ: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (١٢٥) النِّسَاءِ، قَالَ رَجُلٌ خَلَفَهُ: قَرَأْتَ عَيْنُ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ.

۴۳۴۸- عهمری کوری مهیمون دهگیریتتهوه دهلی: بیگومان کاتی موعاز رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هات بو یه مهن پیش نویژی نویژی به یانی بوکردن و ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (١٢٥) النِّسَاءِ، خویند نهجا پیاویک له ناو خه لکه کهدا (له کاتی نویژه کهیدا) وتی: سویند به خوا جاوی دایکی ئیبراهیم پی گهش بوویهوه.

له گیرانه وهی موعاز له شوعبه وه له حه بیه وه له سه عیده وه له عه مره وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهگیریتته وه ئهم زیاده ی هیه که پیغه مبه ر موعازی نارد بو یه مهن جا موعاز له نویژی به یانیدا سورمتی نیسانی خویند جا کاتی وتی: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (١٢٥) النِّسَاءِ،

پیاویک له دوایه وه وتی: جاوی دایکی ئیبراهیم گهش بوویه وه (به م نایه ته).

٦٣ - بَابُ: بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ

قَبْلَ حِجَّةِ الْوَدَاعِ

۴۳۴۹- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَهُ، فَقَالَ: "مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ، مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْبِلْ". فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ، قَالَ: فَعَنِمْتُ أَوَاقٍ دَوَاتٍ عَدَدٍ.

٦٣- باسیک: ناردنی عهلی کوری ئه بو تالیب و خالیدی کوری وهلید ﴿﴾ پیش چهجی مالئاوایی بۆ یه مهن

٤٣٤٩- بهرا ﴿﴾ وتی: پیغه مبهری خوا ﴿﴾ له گهڵ خالیدی کوری وهلید دا ناردینی بۆ یه مهن بۆ (غهزا) دهلی: له پاشان دوا ماومیه عهلی ﴿﴾ نارد له شوینی خالید فهرمووی به عهلی: ((فهرمان بکه به هاوڕێکانی خالید: ههرکه سیکیان دهیهوئ له گهڵ تۆ بگهڕێتهوه^(١) (بۆیه مهن) با بگهڕێتهوه، ههرکه سیکیشیان نایهوئ با بێتهوه، جا من لهو کهسانه بووم له گهڵ عهلی گهراومهوه (چوومهوه بۆیه مهن) دهلی: جا نهندازمیهکی زۆر چهند ئوقتی یهک بوو له پاره و پول غهنیمه تم دست کهوت.

٤٣٥٠- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سُوَيْدٍ بْنُ مَنْجُوفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ ﴿﴾ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﴿﴾ عَلِيًّا إِلَى خَالِدٍ لِيَقْبِضَ الْخُمْسَ وَكُنْتُ أَبْغِضُ عَلِيًّا، وَقَدْ اغْتَسَلَ، فَقُلْتُ لِيَخَالِدٍ: أَلَا تَرَى إِلَى هَذَا؟! فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﴿﴾ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: "يَا بُرَيْدَةُ أَتُبْغِضُ عَلِيًّا؟" . فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "لَا تُبْغِضْهُ، فَإِنَّ لَهُ فِي الْخُمْسِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ".

٤٣٥٠- عهبدووللای کوری بورمیده له باوکیهوه ﴿﴾ دهگێڕێتهوه دهلی: پیغه مبهر ﴿﴾ عهلی نارد بۆلای خالید ﴿﴾ (بۆ یه مهن) تا پینج یهکی ئهو دهستکهوته (ی گرتویانه) لی وهربگړئ وه من (بورمیده) رقم له عهلی بوو که خوی شوری^(٢) بۆیه به خالیدم وت: ئایا سهیری ئهم کابرایه ناکهیت؟ جا که هاتینهوه بۆ

(١) مهبست له (أَنْ يُعْقَبَ) ئه مومیه همندی لشکرئ له غهزایهک بگهڕێتهوه بۆ جاری ددوم بۆ غهزا یان لشکرئک دمنبردی بۆ شوینیئک بۆ ماومیهک که ماومیهکی تهواو کرد دمهگهڕێتهوه له شوینیان لشکرئ تر دهروات همرکس ویستی لهوانه ی لشکرئ یهکه مدها بووه لشکرئ دوومدا دمهگهڕێتهوه بیتی دهلین: (تعقبيا) (فتح الباری: ٨٢/١٠).

(٢) دوا ئهومی کمهیزمکیکی له پینج یهکهکه برد بۆیهانی خوی شوری و جا وای زانی عهلی ئهوکمهیزمکهکی دزیوه له غهنیمهتهکه لهگهڵی جووت بووه.

خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ نهو باسه‌م بو گپرایه‌وه نه‌ویش فهرمووی: ((نه‌ی بوره‌یده رقت له‌ه‌لی یه؟)) منیش وتم: به‌لی، فهرمووی: ((رقت لی نه‌بی چونکه بیگومان نه‌و له‌و پینج یه‌که له‌ومش زیاتری ده‌که‌وینت)).

۴۳۵۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقُعْقَاعِ بْنِ شُبْرُمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي نُعْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبِيَّةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تَحْصَلْ مِنْ ثَرَابِهَا، قَالَ: فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ: بَيْنَ عَيْنَتَيْهِ بْنِ بَدْرٍ، وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعَ إِمَّا عُلْقَمَةَ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ. قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: "أَلَا تَأْمُنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ، يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً؟! ". قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ، مُشْرِفُ الْوَجْهَتَيْنِ، نَاشِزُ الْجَنْبَةِ، كَثُّ اللَّحْيَةِ، مَخْلُوقُ الرَّأْسِ، مُشَمَّرُ الْإِزَارِ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، اتَّقِ اللَّهَ. قَالَ: "وَيْلَكَ، أَوْلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ؟! ". قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ، قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَضْرَبُ عُنُقَهُ؟ قَالَ: "لَا، لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصْلَى". فَقَالَ خَالِدٌ: وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنِّي لَمْ أَوْمَرْ أَنْ أَنْقُبَ قُلُوبَ النَّاسِ، وَلَا أَشُقَّ بُطُونَهُمْ". قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٌّ فَقَالَ: "إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِضِّي هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ". وَأَظْنُهُ قَالَ: "لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ مُودٍ"^(۱).

۴۳۵۱- نه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌لی: عه‌لی ﷺ له‌ یه‌مه‌نه‌وه پارچه‌یه‌کی بجوک ئالتونی نارد بو پیغه‌مبهر ﷺ که له‌ پارچه‌ چه‌رمیکدا بوو به‌ گه‌لاسه‌له‌م خو‌ش کرابوو که پوخت نه‌کرا بو‌وه له‌ خو‌لی کانه‌که‌ی ده‌لی: جا پیغه‌مبهر ﷺ

دابهشی کرد له نیوان ئەم چوار کهسهدا: له نیوان: عویهینهی کوری بهدر و ئەقرمعی کوری حابیس و زمیدی خهیل و چوارهمیشیان یان عهلقههه بوو یان عامیری کوری توفهیل بوو، ئەنجا پیاوی له هاوهلانی وتی: ئیمه شایستهتر بووین بهم (مالی تالانی یه) له ئا ئەوانه دهلی: ئەم هسهیه گهستهوه به پیغهمبهرو ﷺ فهرمووی: ((ئایا ئیوه متمانهم پی ناکهن له کاتیکیدا من ئەمینداری ئەو خوایهم له ناسمانه بهیانی و ئیواره ههوالی (نیگای) ئاسمانم بو دی ؟)) دهلی جا پیاویکی چاو قولاجووی کوئم ئەستوری ناوچاو قوقزی ریش پری سهرتاشراوی چاک به لاکراو وتی: ئەی پیغهمبهری خوا ﷺ له خوا بترسه، فهرمووی: ((مال ویران مهگهر من له ههموو خهکی سهرزهوی له پیشترنیم که لهخوا بترسی؟!)) له پاشان پیاوهکه پستی ههلکردو رۆشت، خالیدی کوری وهلید ووتی: ئەی پیغهمبهری خوا ﷺ ئایا بدهم له گهردنی؟ فهرمووی: ((نهخیر لهوانهیه کهسی بی نوێر بکات)) جا خالید وتی: زۆر نوێرکههر ههیه به زمانی شتیك دهلی ئەوه نی یه له دلیدا، پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((بیگومان من فهرمانم پی نهکراوه دلی خهک بپشکنم و یان ناوسکیان لهت بکهم)) دهلی له پاشان پیغهمبهر ﷺ سهیری پیاوهکهی کرد که پستی ههلکرد و رۆشت فهرمووی: ((بیگومان له وهجه ونهوهی ئەم پیاوه کهسانیک پهیدا دهن قورنانی خوا به زمان پاراوی^(۱) دهخویننهوه له گهرویان تیناپهړی و ناجیته خوارهوه له نایین (ی ئیسلام) دهردهچن وهک چۆن تیر له نیچیر دهردهچیته)) وایزانم فهرمووی: ((سویند به خوا ئەگهر بییان بگهشتمایه بیگومان وهک کوشتنی گهلی سهموود دهمکوشتن و له ناوم دمبیردن^(۲))).

(۱) لهبهر ئەوهی زۆر دمیخویننهوه یان به دهنگی خوش دمیخویننهوه

(۲) چونکه گهلی سهموود به گشتی له ناو بران.

۴۳۵۲- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ جَابِرٌ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ عَلِيًّا أَنْ يُقِيمَ عَلَى إِحْرَامِهِ.

زَادَ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ جَابِرٌ: فَقَدِمَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ بِسَعَاتِيهِ، قَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "بِمَ أَهَلَّتْ يَا عَلِيُّ؟". قَالَ: بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ: "فَأَهْدِ وَأَمُكْتُ حَرَامًا كَمَا أَنْتَ". قَالَ وَأَهْدَى لَهُ عَلِيٌّ هَدْيًا^(۱).

۴۳۵۲- جابیر ؓ دهلی: پیغه مبهەر ؓ فرمانی کرد به علی ؓ له سهر نیحرام بمینیت و بهردهوام بیت.

(بهم ریگهیه) موحه ممه دی کوری بهکر نه م زیاده دی گپراوتمه وه له نیبنو جوهره یجه وه گپراویه تیه وه وتی: عهتا وتی: جابیر ؓ وتی: جا علی کوری نه بو تالیب ؓ هات (له یه مهنه وه) وهک فرمان رهوای یه مهن پیغه مبهەر ؓ پیی فهرموو: نهی علی به چی نیحرامت دابه ستووه؟) وتی: بهو جوهری پیغه مبهەر ؓ نیحرامی دابه ستووه (پیغه مبهەر ؓ) فهرمووی: ((که واته نازه لیک سهر بره^(۲)) له نیحرامدا بمینهر وه وهکو خووت (که له نیحرامدا ی))). دهلی: وه علی جهند و شتریکی دیاری دا به پیغه مبهەر ؓ.

۴۳۵۳-۴۳۵۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، حَدَّثَنَا بَكْرٌ أَنَّهُ ذَكَرَ لِابْنِ عُمَرَ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ، فَقَالَ أَهْلَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْحَجِّ، وَأَهْلَلْنَا بِهِ مَعَهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ: "مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً". وَكَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ هَدْيٌ، فَقَدِمَ عَلَيْنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مِنَ الْيَمَنِ حَاجًّا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "بِمَ أَهَلَّتْ؟ فَإِنْ مَعَنَا أَهْلَكَ". قَالَ: أَهَلَّلْتُ بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ: "فَأَمْسِكْ، فَإِنَّ مَعَنَا هَدْيًا".

(۱) پروانه: ۱۰۵۷.

(۲) چونکه علی ؓ به (قارن) حجهی ئه نجام دهدا که بریتی یه له نیحرام بهستن به حه ج و عومره که دهبی نازه لیک سهر بیریت وهک دیاری یو بهیت.

۴۳۵۳- ۴۳۵۴- بهکر دهلی ئهوه به ئیبنو عومهری ؓ وت: که نههس ؓ بوی گپراونهتهوه که پیغهمبهر ؓ ئیحرامی به عومره و حهج دابهست، جا وتی: پیغهمبهر ؓ ئیحرامی به حهج دابهست ئیمهش لهگه ئیدا ئیحراممان به حهج دابهست، جا که گهیشینه مهککه فهرمووی: ((هرکس ئاژهلی دیاری پی نی یه با ئیحرامهکهی بگورێ به عومره)) وه پیغهمبهر ؓ ئاژهلی دیاری پی بوو، عهلی کوری نهبو تالیبیش له یه مهنهوه هاتبوو بۆلامان به حاجیهتی ئهنا پیغهمبهر ؓ پی فهرموو: ((به چی ئیحرامت بهستووه؟ چونکه بیگومان هاوسهری تۆمان لهگه ئدایه)) (عهلی) وتی: ئیحرامم بهو جوړه بهستووه که پیغهمبهر ؓ ئیحرامی پی بهستووه فهرمووی: ((دهست بگره به ئیحرامهکهتهوه) چونکه بیگومان ئیمه ئاژهلی دیاریمان پی یه)).

۱۴ - باب: غَزْوَةُ ذِي الْخَلَصَةِ

۴۳۵۵- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، حَدَّثَنَا بَيَّانٌ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: كَانَ بَيْتٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يُقَالُ لَهُ: ذُو الْخَلَصَةِ وَالْكَعْبَةُ الْيَمَانِيَّةُ وَالْكَعْبَةُ الشَّامِيَّةُ، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "أَلَا تُرِخْنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". فَنَفَرْتُ فِي مَائَةٍ وَخَمْسِينَ رَاكِبًا، فَكَسَرْنَاهُ وَقَتَلْنَا مَنْ وَجَدْنَا عِنْدَهُ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَدَا لَنَا وَلِأَخْمَسَ^(۱).

۱۴- باسیک: غهزای ذی الخهلهسه

۴۳۵۵- قهیس له جهیرمهوه ؓ دهگپریتهوه دهلی: لهسهردهمی نهفامیدا خانویهك ههبوو پی دهوترا زولخهلهسهکهعهبی یهمانی و کهعهبی شامی یه^(۲),

(۱) پروانه: ۲۰۲۰.

(۲) له باسی فهرموودمی (۲۸۲۳) ئیدا باسمان کرد بۆچی ئهوه ناوهی لی نراوه.

جا پیغه مبهەر ﷺ به منی فهرموو: ((ئایا تو (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول ناکه یته وه ؟)) (جهریر دهلی) منیش به سهه و په نجا سوارم وه دمرچووم روشتم بووی جا (زولخه له صهه مان) شکاند نه وه که سانه لای بوون هه موویانمان کوشت، نه وسه هاتمه وه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و هه واله کهم پی راگه یاند پیغه مبهریش ﷺ دوعای کرد بو ئیمه و بو هوژی نه حمه سیش.

۴۳۵۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا قَيْسُ قَالَ: قَالَ لِي جَرِيرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". وَكَانَ بَيْنَا فِي خَنْعَمٍ يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الْيَمَانِيَّةَ، فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَخْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبُّ عَلَى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ تَبِّئْهُ، وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". فَانْطَلَقَ إِلَيْهَا فَكَسَرَهَا وَحَرَّقَهَا، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا جِئْتُكَ إِلَّا بِخَيْلٍ أَجْرَبُ. قَالَ: فَبَارَكَ فِي خَيْلٍ أَحْمَسَ وَرَجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۶- ههیس دهلی: جهریر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پیی وتم: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پییم: ((نه ری (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول ناکه یته وهو دلخوشم ناکه یته؟)) زولخه له صهه خانووی بوتیک بوو له ناو هوژی خه سهه دا پیی دهوترا که عبهی یه مهن^(۲)، جهریر دهلی: منیش به سهه و په نجا سوارم وه له هوژی نه حمهس که خاومنی نه سپی زور بوون دمرچووم و روشتم، وهمن خووم نه دهگرت به سهه نه سپه وه، بویه پیغه مبهەر ﷺ دهستی کیشا به سنگمدا (به جوړیک) هه تا شوینی په نجه کانم به سنگمه وه بیی، فهرمووی: ((خوایه راگریکه (به سوار ولاخه که یه وه) بیکه به رینیشاندراویکی رینیشاندهر)) نه نجا جهریر دمرچوو

(۱) پروانه: ۳۰۳۰.

(۲) پانی که عبهی لای راست پان له وه لاتی یه مهن بوو.

جا پیغه مبهەر ﷺ به منی فهرموو: ((نایا تو (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول (ناکه یته وه ؟)) (جهریر دهلی) منیش به سهه و په نجا سواره وه دمرچووم رووشتم بووی جا (زولخه له صهه مان) شکاند نه وه که سانه لای بوون هه موویانمان کوشت، نه وسه هاتمه وه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و هه واله کهم پی راگه یاند پیغه مبهریش ﷺ دوعای کرد بو ئیمه و بو هوژی نه حمه سیش.

۴۳۵۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا قَيْسٌ قَالَ: قَالَ لِي جَرِيرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". وَكَانَ بَيْنَا فِي خَنْعَمٍ يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الِيَمَانِيَّةَ، فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبْتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ، وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". فَانْطَلَقَ إِلَيْهَا فَكَسَرَهَا وَحَرَّقَهَا، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا جِئْتُكَ حَتَّى تَرَكْتُهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أُجْرِبُ. قَالَ: فَبَارَكَ فِي خَيْلٍ أَحْمَسَ وَرِجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۶- ههیس دهلی: جهریر رادی پی و تم: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پیم: ((نهری (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول (ناکه یته وه و دلخووشم ناکه یته وه ؟)) زولخه له صهه خانووی بوتیک بوو له ناو هوژی خه سهه دا پیی دهوترا که عبهی یه مهن^(۲)، جهریر دهلی: منیش به سهه و په نجا سواره وه له هوژی نه حمهس که خاومنی نه سپی زور بوون دمرچووم و رووشتم، و دمن خووم نه دهگرت به سهه نه سپه وه، بویه پیغه مبهەر ﷺ دهستی کیشا به سنگمدا (به جوریک) هه تا شوینی په نجه کانم به سنگمه وه بیی، فهرمووی: ((خوایه راگریکه (به سوار و لاخه که یه وه) بیکه به رینیشاندراویکی رینیشاندن)) نه نجا جهریر دمرچوو

(۱) پروانه: ۳۰۳۰.

(۲) پانی که عبهی لای راست یان له وهلاتی یه مهن بوو.

به‌رهو ژولخه‌له‌سه (و خانوو‌مه‌کی روخاند و) شکاندی و سوتاندی، پاشان که‌سیکی نارده‌وه بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (که هه‌واله‌که‌ی پیدبات) نی‌راوه‌که‌ی جهریر وتی: (ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر) سویند به‌و زاته‌ی تو‌ی به‌راستی ره‌وانه‌کردوو نه‌هاتوو بو خزمه‌تی تو هه‌تا نه‌و کاته‌ی که به‌جیم هیشت دمتووت و شتری ناو بۆشه یان و شتری گه‌ری قه‌ترانی پیاکراوه (ئه‌و که‌سه) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پینج جار دوعای هه‌ر و به‌رمه‌کی بو نه‌سپ و پیاوه‌کانی هۆزی نه‌حمه‌س کرد.

۴۳۵۷- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَالِدٍ، عَنْ قَيْسٍ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". فَقُلْتُ: بَلَى. فَأَنْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ قَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبْتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَضَرَبَ يَدَهُ عَلَى صَدْرِي، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ يَدِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ: "اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". قَالَ: فَمَا وَقَعْتُ عَنْ قَرَسٍ بَعْدُ. قَالَ وَكَانَ دُو الْخَلَصَةِ بَيْنَا بِالْيَمَنِ لِحَنْعَمَ وَبَجِيلَةَ، فِيهِ نَصَبٌ تُعْبَدُ، يُقَالُ لَهُ: الْكَعْبَةُ. قَالَ: فَأَتَاهَا فَحَرَقَهَا بِالنَّارِ وَكَسَرَهَا. قَالَ: وَلَمَّا قَدِمَ جَرِيرُ الْيَمَنِ كَانَ بِهَا رَجُلٌ يَسْتَقْسِمُ بِالْأَزْلَامِ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هَا هُنَا فَإِنْ قَدَرَ عَلَيْكَ ضَرَبَ عُنُقِكَ. قَالَ: فَبَيْنَمَا هُوَ يَضْرِبُ بِهَا إِذْ وَقَفَ عَلَيْهِ جَرِيرٌ فَقَالَ: لَتَكْسِرَنَّهَا وَلَتَشْهَدَا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَوْ لَأَضْرِبَنَّ عُنُقَكَ. قَالَ: فَكَسَرَهَا وَشَهِدَ، ثُمَّ بَعَثَ جَرِيرٌ رَجُلًا مِنْ أَحْمَسَ يُكْنَى أَبَا أَرْطَاةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يُبَشِّرُهُ بِذَلِكَ، فَلَمَّا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا جِئْتُ حَتَّى تَرْكُتْهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أَجْرَبُ. قَالَ: فَبَرَكَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى خَيْلِ أَحْمَسَ وَرِجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۷- جهریر ﷺ وتی: پیښمبهه ﷺ فهرمووی پیم: ((نهری (بوتخانهی) زولخه له صهه له کول ناکه یتوه و دلخوشم ناکه یت ؟)) منیش وتم: به لئ. (له کولت دهگه مه وه)، جا به سهه و په نجا سواری (هوزی) نه حمه سه وه پوشتم که خامنی رهوگه نه سپ بوون، وه من خوم رانه دهگرت به سهه نه سپه وه، بویه نه وهم بو پیښمبهه ﷺ باس کرد پیښمبهه ریش ﷺ دهستی کیشا به سنگمه دا (به توندی) هه تا شوینی په نجه کانیم به سنگمه وه بین و فهرمووی: ((خوایه (به سواری ولاخه وه) رایگره و بیکه به رپنیشاندراویکی رپی نیشاند مر)) جهریر ده لئ: جا له وه به دواوه له سوار نه سپ نه که وتوم، ده لئ: زولخه له صه بوتخانه یه ک بوو له یه مهن هی خه سهه م و به جیله بوو چهند بیتیکی به ردی تیا بوو ده په رستران بهو بوتخانه یه ده وترا که عبه. ده لئ: جهریر و له شکره که ی روشتن بوی و به ناگر سوتاندی و شکاندی، ده لئ: کاتی جهریر گه شته یه مهن پیاویکی لی بوو به ته خته ی تیروپشک به ختی دهگرتوه (بوخه لک) پیی وترا: نیراوی پیښمبهه ری خوا ﷺ نا لیرمیه جا نه گهر ده سه لاتی هه بیت به سه رتدا ده دات له گهر دنت، ده لئ: له کاتیکدا نهو کابرا به ته خته کان تیر و بشکی ده کرد له پر جهریر به سه ری وه وه ستا و ناماده بوو وتی: سویند به خوا یان دمیانشکینی و شایه تی دمه دیت که هیج په رستراویکی راست نی یه جگه له خوا یان دلنیا به دمه د له گهر دنت، ده لئ: کابراش ته خته گانی شکاند و شایه تومانی هینا، له پاشان جهریر پیاویکی هوزی نه حمه س که ناوی نه بو نه رتات بوو ناردی بو خزمه ت پیښمبهه ﷺ که موزده ی نه وه ی پی بدات نه نجامیان داوه، جا کاتی نهو پیاوه چوه خزمه ت پیښمبهه ﷺ وتی: نه ی پیښمبهه ری خوا ﷺ سویند بهو خوی توی به هه ق و راستی ناردوه نه هاتوم هه تا نهو کاته ی به جیم هیشت ده توت و شتری گهری قه ترانی پیا کراوه، نهو پیاوه ده لئ: پیښمبهه ﷺ پینج جار دوعای فهر و به ره که ته ی بو نه سپ و پیاوه گانی هوزی نه حمه س کرد.

٦٥ - بابُ: غَزْوَةُ ذَاتِ السَّلَاسِلِ

وَهِيَ غَزْوُهُ لَحْمٍ وَجُدَامَ. قَالَهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ. وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ غُرْوَةَ: هِيَ بِلَادُ بَلِيٍّ وَعُدْرَةَ وَبَنِي الْقَيْنِ.

٤٣٥٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ، قَالَ: فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: "عَائِشَةُ". قُلْتُ: مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: "أَبُوهَا". قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: "عُمَرُ". فَقَدْ رَجُلًا فَسَكْتُ مَخَافَةَ أَنْ يَجْعَلَنِي فِي آخِرِهِمْ^(١).

٦٥ - باسیک: غهزای زاتی سه لاسیل

که غهزای له خم و جوزامیشی پی دهوتریت. نیسماعیلی کوری نه بو خالید نه مهی ووتوو، و هئیبنو نیسحاق دهگیریته وه لهیه زیده وه نه ویش له عورو وه دهلی: زاتی سه لاسیل ولاتی هوژی به لیلی و عوزره و بهنی لقهینه.

٤٣٥٨- نه بو عوسمان دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ عه مری کوری عاصی ﷺ کرده سه ر کرده ی سو پایه ک و ناردی بو زاتی سه لاسیل (عه مر) دهلی: (دوای گه پرانه وهی له غه زاکه) چومه خزمه تی وتم: چ که سیک خوشه ویستری نه که سه لای جه نابت؟ فه رمووی: ((عائیشه)) وتم: نهی له پیاوان؟ فه رمووی: ((باوکی عائیشه)) وتم له پاشان کیی تر؟ فه رمووی: ((عومه ر)) نیتر چهند پیاویکی ژماردو ناوی هینا منیش بیدهنگ بووم له ترسی نه وهی نه وه ک بهم خاته کو تایی هه مو یانه وه.

٦٦ - بابُ: ذَهَابُ جَرِيرٍ إِلَى الْيَمَنِ

٤٣٥٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْعَبْسِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: كُنْتُ بِالْبَحْرِ فَلَقِيتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ: ذَا كَلَّاعٍ، وَذَا

عَمْرُو، فَجَعَلْتُ أَحَدَهُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ دُو عَمْرُو: لَئِنْ كَانَ الَّذِي تَذْكُرُ مِنْ أَمْرِ صَاحِبِكَ، لَقَدْ مَرَّ عَلَى أَجَلِهِ مُنْذُ ثَلَاثٍ. وَأَقْبَلَ مَعِيَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ رَفَعَ لَنَا رَكْبٌ مِنْ قِبَلِ الْمَدِينَةِ، فَسَأَلْنَاهُمْ فَقَالُوا: قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ، وَالنَّاسُ صَالِحُونَ. فَقَالَا: أَخْبِرْ صَاحِبَكَ أَنَّا قَدْ جِئْنَا وَلَعَلَّنَا سَنَعُودُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَرَجَعَا إِلَى الْيَمَنِ فَأَخْبَرْتُ أَبَا بَكْرٍ بِحَدِيثِهِمْ قَالَ: أَفَلَا جِئْتُمْ بِهِمْ. فَلَمَّا كَانَ بَعْدُ قَالَ لِي دُو عَمْرُو: يَا جَرِيرُ، إِنْ بِكَ عَلَيَّ كَرَامَةٌ، وَإِنِّي مُخْبِرُكَ خَبْرًا، إِنَّكُمْ مَغْشَرُ الْعَرَبِ لَنْ تَرَالُوا بِخَيْرٍ مَا كُنْتُمْ إِذَا هَلَكَ أَمِيرٌ تَأَمَّرْتُمْ فِي آخَرٍ، فَإِذَا كَانَتْ بِالسَّيْفِ كَانُوا مُلُوكًا يَغْضَبُونَ غَضَبَ الْمُلُوكِ وَيَرْضَوْنَ رِضَا الْمُلُوكِ.

٦٦- باسیک: روشتنی جهریر بو یه مهن^(۱)

٤٣٥٩- ههیس له جهریرهوه ﷺ دهگیریتیهوه وتی: من لهیه مهن^(۲) بووم بهدوو پیاوی خه لکی یه مهن (دَا کَلَاغ) و (دَا عَمْرُو) گه شتم، نینجا دهستم کرد به قسه کردن بویان دهربارهی پیغه مبهری خوا ﷺ زوعه مر به جهریری وت: نه گهرئه وهی تو بایسی ده کهیت دهربارهی هاوړیکهت وایی (ئه وه منیش پیت ده لیم) بیگومان دلنیا به سی رۆژ به سه مر دینیدا تیپه ریوه. نیتر ههردووکیان له گه لمدا هاتن روو به مدهینه، به ریگه دا هاتین ههتاگه شتینه هه واری جا کاروانی دهرکهوت لای مدهینه وه هاتن، ئیمهش پرسیارمان لیکردن (له وبارمهیه وه) نه وانیش وتیان: پیغه مبهری خوا ﷺ ومفاتی کردوو و نه بو به کر ﷺ گراومه جینشین خه لکیش (مسولمانانیش) باشن، جا ههردووکیان (دَا کَلَاغ) و (دَا عَمْرُو) وتیان: به هاوه له کهت (ئه بو به کر) بلای: بیگومان ئیمه هاتین (به لام که زانیمان موحه ممد ومفاتی کردوو گه راینه وه) به لکو خوا پتی خات له داهاتویه کی

(۱) بو غهزا کردن له بهرانبهر خه لکی نمو ولاته دا.

(۲) له هه ندی نوسخه نه لای من له بهر بووم.

نزیکدا بیینهوه (بۆمه‌دینه) هەردووکیان گه‌رانه‌وه بۆ یه‌مه‌ن منیش
(که‌گه‌رامه‌وه بۆمه‌دینه) قسه‌که‌یانم گه‌یاند به‌ نه‌بو به‌کر ﷺ نه‌ویش وتی:
بۆجی نه‌ت هه‌ینان؟ دواتر^(١) (ذُو عَمْرِو) پێی وتم: نه‌ی جهریر به‌راستی تۆلای من
به‌ریزیت، من هه‌والێکت پێ‌په‌رمه‌یه‌م: ئیوه‌ی کۆمه‌لی عه‌ره‌ب هه‌تا
گه‌وره‌یه‌کتان به‌ری و پاره‌یز بکه‌ن و گه‌وره‌یه‌کی تر دابنێن نه‌وه به‌رده‌وام
له‌خه‌یرو چاکیان، به‌لام نه‌گه‌ر به‌شمشیر بوو (خۆی سه‌پاند به‌سه‌ر خه‌لکدا)
نه‌وه گه‌وره‌که‌نتان بونه‌ته‌ پادشا وه‌ک پادشا‌کان رقیان هه‌له‌سه‌ی و توره‌ دهبین
وه‌کو پادشایانیش رازی دهبین.

٦٧ - بَابُ: غَزْوَةُ سَيْفِ الْبَحْرِ، وَهُمْ يَرَصُدُونَ عِيراً لِقَرَيْشٍ،

وَأَمِيرُهُمْ أَبُو عُبَيْدَةَ

٤٣٦٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ
عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْثًا قَبْلَ السَّاحِلِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ أَبَا
عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ وَهُمْ ثَلَاثُمِائَةٍ، فَخَرَجْنَا وَكُنَّا بِنَعِضِ الطَّرِيقِ فَنِيَّ الرَّادُ، فَأَمَرَ أَبُو
عُبَيْدَةَ بِأَزْوَادِ الْجَيْشِ، فَجُمِعَ، فَكَانَ مِرْزُودِي مَرٍّ، فَكَانَ يَقُوتُنَا كُلُّ يَوْمٍ قَلِيلٌ قَلِيلٌ
حَتَّى فَنِيَّ، فَلَمْ يَكُنْ يُصِيبُنَا إِلَّا مَرَّةٌ مَرَّةً، فَقُلْتُ مَا تُغْنِي عَنْكُمْ مَرَّةٌ؟! فَقَالَ لَقَدْ
وَجَدْنَا فَقْدَهَا حِينَ فَنَيْتُ. ثُمَّ انْتَهَيْنَا إِلَى الْبَحْرِ، فَإِذَا حُوتٌ مِثْلُ الظَّرْبِ، فَأَكَلْ
مِنْهَا الْقَوْمُ ثَمَانَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، ثُمَّ أَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِضَلْعَيْنِ مِنْ أَضْلَاعِهِ فَنُصِبَا، ثُمَّ أَمَرَ
بِرَاحِلَةٍ فَرَحِلَتْ، ثُمَّ مَرَّتْ تَحْتَهُمَا فَلَمْ تُصِبْهُمَا^(٢).

(١) له سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی عومه‌ردا ﷺ.

(٢) به‌روانه: ٢٤٨٣.

٦٧- باسیک: غهزای کهناری دهریا، هاوهلآن کهمین و بۆسهیان بۆکاروانیکی قورهیش دانا (پهلاماری بدهن) سه رکرده کهشیان ئه بو عوبهیده بوو ﷺ

٤٣٦٠- جابیری کورپی عهبدوλλά ﷺ دهگیریتته ووده ئی: پیغه مبهری خوا سوپایه کی نارد به رهو کهناری دهریا، ئه بو عوبهیده کی کورپی جه پاحی کرده لیپرسراویان که سی سهد کهس بوون، جا له مه دینه دهرجووین کاتی له بهشیکی رینگاکه دا بووین نازوو قه مان تهواو بوو، بۆیه ئه بو عوبهیده فهرمانی کرد نازو قه ی سوپاکه (که مابوو لای که سه کان) هه مووی کوکرایه وه که دوو توره که خورما بوو، نیتر هه موو رۆژی که مه که مه پیی دمداین بیخوین تا کو تایی هات، (که میکی نه بیئت) بۆیه دانه دانه نه بیئت خورما مان بهرنه دمه که وت، (وهه ب ده ئی) منیش وتم (به جابیری) ده ی دهنکه خورما یه ک ج سوو دیکی پی ده که یان دن (بۆلابردنی برسیه تی) ؟ جابیر وتی: کاتی خورما که تهواو بوو ئه وسا زانی مان دهنکه خورما یه ک چه ند گرنگه، پاشان گه شتینه که نار دهریا له پر نه هه نگی کمان دی به قه د شاخیکی بچکۆله دمبوو، نیتر ئه و سوپایه هه زده شه و رۆژ لییان خوارد، ئه نجا ئه بو عوبهیده فهرمانی کرد به دوو په راسوو له په راسووکانی به قنجی دانران پاشان فهرمانی کرد به وشتریک و باریکی لیبرا پاشان به ژیر دوو په راسوو که دا رۆشت و بی ئه وه ی بهر په راسوو ده کان بکه ویت (ئه وه ند ه بهرز و که و ره بوون).

٤٣٦١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: الَّذِي حَفِظْنَاهُ مِنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَمِائَةَ رَاكِبٍ، أَمِيرَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ نَرَضُ عَيْرَ قُرَيْشٍ، فَأَقَمْنَا بِالسَّاحِلِ نِصْفَ شَهْرٍ، فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى

أَكَلْنَا الْخَبْطَ، فَسُمِّيَ ذَلِكَ الْجَيْشُ جَيْشَ الْخَبْطِ، فَأَلْقَى لَنَا الْبَحْرُ دَابَّةً يُقَالُ لَهَا: الْعَنْبَرُ، فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهِ حَتَّى ثَابَتْ إِلَيْنَا أَجْسَامُنَا، فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ فَتَصَبَّهُ فَعَمَدَ إِلَى أَطْوَلِ رَجُلٍ مَعَهُ - قَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: ضِلْعًا مِنْ أَعْضَائِهِ فَتَصَبَّهُ، وَأَخَذَ رَجُلًا وَبَعِيرًا - فَمَرَّ تَحْتَهُ، قَالَ جَابِرٌ: وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ إِنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ نَهَاهُ.

۴۳۶۱- عهمری کورپی دینار وتی: له جابیری کورپی عهبدوللام ﷺ بیست دهیوت: ئیمه سی سهدسوار بووین سهرکردمهکهمان نهبو عوبهیدهی کورپی جهراح بوو پیغهمبهری خوا ﷺ ناردینی بوسه دانیین بوکاروانیکی قورمیش، نهنجا نیومانگ لهکهناری دمریا ماینهوه بوئه برسیتیهکی سهختمان تووش بوو، ههتا (لهناچاریدا) گهلای سهلهمان دهخوارد بهوهویهوه نهوسوپا ناونا بهسوپای گهلای سهلهم (خَبِط) نهنجا دمریا نهههنگیکی هریدا (بوکهناری دمریا) پی دهوترا: عهنبهر ئیتر نیومانگ لیمان خوارد خوومان بهپیوهکهی چهوردهکرد تا لاشهکهی جارانمان بوکهراپهوه^(۱)، نهنجا نهبو عوبهیده بهراسووهکانی هیئاو بهبهرزى داینان بهپال دریزترین پیاو کهلهگهلیدا بوو تابوووستی -سوفیان لهگیرانهومیهکدا دهلی: پهراسوویهک لهپهراسووهکانی بهبهرزى داناو وشتریک وپیایوئیک بهسواریهوهی هیئاو- رۆشت بهزیر پهراسووهکهدا. جابیر ﷺ وتی: پیایوئیک لهناوخهکهکهدا بوو سی وشتری سهربری (کاتی برسیان بوو) له پاشان سی وشتری تری سهربری پاشتریش سی وشتری کهی سهر بری لهدوای نهو نهبو عوبیده ریگری لیکرد وشتر سهر بریت.

(۱) واته، لاشهمان ومک جارانی پیش لاوازیومانی لیهاتموه.

جا نهبو عوبهیده پهرا سوویهك له پهرا سووهكانی هینا (به بهرزی داینا) سوار به ژیری دا دمر ویشته (بی نه وهی لی بدات).

(نیشنو جورمیج دهلی): نهبو زوبهیر بو ی گیرامه وه که له جابیری ﷺ بیست دمیوت: نهبو عوبهیده ﷺ وتی: (له گوشتی عه نه بهر که) بخون نهجا که هاتینه وه بو مه دینه باسی نهو (عه نه بهر) همان بو پیغه مبهیر ﷺ گیراپه وه نهویش فهرمووی: ((روزیه که خوا بو ی ناردوون بیخون، نه گهر پیستانه بهشی نیمهش بدن بابیخون)) جا که سیکیان پارچه یه کی بو هینا و خواردی.

٦٨- باب: حَجُّ أَبِي بَكْرٍ بِالنَّاسِ فِي سَنَةِ تِسْعٍ

٤٣٦٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ أَبُو الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا قُلَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصَّدِيقَ ﷺ بَعَثَهُ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ النَّبِيُّ ﷺ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ يُؤَدُّنَ فِي النَّاسِ: لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَانٌ^(١).

٦٨- باسیک: نهبو به کر ﷺ پیشه وایه تی حه ج بو خه لکی کرد له سالی نو ی کوچی دا

٤٣٦٣- حومهیدی کوری عه بدوره حمان له نهبو هورمیره وه گیراپه وه که نهبو به کری صدیق له حه جی پیش حه جی مالئا واییدا که پیغه مبهیری خوا ﷺ کردبووی به نه میر و لیپرسراوی نهو حه ج، نهبو هورمیره ی نارد له روژی یه که می جه زنی قورباندا له که ل کومه لیکدا به ناو خه لکدا جار بدات و بلی: له نه م سال به دواوه هیج هاوبهش پهیدا که ریک حه ج ناکات، وه کهس به پرووت وهوتی تهواف ناکات به دهوری بهیتدا.

۴۳۶۴- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ: أَخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ كَامِلَةً بَرَاءَةً، وَآخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ خَاتِمَةُ سُورَةِ النِّسَاءِ: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (۱) النساء.

۴۳۶۴- بهرا رضي الله عنه دهلی: کوئا سوپرت هه مو ی پیکه وه دابهزی بیټ، سوپرتی بهرائهت بوو، وه کوئا سوپرتیش کوئاییه که ی دابهزی بیټ سوپرتی (النساء) بوو، که نه م ئایه تهیه:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (۱۷) النساء. واته: (نه ی موحه مه د رضي الله عنه) داوای فتوات لی ده که ن بللی خوا فتواتان بو دهادت دهر باره ی که لاله (که سی که نه وه و کوپ و باوک و باپیری نه بیټ).

۶۹- باب: وَقَدْ بَنَى تَمِيمٌ

۴۳۶۵- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي صَخْرَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيِّ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه قَالَ: أَتَى نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ بَشَرْتَنَا فَأَعْطِنَا. فَرِيءَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، فَجَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَمَنِ، فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ». قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ (۲).

۶۹- باسیک: شانده که ی بهنی ته میم

۴۳۶۵- عیمرانی کوری حوصهین رضي الله عنه دهلی: چه ندکه سیکی بهنی ته میم هاتنه خزمه تی پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فهرمووی (پێیان) ((نه ی بهنی ته میم موژده و مرگرن (۳))) وتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا بیگومان پیشر موژده ت پیداین ده ی

(۱) بروانه: ۴۶۰۵، ۴۶۵۴، ۶۷۴۴.

(۲) بروانه: ۳۱۹۰.

(۳) واته: موژده تان لی بی موژده بو ئیوه.

مال و سامانمان پێبده، پێیناخووش بونی له روخساری دا بینرا به و (وهلامه)، پاشان چهند كهسیكى يه‌مه‌نى هاتن (پێغه‌مبه‌رىش ﷺ) فه‌رمووى: (((خه‌لكى يه‌مه‌ن) نه‌وموژده‌ى به‌نى ته‌مىم وهرىان نه‌گرت ئیوه وهرى گرن)) (ئه‌وانیش) وتیان: دنیابه ئه‌ی پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ئه‌وا ئیمه وهرمان گرت.

۷۰- باب

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: عَزَّوَهُ عُبَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ بْنِ حُذَيْفَةَ بْنِ بَدْرِ بْنِ الْعَنْبَرِ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ، بَعَثَهُ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ، فَأَعَارَ، وَأَصَابَ مِنْهُمْ نَاسًا، وَسَبَى مِنْهُمْ نِسَاءً.


۷۰- باسیک

ئیبنو ئیسحاق ده‌لی: غه‌زای عویه‌ینه‌ی کورێ حیصنی کورێ حوزمیفه‌ی کورێ به‌در بۆسه‌ر به‌نى له‌نبه‌ر له به‌نى ته‌مىم كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناردى بۆسه‌ریان له ناکاودا دای به‌سه‌ریاندا كه‌سانیکى لى كوشتن و چهند (پیاو) وئا‌هرمتیکیشی به‌دیل لیگرتن.

٤٣٦٦- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَا أَزَالُ أُحِبُّ بَنِي تَمِيمٍ بَعْدَ ثَلَاثِ سَمْعَتِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُهَا فِيهِمْ: "هُمْ أَشَدُّ أُمَّتِي عَلَى الدَّجَالِ". وَكَانَتْ فِيهِمْ سَيِّئَةٌ عِنْدَ عَائِشَةَ، فَقَالَ: "أَعْتَقِيهَا فَإِنَّهَا مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ". وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ: "هَذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمٍ". أَوْ "قَوْمِي"^(١).

٤٣٦٦- ئه‌بو هورمیره ر‌ه‌ده‌لی: به‌ردموا‌م به‌نى ته‌مىم خو‌ش ده‌وى دوا‌ی ئه‌و سى فه‌رمووده‌یه‌ی له پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست دهربارمیان ده‌یفه‌رموو: ((ئه‌وان

بههیزترینی نوممهتی منن له بهرامبهرد دهجالد)) وه کهنیزمکیان لای عایشه رضی الله عنه بوو^(۱) (پیغهمبهرد رضی الله عنه به عایشه) فهرموو ((نازادی که چونکه له نهوهی ئیسماعیله رضی الله عنه)) که زهکاته کهیان هات (پیغهمبهرد رضی الله عنه فهرمووی: ((ئهمه زهکاتی قهومی که یان خزمه کانه^(۲))).

۴۳۶۷- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمْرُ الْمُعَقَّقِ بْنِ مَعْبِدٍ بْنِ زُرَّارَةَ. قَالَ عُمَرُ: بَلْ أَمْرُ الْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَمَارَيْنَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا  الْحَجَرَاتِ. حَتَّى انْقَضَتْ ^(۳).

۴۳۶۷- ئیبنو ئهبی مولهیکه دهگیرپته وه که عهبدوللای کوری زوبهیر رضی الله عنه بووی گیرانه وه که چهند سواریکی بهنی تهمیم هاتنه خزمهتی پیغهمبهرد رضی الله عنه ئهجا ئهبو بهکر رضی الله عنه وتی: ئهی (پیغهمبهرد خوا رضی الله عنه) قهعقاعی کوری مهعهبدی کوری زوراره بکه ره گه وره لیپسراویان، عومه ریش رضی الله عنه وتی: نه خیر به لکو نه قهرمی کوری حابیس بکه ره گه وره لیپسراویان، ئهبو بهکر وتی: (به عومه) تو ههر مه به ست دزایه تی من بوو، عومه ریش وتی: مه به ستم دزایه تی تو نه بوو، ئیتر بوویه دمه قالی ومشتومریان به رادیه ک ههردو وکیان دمنگیان بهرز بوویه وه، ئیتر ئهم ئایه ته به بوونه وه دابهزی: (ئهی ئهو که سانهی باوهرتان هیناوه پیش مه که ون) تا کوتایی ئایه ته که.

(۱) واته: کمنیزمکی خودی عایشه رضی الله عنه بوو.

(۲) یان قهومی که یان هوزمکه مه.

(۳) پروانه: ۴۸۴۵، ۴۸۴۷، ۷۳۰۲.

۷۱ - بابُ وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ

۴۳۶۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا قُرَّةٌ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ: قُلْتُ لَابْنِ عَبَّاسٍ عليه السلام: إِنَّ لِي جَرَّةً يُنْتَبَذُ لِي نَيْدٌ، فَأَشْرَبُهُ حُلُوًا فِي جَرٍّ، إِنْ أَكْثَرْتُ مِنْهُ، فَجَالَسْتُ الْقَوْمَ، فَأَطْلْتُ الْجُلُوسَ حَشِيشٌ أَنْ أَفْتَضِحَ. فَقَالَ: قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ الْقَيْسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "مَرْحَبًا بِالْقَوْمِ غَيْرِ خَزَايَا وَلَا نُدَامَى". فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ مَضَرٍ، وَإِنَّا لَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي أَشْهُرِ الْحُرْمِ، حَدَّثَنَا بِجَمَلٍ مِنَ الْأَمْرِ، إِنْ عَمِلْنَا بِهِ دَخَلْنَا الْجَنَّةَ، وَتَدْعُو بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا. قَالَ: "أَمْرُكُمْ بِأَرْبَعٍ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ، هَلْ تَذَرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ؟ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تَعْطُوا مِنَ الْمَغَانِمِ الْخُمْسَ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ مَا اتَّخَذَ فِي الدُّبَاءِ، وَالنَّفِيرِ، وَالْحَنْتَمِ، وَالْمُرْقَتِ"^(۱).

۷۱-باسنی شانده که سی عه بدولقه یس

۴۳۶۸- هوره له نه بو جه مره وه دهگیریت ه وه دهلی: به نیبنو عه عباسم عليه السلام وت: بیگومان گوزمیه کم ههیه تییدا خو شاوی خورما (یان تری) دروست دمکری، جابو خو شی دمیخومه وه، نه گهر زوری لی بخومه وه له گهل خه لکیدا زور دانیسم دمترسم که نابروم بجی (به سهر خوش بوونم) نیبنو عه عباسیش عليه السلام وتی: شاندىكى عه بدولقه یس هاتن بو خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی (پییان): ((هوزه که ریسواو په شیمان نه بن)) ووتیان نه ی پیغه مبهری خوا بیگومان له نیوان نیمه و به ریزت دا بته رستانی موزمپ ههیه. وهه پرستی نیمه ناتوانین سهردانت بکهین له مانگه ریزگیرا وه کاند^(۲) نه بی، جا چهند فه رمانیکمان پی بکه

(۱) پروانه: ۵۲.

(۲) نهو مانگانه که عمرمه کان ریزیان لی دمگرتن و جمنگیان تیاندن ناممکورد بیان دموترفت (أشهر الأخرم).

نه‌گهر کاری پێبکه‌ین برۆینه به‌هه‌شته‌وه و به‌وه‌که‌سانه‌ی لای خوشمان بێتین و فه‌رمانیان پێبکه‌ین فه‌رمووی: ((فه‌رمانتان پێ ده‌که‌م به‌چوار شت، چوارشتیشتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م: باومرپون به‌خوا، نایاده‌زانن باومرپون به‌خوا جی یه؟ (ئه‌مه‌یه) شایه‌تی بده‌یت که‌هیچ په‌رس‌تراویکی راست نی یه جگه له‌خوا، نوێژ کردن وزه‌کات دان ورۆژو گرتن وه ده‌بی پێنج یه‌کی ده‌سکه‌وتان بده‌ن، وه چوارشتیشتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م: ئه‌و سه‌رکه‌و شه‌رابه‌ی له‌کوله‌که‌دا دروست ده‌کریت وه ئه‌وه‌ی له‌ بنی دارخورمای هه‌لکۆلراو^(۱) دروست ده‌کریت وکۆپه‌ی سه‌وز وئه‌و کۆپه‌له‌یه‌ی که‌ به‌ زه‌فی ناوی‌پۆش ده‌کریت^(۲))).

۴۳۶۹- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ قَدِمَ وَقَدْ عَبْدَ الْقَيْسِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا هَذَا الْحَيِّ مِنْ رَبِيعَةَ، وَقَدْ حَالَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ كُفَّارٌ مُضَرٌّ، فَلَسْنَا نَخْلُصُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي شَهْرِ حَرَامٍ، فَمُرْنَا بِأَشْيَاءَ نَأْخُذُ بِهَا وَنَدْعُو إِلَيْهَا مَنْ وَرَاءَنَا. قَالَ: "أَمَرُكُمْ بِأَرْبَعٍ وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - وَعَقْدَ وَاحِدَةٍ - وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ، وَأَنْ تُؤَدُّوا لِلَّهِ خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الدُّبَاءِ، وَالنَّقِيرِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمَرْفَتِ"^(۳).

۴۳۶۹- ئه‌بو جه‌مه‌ره ده‌لی: له ئیبنو عه‌بباسم ؓ بیست ده‌یوت شاندى هۆزی عه‌بدولقه‌یس هاتنه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئێمه ئاواپیه‌کین له هۆزی ربه‌یعه له نیوان ئێمه وتۆدا کافرا‌نی موزم‌ر هه‌ن، بۆیه ئێمه ناتوانین سه‌ردانی تۆبکه‌ین و بگه‌ینه لات له‌مانگه ریزگیراوه‌کاندا نه‌بی‌ت، جافه‌رمانی شتی‌کمان پێبکه‌ خۆمان کاری پێبکه‌ین وه‌فه‌رمانیش بکه‌ین

(۱) کاسه‌مه‌که که‌ هه‌دی دره‌خته و ناومه‌کی هه‌لکۆلراوه.

(۲) که‌ له‌ قور و موو دروست کراوه.

(۳) بره‌وه: ۵۳.

بهوانه‌ی لای خو‌مان، فهرمووی: ((فه‌رمانتان پیده‌که‌م به‌چوارشت و چوار شتیشتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م: باوهرپوون به‌خودا (بریتییه‌له) شایه‌تی دان که‌هیج په‌رستراویکی راست نییه‌جگه له‌خودا- به‌په‌نجه‌ی یه‌کی ژمارد- نویژ کردن وزه‌کات دان وه ده‌بیت پی‌نج یه‌کی نه‌وه‌ی ده‌ستان ده‌که‌وی بیده‌ن، ومئه‌مانه‌شتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م (که‌خواردنه‌وه یان سرکه‌و عاره‌قیان تی ده‌کردن) کوله‌که‌ی هه‌لکۆلراو ده‌فری له‌دار هه‌لکۆلراو کوپه‌ی سه‌وز و گۆزه‌ی ناو‌پۆش کراو به‌ زه‌فت)).

۴۳۷۰- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو. وَقَالَ بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرٍ، أَنَّ كُرَيْبًا -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- حَدَّثَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَزْهَرَ وَالْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ أَرْسَلُوا إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالُوا: اقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنَّا جَمِيعًا، وَسَلِّمْهَا عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، وَإِنَّا أَخْبَرْنَا أَنَّكَ تَصَلِّيْهَا، وَقَدْ بَلَّغْنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْهَا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَكُنْتُ أَضْرِبُ مَعَ عُمَرَ النَّاسَ عَنْهُمَا. قَالَ كُرَيْبٌ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا، وَبَلَّغْتُهَا مَا أَرْسَلُونِي، فَقَالَتْ: سَلْ أُمَّ سَلَمَةَ. فَأَخْبَرْتُهُمْ، فَردُّونِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ مِمَّنْ مَا أَرْسَلُونِي إِلَى عَائِشَةَ، فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْهُمَا، وَإِنَّهُ صَلَّى الْعَصْرَ ثُمَّ دَخَلَ عَلَيَّ وَعِنْدِي نِسْوَةٌ مِنْ بَنِي حَرَامٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَصَلَّاهُمَا، فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ الْخَادِمَ فَقُلْتُ: قُومِي إِلَى جَنْبِهِ فَقُولِي: تَقُولُ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَمْ أَسْمَعْكَ تَنْهَى عَنْ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ، فَأَرَاكَ تَصَلِّيْهُمَا؟! فَإِنْ أَشَارَ بِيَدِهِ فَاسْتَأْخِرِي. فَفَعَلَتِ الْجَارِيَةُ، فَأَشَارَ بِيَدِهِ، فَاسْتَأْخَرَتْ عَنْهُ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: "يَا بِنْتُ أَبِي أُمَيَّةَ، سَأَلْتِ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، إِنَّهُ أَتَانِي أَنَسُ بْنُ عَبْدِ الْقَيْسِ بِالْإِسْلَامِ مِنْ قَوْمِهِمْ، فَشَغَلُونِي عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، فَهُمَا هَاتَانِ" ^(۱).

۴۳۷۰- بوکهیر دهگیرتهوه که کورمیب - نازادکراوی عهبدوللای کورپ عههباس
 ﷺ جووی گیرپایهوه: که عهبدوللای کورپ عههباس و عهبدورپهحمانی کورپ
 نهزههر و میسومری کورپ مهخرمه ﷺ ناردیان بو لای عانیسه ﷺ و وتیان
 سهلامی ههموومانی پی بگهینه و پرسیری لی بکه دهربارهی دوو پکاتهکی
 پاش نویژی عهسر و بللی: ئیمه بویان گیراوینهتهوه که تو نهو دوو پکاتهی
 دهکهیت لهکاتییدا ئیمه پیمان گهشتوو که پیغهمبهر ﷺ پڭری لی کردوو،
 ومعهبدوللای کورپ عههباس وتی: من لهگهال عومهردا لهخهکم دمدا لهسه
 کردنی نهو دوو پکاته، کورمیبیش وتی: منیش پوشتم بو مالی عانیسه ﷺ
 نهوهی بهمندا ناردیان پیم راگهیاند، عانیسهش وتی: پرسیر له ئوممو سهلهمه
 ﷺ بکه منیش قسهکه (ی عانیسه) م پی گهیاندن، نهوانیش ناردیمانهوه بولای
 ئوممو سهلهمه بهههمان پرسیرکه ناردیمان بو لای عانیسه. ئوممو سهلهمه ﷺ
 وتی: له پیغهمبهرم ﷺ بیستوو پڭری کردوو لهو دوو پکاته، وه پیغهمبهر ﷺ
 نویژی عهسری کردو پاشان هات بو مالی من چهند ئافرمتیکم له بهنی حهرامی
 نه نصاری لابوو نهجا نهو دوو پکاتهی کرد، منیش خزمهتکارهکم نارد بولای
 وتم: له تهنیشتیدا بوستهو پیی بللی ئوممو سهلهمه دهلی ئایا من لیم
 نه بیستویت نهو دوو پکاتهت قهدهغه کردوو بهلام دمبینم خوت دمیانکهیت؟ جا
 نهگهر بهدمستی ناماژهی بوکردی لی دوورکه و مرهوه کچهکesh وای کرد
 پیغهمبهر ﷺ بهدمستی ناماژهی کردو کچهکesh لی دوورکه و تهوه، جا که له
 نویژهکه بوویهوه فهرمووی: ((نهی گچی نهبی ئومهیه دهربارهی نهو دوو پکاته
 نویژهی پاش عهسر پرسیرت کردبوو، چهند کهسیکی هوژی عهبدولقهیس هاتن
 بولام مسولمان بوو بوون سهرقالتیان کردم له دوو پکاته سوننهتهکی پاش نیومپو
 نهو دوو پکاته نهو دوو پکاتهیه (نیستا دمیان کهم)).

بَلَدَكَ أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَيَّ، وَإِنْ خَلَيْكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ، فَمَاذَا تَرَى؟ فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَمِرَ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ: صَبَوْتُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةٌ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا النَّبِيُّ ﷺ^(١).

٧٢- باسی شانهکهی بهنی حنیفه، و بهسر هاتی

سومامه‌ی کوری ئوسال

٤٣٧٢- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبهر ﷺ چهند سواریکی پروو به‌نه‌جد نارد، جا (که گه‌پانه‌وه) بپاویکی به‌نی حنیفه‌یان له‌گه‌ل خویان هی‌نا که پئی ده‌وترا: سومامه‌ی کوری ئوسال، نه‌جا به‌ کو‌له‌که‌یه‌ک له‌ کو‌له‌که‌کانی مزگه‌وته‌وه به‌ستیانه‌وه، پیغه‌مبهر ﷺ رۆشت بۆلای و فهرمووی (پئی): ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟^(٢))) سومامه‌ش وتی: ئه‌ی موحه‌مد خیرو باشه‌م لایه^(٣)، نه‌گهر بمکوژی خاوه‌ن خوینیکی گه‌وره‌ دمکوژیت^(٤)، وه‌ نه‌گهر چاکه‌و بپاوته‌ی له‌گه‌ل بکه‌یت چاکه‌ له‌گه‌ل سوپاس کاریکدا ده‌که‌یت، خو‌ نه‌گهر مالو سامانیشت ده‌وی نه‌وه‌ چه‌نیکت ده‌ویت داوای بکه‌ (پیغه‌مبهر ﷺ به‌جیی هیشت) تا سبه‌ینی له‌ پاشان پئی فهرموو: ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟)) نه‌ویش وتی: نه‌وه‌ی پیم وتی: نه‌گهر چاکه‌بکه‌یت نه‌وه‌ چاکه‌ له‌گه‌ل سوپاس کاریک ده‌که‌یت، نیتر وازی لی هی‌نا بو دووسبه‌ی نه‌وسا فهرمووی: ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟)) نه‌ویش وتی: نه‌وه‌م لایه‌ پیم ووتی، پیغه‌مبهر یش ﷺ فهرمووی: ((سومامه‌ بکه‌نه‌وه‌ونازادی بکه‌ن)) جا رۆشت بۆناو باخه‌ خورمایه‌کی^(٥) نزیک مزگه‌وت

(١) پروانه: ٤٦٢.

(٢) یان گومانته‌ وایه‌ جیت لی بکه‌ین.

(٣) چونکه‌ تو سته‌م له‌ کس ناکه‌یت و بویه‌ ئومیدی چاکه‌ و خیرم همه‌ لیت.

(٤) نه‌گهر بکوژیت کسێک دمکوژیت که‌ خوین فهرزداره‌ و حمقی خویمتی کوشتنه‌که‌ی، یان بپاویکی گه‌وره‌ دمکوژری که‌ خوینه‌که‌ی گرنگه‌ و خوینه‌که‌ی ناهه‌وتی و خوینی دهمه‌ریت.

(٥) به‌ (نجل) یش هاتوو واته‌، گۆماوێک یان چالوێک به‌ (نخل) یش هاتوو واته‌ باخی خورما.

وخوى شۆرى، له پاشان هاتهوه بۆ مزگه‌موت وتى: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) ئەى موحه‌مه‌د وه‌للأهى له‌سه‌ر زه‌ويدا ر‌وخسارىك نه‌بوو به‌ قه‌دمر ر‌وخسارى تۆ ر‌ه‌م لىي بىت، به‌لام ئىستا به‌راستى ر‌وخسارى تۆ بۆته‌ خۆشه‌ويستى ر‌وخساره‌كان لای من، وه‌للأهى ه‌يچ ناينىك نه‌بوو به‌ نه‌ندازه‌ى ناينه‌كه‌ى تۆ ر‌ه‌م لىي بى به‌لام ئىستا ناينه‌كه‌ى تۆ بۆته‌ خۆشه‌ويستى ناين لام، وه‌للأهى ه‌يچ ولايتىك نه‌بوو به‌قه‌دمر ولاته‌كه‌ى تۆ ر‌ه‌م لىي بى به‌لام ئىستا ولاته‌كه‌ى تۆ بۆته‌ خۆشه‌ويستى ولايت لای من. من له‌وكاته‌دا كه‌سواره‌كانى تۆ گرتميان ده‌مويست عومره‌ بكه‌م بۆ نه‌مه‌ چى ده‌فه‌رمووى ؟ پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ موزده‌ى پىداو فه‌رمانى پىكرد كه‌عومره‌ كه‌ به‌جى بىنى چاكه‌ گه‌شته‌ مه‌كه‌، كه‌سىك پىي وت: له‌ئاین دهرچويت ؟ وتى: نه‌خىر له‌گه‌ل موحه‌مه‌د پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ مسولمان بووم، سوپىند به‌خوا (له‌مه‌ولا) له‌يه‌مامه‌وه‌ ده‌نكه‌ گه‌نمىكتان بۆ نايه‌ت تاكو پىغه‌مبه‌ر ﷺ مۆله‌ت نه‌دات.

٤٣٧٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَدِمَ مُسْلِمَةُ الْكَذَّابُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يَقُولُ: إِنَّ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ. وَقَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ، فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ شَمَّاسٍ، وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قِطْعَةُ جَرِيدٍ، حَتَّى وَقَفَ عَلَى مُسْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "لَوْ سَأَلْتَنِي هَذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أَعْطَيْتُكَهَا وَلَكِنْ تَعْدُو أَمْرَ اللَّهِ فِيكَ، وَلَكِنْ أَذْبَرْتَ لِيَعْقِرَنَّكَ اللَّهُ، وَإِنِّي لَأَرَاكَ الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ، وَهَذَا ثَابِتٌ يُجِيبُكَ عَنِّي". ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ^(١).

٤٣٧٣- ئىبنو عه‌بباس ر‌ادى الله عنهما ده‌لى: موسه‌يليمه‌ى درۆزن له‌ سه‌رده‌مى پىغه‌مبه‌رى خوادا ﷺ هات (بۆمه‌دينه‌) جاده‌موت: نه‌گه‌ر موحه‌مه‌د له‌پاش خوى نه‌م كاره‌

(پێغه‌مبه‌رایه‌تی) بدات به‌من شوینی دمه‌گه‌وم، وه له‌گه‌ه‌ن خه‌لکێکی زۆر له هۆزمه‌گه‌ی هات بۆمه‌دینه، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هات بۆلای سابیتی کۆری قه‌یسی کۆری شه‌مه‌سایشی له‌گه‌ه‌ن‌دابوو، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌لێکی دارخورمای به‌ده‌سته‌وه بوو هات لای موسه‌ی‌لیمه هه‌تا له‌لایدا وه‌ستا که له‌گه‌ه‌ن هاوړی کانیدا بوو، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر داوای ئه‌م په‌له دارخورمایه‌م لێ بکه‌یت ناتده‌می و ناتوانی له‌وه‌فرمانه‌ی خوای گه‌وره له‌بارمه‌وه داویتی ده‌ربجیت، وه نه‌گه‌ر پشت هه‌لکه‌یت (وگوێرایه‌لم نه‌بیت) خوا دمه‌کوژیت^(۱) و مدلتیام که‌تۆ ئه‌و که‌سه‌یت که‌له خه‌ومدا (حالی خراپی) تۆم نیشان‌درا، ئه‌وه‌ش سابیته له جیاتی من وه‌لامت دمه‌اته‌وه)) له پاشان گه‌رایه‌وه‌و به‌جێ ی هیشت.

۴۳۷۴- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَسَأَلْتُ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّكَ أَرَى الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا أُرِيتُ". فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سَوَارِينَ مِنْ ذَهَبٍ، فَأَهْمَمْتَنِي شَأْنُهُمَا، فَأَوْحَى إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنْ انْفُخْهُمَا، فَانْفُخْتُهُمَا فَطَارَا، فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَابَيْنِ يَخْرُجَانِ بَعْدِي: أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ، وَالْآخَرُ مُسْلِمَةٌ"^(۲).

۴۳۷۴- نه‌بو هورمه‌ره ﷺ دمه‌گه‌رپه‌ته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: (له‌گه‌تیکدا که‌خه‌وتبووم له‌خه‌ومدا بینیم دوو بازنی نالتون له‌هه‌ردوو ده‌ست‌دايه، جا سروشتی ئه‌و دوو بازنه‌یه خه‌فه‌تباری کردم، ئه‌وسا له‌خه‌ودا نیگام بۆکرا که هه‌وویان پیاکه‌م، منیش هه‌ووم کرد به هه‌ردوو بازنه‌که‌دا هه‌ردووکیان هه‌رین به‌ئاسمان‌دا، بۆیه لێکه‌دايه‌وه به دوو (پێغه‌مبه‌ری) درۆزن دوا‌ی من په‌یدا ده‌بن)) جا یه‌که‌کیان عه‌نسی بوو ئه‌وی که‌یان موسه‌ی‌لیمه بوو.

(۱) به‌ده‌ستی موسلمانان هه‌رواش بوو له‌رۆژی جه‌نگی په‌مامه‌دا به‌ده‌ستی موسلمانان کوژرا.

(۲) به‌روانه: ۳۶۱.

۴۳۷۵- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ تَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِخَزَائِنِ الْأَرْضِ، قُوضِعَ فِي كَفِّي سَوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَكَبَّرَا عَلَيَّ، فَأَوْحَى إِلَيَّ أَنْ انْفُخْهُمَا، فَانْفُخْتُهُمَا فَذَهَبَا فَأَوْلَتْهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أَنَا بَيْنَهُمَا: صَاحِبُ صَنْعَاءَ، وَصَاحِبُ الْيَمَامَةِ ^(۱) .

۴۳۷۵- هه ممام دهگیریتته وه که له نه بو هوهرپه ری رضي الله عنه بیست دمیوت: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((له کاتیکدا من خهو تبووم (له خه ومدا) هه موو گه نجینه کانی سهر زهویان بوهینام و دووبازن نالتون کرایه دهستم جابه لاهه وه ناخوش بوو (ئه و دووبازنه بهوشیوه) نهجا نیگام بوکرا (له خه وکه مدا) که فووویان بیابکه م منیش فووم کردبه هه ردووکیانداو روشتن (بهئاسماندا) جا منیش به دوو (پیغه مبه ره) درۆز نه که لیکمدانه وه که من له نیوانیاندا ^(۲): که وری صه نعا (که نه سوهدی عه نسی یه) و که وری یه مامه (که موسه یلیمه ی درۆز نه).

۴۳۷۶- حَدَّثَنَا الصُّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَهْدِيَّ بْنَ مَيْمُونٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيَّ يَقُولُ: كُنَّا نَعْبُدُ الْحَجَرَ، فَإِذَا وَجَدْنَا حَجَرًا هُوَ أَحْيَرُ مِنْهُ أَلْقَيْنَاهُ وَأَخَذْنَا الْآخَرَ، فَإِذَا لَمْ نَجِدْ حَجَرًا جَمَعْنَا جُثُوَّةً مِنْ تُرَابٍ، ثُمَّ جِئْنَا بِالشَّاةِ فَحَلَبْنَاهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ طَفْنَا بِهِ، فَإِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَجَبٍ قُلْنَا: مُنْضَلُّ الْأَسْتَةِ. فَلَا نَدْعُ رُمَحًا فِيهِ حَدِيدَةٌ وَلَا سَهْمًا فِيهِ حَدِيدَةٌ إِلَّا نَزَعْنَاهُ وَأَلْقَيْنَاهُ شَهْرَ رَجَبٍ.

۴۳۷۶- نه بو ره جائی عوتاردیی ده لی: ئیمه بهردمان ده په رست، جانه گهر بهردیکی باشر له وهی ده مان په رست بدیا به نه ومان فری دمدا بهرده که ی ترمان هه لده گرت (وده مان په رست) جا نه گهر بهردیکمان دهست نه که وتایه به شی خو لمان کو ده کرده وه له پاشان مه ریکمان ده مینا و ده مان دوشی به سه ری دا له

(۱) پروانه: ۳۲۱.

(۲) له نیوانیاندا له رووی شوین و جیگا.

باشان بهدموریدا دمسوراینهوه، نهنجا کهمانگی رهجهب بهاتایه دهمان وت؛
لابهری سهری ږم و تیرمکانه، ههر ږمیک یان تیریک ناسنی تیز بهسهروهه بوايه
لیمان دهکړدهوهو ږریمان ددها له مانگی رهجهبدا^(۱).

۴۳۷۷ - وَ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ يَقُولُ: كُنْتُ يَوْمَ بُعِثَ النَّبِيُّ ﷺ غُلَامًا أُرْعَى الْإِبِلَ عَلَى أَهْلِي،
فَلَمَّا سَمِعْنَا بِخُرُوجِهِ قَرَرْنَا إِلَى النَّارِ إِلَى مُسَيِّلَةِ الْكَذَّابِ.

۴۳۷۷- (مههډی دهلی) وه لهنهبوردهجام بیست وتی: من لهو ږوژگاردها پیغهمبهر
ﷺ نیږدرا به پیغهمبهرایهتی من میږدمندال بووم وشرم بوکس وکارم
دلهوهږاند، نهنجا کهبیستمان سهرکهوتوه بهسهر هوژمهکیدا ههلهاتین بهرهو
ناگرکه بهرهوموسهیلیمه ډروژن.

۷۳- باب: قِصَّةُ الْأَسْوَدِ الْعَنْسِيِّ

۴۳۷۸- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَزْمِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ
صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ بْنِ نَشِيطٍ -وَكَانَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ- أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ
عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ: بَلَّغْنَا أَنَّ مُسَيِّلَةَ الْكَذَّابِ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَنَزَلَ فِي دَارِ بِنْتِ الْحَارِثِ،
وَكَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ الْحَارِثِ بْنِ كُرَيْزٍ، وَهِيَ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ
ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ شَمَّاسٍ -وَهُوَ الَّذِي يُقَالُ لَهُ: خَطِيبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ
ﷺ قَضِيبٌ، فَوَقَفَ عَلَيْهِ فَكَلَّمَهُ، فَقَالَ لَهُ مُسَيِّلَةُ: إِنْ شِئْتَ خَلَيْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْأَمْرِ، ثُمَّ
جَعَلْتَهُ لَنَا بَعْدَكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ سَأَلْتَنِي هَذَا الْقَضِيبَ مَا أَعْطَيْتُكَهُ، وَإِنِّي لَأَرَاكَ
الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا أُرِيتُ، وَهَذَا ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ وَسَيُحْيِيكَ عَنِّي". فَأَنْصَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ^(۲).

(۱) واته، له ږهجهبدا جمنگ و شږمان نمدکړد.

(۲) پروانه: ۳۶۲۰.

۷۳-باسیک: به سه رهاتی نه سهو دی عه نسی

۴۳۷۸- عوبهیدوللای کوری عوتبه دهلی: هه والمان پیگهشت که موسه یلبمه ی درۆزن هاتوه بۆمه دینه له مالی کچی حارس لایدا و مو دابه زیوه - وهدایکی مندا لکانی عهبدو للای کوری عامیر که کچی حارسی کوری کورمیزه هاوسه ری موسه یلبمه بوو- پیغه مبه ری خوا ﷺ رۆشت بۆلای موسه یلبمه سابیتی کوری قه یسی کوری شومماسی له گه لدا بوو که پیی ده لئین وتار بیژمه که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ، پیغه مبه ری خوا ﷺ چیلکه یه کی به دهسته وه بوو جا لایدا وهستا و قسه ی له گه لدا کرد نه نجا موسه یلبمه پیی وت: نه گهر چه زده که ییت ودمته وئ واز له تۆو کاره که ت (پیغه مبه رایه تی) دینم له پاشان دواخۆت کاره که ت بده ییت به من پیغه مبه ریش ﷺ قهرمووی: ((نه گهر داوای نه م چیلکه یه م لی بکه ییت ناتده می وه دلنایم که تۆنه و که سه ییت له خه ومدا (حالی خراپی) تۆم نیشان درا نه وه سابیتی کوری قه یسه له جیاتنی من وه لامت دمه داته وه)) نیتر پیغه مبه ر ﷺ گه رایه وه و رۆشت.

۴۳۷۹ - قَالَ عُيَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ عَنْ رُؤْيَا رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي ذَكَرَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ذَكَرَ لِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أَرَيْتُ أَنَّهُ وُضِعَ فِي يَدَيَّ سَوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَقُطِعَتْهُمَا وَكُرِهَتْهُمَا، فَأَذِنَ لِي فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا، فَأَوَّلَتْهُمَا كَذَابَيْنِ يَخْرُجَانِ". فَقَالَ عُيَيْدُ اللَّهِ: أَحَدُهُمَا الْعَنْسِيُّ الَّذِي قَتَلَهُ فَيُرَوِّزُ بِالْيَمَنِ، وَالْآخَرُ مُسْلِمَةٌ الْكَذَّابُ^(۱).

۴۳۷۹- عوبهیدوللای کوری عهبدو للای دهلی: پرسیارم له ئیبنو عهباس ﷺ کرد دمرباره ی نه و خه و بینینه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ که باسی کرد، ئیبنو عهباس

وتی: بۆم گێردرایه وه که پێغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((له کاتی که دا من خهوتبوم له خه ومدا بینیم که دوو بازنی ئالتون کرایه ههردوو دهستم، جا لهو دوو بازنه ترسام ورهه لیان بوو نهجا مؤلمت درام و فوم کرد به ههردووکیاندا و روشتن به ئاسماندا (و فرین) جا نهو دوو (بازن) هم بهوه لیکیایه وه دوو دروژنن پهیدا دهبن)) عوبهیدو لاش وتی: یه کیکیان عه نسی بوو که فه پروز له یه مهن کوشتی، نهوی که شیان موسه یلیمه ی دروژنه.

۷۴ - بابُ قِصَّةِ أَهْلِ نَجْرَانَ

۴۳۸۰- حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صَلَّةَ بْنِ زُفَرٍ، عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: جَاءَ الْعَاقِبُ وَالسَّيِّدُ صَاحِبَا نَجْرَانَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُرِيدَانِ أَنْ يُلَاعِنَاهُ، قَالَ: فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: لَا تَفْعَلْ، فَوَاللَّهِ لَئِنْ كَانَ نَبِيًّا فَلَا عَنَّا، لَا نُفْلِحُ نَحْنُ وَلَا عَقِبَتَا مِنْ بَعْدِنَا. قَالَ: إِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَأَلْتَنَا، وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا أَمِينًا، وَلَا تَبْعَثْ مَعَنَا إِلَّا أَمِينًا. فَقَالَ: "لَا بُعَثَ مَعَكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقٌّ أَمِينٌ". فَاسْتَشَرَفَ لَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ". فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هَذَا أَمِينٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ" (۱).

۷۴- باسی به سه رهاتی خه لکی نهجران

۴۳۸۰- حوزمیفه ﷺ دهلی: عاقیب و سه یید که ههردووکیان گه وره و دمه لاتداره کانی (۲) (گا وره کانی) نهجران بوون هاتنه خزمهتی پێغه مبهری خوا ﷺ ههردووکیان و یستیان موباهه له (۳) له گه ل پێغه مبهردا ﷺ بکهن، یه کیکیان

(۱) برهانه: ۳۷۴۵.

(۲) سه یید سه روکیان بوو عاقیبه متیش راوتزکرا و راوتز بهتکراویان بوو.

(۳) موباهه له نهومی ههردوو لایه نکه داوا له خوی گه وره بکهن و بلین هه رکس راژی نابن به ههق و درو دکات نهفرمتی خوا له زامان.

به هاوړپکهي وت: موباهه لهی له گهل مه که، چونکه سویند به خوا نه گهر پیغه مبه ر بیت وموباهه لهی له گهل بکهین نه خو مان و نه نه وه و نه وه چه مان له پاش خو مان خیر نایه ته رپگه مان وسهرکه وتوونابین، ههر دوو گیان وتیان: دننیا به نه وهی داوای ده کهیت لی مان دهنه دینتی وه که سیکی نه میندارو دسپاک له گهل ماندا بنیره، که سیکی نه مین نه بیت مهینره له گهل ماندا پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((بیگومان دننیا بین نه مینداریکی به راستی نه میندار له گهل تاندا دهنیرم)) جا هاوه لان (زور بهیان) ملیان به رز کرده و بو (دهست خستنی) نه م پله به رزه جا فهرمووی: ((نهی نه بو عوبه یدهی کوری جهراح ههسته)) جا که هه لسا پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه مه دهستپاکی نه م نوممه تهیه)).

۴۳۸۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ، عَنْ صَلَةَ بْنِ زُفَرٍ عَنْ حُذَيْفَةَ ؓ قَالَ: جَاءَ أَهْلَ نَجْرَانَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: ابْعَثْ لَنَا رَجُلًا أَمِينًا. فَقَالَ: "لَأَبْعَثَنَّ إِلَيْكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقَّ أَمِينٍ". فَاسْتَشْرَفَ لَهُ النَّاسُ، فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ^(۱).

۴۳۸۱- حوزمیفه ﷺ دهلی: خه لکی نه جران هاتن بو خزمه تی پیغه مبه ر ﷺ وتیان: پیاویکی دهست پاکمان بو بنیره پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((به راستی دننیا بین پیاویکی نه میندارو به راستی نه میندار بی دهنیرم بولاتان)) بویه هاوه لان خو مان بو فیت کرده و (تا نه و گه ور میه یان دهست که وئی) نه نجا نه بو عوبه یدهی کوری جهراحی نارد (بو یان).

۴۳۸۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ»^(۲).

(۱) بروانه: ۳۷۴۵.

(۲) بروانه: ۳۷۴۴.

۴۳۸۲- نُهَنَسَ ﷺ لَهُ بَيْغُهُ مَبْرُوهٌ ﷺ دَمَكِيرِ تَهْوَه كَهْفَه رَمُوعِي: ((هه موو
 ئوممه تيك ئه مينداريكي ههيه، ئه مينداري ئهه ئوممه تهش ئه بو عوبه يدهي
 كورپ جه راحه)).

۷۵ - بَابُ: قِصَّةُ عُمَانَ وَالْبَحْرَيْنِ

۴۳۸۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، سَمِعَ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ لَقَدْ أُعْطَيْتَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا" ثَلَاثًا. فَلَمْ يَفْدَمْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى فَبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ أَمَرَ مُتَادِيًا فَنَادَى: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ دَيْنٌ أَوْ عِدَّةٌ فَلْيَأْتِنِي. قَالَ جَابِرٌ: فَجِئْتُ أَبَا بَكْرٍ، فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَوْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أُعْطَيْتَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا" ثَلَاثًا. قَالَ: فَأَعْطَانِي. قَالَ جَابِرٌ: فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ بَعْدَ ذَلِكَ فَسَأَلْتُهُ، فَلَمْ يُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَلَمْ يُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتُهُ الثَّلَاثَةَ فَلَمْ يُعْطِنِي، فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، فَإِمَّا أَنْ تُعْطِيَنِي، وَإِمَّا أَنْ تَبْخَلَ عَنِّي. فَقَالَ: أَقُلْتُ: تَبْخُلُ عَنِّي؟ وَآيَ دَاءٍ أَدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ؟ - قَالَهَا ثَلَاثًا - مَا مَنَعْتُكَ مِنْ مَرَّةٍ إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُعْطِيَكَ. وَعَنْ عَمْرِو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: جِئْتُهُ، فَقَالَ لِي أَبُو بَكْرٍ: عُدَّهَا. فَعَدَدْتُهَا فَوَجَدْتُهَا خَمْسِمِائَةً، فَقَالَ: خُذْ مِثْلَهَا مَرَّتَيْنِ^(۱).

۷۵- باسیک: به سهرهاتی عومان و به حرهین

۴۳۸۳- نَبِينُو لُونَكِه دیر دهلی: له جابیرم ﷺ بیست دهیوت: بېغه مبهری خوا ﷺ
 به منی فهرموو: ((ئه گهرمال و سامانی به حرهین بیت دلنیا به ئه وهندهو

ئهو مندیت پی ددهم ((سى جار فهرمووى (ئهوئنده) جا ئهو مال و سامانى به حرمينه نه هات هتا پيغهمبهرى خوا ﷺ گهرايه وه بولاي خوا، جا كاتيك سامانه كه هات بو ئه بو بهكر ﷺ ئه بو بهكر فهرمانى به جاردمريك كردو جارى داو وتى: ههركهس قهرز يان به لينيكي لاي پيغهمبهر ﷺ هه بووه بابيت بولام، جابر ﷺ دهلى: منيش روستم بولاي ئه بو بهكر پيم ووت كه پيغهمبهرى خوا ﷺ به منى فهرموو ئه گهر سامانى به حرمين هات ئهوئنده و ئهوئندت ددهمى سى جار فهرمووى (ئهوئنده) دهلى: جا ئه بو بهكر سامان ومالى پيدام. جابر دهلى: دوانه وه به ئه بو بهكر گه شتم وداوام ليكرد هيچى پينه دام له پاشان چوومه وه بولاي هه ر هيچى پينه دام بوجارى سييه م روستمه وه بولاي هه رهيچى پينه دام، منيش پيم وت: بيگومان من هاتم بولات به لام هيچت پينه دام دواى نه وه هاتم بولات هه رهيچت پي نه دام پاشان هاتمه وه بولات هه رپيت نه دام، جا يان مال و سامانم پيدمدميت يان توبه رامبهر من رژده و رمزىلى، ئه بو بهكر يش وتى: رمزىلى به رانبهرم؟ چى دهرديك له رژدمي خراپتره؟ سى جار ئه م وشه سى باره كرده وه، هه رجاريك كه پيم نه داوى من ويستومه پيت بدهم.

عه مر له موحه ممه دى كورپى عه لى يه وه ده گيرپته وه ده لى: له جابيرى كورپى عه بدوللام ﷺ بيست ودميوت: روستم بولاي ئه بو بهكر پي وت: بزميره منيش ژماردم ديم پينج سه ده جا وتى: دوو جارى تر ئهوئنده بيه.

٧٦ - بابُ قُدُومِ الْأَشْعَرِيِّينَ وَأَهْلِ الْيَمَنِ

وَقَالَ أَبُو مُوسَى رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم "هُم مِّنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ" ^(١).

٤٣٨٤- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَدِمْتُ أَنَا وَأَخِي مِنَ الْيَمَنِ، فَمَكَّنُنَا حِينَئِذَا مَا نَرَى ابْنَ مَسْعُودٍ وَأُمُّهُ إِلَّا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ؛ مِنْ كَثْرَةِ دُخُولِهِمْ وَلُزُومِهِمْ لَهُ ^(٢).

٧٦- باسی هاتنی ئەشعەرییه‌کان و هەندێک لە خەڵکی یەمەن

ئەبو موسە رضي الله عنه لە پێغەمبەرەوه صلى الله عليه وسلم گێڕایەوه کە فەرمووی: ((ئەوان (ئەشعەرییه‌کان) لەمن و منیش لەوانم)).

٤٣٨٤- ئەبو موسە رضي الله عنه دەڵێ: من و براکەم لە یەمەنەوه هاتین (بۆ مەدینە) جا ماوێهێک مایینەوه، هەر واما دەرمانی ئیبنو مسعود و دایکی رضي الله عنه کەسی خێزانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لەبەر زۆری جۆنە زۆرە و دیمان (بۆ مالی پێغەمبەر) پێکەوه بوون لەگەڵ (پێغەمبەر دا صلى الله عليه وسلم).

٤٣٨٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ زُهْدَمٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ أَبُو مُوسَى أَكْرَمَ هَذَا الْحَيَّ مِنْ جَزْمٍ، وَإِنَّا لَجُلُوسٌ عِنْدَهُ وَهُوَ يَتَعَدَّى دَجَاجًا، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ جَالِسٌ، فَدَعَاهُ إِلَى الْغَدَاءِ، فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ شَيْئًا فَقَدِرْتُهُ. فَقَالَ: هَلُمَّ، فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَأْكُلُهُ. فَقَالَ: إِنِّي حَلَفْتُ: لَا أَكُلُهُ. فَقَالَ: هَلُمَّ أَخِيكَ عَنْ يَمِينِكَ، إِنَّا أَتَيْنَا النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَقَرٌ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَأَبَى أَنْ يَحْمِلَنَا فَاسْتَحْمَلْنَاهُ، فَحَلَفَ أَنْ لَا يَحْمِلَنَا، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثِ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم أَنْ أَتَى بِنَهْبٍ إِبِلٍ، فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ دَوْدٍ، فَلَمَّا قَبَضْنَاهَا

(١) بر وانه: ٢٤٨٦.

(٢) بر وانه: ٣٧٦٣.

قُلْنَا: تَعَفَّلْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَمِينَهُ، لَا تُفْلِحْ بَعْدَهَا أَبَدًا. فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا، وَقَدْ حَمَلْتَنَا. قَالَ: "أَجَلٌ، وَلَكِنْ لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا"^(۱).

۴۳۸۵- زههدهم دهلی: کاتی ئەبو موسا ﷺ هات (بو کوفه وهک والی) پیزی خه لکی ئەم ناواییه ی هۆزی جهرمی گرت^(۲) له کاتی کدا ئیمه لایدا دانیشتبوین ئەو (ئەبو موسا) نیومرۆ بوو مریشکی دهخوارد له ناو خه لکه که شدا پیاوکی تیاوو دانیشتبوو ئەبو موسا بانگی کرد بو نان خواردن (له گه لی) پیاوه کهش وتی: من ئەم مریشکه م دیوه شتیکی (پییسی) دهخوارد بهو هۆیه وه قیزم لی دیته وه، ئەبو موسا وتی وهره (بیخۆ) چونکه دلنیا به من به چاوی خۆم پیغه مبهرم ﷺ دی مریشکی دهخوارد، پیاوکه وتی: من سویندم خواردوو که نه یخۆم ئەبو موسا وتی: وهره با فهرموودمیه کت بو بگێرمه وه دهرباره ی سوینده که ت، ئیمه چهند که سیکی ئەشعهری بووین پوشتینه خزمهت پیغه مبهرم ﷺ داوامان لی کرد ولاغمان باتی سواری بین^(۳) به لام ئەو ناماده نه بوو که ولاخی سواریمان پی بدات، ئەنجا جاریکی تر داوامان لی کرد ولاغمان باتی سواری بین جا سویندی خوارد ولاخی سواریمان پی نه دات، له پاشان پیغه مبهرم ﷺ زۆری پی نه چوو له دهستکه وتی جهنگ و شتریان بو هینا و فهرمانی کرد و شترمان بدهنی، ئەنجا که وهرمان گرت (له نیوان خۆماندا) وتمان: ئیمه بی ناگای پیغه مبهرم ﷺ له سوینده که ایمان قوسته وه له پاش ئەوه ههرگیز سه رکه وتوو نابین، بۆیه خۆم روشتمه خزمهتی و عه رزم کرد: ئەی پیغه مبهرمی خوا بیگومان جهنابت سویندت خوارد که ولاخی سواریمان نه دیتی، به دلنیا پیه وه پیت داوین،

(۱) پروانه: ۳۱۳۳.

(۲) چونکه دۆستایهتی بهیشتی هه بوو له نیوان ئهشمهرییمکان و هۆزی جهرمه دا.

(۳) بو ئەوهی بهشداری غهزای تمبوک بکهین له خزمهتیدا.

فهرمووی: ((راسته (سویندم خواردوو و پیشم داوون) بهلام ههر سویندیک بخوم (لهسه شتی و) پاشان بوم دمرکهوئی و بزانه پینجهوانهکهی باشته بیگومان نهوهیان دمکهه که باشته له سوینده خوراوهکه (وه کهفارهتی سویندهکهه (دمدهم)).

۴۳۸۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَبُو صَخْرَةَ جَامِعُ بْنُ شَدَّادٍ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ مُخْرِزٍ الْمَازِنِيُّ، حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ قَالَ: جَاءَتْ بَنُو مَمِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَبْشِرُوا يَا بَنِي مَمِيمٍ". قَالُوا: أَمَا إِذْ بَشَرْتَنَا فَأَعْطِنَا. فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلَهَا بَنُو مَمِيمٍ". قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ^(۱).

۴۳۸۶- عیمرانی کوری حوصهین ﷺ دهئی: بهنوتهمیم هاتن بو خزمهتی پیغهمبهرا خوا ﷺ جا فهرمووی پییان: ((موژدهتان لی بی بهنی تهمیم)) وتیان: دهی که موژدهمان دهمیتی مال و سامانیسمان بدمری روخساری پیغهمبهرا ﷺ گوراوتیکچوو، نهناکهسانیک لهخهکی یهمن هاتن و پیغهمبهرا ﷺ فهرمووی پییان ((نهو موژده و مرگرن کهبهنو تیم و مریان نهگرت)) وتیان دل نیابه نهی پیغهمبهری خوا و مرمان گرت.

۴۳۸۷- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْإِيمَانُ هَا هُنَا" -وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْيَمَنِ- وَالْجَفَاءُ وَغِلَظُ الْقُلُوبِ فِي الْقَدَادِينِ، عِنْدَ أَصُولِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنَا الشَّيْطَانِ رَبِيعَةً وَمَضَرٌ ^(۲).

(۱) پروانه: ۳۱۹۰.

(۲) پروانه: ۳۳۰۲.

۴۳۸۷- قه‌یسی کوری نه‌بی حازیم له نه‌بو مه‌سعوودمه ده‌گیرپته‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی ((ئیمان ئاله‌نه‌ویومه به‌دمستی ئاماژهی بویه‌مه‌ن کرد- وه‌دل‌رقی ودل نه‌ستوریش له‌ناو دنگ زله‌کاندایه لای خاوه‌ن ره‌وگه و شتره‌کان، له‌و شوینه‌ی هه‌ردوو شاخی شه‌یتان (له‌گه‌ل خوردا) هه‌لدیت له‌هۆزی ره‌بیعه و موزمه‌دا)).

۴۳۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ ذُكْوَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، هُمْ أَرْقُ أَفْنَدَةً وَأَلْيَنُ قُلُوبًا، الْإِيمَانُ يَمَانٌ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ، وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَصْحَابِ الْإِيلِ، وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِي أَهْلِ الْعَنَمِ"

وَقَالَ غُنْدَرٌ: عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ: سَمِعْتُ ذُكْوَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۴۳۸۸- نه‌بو هورمه‌ره ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه فه‌رموویه‌تی: ((خه‌لکی یه‌مه‌ن هاتن بولاتان نه‌وان دهرن ناسک ودل نه‌رم، یه‌مه‌ن کانگای باومر و ئیمانه‌ه‌یکمه‌ت و دانایی سه‌ر به‌یه‌مه‌ن، و مه‌شانه‌زی کردن و فیزو دمه‌یه‌ نواندن پیشه‌ی و شترداره‌کانه‌ه‌یمنی و سه‌لاری پیشه‌ی خاوه‌ن مه‌رو مالته)).
(نه‌م فه‌رموودمه به‌م سه‌نده‌ش هاتووه) غونده‌ر له شوعه‌وه ده‌گیرپته‌وه له‌سوله‌یمانه‌وه ده‌لی: له‌زه‌کوانم بیستوه له نه‌بو هورمه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ.

۴۳۸۹- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْإِيمَانُ يَمَانٌ، وَالْفِتْنَةُ هَا هُنَا، هَا هُنَا يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ"^(۲).

(۱) بره‌انه: ۳۳۰۱.

(۲) بره‌انه: ۳۳۰۱.

۴۳۸۹- نهبو هورمهیره ﷺ دهگیرتهوه که پیغهمبهه ﷺ فهرمووی: ((کانگی باوهر یه مهنه، نازاوهش ئالهویومیه ئا لهویومیه که شاخی شهیتانه هه لئیت)).

۴۳۹۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، أَضَعَفُ قُلُوبًا وَأَرْقُ أَفْنِدَةً، الْفِقْهُ يَمَانٍ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ"^(۱).

۴۳۹۰- نهبو هورمهیره ﷺ له پیغهمبههوه ﷺ دهگیرتهوه که فهرمووی: ((خه لکی یه مهن هاتن بولاتان دلیان نهرمه ودمرونیان ناسکه تیگهشتن له نیسلام له یه مهن دایه، وه دانای و حیکمه تیش ههر له یه مهن دایه)).

۴۳۹۱- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَجَاءَ خَبَّابٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَيْسَاطِيْعُ هَؤُلَاءِ الشَّبَابُ أَنْ يَقْرَأُوا كَمَا تَقْرَأُ؟ قَالَ أَمَا إِنَّكَ لَوْ شِئْتَ أَمَرْتُ بَعْضَهُمْ يَقْرَأُ عَلَيْكَ. قَالَ: أَجَلُ. قَالَ أَقْرَأُ يَا عَلْقَمَةُ. فَقَالَ زَيْدُ بْنُ حُدَيْرٍ: أَخُو زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ: أَتَأْمُرُ عَلْقَمَةَ أَنْ يَقْرَأَ وَلَيْسَ بِأَقْرَأَنَا؟! قَالَ: أَمَا إِنَّكَ إِنْ شِئْتَ أَخْبَرْتُكَ مِمَّا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي قَوْمِكَ وَقَوْمِهِ. فَقَرَأْتُ خَمْسِينَ آيَةً مِنْ سُورَةِ مَرْيَمَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كَيْفَ تَرَى؟ قَالَ: قَدْ أَحْسَنَ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: مَا أَقْرَأُ شَيْئًا إِلَّا وَهُوَ يَقْرَأُهُ، ثُمَّ التَفَتَ إِلَى خَبَّابٍ وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ: أَلَمْ يَأْنِ لِهَذَا الْخَاتَمِ أَنْ يُلْقَى؟ قَالَ: أَمَا إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ عَلَيَّ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَالْقَاهُ. رَوَاهُ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ.

۴۳۹۱- عهلقه مهن ده لئ: نیمه له گهن عهبدوللای کوری مهسعوودا ﷺ دانیشتبوین، ئینجا خه بباب ﷺ هات وتی: نهی نهبو عهبدوره حمان ئایا ئانهم

گه نجانە تۆچۆن قورئان دەخوینیت ئەمانیش دمتوانن بەو شیومیە بێخوینن ؟
 ئەویش وتی: جائەگەر حەزەدەکەیت فەرمان دەکەم کە سێکیان قورئانت
 بۆ بخوینیت وتی: بە ئێ حەزەدەکەم وتی: عەلقەمە بخوینە زەمیدی کۆری
 حودەمیر کە برای زیادی کۆری حودەمیر بوو- وتی: ئایا بە عەلقەمە دەتتیت
 کە قورئان بخوینی لە کاتی کدا ئەو لە هەموومان قورئان زانتر نیە؟ عەبدوللّا
 وتی: بەلام ئەگەر بتەوی بۆت دەگێرەمەوه کە پێغەمبەر ﷺ دەربارەدی
 هۆزەکەدی تۆو هۆزەکەدی ئەو چی فەرمووه^(۱) جا پەنجا ئایەتم لە سورمەتی
 مەریەم خویند، ئەنجا عەبدوللّا ووتی بە خەبەباب چۆنی دەبینی؟ وتی:
 بێگومان خویندنیکی جوانە، عەبدوللّا وتی: من هەر شت وشیوازی قورئان
 بخوینم عەلقەمش دەی خوینی لە پاشان لایکردەوه بەلای خەبەابدا و
 ئەمۆستیلەیهکی ئالتونی لە پەنجەدا بوو بۆیە پێی وت: ئایا ئەم
 ئەمۆستیلەیه کاتی ئەوەی نەهاتوو کە فری بدریت ؟ (خەبەباب) وتی: ئەنجا
 دلتیابە لە ئەمڕۆ بە دواوە نایبینی (لەپەنجەمداییت) ئەنجا فری ی دا. (ئەم
 فەرمووده) غوندەر لەشوعبەوه گێراویەتیەوه^(۲).

۷۷ - باب: قِصَّةُ دَوْسٍ وَالطُّفَيْلِ بْنِ عَمْرِو الدَّوْسِيِّ ﷺ

۴۳۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي
 هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: جَاءَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ دَوْسًا قَدْ هَلَكَتْ، عَصَتْ
 وَأَبَتْ، فَادْعُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ. فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْسًا وَأَتِ بِهِمْ"^(۳).

(۱) ئیبنو حەمەر دەلی وەکۆ نامزە بکات بۆ پیاھەلدانی نەمخە کە عەلقە نەخەعییە و سەرزەشتی بەنی ئەسەد کە زەبەد لە
 بەنی ئەسەدە.

(۲) ئەمۆ نوعمەم لە مۆستەخرەجەکەیدا بە سەنەدێکی پەسووست هیناویستی.

(۳) پڕوانە: ۲۹۷۳.

۷۷- باسیک: به سه رهاتی (هۆزی) دهوس و توفهیلی

کورپی عهمری دهوسی

۴۳۹۲- نه بو هورمیره ﷺ دلئ: توفهیلی کورپی عهمری ﷺ هات بو خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ وتی: بیگومان هۆزی دهوس به دلنیاپییه وه له ناوچون، سه پرپیچیان کردو نایانه وی (راستی ببیستن) که واته دوو عایان لی بکه (خوا له ناویان بات) پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((خودایه رینمونی دهوس بکهیت (به مسولمانی) بییان هینه (بو نیره)).

۴۳۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قُلْتُ فِي الطَّرِيقِ:

يَا لَيْلَةً مِنْ طَوْلِهَا وَعَنَائِهَا... عَلَى أَنَّهَا مِنْ دَارَةِ الْكُفْرِ نَجَّتِ وَأَبَقَ غُلَامٌ لِي فِي الطَّرِيقِ، فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قَبَّيَعْتُهُ، فَبَيَّنَّا أَنَا عِنْدَهُ إِذْ طَلَعَ الْغُلَامُ، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، هَذَا غُلَامُكَ؟". فَقُلْتُ: هُوَ لَوْجِهِ اللَّهُ تَعَالَى. فَأَعْتَقْتُهُ^(۱).

۴۳۹۳- نه بو هورمیره ﷺ دلئ: کاتی هاتم بو خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ له ریگادا دهمووت: ئای له دریزی وماندویتی شهوگاریک به لام نهوشه وه رزگاری کردین له کافرستانی وه له ریگه شدا خولامه کهم هه لهات وراى کرد، جاکه گهشتینه خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ پهیمانم پی دا جا له کاتیکدا من له خزمهتی دا بووم له پر غولامه کهم که هه لهاتبوو دمرکهوت پیغه مبهری خواش ﷺ به منی فهرموو ((نهى نه بو هورمیره نه وه غولامه کهته)) منیش وتم: نهو له بهر رمزانه ندی خوا نازاد بیت نه وسا نازادم کرد.

۷۶ - باب: قِصَّةُ وَفْدِ طَيْيْنٍ وَحَدِيثِ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ

۴۳۹۴- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْنَا عُمَرَ فِي وَفْدٍ، فَجَعَلَ يَدْعُو رَجُلًا رَجُلًا وَيُسَمِّيهِمْ، فَقُلْتُ: أَمَا تَعْرِفُنِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: بَلَى، أَسَلَمْتُ إِذْ كَفَرُوا، وَأَقْبَلْتُ إِذْ أَذْبَرُوا، وَوَقَيْتُ إِذْ غَدَرُوا، وَعَرَفْتُ إِذْ أَنْكَرُوا. فَقَالَ عَدِيُّ: فَلَا أَبَالِي إِذَا.

۷۸- باسیک: شاندهکەهێ عەشرەتەهێ تەهیی و

فەرموودهکەهێ عەدیێ کورێ حاتیم ؓ

۴۳۹۴- عومەری کورێ حورمیس وتی: عەدیێ کورێ حاتیم ؓ دەلی: لەگەڵ شانیدیکدا هاتینه خزمەت عومەر ؓ، جا (عومەر) نەفەر نەفەر پیاومەکانی بانگ دەکرد و ناوی دەهینان، منیش وتم: ئایا من ناناسی ئەو پێشەوای باوەرپاران ؟ وتی: بەئێ دەتەناسم، کاتی تۆ مسوڵمان بوویت ئەوان بێ باوەرپوون کاتی ئەوان پشتیان هەڵکرد تۆ بەرەو نێمە هاتیت، وە تۆ بەو مەفابوویت کاتی ئەوان غەدرو خیانهتیان کردوووە تۆ (راستیت) زانی ئەوان دانیان پێدانهنا، عەدییش وتی: کەواتە ئێتر هەچم لا گرنگ نیە.

۷۹ - باب: حَجَّةُ الْوُدَاعِ

۴۳۹۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ، فَأَهْلَلْنَا بِعُمْرَةٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلِلْ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا". فَقَدِمْتُ مَعَهُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ، وَلَمْ أَطْفِ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَشَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "انْقِضِي رَأْسَكَ، وَامْتَشِطِي وَأَهْلِي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ

"فَقَعَلْتُ، فَلَمَّا قَضَيْنَا الْحَجَّ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصُّدِيقِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَعْتَمَرْتُ، فَقَالَ: "هَذِهِ مَكَانٌ عُمْرَتِكَ". قَالَتْ: فَطَافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، ثُمَّ حَلُّوا، ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِئَى، وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا^(۱).

۷۹- باسیک: حهجی مالتاواپی

۴۳۹۵- عانیسه ﷺ دهلی؛ له حهجی مالتاواپییدا لهگهڼ پیځه مبهه ﷺ له مه دینه دمرچووین ئیحراممان بهست به عومره پاشان پیځه مبهه ﷺ فهرمووی: ((هه رکهس نازدهلی هه دیه لهگهڼ خوی هیناوه با ئیحرام ببهستی به حهج و عومره، پاشان ئیحرام ناشکینی تا حهج و عومره که هه ردووکیان ته واه نه کات)) منیش له خزمهتیدا گه شتمه مه که له حهیزدا بووم، نه ته وافی بهیتم کرد نه سهعی نیوان صهفا و مهروه، وه نه م حاله ی خۆم بو پیځه مبهه ﷺ باس کرد نه ویش فهرمووی: ((په لکه کانی قزت بکه ره وه و قزت شانه بکه و ئیحرام ببهسته به حهج واز له عومره که بیته و مه یکه)) منیش وام کرد جا کاتی کاره کانی حهج مان ته واکرد پیځه مبهه ﷺ لهگهڼ عه بدوره حمانی کوری نه بو به کر (که برامه) ناردمی بو ته نعیم و عومره که م کرد پیځه مبهه ﷺ فهرمووی: ((نا نه مه جیگای عومره که ی تویه)) عانیسه دهلی؛ جا نه وانه ی ئیحرامیان به عومره بهستبوو ته وافی بهیت و سهعی نیوان صهفا و مهرومیان کرد پاشان ئیحرامیان شکاند، ئینجا که گه پانه وه له مینا ته وافیکی تریان کرد، به لام نه وانه ی ئیحرامیان به حهج و عومره پیکه وه بهست ته نها یه ک جار ته وافی بهیتیان کرد.

۴۳۹۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ فَقَدْ حَلَ. فَقُلْتُ: مِنْ أَيْنَ قَالَ هَذَا ابْنُ عَبَّاسٍ؟ قَالَ: مِنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ مَحَلُهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ (۳۳) الحج. وَمِنْ أَمْرِ النَّبِيِّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَحِلُّوا فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ. قُلْتُ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ بَعْدَ الْمُعَرَفِ. قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَرَاهُ قَبْلُ وَبَعْدُ.

۴۳۹۶- ئیبنو جورمیح دهلی عهتا بوئی گێڕامهوه له ئیبنو عهباسهوه ﷺ وتی: ئهگهر (عومرهکار) تهوایی بهیتی کرد ئهوه بیگومان ههڵال دهبی و (ئیحرام دهسکینئ ئیبنو جورمیح دهلی) وتم: (بهعهتا) ئیبنو عهباس ئهمهی دهیلئ لهکوئ هیئاویهتی؟ عهتا وتی: لهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلندمهوه: ﴿ثُمَّ مَحَلُهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ (۳۳) الحج واته: له پاشان شوینی (سهربیرینی) ئهوانه کهی گهیشته مائی دپیرینی بهنرخ (واته کهعبه) وه له فرمانی پیغمهبر ﷺ له حهجی مائئاوای بههاوهلانی که (فرمانی کرد) ئیحرام بشکینن، وتم: ئهوه دوا و دهستانی عهرمهههوه، وتی: ئیبنو عهباس رای وایی پێش و دوا و دهستانی عهرمههه دروسته.

۴۳۹۷- حَدَّثَنِي بَيَانٌ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ طَارِقًا، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِالْبَطْحَاءِ فَقَالَ: "أَحْجَجْتَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "كَيْفَ أَهْلَلْتَ؟". قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا هَلَالٍ كَاهِلَالٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ: "طُفَّ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلَ". فَطُفْتُ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَآتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ قَيْسٍ فَقُلْتُ رَأْسِي^(۱).

۴۳۹۷- نه‌بو موسای نه‌شعهری ﷺ ده‌لی: (له یه‌مه‌نه‌وه) هاتم بو خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له به‌ت‌ها بوو فه‌رمووی: ((نیه‌تی چه‌جت هی‌ناوه؟)) وتم: به‌لی، فه‌رمووی: ((به نیه‌تی چی ئی‌حرامت دابه‌ست؟)) وتم: خ‌وا‌یه گو‌ی‌را‌یه‌ل‌تم ئی‌حرامم دابه‌ست وه‌ک ئی‌حرام دابه‌ستنی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ته‌وافی به‌یت و هات‌و‌چ‌وی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه بکه پاشان ئی‌حرام بشکینه)) ئینجا ته‌وافی به‌یت و هات‌و‌چ‌وی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه کرد، جا ر‌وش‌تم بو‌ لای ئاف‌ره‌ت‌یک له قه‌یس سه‌رمی بژنی (پاکی‌کرده‌وه له رشک و نه‌سپی).

۴۳۹۸- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، أَخْبَرَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَّاضٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عَمْرٍو أَخْبَرَهُ، أَنَّ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يَحْلِلْنَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَقَالَتْ: حَفْصَةُ: فَمَا مَنَعَكَ فَقَالَ: "لَبَدْتُ رَأْسِي وَقَلَدْتُ هَذِي، فَلَسْتُ أَجِلُ حَتَّى أَنْحَرَ هَذِي" (۱).

۴۳۹۸- نافیع ده‌گ‌ی‌ر‌پ‌ته‌وه که ئی‌بنو عومه‌ر ﷺ بو‌ی گ‌ی‌را‌یه‌وه که حه‌ف‌صه‌ی ﷺ خ‌ی‌زان‌ی پی‌غه‌مبه‌ر خوا ﷺ بو‌ی گ‌ی‌را‌یه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمان‌ی به‌ هاوسه‌ره‌کان‌ی کرد له‌سالی چه‌ج‌ی مال‌ئا‌وا‌یی دا که ئی‌حرامه‌که‌یان بشک‌ینن (۳)، نه‌نجا حه‌ف‌صه‌ عه‌رز‌ی پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ کرد چی ر‌ی‌گ‌ره (له‌وه‌ی ئی‌حرام بشک‌ینن) ؟ فه‌رمووی: ((موی سه‌رم پ‌یکه‌وه نوساند‌وه و ناز‌ه‌لی دیاریم نیشانه‌ کرد‌وه، که‌وا‌بو ئی‌حرام ناشک‌ینم هه‌تا وش‌تره دیار‌یه‌که‌م سه‌رنه‌ب‌رم)).

۴۳۹۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: حَدَّثَنِي شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ

(۱) ب‌روانه: ۱۵۶۶.

(۲) پاش ته‌وافی به‌یت و سه‌عی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه و ه‌ژ کور‌ت‌کر‌د‌نه‌وه ئی‌حرام‌ی عومه‌ره‌که‌یان بشک‌ینن.

امْرَأَةً مِنْ خَتَمَ اسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ - وَالْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ قَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَذْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى الرَّاحِلَةِ، فَهَلْ يَقْضِي أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ؟ قَالَ "نَعَمْ"^(۱).

۴۳۹۹- ئیبنو عەبباس (رض) دەگێڕێتەوه لەحهجی مالتاواپی دا ئافرمتیکی خێلی خەسەمی پرسیاری لە پێغه مبهری خوا ﷺ کرد لەوکاتەدا فەزلی کوری عەبباس لەپشکۆی^(۲) پێغه مبهری خوادا ﷺ بوو جانا فرمتەکه وتی: ئەو پێغه مبهری خوا ﷺ بێگومان (حهج) که فەرزی خودایه لەسەر بێندهکانی کهوتۆته سەرباوکم (فەرزی بووه لەسەری) که پیریکی بەتەمەن ناتوانی بەسەر و لاغەوه راوهستی و خۆی بگری، دەو ئایا حەجەکه بوئەو دروستە که من لەجیاتی ئەو حەجەکه ی بۆیکەم ؟ فەرمووی ((بەئێ)).

۴۴۰۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: أَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ مُرْدَفٌ أُسَامَةَ عَلَى الْقُصَوَاءِ، وَمَعَهُ بِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ حَتَّى آتَاخَ عِنْدَ الْبَيْتِ، ثُمَّ قَالَ لِعُثْمَانَ "اِئْتِنَا بِالْمِفْتَاحِ". فَجَاءَهُ بِالْمِفْتَاحِ فَفَتَحَ لَهُ الْبَابَ، فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأُسَامَةُ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ، ثُمَّ أَغْلَقُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ، فَمَكَثَتْ نَهَارًا طَوِيلًا ثُمَّ خَرَجَ، وَابْتَدَرَ النَّاسُ الدُّخُولَ، فَسَبَقَتْهُمْ فَوَجَدَتْ بِلَالًا قَائِمًا مِنْ وَرَاءِ الْبَابِ، فَقُلْتُ لَهُ: أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: صَلَّى بَيْنَ بَيْنِ الْعَمُودَيْنِ الْمُقَدَّمَيْنِ. وَكَانَ الْبَيْتُ عَلَى سِتَّةِ أَعْمِدَةٍ سَطْرَيْنِ، صَلَّى بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ مِنَ السُّطْرِ الْمُقَدَّمِ، وَجَعَلَ بَابَ الْبَيْتِ خَلْفَ ظَهْرِهِ، وَاسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الَّذِي يَسْتَقْبِلُكَ حِينَ تَلْجُ الْبَيْتَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ، قَالَ وَنَسِيتُ أَنْ أَسْأَلَهُ كَمْ صَلَّى. وَعِنْدَ الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ مَرْمَرَةٌ حُمْرَاءُ^(۳).

(۱) بروانه: ۱۵۱۳.

(۲) به سواری و شتر مکه مهووه

(۳) بروانه: ۳۹۷.

۴۴۰۰- نافع له عهبدوللای کورپی عومهرموه ﷺ دهگیریتتهوه دهلی: پیغهمبهر ﷺ له سالی نازادکردنی مهککه دا هات (بۆ مهککه) و ئوسامهی له پاشکۆدا بوو. بهسواری قهصوائهوه^(۱) بیلال و عوسمانی کورپی تهلحه له خزمهتیدا بوون (هات) تا وشترهکهی لای بهیتدا یهخ دا، له پاشان به عوسمانی قهرموو: ((کلیلهکانم بۆ بێن)) ئهویش کلیلهکانی بۆ هیئا و دهرگای (کهعبه) بۆ کردموه، نهجا پیغهمبهر ﷺ و ئوسامه و بیلال و عوسمان جوونه زوورموه، له پاشان دهرگاکیان لهسهریان داخست جا بهشیکی زۆری له رۆژمهکهمایهوه (لهناو کهعبه) پاشان هاته دهرموه خهکی به پهله چونه زوورموه (عهبدوللای کورپی عومهر دهلی): من پیش ههموویان چوومه زوورموه بیلالم بینی له پشت دهرگاکهوه راوستابوو پیم وت: پیغهمبهری خوا ﷺ له کویدا نوێزی کرد؟ وتی: له نیو ئه دوو کۆلهکهی پیشهوه نوێزی کرد، لهوگاهه دا بهیت لهسهر شهش کۆله بوو که دوو ریز بوون پیغهمبهر ﷺ له نیوان دوو کۆلهکهکها له ریزی یهکهه نوێزی کرد دهرگاکی بهیتی خستبویه پشتی خۆیهوه رووشی کردبویه نهولایه کاتی دهجیه زوورموه بۆ بهیت رووی لیته له نیوان خودی دیوارمهکه دا، عهبدوللای دهلی: لهبیرم چوو پرسیار له بیلال بکهه چهن پکات نوێزی کرد، وه لهو شوینه دا که پیغهمبهر ﷺ نوێزی تیا کرد مهر مهریکی سور ههیه.

۴۴۰۱- حَدَّثَنَا أَبُو الِیْمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيٍّ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ حَاضَتْ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَحَابِسْتُنَا هِيَ؟". فَقُلْتُ: إِنَّهَا قَدْ أَقَاضَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "فَلْتَنْفِرْ"^(۲).

(۱) قهصوا ناوی وشتره مبینمکهی پیغهمبهری خوا ﷺ بوو.

(۲) پروانه: ۲۹۴.

٤٤٠١- عرووی کوری زوبه‌یر و نه‌بو سه‌له‌ی کوری عه‌بدو‌ره‌حمان گیرایانه‌وه که عانیسه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو هه‌ردووکیانی گیرایه‌وه که سه‌فیه‌ی کچی حویه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ه‌جی مائناوایی دا که‌وته‌ه‌یزه‌وه، بو‌یه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئایا نه‌وه (سه‌فیه) رپ‌گرمان ده‌بی‌ت و ده‌مان هی‌لی‌ته‌وه^(١))) منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌گومان ته‌وافی ئی‌فازه‌ی کردووه وه پی‌شتر ته‌وافی به‌یتی کردووه، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ده‌ی با نه‌ویش دهر‌چیت (له‌گه‌لماندا)).

٤٤٠٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ بِحَجَّةِ الْوَدَاعِ وَالنَّبِيِّ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا، وَلَا نَذَرِي مَا حَجَّةُ الْوَدَاعِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ فَأُطْنِبَ فِي ذِكْرِهِ وَقَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أُنْذِرَ أُمَّتَهُ، أَنْذَرَهُ نُوحٌ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ بَعْدِهِ، وَإِنَّهُ يَخْرُجُ فِيكُمْ، فَمَا خَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ شَأْنِهِ فَلَيْسَ يَخْفَى عَلَيْكُمْ أَنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ عَلَى مَا يَخْفَى عَلَيْكُمْ -ثَلَاثًا- إِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، وَإِنَّهُ أَعْوَرُ عَيْنِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عَيْنَةُ طَافِيَةٍ"^(٢).

٤٤٠٢- ئی‌بنو عومه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌ه‌جی مائناوایی دا‌قسه‌م ده‌کرد پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ناوماندا بوو نه‌شمان دهرانی ه‌جی مائناوایی چیه‌جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ سو‌پاس وستایشی خوا‌ی کردو، پاشان با‌سی مه‌سیحی ده‌ججالی کردو دریزه‌ی به‌باسه‌که‌ی دا‌وه‌رمووی: ((خوا هه‌ر پیغه‌مبه‌ریکی نار‌دبی گه‌له‌که‌ی نا‌گادار کردوومه‌وه لی‌ی (ده‌ججال) نو‌وح و پیغه‌مبه‌رانی پاش نه‌و نا‌گاداریان دا‌وه (به‌ئومه‌ته‌کانیان) بی‌گومان له‌ناو ئی‌وه‌دا (ئومه‌ته‌ی ئی‌سلام) په‌یدا ده‌بی نه‌گه‌ر هه‌رشتیکی له‌ ئی‌وه‌ شار‌وه‌بی‌ت (واته: سی‌فه‌ته‌کانی دهران)، نه‌وه‌ی شار‌وه‌ نیه

(١) که‌ بگه‌رنه‌وه بو‌ ممدینه.

(٢) بر‌وانه: ٣٠٥٧.

لهئێوه ئهومیه که پهرومردگارتان شاروه نی یه بهلای ئێوهوه - سێ جار ئهمهه
دوو باره کردهوه - بێگومان پهرومردگارتان کوێرنیه بهلام دهججال چاوی راستی
کویره دهلێی دمنگه ترێیهکی دمرپوهیهوه (بهرز بوتهوه).

۴۴۰۳- "أَلَا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ، حُرْمَةً يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي
شَهْرِكُمْ هَذَا، أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟". قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: "اللَّهُمَّ اشْهَدْ -ثَلَاثًا- وَبَلَّغْتُ -أَوْ وَبَلَّغْتُ-
انظُرُوا، لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ"^(۱).

۴۴۰۳- ئهوساناگاداربین بێگومان خوا خوێنتان وسامانتانی لهیهکتری حهرام
کردووه وهک حهرامیتی ئهم رۆژهتان لهم شارمهتاندا لهم مانگهتاندا ئایا
(په یامه کهم) گه یاند ؟ وتیان: بهلێ سێ جار فهرمووی: ((خوایه تۆشایهت به)).
داماوی وتیاچوون بوئێوه - یان فهرمووی - هاوار بوئێوه - سه رنج بدمن له پاش
من کافر مه بنهوه هه ندیکتان بدمن له گهر دنی هه ندیکتان.

۴۴۰۴- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ
أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ غَزَا تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً، وَأَنَّهُ حَجَّ بَعْدَ مَا هَاجَرَ حَجَّةً وَاحِدَةً لَمْ يَحْجْ بَعْدَهَا:
حَجَّةَ الْوَدَاعِ. قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: وَمِمَّا أُخْرِيَ^(۲).

۴۴۰۴- ئه بو ئیسحاق دهلێ: زهیدی کورپی ئه رفه م ﷺ بو ی گێرامه وه که
بێغه مبه ر ﷺ نۆزده غهزای کردووه- وه پاشان ئه وه ی کوچی کرد یه ک حه جی
کردووه که دوا ی ئه وه حه جی تری نه کردووه ئه ویش حه جی مائنا وایی یه. ئه بو
ئیسحاق دهلێ: له مه که شه دا حه جیکی تری کردووه (پیش کوچ کردنی بو
مه دینه).

(۱) بروانه: ۱۷۴۳.

(۲) بروانه: ۳۹۴۹.

۴۴۰۵- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مُذَرِّجٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ جَرِيرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لَجَرِيرٍ: "اسْتَنْصِتِ النَّاسَ". فَقَالَ: "لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ"^(۱).

۴۴۰۵- جهریر رضی اللہ عنہ دهگیریته وه که پیغه مبهه رضی اللہ عنہ له چه جی مالئاوایی دا به جهریری فهرمووی: ((خه لکه که بیدنگ که)) نهجا فهرمووی: ((دوا (مردنی) من کاهر مه بنه وه هه ندیکتان بدن له گهردنی هه ندیکتان)).

۴۴۰۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ: ثَلَاثَةٌ مَتَوَالِيَاتٌ: ذُو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ، وَالْمَحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: "أَلَيْسَ ذُو الْحِجَّةِ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: "أَلَيْسَ الْبَلَدَةُ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: "أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَخْسِبُهُ قَالَ: وَأَعْرَاضَكُمْ - عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ، فَسَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضُلَالًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، أَلَا لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يُبَلِّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ مَنْ سَمِعَهُ" فَكَانَ مُحَمَّدٌ إِذَا ذَكَرَهُ يَقُولُ: صَدَقَ مُحَمَّدٌ ﷺ ثُمَّ قَالَ "أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ " مَرَّتَيْنِ^(۲).

(۱) بروانه: ۱۲۱.

(۲) بروانه: ۶۷.

٤٤٠٦- نه‌بو به‌کره ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ دمگیریته‌وه که‌فه‌رمووی: ((بیگومان چه‌رخ وزه‌مانه سوپاوه‌ته‌وه سه‌رته‌م شیوه‌یه‌ی خو‌ی له‌و پوژدا که‌ خوا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کرد، سال دوانزه مانگه، چواریان مانگی چه‌رامن^(١)، سیانیان به‌دوای یه‌کتردا دین (که‌ نه‌مانه‌ن) زولقه‌عه‌ه و زولحیجه و موچه‌په‌م و په‌جه‌بی موزمپ که‌له نیوان جو‌مادای دووه‌م شه‌عبان دایه، نه‌م مانگه چ مانگیکه؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن جابیدنگ بوو هه‌تا گومان وابوو به‌ناویکی تر جگه له‌ناوه‌که‌ی خو‌ی ناوی دمبات فه‌رمووی: ((نایا زولحیجه نییه؟)) وتیان به‌ئی، فه‌رمووی ((ئه‌ی ئه‌مه چ شاریکه؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن، ئه‌نجا بیدنگ بوو تاوامان زانی که‌ بیگومان به‌ناویکی تر ناوی دمبات که‌ناوی خو‌ی نییه ((نایا شاره‌که (ی مه‌ککه) نییه)) وتمان: به‌ئی فه‌رمووی: ((نه‌م پوزه چ پوژیکه؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن جا بیدنگ بوو هه‌تا گومانمان وابوو که‌ بیگومان ناوی دمبات به‌غه‌یر ناوه‌که‌ی خو‌ی، فه‌رمووی: ((ئه‌مپو چه‌ژنی قوربان نییه)) وتمان: به‌ئی، فه‌رمووی: ((جابیگومان خوینتان و مال و سامانتان ((موحه‌مه‌دی کو‌ری سیرین وتی: وایزانم فه‌رمووی: ناموستان- له‌یه‌کتر چه‌رامه وه‌ک چه‌رامیتی نه‌م پوژه‌تان له‌م شاره‌تاندا وه‌ له‌م مانگه‌تاندا، بیگومان (له‌ هیامه‌تدا) ده‌گه‌نه‌وه به‌په‌رومردگارتان وه‌ بیگومان په‌رسیاری کرده‌وه‌کانتان لیدمه‌کات - بیدارن پاش (مردنی) من گومرا مه‌بنه‌وه هه‌ندیکتان بدن له‌گه‌ردنی هه‌ندیکتان، بیداربن ئه‌وه‌ی ئاماده‌یه بیگه‌یه‌نی به‌وه‌ی لی‌رمی یه، چونکه له‌وانه‌یه هه‌ندیک له‌وانه‌ی پپی ده‌گه‌یه‌نریت باشتر هه‌لی بگری و لی ی تی بگات له‌هه‌ندی له‌وانه‌ی که‌به‌ستویه‌تی، جا موحه‌مه‌د (ی کو‌ری سیرین) که‌ نه‌م فه‌رمووده‌ی باس بکردایه ده‌یوت: موحه‌مه‌د ﷺ راستی فه‌رمووه له‌ پاشان (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) دووجار فه‌رمووی: ((نایا پیم راگه‌یاندن؟)).

(١) پی‌زگی‌راون و چه‌رامه نابین جمنگیان تیا بکرنیت

۴۴۰۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، أَنَّ أَنَسًا مِنَ الْيَهُودِ قَالُوا: لَوْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا. فَقَالَ عُمَرُ: آيَةُ آيَةٍ؟ فَقَالُوا: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ ﴿٢﴾ المائدة. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لَأَعْلَمُ أَيَّ مَكَانٍ أَنْزِلَتْ، أَنْزِلَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ^(۱).

۴۴۰۷- تاریقی کوری شیهاب دمگیریتیهوه و دهلی: کهسانیک لهجولهکه وتیان: نهگهر نهه نایمهته دمبرارهی نیمه دابهزیایه نهو رۆژهمان دهکرد به جهژن، عومهریش ووتی (پنیا) کام نایمهت؟ وتیان: (نهمرۆ ناینهکهتانه تهواو کامل کردووو بۆتان چاکهو بههری خووم بهتهواوی پشتهووو به سهرتاندا)عومهریش ﷺ وتی: بیگومان من دهمانم لهج شویینیکدا دابهزی پیغهمبهری خوا لهعهرفهدها وهستابوو نهو نایمهت دابهزینرا.

۴۴۰۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجَّةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ، وَأَهَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجِّ، فَأَمَّا مَنْ أَهَلَ بِالْحَجِّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَلَمْ يَحِلُّوا حَتَّى يَوْمَ النَّحْرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ وَقَالَ: مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ مِثْلَهُ^(۲).

۴۴۰۸- عروه له عانیشهوه ﷺ دمگیریتیهوه دهلی: له خزمهتی پیغهمبهری خوادا ﷺ (له مهدینه) دهرچوین جاتیاماندا بوو ئیحرامی بهعومره دابهستبوو، تیاماندا بوو ئیحرامی به حج دابهستبوو، تیاشمانا بوو ئیحرامی به حج وعومره پیکهوه دابهستبوو..

(۱) برهانه: ۴۵.

(۲) برهانه: ۲۱۴.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئیحرامی به‌حه‌ج دابه‌ستبوو جا ئه‌وانه‌ی ئیحرامیان ته‌نها به‌حه‌ج یان به‌حه‌ج و عومره دابه‌ستبوو ئه‌وا ئیحرامیان نه‌شکاند تاروژی یه‌که‌می جه‌ژن.

عه‌بدو‌ل‌لای کوری یوسف بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: مالیک بو‌ی گێڕاینه‌وه تاده‌گاته‌وه عایشه وتی: له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (ده‌رجوین) له حه‌جی مال ئاوا‌یی دا. ئیسماعیل بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: مالیک بو‌ی گێڕاینه‌وه جا وێنه‌ی فه‌رمووده‌ی پێشو دین.

۴۴۰۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ -هُوَ ابْنُ سَعْدٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ، أَشَقَيْتُ مِنْهُ عَلَى الْمَوْتِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرْتْنِي إِلَّا ابْنَتُهُ لِي وَاحِدَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِي مَالِي؟ قَالَ: "لَا". قُلْتُ أَفَأَتَصَدَّقُ بِشَطْرِهِ؟ قَالَ: "لَا". قُلْتُ: فَالْثُلُثُ؟ قَالَ: "وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ، إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، وَلَسْتَ تُنْفِقُ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا، وَجَهَ اللَّهُ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا، حَتَّى اللَّقْمَةُ تَجْعَلُهَا فِي فِي امْرَأَتِكَ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْلَفُ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: "إِنَّكَ لَنْ تُخْلَفَ فَتَعْمَلَ عَمَلًا تَبْتَغِي بِهِ وَجَهَ اللَّهِ إِلَّا ارْذَدَّتْ بِهِ دَرَجَةٌ وَرَفَعَةٌ، وَلَعَلَّكَ تُخْلَفُ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ، اللَّهُمَّ أَمِّضْ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلَا تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنَّ الْبَائِسُ سَعْدُ ابْنِ حَوْلَةَ". رَأَى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُؤْفَى بِمَكَّةَ^(۱).

۴۴۰۹- عامیری کوری سه‌عد له باوکییه‌وه ﷺ ده‌گێڕایته‌وه ده‌لی: له سالی حه‌جی مائناوا‌یی دا پێغه‌مه‌ر ﷺ سه‌ردانی کردم له نه‌خوشی یه‌که‌مدا نزیک که‌وته‌وه له‌مردن، وتم: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌خوشییه‌که‌م که‌شتوته نه‌وه‌ی

که ده مبینی، و دمن خاوهن مال و سامانم و ته نهها کچیکم ههیه که میراتم لی ببات، نایا دووله سهر سی سامانه کهم به خشم ؟ فهرمووی: ((نه خیر)) وتم: ئه ی نیوه ی بکه م به خیر و به خشم ؟ فهرمووی: ((نه خیر)) وتم: ئه ی سی یه کی فهرمووی: ((سی یه کیش زوره ؟ بیگومان تو میراتگره کانت به ده و له مهن دی به جی بیلی چاکره له وه ی جیان بیلی به هه ژاری دهمست له خه لکی پان بکه نه وه، وه تو هه رمالیک خه رج که یت مه به ست پی رهمانه دی خوا بی ت پاداشت دهری ته وه له سهری هه تا ئه و پارو وه ی ده یخه ی ته ده می خیزانه که ته وه)).

وتم: ئه ی پیغه مبه ری خوا پاش هاوړیکانم (له مه که که) به جی ده یلریم؟ فهرمووی: ((بیگومان که به جی ده می نی ت هه رکرده و مه یه کی چاکه بکه یت مه به ست پی رهمانه دی خوا بی ت پله و پایه ت پی به رز ده بی ته وه، له وانه یه به جی به یلریت تا که سانیک به تو سوود مهن دبن (که مسوئمانن) و ده که سانیک تریش به هوی تو وه زیانیان لی بکه ویت (که خراپن) خوا یه کوچی هاوه لانه م گرا بکه و پاشگه زیان نه که ی ته وه، به لام داماوو هه ژار سه عدی کوړی خه وله یه^(۱))) پیغه مبه ری خوا ﷺ به زمی پیا یا هاته وه که له مه که که مرد.

۴۴۱۰- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ^(۲).

۴۴۱۰- نافع ده گپرته وه که ئیبنو عومەر ﷺ بوی گپراپنه وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ له حه جی مالئاوایی دا سهری تاشی.

(۱) سه عدی کوړی خه وله ی عامریه که به شداری غهزای به دری کردو وه پیغه مبه ر ﷺ خه فتمی بو خوارو و به زمی پیا یا هاته وه

چونکه له مه که که مرد که ئیبه وه کوچی کردبو و بو مه ی نه. إرشاد الساری: ۳۷۶/۹.

(۲) بروانه: ۱۷۳۶.

٤٤١١- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَخْبَرَهُ ابْنُ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَلَقَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَنَاسَ مِنْ أَصْحَابِهِ، وَقَصَرَ بَعْضُهُمْ^(١).

٤٤١١- موسای کوردی عوقبه له نافیعهوه ئیبنو عومەر ﷺ بۆی گیرایهوه: که پیغه مبهرو ﷺ که سانیک له هاوهلانی لهحه جی مائناوایی دا سهریان تاشی وه که سانیکیش له هاوهلانی سهریان کورت کردهوه.

٤٤١٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ أَقْبَلَ يَسِيرٌ عَلَى حِمَارٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ مَعِيَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ يُصَلِّي بِالنَّاسِ، فَسَارَ الْحِمَارُ بَيْنَ يَدَيَّ بَعْضِ الصَّفِّ، ثُمَّ نَزَلَ عَنْهُ، فَصَفَّ مَعَ النَّاسِ^(٢).

٤٤١٢- عوبهیدوللای کوردی عهبدوللای دهگیرپتهوه که عهبدوللای کوردی عه عباس ﷺ بۆی گیرایهوه: نهوبه سوار گویدرپژیکه وه هات له وکاته دا پیغه مبهری خوا ﷺ لهحه جی مائناوایی دا له مینا وهستا بوو پيش نوپزی بوخه لک دمکرد، نهنجا گویدرپژمه که بهبهردهم بهشیک له ریز (ی نوپز) له که دا روشت.

٤٤١٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: سُنِلَ أُسَامَةُ وَأَنَا شَاهِدٌ عَنِ سِرِّ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّتِهِ، فَقَالَ: الْعَنْقُ، فَإِذَا وَجَدَ فَجَوْهَةٌ نَصَّ^(٣).

٤٤١٣- هیشام دهلی: باوکه بۆی گیرامه وه وتی: من ئامادهبووم پرسیار له ئوسامه ﷺ کرا دمبراره ی (شیوهی) روشتنی پیغه مبهر ﷺ له کاتی چهجه کهیدا

(١) بروانه: ١٧٣٦.

(٢) بروانه: ٧٦.

(٣) بروانه: ١٦٦٦.

(نوسامهش) وتی: خیرا دهرۆشت، به لّام نه گهرپیشی چۆل بوايه زۆر به خیرای دهرۆشت.

٤٤١٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطَمِيِّ، أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ جَمِيعًا^(١).

٤٤١٤- عهبدووللای کورپی یهزیدی خه صمی دهگهرپیشهوه که نه بو نه یوب ﷺ بوی گهرپیهوه که خوئی له حه جی مالتاواپی دا له خزمهتی پیغه مبهری خوادا ﷺ نوێزی نیواره و عیشای پیکهوه کرد^(٢).

٨٠- باب: غَزْوَةُ تَبُوكَ، وَهِيَ غَزْوَةُ الْعُسْرَةِ

٤٤١٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ أُرْسِلَنِي أَصْحَابِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَسْأَلُهُ الْخُمْلَانَ لَهُمْ، إِذْ هُمْ مَعَهُ فِي جَيْشِ الْعُسْرَةِ - وَهِيَ غَزْوَةُ تَبُوكَ - فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ أَصْحَابِي أُرْسَلُونِي إِلَيْكَ لِتَحْمِلَهُمْ. فَقَالَ: "وَاللَّهِ لَا أَحْمِلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ". وَوَأَقَفْتُهُ، وَهُوَ غَضَبَانٌ وَلَا أَشْعُرُ، وَرَجَعْتُ حَزِينًا مِنْ مَنَعِ النَّبِيِّ ﷺ، وَمِنْ مَخَافَةٍ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ ﷺ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ عَلَيَّ، فَرَجَعْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَأَخْبَرْتُهُمُ الَّذِي قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمْ أَلْبَثْ إِلَّا سَوِيْعَةً إِذْ سَمِعْتُ بِلَاءًا يُنَادِي: أَيُّ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ. فَأَجَبْتُهُ، فَقَالَ: أَحِبَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَدْعُوكَ، فَلَمَّا أَتَيْتُهُ، قَالَ: "خُذْ هَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ - وَهَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ لِسِتَّةِ أَبْعَرَةٍ ابْتِاعَهُنَّ حَبِيبُ بْنُ سَعْدٍ - فَانْطَلِقْ بِهِنَّ إِلَى أَصْحَابِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ - أَوْ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ

(١) بروهه: ١٦٧٤.

(٢) واته: کۆی کردنهوه له کاتی نوێزیکاندا ههردووکیان به دواى بهکتردا دمهکرد.

فَارْكَبُوهُنَّ". فَأَنْطَلَقْتُ إِلَيْهِمْ بِهِنَّ، فَقُلْتُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ، وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَا أَدْعُكُمْ حَتَّى يَنْطَلِقَ مَعِيَ بَعْضُكُمْ إِلَى مَنْ سَمِعَ مَقَالَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لَا تَطُتُوا أَنِّي حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا لَمْ يَقُلْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا لِي: إِنَّكَ عِنْدَنَا لَمُصَدِّقٌ، وَلَنْفَعَلَنَّ مَا أَحْبَبْتَ. فَأَنْطَلَقَ أَبُو مُوسَى بِنَفَرٍ مِنْهُمْ حَتَّى أَتَوْا الَّذِينَ سَمِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَنْعَهُ إِيَّاهُمْ، ثُمَّ إِعْطَاءَهُمْ بَعْدُ، فَحَدَّثُوهُمْ بِمِثْلِ مَا حَدَّثْتَهُمْ بِهِ أَبُو مُوسَى^(۱).

۸- باسیک: غه‌زای ته‌بووک، که‌بریتییه له غه‌زای عوسره

۴۴۱۵- ئەبو بوردە لە ئەبو موساوو ﷺ د‌م‌گ‌پ‌ر‌ت‌ه‌وه وتی: هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م نارد‌م‌یان بو‌ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری خوا ﷺ داوای و‌لا‌خی سواری لی ب‌ک‌ه‌م بو‌یان له‌وک‌ات‌ه‌ دا ئەوان له‌گ‌ه‌ل‌یدا بو‌ون له‌سو‌پ‌ای عوس‌ر‌ه‌دا که‌غ‌ه‌ز‌ای ته‌بو‌وک‌ه من‌یش (ر‌پ‌و‌ش‌تم‌ه خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی) و‌ت‌م: پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری خوا هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م نارد‌وو‌م‌یان بو‌ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ت تاو‌لا‌خیان ب‌د‌ه‌یت‌ی سواری بن ئەو‌یش ف‌ه‌رم‌وو‌ی: ((و‌ه‌ل‌ل‌ای ه‌ی‌ج و‌لا‌غ‌ی‌کی سواری‌تان ن‌اد‌ه‌م‌ی)) ک‌ات‌ی ر‌پ‌و‌ش‌تم‌ه خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی ز‌ۆر تو‌ر‌ه‌بو‌و ب‌ه‌لام ه‌ه‌س‌تم پ‌ی ن‌ه‌ک‌رد، ب‌ه‌غ‌ه‌م‌بار‌ی گ‌ه‌رام‌ه‌وه که پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ ه‌ی‌ج‌ی ن‌ه‌دام‌ی و‌تر‌س‌یش‌م ه‌ه‌بو‌و که پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ له‌نا‌خ‌یدا د‌ل‌گ‌ران بو‌وب‌ی ل‌ی‌م، گ‌ه‌رام‌ه‌وه بو‌ل‌ای هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م و ئەوه‌ی پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ ف‌ه‌رم‌وو‌ی پ‌ی‌م ر‌ا‌گ‌ه‌یان‌دن، ئەن‌جا ز‌ۆری پ‌ی‌ن‌ه‌چ‌وو له‌پ‌ر گ‌و‌ی‌م له‌ب‌یل‌ال بو‌و بان‌گی د‌ه‌ک‌رد ئە‌ی ع‌ه‌ب‌د‌و‌ل‌ل‌ای ک‌ور‌ی ف‌ه‌یس له‌کو‌نی و‌ه‌لام‌م د‌ای‌ه‌وه وت‌ی: ب‌ر‌پ‌و‌ بو‌ل‌ای پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری خوا ﷺ بان‌گ‌ت د‌ه‌ک‌ات، جا که‌ر‌و‌ش‌تم‌ه خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی ف‌ه‌رم‌وو‌ی: ((ئ‌ه‌و دو‌و و‌ش‌تر‌ه پ‌ی‌ک‌ه‌وه‌ن و‌ئ‌ه‌و د‌و‌ش‌تر‌ه‌ش پ‌ی‌ک‌ه‌وه‌ن ب‌یان ب‌ه‌)) م‌ه‌ب‌ه‌ستی ش‌ه‌ش و‌ش‌تر‌بو‌و له‌وک‌ات‌ه‌دا له‌س‌ه‌ع‌دی ک‌ر‌پ‌بو‌ون ه‌ه‌مو‌ویان ب‌به بو‌هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌ت و‌ب‌لی: ب‌ی‌گ‌ومان خوا یان ف‌ه‌رم‌وو‌ی: ب‌ی‌گ‌ومان پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری خوا ﷺ سواری ئە‌م و‌ش‌تر‌انه‌تان د‌ه‌ک‌ات، د‌ه‌ی ئ‌ی‌وه‌ش سواریان بن، من‌یش و‌ش‌تر‌ه‌کان‌م

بردبویان وتم: بېگومان پېغه مېهر ﷺ سواری ئه مانه تان دهکات^(۱)، به لام سویند به خوا وازتان لینا هیئیم ههتا هه ندیکتان له گه لئما نه یمت بۆلای ئه و که سه ی گوپی له فه رمایسته که ی پېغه مېهری خوا ﷺ بووه که فه رموویه تی، نه وانیش وتیان پیم: دلنیا به تۆلای ئیمه جیی متمانه و باوهر پیکراوی وتۆش جیت پی خۆشه دهیکه ی، نه نجا نه بو مووسا چهند که سیکیانی له گه ل خوی برد ههتا رۆشنه لای ئه و که سانه ی فه رمایسته که ی نه و کاته ی پېغه مېهری خوایان بیستبوو که ولاغی پینه دابوون له پاشان دواتر پیی دابوون جا ئه و که سانه هاوشیوه ی قسه کانی نه بو مووسایان گیرایه وه بۆنه و چهند که سه (که نه بو مووسا بردنی بۆلایان بۆ دلنیا بوون).

۴۴۱۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُضَعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ، وَاسْتَخْلَفَ عَلِيًّا فَقَالَ: أَتَخْلَفُنِي فِي الصَّبِيَّانِ وَالنِّسَاءِ قَالَ: "أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي مِمَّنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي؟". وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ: سَمِعْتُ مُضَعَبًا^(۲).

۴۴۱۶- موضعه بی کوری سه عد له باوکیه وه ﷺ ده گیرایته وه که پېغه مېهری خوا ﷺ دهرچوو بۆ ته بووک و عه لی ﷺ له جی خوی دانا (له سه ره مه دینه) جا عه لی وتی: من به جی دیلی له نا ژن و مندا لاند؟ فه رمووی: ((ئایا تۆ رازی نابیت که تۆ بۆ من له پایه ی هارووندا بیت بۆ مووسا ﷺ؟ ئه و منده هه یه له دوای من پېغه مېهر نی یه^(۳))).

ئه بو داوود ده لی: شوعبه بۆی گیراینه وه له حه که مه وه وتی: له موضعه م بیستووه^(۴).

(۱) یان ئه مانه ی پیداون سواریان بن.

(۲) بروانه: ۳۷۰۶.

(۳) ته نه ا ئه وه خالی جیاوازی تۆ و هارونه نه و پېغه مېهر و تۆ پېغه مېهر نیت.

(۴) به رونی دپاره که حه که م له موضعه ی بیستووه به لام له گیراینه و که ی یکه مدا ده لی، (عن مصعب) که راشکاو و پروون نی بۆ لی بیستن.

٤٤١٧- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً يُخْبِرُ قَالَ: أَخْبَرَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْعُسْرَةَ قَالَ: كَانَ يَعْلَى يَقُولُ تِلْكَ الْغَزْوَةُ أَوْثَقُ أَعْمَالِي عِنْدِي. قَالَ عَطَاءٌ: فَقَالَ صَفْوَانُ: قَالَ يَعْلَى: فَكَانَ لِي أَجِيرٌ فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا يَدَ الْآخَرِ - قَالَ عَطَاءٌ: فَلَقَدْ أَخْبَرَنِي صَفْوَانُ أَنَّهُمَا عَضَّ الْآخَرَ فَتَسَيَّتُهُ - قَالَ: فَانْتَزَعَ الْمَغْضُوضُ يَدَهُ مِنْ فِي الْعَاضِ، فَانْتَزَعَ إِحْدَى ثَنِيَّتَيْهِ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ. قَالَ عَطَاءٌ وَحَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَفِيدَعُ يَدَهُ فِي فِيكَ تَقْضُمَهَا، كَأَنَّهَا فِي فِي فَحَلٍ يَقْضُمُهَا؟!"^(١).

٤٤١٧- صهفوانی کوری په‌علاى کوری نومه‌ییه له باوکییه‌وه ﷺ ده‌گیریتیه‌وه ده‌لئ: له خزمه‌ت پېغه‌مبه‌ردا ﷺ به‌شداری غه‌زای عوسه‌ره‌م کرد، (صهفوان) وتی: په‌علا ده‌یوت: نه‌و‌غه‌زایه به‌لای خو‌مه له‌به‌هیزترین و چاکترین کارمه‌کانم بوو (بو‌قیامه‌ت)، عه‌تا ده‌لئ: په‌علا وتی: جاکرێکارێک هه‌بوو (له‌گه‌لم بوو) له‌گه‌ل که‌سی‌کدا شه‌ری کرد په‌کیکیان گازی گرت له‌ده‌ستی نه‌وی که‌یان. عه‌تا ده‌لئ جابه‌راستی صهفوان پئی وتم کامیان گازی گرتووه له‌وی که‌یان به‌لام ناوه‌که‌یم له‌بیر چوو‌یه‌وه^(٢).

(په‌علا) ده‌لئ: جاکاز لئ گیراوه‌که ده‌ستی دهره‌ینا له‌ده‌می گازگره‌که و دانێکی پېشه‌وه‌ی دهره‌ینا نه‌نجا هه‌ردووکیان رو‌شتن بو خزمه‌ت پېغه‌مبه‌ر ﷺ، پېغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یج به‌رانبه‌ریکی بو دانه‌که‌وتوو‌مه‌کی دانا، عه‌تا ده‌لئ: وابزانم (صهفوان) وتی: پېغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی:

((ده‌ی نایا وازبېنی ده‌ستی له‌ده‌متابیت به‌دانه‌کانه‌ت وردووخاشی که‌یت وه‌ک نه‌وه‌ی ده‌ستی له‌ده‌می وشترێکی نی‌ردابیت به‌دانه‌کانی وردووخاشی کات ؟)).

(١) بروانه: ١٨٤٨.

(٢) له صحیحی موسلیم دا ده‌لئ: گازگره‌که‌یان په‌علا بوو، (ارشاد الساری، ٣٨١/٩).

۷۹- بابُ حَدِيثِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿وَعَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ (١٣٨) ﴿التَّوْبَةُ﴾

۴۴۱۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ بْنَ مَالِكٍ -وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِيَ- قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ قِصَّةِ تَبُوكَ، قَالَ كَعْبُ: لَمْ أَتَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهَا، إِذَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ، حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ، وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَا أَحْبَبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا، كَانَ مِنْ خَيْرِي أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَاللَّهُ مَا اجْتَمَعَتْ عِنْدِي قَبْلَهُ رَاحِلَتَانِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا، حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ، غَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ، وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَقَارًا وَعَدُوًّا كَثِيرًا، فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزْوِهِمْ، فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ، وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَثِيرٌ، وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ -يُرِيدُ الدِّيَّانَ- قَالَ كَعْبٌ فَمَا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلَّا ظَنَّ أَنْ سَيَخْفَى لَهُ مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيُ اللَّهِ، وَغَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ الثَّمَارُ وَالظَّلَالُ، وَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، فَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَيْهِ. فَلَمْ يَزَلْ يَتِمَادَى بِي حَتَّى اشْتَدَّ بِالنَّاسِ الْحُجْدُ، فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا، فَقُلْتُ: أَتَجَهَّزُ بَعْدَهُ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ثُمَّ أَلْحَقُهُمْ، فَعَدَوْتُ بَعْدَ أَنْ فَصَلُوا لِاتَّجَهَّزَ، فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، ثُمَّ عَدَوْتُ ثُمَّ رَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَلَمْ يَزَلْ بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ،

وَهَمَمْتُ أَنْ أَرْجُلَ فَأَذْرِكَهُمْ، وَلَيْتَنِي فَعَلْتُ، فَلَمْ يَقْدَرْ لِي ذَلِكَ، فَكُنْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَطُفْتُ فِيهِمْ، أَحْرَبَنِي أَيْ لَا أَرَى إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ النَّفَاقُ، أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ، فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ: "مَا فَعَلَ كَعْبُ؟". فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَنَظَرَهُ فِي عِطْفِهِ. فَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: بِشَسِّ مَا قُلْتَ، وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. قَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّهُ تَوَجَّهَ قَافِلًا حَضَرَنِي هَمِّي، وَطَفِيفُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمَاذَا أَخْرَجُ مِنْ سَخِطِهِ عَذَا؟ وَاسْتَعْنْتُ عَلَى ذَلِكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي، فَلَمَّا قِيلَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَظْلَقَ قَادِمًا، زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ، وَعَرَفْتُ أَيْ لَنْ أَخْرَجَ مِنْهُ أَبَدًا بِشَيْءٍ فِيهِ كَذِبٌ؛ فَأَجَمَعْتُ صِدْقَهُ، وَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَادِمًا، وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَيَرْكَعُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ جَاءَهُ الْمُخْلَفُونَ، فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ، وَيَخْلِفُونَ لَهُ، وَكَانُوا بِضَعَةِ وَفَّانِينَ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِلَانِيَتَهُمْ، وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ، وَوَكَّلَ سَرَاتِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ، فَجِئْتُهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ، ثُمَّ قَالَ: "تَعَالَ". فَجِئْتُ أُمَشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: "مَا خَلَفَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتِغْتَ ظَهْرَكَ؟!" . فَقُلْتُ: بَلَى، إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، لَرَأَيْتُ أَنْ سَآخِرُجَ مِنْ سَخِطِهِ بِعُذْرٍ، وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا، وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسَخِطَكَ عَلَيَّ، وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عَفْوَ اللَّهِ، لَا وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي مِنْ عُذْرٍ، وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِيكَ". فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي، فَقَالُوا لِي: وَاللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ كُنْتَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا، وَلَقَدْ عَجَزْتَ أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَا اعْتَذَرَ إِلَيْهِ الْمُتَخَلِّفُونَ، قَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَنْبَكَ اسْتَغْفَارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَكَ. فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا يُؤْتِبُونِي حَتَّى

أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَأَكْذَبْتُ نَفْسِي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِيَ أَحَدٌ؟ قَالُوا: نَعَمْ، رَجُلَانِ
 قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتُ، فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ. فَقُلْتُ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ
 الْعُمَرِيُّ وَهَلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ. فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا فِيهِمَا إِسْوَةٌ،
 فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي، وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ
 مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ، فَاجْتَنَبْنَا النَّاسَ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ فِي نَفْسِي الْأَرْضُ، فَمَا هِيَ الَّتِي
 أَعْرِفُ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً. فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكْنَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا بَيْنَكَيَانَ،
 وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشْبَ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ، فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأَطُوفُ
 فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يَكْلُمُنِي أَحَدٌ، وَآتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْلَمَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ
 الصَّلَاةِ، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي: هَلْ حَرَكَ شَفْتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ عَلَيَّ أَمْ لَا؟ ثُمَّ أَصْلِي قَرِيبًا مِنْهُ
 فَأَسَارِقُهُ النَّظَرَ، فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي أَقْبَلَ إِلَيَّ، وَإِذَا التَّمْتُ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي، حَتَّى إِذَا
 طَالَ عَلَيَّ ذَلِكَ مِنْ جَفْوَةِ النَّاسِ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ
 عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ،
 أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعَلَّمَنِي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ؟ فَسَكَتَ، فَعُدْتُ لَهُ فَتَشَدَّدْتُ، فَسَكَتَ،
 فَعُدْتُ لَهُ فَتَشَدَّدْتُ. فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَاضَتْ عَيْنَايَ، وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ
 الْجِدَارَ، قَالَ: قَبِينَا أَنَا أَمْشِي بِسُوقِ الْمَدِينَةِ إِذَا نَبْطِي مِنْ أَنْبَاطِ أَهْلِ الشَّامِ مِمَّنْ قَدِمَ
 بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ يَقُولُ: مَنْ يَدُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ؟ فَطَفِقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ،
 حَتَّى إِذَا جَاءَنِي دَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ عَسَانَ، فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي أَنَّ
 صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ، وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضِيعَةٍ، فَالْحَقُّ بِنَا نَوَاسِكَ. فَقُلْتُ لَمَّا
 قَرَأْتَهَا: وَهَذَا أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَيَمَّمْتُ بِهَا التَّنَوُّرَ فَسَجَرْتُهُ بِهَا، حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ
 لَيْلَةً مِنَ الْخَمْسِينَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِينِي، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ
 تَعْتَزَلَ امْرَأَتَكَ. فَقُلْتُ: أَطْلُقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لَا، بَلِ اعْتَزِلْهَا وَلَا تَقْرُبْهَا. وَأَرْسَلَ إِلَيَّ
 صَاحِبِي مِثْلَ ذَلِكَ، فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي: الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَتَكُونِي عَنْدهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا

الأمر. قَالَ كَعْبٌ: فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلَالٍ بِنِ أُمَيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هِلَالَ بِنِ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ، قَالَ: "لَا، وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ". قَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ، وَاللَّهِ مَا زَالَ يَتَّبِعِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي: لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي امْرَأَتِكَ كَمَا أَذِنَ لِمَرْأَةِ هِلَالٍ بِنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا اسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَمَا يُدْرِينِي مَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌ. فَلَبِثْتُ بَعْدَ ذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ، حَتَّى كَمَلْتُ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كَلَامِنَا، فَلَمَّا صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صُبِحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً، وَأَنَا عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ -قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي، وَضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ- سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى جَبَلٍ سَلَعَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، أَبْشِرْ. قَالَ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا، وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ، وَأَذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ، فَذَهَبَ النَّاسُ يَبْشُرُونَنَا، وَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبِي مُبَشِّرُونَ، وَرَكَضَ إِلَيَّ رَجُلٌ فَرَسًا، وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ فَأَوْفَى عَلَى الْجَبَلِ، وَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ، فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يَبْشُرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبِي، فَكَسَوْتُهُ إِثَابَهُمَا بِبُشْرَاهُ، وَاللَّهِ مَا أُمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا، وَانْطَلَقْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيَتَلَقَّانِي النَّاسُ قَوْجًا قَوْجًا يُهْنُونِي بِالتَّوْبَةِ، يَقُولُونَ: لِيَهْنِكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. قَالَ كَعْبٌ: حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ، فَقَامَ إِلَيَّ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ يَهْرُؤُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَانِي، وَاللَّهِ مَا قَامَ إِلَيَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ، وَلَا أَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ، قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا سَلِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ: "أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدْتُكَ أُمْلَكَ". قَالَ: قُلْتُ أَمِنْ عِنْدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، قَالَ: "لَا، بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ". وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ، وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ مِنْهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً

إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِ اللَّهِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ". قُلْتُ: فَإِنِّي أَمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا نَجَانِي بِالصَّدَقِ، وَإِنِّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ لَا أَحَدِّثَ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيْتُ. فَوَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي، مَا تَعَمَّدْتُ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هَذَا كَذِبًا، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيَمَا بَقِيْتُ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ (١١٧) ﴿التوبة﴾، إلى قوله:

﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (١١٨) ﴿التوبة﴾. فَوَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ أَنْ هَدَانِي لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَنْ لَا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَّبُوا، فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ لِلَّذِينَ كَذَّبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرًّا مَا قَالَ: لِأَحَدٍ، فَقَالَ ﷺ: ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ﴾ (١١٩) ﴿التوبة﴾، إلى قوله: ﴿فَاتَّكَ اللَّهُ لَا يَرْضَى

عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ (١٢٠) ﴿التوبة﴾

. قَالَ كَعْبٌ: وَكُنَّا تَخْلَفْنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولَئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ حَلَفُوا لَهُ، فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّى قَصَى اللَّهُ فِيهِ، فَبَدَّلَكَ قَالَ اللَّهُ: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ (١٢١) ﴿التوبة﴾. وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ مِمَّا خُلِفْنَا عَنِ الْعَزْوِ، إِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَدَرَ إِلَيْهِ، فَقَبِلَ مِنْهُ^(١).

۸۱- باسی به سهرهاتی که عی کوری مالیک ﷺ وه باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند (وه) خوا تهوبهی وه رگرت) لهو سئ که سهش که دواخران^(۱)

۴۴۱۸- ئیبنو شیهاب له عهبدوپه حمانی کوری عهبدوئلای کوری که عی کوری مالیکه وه گیرایه وه که له ناو کورهکانیدا ئه و چاوساگی که عی دهکرد کاتی نابینابوو بوو- دهئ: له که عی کوری مالیکم ﷺ بیست: که باسی دواکهوتنی خوی دهکرد له جهنگی تهبوو کدا.

که عب ﷺ وتی: هیچ غهزایه که لهو غهزایانهی پیغه مبهری خوا کردوویهتی له پیغه مبهری خوا ﷺ دوانه که وتوم، جگه له غهزای تهبووک، ئه و منده هیه من له غهزای بهدر دواکهوتم بهلام پیغه مبهری ﷺ سهرزمنشتی هیچ کهسی نهکرد که دواکهوت لی، له راستیدا پیغه مبهری خوا ﷺ که دمرچوو کاروانه کهی قورمیشی مه بهست بوو تاخوا پیغه مبهرو ﷺ دوژمنه کانی کوکرده وه (پوبهرووی یه کتر بوونه وه) بهبی وادهی دیاری کراو، سویند بهخوا من ئامادهی شهوی عهقه بهبووم له خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ کاتیک پهمانمان بهست (پاپه ندبین) بهئیسلا مه وه، من پیم خوش نی یه له جیاتی ئه و شهوه به شداری بهدر بوومایه، نه گهرچی غهزای بهدر له ناو خه لکیدا ناووباسی له و شهوه زیاتره، جابه سهرهاته کهی منیش که له و غهزادا^(۲) له پیغه مبهری ﷺ دواکهوتم هیچ کاتیک له و کاته به هیزتر و دهوله مند تر نه بووم، وه لاهی پیش نه وهی ههرگیز دوو و لاخی سواریم بیکه وه نه بوو، بهلام له کاتی ئه و غهزایه دا دوو و لاخم هه بوو، وه پیغه مبهری خوا ﷺ نیازی ههر غهزایه کی هه بوایه وای نیشان

(۱) خوا دهر بار میان بریاری نه دابوو.

(۲) مبهستی غهزای تهبوکه.

دهدا شوینیکی تری مه‌به‌سته^(۱) تا نه‌و‌غه‌زایه روی دا که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و غه‌زای کرد له‌کاتیکی زۆر گهرم دا بوو ږووبه ږووی سه‌فه‌ریکی دوور و بیابانیکی چۆل و هوّل و دووژمنیکی خاومن له‌شکری زۆر دمبوویه‌وه، بۆیه نیازی و کاره‌که‌ی بۆ مسوّلمانان ږوون کرده‌وه تا به‌ته‌واوی خو‌یان بۆ غه‌زا‌که‌یان ئاماده‌بکه‌ن، بۆیه‌هه‌والی پیدان که‌دمیه‌وئ به‌ره‌و کوئ بروات، مسوّلمانانیش له‌وکاته‌دا له‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ژماره‌یان زۆر بوو له‌تۆماریکدا ناو‌نووس نه‌کرا‌بوون (زوه‌ری ده‌لی: مه‌به‌ستی به (کتاب) توماری ناو‌نووس سه‌ربازییه.

که‌عب ﷺ ده‌لی: جا هه‌رکه‌سی بیویسته‌یه دوا‌بکه‌وئ وخوئ بشاریته‌وه گومان وا بوو ون ده‌بی (پیی نازان‌ریت) نه‌گه‌ر نیگا دهر‌باره‌ی دانه‌به‌زی. وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی نه‌و غه‌زای کرد که میوه‌ پی‌گه‌شتبوو سی‌به‌ر خو‌ش بوو بوو، وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ مسوّلمانانیش له‌ گه‌لیدا تفاق و پیویستی جه‌نگه‌که‌یان ئاماده‌ ده‌کرد، منیش سه‌ر له‌به‌یانییه‌که‌ی له‌گه‌ل نه‌وان ده‌ستم کرد به‌خو‌ئاماده‌کردن جاده‌چووم و ده‌گه‌رامه‌وه هی‌چم نه‌نجام نه‌ده‌داو له‌دلی خو‌مدا ده‌مووت: من (هه‌رکات به‌ه‌وئ) ده‌توانم خو‌م ئاماده‌ بکه‌م، جا هه‌ر به‌و جو‌ره کاته‌که‌م به‌سه‌ردا تی‌به‌ری، تا (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) و خه‌لکه‌که‌ به‌ته‌واوی ئاماده‌بوون، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل مسوّلمانان دا که‌وتنه‌ ږئ، که‌چی من هی‌چ تفاق‌یکم ئاماده‌ نه‌کرد، ده‌مووت: دوا نه‌وه به‌روژئ دوو ږوژ خو‌م ئاماده‌ ده‌که‌م، پاشان پی‌یان ده‌گه‌مه‌وه، نه‌نجا له‌به‌یانیه‌ک پاش نه‌وه‌ی مسوّلمانان شاریان به‌جئ هی‌شتبوو ږو‌شتم خو‌م ئاماده‌بکه‌م، که‌چی گه‌رامه‌وه هی‌چم نه‌کرد. پاشان سه‌رله‌به‌یانی به‌نیاز بووم هه‌م گه‌رامه‌وه هی‌چم نه‌کرد. جابه‌رده‌وام بووم له‌سه‌ر

(۱) بۆ نه‌وه نه‌زان‌ریت بۆ کوئ دهر‌وات و پلانه‌که‌ی ناشکرا نه‌بی‌ت.

ئەھۋالە تالە سوپاكە تاويان داو غەزاكە دوور كەۋتەھە، نیازم بوو ولاخەكەم باركەم (لەھەى پىۋىستەمە) بېرۇم پىيان بگەم كاشكا وام بىكرادىيە، بەلام ئەھەم لەچارە نەنوسرابوو، پاش دەرچوونى پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەركاتى دەچوومە دەرەھە بۇناو خەلگى وبەناوياندا دەگەرپام خەفەتبار دەبووم كەسىكم نەدمىيى مەگەر پىاۋى كە بەناپاكى تاوانبار بوو يان كەسىك بوولەوكەسە لاۋازانەى كەخۋاى گەۋرە بەھانەيانى قەبول كىرەبوو، ۋە پىغەمبەرى خوا ﷺ باسى نەكىرەبووم ھەتاگەشتىبوو تەبووك. ئەنجا لەكاتىكدا لەتەبووك لەناو خەلگە كەدا دانىشتىبوو ھەرموبوى: ((كەعب چى كىرد؟^(۱))) پىاۋىك لە بەنى سەلەمە وتبووى: ئەى پىغەمبەرى خوا جەلەجۋانەكانى وسەيركىردنى ئەملاۋلاى خۋى گىريان داۋە، موعازى كۈرى جەبەلىش ﷺ وتبوى پى: قەسەيەكى زۇر خراپەت كىرد، ۋەللاھى ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ جگە لە چاكە ھىچى تىرمان لى نەدىۋە، پىغەمبەرى خواش ﷺ بىدەنگ بوو بوو، كەعبى كۈرى مالىك وتى: جا كە ھەۋالەم پى گەشت دەگەرپىتەۋە غەم و خەفەت داىگىرتەم، ۋە بىرم لە درۋى دروستكىردن دەكىردەۋە (لە دلى خۇمدا) دەمووت: سەبەينى بەجى لە تورپىيى پىغەمبەر ﷺ خۇم رىزگاركەم؟ بۇ ئەۋ مەبەستە پىرس و پاۋىژم بەكەسانى خاۋەن پاۋ بۇچۈن كىرد لە خىزمانەم، ئەنجا كەوتىرا: بىگومان ۋا پىغەمبەرى خواش گەيشتە بەرەۋە، ھەرچى درۋى نارەۋايى بوو لەبىرەمدا نەما، ۋەزەنەم ۋەدلىياۋوم كەمەن ھەرگىز بە ھەرىشتى كەدرۇبىت رىزگارم نابىت بۇيە بىرپارم دا راسىتگۇبەم لە خىزمەتەيدا، پىغەمبەرى خوا ﷺ سەرلەبەيانى گەيشتەۋە مائەۋە عادەتى ۋابوو كاتىك لەسەفەرىك بگەرپايتەۋە سەرەتا لەمىزگەوت دوو رىكات نوپۇزى دەكىرد، پاشان دادەنىشت بۇ پىشۋازى لەخەلگ، چاكەئەۋەى كىرد

(۱) خەرىكى جى يە وا نەھاتووہ بۇ ديار نى يە.

دواکەوتوو ھەتتا ھاتن بۆلای دەستیان کرد بەبروبیانو ھێنانەو ھەو، سویندیان بۆدەخوارد - کەھەشتاوە ئەوێندە پیاو بوون - پێغەمبەری خواش ﷺ پڕاڵەتی دەرەوێ لێ قبوڵ کردن و پەیمانی لەگەڵ بەستن و داوای لێ خۆش بوونی بۆکردن، بەلام نەئێنی ناودانیی دایە دەست خوا، منیش جومە خزمەتی جاکە سەلامم لێ کرد زەردەخەنەییکی کرد زەردەخەنەیی کەسیکی تۆرەگراو لە پاشان ھەرمووی: ((وەرە پێشەو)) منیش پۆشتم ھەتا لەبەرەمدەیدا دانیشتم، ئێنجا ھەرمووی پێم: ((جی داوی خستی؟ ئەو تۆولاخی سواریت نەگەری؟)) منیش وتم: بەئێ کریم سویند بە خوا دانیابە ئەگەر من لای جگە لەتۆ لەپیاوانی دنیایی دانیشتمایە دەمتوانی بروبیانو بەینمەو ھەو خۆم لەتورمیی ئەورزگارکەم، سویندبەخوا زمان و قسەزانیم پێدراو، بەلام سویندبەخوا چاک دەرزانم ئەگەر ئەمڕۆ قسەیی درۆت بۆبکەم تالیم رازی بیت بێگومان زۆری پێنچێ خوا تۆرەت دەکات لێم، بەلام ئەگەر قسەیی راست بۆبکەم تۆرە دەبی لێم لەسەر ئەوقسانە، بەدنیاییەو بەھیوای لێخۆش بونی خوا لەسەری، نەو ھەو ھیچ بیانیوێکەم نەبوو کە دواکەوتم، بەخوا من ھیچ کاتێ ئەمەندە بەھیزو دەوڵەمەند نەبووم و ھەو ئەوکاتە کەبەجێ مام لیت، پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((ئەمە راست دەکات دەھەستە تاخوا ھەرمانیکی دەدات دەربارەت)) منیش ھەلسام چەند پیاویکی لە بەنی سەلەمە بەپەلە ھاتن و شوینم کەوتن و پێیان وتم: بەخوا وانا زانین تۆ پێش ئەمە تا ئێستا ھیچ گوناھیکت کردبێ، بەراستی دەستە پاچە بوویت کە ھیچ بروبیانووت نەھێناوەو بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ بەو جوړەیی دواکەوتوو ھەتتا تر ھێنایانەو. تۆ ئەوێندەت بەس بوو بۆ لێخۆش بوونی تاوانەکەت کە پێغەمبەری خوا ﷺ داوای لێخۆشبوونت بۆ بکات - جاسویند بە خوا ئەوێندە لۆمەیان کردم خەریک بوو بگەرێمەو ھەو و خۆم بە درۆبخەمەو، لە پاشان پێم وتن: کەس ھەبە لەگەڵماندا توشی ئەمە بووبێ؟ وتیان: بەئێ دوو

پیاو ههردووکیان هه مان قسه ی تۆیان کرد جا چی بهتۆ و ترا ئه وهش به ههردووکیان و تراوه، وتم: ئه و دووانه کۆن ؟ وتیان: موراره ی کور ی رهبیعی عه مر ی و هیلالی کور ی ئومه بییه ی واقیضی ناوی دوو پیاوی چاکیان بۆ هینام که به شداری (غهزای) به دریان کردبوو له ههردووکیاندا سه رمه شقی ههیه بۆ من - جا که باسی ئه و دووانه یان بۆ کردم رۆشتم، پیغه مبه ری خوا ﷺ رپگری مسوئمانانی کرد که قسه بکه ن له گه ئماندا ئه م س ی که سه - له ناو دواکه و تووه کاند، ئه نجا خه لکی دوور که و تنه وه و به رامبه رمان گۆران، تا وام لیها ت له دمرونمدا ئه م زهویه زهویه که ی جار ان نه بوو که دهمناسی، جا په نجا شه و به وشپوه ماینه وه ئینجا ههردوو هاوړیکه م له ماله وه دۆش دامابون دانیشتبون له ماله وه دهگریان، به لام من له ههردووکیان که نجه ر و به توانا تر بووم، بۆیه من له مال دمرده چووم و ئاماده ی نوێزی جه ماعت دمبووم له گه ل مسوئماناندا و به بازاردا ده گه رام، وه که س قسه ی له گه ل نه دمکردم، وه ده چووم بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و سه لامم لی ده کرد له جیگه ی خوی دابوو پاش نوێز له دلی خۆمدا ده موت: بلتی لیوی جولاند بیت به وه لامدانه وه ی سه لامه که م یا نا ؟ پاشان له نزیکیه وه نوێزم ده کرد به دزییه وه ته ماشام ده کرد، کاتی ده چوومه ناو نوێز که م سهیری ده کردم کاتیک که لام ده کرده وه به لایدا رووی ومرده گیرا لیم، کاتیک سارد و سړی خه لک (مسوئمانان) درپژه ی کیشا له سه رم، رۆشتم تاو مگو سه رکه وتم به قه د دیواری باخه کی ئه بو قه تادهدا - که ئامۆزام بوو خۆشه و یسترین که س بوو لام - سه لامم لی کرد جا وه لّاهی وه لامی سه لامه که می نه دایه وه، پیم وت: ئه ی ئه بو قه تاده سویندت دهمدم به خوا ئایا دهمزانی ت خوا و پیغه مبه رمیه کهیم خۆش ده ویت ؟ بیدمگ بوو جار یکی تر سویندم دایه وه هه ر بیدمگ بوو، جار یکی تریش سویندم دایه وه وتی: خوا و پیغه مبه رمه که ی دهمزانن، ئیتر ههردوو چاوم پړ بوون له فرمی سک و پشتم هه لکرد (و رۆشتم) تا

به دیواره کهدا سهرکه و تمه وه، (کهعب) وتی: جا له کاتی کهدا به بازاری مه دینه دا دمرۆشتم له پەر جووتیارێک له جوتیارهکانی خه لکی شام له وانه بوو خۆراکی هینابوو له مه دینه بیفرۆشیت دمیوت: کێ کهعبی کۆری مالیکم نیشان دهدات ؟ خه لکه کهش ئاماژمیان بۆ کرد پروو به من، تا هات بۆ لام، نامهیه کی له پادشای غه سسانه وه پێدام (دایه دهستم) وه ئه مه ی تیا بوو: له پاش ئه مه جا به پراستی هه وائم پێگه یشتوو که هاوه له کهت^(۱) سارده له که ل^(۲)، خوای گه وره تۆی به ریسوا و ماف خوراو دانه ناوه^(۳)، که واته و مره بۆ لای ئیمه دلنه وایت ده کهین (و ریزت ده گرین^(۴)) منیش که خویندمه وه وتم: ئه مه ش جوړیکه له به لا بۆیه بردم و خستمه ته نوریکه وه سوتاندم تیایدا، تا ئه و ماوه ی چل شه وه تیپه ری له په نجا شه وکه و (نیگا نه هات) له نا کاو نیراوی پیغه مبه ری خوا ﷺ هات بۆ لام وتی: بیگومان پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانت پێده کات که له هاوسه ره کهت دوور که ویته وه، منیش وتم: ته لاقی بدهم یان چی بکه م ؟ وتی: نه خیر، که ناری لیبگره و نزیکه مه به ره وه، هاوشیوه ی ئه وه ی (منی) ناردبوو بۆ هه ردوو هاوړیکه م، منیش به هاوسه رم وت، برۆره وه بۆ مالی باوکت لای ئه وان به تاخوا دهرباره ی ئه م کاره بریار دهدات.

کهعب ده لئ: ئه نجا ژنه که ی هیلالی کۆری ئومه ییه ﷺ چوو بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ وتی: ئه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بیگومان هیلالی کۆری ئومه ییه پیریکی بیتوانایه و خزمه تکاری نیه ئایا لات ناپه سه نده خزمه تی بکه م ؟ فه رمووی: ((نه خیر به لام نزیکت نه بیته وه)) ژنه که ی وتی: به راستی وه للاهی

(۱) واته پیغه مبه ر ﷺ.

(۲) یان لالوته لیت یان ره ی لی هه لگرتووی یان دلی شکاندوویت.

(۳) یان به م جوړم مانا ده کرت: خوای گه وره تۆی له ولاتی سوکیتی و فه وتاندا دانمناود.

(۴) به مال و سامان هاوکاره ت ده بین.

جوولهی بۆ هیچ تیا نهماوه، سویند به خوا لهو رۆژهوهی ئەم بهسهرهاتهی لی
 پروداوه هەر بهردهوام دهگری ههتا ئەمڕۆ، کهعب دهلی: ههندی له خزمهکانم
 پێیان وتم: خۆزگه تۆش مۆلەتت له پێغه‌مبەری خوا ﷺ بخواستایه دهربارهی
 هاوسهرهکهت (که پێکهوه بوونایه) وهك چۆن مۆلەتی هاوسهرهکهی هیلالی
 کوری ئومهیهی داوه خزمەتی بکات، منیش وتم: سویند به خوا لهوبارمیهوه
 داواي مۆلەت له پێغه‌مبەری خوا ﷺ ناکهم، چوزانم ئەگەر داواي مۆلەت بکه‌م
 لی لهوبارمیهوه پێغه‌مبەری خوا ﷺ چیم پێده‌ئێت ؟ له کاتی‌کدا من پیاویکی
 گه‌نجم دوا ئەوهی ده شهو مامهوه نێتر په‌نجا شهومان ته‌واو کرد له‌وکاته‌وه
 پێغه‌مبەری خوا ﷺ قه‌ده‌غهی قسه‌کردنی کرد له گه‌لمان دا، جا کاتی به‌یانی
 په‌نجا هه‌مین شهو بوو نوێژی به‌یانیم کرد له سهربانی مالێک له ماله‌کانمان، له
 کاتی‌کدا دانیشتبووم بهو شیوهی که خوا (له قورئاندا دهرباره‌مان) باسی ده‌کات:
 به‌راستی دل و دهرروونم ته‌نگ بوو بوو زه‌وی بهو فراوانیهی خۆیه‌وه لی
 هاتبوووه‌میه‌ک، گویم له دهنگی جارده‌ریک بوو له‌سهر کیوی سه‌له‌مه‌وه به
 به‌رزترین دهنگی هاواری ده‌کرد: ئەه‌ی که‌عبی کوری مالیک مۆزدمت لی بی
 (که‌عب) ده‌لی: منیش چووم به سوژمدا و زانیم (خوا) دهررویه‌کی لی
 کردوینه‌ته‌وه، وه پێغه‌مبەری خوا ﷺ که دوا ئەوهی نوێژی به‌یانی کرد
 خه‌لکه‌که‌ی ناگادری کردبوو که خوا تۆبه‌ی لی و مرگرتووین، نێتر خه‌لکی دمه‌اتن
 مۆزدمیان پێدمداین، وه چهند مۆزدمدەریک چوو‌بوون به‌ره‌و دوو هاوێکه‌م،
 پیاویکیش به‌سواری ئەسه‌به‌که‌یه‌وه به‌غار به‌ره‌و من هات که‌سیکیش له هۆزی
 ئەسه‌لم به‌پراکردن پایدە‌کردوو چوو‌بووه‌ سه‌ر کیومه‌که و (هاواری ده‌کرد) جا
 دهنگه‌که له ئەسه‌به‌که خیراتر بوو، جا کاتی ئەو که‌سه‌ی گویم له دهنگی بوو
 گه‌شته لام و مۆزده‌ی دامی هاته جله‌کانی خۆم بۆ داکهند و کردمه به‌ری ئەو
 به‌هۆی مۆزده‌که‌یه‌وه (پێیدام)، سویند به‌خوا لهو رۆژمدا لهو دوو پۆشاکه زیارتم

نه‌بوو (بۆیه) قاتنّ جلم خواست و کردمه بهرم، پاشان رۆشتم بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌لکی دسته‌سته پیغم ده‌گه‌شتن پیروزیایی تۆبه‌که‌یان لیده‌کردم و دمیان وت، لیخۆشبووونی خوات لی پیروزی بیئت.

که‌عب ﷺ ده‌لی: تاوه‌کو چومه ژووره‌وه بۆ مزگه‌هوت دمبینم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیشتوو و خه‌لکیش به‌ده‌وری دابوون، جا ته‌لحه‌ی کوری عوبه‌یدوئلا هه‌ستا و به‌راکردن به‌ره‌و پیرم هات تا ته‌وه‌قی له‌گه‌ل کردم پیروزی بای لی‌کردم، سویند به‌خوا جگه‌ له‌و که‌س له‌ کۆچه‌ریه‌کان هه‌لنه‌سا به‌پیرمه‌وه، وه من هه‌رگیز نه‌و هه‌لوێسته‌ی ته‌لحه‌ له‌بیر ناکهم، که‌عب ده‌لی: سه‌لامم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌کاتی‌کدا روخساری له‌خۆشیدا دهم‌روه‌شایه‌وه فه‌رمووی پیغم: ((موژدمت لی بی به‌چاکترین رۆژ به‌سه‌رتا تیده‌په‌ری له‌و رۆژه که له‌دایک بوویت)) که‌عب وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م موژدمیه له تۆومیه یان له‌ خواومیه ؟ فه‌رمووی: ((نه‌خیر (له‌ منه‌وه نییه) به‌لکو له‌ خواومیه)) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی دلخۆش بکرایه روخساری دهم‌روه‌شایه‌وه هه‌رده‌دوت پارچه‌یه‌که له‌ مانگ، وه ئیمه‌ نه‌مه‌مان لیوه‌ ده‌زانی، (که‌عب ده‌لی:)) جا کاتی له‌به‌رده‌میدا دانیشتم وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیگومان به‌شیک له‌ ته‌وبه‌که‌م نه‌ومیه که له‌ مال و سامانه‌که‌م دمرچم و بیکه‌م به‌ خیر بۆ خوا و بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌شیک له‌ سامانه‌که‌ت به‌یله‌ره‌وه بۆ خۆت چونکه نه‌وه چاک‌تره‌ بۆت)) وتم: نه‌و به‌شه‌ی که له‌ خه‌یبه‌ر هه‌مه نه‌وه ده‌هیلمه‌وه (بۆ خۆم) جا وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیگومان خوا منی به‌هۆی راستگۆیه‌وه رزگار کرد به‌راستی له‌ مه‌رجی ته‌وبه‌که‌شم نه‌ومیه تا له‌زیاندا ماوم جگه له‌ راستی هیج نه‌لیم، ده‌ی سویند به‌خوا وا نازانم هیج که‌سێک له‌ مسولمانان خوا تاقی کردبێته‌وه به‌ راستگۆیی له‌وکاته‌وه نه‌وه‌م بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باس کردوو هه‌تا نه‌مه‌رۆ چاک‌تر له‌وه‌ی

(خوا) منی پئی تاقی کردۆتهوه، لهوکاتهوهی ئهو (بهئینه)م باسکردوه بۆ پیغهمبهری خوا ﷺ تا ئهم رۆژهی نیستام به ئههقهست درۆم نهکردوه، وه ئومیدیشم وایه ئهوهشی ماومه (له زیان) خوا بمپاریزێت.

خوا ئهم ئایهتهی دابهزاند بۆ پیغهمبهرهکهی ﷺ (بیگومان خوا تهوبهی وهرگرت له پیغهمبهر ﷺ و کۆچهران) تا دهگاته (وه لهگهڵ راست گۆياندا بن و له ریزی نهواندا بن). (کهعب) دهئێ: جاسویند بهخوا لهپاش ئهوهی خوا رێنمونی کردم بۆ ئیسلام هیچ ناز و نیعمهتیکی بهسهردا نهپرشتووم که وهرتربیت لهلای من له راست گۆیم لهگهڵ پیغهمبهری خوادا ﷺ که درۆم لهگهڵ نهکرد، تا منیش تیا بچم وهك نهوانهی که درۆیان کرد و تیا چون، خوا ﷺ دهربارهی نهوانهی که درۆیان کرد کاتێ سروشتی کرد خراپترین شتی که فهرمووبیتی بهکهسی دایبهزاند وهك لهم ئایهتهدا هاتووه^(١) (کاتێ گهراوهوه بۆ لایان بهزوویی سویندتان بۆ دهخۆن به خوا بۆ ئهوهی چاوپۆشیان لێ بکهن و سهزمهشتیان نهکهن جا ئیوهش پرویان لێ وهرگیرن چونکه بهراستی ئهو (دوو پرو)انه بیسن و جیگهیان دۆزهخه (له رۆزی دوا یی دا) تۆلّیهان لێ دمستینرێ بهو تۆلّیه بههۆی ئهو تاوان و خراپهی له دونیادا دهیان کرد به درۆ سویندتان بۆ دهخۆن بۆ ئهوهی لێیان رازی بن جا ئهگهر ئیومش لێیان رازی بن ئهوه بیگومان خوا رازی نابێ له کهسانی دهرجوو له سنوور) کهعب دهئێ: ئیمه ئهو سێ کهسهمان- دواخراین له کاری نهوانهی پیغهمبهری خوا ﷺ بههانهی لێ وهرگرتن کاتێ سویندیان بۆ خوارد بۆیه بهیعتی لێ وهرگرتن و داوی لێبوردنی بۆ کردن پیغهمبهری خوا ﷺ کاری ئیمه دواخست تا خوا خۆی بریاری تیا ببات، ههربۆیه خۆی گهوره فهرمووی: (ههروهها) (خوا تهوبهی

(١) ئهوه مانای ئایهتهکه به کوردی.

ومرگرت) کهعب دهلی: نیمه - نهم سیانه - کارمان دواخرا لهکاری نهوانه‌ی که پیغه‌مبه‌ری ﷺ خوا به‌هانه‌ی لیومرگرتن کاتی سویندیان بو خوارد، بویه به‌یعه‌تی لی و مرگرتن و داوای لی‌بورونی بو کردن، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاری نیمه‌ی دواخست تا خوا خوی برپاری تیابدات هر بویه خوی گه‌وره فه‌رمووی: (هه‌روها خوا ته‌وبه‌ی و مرگرت) له‌وسی کهسه‌ش که دواخران^(١) نه‌وه‌ی که‌خوا باسی فه‌رمووه دمرباره‌ی دواکه‌وتنمان نیه له جه‌نگه‌که به‌لکو مانای دواخستنی دمرچونی برپاره دمرباره نیمه به‌پیچه‌وانه‌ی نه‌وانه‌ی که سویندیان بو‌خوارد و به‌هانه‌یان هینایه‌وه و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌هانه‌که‌یانی لی و مرگرتن.

٨٢ - باب: نُزُولُ النَّبِيِّ ﷺ الْحَجَرِ

٤٤١٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِالْحَجَرِ قَالَ: "لَا تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ". ثُمَّ قَنَعَ رَأْسَهُ وَأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أَجَارَ الْوَادِيَّ^(٢).

٨٢- باسیک: دابه‌زین و لادانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له حیج‌ردا^(٣)

٤٤١٩- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ده‌لی: کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به (ولاتی) حیج‌ردا تیپه‌ری فه‌رمووی: ((مه‌پۆنه مال (شوینه وار)ی نه‌وانه‌ی سته‌میان له‌خو‌یان کردووه نه‌وه‌کو نه‌وه‌ی تووشی نه‌وان بووه تووشی نی‌وش ببیت، مه‌گه‌ر به‌گریانه‌وه

(١) خودا دمربارمیان برپاری نه‌دابوو.

(٢) پروانه: ٤٣٣.

(٣) حیج‌ر نمو ولاته‌به که باشماوی گه‌لی سه‌مووده که سالح پیغه‌مبه‌ریان بوو ﷺ ده‌که‌وتنه‌ نی‌وان معینه وشامه‌وه (ارشاد الساری، ٣٩٢/٩).

(بچه‌ناویه وه) ((. پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ری داپۆشی (به‌پشته‌ماله‌که‌ی) و به‌خیرای رۆشت تا شیوه‌که‌ی به‌جی هیشت.

٤٤٢٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِ الْحِجْرِ: "لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْمُعَذِّبِينَ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ" (١).

٤٤٢٠- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دهرباره‌ی خه‌لکی حیجر هه‌رمووی: ((مه‌رۆنه (ولات وشوینی) نا نه‌و سزادرآوانه‌وه مه‌گه‌ریه‌گریانه‌وه برۆن نه‌وه‌گو هاوشیوه‌ی نه‌و سزا توشی نه‌وان بوو تووشی نیوه‌ش ببیت)).

٨٣- باب

٤٤٢١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ عَنِ اللَّيْثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: ذَهَبَ النَّبِيُّ ﷺ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، فَقُمْتُ أَكُفُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ -لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ فِي عُرْوَةَ تَبُوكَ- فَعَسَلَ وَجْهَهُ، وَذَهَبَ يَغْسِلُ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَ عَلَيْهِ كُمُ الْجُبَّةِ، فَأَخْرَجَهُمَا مِنْ تَحْتِ جُبَّتِهِ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ مَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ (٢).

٨٣- باسیک

٤٤٢١- عروه‌ی کورپی موغیره گنپایه‌وه له باوکیه‌وه که موغیره‌ی کورپی شوعبه‌یه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت بوو بۆده‌ست به‌ئاوگه‌یاندنیک‌ی خۆی (که

(١) بروانه: ٤٣٣.

(٢) بروانه: ١٨٢.

که پرایه وه) منیش ههستام به ناوکردن بهدمستیدا- وایزانم وتی: له غهزای تهبووکدا بوو- جادهم چاوی شوژی و ویستی ههردووبالی بشوات بهلام قوولی جوبهکهی تهنگ بوو (بالی لیووی دهرنههات) بویه ههردوو قوولی لهژیرو جوبهکهیه وه دهرهیناو شوژدنی، له پاشان دمستی تهپری هیئا بهسهر ههردوو خوفهکهیدا.

٤٤٢٢- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ حَتَّى إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: "هَذِهِ طَابَةُ، وَهَذَا أُحُدٌ، جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ"^(١).

٤٤٢٢- نهبو حومهید ﷺ دهلی: له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ له غهزای تهبووک که پراینه وه (به رهو مه دینه) تاجاومان به مه دینه کهوت (و لیمان دیاربوو) فهرمووی: ((نه وه تابیه^(٢)، نه وهش ئو حوده کیویکه ئیمه ی خوش دهویتی ئیمهش نهومان خوش دهویتی)).

٤٤٢٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَجَعَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ فَدَنَا مِنَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: "إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَاذِيًّا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟! قَالَ: "وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ، حَبَسَهُمُ الْعُدْرُ"^(٣).

٤٤٢٣- نه نهسی کوری مالیک ﷺ دهگیرپته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له غهزای تهبووک که پرایه وهو نزیک بویه وه له مه دینه و فهرمووی: ((بیگومان له مه دینه دا

(١) پروانه: ١٤٨١.

(٢) تابیه پهکیکه له ناوگانی شاری مه دینه. پروانه: ١، ارشاد الساری: ٣٩٥/٩.

(٣) پروانه: ٢٨٣٨.

کهسانیک ههن بهههر ږتگایه کدا ږۆشتوون وهه رشیوو دۆلئیکتان ږږیبی نهوان لهگه لئاندا بوون)) هاوه لآن وتیان: نهی پښغه مبهری خوا ﷺ (چۆن دمبی لهکاتی کدانه وان له مه دینهش بوون ؟)) فهرمووی: ((نهوان له مه دینهش بوون عوزر ږتگریان بوو (لهگه لمان بیښ بوغهزا)).

٨٤ - باب: کتَابِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى كِسْرَى وَقَيْصَرَ

٤٤٢٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَى كِسْرَى مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ، فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ إِلَى كِسْرَى، فَلَمَّا قَرَأَهُ مَرَّقَهُ. فَحَسِبْتُ أَنَّ ابْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: قَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَمَرَّقُوا كُلُّ مُمَرَّقٍ^(١).

٨٤- باسیک: نامه ی پښغه مبهر ﷺ بوکيسرا و قهيصهر

٤٤٢٤- عوبه يدوللای کورې عهبدوللا دهگيرپته وه که ئيبنو عه عباس ﷺ گيرپايه وه که پښغه مبهري خوا ﷺ نامه يه کی خوئی به عهبدوللای کورې حوزافه سه هميدا نارد بوکيسرا فه مانی پيکړد که (عهبدوللا) بيدات به گهورمی به حرهين، گهوره ی به حرهينيش دای به کيسرا، جاکاتی کيسرا نامه که ی خوینده وه درانی، جا (زوهري) دهلی: واگومان ده به ئيبنوموسه يه ب وتی: نهجا پښغه مبهري خوا ﷺ دوعای لی کردن وکه له توپهت ببن به خراپترين شيوه.

٤٤٢٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ، حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَيَّامَ الْجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ

الْجَمَلِ فَأَقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ أَهْلَ قَارِسَ قَدْ مَلَكَوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى قَالَ: "لَنْ يُفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ"^(١).

٤٤٢٥- نهبو بهكره ﷺ دهلی: سویند بهخوا بهدنیاییهوه بهوتهیهك كهله پیغهمبهری خواام ﷺ بیست خوا سوودی پیگهیاندم لهپروژهگانی جهنگی جهمهلدا نزیک بوو پهیومندی بکهم بههاوهلانی جهمهلهوه^(٢) و بهشداری جهنگه كه بکهم لهگهلیاندا، (نهبو بهكره) دهلی: کاتیک ههوال گهشت به پیغهمبهری خوا ﷺ كهخهلگی فارس كچی کیسریان کردوته پادشای خویان فهمووی: ((گهلێك کاروباری خویان بهنافرمتیک بسپرن ههرگیز سهكهوتوو نابن)).

٤٤٢٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ يَقُولُ: أَذْكَرُ أَنِّي خَرَجْتُ مَعَ الْعِلْمَانِ إِلَى ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ نَتَلَقَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً مَعَ الصُّبَّانِ^(٣).

٤٤٢٦- سانیبی کوری یهزید ﷺ دهلی: بیرم دی من لهگهل کومهلی میرد منداڵ رۆشتین بو سهنیهتولوداع بوپیشوازی کردنی پیغهمبهری خوا ﷺ سوفیان له گیرانهومیهکدا دهلی: سائیب وتی: لهگهل منداڵاندا (رۆشتین).

٤٤٢٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيَّ، عَنِ السَّائِبِ أَذْكَرُ أَنِّي خَرَجْتُ مَعَ الصُّبَّانِ نَتَلَقَى النَّبِيَّ ﷺ إِلَى ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ، مَقْدَمَهُ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ^(٤).

٤٤٢٧- زوهری له سانیبهوه ﷺ گیرایهوه وتی: لهگهل کومهلی منداڵا (له مهدينه) دمرجووین له سهنیهتولوداع بهحزمهت پیغهمبهری خوا ﷺ بگهین و پیشوازی لی بگهین لهگهراوهیدا له غهزای تهبووک.

(١) پروانه: ٧٠٩٩.

(٢) كه لهشكرمهکی عانیسه ﷺ بو به هاوړنیمتی همر بهك له تهلهه و زوبهر ﷺ له دزی لهشكری عملی ﷺ.

(٣) پروانه: ٣٠٨٣.

(٤) پروانه: ٣٠٨٣.

٨٥ - بَابُ مَرَضِ النَّبِيِّ ﷺ وَوَقَاتِهِ

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخَصُمُونَ ﴿٣١﴾ ﴿الزمر﴾

٤٤٢٨ - وَقَالَ يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ رضي الله عنها: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: "يَا عَائِشَةُ، مَا أَرَاكَ أَجِدَ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِحَبِيرٍ، فَهَذَا أَوَانٌ وَجَدْتُ أَنْقِطَاعَ أَبْهَرَى مِنْ ذَلِكَ السَّمَ".

۸۵- باسی نه‌خۆش کهوتنی پیغمبر ﷺ و وفات کردنی

وه باسی ئەم فەرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (ئەى موحەممەد ﷺ) بهراستى تۆدهمى و ئەوانيش دەمرن له پاشان بيگومان ئىوه له پۆزى دوايى دا لاي بهرومىدگارنان داواچى دەبن لەدژى يەكترى).

٤٤٢٨- عائشہ رضی اللہ عنہا دہلی: پیغہ مہری خوا ﷺ لہ نہ خوشیہ کہیدا کہ پی و وفاتی کرد دہیفہ رموو: بہ بہر دہوامی نازاری ئو (گوشت) خواردنہی کہلہ خہیہر خواردم ہستی پیدہ کہم جا ئیستا ئو کاتہیہ پچرانی شادہ ماری دلم ہست پیدہ کہم بہ ہوی ئو ژمہر موہ (ی لہ خہیہر دا پیمدرا).

٤٤٢٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالْمُرْسَلَاتِ عُرْقًا، ثُمَّ مَا صَلَّى لَنَا بَعْدَهَا حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ ^(١).

۴۴۲۹- ئوموملۇق زۇلۇ كىچى ھارىس ﷺ دەلى: گويم لى بوو له نوپۇزى ئىۋارەدا پىغەمبەر ﷺ (سورەتى: وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا) دى دەخوئىند، لەدوا ئەو ە ئىتر پىش نوپۇزى بۇ نەكردىن تا خوا بىردىھو ە بۇلاى خۇى و مراندى.

٤٤٣٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعَرَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه يُذِنُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: إِنَّ لَنَا أَبْنَاءَ مِثْلَهُ. فَقَالَ: إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ تَعْلَمُ. فَسَأَلَ عُمَرُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر. فَقَالَ: أَجَلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَعْلَمَهُ إِيَّاهُ. فَقَالَ: مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَعْلَمُ^(١).

٤٤٣٠- سه عیدی کوری جوبهیر له ئیبنو عهباسه وه رضي الله عنه ده گپریته وه و ده ئی: عومه ری کوری خه تتاب رضي الله عنه ئیبنو عهباسی له خو ی نزیک ده کرده وه، عه بدوره حمانی کوری عه و فیش پی و ت: به راستی ئیمهش کورانی وه ک ئیبنو عهباسمان ههیه، عومه ریش وتی: بیگومان خوت دمرانی که نه وه (له زانستدا چه ند زانیه) جا عومه ر پرسیاری مانای نه م نایه ته ی: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر، له ئیبنو عهباس کرد، ئیبنو عهباس وتی: مه بهستی پی مردنی پیغه مبه ری خوا به ﷺ خوا ئاگاداری کردوته وه له مردنه که ی، عومه ر وتی: منیش هه ر وه ک زانین و تیگه شتنه که ی توی لی دمرانم و تیده گه م.

٤٤٣١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَوْمَ الْخَمِيسِ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ! اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعُهُ فَقَالَ: "الْثُّونِي أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَصْلُوا بَعْدَهُ أَبَدًا". فَتَنَازَعُوا، وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: مَا شَأْنُهُ؟ أَهَجَرَ؟ اسْتَفْهِمُوهُ. فَذَهَبُوا يَرُدُّونَ عَلَيْهِ. فَقَالَ: "دَعُونِي، فَإِلَا أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ". وَأَوْصَاهُمْ بِثَلَاثٍ قَالَ: "أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُمْ أَجِيزُهُمْ". وَسَكَتَ عَنِ الثَّلَاثَةِ، أَوْ قَالَ: فَتَسَيَّتْهَا^(٢).

(١) بېروانه: ٣٦٧.

(٢) بېروانه: ١١٤.

٤٤٣١- سهعیدی کوری جوبهیر له ئیبنو عهباسهوه ﷺ دهگیرتهوه کهووتی: رۆژی پینج شهممه ئای چ رۆژیک بوو، لهو رۆژهدا نهخۆشییهکهی زۆر هورس بوو بۆیه فهرمووی: (پینوسیکم) بۆ بیین تانوسراویکتان بۆ بنوسم لهپاش نهو نوسراوه ههرگیز سهر لیشیواو نهبن نهجا هاوهلان بویه ناکۆکیان له خزمهت پیغهمبهر یشدا نابێ ناکۆکی بکریت جاههندیك وتیان: نهوه چیهتی (له نارهحهتیدا) قسهکانی دمپر سکین، جا ویستیان وهلامی بدمنهوه پیغهمبهریش ﷺ فهرمووی: ((وازم لی بیین، چونکه نهوهی من تئیدام چاکتره لهوهی ئیوه لهمنتان دهوێ و منی بۆ بانگ دهکهن)) ومسی ومسیتی بۆ کردن وفهمووی: ((ههموو بتههرستان لهدوورگهی عهرهب دمرکهن، وهدیاری و بهخشش بدهن بهنۆینهرمکان بهو شیوهی من پیم دمدان)) (ئیبنو عهباس) له ومسیتی سیهم بیدهنگ بوو، یان (سهعید) وتی: لهبیرم چۆتهوه.

٤٤٣٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا حُضِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّبْتِ رَجُلًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "هَلُمُّوا أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضَلُّوا بَعْدَهُ". فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ غَلَبَهُ الْوَجَعُ، وَعِنْدَكُمْ الْقُرْآنُ، حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ. فَاخْتَلَفَ أَهْلُ النَّبْتِ وَاخْتَصَمُوا، فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: قَرَّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضَلُّوا بَعْدَهُ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ غَيْرَ ذَلِكَ، فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغْوَ وَالِاخْتِلَافَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قُومُوا". قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَكَانَ يَقُولُ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ الرِّزْيَةَ كُلَّ الرِّزْيَةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذَلِكَ الْكِتَابَ. لِاخْتِلَافِهِمْ وَلَعَطِهِمْ^(١).

٤٤٣٢- ئیبنو عهباس ﷺ دهلی: لهوکاتهی پیغهمبهری خوا ﷺ لهسهرمههرگدا بوو پیاوانیک له مالدابوون، پیغهمبهریش ﷺ فهرمووی: ((وهرن بانوسراویکتان

بۆبنوسم له دواى ئه و نوسراوه گو مپراو سه رگه ردان نه بن)) ئينجا هه نديكيان وتيان: بئىگومان پيغه مبهري خوا ﷺ ئازار زورى بۆهيئاوه و ئيوهش قورئانتان ههيه (وله به رده ستاندايه) قورئانه كهى خوامان به سه، جا ئه و كه سانهى له مالدابوون ناكۆكو جياواز بوون ههيان بوو دهيووت: نزيك بنه وه (ليى) تانوسراو يكتان بۆ بنوسيى له پاش ئه و گو مپراو لاپى نه بن، هه شيان بوو شتيكى تر جگه له وهى دهوت، ئه نجا كه دهنكه دهنكو ناكۆكى زورىان كرد پيغه مبهري خوا ﷺ فه رموى: ((ههستن)) عوبه يدوللا ده لى: ئه نجا ئيبنو عه بباس ﷺ دهيووت: به لاي هه ره گه وه ره ئه ومبوو كه بوويه ريگر له نيوان پيغه مبهري خوا ﷺ و ئه وهى ئه و نامه يهيان بۆ بنوسيى به هوى ناكۆكى و دهنكه دهنكيانه وه.

٤٤٣٣-٤٤٣٤- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ بْنِ جَمِيلٍ اللَّحْمِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: دَعَا النَّبِيَّ ﷺ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي شَكْوَاهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ، فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتْ، ثُمَّ دَعَاهَا فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَصَحِحَتْ، فَسَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ. فَقَالَتْ: سَارَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوفِّيَ فِيهِ فَبَكَتْ، ثُمَّ سَارَنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِهِ يَتْبَعُهُ فَصَحِحَتْ^(١).

٤٤٣٣-٤٤٣٤- عايشه رضى الله عنها ده لى: پيغه مبهري ﷺ له و نه خو شيهيدا كه تيبدا وفاتى كرد، پيغه مبهري ﷺ بانگى فاتيمه رضى الله عنها كردو شتيكى به نهينى پى فه رموو فاتيمه گريا، له پاشان بانگى كرده وه شتيكى ترى به نهينى پى فه رموو ئه ويش پيكهنى (عايشه رضى الله عنها ده لى): ئيمهش دهر بارهى ئه و پرسيارمان لى كرد فاتيمهش وتى: به نهينى فه رموى پيم كه بئىگومان له و نه خو شيهيدا دا هه ببوو وفات دهكات و گيانى ده كي شرى، بۆيه گريام، پاشان به نهينى هه والى پيدام كه بئىگومان له كه سوكارى خوى من يه كه م كه سم به دواييدا ده جم (ده مر م) بۆيه منيش پيكه نيم.

٤٤٣٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَسْمَعُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَأَخَذَتْهُ بُحَّةٌ يَقُولُ: ﴿مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ (٦١) النساء. فَظَنَنْتُ أَنَّهُ خَيْرٌ^(١).

٤٤٣٥- عایشه رضی اللہ عنہا دهلی: من پیشتَر دهم بیست که هیچ پیغمبریک نامری تاسه پشک نه کری له نیوان دونیاو دواروژدا^(٢)، جا گویم لی بوو پیغمبر ﷺ لهو نه خوشیهی تییدا ومفاتی کرد- دهنگ گری و زبرییه کی لی پهیدا بوو بوو- دمیفرموو له گهل نهوانه دا که خوا بههری رشتوو بهسهری اندا تا کو تایی نایه ته که، نیت زانیم که سهر پشک کراوه و (دواروژی هه لبراردوو).

٤٤٣٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَرَضَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ جَعَلَ يَقُولُ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى"^(٣).

٤٤٣٦- عایشه رضی اللہ عنہا دهلی: کاتی پیغمبر ﷺ نه خوش کهوت بهو نه خوشی یه تییدا ومفاتی کرد دهستی کردبه ووتی: له گهل هاوړیانی ههره بلندا^(٤).

٤٤٣٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: إِنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَحِيحٌ يَقُولُ: "إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ قَطُّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ثُمَّ يَحْيَا" أَوْ: "يُخَيَّرُ". فَلَمَّا اشْتَكَى وَحَصَرَهُ الْقَبْضُ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِ عَائِشَةَ عَشِيَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ شَخَصَ بَصَرُهُ نَحْوَ سَقْفِ الْبَيْتِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". فَقُلْتُ: إِذَا لَا يُجَاوِرُنَا. فَعَرَفْتُ أَنَّهُ حَدِيثُهُ الَّذِي كَانَ يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ^(٥).

(١) پروانه: ٤٤٣٦، ٤٤٣٧، ٤٤٦٣، ٤٥٨٦، ٦٣٤٨، ٦٥٠٩.

(٢) له نیوان مردن و ژياندا کامیان هه لدمیزیریت.

(٣) پروانه: ٤٤٣٥.

(٤) مه بهستی له گهل پیغمبراندا که له شوینی ههره بلندان

(٥) پروانه: ٤٤٣٥.

٤٤٣٧- عوروهی کورێ زوبهیر دهگیرێتهوه که عائیشه رضی اللہ عنہا دهلیت پیشتەر که پیغه مبهری خوا رضی اللہ عنہ ساغ بوو دهی فهرموو: ((ببگومان هیچ پیغه مبهریک گیانی نه کیشراوه ههتا شوینی خوێ له بهههشتدا نه بینیی، له پاشان کاره که دهمدریته دهستی^(١) یان سهرپشک دهکړی)) جا کاتی نه خووش کهوت وکاتی گیان کیشانی هات له وکاته دا سهری له سهر پانی عائیشه بوو هووشی به خووی نهما جاکه هووشی کردهوه چاوی بهرز کردهوه بۆ بنمیچی ماله که له پاشان فهرمووی: ((خودایه بمگهیه نه به هاوړپیانم له شوینه ههره به رزه که)) منیش وتم: که واته: لای نیمه نامینی ئهوسا زانیم ئهوه نهو فهرموودمیهی بوو که پیشتەر بوی باس دهکردین که له شساغ بوو.

٤٤٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَفَّانُ، عَنْ صَخْرِ بْنِ جُوَيْرِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا مُسْنِدُهُ إِلَى صَدْرِي، وَمَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سِوَاكٌ رَطْبٌ يَسْتَنْ بِهِ، فَأَبَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَصْرَهُ، فَأَخَذْتُ السِّوَاكَ فَقَصَمْتُهُ وَنَفَضْتُهُ وَطَيَّبْتُهُ، ثُمَّ دَفَعْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاسْتَنْ بِهِ، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَنْ اسْتِنَانًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ، فَمَا عَدَا أَنْ قَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَفَعَ يَدَهُ أَوْ إضْبَعَهُ، ثُمَّ قَالَ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". ثَلَاثًا ثُمَّ قَضَى، وَكَأَنَّهُ تَقُولُ: مَاتَ بَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي^(٢).

٤٤٣٨- عائیشه رضی اللہ عنہا دهلی: عهبدوره حمانی کورێ ئهبو بهکر هاته ژورهوه بۆ خزمهت پیغه مبهر رضی اللہ عنہ منیش (پیغه مبهرم رضی اللہ عنہ) نابوو به سنگمهوه عهبدوره حمانیش سیواکیکی تهرو تازهی پیبوو سیواکی پیدهکرد، پیغه مبهری خواش رضی اللہ عنہ چاوی تیپریبوو تهماشای دهکرد جا سیواکه کهم (له عهبدوره حمان)

(١) یان له پاشان سهلامی خواحافیزی لی دهکړی.

(٢) پروانه: ٨٩٠.

ومرگرت و برپیم^(١) و پاکم کردموه و ته‌رم کرد، پاشان دام به پیغه‌مبهر ﷺ نه‌ویش سیواکی پیکرد، جا هرگیز پیغه‌مبهری خوام ﷺ نه‌بینیوه نه‌ومنده به جوانی سیواکی کردبێ، جا هر نه‌ومنده له سیواک کردنه‌موکه بوویه‌وه، دهستی - یان په‌نجه‌ی - به‌رز کرده‌وه له پاشان سی جار فه‌مووی (خوایه) له‌ناوهاورپیان یله‌به‌رزدا بم له‌شوینی هه‌رمبه‌رز له پاشان وهفاتی کرد، وه عائیشه ﷺ دهیوت: (پیغه‌مبهر ﷺ) وهفاتی کرد سه‌ری له نیوان سنگم وژی‌ر چه‌ناکه‌مدابوو.

٤٤٣٩- حَدَّثَنِي جِبَانٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اشْتَكَى نَفَثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوَّذَاتِ وَمَسَحَ عَنْهُ بِيَدِهِ، فَلَمَّا اشْتَكَى وَجَعَهُ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ طَفِقَتْ أَنْفُثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوَّذَاتِ، الَّتِي كَانَ يَنْفِثُ، وَأَمَسَحَ بِيَدِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْهُ^(٢).

٤٤٣٩- عوروه ده‌لی: عائیشه ر.ه. بوی گیرایه‌وه که پیغه‌مبهری خوا ﷺ بێشتر نه‌خووشی یان نازاری هه‌بوایه مه‌عوزاتی ده‌خوینده‌وهو فوی ده‌کرد به‌خویداو دهستی ده‌هینا به‌لاشه‌یدا، جاکاتی نه‌و نه‌خووشیه‌ی گرت له‌تییدا وهفاتی کرد من له‌گه‌ل خویندنی مه‌عوزاتدا فوم ده‌کردپایدا که‌بێشتر خو‌ی ده‌بخویندو فووی پیاده‌کردبه‌خویدا وه‌دهستی خویم ده‌هینا به‌لاشه‌یدا.

٤٤٤٠- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُخْتَارٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عَبَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصَعَتْ إِلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ، وَهُوَ مُسْنِدٌ إِلَيَّ ظَهَرَهُ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَالْحَقْنِي بِالرَّفِيقِ"^(٣).

(١) برپیم له‌بار برپیزی یان له‌باری نه‌وی نه‌و به‌شمی عمه‌بور حمان سیواکی بێ کردبوو.

(٢) بروانه: ٥٠١٦، ٥٧٣٥، ٥٧٥١.

(٣) بروانه: ٥٦٧٤.

٤٤٤٠- عه ببادی کوری عه بدوللای کوری زوبهیر دهگیریتیه وه که عائشه رضی الله عنها بوی گیرایه وه که له پیغه مبهری خوی رضی الله عنه بیست و گوئی بوگرتبوو به چاکی کاتی بشتی نابوو به سنگمه وه پیش نه وهی و وفات بکات دهی فهرموو: ((خودایه لیم خویش بهو ره حمم پیبکه و بهم گهیه نیت به شوینی هاوریان)).

٤٤٤١- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ هِلَالِ الْوَزَّانِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي لَمْ يَقُمْ مِنْهُ: "لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ". قَالَتْ عَائِشَةُ: لَوْلَا ذَلِكَ لَأُبْرِزَ قَبْرُهُ، حَتَّى أَنْ يَتَّخَذَ مَسْجِدًا^(١).

٤٤٤١- عورووی کوری زوبهیر دهلی: عائشه رضی الله عنها دهلی: پیغه مبهر رضی الله عنه لهو نه خوشییه یدا که هه لئه سایه وه (وو وفاتی کرد) فهرمووی: ((خوا نه فرینی کرد له جووه کان (چونکه) گوری پیغه مبهره کانیان کرد به مزگهوت)) عائشه رضی الله عنها وتی: له بهرئه وه فهرموودمیه نه بویه گۆره که ی (پیغه مبهر) یان رضی الله عنه بهرز ده کرده وه (پیغه مبهر رضی الله عنه) تر ساوه گۆره که ی بکریته مزگهوت.

٤٤٤٢- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُقَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ أَرْوَاجَهُ أَنْ يُرْصَ فِي بَيْتِي، فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ وَهُوَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ تَخَطُّ رِجْلَاهُ فِي الْأَرْضِ: بَيْنَ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَبَيْنَ رَجُلٍ آخَرَ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَأَخْبَرْتُ عَبْدَ اللَّهِ بِالَّذِي قَالَتْ عَائِشَةُ، فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ: هَلْ تَدْرِي مَنْ الرَّجُلُ الْآخَرُ الَّذِي لَمْ نُسَمِّ عَائِشَةُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ هُوَ عَلِيٌّ. وَكَانَتْ عَائِشَةُ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَحَدَّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا دَخَلَ بَيْتِي وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ قَالَ:

"هَرِيقُوا عَلَيَّ مِنْ سَبْعِ قَرَبٍ لَمْ تُخَلَّلْ أَوْكِتُهُنَّ لَعَلِّي أَغْهَدُ إِلَى النَّاسِ". فَأَجْلَسَنَاهُ فِي مِخْضَبٍ لِحَفْصَةِ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُ عَلَيْهِ مِنْ تِلْكَ الْقَرَبِ، حَتَّى طَفِقَ يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ أَنْ قَدْ فَعَلْتُمْ، قَالَتْ: ثُمَّ خَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَصَلَّى لَهُمْ وَخَطَبَهُمْ^(١).

٤٤٤٢- عائیشه ؓ دهلی: کاتی نهخوشییه که ی پیغه مبهەر ﷺ قورس وگران بوو و تینی بو هینا مؤله تی خواست له خیزانه گانی که له مالی مندا چاود پیری نهخوشییه که ی بگریت، نهوانیش مؤله تیان داو رازی بوون، جاکه له مال هاته دمروه دوو پیاو چوونه ژیر بالی قاجه گانی به زهویدا دهخشان له نیوان عه بیاسی کوری عه بدولوت ته لیب و وپیاویکی تر دا بوو، عوبه ی دوللا وتی: نهو قسه ی عائیشه م ﷺ گیرایه وه بو عه بدوللا، عه بدوللا ی کوری عه بیاسیش ﷺ پیی وتم: دهرانی پیاوه که کی بووه که عائیشه ناوی نه هینا؟ دهلی وتم: نهخیر، عه بدوللا ی کوری عه بیاس وتی: نهو پیاوه عه لی بوو ﷺ، عائیشه هه میسه دمیگیرایه وه که پیغه مبهەر ﷺ دوا ی نه وه ی هات بو مالی من نازاره که ی تینی بو هینا قورس بوو قهرمووی: ((له ناوی حهوت کونده م بیا که ن که دمه کانیان نه کرابیت هه به لکو (چاک ببه وه) و مسیت بکه م بو خه لکی)) نیمه ش پیغه مبهرمان ﷺ له ته شتیکی حه فسه ی خیزانیدا دانی شاندا پاشان دهستان کرد به ناو پیاکردنی له ناوی نهو حهوت کونده یه هه تا دهستی کرد به نامازه کردن بو مان ((که نه وه ی پیویست بوو کردتان)) عائیشه وتی: پاشان (چاک بوویه وه و) رۆشته دهر وه بو ناو خه لکی نویزی بو کردن و وتاری بو دان.

٤٤٤٣- وَأَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ؓ قَالَا: لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَفِقَ يَطْرَحُ حَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ

وَهُوَ كَذَلِكَ يَقُولُ: "لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ". يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا^(١).

٤٤٤٢- عایشه و عهبدوللای کوری عهباس ﷺ دهلین: کاتی پیغهمبهری خوا ﷺ لهسهرمهگردابوو قوماشیکی خمت خمتی خوئی ههبوو دهیدا بهسه رپوخساری دا که تهنگه نهفیس دهبوو لای دمیر لهسه رپوخساری ئا لهو حالهتهدابوو دهیفرموو: ((نهفرینی خوا له جولهکه وگاوردکان بیت گوپی پیغهمبهرهکانیان کردبهمرگهوت)) مسوئلمانانی بیداردهکردهوه لهوهی ئهوان کردبوویان.

٤٤٤٥ - أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَقَدْ رَاجَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي ذَلِكَ، وَمَا حَمَلَنِي عَلَى كَثْرَةِ مُرَاجَعَتِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقَعْ فِي قَلْبِي أَنَّ يُحِبَّ النَّاسُ بَعْدَهُ رَجُلًا قَامَ مَقَامَهُ أَبَدًا، وَلَا كُنْتُ أَرَى أَنَّهُ لَنْ يَقُومَ أَحَدٌ مَقَامَهُ إِلَّا تَشَاءَمَ النَّاسُ بِهِ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَعْدِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَبِي بَكْرٍ. رَوَاهُ ابْنُ عُمَرَ وَأَبُو مُوسَى وَابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(٢).

٤٤٤٥- (زوهری دهلی:) عوبهیدوللای بوئی گپرامهوه که عایشه ﷺ وتی: بهراستی لهو بارمیهوه (فهمانی کردبوو ئهبو بهکر پیشنوئیزی خهک بکات) چهند جار رۆشتمه خزمهتی پیغهمبهری خوا ﷺ نهوش پالی پیوهنام که زۆر برۆمه خزمهتی نهومبوو که نهدهچوو دلمهوه که خهکی (مسوئلمانان) ههرگیز کهسیکیان خوش بوئی لهدوای پیغهمبهر ﷺ له شوینی نهودا بووستی (و پیش نوئیزان بکات) و من گومانم وابوو ههرکهسیک له شوینی پیغهمبهر ﷺ دا بووستی خهکی رهبیین و ناویمید دهبین بهرانبهری، بوئه ویستم پیغهمبهری خوا ﷺ لا بدات له داواکهی له ئهبو بهکر ﷺ (که پیش نوئیزی کردنه بو مسوئلمانان).

(١) بروانه: ٤٣٥، ٤٣٦.

(٢) بروانه: ١٩٨.

- (نهم فهرمودميه) ههريهك له ئيبنو عومهر و نهبو موسا و ئيبنو عه عباس
ﷺ له پيغه مبهروه ﷺ گيړاويانه ته وه.

٤٤٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَاتَ النَّبِيُّ ﷺ وَإِنَّهُ لَبَيْنَ حَاقِنَتِي وَدَاقِنَتِي، فَلَا
أَكْرَهَ شِدَّةَ الْمَوْتِ لِأَحَدٍ أَبَدًا بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٤٤٦- عايشه رضی اللہ عنہا دهلي: پيغه مبهره ﷺ ومفاتى كرد سهرى له نيو سنگم و
ژيرچه ناکه مدا بوو، جا دوانه وه (ناره حمت بوونى پيغه مبهرم ﷺ له کاتى سهره
مه رگدا بينى) هه رگيز سهختى مردن (و گيان کيشان) م بوکس پى ناخوش نى
يه پاش پيغه مبهره ﷺ.

٤٤٤٧- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا بِشْرُ بْنُ شُعَيْبٍ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنِ الزُّهْرِيِّ
قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَعْبٍ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ -وَكَانَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ أَحَدَ الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ-
تَيَّبَ عَلَيْهِمْ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ﷺ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ
ﷺ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ، فَقَالَ النَّاسُ يَا أَبَا حَسَنِ، كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: أَصْبَحَ
يَحْمَدُ اللَّهِ بَارِتًا. فَأَخَذَ بِيَدِهِ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَقَالَ لَهُ: أَنْتَ وَاللَّهِ بَعْدَ ثَلَاثِ عَشْرٍ
الْعَصَا، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَأَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَوْفَ يَتَوَقَّى مِنْ وَجَعِهِ هَذَا، إِنِّي لَأَعْرِفُ وَجُوهَ بَنِي عَبْدِ
الْمُطَّلِبِ عِنْدَ الْمَوْتِ، أَذْهَبَ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَنَسْأَلَهُ: فِيمَنْ هَذَا الْأَمْرُ؟ إِنْ كَانَ فِينَا
عَلِمْنَا ذَلِكَ، وَإِنْ كَانَ فِي غَيْرِنَا عَلِمْنَاهُ فَأَوْصَى بِنَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: إِنَّا وَاللَّهِ لَنَسْأَلُهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
فَمَنْعَتَاهَا لَا يُعْطِيهَا النَّاسُ بَعْدَهُ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَسْأَلُهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(٢).

(١) بروانه: ٨٩٠.

(٢) بروانه: ٦٣٦٦.

٤٤٤٧- زوهری دهلی: عهبدوللای کورپی کهعبی کورپی مالیکی نه نصاری بوی گیرامه وه - کهعبی کورپی مالیک ﷺ یهکیک بوو لهوسئ کهسهی تهوبهیان لی گیراکرا - بیگومان عهبدوللای کورپی عهعباس (ﷺ) بوی گیرایه وه که عهلی کورپی نهبو تالیب ﷺ لای پیغه مبهری خوا ﷺ هاته دهره وه لهو نه خوشیهی که تییدا وهفاتی کرد جا خه لگی وتیان: ئهی باوکی حهسه ن پیغه مبهری خوا ﷺ چونه؟ ئه ویش وتی: سوپاس بوخوا چاک بوته وه.

ئهجا عهعباسی کورپی عهبدولوتته لیب ﷺ دهستی عهلی گرت وپی وتی: وللاهی تو پاش سئ رۆزی تر کهسیکی فهمانت به سهردا دهریت وه سویند به خوا به دلنیا ییه وه وای بو دهمچ پیغه مبهری خوا ﷺ لهم نه خوشیهیدا زور نابات دهری، به راستی من دهمانم روخساری بهنی عهبدولوتته لیب لهکاتی (نزیکی) مردندا چی لی دیت، بابرۆین بو خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ و پرسیری لی بکهین ئهم کار (ی خیلافهت) له بو کی دهبیئت؟ ئه گهر له ئیمه دا بی ئه وه دهیزانین، خو ئه گهر له خه لکانی تر دا بوو دهیزانین و وهسیتمان بو دهکات، عهلیش وتی: به راستی وللاهی ئه گهر ئیمه ئه وکاری (خیلافهت) داوا بکهین له پیغه مبهری خوا و ﷺ ئه ویش پیمان نه دات ئه وه خه لک له پاش ئه و پیمان نادمن، وه وللاهی من داوای ناکهم له پیغه مبهری خوا ﷺ.

٤٤٤٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفْرِ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ بَيْنَا هُمْ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي لَهُمْ لَمْ يَفْجَأْهُمْ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ كَشَفَ سِتْرَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَهُمْ فِي صُفُوفِ الصَّلَاةِ. ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ، فَكَصَّ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقْبِيهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ، وَظَنَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَالَ أَنَسُ: وَهَمَّ الْمُسْلِمُونَ أَنْ

يَفْتَتِنُوا فِي صَلَاتِهِمْ قَرَحًا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ بِيَدِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَمُوا صَلَاتَكُمْ، ثُمَّ دَخَلَ الْحُجْرَةَ وَأَرْخَى السُّتْرَ^(١).

٤٤٤٨- نه نهسی کورێ مالیک ﷺ ده گێڕێته وه: له کاتی کدا که مسوولمانان پوژی دوو شه ممه له نوێزی به یانیدا بوون- نه بو به کر ﷺ پێشنوێزی بو ده کردن و شتیکی چاو مروان نه کراو بوو بو نه وان که پێغه مبه ری خوا ﷺ په رده ی ژوره که ی عایشه ﷺ لادا، جا سه ی ریکی کردن له کاتی کدا نه وان (هاوه لان) له ریزی نوێزدا بوون پاشان پێغه مبه ر ﷺ زمرده خه نه یه کی کردو پێکه نی، نه نجا نه بو به کر پاشه و پاش هاته دواوه تابگاته ریزه که وه وای زانی که پێغه مبه ری خوا ﷺ دمیه وێ بێته دمره وه بو نوێز، نه نجا نه نه س وتی: وه مسوولمانان ویستیان واز له نوێز ده کیان بێنن و بیهرن له بهر دلخوشیان به پێغه مبه ری خوا ﷺ به دهستی ناماژه ی بو کردن که نوێز ده که تان ته و او که ن له پاشان پوشته ژوره که وه په رده که ی دادایه وه.

٤٤٤٩- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ أَبَا عَمْرٍو ذُكْوَانَ -مَوْلَى عَائِشَةَ- أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ كَانَتْ تَقُولُ: إِنَّ مِنْ نِعَمِ اللَّهِ عَلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَفَّى فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي، وَبَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي، وَأَنَّ اللَّهَ جَمَعَ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ، دَخَلَ عَلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَبِيَدِهِ السَّوَاكُ وَأَنَا مُسْنِدَةٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَرَأَيْتُهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السَّوَاكَ، فَقُلْتُ: آخُذْهُ لَكَ؟ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ. فَتَنَاوَلْتُهُ فَاسْتَدَّ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ: أَلَيْسَ لَكَ؟ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ. فَلَيْتَنَّهُ، وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَكُوعٌ -أَوْ غَلْبَةٌ، يَشْكُ عُمَرُ- فِيهَا مَاءٌ، فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ". ثُمَّ نَصَبَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". حَتَّى قُبِضَ وَمَا لَتْ يَدُهُ^(٢).

(١) بروانه: ٦٨٠.

(٢) بروانه: ٨٩٠.

٤٤٤٩- نه‌بوعه‌مر زم‌کوانی -نازاد‌کراوی عایشه -ده‌گیر‌پته‌وه که عایشه (رضی الله عنها) ده‌لی: بی‌گومان یه‌کێک له‌نیعمه‌ت و به‌هره‌کانی خوا به‌سه‌رمه‌وه نه‌ومیه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ مالی مندا و مفا‌تی کرد و له‌و رۆژ‌دا که پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) لای من بوو^(١)، وه (سه‌ری) له‌ نیوان سنگ و ژێرچه‌ناکه‌مدا بوو (و مفا‌تی کرد) وه خوا له‌کاتی مردنیدا تفی من و پی‌غه‌مبه‌ری (ﷺ) کو‌کرده‌وه، عه‌بدوره‌حمان هاته ژووره‌وه بو‌ لام و سیواکیکی به‌ده‌سته‌وه‌بوو، منیش سه‌ری پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خست‌بویه سه‌ر سنگم بینیم سه‌یری سیواکه‌که ده‌کات وزانیم که چه‌زی له‌ سیواکه، بۆیه وتم: بو‌ت و مرگرم؟ به‌سه‌ر ئاماژه‌ی کرد و وتی به‌لی، منیش (سیواکه‌که‌م و مرگرت) پیم دا جا نازاره‌که‌ی زۆری بو‌هینا، وتم: بو‌ت نه‌رم که‌مه‌وه ؟ نه‌ویش به‌سه‌ر ئاماژه‌ی کرد وتی: به‌لی، منیش سیواکه‌که‌م بو‌نه‌رم کردو له‌به‌رده‌میدا جه‌ومه‌نه‌یه‌کی چه‌رمی بچوک - یان قاپیکی گه‌وره‌ی دارین هه‌بوو- عومه‌ر^(٢) گومانی هه‌بووه -ئاوی تیدا بوو، جا زوو زوو ده‌سته‌کانی ده‌خسته‌ناو ئاوه‌که‌و دهم وچاوی پی‌ هێنک ده‌کرده‌وه‌و ده‌یفه‌رموو: ((هیچ په‌رس‌تراویکی به‌راست نی یه‌ جگه‌ له‌ خوا بی‌گومان مردن و (گیانه‌لا) سه‌خت و زم‌حه‌ته)) هه‌تا گیانی کی‌شاو ده‌ستی شل بوو لار بو‌وه‌وه (و مفا‌تی کرد).

٤٤٥٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ (رضی الله عنها) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) كَانَ يَسْأَلُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ يَقُولُ: "أَيْنَ أَنَا غَدًا؟ أَيْنَ أَنَا غَدًا؟". يُرِيدُ يَوْمَ عَائِشَةَ، فَأَذِنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ يَكُونُ حَيْثُ شَاءَ، فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ حَتَّى مَاتَ عِنْدَهَا، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَمَاتَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي كَانَ يَدُورُ عَلَيَّ فِيهِ فِي بَيْتِي، فَقَبَضَهُ اللَّهُ وَإِنْ رَأْسُهُ لَبَيْنَ نَحْرِي وَسَحْرِي، وَخَالَطَ رِيقُهُ رِيقِي، ثُمَّ قَالَتْ: دَخَلَ عَبْدُ

(١) واته نۆبمه سه‌ری مانه‌ومی بوو لای عایشه (رضی الله عنها)

(٢) یه‌کێکه له‌ راومه‌کانی ئهم فهرمووده‌یه.

الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَهُ سَوَاكٌ يَسْتَنْ بِهٖ فَتَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ: أَعْطِنِي هَذَا السَّوَاكَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ. فَأَعْطَانِيهِ فَقَضَيْتُهُ^(١)، ثُمَّ مَضَعْتُهُ فَأَعْطَيْتُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَنْ بِهٖ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى صَدْرِي^(٢).

٤٤٥٠- هیشامی کوری عورو ده‌لی: باوکم هه‌والی دامی له عائیشه‌وه ﷺ نه‌ویش گپ‌رایه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ونه‌خو‌شیه‌یدا که‌وه‌مفاتی کرد تی‌یدا پرسپاری ده‌کردوو ده‌ی هه‌رموو: ((من سبه‌ینی له‌کویم من سبه‌ینی له‌کویم؟)) مه‌به‌ستی نه‌ورۆژه بوو نو‌به‌ی عائیشه‌یه ﷺ جا هه‌موو هاوسه‌ره‌مکانی مو‌له‌تیا‌ن دا له‌هه‌رکو‌ی بی‌ت خو‌ی بی‌ت خو‌شه، نی‌تر له‌ مالی عائیشه بوو هه‌تا لای عائیشه و‌مفاتی کرد، عائیشه ﷺ ده‌لی: نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌و رۆژ‌ه‌دا و‌مفاتی کرد ده‌گه‌را به‌سه‌ره‌هاوسه‌ره‌مکانیدا له‌ مالی من بوو، خ‌وای گه‌وره بر‌دییه‌وه بو‌لای خو‌ی له‌و‌کاته‌دا سه‌ری له‌ نی‌وان ژێ‌رچه‌ناکه و‌سنگ‌م‌دا بوو، وه ت‌فی نه‌و من تی‌که‌ل بوون^(٣)، له‌ پاشان عائیشه و‌تی: عه‌به‌دوره‌حمانی کوری نه‌بو به‌کر ﷺ ها‌ته‌ژوره‌وه سی‌واکی‌کی پی‌ بوو سی‌واکی پی‌ ده‌کرد، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ سه‌یری سی‌واکه‌که‌ی ده‌کرد منیش و‌تم، نه‌ی عه‌به‌دو ره‌حمان نه‌و سی‌واکه‌م به‌دم‌ری، نه‌ویش پی‌ی دام منیش به‌ دانه‌کانم نه‌رمم کردو جوویم و ته‌رم کردو دام به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ویش که سه‌ری نابوو به‌سنگ‌مه‌وه سی‌واکی پی‌ کرد.

٤٤٥١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: تُوِّفِي النَّبِيَّ ﷺ فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي، وَبَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي، وَكَانَتْ إِحْدَانَا تُعَوِّدُهُ بِدُعَاءٍ إِذَا مَرَضَ، فَذَهَبْتُ أَعُوِّدُهُ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَقَالَ: "فِي الرَّيْقِ الْأَعْلَى

(١) (فَقَضَيْتُهُ) له‌سه‌رموه مانا‌مان کردوه له‌ په‌لوه‌ی‌تی‌کی تری بو‌خاری‌دا به‌ (فَقَضَيْتُهُ) ها‌توو به‌ دان‌م‌کانم له‌تم کردو شک‌اند. إرشاد الساری: ٤١٢/٩.

(٢) په‌روانه: ٨٩٠.

(٣) کاتی سی‌واکه‌که‌ی نه‌رم کرد به‌ ت‌فی ده‌می و دایه نه‌ویش سی‌واکی پی‌ کرد به‌و شی‌ومه ت‌فی‌ان تی‌که‌ل بوو.

فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". وَمَرَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَفِي يَدِهِ جَرِيدَةٌ رَطْبَةٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَظَنَنْتُ أَنَّ لَهُ بِهَا حَاجَةً فَأَخَذْتُهَا، فَمَضَغْتُ رَأْسَهَا وَنَفَضْتُهَا، فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ، فَاسْتَنْ بِهَا كَأَحْسَنِ مَا كَانَ مُسْتَنًّا، ثُمَّ نَاوَلَنِيهَا فَسَقَطَتْ يَدُهُ - أَوْ سَقَطَتْ مِنْ يَدِهِ - فَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنَ الدُّنْيَا وَأَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الْآخِرَةِ^(١).

٤٤٥١- ئیبنونهبی مولهیکه له عائیشهوه ﷺ، دمگیرپتهوه که وتی: پیغهمبهه ﷺ له مالی من و روژی من وسهری له نیوان سنگ وگهردنمدا بوو وهفاتی کرد، وه نهگهر کاتی پیغهمبهه ﷺ نهخوش بکهوتایه یهکیک لهنیمه ی هاوسهرانی مهعوزاتی (بهفووهوه) پیا دهخویند، بویه منیش دمستم کرد به مهعوزات خویندن پیایدا، نهویش سهری بهرز کردهوه بو ناسمان و فهرمووی: ((بمگهیهنه بهشوینی هاوپرکانم (له بهههشتی) ههر بهرزدا بمگهیه بهشوینی هاوپرکانم (له بهههشتی) ههر بهرزدا)) عهبدوپهحمانی کوری نهبو بهکر ﷺ تیپهپی ودار سیواکیکی تهپی به دهستهوه بوو، پیغهمبهه ﷺ سهیری (سیواکهکهی) کرد گومانم برد که پیویستی پییهتی، منیش (لهعهبدوپرچمان) ورم گرت، ئینجاسهرمهکهیم لهدهمدا جووی جاپوختم کردهوه^(٢) وپییم دا پیغهمبهه ریش ﷺ سیواکی پی کردو وهک جوانترین سیواک کردن کهپیشتر دهیکرد پاشان سیواکهکهی دایهوه پییم و دمستی کهوت یا سیواکهکه له دمستی کهوت ئیتر خوا له کوئا روژی دنیا و یهکهه روژی دواپوژدا^(٣) تفی من و نهو (پیغهمبهه ﷺ) ی پیکهوه کو کردهوه (بههوی سیواکهکهیهوه).

٤٤٥٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ أَقْبَلَ عَلَى قَرَسٍ مِنْ مَسْكِنِهِ بِالسُّنْحِ حَتَّى نَزَلَ،

(١) پروانه: ٨٩٠

(٢) سیواکهکه سهرمهکی شی دمکهپتهوه همدئی ورده پيشالی زیادهی دمبیت پیویسته لایبهیت و له سیواکهکه جیای کهپتهوه.

(٣) سهارمت به پیغهمبهه ﷺ.

فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلَمْ يُكَلِّمِ النَّاسَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ، فَتَيَمَّمُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُغَشَّى بِثَوْبٍ حَبْرَةٍ، فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ أَكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ وَبَكَى. ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، وَاللَّهِ لَا يَجْمَعُ اللَّهُ عَلَيْكَ مَوْتَتَيْنِ، أَمَّا الْمَوْتَةُ الَّتِي كُتِبَتْ عَلَيْكَ فَقَدْ مُتَّهَا^(١).

٤٤٥٣- نه بو سه له مه ده لێ: عائیشه (رضی اللہ عنہا) خیرانی پیغه مبهه (ﷺ) بو ی گپرايه وه: كه نه بو به كر (ﷺ) به سواری نه سه به كه يه وه هات له مالى خو يه وه كه له سونج بوو، تا دابه زى و چويه ژووره وه بو مزگهوت وه سه ی له گه ل كه سدا نه كرد هه تا رپوشت بو مالى عائیشه (رضی اللہ عنہا) روو به پیغه مبهه (ﷺ) رپوشت به پوشاكيكى خه تخه تى يه مه نى داپوش را بوو نه نجا دم و چاوى لاداو كهوت به سه رى داو ماچى كرد پاشان گريا و وتى: به دايك و باوكه وه به قوربانى بى وه لا الهى خوا دوو مردنت له سه ر كو ناكاته وه جا نه و مردنه ی كه بو ت نوو سرا بوو چه شتت^(٢).

٤٤٥٤ - قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَحَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ خَرَجَ وَعُمَرُ يُكَلِّمُ النَّاسَ فَقَالَ: اجْلِسْ يَا عُمَرُ. فَأَبَى عُمَرُ أَنْ يَجْلِسَ. فَأَقْبَلَ النَّاسُ إِلَيْهِ وَتَرَكُوا عُمَرَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَّا بَعْدُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَعْبُدُ مُحَمَّدًا ﷺ فَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَعْبُدُ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، قَالَ اللَّهُ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ ۝﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿الشَّكْرِ ۝﴾ آل عمران. وَقَالَ: وَاللَّهِ لَكَانَ النَّاسُ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ هَذِهِ الْآيَةَ حَتَّى تَلَاهَا أَبُو بَكْرٍ، فَتَلَّاهَا مِنْهُ النَّاسُ كُلُّهُمْ، فَمَا أَسْمَعَ بَشَرًا مِنَ النَّاسِ إِلَّا يَتْلُوهَا. فَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ عُمَرَ قَالَ: وَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ تَلَاهَا، فَعَقِرْتُ حَتَّى مَا تُقْلِنِي رِجْلَايَ، وَحَتَّى أَهْوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ حِينَ سَمِعْتُهُ تَلَاهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ مَاتَ^(٣).

(١) بروانه: ١٢٤١، ١٢٤٢.

(٢) مه بى ستى نه بو به كر (ﷺ) (له سه ر دای دروست یا به سمند) نه و به كه تو له م مردنت زیندو ناكریتمه وهك همنبك له هاوه لان گومان

ده بن تو زیندو دمه كریتمه وه و ملی همندى كس دمه رپیت، بوجونى تریش هه، به لام نه مه ی باسما ن گرد به سمند ترینه.

(٣) بروانه: ١٢٤٢.

٤٤٥٤- عهبدوڼلای کوری عهیباس ﷺ دهگیرتهوه که نهبو بهکر ﷺ هات و عومەر ﷺ قسهی دهکرد بوڅه لکه که پئی وت: دانیشه نهی عومەر بهلام عومەر رازی نه بوودانیشیت. جا خه لکه که روویان له نهبو بهکر کردو عومهریان بهجی هیشت، نهجا نهبو بهکر ووتی نه مه و له پاشان هرکام له نیوه موحه ممدی ﷺ په رستوووه نهوه دنیا بن بهبی گومان موحه ممد مردوو، وههر کامیکتان خوای په رستوووه نهوه بیگومان خوا زیندوه و نامری خوای گه وره دهفرمووی: (وه موحه ممد ﷺ) ته نها پیغه مبه ری که نه مر نی یه بیگومان له پیش نهو پیغه مبه رانی تر رابوردوون) تاده گاته (سو پاس گوزاران) (ئیبنو عهیباس) وتی: وه لاهی وه که نهوی نه یانزانایی که خوا نهو نایه تهی دابه زاندوه تا نهبو بهکر خویندیه وه جا خه لکه که هه موو لهویان و مرگرت، ئینجا هه رکه سیک گوئی لی دمبوو ده خویندیه وه.

(زوهری دهئی:) جا سه عیدی کوری موسوی به بوی گیرامه وه که عومەر ﷺ وتی: وه لاهی هه نه و منده گویم لی بوو نهبو بهکر نهو نایه تهی خویندیه وه هیزم نه ما به جوړی قاچه کانم توانای راگرتن میان نه ماو هه تا که و تمه سه ر زهوی که لیم بیست و خویندیه وه که دنیا بووم پیغه مبه ر ﷺ و مفاتی کردوه.

٤٤٥٥- ٤٤٥٦- ٤٤٥٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ قَبَلَ النَّبِيَّ ﷺ بَعْدَ مَوْتِهِ ^(١).

٤٤٥٥- ٤٤٥٦- ٤٤٥٧- عائشه و ئیبنو عهیباس ﷺ دهگیرنه وه که نهبو بهکر ﷺ پیغه مبه ری ﷺ ماچ کرد پاش و مفاتی.

٤٤٥٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى وَزَادَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: لَدَدْنَاهُ فِي مَرَضِهِ، فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ لَا تَلْدُونِي، فَقُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: "أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ تَلْدُونِي؟". قُلْنَا: كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَقَالَ: "لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي الْبَيْتِ إِلَّا لَدَّ وَأَنَا أَنْظَرُ، إِلَّا الْعَبَّاسُ، فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ". رَوَاهُ ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٤٥٨- (ئیمامی بوخاری دهلی): عهلی بووی گیراینه وه وتی: یه حیا بووی گیراینه وه ئه مهی زیاده (له فهرمووده کهی پیشو) عائیشه ووتی: له نه خوشیه کهیدا درمانمان کرده دهی پیغه مبهی ﷺ ئه ویش به ئامازه پیمانی دهوت درمان مه که نه دهم، ئیمهش وتمان: له بهر ئه وهی نه خوش چهزی به درمان خواردن نی یه، جا که هوشی هاته وه فهرمووی: ((نایا من ریگیریم نه کرد له وهی که درمانم بدنهی ؟)) وتمان (له وانهیه) له بهر چهز نه کردنی نه خوش بیت بو درمان خواردن ئه نجا فهرمووی: ((کهس له ماله نه مینیت کهرنا به بهرچاومه وه درمانی پی دمدریت جگه له عه عباس ﷺ چونکه بیگومان ئه وه له گه لتان ناماده نه بو)).

- (ئهم فهرموودهیه بهم سه نه دهمش هاتوه) ئیبنو ئه بی زیناد گیراویه تیه وه له هیشامه وه له باوکیه وه ئه ویش له عائیشه وه ﷺ له پیغه مبهی وه ﷺ.

٤٤٥٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَزْهَرُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: ذَكَرَ عِنْدَ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَوْصَى إِلَى عَلِيٍّ، فَقَالَتْ: مَنْ قَالَ؟ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَإِنِّي لَمُسْنِدُهُ إِلَى صَدْرِي، فَدَعَا بِالطُّسْتِ فَأَنْخَنَتْ فَمَاتَ، فَمَا شَعَرْتُ، فَكَيْفَ أَوْصَى إِلَى عَلِيٍّ؟^(٢)

٤٤٥٩- ئه سوود دهلی: لای عائیشه دا ﷺ باسکرا بیگومان پیغه مبهی ﷺ وه سیتی بو عهلی ﷺ کردوه، عائیشهش وتی: کی ئه مهی ووت ؟ سویند به خوا پیغه مبهی ﷺ

(١) پروانه: ٥٧١٢، ٦٨٨٦، ٦٨٩٧.

(٢) پروانه: ٢٧٤١.

دی خوّم سه‌ریم نوساندبوو به سنگمه‌وه نه‌نجا داوای ته‌شتیکی کردو خاو بو‌یه‌وه و وفاتی کرد من هه‌ستم پی نه‌کرد، ئیتر چوّن وه‌سیتی کرد بو‌ عه‌لی ﷺ.

٤٤٦٠- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ، عَنْ طَلْحَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه: أَوْصَى النَّبِيُّ ﷺ؟ فَقَالَ: لَا. فَقُلْتُ: كَيْفَ كُتِبَ عَلَى النَّاسِ الْوَصِيَّةُ أَوْ أَمَرُوا بِهَا؟ قَالَ: أَوْصَى بِكِتَابِ اللَّهِ ^(١).

٤٤٦٠- ته‌لحه ده‌لی: پرسیارم له عه‌بدوللای کورپی نه‌بی نه‌وفا ﷺ کرد: ئایا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ وه‌سیتی کرد؟ وتی: نه‌خیر. جا وتم: وه‌سیت کردن چوّن پی‌ویست کراوه له‌سه‌ر خه‌لکی یان چوّن فه‌رمانیان پی کراوه به وه‌سیت کردن؟ وتی: به هورئانه‌که‌ی خوا وه‌سیت کردن پی‌ویست کراوه.

٤٤٦١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ قَالَ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً، إِلَّا بَعَلَّتْهُ الْبَيْضَاءُ الَّتِي كَانَ يَرْكَبُهَا، وَسِلَاحَهُ، وَأَرْضًا جَعَلَهَا لِابْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً ^(٢).

٤٤٦١- عه‌مری کورپی حاریس ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هیج دینار و دره‌م و کو‌یله و که‌نیزه‌کیکی له پاش خو‌ی به‌جی نه‌هیلا جگه له ئیستره می یه سبه‌که‌ی که سواری ده‌بوو له‌گه‌ل شمشیره‌که‌ی و زه‌وییه‌ک که کوردبووی به‌خیر بو‌ ری‌بواران.

٤٤٦٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ رضي الله عنها: وَاکْرَبْ أَبَاهُ. فَقَالَ لَهَا: "لَيْسَ عَلَيَّ أَيْبُكَ كَرَبٌ بَعْدَ

(١) بروانه: ٣٧٤٠.

(٢) بروانه: ٣٧٣٩.

الْيَوْمَ". فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ: يَا أَبَتَاهُ، أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ، يَا أَبَتَاهُ، مَنْ جَنَّتْهُ الْفِرْدَوْسِ مَأْوَاهُ، يَا أَبَتَاهُ إِلَى جِبْرِيلَ نَنْعَاهُ. فَلَمَّا دُفِنَ قَالَتْ فَاطِمَةُ عليها السلام: يَا أَسُّ، أَطَابَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله التُّرَابَ؟!

٤٤٦٢- نه نهس صلى الله عليه وآله دهلی کاتی نه خوشییه که ی پیغه مبه صلى الله عليه وآله گران وسهخت بوو زوو زوو له هوش خوش دهچوو، بویه فاتیمه عليها السلام دمیوت: نای بو نارهحتی و نازاری باوگم پیغه مبه ریش صلى الله عليه وآله پی فهرموو: ((له مرو به دواوه نیتر باوگت هیچ نارهحتیه ک نابینی)) جا که ومفاتی کرد فاتیمه وتی: نهی باوکه گیان، به دهم داوای پهرومردگاریه وه چوو نهی باوکه گیان نهو که سه له به ههشتدا فیردهوس جیگاته نهی باوکه گیان ومفاتی به جیبریل عليه السلام راده که یه نین، نه نجا که نیژرا فاتیمه وتی: نهی نه نهس چون دلتان هات که خولتان کرد به سر لاشه ی پیغه مبه ری خوادا صلى الله عليه وآله ؟.

٨٦- بَابُ آخِرِ مَا تَكَلَّمَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله

٤٤٦٣- حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ يُونُسُ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ فِي رَجَالٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله يَقُولُ وَهُوَ صَحِيحٌ: "إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، ثُمَّ يُخَيَّرُ". فَلَمَّا نَزَلَ بِهِ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِي غُشِّي عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَأَشْخَصَ بَصَرَهُ إِلَى سَفْفِ الْبَيْتِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى". فَقُلْتُ: إِذَا لَا يَخْتَارُنَا. وَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَدِيثُ الَّذِي كَانَ يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ قَالَتْ: فَكَانَتْ آخِرَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: "اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى" ^(١).

٨٦- باسی کوټا فهرمووده که پیغمبر ﷺ فهرموویهتی^(١)

٤٤٦٣- زوهری دهلی: سهعیدی کوری موسهیهب له ناو چهند پیاویکی زانادا بوی گیرامهوه که عائشه رضی الله عنها وتی: پیغمبر ﷺ که لهشی ساغ بوو دمیفرموو: ((بیکومان هیچ پیغمبریک گیانی نهکیشراوه ههتا جیگای خوی له بههشت دا نهدیبی له پاشان سهپریشک کراوه^(٢))) جا کاتی مردنی نزیک بویهوه سهری له سه رانم بوو له هوشی خوی چوو، پاشان هوشی کردهوه و چاوی برپیه بنمیچی ژوورهکه له پاشان فهرمووی: ((خوایه بمگهیهنه بهشوینی هاوړیکانم (لهبههشتی) ههره بهرزدا)) منیش وتم: کهواته پیغمبر ﷺ نیمه ههئابزیری^(٣) وه زانیم ئەمه نهو فهرموودهیه که پیشتر له کاتی لهش ساغیدا بوی باس کردین. عائشه رضی الله عنها دهلی: جا کوټا قسهیهک که پیغمبر ﷺ کردی ئەمه بوو ((خوایه بمگهیهنه به هاوړیکانم له بههشتی ههره بالادا))

٨٧- بابُ وَقَاةِ النَّبِيِّ ﷺ

٤٤٦٤-٤٤٦٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَبِثَ مَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرًا^(٤).

٨٧- باسی وهفاتی پیغمبر ﷺ

٤٤٦٤-٤٤٦٥- ئەبو سهلهمه له عائشه و ئیبنو عبباسهوه رضی الله عنهما دهگێڕێتهوه ودهلێن: که پیغمبر ﷺ ده سال^(١) له مکهکهدا مایهوه قورنانی بو دابهزی، وه له مەدینهشدا دهسال مایهوه.

(١) ممبست کوټا قسهیهک.

(٢) له نیوان مانهوه له ژياندا یا مردن.

(٣) مردن ههلهبزی.

(٤) الحديث ٤٤٦٤: [٤٩٧٨] - الحديث ٤٤٦٥: [٣٨٥١].

٤٤٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تُوْفِيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ مِثْلَهُ^(١).

٤٤٦٦- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهگیریتتهوه: که پیغه مبهری خوا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته مهنی شهست و سی سال بوو وهفاتی کرد.

ئیبنو شیهاب دهلی: سه عیدی کوری موسه ییه بیش هاوشیوهی ئهم فهرموودهی بو گیراومه تهوه.

٨٨- بَابُ

٤٤٦٧- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: تُوْفِيَ النَّبِيُّ ﷺ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلَاثِينَ. (يَعْنِي: صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ)^(٢).

٨٨- بَابُ

٤٤٦٧- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: پیغه مبهری خوا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وهفاتی کردو زریه جهنگیه کهی بارمه بوو لای جوله که یه که لهبری سی (مه بهستی: ربه جویه).

٨٩- بَابُ بَعَثِ النَّبِيِّ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوْفِيَ فِيهِ

٤٤٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ: اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ ﷺ أُسَامَةَ، فَقَالُوا فِيهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "قَدْ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ قُلْتُمْ فِي أُسَامَةَ، وَإِنَّهُ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ"^(٣).

(١) هاش بهرانی وهی ماومی سی سال، وەک شمعێ دهلی. بروهه: إرشاد الساری: ٤٢١/٩.

(٢) بروهه: ٣٥٣٦.

(٣) بروهه: ٢٠٦٨.

٨٩- باسی پیغه مبهەر ﷺ له نهخوشییه کهیدا که تییدا وهفاتی کرد ئوسامه‌ی کورێ زهیدی نارد (به سوپایه کهوه بو جهنگی رۆم)

٤٤٦٨- سالیم له (عهبدوللای کورێ عومه‌ری) باوکیه وه دهگیریته وه دهئێ:
پیغه مبهەر ﷺ ئوسامه‌ی کرده سه‌ر کرده (بۆ سوپایه‌ک) جا خه‌لکه‌که قسه‌یان
کردو (ره‌خنه‌یان گرت) پیغه مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((بیگومان بێم گه‌شتوو ده
که‌ئێوه دهرباره‌ی ئوسامه‌ ره‌خنه‌تان گرتوو قسه‌تان وتوو، بیگومان ئوسامه
خۆشه‌ویسترین که‌سه لای من)).

٤٤٦٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بَعْثًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، فَطَعَنَ النَّاسَ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "إِنْ تَطَعْنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطَعُونَنِي فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَإِنَّمَا اللَّهُ إِنْ كَانَ لَخَلِيفًا لِلْإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسُ إِلَيَّ، وَإِنْ هَذَا لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسُ إِلَيَّ بَعْدَهُ"^(١).

٤٤٦٩- عه‌بدوللای کورێ عومه‌ر ﷺ ده‌گیریته وه: که پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌سته‌یه‌ک
له‌هاوه‌لانی نارد ئوسامه‌ی کورێ زهیدی ﷺ کرد به فهرمانده‌یان هه‌ندی که‌س
ره‌خنه‌یان له فهرمانده‌یه‌که‌ی گرت^(٢)، پیغه مبه‌ر ﷺ یش فهرمووی: ((ئه‌گه‌ر
ره‌خنه‌ بگرن له‌فهرمانده‌یه‌تی ئه‌و (ئوسامه‌) ئه‌وه بیگومان بێشتریش ره‌خنه‌تان
ده‌گرت له‌فهرمانده‌یه‌تی باوکی، سویند به‌خوا زه‌ید شیواوو بوو بۆ فهرمانده‌یه‌تی،
وه به‌راستی (زه‌ید) خۆشه‌ویسترین که‌سه لای من وه بیگومان ئه‌م (ئوسامه‌) ش
دوای ئه‌و خۆشه‌ویسترین که‌سه لای من)).

(١) به‌روانه: ٣٧٣٠.

(٢) به‌روانه: ٣٧٣٠.

٩٠ - بابُ

٤٤٧٠- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، عَنْ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنِ الصَّنَابِيحِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَهُ: مَتَى هَاجَرْتَ؟ قَالَ خَرَجْنَا مِنَ الْيَمَنِ مُهَاجِرِينَ، فَقَدِمْنَا الْجُحْفَةَ، فَأَقْبَلَ رَاكِبٌ فَقُلْتُ لَهُ: الْخَبَرُ؟ فَقَالَ: دَفَعْنَا النَّبِيَّ ﷺ مُنْذُ خَمْسٍ. قُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، أَخْبَرَنِي بِلَالٌ مُؤَدَّنُ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ فِي السَّبْعِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ.

٩٠- باسیک

٤٤٧٠- ئیبنوئەبی حەبیب دەگێڕێتەوه له ئەبولخەیرمەوه ئەویش دەگێڕێتەوه له صونابیحیی یهوه که ئەبولخەیر بەصونابیحیی ووتوه: کە ی کۆچت کرد (بۆمەدینه) ؟ وتی: له یەمەنەوه دەرچووین (بەمەبەستی) کۆچکردن، ئەنجا گەشتینه جوحفە^(١)، ئەوسا کاروانێک هات پرسیارم لێ کرد دەنگ و باس چی یه ؟ وتی: پێنج رۆژ دەبیّت پێغه‌مبەرمان ﷺ ناشتوو، وتم: دەربارە ی شەوی قەدر هیچت بیستوو ؟ وتی: بیلالی بانگبێژی پێغه‌مبەر ﷺ بۆی گێڕامەوه که لەحهوت له دمه‌وه‌که‌ی کۆتایی رەمەزاندایە.

٩١ - بابُ كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ؟

٤٤٧١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ ﷺ: كَمْ غَزَوْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ سَبْعَ عَشْرَةَ. قُلْتُ: كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: تِسْعَ عَشْرَةَ^(٢).

(١) گە شوێنی نیحرامی بەستنی خەلکی شامە، لە نێوان مەککە و ئەوێدا پێنج یا شەش هونانە.

(٢) برۆانە: ٣٩٤٩.

٤٠٥٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ: لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ أَبَوَيْهِ كُلَّيْهَمَا. يُرِيدُ حِينَ قَالَ: "فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(١).

٤٠٥٧- سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لێ: سه‌عدی کورپی نه‌بی وه‌ققاص ﷺ وتی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ رۆژی غه‌زای ئو‌خوددا باوک و دایکی خو‌ی پی‌که‌وه‌ کۆ‌کرده‌وه‌ بۆم، (سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لێ): مه‌به‌ستی (سه‌عد) نه‌وه‌ بو‌ کاتی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو دایک و باوکم به‌ قوربان‌ت بی‌ت، له‌ کاتی‌کدا سه‌عد ده‌جه‌نگا و (تیری ده‌هاو‌یشت).

٤٠٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ ابْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا ﷺ يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ غَيْرِ سَعْدٍ ^(٢).

٤٠٥٨- ئی‌بنو شه‌دداد وتی: له‌ عه‌لیم ﷺ بی‌ست ده‌یوت: له‌ پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ نه‌بی‌ستوو‌ه‌ باوک و دایکی پی‌که‌وه‌ قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات جگه‌ له‌ سه‌عد ﷺ.

٤٠٥٩- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ جَمَعَ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ أُحُدٍ "يَا سَعْدُ ازْمِ، فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(٣).

٤٠٥٩- عه‌بدو‌للای کورپی ئی‌بنو شه‌دداد له‌ عه‌لیه‌وه‌ ﷺ ده‌گێ‌رپێ‌ته‌وه‌ وتی: له‌ پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ نه‌بی‌ستوو‌ه‌ باوک و دایکی پی‌که‌وه‌ قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات جگه‌ له‌ سه‌عدی کورپی مالیک ^(٤) پی‌گومان له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌خوددا لی‌م بی‌ست ده‌یفه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد تیر به‌او‌یزه‌ (بو‌ بت په‌رستان)، باوک و دایکم به‌ قوربان‌ت بی‌ت)).

(١) ب‌روانه: ٣٧٢٥.

(٢) ب‌روانه: ٣٩٠٥.

(٣) ب‌روانه: ٣٩٠٥.

(٤) مالیک، ناوی باوکی سه‌عده (نهبو وه‌ققاص) کونیه‌ی باوکی‌می.

۴۰۶۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُعْتَمِرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: زَعَمَ أَبُو عَثْمَانَ أَنَّهُ لَمْ يَتَقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي يُقَاتِلُ فِيهِنَّ عَيْرٌ طَلْحَةَ وَسَعْدٌ عَنْ حَدِيثِهِمَا^(۱).

۴۰۶۱- موعتهمیر له باوکیه‌وه ده‌گیریتیه‌وه ده‌لی: نه‌بو عوسمان ده‌لی: له هه‌ندی له‌و رۆژانه‌ی که پیغه‌مبهر ﷺ جه‌نگی تیا ده‌کرد جگه له ته‌لحه و سه‌عد که‌سی له‌گه‌لدا نه‌ماوه. (نه‌بو عوسمان) له فه‌رمووده‌ی هه‌ردووکیاندا (گیرایه‌وتیه‌وه).

۴۰۶۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدَ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: صَحِبْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَطَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَالْمِقْدَادَ وَسَعْدًا ؓ، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ يَوْمِ أُحُدٍ^(۲).

۴۰۶۲- سانیبی کوری یه‌زید وتی: هاوړپیه‌تی هه‌ر یه‌ک له: عه‌بدوړحمانی کوری عه‌وف و ته‌لحه‌ی کوری عوبه‌یدوللا و میقداد و سه‌عدم کردووه ؓ، له‌که‌سیانم نه‌بیستوو ده‌رمووده‌ی له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ بگیریته‌وه، ته‌نها له ته‌لحه‌م بیستوو ده‌رمووده‌ی (له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ) گیرایه‌وه ده‌رباره‌ی رۆژی (غه‌زای) ئو‌حوود.

۴۰۶۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ سَلَاءً، وَقَى بِهَا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۶۳- قه‌یس ده‌لی: ده‌ستی ته‌لحه‌م ؓ بینی گۆج بوو بوو^(۴) له رۆژی (غه‌زای) ئو‌حووددا پیغه‌مبهری ﷺ پی پاراستبوو.

(۱) پروانه: ۳۷۲۲، ۳۷۲۳.

(۲) پروانه: ۲۸۲۴.

(۳) پروانه: ۳۷۲۴.

(۴) ووشك بوو بوو، نیفلیج بوو بوو.

۴۰۶۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مُجَوَّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ، وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ النَّزْعِ، كَسَرَ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ مَعَهُ بِجَعْبَةٍ مِنَ النَّبْلِ فَيَقُولُ: "انْزُهَا لِأَبِي طَلْحَةَ". قَالَ: وَيُشْرِفُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ، فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ الْقَوْمِ، نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ. وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ، وَإِنَهُمَا لَمْ شَمَّرَتَا أَنْ أَرَى خَدَمَ سُوقِهِمَا، تَنْفِرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا، تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيئَانِ فَتُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَيَّ أَبِي طَلْحَةَ إِذَا مَرَّتَيْنِ وَإِذَا ثَلَاثًا^(۱).

۴۰۶۴- نه‌نه‌س رضي الله عنه ده‌لی: له روژی غه‌زای ئوحووددا خه‌لک شکان و پیغه‌مبه‌ریان صلى الله عليه وسلم به‌ته‌نها به جیه‌یشت^(۲) نه‌بو ته‌لحه له‌به‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم بوو هه‌لغانیکی کردبوو به سوپهر بۆ پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم، نه‌بو ته‌لحه تیر هاویژ بوو، ژیی که‌وانه‌که‌ی زۆر توند بوو، نه‌و پۆژه دوو یان سی که‌وانی شکاند، پیاو به‌ویدا تیده‌به‌ری تیردانی پر له‌تیری پی بوو پیغه‌مبه‌ریش صلى الله عليه وسلم ده‌یفه‌رموو: ((تیردانه‌که‌مت بۆ نه‌بو ته‌لحه هه‌لپژه)) وه پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم خۆی به‌رز ده‌کرده‌وه سه‌یری خه‌لکه‌که‌ی ده‌کرد، نه‌بو ته‌لحه‌ش ده‌یوت: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم دایک و باوکم به‌هوربانت بی، خۆت به‌رز مه‌که‌رموه نه‌وه‌ک تیریکی کافره‌کانت به‌رکه‌هوی، من به‌فیدات بم^(۳) (نه‌نه‌س ده‌لی) بیگومان عانیشه‌ی کچی نه‌بو به‌کر و ئومو سوله‌میم ﷺ بینی هه‌ردووکیان خۆیان لی هه‌لکردبوو خالخالی پییه‌کانیانم

(۱) پ‌روانه: ۳۸۸۰.

(۲) مانای رسته‌که به‌م جوهره‌ی، سنگی گهردنی من هه‌لغانی سنگی و گهردنی تۆ بیت و ئه‌و تیره‌ی ده‌ت بۆ تۆ به‌ر من که‌ویت.

دمبینی کوندهی ناویان بهکۆلهوه بوو بهپهله دمیان برد دمیان دا بهدهمی خهککهوه، پاشان ههردووکیان دهگهپانهوه کوندهکانیان پر لهناو دهکردهوه و نههاتنهوه و دمیان دا بهدهمی خهککهوه، وهسویند به خوا لهو رۆژدا (لهبهه وههوز بینیم) دووجار یان سی جار شمشیرهکه لهدهس نهبو تهلهجه کهوته خوار.

٤٠٦٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ هُزِمَ الْمُشْرِكُونَ، فَصَرَخَ إِبْلِيسُ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أُخْرَاكُمْ. فَرَجَعَتْ أَوْلَاهُمْ، فَاجْتَلَدَتْ هِيَ وَأَخْرَاهُمْ، فَبَصَرَ حَذِيقَةً فَإِذَا هُوَ بِأَيِّهِ الْيَمَانِ فَقَالَ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ أَبِي أَبِي. قَالَ: قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا اخْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ. فَقَالَ حَذِيقَةً: يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَوَاللَّهِ مَا زَالَتْ فِي حَذِيقَةٍ بَقِيَّةُ خَيْرٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. بَصُرْتُ: عَلِمْتُ، مِنَ الْبَصِيرَةِ فِي الْأَمْرِ، وَأَبْصَرْتُ مِنْ بَصَرِ الْعَيْنِ، وَيُقَالُ بَصُرْتُ وَأَبْصَرْتُ وَاحِدٌ^(١).

٤٠٦٥- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی:کاتی له رۆژی (غهمزای) ئوحووددا بتهپرستهکان شکینران، نهوسا ئیبلیس نهفرینی خوی لی بی هاواری کرد وتی: نهی بهندهکانی خوا ناگاداری دواوهی خوتان بن، بویه نهو (موسولمان)انهی له پیشهوه بوون گهپانهوه لهگهه نهو (موسولمان)انهی که لهدواوه بوون به جهنگ هاتن^(٢)، نهنجا حوزمیفهش سهرنجی دا لهوکاتهدا یهمانی باوکی بینی (موسولمانان خهریکن دهیکوژن^(٣)) وتی: نهی بهندهکانی خودا نهوه باوکه نهوه باوکه، (عوروه) وتی: عائشه وتی: جا سویند به خوا وازیان لی نههینا ههتا

(١) بروانه: ٣٣٩٠.

(٢) گومانیان وا بوو نهواتی دواوه بتهپرستهکان.

(٣) وایان زانی بتهپرسته

کوشتیان، حوزمیفهش ﷺ وتی: خوا لیټان خوښ بیت، عوروه وتی: جا سویند به خوا بهردموام له حوزمیفهدها بهشی چاکه و خیری تیا بوو^(۱) ههتا مرد و گه‌یشته‌وه به خوا.

(ئیمامی بوخاری دهلی): (بَصُرْتُ) واته: زانیم چا‌وگه‌که‌ی: (بَصِيرَةً) له‌زانینه‌وه دمبراره‌ی کاریک هاتوو، به‌لام (أَبْصَرْتُ) له بینیی چا‌وه‌وه‌یه، وه ده‌وتریت: (بَصُرْتُ) له‌گه‌ل: (أَبْصَرْتُ) یه‌کیکن جیا‌وازیان نیه.

۱۹ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَفَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا

اسْتَرْزَلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۰۰﴾ آل عمران

۱۹- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند:

(به‌راستی ئەوانه‌ی پشتیان هه‌ل‌کرد له ناوتاندا له‌و رۆژه‌ی که هه‌ردوو کۆمه‌ل گه‌یشتن به‌ یه‌ک له (ئو‌خوددا)، بێ‌گومان ته‌نها شه‌یتان هه‌لی خلیس‌ک‌اندن به‌ هۆ‌ی هه‌ندئ له‌و گونا‌هانه‌ی که پێ‌شتر کرد بوویان^(۲)، سویند بێ‌ بێ‌گومان خوا لیټان خوښ بوو به‌راستی خوا لیټ‌بو‌رده‌ی په‌له‌نه‌که‌ره له‌ تۆ‌له سه‌ندنه‌وه‌دا).

٤٠٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ حَجَّ الْبَيْتَ، فَرَأَى قَوْمًا جُلُوسًا، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقُعُودُ؟ قَالُوا: هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ. قَالَ: مَنْ الشَّيْخُ؟ قَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ؟ أَتَحَدِّثُنِي؟ قَالَ: أَتَشْذُكَ بِحُرْمَةِ

(۱) چونکه تا مرد داوی لیخۆش‌بوونی دم‌کرد بۆ ئەو موسولمانانه‌ی باوکیان کوست

(۲) که بریتی بوو له سەربێجی پێغه‌مبەر ﷺ کاتی شوینی خۆیان به‌جێهێشت له‌ غه‌زای ئو‌خوددا که فەرمانی کردبوو به‌جێ

نه‌هێلن. ب‌روانه : [ارشاد الساری، ۱۰۷/۹.

هَذَا الْبَيْتِ، أَتَعْلَمُ أَنَّ عُمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُهُ تَعَيَّبَ عَنْ بَدْرِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُ أَنَّهُ تَخَلَّفَ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَبَّرَ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَي لَأُخْبِرَكَ وَلَأُبَيِّنَ لَكَ عَمَّا سَأَلْتَنِي عَنْهُ، أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا تَعْيِيْبُهُ عَنْ بَدْرِ فَإِنَّهُ كَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَتْ مَرِيضَةً، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ". وَأَمَّا تَعْيِيْبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِطَنْ مَكَّةَ مِنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ لَبَعَثَهُ مَكَانَهُ، فَبَعَثَ عُمَانُ، وَكَانَ بَيْعَةُ الرُّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُمَانُ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ الْيُمْنَى "هَذِهِ يَدُ عُمَانَ". فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ فَقَالَ: "هَذِهِ لِعُمَانَ". أَذْهَبَ بِهَذَا الْآنَ مَعَكَ^(۱).

۴۰۶۶-عوسمانی کوری مه‌وه‌هب وتی: پیاویک (میسری) هات و حه‌جی که‌عبه‌ی کرد و کو‌مه‌ئیکی بینی دانیشتبوون، ئەو پیاوه پرسیری کرد: ئەوانه کین دانیشتوون؟ وتیان: قورمیشین، وتی: ئەو پیاوه به ته‌مه‌نه کئ یه له ناویاندا؟ وتیان: ئیبنو عومره ﷺ، ئەو پیاوه پوشت بو لای و وتی: من پرسیرت لی ده‌که‌م دمربارە‌ی شتیک وه‌لامم دهم‌یته‌وه؟ (وتی: به‌ئێ، پیاوه‌که) وتی: سویندت دهم‌م به‌ پێز و پیروزی ئەم که‌عبه‌یه، ئایا دمرزانی که‌عوسمانی کوری عه‌ففان ﷺ له‌ پوژی غه‌زای ئو‌حوددا هه‌له‌ات؟ وتی: به‌ئێ، وتی: ئە‌ی دمرزانی له‌ (غه‌زای) به‌در پاش که‌وت و نامادیمی نه‌بوو؟ وتی: به‌ئێ، وتی: ئە‌ی دمرزانی به‌شداری به‌یعه‌تی پیزوانی نه‌کرد و نامادده‌ نه‌بوو؟ وتی: به‌ئێ ئە‌نجا ئە‌للأهو ئە‌که‌به‌ریکی کرد، ئیبنو عومره ﷺ وتی: و‌مره‌ تا هه‌وائت بده‌م دمربارە‌ی ئە‌وه‌ی پرسیرت لی کردم بو‌ت پروون بکه‌مه‌وه: دمربارە‌ی هه‌له‌اتنی له‌ (غه‌زای) ئو‌حوددا ئە‌وه‌ من شایه‌تی بو‌ ئە‌ده‌م که‌ خوا لی‌ی خوش بووه، سه‌بارمت به‌ناماده

نهبوونی له (غهزای) بهدردا، بیگومان کچی پیغهمبهری خوا ﷺ خیزانی بوو لهوکاته‌دا نه‌خوش بوو، بویه پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: پیی: ((بیگومان تو پاداشت و بشکی پیاویکت ههیه له‌وانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردووه))، وه ناماده نه‌بوونی له‌به‌یعه‌تی ریزوان دا نه‌وه به‌راستی نه‌گهر یه‌کیک له ناو جه‌رگه‌ی مه‌ککه‌دا له عوسمانی کوری عه‌ففان ﷺ عه‌زیزتر بوایه (لای پیغهمبهر ﷺ)، نه‌وا نه‌وه‌ی دهنارد له جیاتی عوسمان، جا (پیغهمبهر ﷺ) عوسمانی ناردبوو به‌یعه‌تی ریزوانیش پاش نه‌وه بوو عوسمان رۆشتبوو بو مه‌ککه، پیغهمبهر ﷺ به‌دهستی راستی خوی به‌نامازه فهرمووی: ((نه‌مه دهستی عوسمانه)) دای به دهستی چه‌پی خۆیدا و فهرمووی: ((نه‌م به‌یعه‌ته له باتی عوسمان))، ئیبنو عومەر ﷺ وتی: نه‌جا ئیستا به‌م وه‌لامانه‌وه برۆروه و (ده‌ریاره‌ی عوسمان گومانی باش بیه).

۲۰ - باب

﴿إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَكُلُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجِكُمْ فَأَتْبِكُمْ غَمًّا بَعِيدًا لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ﴿١٥٣﴾ آل عمران. ﴿تَصْعَدُونَ﴾ ﴿١٥٣﴾
﴿آل عمران: تَذْهَبُونَ، أَصْعَدَ وَصَعِدَ قَوْقَ الْبَيْتِ﴾

۲۰- باسیک

(کاتی دەرۆن و سه‌رده‌که‌وتن (به‌کیوی ئو‌خوددا) وه به‌پیی گه‌س نه‌و‌مستان، وه‌لاتان نه‌کردموه به‌لایدا له کاتی‌کدا پیغهمبهر ﷺ بانگی لی ده‌کردن له دو‌اتانه‌وه بوو، جا (خوا) پاداشتی غه‌م و خه‌فه‌تی هه‌ر به‌ غه‌م و خه‌فه‌ت دانه‌وه،

بۆ ئهوهی خهفته نهخۆن لهسهه نهوهی له دهست چوو، وه بۆ ئهوهی دووچارتان بووه خواش ئاگاداره بهوهی که دهیکهن)

(نیمای بوخاری دهلی: ﴿ تَصْعَدُونَ ﴾ واته: دهرۆن، مانای و (أَصْعَدَ) (صَعَدَ) یانی رۆشته سهربان.

٤٠٦٧- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مِنْهُمْ مِثْرًا، فَذَكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ^(١).

٦٧- ئهبو ئيسحاق دهلی: له بهرائی کوری عازیب رضي الله عنه بیست وتی: له رۆزی غهزای ئوحووددا پیغهمبهر ﷺ عهبدوولای کوری جوبهیری رضي الله عنه ی کرده سههکردهی پیادهمان^(٢)، جا (کۆمهلیکیان) به شکینراوی هاتنهوه، ئا ئهوه مهبهستی (ئهم ئایهتهیه) کاتی پیغهمبهر ﷺ له دواتانهوه بانگی لی دهکردن.

٢١- باب

﴿ ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَدِّ السَّمَاءِ تَافُفٌ مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يَبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا ههنا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾ (١٥٤) آل عمران

(١) بروانه: ٣٠-٣٩.

(٢) که ههمنجا کس بوون ههموویان تهر هاوێژ بوون داینان لهسهه کێوێک له بهشتهوهی موسولمانان.

۲۱- باسیک

(پاشان (خوا) پاش نهو غه مه (ی که جهشتیان) ئارامیه کی دابهزاند به سهرتاندا (بۆی ناردن)، که وهنهوزیک بوو به سهر دهستهیه که له ئیومدا هات، بهلام دهسته و تاقمیک دیکهتان به راستی ههر خویان مه بهست بوو گومانی ناپاست و ناههقیان به خوا دمبرد، وهک گومانی نهفامیتی دهمان ووت نایا لهم کارمدا (زالبوون) هیچ شتیکمان بۆ ههیه (بهدهستمانه) بلێ بیگومان کاروبار ههمووی به دهست خواجه، نهوهی له دهرونیاندایه و نهوهی دهری نابرن دهمشارنهوه، دهلێن: نهگهر لهم کارمدا شتیک له سههرکهوتن به دهست ئیمه بوایه ئیمه لیرمدا نهدهکوژراین، بلێ: نهگهر ئیوه له مالهکانی خوشتاندا بونایه نهوانه ی کوژرانیان له چاره نوسرا بوو، ههر دهردهجوون (له مه دینه) بۆ جیگای راکشانیان (کوژرانیان)، بۆ نهوهی خوا تاقی کاتهوه نهوهی له سنگتاندایه وه بۆ نهوهی نهو (بروایه) ی له دلتاندایه پالفته و پاکی بکاتهوه، وه خوا زانایه بهوهی له سینه و دهر و نهکان دایه).

۴۰۶۸- وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِيمَنْ تَغَشَّاهُ النُّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ، حَتَّى سَقَطَ سِنْفِي مِنْ يَدِي مِرَارًا، يَسْقُطُ وَآخِذُهُ، وَيَسْقُطُ فَآخِذُهُ^(۱).

۴۰۶۸- نه نهس له نهبو تهلههوه ﷺ دهگیریتتهوه دهلی: من لهوانه بووم که له رۆژی ئوحووددا وهنهوز دمیگرتن، تا چهند جارێک شمشیرهکهه له دهستم کهوته خوارهوه دهکهوت و ههلم دهگرتتهوه، دهکهوت و ههلم دهگرتتهوه.

۲۲ - باب

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران
 قَالَ حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: شَجَّ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا
 نَبِيَّهُمْ". فَتَزَلَّتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ (۱۲۸) آل عمران

۲۲- باسیک

(ئهی موحه ممهده ﷺ بهراستی هیچ شتیک لهو کارهدها به دهست تو نییه، چ
 (خوا) تهوبه یان لی وهرگرئی یان سزایان بدات، چونکه به راستی نهوانه
 سته مکارن).

-حومهید وسابیت دهگیرنهوه له نههسهوه ﷺ دهلی: له روژی (غهزای)
 ئو خوددا پیغه مبهه ﷺ سهری شکیئرا جا فهرمووی: ((گهلی که سهری
 پیغه مبهه رکه یان بشکینن چون پژگاریان دمییت؟)) بهو هوپیهوه نهه نایهته
 دابهزی: (ئهی موحه ممهده تو هیچت به دهست نییه).

۴۰۶۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
 حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرُّكْعَةِ
 الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ الْعَنْ فَلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا". بَعْدَ مَا يَقُولُ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ
 حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ

فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران (۱).

٤٠٦٩- سالیم له باوکیهوه دهگیرێتهوه که له پیغهمبهری خوای ﷺ بیست، کاتی سهری بهرزکردموه لهکرنوش لهپکاتی کوتایی نوێژی بهیانیدا دهیغهرموو: ((خوایه نهفرین بکه له فلان و فلان و فلان))، پاش ئهوهی دهیغهرموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هویهوه خواش ئهم نایهتهی دابهزانده: (بهراستی ئههه موحهمهده ﷺ هیچ شتیک لهو کارهده به دهست تو نییه، چ خوا تهوبهیان لی وهرگرئی یان سزایان بدات چونکه بهراستی ئهوان ستمکارن).

٤٠٧٠- وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو عَلَى صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَهْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَالْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ ١٢٨ ﴿﴾ آل عمران، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَانْتَهُم ظُلُمُوتٌ﴾ ١٢٩ ﴿﴾ آل عمران (٣).

٤٠٧٠- ههزلهه کورپ ئههه سوپیان دهلی: له سالیمی کورپ عهبدوللام بیست دهیوت: پیغهمبهری خوا ﷺ (دوعای دهکرد له صهفوانی کورپ ئومهیهه و سوههیلی کورپ عههه و حاریسی کورپ هیشام بهه هویهوه ئهم نایهتهه دابهزی: (ئههه موحهمهده ﷺ بهراستی تو لهو کارهده هیچ شتیک به دهست نییه، چ (خوا) تهوبهیان لی وهرگرئی یان سزایان بدات، چونکه بهراستی ئهوان ستمکارن).

٢٣ - بَابُ ذِكْرِ أُمِّ سَلِيحٍ

٤٠٧١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، وَقَالَ ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ؓ قَسَمَ مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، فَبَقِيَ

(١) دهبرارهه نهفرینی پیغهمبهه له کافرانی ئوحوه، یان بکوژانی شهیدمکانی بیری معهونه دابهزیوه.

(٢) پروانه: ٤٠٦٩.

(٣) کاتی له غهزای ئوحوهده بریندار بوو ئهم فهرموودهی مورسهه واته سالیم دهگیرێتهوه، که به خزمهت پیغهمبهه

نهگهشتهوه و تابیعهه.

مِنْهَا مِرْطٌ جَدِّدٌ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَعْطِ هَذَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي عِنْدَكَ. يُرِيدُونَ أُمَّ كُلْثُومٍ بِنْتُ عَلِيٍّ. فَقَالَ عُمَرُ: أُمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ بِهِ. وَأُمُّ سَلِيطٍ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. قَالَ عُمَرُ: فَإِنَّهَا كَانَتْ تُزْفَرُ لَنَا الْقِرْبَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۲۳- باسی ناو هینانی ئوممو سهلیت

۴۰۷۱- سه‌عه‌به‌ی کوری نه‌بومالیک ده‌لی: عومهری کوری خه‌تتاب ﷺ چه‌ند پۆشاکیکی دابه‌ش کرد له نیوان ئافره‌تانیک له ئافرماتانی مه‌دینه، جا (له کۆتایی دا) پۆشاکیکی چاکیان لی مایه‌وه، که‌سی که لای عومهردا ﷺ بوو پیی وت: نه‌ی پێشه‌وای باوم‌پرداران نه‌م پۆشاکه‌یان بده به‌و که‌چه (زا)ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌لای خۆته (خیزانته)، - مه‌به‌ستیان ئوممو که‌لسومی کچی عه‌لی یه‌- عومهریش ﷺ وتی: ئوممو سه‌لیت شایسته‌تره‌ - ئوممو سه‌لیت له‌و ئافرماتانه‌ی نه‌نصاری بوو که‌ په‌یمانی به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دا، عومهر ﷺ ده‌لی: بیگومان ئوممو سه‌لیت له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌حوددا کونده‌ ناوی بۆمان ده‌هینا^(۲).

۲۳ - بابُ قَتْلِ حَمْرَةَ ﷺ

۴۰۷۲- حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمَرِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ، فَلَمَّا قَدِمْنَا حِمَصَ قَالَ لِي عُبَيْدُ اللَّهِ: هَلْ لَكَ فِي وَحْشِي نَسْأَلُهُ عَنْ قَتْلِ حَمْرَةَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. وَكَانَ وَحْشِي يَسْكُنُ حِمَصَ. فَسَأَلْنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَنَا: هُوَ ذَاكَ فِي ظِلِّ قَصْرِهِ. كَأَنَّهُ حَمِيتٌ. قَالَ: فَجِئْنَا حَتَّى وَقَفْنَا عَلَيْهِ بِسَيْرٍ، فَسَلَّمْنَا، فَرَدَّ السَّلَامَ. قَالَ: وَعُبَيْدُ اللَّهِ مُعْتَجِرٌ بِعِمَامَتِهِ،

(۱) بروه: ۲۸۸۱.

(۲) له فهرمودی (۲۸۸۱) بوخاری (تزرگی) به دورین مانا کردوه، واته کونده‌ی ناوی بۆمان دهمووری.

مَا يَرَى وَحْشِي إِلَّا عَيْنَيْهِ وَرِجْلَيْهِ، فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: يَا وَحْشِي أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: فَتَظَرَ إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: لَا وَاللَّهِ إِلَّا أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ عَدِيَّ بْنَ الْخِيَارِ تَزَوَّجَ امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا أُمُّ قَتَالٍ بِنْتُ أَبِي الْعَيْصِ، فَوَلَدَتْ لَهُ غُلَامًا مِمْكَةً، فَكُنْتُ أَسْتَرِضِعُ لَهُ، فَحَمَلْتُ ذَلِكَ الْغُلَامَ مَعَ أُمِّهِ، فَنَاقَلْتُهَا إِلَيْهَا، فَلَمَّا كُنْتُ نَظَرْتُ إِلَى قَدَمَيْكَ. قَالَ: فَكَشَفَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بِنْتُ عَدِيَّ بْنِ الْخِيَارِ بِبَدْرٍ، فَقَالَ لِي مُؤَلَّي جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ: إِنَّ قَتَلْتَ حَمْزَةَ بِعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ. قَالَ: فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ النَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ - وَعَيْنَيْنِ جَبَلٍ بِحِيَالِ أَحَدٍ، بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَادٍ - خَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ إِلَى الْقِتَالِ، فَلَمَّا اصْطَفُوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سَبَاعٌ فَقَالَ: هَلْ مِنْ مُبَارَزٍ؟ قَالَ: فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: يَا سَبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ أَتَمَارٍ مَقْطَعَةَ الْبُظُورِ، اتَّحَادُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ. قَالَ: ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ الذَّاهِبِ. قَالَ: وَكَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعُهَا فِي ثُنْتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرِكَيهِ. قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ الْعَهْدُ بِهِ، فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ مِمْكَةً، حَتَّى فَنَا فِيهَا الْإِسْلَامَ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الطَّائِفِ، فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَسُولًا، فَقِيلَ لِي: إِنَّهُ لَا يَهِيْجُ الرُّسُلَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "أَنْتَ وَحْشِي؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ". قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَغَكَ. قَالَ: "فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي؟". قَالَ: فَخَرَجْتُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ مُسْلِمَةُ الْكَذَّابُ قُلْتُ: لِأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسْلِمَةَ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ فَأَكْفِي بِهِ حَمْزَةَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ، فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. قَالَ: فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي ثَلَمَةِ جِدَارٍ، كَأَنَّهُ جَمَلَ أَوْرُقِ ثَائِرِ الرَّأْسِ. قَالَ: فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعُهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ. قَالَ: وَوَتَّبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ. قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ: فَأَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: فَقَالَتْ جَارِيَةُ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ وَآمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَتَلَهُ الْعَبْدُ الْأَسْوَدُ.

۲۴- باسی کوژرانی همهزه ﷺ

۴۰۷۲- جهعفهري كورپى عهمرى كورپى ئومهيهيه زهمرى دهلى: له گهل عوبهيدوللاى كورپى عهديه له مهدينه دمرچووين بو سهفهري، كه گهشتينه حيمص عوبهيدوللا پيى وتم: نايهيت برپينه لاي وهحشى پرسيارى لى بكهين دمبرارهى كوشتنى (شهيد كردنى) همهزه ﷺ، وتم: باشه يان بهلى با بچين، وهحشى له حيمص دادهنيشت و نيستهجي بوو، جا پرسيارمان كرد وهحشى له كوييه ؟ پيمان و ترا: نا نهوهتاني له ژير سيبهري گوشكهكهيدا دانيشتووه وهك هيزه رپون (رهمش ههلاوسا بوو)، جهعفهري وتى: رپوشينه لاي تا كه مى بهسهريهوه وهستاين و سهلاممان لى كرد نهويش وهلامى سهلامهكهمانى دايهوه، (جهعفهري) وتى: عوبهيدوللا سهروچاوى خوى به سهريپچهكهى داپوشيبوو، وهحشى جگه له چاوهكانى و پيى هيچ شويينيكي ترى نهدمبيني، نهجا عوبهيدوللا وتى: وهحشى دهمناسيت؟ وهحشى سهرمنجى دا و پاشان وتى: نهوهللا، نهوه نهبي عهدي كورپى خيار ژنيكى هينا پيى دهوترا ئومو قيتالى كچى نهبولعيص، جا له مهككه كورپكى لى بوو منيش بو كهسيك دهگهرام شيرى بداتى، نهو مندا له هه لگرت له گهل دايكيذا دامه دمست دايكى، نيسته كه تهماشاى پيى تو دهكهم ههر دهلى (پيى نهو مندا لهيه^(۱))، (جهعفهري) وتى: نيت عوبهيدوللا دم و چاوى خوى دمرخست، له پاشان وتى: ئايا پيمان ناليت شهيد كردنى همهزه ﷺ چون بوو؟ وتى: بهلى (پيتان دهلىم) همهزه توعهيمه كورپى عهديه كورپى خيارى له بهدردا كوشت، جا گهورهم جوبهيري كورپى موتيعم پيى وتم: نهگهر له حياتى مامم، همهزه بكوزى تو نازادى، جا كه

(۱) نهبو نيسحاق دهلى: له نيوان نهو رووداوه و رپوشتنى جهعفهري وعوبهيدوللا بو حيمص، پهنجا سال بوو دواى پهنجا سال وهحشى به پييمهكانيدا عوبهيدوللاى ناسيهوه.

خه لک له سالی عهینهین دا دمرچوون - عهینهین شاخیکه بهرانبهر ئو خود له نیوان نهو شاخه و ئو خوددا شیوێک ههیه - منیش له گهل خه لکه کهدا دمرچووم بو (ئو خود) بو جهنگ، جا ههردوو له شکره که ریز بوون بو جهنگ کردن، سیباع پوشته مهیدان وتی: کهس ههیه موبارمه (۱) له گهلدا بکات؟ وتی: حه مزه ی کور ی عه بدولوتته لیب ﷺ پوشته (مهیدانی) و وتی: نه ی سیباع، نه ی کور ی نومو ئه مناری قیتکه بر (۲) ! ئایا توعینادی له گهل خوا و پیغه مبهردا (ﷺ) دمکهیت و دوژمنایهتییان دمکهیت؟ پاشان په لاماری دا و کوشتی وهک دوینی رابوورد و رابوورد، (وهه حشی) وتی: له په ناگه بهردی کدا خو م مات دابوو بو حه مزه، جا کاتی لیم نزیك بویه وه نیزمه کهم بو هاویشت دام له خوار ناوکیه وه له سیبه ندمیه وه دمرچوو، وتی: ئیتر نه وه بوو حه مزه م نه دی (۳) ﷺ.

جا که خه لک گه رانه وه له (ئو خود بو مهککه) له گه ئیان گه رانه وه و له مهککه نیشته جی بووم تا ئیسلامه تی له مهککه دا بلاو بو وه و (مهککه ئازاد کرا)، له پاشان پوشتم بو تائیف، خه لک پیاوێکیان (۴) نارد بو خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ پییان وتم: که پیغه مبهردا ﷺ نیدراو ناکوژیت منیش له گه ئیاندا چووم تا پوشتمه خزمه تی پیغه مبهردا خوا ﷺ که بینیمی فهرمووی: ((تو وه حشیت؟)) وتم: به ئی، فهرمووی: ((تو حه مزمت کوشت؟)) وتم بیگومان چونت پیگه شتوو وه وا بوو، فهرمووی: ((ئایا دمتوانی پرووی خوتم لی وون بکه ی تا نه تبینم؟)) وتی: له خزمه تی هاتمه دمره وه جا که پیغه مبهردا خوا ﷺ ومفاتی کرد و موسه یله مه ی دروژن پهیدا بوو وتم: بیگومان دمرۆم بو جهنگی موسه یله مه، به لکو بیکوژم تا

(۱) موبارمه: بریتی په لهوی دوو کس به شمشیر رووبه روو یکنز ببینه وه جهنگ بکن تا په کێکیان نهوی تریان دمکوژیت.

(۲) دایکی ختمه نه ی کجانی دمه کرد.

(۳) واته مردوو شهید بوو.

(۴) پان جهند پیاوێکیان نارد وهک له. برهوانه: ارشاد الساری، ۱۱۶/۹.

دابەزاند (عومەر) دەلی: بێم گەشت کە بێغمبەر ﷺ سەرزەنشتی
 هەندێ لە ھاوسەرەکانی کردوو، بۆیە منیش پۆشتم بۆ مالی
 (ھاوسەرەکانی) وتم: یان واز دێنن لەو کارەتان (بەرانبەری) یان خوا
 نیوە دەگۆڕی بە چاکتر لە نیوە بۆ بێغمبەرەکی ﷺ (بەسەریاندا
 گەڕام) تا پۆشتمە لای ھاوسەریکی وتی بێم: ئەو عومەر مەگەر
 بێغمبەری خوا ﷺ خۆی ناتوانی نامۆزگاری خێزانەکانی بکات هەتا تۆ
 نامۆزگارییان بکەیت؟ ئەنجا خوا ئەم ئایەتیە دابەزاند: (دەنیابن ئەگەر
 نیوە تەلەق بدات پەرورەدگاری لە باتی نیوە ژنانیکی باشتەر لە نیوەی
 دەداتی مسوڵمانانی برۆاداران، نزاکارانی، تەوبەکارانی، خواپەرستانی،
 پۆژووگران، لە بێمۆژنان و کیزان).

(ئەم فەرموودەی بەم ڕێگەیش ھاتوو) ئێبنو ئەبی مریمە وتی: یەحیای کۆری ئەیوب
 بۆی گێراینەووە وتی: لە ئەنەسم ﷺ بیست گێرایەووە لە عومەرەووە ﷺ.

١٠- باب: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ البقرة

القواعد: أساسه. واحدتها: قاعدة. قلت: وقال الكسائي: الجدر. ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ﴾
 ﴿١٢٧﴾ النور: واحدتهن قاعدة. أي: بإسقاط هاء التأنيث؛ لأنها قعدت عن الحيض.

١٠- باسیک: (بیر بکه‌روهه کاتیک که ئیبراهیم و ئیسماعیل ﷺ بناغه‌کانی که‌عبه‌یان به‌رز کرده‌وه (ده‌یان وت) خودایه ئهم کرده‌وه‌یه‌مان لێ گیرا بکه به راستی هه‌ر تۆی بیسه‌ری زانا) .
(ئیمامی بوخاری ده‌لی): (القواعد): بناغه‌و بنچینه‌ی کابه. (القواعد) کۆی (قاعدة) یه. به‌لام ﴿وَالْفَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ (القواعد) له‌م نایمه‌ته کۆی (قاعدة) ه^(١)، پیتی تای پێوه نه‌بیت، که بۆ ناهرمته‌یک ده‌بیژری که بیر بووبیت و ئیتر ناگه‌وێته هه‌یزه‌وه.

٤٤٨٤- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَخْبَرَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، رَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ وَافْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟". فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَرُدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟ قَالَ: "لَوْلَا حَدَّثَانُ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ". فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: لَيْنُ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلْيَانِ الْحِجْرَ، إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يَتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(٢).

٤٤٨٤- عایشه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گیریته‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا پێی هه‌رموو: ((نایا دهمانی هۆزه‌که‌ت (قورمیش) کاتی که‌عبه‌یان دروست کرده‌وه له‌و بناغه‌ی ئیبراهیم (که‌عبه‌ی له‌سه‌ر دروست کرد) بچوکه‌تر دروستیانی کرده‌وه)) منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بۆ نایگیریته‌وه بۆ سه‌ر ئه‌و بناغه‌ی

(١) ئیمامی بوخاری ده‌موێ بایت نمو دوو وشه (القواعد) له‌ کۆکه‌دا وه‌ک یه‌کن به‌لام تاکه‌مه‌یان حیایه که مانای بناغه‌ی بووه

تای پێوه‌یه که مانای ناهرمته‌ی پیری بوو تای پێوه‌ نیه.

(٢) بره‌وانه: ١٣٦.

ئیراهیم؟ فهرمووی: ((له‌بهر ئه‌وه نه‌بوایه هۆزه‌که‌ت تازه له کوفر وازیان هیناوه و مسوڵمان بوون (ده‌مکرد)).

عه‌بدوئلا‌ی کۆری عومه‌ر ؓ ده‌لی: نه‌گه‌ر عانیشه ئه‌مه‌ی له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیستبیت وای گومان ده‌به‌م هۆی ده‌ست لی نه‌دانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ ئه‌و دوو سوچه‌ی لای حیجری ئیراهیمه‌وه‌ن ته‌نها له‌بهر ئه‌وه بووه که که‌عبه به‌ته‌واوی له‌سه‌ر ئه‌ساس و بناغه‌که‌ی ئیراهیم دروست نه‌کراوته‌وه.

II - باب: ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا﴾ البقرة

٤٤٨٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمرٍ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرءُونَ التَّوْرَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ، وَيُقَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ، وَقُولُوا ﴿ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا﴾" البقرة^(١).

II- باسیک: (بلین: ئه‌ی مسوڵمانینه) بروامان هیناوه به خوا و به‌و قورئانه‌ی که بۆ خۆمان نیراوته‌ خواره‌وه)

٤٤٨٥- ئه‌بو سه‌له‌مه له ئه‌بو ئه‌بو هورمیره‌وه ؓ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: پێشتر نامه‌داره‌کان (جووه‌کان) ته‌وراتیان به‌عیبری^(٢) ده‌خوینده‌وه و به‌ عه‌رمیی رافه‌یان ده‌کرد بۆ مسوڵمانان ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((باوهر به‌نامه‌داره‌کان مه‌که‌ن و به‌درۆشیان مه‌خه‌نه‌وه^(٣) (به‌لکو) بلین: (مسوڵمانان) بروامان هیناوه به‌خوا و به‌و قورئانه‌ی که‌نیردراوته‌ خواره‌وه بۆ ئیمه)). تاکۆتایی ئایه‌ته‌که.

(١) پروانه: ٧٣٦٢، ٧٥٤٢.

(٢) که زمانی جووه‌کانه.

(٣) به‌ ناراستیان مه‌زانن جا به‌ درۆزیان ده‌منین.

١٢ - بَابُ: ﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْنَاهُمْ عَنْ قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِمْ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ

وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١١٢﴾﴾ البقرة

٤٤٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، سَمِعَ زُهَيْرًا، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا - أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا - وَكَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ تَكُونَ قِبَلَتُهُ قِبَلَ الْبَيْتِ، وَإِنَّهُ صَلَّى - أَوْ صَلَّاهَا - صَلَاةَ الْعَصْرِ، وَصَلَّى مَعَهُ قَوْمٌ، فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ صَلَّى مَعَهُ، فَمَرَّ عَلَى أَهْلِ الْمَسْجِدِ وَهُمْ رَاكِعُونَ قَالَ: أَشْهَدُ بِاللَّهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قِبَلَ مَكَّةَ. فَدَارُوا كَمَا هُمْ قِبَلَ الْبَيْتِ، وَكَانَ الَّذِي مَاتَ عَلَى الْقِبْلَةِ قَبْلَ أَنْ تُحَوَّلَ قِبَلَ الْبَيْتِ رَجَالٌ قُتِلُوا، لَمْ نَذِرْ مَا نَقُولُ فِيهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عَمَلَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿١١٢﴾﴾ البقرة^(١).

١٢- باسیک: (هه‌ندێ نه‌زان و بێ ئاوازه له‌ خه‌ڵک ده‌لێن
چی مسوولمانه‌کانی وه‌رگێرا له‌و ڕووگه‌یان که جاران
له‌ سه‌ری بوون، بێ ئۆژه‌ه‌لات و ڕۆژئاوا هی خوایه‌ کێی
بوێ رێنمونی ده‌کات بۆ رێبازی راست)

٤٤٨٦- نه‌بو ئیسحاق له‌ به‌رائه‌وه‌ ؓ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شانزده‌ مانگ یان هه‌فته‌ مانگ ڕوو به‌ به‌یتولقدیس نوێژی کرد به‌ ئام‌ هه‌زی ده‌کرد ڕوگه‌که‌ی ڕوو به‌ که‌عبه‌ بێت، وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ یه‌که‌م نوێژی کرد- نه‌و نوێزه‌ی کردی نوێژی- عه‌سر بوو، که‌سانیکیش له‌گه‌ئیدا نوێژیان کرد^(٢)، نه‌جا بیاویک له‌وانه‌ی نوێژی (عه‌سری) کرد له‌ خزمه‌تیدا له‌ مزگه‌وت ده‌رچوو به‌ لای خه‌ڵکی

(١) ٤٠.

(٢) بۆ یه‌که‌سجار ڕوو به‌ که‌عبه‌ی به‌روژ

مزگه‌وتیکدا تیپه‌ری نوێزبان ده‌کرد وتی: شایه‌تی ئه‌ده‌م به‌ خوا به‌راستی دلتیابن من له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نوێزم کرد پروو به‌مه‌که‌که، ئیتر ئه‌وانیش (نوێزگه‌رمکان) له‌شوینی خویاندا پروو به‌به‌یت (که‌عه‌به‌ نوێزگه‌میان ته‌واو کرد) جا ئه‌وه‌ی مردبوو پیش ئه‌وه‌ی پرووکه‌که‌ بگۆریت یان که‌سانیک که‌ کوژرابوون پروو یان له‌پرووکه‌ی پیشوو (به‌یتولقدیس) کردبوو نه‌مانده‌زانی دهرباره‌یان چی بلین ئیتر خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌تیه‌ دابه‌زاند: (خوای گه‌وره‌ هه‌رگیز بپروا و نوێزگه‌کانی جارن) تانی به‌ زایه‌ نه‌داوه‌ به‌راستی خوا له‌گه‌ل خه‌لکی دا دلتسوزی میهربانه‌).

١٣- بابُ قوله تعالى: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾ البقرة

٤٤٨٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ وَأَبُو أُسَامَةَ -وَاللَّفْظُ لِحَرِيرٍ- عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، وَقَالَ أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبُّ. فَيَقُولُ: هَلْ بَلَغْتَ؟ فَيَقُولُ نَعَمْ. فَيَقَالُ لِأُمَّتِهِ: هَلْ بَلَغَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ" ﴿وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾

البقرة، فَذَلِكَ قَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾ البقرة. وَالْوَسَطُ: الْعَدْلُ^(١).

١٣- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (ههروه‌ها ئیوه‌مان کرد به گه‌لیکی میان‌په‌و (ی هه‌لبزارده) تا بنه چاودێر به‌سەر خه‌لکه‌وه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ چاودێر بیت به‌سەر ئیوه‌وه)

٤٤٨٧- ئەبو سه‌عیدی خودری ؓ وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((له‌ پوژی دواییدا نوح ﷺ بانگ ده‌کری، نووحیش ده‌لی: ئەی په‌رومردگار ئاماده‌م سه‌رم له‌ رێته، په‌رومردگاریش ده‌فەرمووی: ئایا په‌یامه‌که‌ت راگه‌یاندا (به‌گه‌له‌که‌ت) ؟ ئەویش ده‌لی: به‌لی ئه‌نجا به‌ گه‌له‌که‌ی ده‌وتری: ئایا پێی راگه‌یاندا ؟ گه‌له‌که‌شی ده‌لین: هیچ ئاگادار که‌روه‌یه‌که‌مان بۆ نه‌هاتوه‌ خوا ده‌فەرمووی: (به‌نوح): کێ شایه‌تیت بۆ ده‌دا (که‌په‌یامت پێی راگه‌یاندا) ؟ نووحیش ده‌لی: موحه‌مه‌د و ئومه‌مه‌ته‌که‌ی (شایه‌تیم بۆده‌دا) ئەوسا شایه‌تی بۆ ده‌دا که‌ بیگومان په‌یامه‌که‌ی پێی راگه‌یاندا، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌سەر ئیوه‌وه‌ ده‌بیت به‌ شایه‌ت ئەم مانا و مه‌به‌ستی ئەم ئایه‌ته‌یه‌ (هه‌روه‌ها ئیوه‌مان کرد به‌ گه‌لیکی میان‌په‌و (ی هه‌لبزارده) تا بنه چاودێر به‌سەر خه‌لکه‌وه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ چاودێر بیت به‌سەر ئیوه‌وه‌) ووشه‌ی (الْوَسْطُ) واته‌: میان‌په‌و (یان هه‌لبزارده).

١٤ - بابُ قولِهِ: ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ

يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عِبْرَتَكُمْ

إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَءَوْفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٣﴾ البقرة

٤٤٨٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؓ بَيْنَا النَّاسُ يُصَلُّونَ الصُّبْحَ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ إِذْ جَاءَ جَاءَ فَقَالَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قُرْآنًا أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. فَتَوَجَّهُوا إِلَى الْكُعْبَةِ^(١).

١٤- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (ئەو رووگه‌یه‌ی که جاران
له‌سەری بووی نەمان گێرا به‌ رووگه‌و له‌ پاشان گۆریمان به
که‌عبه‌ ته‌نها بۆ ئەوه‌ی دەرکه‌وێت کێ شوێن پیغه‌مبەر ﷺ
ده‌که‌وێت و جیا ده‌بیته‌وه‌ له‌وانه‌ی که‌ پاشگەز ده‌بنه‌وه‌ وه
به‌راستی (ئەم گۆرینه‌) کاریکی زۆر گه‌وره‌ و گران بوو
مه‌گەر لای ئەوانه‌ی که‌ خوا رینمونی کردوون وه‌ خوا
گه‌وره‌ بپروا (و نوێژه‌کانی جاران) تانی به‌زایه‌ نه‌داوه
به‌راستی خوا له‌گه‌ڵ خه‌لکی دڵسۆزی میهرbane‌)

٤٤٨٨- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌ڵێ: له‌ کاتی‌که‌دا خه‌لکی له‌مزگه‌وتی قوبا نوێزی
به‌یانیان ده‌کرد له‌ناکاو که‌سێک هات و وتی: خوا قورنانی بۆ پیغه‌مبەر ﷺ
دابەزاند^(١) که‌ ڕوو له‌ که‌عبه‌ بکات (له‌نوێژ کردنیدا) که‌واته‌ ئیوه‌ش ڕووی
تیبکه‌ن، ئیتر ئەوانیش ڕوویان له‌ که‌عبه‌ کرد.

١٥ - باب: ﴿قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِفَعْلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾ البقرة
٤٤٨٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: لَمْ يَبْقَ مِمَّنْ صَلَّى الْقِبْلَتَيْنِ غَيْرِي.

(١) که‌ نا‌هتی، ﴿قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ﴾ البقرة.

١٥- باسیک: (بهراستی ئیمه گهرانی پروو خسارت پروو به ئاسمان ده‌بینین ده‌ی سویند به خوا پرووت ده‌که‌ینه پروو گه‌یه‌ک که په‌سندت بئ ئیتر پرووت وهرچه‌رخینه به‌ره‌و لای که‌عه (مسجد الحرام) ئیوه‌ش ئه‌ی مسو‌لمانان له‌ هه‌ر لایه‌ک بوون (له‌ نو‌یژدا) پرووتان بکه‌نه ئه‌وه‌یوه (مسجد الحرام) به‌راستی ئه‌وانه‌ی په‌راویان پئ دراوه‌ چاک ئه‌زانن که ئه‌مه شتیکی راسته‌ له‌ په‌روه‌ردگاریانه‌وه وه‌ خوا بئ ئاگا نیه‌ له‌وه‌ی که ده‌یکه‌ن)

٤٤٨٩- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: جگه‌ له‌من له‌وانه‌ی که نو‌یژیان پروو به‌هه‌ردوو پرووگه‌که‌ کردوو که‌س نه‌ماوه‌.

١٦- باب: ﴿ وَلَئِنْ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِيلَتَكَ ﴾ ﴿١١٥﴾ البقرة،

إلى قوله: ﴿ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ ﴿١١٥﴾ البقرة

٤٤٩٠- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ بَيْنَمَا النَّاسُ فِي الصُّبْحِ بِقُبَاءٍ جَاءَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قُرْآنٌ، وَأَمَرَ أَنْ يَسْتَقْبَلَ الْكَعْبَةَ أَلَّا فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَكَانَ وَجْهُ النَّاسِ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَارُوا بِوُجُوهِهِمْ إِلَى الْكَعْبَةِ^(١).

١٦- باسیک: (سویند بیت ئەگەر هەرچی به‌لگه و نیشانه ههیه بیهێنیتهوه بۆ ئەم خاوهن نامانه دواى رووگه‌ی توۆ ناکه‌ون) تا ده‌گاته ئەم فهرمایشته: (به‌راستی ئەوکاته توۆ له سته‌مکاران ده‌بیت)

٤٤٩٠- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لی: له کاتی‌کدا خه‌لکی (له‌مزگه‌وتی) قوبادا له نوێزی به‌یانیدا بووون بپاوی‌ک هات بۆلایان وتی: بێگومان ئەمشه‌و پیغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم قورئانی بۆدابه‌زێنراوه‌و فهرمانی پێکراوه که روو بکاته که‌عبه‌ دمه‌سا ئیومه‌ش رووی تیبه‌که‌ن، جا خه‌لکه‌که‌ روویان له‌شام (به‌یتوله‌قدیس) بوو جاروویان وهرچه‌رخان روویان کرده که‌عبه‌.

١٧ — باب: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ

وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (١٦) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ ﴿البقرة

٤٤٩١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَيْنَا النَّاسُ بِقُبَاءٍ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قُرْآنٌ، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبِلُوهَا. وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ^(١).

١٧- باسیک: (ئەوانەمی پهراومان پت داوون
پیغەمبەر ﷺ دەناسن وەک چۆن کورانی خویان
دەناسن بێگومان کۆمەڵیک لەوان ئەو راستی یە
دەشارنەو لە کاتییدا ئەوان دەزانن (موحەممەد ﷺ
پیغەمبەرە) راست ئەوەیە (کە بۆت هاتوو) لە
پەرورەدگارت کەواتە لە گومانداران مەبە).

٤٤٩١- ئیبنو عومەر (رضی اللہ عنہما) دەلی: لەکاتییدا خەلکی لە (مزگەوتی) قوبادا نوێزی بهیانیان دەکرد لە ناکاو کەسێک هات بۆلایان و وتی: بێگومان ئەمشەو پیغەمبەری خوا ﷺ قورئانی بۆدابهزینراوە و هەرمانی پیکراوە کە ڕوو بکاتە کەعبە (لەنوێژدا) کەواتە ئێوەش ڕووی تێبکەن ئەوانیش ڕوویان لە شام^(١) بوو بۆیە ڕوویان وەرگێرا بەرەو کەعبە.

١٨- باب: ﴿وَلِكُلِّ وَجْهٍ مِّن مَّوَلِيَّاهُ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ

جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨﴾ البقرة

٤٤٩٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ (رضي الله عنه) قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ - أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ - شَهْرًا، ثُمَّ صَرَفَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ^(٢).

(١) واتە، بەیتولەهەدیس.

(٢) ڕوانە: ٤٠.

**١٨- باسیک: (وه ههموو گهلیک رووگهیهکی ههیه پرووی
تت دهکات دهی دهست پیشکهری بکهن له کرداره
چاکهکاندا له ههرکوئ بن خودا ههموتان کوودهکاته به
راستی خوا به دهسهلاته بهسهر ههموو شتییدا)**

٤٤٩٢- بهرا ﷺ دهلی: له گهل پیغه مبهردا ﷺ سازده مانگ یان حهفده - مانگ
پروو به بهیتوله قهیس نوێژمان کردله پاشان (خوا) پرووی وهرچهرخان پروو به
کهعبه (که پرووگهی مسولمانانه).

١٩ — باب: ﴿ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ

رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٩﴾ ﴾ البقرة

شَطْرُهُ: تَلْقَاؤُهُ.

٤٤٩٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ
ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ بَيْنَا النَّاسُ فِي الصُّبْحِ بِقُبَاءٍ إِذْ جَاءَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ: أَنْزَلَ اللَّيْلَةَ قُرْآنًا، فَأَمَرَ أَنْ يَسْتَقْبَلَ
الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَاسْتَدَارُوا كَهَيْئَتِهِمْ، فَتَوَجَّهُوا إِلَى الْكُعْبَةِ وَكَانَ وَجْهُ النَّاسِ إِلَى الشَّامِ^(١).

**١٩- باسیک: (له ههر کوئ چووێته دهرهوه (بهسهفهه) پرووت
وهربگێره بو لای کهعبهی پیروژ وه ئهم پرووکردنهت راسته وه له
پهروهردگارت ههیه وه خوا بئ ئاگا نی یه لهوهی که دهیکهن)
(شَطْرُهُ): پروو بهنهو یان روهو لای ئهوه.**

٤٤٩٣- ئیبنو عومهر ﷺ دهلی: له کاتییدا خه لکی له نوێژی بهیانیدا بوون له
(مزگهوتی) قوبادا لهپر بیاویک هات بولایان و وتی: ئهمشه وهورنان

دابەزێنراوه (بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) و فه‌رمانی پێکراوه که روو له که‌عه به بکات
جا ئیوه‌ش روو بکه‌نه که‌عه. ئیتر ئه‌وانیش هه‌ر به‌و شیوه‌ی خوێان سوپانه‌وه‌و
روویان له که‌عه کرد که‌پێشتر (له نوێژه‌که‌یاندا) خه‌لکه‌که‌ روویان له‌شام
(به‌یتوله‌قدیس) بوو.

٢٠ - باب: ﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا

وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ إِنَّهَا لَيَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ

وَأَخْشَوْنِي وَلَا تَمِمْ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ البقرة

٤٤٩٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَيْنَمَا النَّاسُ فِي
صَلَاةِ الصُّبْحِ بُقْبَاءٍ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ
الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ، فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْقِبْلَةِ^(١).

٢٠- باسیک: (له هه‌ر کوێ چوێته ده‌ری (له کاتی نوێژکردندا) رووت

وه‌ر بگێره‌ بۆ لای که‌عه‌ی پێرۆز وه‌ ئیوه‌ش (ئه‌ی مسوڵمانینه‌) له

هه‌ر کوێ بوون روو وه‌رگێرن بۆ لای ئه‌و مزگه‌وته‌ تا بیانوی

خه‌لکتان نه‌یه‌ته‌ سه‌ر مه‌گه‌ر سته‌م کاره‌کانیان جا لیان مه‌ترسن و

له‌ من بترسن بۆ ئه‌وه‌ی به‌خششی خۆمتان به‌ ته‌واوی به‌سه‌ردا

پێژم وه‌ به‌لکو رێبازی راست بگرن)

٤٤٩٤- ئیبنو عومه‌ر ؓ ده‌لی: له کاتی‌کدا خه‌لکی له (مزگه‌وتی) هوبادا له‌نوێژی
به‌یانی دا بوون، له‌ناکاو که‌سیک هات بۆلایان و وتی: بێگومان ئه‌مه‌شو

پېغه مبهري خوا ﷺ قورناني بو دابه زینراوه ومدلنیا بن کهفه رمانی پیکراوه که روو له که عبه کات (له نویژدا) که واته نیو هس رووی بکه نه که عبه، نه وانیس روویان له شام^(١) بوو بویه روویان و مرگپرا به ره و که عبه.

٢١- **بابُ قَوْلِهِ:** ﴿إِنَّ الصَّفَاَ وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَارِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ أَلْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا

جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ البقرة

شَعَائِرُ: عَلَامَاتُ، وَاحِدَتُهَا: شَعِيرَةٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الصَّفْوَانُ الْحَجَرُ. وَيُقَالُ الْحِجَارَةُ الْمُلْسُ الَّتِي لَا تُنْبِتُ شَيْئًا، وَالْوَحْدَةُ: صَفْوَانَةٌ مِمَّا مَعْنَى الصَّفَا، وَالصَّفَا لِلْجَمْعِ.

٢١-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (به راستی صه فا و مهر وه له دروشمه کانی (دینی) خوان جا ههر که سیک هه جی مائی خواي کرد یا عه مره ی کرد هیچ تاوانی ناگات که ته وافی ئەو دوانهش بکات وه ههر که سیک به ئاره زووی خۆی چاکه یه کی کرد ئەوه بیگومان خودا سوپاسگوزاریکی زانایه)

(شَعَائِرُ): نیشان و دروشمه کان ئەو وشه (شعائر) کۆیه تاکه که ی (شَعِيرَةٌ) ه واته: دروشم و نیشانه ئیبنو عه بباس ﷺ ده لێ: (الصَّفْوَانُ): به مانای بهرده، و دهوتریت: بهردی سافه که هیچی لێ نارویت تاکه که ی: (صَفْوَانَةٌ) ه که به مانای (الصَّفَا) یه واته: تاویره بهردی گهوره، وشه ی (الصَّفَا) بو هه مووی به کار دیت تاک و کۆ... هتد.

(١) واته، بهیتوله هیس

٤٤٩٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السَّنِّ: أَرَأَيْتِ قَوْلَ اللَّهِ ﷻ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ ﴿١٥٨﴾ البقرة، فَمَا أَرَى عَلَى أَحَدٍ شَيْئًا أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: كَلَّا لَوْ كَانَتْ كَمَا تَقُولُ كَانَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا، إِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي الْأَنْصَارِ، كَانُوا يُهْلُونَ لِمَنَاةَ، وَكَانَتْ مَنَاةَ حَذْوً قُدَيْدٍ، وَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ﴾ ﴿١٥٨﴾ البقرة^(١).

٤٤٩٥- هیشامی کوردی عورو له باوکیه‌وه گێرایه‌وه که وتی: لهو پۆزگارمدا ته‌مه‌نم که‌م بوو به‌ عایشه‌ی ﷺ هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌رم ﷺ وت: مانای ئەم فه‌رمایشته‌ی خوام ﷺ پی بلی: (بیگومان صه‌فاو مه‌روه له دروشمه‌کانی دینی خوان جا هه‌ر که‌سی حه‌جی مائی خوا یا‌عوومه‌ری کرد هیج خراپه‌و تاوانی ناگات که‌ هاتوو‌چۆو سه‌عی نیوان صه‌فا و مه‌روه بکات) به‌م جو‌رمیه‌؟ ئەوه‌ وا بو‌ی ده‌ج‌م هیج که‌سیک گونا‌هی ناگات که‌ ته‌وافیان نه‌کات^(٢).

عایشه‌ش ﷺ وتی: نه‌خیر وانیه‌ ئەگه‌ر به‌و جو‌ره‌ بوايه‌ که‌تۆ ده‌لتیته‌، نایه‌ته‌که‌ ناوا دمبوو ئەیفه‌رموو: هیج گونا‌هی ناگات که‌ ته‌وافیان نه‌کات، به‌لام ئەم نایه‌ته‌ دمه‌ربه‌ری ئەنصاریه‌کان دابه‌زی (پیش ئەوه‌ی موس‌لمان ببن) ئی‌حرامی حه‌جیان به‌ناوی مه‌ناته‌وه‌ دمبه‌ست^(٣) وه‌مه‌نات به‌رانبه‌ری قوده‌میده‌

(١) بروانه: ١٦٤٣.

(٢) واته، مانای نایه‌ته‌که‌ به‌م شی‌ومه‌ی لی دیت: نتموافیان نتمواف نه‌کردنیان گونا‌ه‌ نیه‌.

(٣) معنات، ناوی بته‌ په‌رس‌تره‌وه‌کی هۆزی هوزیل بوو به‌لام وشمی (طاغیه) موس‌لمانان لیان نابوو نه‌گه‌رنا پیش نی‌سلام ناوی

معنات بوو، (طاغیه) ش واته: سه‌رکه‌ش.

بوو، وه‌خو‌یان له هاتوو‌چۆ‌ی صه‌فاو مه‌روه دمباراست تا گونا‌ه‌بار نه‌بن جا که
 ئایینی ئیسلام هات (مسو‌لمان بوون) پرس‌یاری نه‌ومیان له پێ‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ
 کردوبه‌و هۆ‌یه‌وه خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زانده: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ ۖ﴾ البقرة

٤٤٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ
 ﷺ عَنِ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَقَالَ: كُنَّا نَرَى أَنَّهُمَا مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ أَمْسَكْنَا عَنْهُمَا،
 فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ ۖ﴾ البقرة، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا﴾ البقرة

٤٤٩٦- عاصمی کۆ‌ری سوله‌یمان ده‌لی: پرس‌یارم کرد له نه‌نه‌سی کۆ‌ری مالیک ﷺ دهر
 باره‌ی (هاتوو‌چۆ‌ی) صه‌فاو مه‌روه، نه‌نه‌س‌یش وتی: ئی‌مه گومانمان وا بوو ئه‌و دوانه
 (صه‌فاو مه‌روه) له کاره‌کانی (به‌نده‌یه‌تی) سه‌رده‌می نه‌فام‌یین جاکه ئیسلام هات ئی‌مه
 نه‌نجامان نه‌ده‌دان ئه‌وجا خو‌ای به‌رز و بێ‌ند ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زان (بێ‌گومان) هاتوو
 چۆ‌ی) صه‌فاو مه‌روه تا ده‌گاته: (که ته‌وافی ئه‌و دوانه بکات).

٢٢ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا﴾ البقرة

أَضْدَادًا، وَاحِدَهَا نِدٌّ.

٤٤٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ
 النَّبِيُّ ﷺ كَلِمَةً وَقُلْتُ أُخْرَى، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ
 النَّارَ". وَقُلْتُ أَنَا: مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ^(١).

٢٢- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (وه‌که‌سانی وا‌هه‌یه له‌ خه‌لکی که‌ هاوبه‌ش زۆر بو‌ خوا په‌یدا ده‌که‌ن)

(أَصْدَادًا) کۆیه‌ تاکه‌که‌ی: (نَدُّ) واته‌: هاوتا وهاوشیوه‌ و هاوجه‌شن.

٤٤٩٧- شەقیق ده‌گیرپه‌ته‌وه‌ له‌ عەبدوللاوه‌ ﷺ ده‌لی: بێغه‌مبه‌ر ﷺ وته‌که‌ی فەرموو منیش وته‌یه‌کی ترم ووت، بێغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: ((هه‌رکه‌سیک بمرئ و جگه‌ له‌ خوا هاوبه‌شیکی تر بپه‌رستی ده‌چیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌)) منیش وته‌: هه‌رکه‌س مردو جگه‌ له‌ خوا هاوبه‌شی تری نه‌په‌رست ده‌چیته‌ به‌هه‌شته‌وه‌.

٢٣ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ﴾ (١٧٨)

البقرة، إِلَى قَوْلِهِ ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٧٨) البقرة

﴿عَفَى﴾ (١٧٨) البقرة: تَرْك.

٢٣- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (ئەم ئەو که‌سانه‌ی که‌ بروتان هه‌ناوه‌ تۆله‌ سه‌ندن له‌ کوژراواندا پێویست کراوه‌ له‌ سه‌رتان (به‌ یه‌کسانی) ئازاد به‌ ئازاد) تا ده‌گاته‌ (سزای سه‌خت و به‌ ئازار)

﴿عَفَى﴾: وازی لی هه‌نرا، ده‌ستی لی هه‌لگیرا.

٤٤٩٨- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْقِصَاصُ، وَلَمْ تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَّةُ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَذِهِ الْأُمَّةِ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى﴾

فَمَنْ عَفَى لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ ﴿١٧٨﴾ البقرة. قَالَ عَفُو: أَنْ يَقْبَلَ الدِّيَّةَ فِي الْعَمْدِ: ﴿فَأَبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاكَ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. يَتَّبِعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيُؤَدِّي بِإِحْسَانٍ، ﴿ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ﴿فَمَنْ أَعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. قَتَلَ بَعْدَ قَبُولِ الدِّيَّةِ ^(١).

٤٤٩٨- ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: له رابردوودا له ناو نه‌وه‌ی ئیسرائیلدا تۆله سه‌ندن هه‌بوو، وه خوین دان له ناویاندا نه‌بوو، ئه‌نجا خ‌وای گه‌وره به‌و گه‌له‌ی فه‌رموو: (تۆله سه‌ندن له کوژراواندا (به‌یه‌کسانی) له‌سه‌رتان پ‌ی‌ویست کراوه ئازاد به‌ ئازاد و به‌نده به‌ به‌نده و ژن به‌ ژن (میینه به‌میینه) ئینجا هه‌رکه‌سیک به‌خ‌شرا له لایه‌ن برایه‌کی دینی‌ه‌وه به‌ به‌شیک (له خوینه‌که) به‌خ‌شین ئه‌وه له کوشتنی به‌ ئه‌نقه‌ست به‌ خوین رازی بیت نه‌بی (خ‌زمه‌کانی) به‌ باشی په‌یره‌وی بکه‌ن (بکوژیش) به‌ چاکی خوینه‌که بدات خ‌اوه‌ن خوین به‌ باشی ره‌فتار بکه‌ن (بکوژیش) به‌ چاکی خوینه‌که‌ی بدات (ئه‌مه سوک کردنه له په‌روم‌ر‌دگارتانه‌وه‌و میهر‌بان‌ی یه) له‌و بریارانه له‌سه‌ر که‌سانی پ‌یش ئی‌وه پ‌ی‌ویست کرا بوو (ئینجا هه‌رکه‌سیک د‌وای ئه‌مه ده‌ست در‌یزی کرد ئه‌وه سزای به‌سو‌ی بو‌هه‌یه) بریتیه له‌وه‌ی د‌وای رازی‌بون به‌ و‌مرگرتنی خوین بکوژه‌که‌ی بکوژیته‌وه (ئه‌وه سزای به‌سو‌ی بو‌هه‌یه).

٤٤٩٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ" ^(٢).

٤٤٩٩- حومه‌ید ده‌لی: ئه‌نه‌س ؓ بو‌ی گ‌یراینه‌وه له‌پ‌ی‌غه‌مبه‌رم‌وه ؓ فه‌رم‌و‌ی: ((بریار‌ی قورنانه‌که‌ی خوا تۆله سه‌ندنه‌ومیه)).

(١) پروانه: ٦٨٨١.

(٢) پروانه: ٣٧٠٣.

٤٥٠٠- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَيْرٍ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بَكْرِ السَّهْمِيَّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ الرُّبَيْعَ عَمَّتُهُ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ فَطَلَبُوا إِلَيْهَا الْعَفْوَ فَأَبَوْا فَعَرَضُوا الْأَرْضَ فَأَبَوْا فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَبَوْا إِلَّا الْقِصَاصَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيْعِ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ قَرَضِي الْقَوْمُ فَعَفَوْا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَكْذَبَهُ)) (١).

٤٥٠٠- حومه‌ید له ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گیرێته‌وه‌ وتی: که‌ ڕوبه‌ییعی پۆری دانیکی پێشه‌وه‌ی کچیکی شکاند (خزمانی ڕوبه‌ییع) داوای لی‌ خو‌شبو‌نیان له‌کچه‌که‌ کرد به‌لام که‌س و کاری رازی نه‌بوون، ئه‌نجا پێشنیاری بژاردنیان کرد به‌لام نه‌وان رزای نه‌بوون ئه‌وسا ڕۆشته‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و به‌ جگه‌ له‌ تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ رازی نه‌بوون، بۆیه‌ پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمانی کرد به‌تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ ئه‌نجا ئه‌نه‌س گو‌ری نه‌زر وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ئایا ددانی پێشه‌وه‌ی ڕوبه‌ییع ده‌شکێنری؟ ناسویند به‌ وزاته‌ی تو‌ی به‌ هه‌ق ناردوو‌ه دانی ناشکێنریت، ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌ی ئه‌نه‌س برپاری قورئانه‌که‌ی خوا تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌یه‌)) ئه‌وسا که‌س و کاری کچه‌که‌ رازی بوون (له‌روبه‌ییع) و لی‌ خو‌ش بوون جاپێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((له‌ناو به‌نده‌کانی خوا که‌سی وا هه‌یه‌ سویند بخوات له‌سه‌ر خودا (که‌ ده‌بی‌ کاریکی بۆ بکات) خوا سوینده‌که‌ی ناخات))،

٢٤- بابُ قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ

عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لِمَلَّكُمْ تَنَفُّونَ ﴿١٨٣﴾ البقرة

٤٥٠١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُثَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: كَانَ عَاشُورَاءَ يَصُومُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ قَالَ: "مَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ"^(١).

٢٤- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (ئەى ئەوانەى كە بپرواتان هێناوه رۆژووتان لەسەر نوسراوه هەر وهك نوسرابوو لەسەر ئەوانەى له پيش ئیوهدا بوون تا پارێزكارى بكهن)

٤٥٠١ - ثيبنو عومەر رضي الله عنهما دهلي: خهلكى سهردهمى نهفامى (پيش نيسلام) رۆزى دميهمى مانگى موچهپرهم بهرپۆزوو دهبوون، جا كه رۆزى مانگى رهمهزان دابهزى (وپيوست بوو)، پيغهمبر ﷺ فهرمووى: ((كى ويستى (دميهمى موچهپرهم) بهرپۆزوو بيت كيش ويستى بهرپۆزوو نهبيت)).

٤٥٠٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها: كَانَ عَاشُورَاءَ يُصَامُ قَبْلَ رَمَضَانَ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ قَالَ: "مَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ"^(٢).

٤٥٠٢ - عايشه رضي الله عنها دهلي: پيش (فهريبووني) رهمهزان رۆژووى دميهمى مانگى موچهپرهم دهگير، بهلام كه رۆزى مانگى رهمهزان دابهزى (وپيوست بوو)، (پيغهمبر ﷺ) فهرمووى: ((كى ويستى دميهمى موچهپرهم بهرپۆزوو بيت كيش ويستى بهرپۆزوو نهبيت)).

(١) بپروانه: ١٨٩٣.

(٢) بپروانه: ١٥٩٣.

٤٥٠٣ - حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْهِ الْأَشْعَثُ وَهُوَ يَطْعَمُ فَقَالَ: الْيَوْمُ عَاشُورَاءُ! فَقَالَ: كَانَ يُصَامُ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ رَمَضَانُ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ تَرَكَ، فَأَذِنُ فَكُلْتُ.

٤٥٠٣ - عه‌لقمه‌ له عه‌بدوللا (ی کوری مه‌سعوودمه‌) ﷺ ده‌گیرته‌وه که نه‌شعه‌س چوو بۆلای له‌وکاته‌دا عه‌بدوللا خواردنی ده‌خوارد نه‌شعه‌س وتی: نه‌مپۆ پۆژی دمی‌می موچه‌په‌مه‌ (چۆن به‌پۆزوو نیت)؟ عه‌بدوللاش وتی: جاران پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م ده‌گیرا پێش نه‌وه‌ی پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (وپیویست بێت)، جا که پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م) وازی لی هینرا، که‌واته‌ نزیک به‌ره‌وه‌و خواردن بخۆ.

٤٥٠٤ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ كَانَ رَمَضَانُ الْقَرِيبَةَ، وَتَرَكَ عَاشُورَاءَ، فَكَانَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ^(١).

٤٥٠٤ - عایشه ﷺ ده‌لی: هورمیشیه‌کان له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا پۆژی دمی‌می موچه‌په‌م به‌پۆزوو ده‌بوون، بیغه‌مبه‌ریش ﷺ نه‌و پۆزووه‌ی ده‌گرت، نه‌نجا کاتی هاته‌ مه‌دینه‌ش (دمی‌می موچه‌په‌م) به‌پۆزوو ده‌بوو فه‌رمانیشی کرد به‌ گرتنی نه‌و پۆژه، نه‌نجا کاتی پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (وپیویست بوو) پۆزووی په‌مه‌زان فه‌رز بوو، پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م وازی لی هینرا، نیت نه‌وه‌ی بیویستیه‌ به‌پۆزوو ده‌بوو له‌ (دمی‌می موچه‌په‌مدا)، نه‌وه‌شی بیویستیه‌ به‌پۆزوو نه‌ده‌بوو.

٢٥ - **بابُ قَوْلِهِ:** ﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ. وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾﴾ **البقرة،**

وَقَالَ عَطَاءٌ: يُفْطِرُ مِنَ الْمَرَضِ كُلِّهِ كَمَا قَالَ اللَّهُ. وَقَالَ الْحَسَنُ، وَإِبْرَاهِيمُ: فِي الْمَرَضِ وَالْحَامِلِ إِذَا خَافَتْ عَلَى أَنْفُسِهِمَا أَوْ وَلَدِهِمَا؛ تُفْطِرَانِ ثُمَّ تَقْضِيَانِ. وَأَمَّا الشَّيْخُ الْكَبِيرُ إِذَا لَمْ يُطِيقِ الصَّيَامَ؛ فَقَدْ أَطْعَمَ أَنْسَ بَعْدَ مَا كَبَرَ عَامًا أَوْ عَامَيْنِ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِينًا خُبْزًا وَلَحْمًا وَأَفْطَرَ. قِرَاءَةُ الْعَامَّةِ: ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ **البقرة،** وَهُوَ أَكْثَرُ.

٢٥ - **باسی ئەم فەرمايشتهی خوا (پۆژووتان لەسەر دانرا) بۆ**
چەند رۆژیک جا هەرکەسێک لە ئێوە نەخۆش یان لەسەفەردا
بوو (و بەرپۆژوو نەبوو) ئەو پێویستە بە ئەندازەى ئەو
رۆژانەى (بەرپۆژوو نەبوو) بیکرێتەو لە رۆژانی تردا وە
پێویستە لەسەر ئەوانەى کە زۆر بە ناپەچەتێ ئەتوانن
بەرپۆژوو بن (و بەرپۆژوو نابن) بریتى (یان لەسەرە) کە خۆراکى
هەژاریکە ئێنجا هەرکەسێک زۆرتر بریتى بدات ئەو بەشتەرەبۆى
وە ئەگەر بەرپۆژوو بن بۆ خۆتان بەشتەر ئەگەر بزانن (

عەتا دەلى: لە هەموو نەخۆشیەکدا پۆژوو دەسکێنرێ و ناگیرێ وەکو خۆای
 گەورە لە قورئاندا فەرموویەتى.

حەسەن (ی بەصرى) و ئیبراھیم (ی نەخەع) دەبارەى ئافەرتى شیردەر
 و ئافەرتى دووگیان دەلێن: ئەگەر ترسیان لە خۆیان یان لە منداڵەکەیان^(١) هەبوو

(١) واتە، پۆژوو گرتەمەیان زبانی گەياند بە خودى خۆیان یان منداڵە شیرە خۆرمکە و منداڵەکەى ناوسکى دوو گیانمکە.

(ئه‌گهر به‌پۆژوو بوون) پۆژوو نه‌گرن و پاشان بیگێرپنه‌وه. به‌لام پیری به‌ته‌مه‌ن و به‌سالاچوو ئه‌گهر نه‌یتوانی به‌پۆژوو بیت (به‌ پۆژوونه‌بیت بریتیه‌که‌ی بدات)، بیگومان ئه‌نه‌س ﷺ دواى ئه‌وه چویه ته‌مه‌نه‌وه سالتى یان دوو سال له‌به‌ری هه‌ر پۆژی خواردنی ده‌دایه هه‌زارىك كه نان و گوشت بوو، ئیتر به‌پۆژوو نه‌ده‌بوو. تیکرای مسولمانان ئه‌م وشه‌یه به‌م جوړه ده‌خویننه‌وه ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ هه‌ربه‌م جوړه خویندنه‌وه خوینراوته‌وه له لایه‌ن زۆربه‌ی شاره‌زیانی قورئانه‌وه له قورئان خویندندا.

٤٥٠٥ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: (وَعَلَى الَّذِينَ يُطَوَّقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ). قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَيْسَتْ مَنَسُوخَةٌ، هُوَ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْمَرْأَةُ الْكَبِيرَةُ لَا يَسْتَطِيعَانِ أَنْ يَصُومَا، فَلْيُطْعِمَا مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينًا.

٤٥٠٥ - ئیبنو عه‌بباس ﷺ ئه‌م ئایه‌ته‌ی ده‌خوینده‌وه: (وَعَلَى الَّذِينَ يُطَوَّقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ) ^(١) ئیبنو عه‌بباس وتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ی حوکه‌مه‌که‌ی نه‌سپراوته‌وه، مه‌به‌ست پیتی پیاوی پیرو به‌ته‌مه‌ن و پیرمژنی به‌ته‌مه‌نه‌ی که هه‌ردووکیان ناتوانن به‌پۆژوو بن و له‌بری هه‌ر پۆژیک خواردنی هه‌زارىك ده‌ده‌ن.

٢٦ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ البقرة

٤٥٠٦ - حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ قَرَأَ: فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينٍ. قَالَ: هِيَ مَنَسُوخَةٌ ^(٢).

(١) واته، لاسه‌ر ئه‌وانه‌ی زۆر به‌ناپه‌مه‌تی پۆژوو یان له‌ناپه‌مه‌تیدا بۆیان ناگێڕی خواردنی هه‌زارىكیان لاسه‌ره‌ی بیه‌ده‌ن.

(٢) بروهانه: بروهانه: ١٩٤٩.

٢٦- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (جا هەرکه‌سیک له ئێوه مانگی رهمه‌زانی بینی با به‌رۆزوو بێت)

٤٥٠٦ - نافع ده‌گێڕێته‌وه که ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ئەم نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (فَدِيَّةُ طَعَامٍ مَسْكِينٍ) وتی: حوکه‌مه‌که‌ی سراوته‌وه^(١).

٤٥٠٧ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ (١٨٦) البقرة. كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيُفْتَدِيَ، حَتَّى نَزَلَتِ الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا فَتَسَخَّرَهَا. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مَاتَ بُكَيْرٌ قَبْلَ يَزِيدَ.

٤٥٠٧ - سه‌له‌مه رضی اللہ عنہ ده‌لی: کاتی ئەم نایه‌ته‌ی دابه‌زی: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ هەرکه‌سیک بیویستایه به‌رۆزوو نه‌بێت و بریتی دهدا، هه‌تا نایه‌ته‌که‌ی پاش خۆی دابه‌زی (حوکه‌می) نه‌و نایه‌ته‌ی سرپیه‌وه. نه‌بو عه‌بدووللا (ئیمامی بوخاری) ده‌لی بوکه‌یر پێش یه‌زید مردوه^(٢).

(١) به‌م نایه‌ته‌ی: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الظَّهْرَ فَلْيَصُدِّهِ﴾ البقرة، که خوا رۆزوو گرتنی رهمه‌زانی بپوێست کردوه له‌سه‌ر له‌ش ساغ نیشه‌جێی ته‌نها رۆخسه‌تی به‌ نه‌خۆش سه‌مه‌ری داوه به‌رۆزوو نه‌بی.

(٢) واته‌: هه‌تا بیه‌که‌ی پێش مامۆستاکی مردوه‌، بوکه‌یر سالی (١٢٠) کۆچی مردوه به‌لام یه‌زیدی مامۆستای سالی، (١٤٦) یان (١٤٧) کۆچی مردوه. پروه‌نه، ارشاد الساری، ٤٤/١٠.

٢٧ - **بابُ قوله:** ﴿أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ مِنْ لَيْسَ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لَيْسَ لَهُنَّ عِلْمُ اللَّهِ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ البقرة

٤٥٠٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ. وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، لَمَّا نَزَلَ صَوْمُ رَمَضَانَ كَانُوا لَا يَقْرُبُونَ النِّسَاءَ رَمَضَانَ كُلَّهُ، وَكَانَ رِجَالٌ يَخُونُونَ أَنْفُسَهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ﴾ البقرة^(١).

٢٧- باسی ئهم فهرمايشته ی خوا (ریتان پت دراوه له شهوانی رۆژوو (ی رمهزان) دا درووست بوون له گهل ژنه کانتاندا ئهوان بو ئیوه پۆشاکن ئیوه ش بو ئهوان پۆشاکن، خوا دهیزانی که ئیوه ناپاکیتان له خوتان دهکرد، بۆیه په شیمان ی لى گيرا کردن وه لیتان خوش بوو، ئیتر له ئیستاوه (به شهودا) بچنه لایان وه به دل بخوازن ئهوی که خوا بو ی نویوون (له مندال))

٤٥٠٨ - ئه بو ئیسحاق دهلى: له بهرائم بیست رضى الله عنه وتی: کاتی رۆژووی مانگی رهمهزان دابهزی و پیویست بوو مسولمانان له رهمهزانه کهدا هه مووی نزیکى

ئا‌فرمتان نه‌دمبوونه‌وه^(١) وه‌ بیاوانی‌ک هه‌بوون ناپاکیان له‌خویان ده‌کرد^(٢) بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (خوا ده‌یزانی که ئیوه‌ ناپاکیان له‌ خوتان ده‌کرد، بۆیه‌ په‌شیمانی لی‌ گیرا کردن وه‌ لی‌تان خوش بوو).

٢٨ - **بابُ قَوْلِهِ:** ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى آيِلٍ وَلَا تُبْشِرُوا بِهِ﴾ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى آيِلٍ وَلَا تُبْشِرُوا بِهِ﴾ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

الْعَاكِفُ: الْمُقِيمُ.

٤٥٠٩ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ قَالَ: أَخَذَ عَدِيُّ عَقَالًا أَبْيَضَ وَعَقَالًا أَسْوَدَ، حَتَّى كَانَ بَعْضُ اللَّيْلِ نَظَرَ فَلَمْ يَسْتَبَيِّنَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، جَعَلْتُ تَحْتَ وَسَادِي. قَالَ: "إِنَّ وَسَادَكَ إِذَا لَعَرِيضُ أَنْ كَانَ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ تَحْتَ وَسَادَتِكَ"^(٣).

٢٨- باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای گه‌وره‌ (وه‌ بخون و بخۆنه‌وه‌ هه‌تا روشته‌ی سپی (رۆژ) له‌ روشته‌ی ره‌ش (ی شمو) تان بۆ جیا ده‌بیته‌وه‌ له‌ شه‌به‌قدا، له‌ پاشان رۆژوووه‌که‌تان ته‌واو به‌کن تا شمو‌ی دوایی، وه‌ مه‌چنه‌ لای ئه‌که‌انتان له‌ کاتی‌کدا که له‌ مرگه‌وتدا مابنه‌وه‌ بۆ خوا په‌رستی ئه‌مانه‌ سنورانی خوان و نزیکیان مه‌که‌نه‌وه‌، ئاوا خوا باسی فه‌رمانی خۆی ده‌کات بۆ خه‌لکی تا خۆیان بپاریزن).

(الْعَاكِفُ): که‌سی‌ک مابیته‌وه‌ و دانیشتی‌ت (له‌ مرگه‌وتدا بۆ خواپه‌رستی)

(١) بیاوان له‌ سه‌مه‌تا تا گۆتایی مانگی رهمه‌زان نه‌دمه‌چوونه‌ لای هاوسه‌رکه‌کانیان.

(٢) له‌ رهمه‌زاندا سه‌رحی و خواردن و خواردنه‌مو‌ی ده‌کرد له‌ شه‌ودا.

(٣) بروانه: ١٩١٦.

٤٥٠٩ - شه‌عبی له‌عه‌دیه‌وه ده‌گێرته‌وه ده‌لێ: گوریسیکی سبی و گوریسیکی ره‌شی هینا (له‌ژێر پشته‌که‌یدا داینان) تا به‌شیک له‌شه‌و داها، سه‌یری کردن سبی و ره‌شی بۆ جیا نه‌کرایه‌وه، نه‌نجا رۆژ بوویه‌وه وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (گوریسیکی سبی و گوریسیکی ره‌شم) خسته ژێر پشته‌که‌م (تا شه‌و و رۆژیان پێ لیک جیا بکه‌مه‌وه)، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((بیگومان که‌واته پشته‌که‌که‌ت^(١) زۆر پان و فراوانه ئه‌گه‌ر روشته‌ی سبی رۆژو روشته‌ی ره‌شی شه‌و له‌ژێر پشته‌که‌ی تۆدا جی‌یان بو‌یته‌وه)).

٤٥١٠ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ؟ أَهْمَا الْخَيْطَانِ؟ قَالَ: "إِنَّكَ لَعَرِيضُ الْقَفَا إِنْ أَبْصَرْتَ الْخَيْطَيْنِ". ثُمَّ قَالَ: "لَا بَلْ هُوَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ"^(٢).

٤٥١٠ - عه‌دی کوری حاتم ﷺ ده‌لێ: وتم نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئایا مه‌به‌ست له‌جیا کردنه‌وه‌ی په‌تی سبی له‌ په‌تی ره‌ش جیه؟ ئایا مه‌به‌ست پێ نه‌و دوو په‌ته‌یه سبی و ره‌شن؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی پشت ملت زۆر پانه ئه‌گه‌ر واترانیبێت نه‌و دوو په‌ته‌ن))، له‌ پاشان فه‌رمووی: ((نه‌خیر (وانیه) به‌لکو مه‌به‌ست پێ‌یان ره‌شی شه‌و و سبایی رۆژه)).

٤٥١١ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَسَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ، حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: وَأَنْزَلَتْ: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ ﴿١٨٧﴾ البقرة. وَلَمْ يُنْزَلْ ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ ﴿١٨٧﴾ البقرة، وَكَانَ رِجَالٌ إِذَا أَرَادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ

(١) خه‌تابی ده‌لێ: مه‌به‌ستی به (وساده) خه‌وه نه‌ک پشته - واته: خه‌وت قوڵ و درێژه. به‌روانه: إرشاد الساری: ٤٧/١٠.

(٢) به‌روانه: ١٩١٦.

أَحَدُهُمْ فِي رِجْلَيْهِ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ وَالْخَيْطُ الْأَسْوَدُ، وَلَا يَزَالُ يَأْكُلُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَاهُمَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَهُ ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ (١٨٧) البقرة. فَعَلِمُوا أَنَّهَا يَغْنِي: اللَّيْلَ مِنَ النَّهَارِ (١).

٤٥١١ - سه هلی کوری سه عد ﷺ وتی: ئەم ئایه ته: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ (١٨٧) البقرة دابه زینرا هیشتا ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ دانه به زینرا بوو. جا که سانیک بیانویستایه بهر و ژووبن به تیکی رهش و به تیکی سپی دمه به ست به قاجیه وه بهرده وام دمبوو له خواردن ههتا ئەو دوو به تهی له یه کتر حیا ده کرده وه (٢) بهو هۆیه وه خوی گه وه به دوایدا: ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ (٣) دابه زانند، ئەنجا ها وه لآن زانیان مه به ستی (٤): شهو و رۆژه.

٢٩ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَأَتَقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (١٨١) البقرة
٤٥١٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانُوا إِذَا أَحْرَمُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَتَوْا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾ (١٨١) البقرة

(١) بروانه: ١٩١٧.

(٢) واته، ئەم وێنده دونیا رۆوناك دمه بۆوه رهنگیان له یه کتری حیا بکاته وه.

(٣) واته له شه به قدا.

(٤) مه به ست له: (الخیط البیض والخیط الاسود) شهو رۆژه.

٢٩- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (وه چاکه ئەوه نییه که له پشته‌ی ماله‌کانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه ئەو که‌سه پارێزکارو له خوا ترس بیت وه بچنه ماله‌کان له دەرگا‌کانیه‌وه، وه له خوا بترسن تا رزگار ببن).

٤٥١٢ - به‌را ﷺ ده‌لی: (ئه‌نصاریه‌کان) له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا ئه‌گه‌ر ئی‌حرامیان دابه‌ستایه له‌پشته‌وه‌ی خانوه‌که‌یانه‌وه ده‌هاتنه ژووره‌وه بۆ ماله‌وه، جا خواش ئەم ئایه‌تیه دابه‌زاند: (چاکه‌ئه‌وه نییه که‌له پشته‌ی خانه‌وه‌کانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه ئەو که‌سه پارێزکار وله خوا ترس بیت له دەرگا‌کانیه‌وه بچنه ماله‌کانه‌وه).

٣٠ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَقِيلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنَّهُمْ فَلَاعُدُونَ إِلَّا

عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ البقرة

٤٥١٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّهُ رَجَلَانِ فِي فِتْنَةٍ ابْنِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ ضَيَعُوا^(١)، وَأَنْتَ ابْنُ عُمَرَ وَصَاحِبُ النَّبِيِّ ﷺ، فَمَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَخْرُجَ؟ فَقَالَ: يَمْنَعُنِي أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ دَمَ أَخِي. فَقَالَ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ: ﴿وَقِيلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً﴾ ﴿١٩٣﴾ البقرة، فَقَالَ: قَاتَلْنَا حَتَّى لَمْ تَكُنْ فِتْنَةً، وَكَانَ الدِّينُ لِلَّهِ، وَأَنْتُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تُقَاتِلُوا حَتَّى تَكُونَ فِتْنَةً، وَيَكُونَ الدِّينُ لِغَيْرِ اللَّهِ^(٢).

(١) له سه‌حیحی بو‌خاریدا ئەم وشه به (ضیعوا) هاتوه واته: به‌زابه‌چون و فهوتێنران (به‌هۆی ئەم جیاوازیه‌ی له نێوانیاندا

دروست بووه)، به‌لام له‌ریوایه‌تێکی تردا به (ضَعُوا) هاتوه واته: (ئەم جیاوازیه‌ی ده‌یبینی) دروستیان کردوه.

(٢) پ‌روانه: ٣١٣٠.

بَيْنَهُمَا: إِلَى ﴿أَمْرُ اللَّهِ﴾ الْحَجَرَات:

﴿وَقَنِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾ (١٣٣) البقرة: قَالَ: فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ الْإِسْلَامَ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتْلُوهُ، وَإِمَّا يُعَذِّبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامَ فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً^(١).

٤٥١٤ - عوسمانی کوری صالح ئەم زیاده‌ی هێناوه.... نافع ده‌گێڕێته‌وه که پیاویک هات بۆلای ئیبنو عومەر (رضی) وتی: ئە‌ی باوکی عه‌بدوهرحمان چی پالی پێوه‌ ناوی که سالتیک چه‌ج بکه‌یت و سالتیک عومره‌ بکه‌یت، له‌هه‌مان کاتدا واز له‌ خه‌بات له‌ پێناو خوا (ﷻ) بپنیت، به‌دلتیاییه‌وه‌ چاک ده‌زانی خوا چه‌ند هانی مسوڵمانان ده‌دات ده‌رباره‌ی؟ ئیبنو عومەر (رضی) وتی: ئە‌ی برازای خۆم: ئاینی ئیسلام له‌سه‌ر پینچ پایه‌ دامه‌زرێنراوه‌، باومر به‌خوا و پینغه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه‌ پینچ نوێژه (فه‌رزه) که، پوژوگرتنی مانگی ره‌مه‌زان، زه‌کات (ی مال و سامان) دان، چه‌جی مالی خوا، پیاوه‌که‌ وتی: ئە‌ی باوکی عه‌بدوهرحمان ئایا ئە‌وه‌ی خوا له‌ قورئاندا باسی کردووه‌ گوێی بۆ ناگری؟ (ئه‌گه‌ر دوو کوومه‌ل له‌باومرپداران دژ به‌یه‌ک جه‌نگیان کرد ئە‌وا له‌ نیوانیاندا ناشته‌وا‌یی بکه‌ن)، تاده‌گاته (فه‌رمانی خوا) (جه‌نگیان له‌دژ بکه‌ن تا دوژمنایه‌تی ئایین نه‌می‌نێ) ئیبنو عومەر وتی: له‌سه‌رده‌می پینغه‌مبه‌ردا (ﷺ) جه‌نگمان کرد له‌وکاته‌دا ئیسلام و مسوڵمانان که‌م بوون، ئە‌نجا پیاوی باومرپدار له‌سه‌ر ئایینه‌که‌ی تاقی ده‌کرایه‌وه‌: یان ده‌یان گوشت یان سزاو ئازاریان ده‌دا تا وای لیه‌ات زۆر بوون ئە‌وسا دوژمنایه‌تی ئیسلام نه‌ما.

٤٥١٥ - قَالَ فَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ؟ قَالَ: أَمَّا عُثْمَانُ فَكَأَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا أَنْتُمْ فَكَرِهْتُمْ أَنْ تَعْفُوا عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَأَبْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَتَنُ. وَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: هَذَا بَيْنُهُ حَيْثُ تَرَوْنَ^(١).

٤٥١٥ - (پیاوه‌که) وتی: ئە‌هی دهرباره‌ی عه‌لی و عوسمان ؓ تو جی ده‌لیی؟
 ئیبنو عومەر وتی: سه‌بارمت به عوسمان ؓ ئە‌وه خوا لیی خو‌ش بووه، به‌لام
 نیوه پیتان ناخو‌شه و هه‌ز ناکه‌ن خوا لیی خو‌ش بیت، سه‌بارمت به عه‌لیش ؓ
 کورپی مامی پیغه‌مبه‌ری خوایه ؓ وه زاواشیه‌تی، (عه‌بدوللا) به ده‌ستیشی
 ئاماژه‌ی کرد و وتی: ئە‌وه‌ش مال و خانوه‌که‌یه‌تی ده‌یبینن له کو‌ئدایه^(١).

٣١ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِكُمُ إِلَى الْتِهْلُكَةِ وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ

يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ^(١٦٥) البقرة:

التَّهْلُكَةُ وَالْهَلَاكُ وَاجِدٌ.

٤٥١٦ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ، عَنْ
 حَذِيفَةَ ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِكُمُ إِلَى الْتِهْلُكَةِ﴾ ^(١٦٥) البقرة: قَالَ: نَزَلَتْ فِي النَّفَقَةِ.

٣١- باسی ئە‌هم فهرمایشه‌ی خوا (وه دارایی خۆتان
 به‌خت بکه‌ن له ریی خوادا، وه به ده‌ستی خۆتان خۆتان
 مه‌خه‌نه تیاچوونه‌وه، وه چاکه بکه‌ن به‌راستی خوا
 چاکه‌که‌کارانی خو‌ش ده‌و‌یت)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: (التَّهْلُكَةُ) له‌گه‌ل (الْهَلَاكُ) یه‌کن ومانایان وه‌ک یه‌ک

وایه: که به‌مانای تیاچوون وله ناوچوونه.

(١) پروانه: ٣١٣٠.

(٢) له نزیک مالکانی پیغه‌مبه‌ردا ؓ بوو.

٤٥١٦ - نه‌بو وائیل له حوزمیفه‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه ده‌لی: ئەم ئایه‌ته: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِكُمْ إِلَى الْهَلَكَةِ ۖ﴾ البقرة: دهرباره‌ی مال و سامان به‌خت کردن له رپی خوادا دابه‌زی.

٣٢ - بابُ قوله: ﴿فَن كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ﴾ البقرة:

٤٥١٧ - حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَعْقِلٍ قَالَ: قَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ - يَعْنِي: مَسْجِدَ الْكُوفَةِ - فَسَأَلْتُهُ عَنْ: {فِدْيَةِ مَنْ صِيَامٍ}. فَقَالَ حُمِلْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَازَرُ عَلَى وَجْهِهِ. فَقَالَ: "مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ هَذَا، أَمَا تَجِدُ شَاءً". قُلْتُ لَا. قَالَ: "صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ، وَاخْلُقْ رَأْسَكَ". فَتَرَكْتُ فِي خَاصَّةٍ وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ^(١).

٣٢ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئینجا هه‌رکامێک له ئیوه نه‌خۆش بوو یان ئازاریک له‌سه‌ریدا بوو)

٤٥١٧ - عه‌بدوڵڵای کوری مه‌عقیل ده‌لی: لای که‌عی کوری عوجره ﷺ دانیشتم له ئەم مزگه‌وته‌دا - واته‌: مزگه‌وتی کوفه - په‌رسیارم لی کرد دهرباره‌ی بریتی (فدیة) که په‌ژوو گرتن بی‌ت، که‌عیش وتی: به سوار و لاخیک برام بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئەسپی داده‌باری به‌سه‌ر دهم وچاومدا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((من وام نه‌دمزانی ئازاره‌که‌ت به‌م جو‌ره بی‌ت ئایا مه‌رپکت هه‌یه (سه‌ری بریت)؟)) وتم: نه‌خیر فه‌رمووی: ((سی په‌ژو به‌په‌ژوو به یان خواردنی شه‌ش هه‌زار بده، بو‌هه‌ر هه‌زاریک نیو صاع له خوراک و سه‌رت بتاشه‌))، جا ئەو ئایه‌ته به تایبه‌ت دهرباره‌ی من دابه‌زی، به‌لام بو ئیومه‌ به‌گشتی.

٣٤- باسی ئهم فهرمايشتهی خوا: (گوناهتان لهسه ر نییه که دواي رۆزی پهروهردگارتان بکهون)

٤٥١٩ - ثینو عهباس ﷺ دهلی: (عُكَازُ) و (مَجَنَّةٌ) و (ذُو الْمَجَازِ) لهسه ردهمی نه فامیدا بازار بوون، نهجا کاتی ئاینی ئیسلام هات به لایانه وه ناپه سهند بوو له کاتی چه جدا بازارگانی بکهن (لهو بازارانه دا)، ئیتر ئهم ئایه ته دابه زی (گوناهتان لهسه ر نییه که شوین رۆزی پهروهردگارتان بکهون) له کاتی چه جدا^(١)

٣٥ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّكَاسُ﴾ البقرة:

٤٥٢٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَزِيمٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ : كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقْفُونَ بِالْمَزْدَلِيقَةِ، وَكَانُوا يُسَمُّونَ الْحُمْسَ، وَكَانَ سَائِرُ الْعَرَبِ يَقْفُونَ بِعَرَفَاتٍ، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ أَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ أَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ، ثُمَّ يَقِفَ بِهَا، ثُمَّ يُفِيضَ مِنْهَا» فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّكَاسُ﴾ البقرة

٣٥- باسی ئهم فهرمايشتهی خوا: (له پاشان بگه رینه وه لهو شوینهی خه لکی لیی ده گه ریتنه وه)

٤٥٢٠ - عائیشه ﷺ دهلی: جاران قورمیش ونه وه هوزانهی شوینی قورمیش که وتبوون له ئایینه که یاندا له موزده لیفه ئه وهستان^(٢)، وه پێیان دهوترا حومس، به لام عه ربه کانی تر له عه رهفات ده وهستان، جا کاتی ئیسلام هات خوا فهرمانی به پیغه مبه ره کهی ﷺ کرد که بپرواته عه رهفات، پاشان لهوئ راوستی له پاشان

(١) ئهم بر گه به (له کاتی چه جدا) به شیکه له ئایه ته که له قیرانمتی ثینو مسموود و ثینو عهباسدا. بپروانه : ارشاد الساری، ٧٥٩/٤.

(٢) له کاتی چه جا نهم جوونه عه رهفات و دهیان ووت ئیمه خاوهنی بهیتین ناحینه دهموه لیی.

له‌ویوه بیته‌وه بو ره‌جمی شه‌یتان، نه‌وه مه‌به‌ستی نه‌م نایه‌ته‌یه (له پاشان بگه‌رینه‌وه له‌و شوینه‌ی خه‌لکی لئی ده‌گه‌رینه‌وه).

٤٥٢١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا قُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: يَطُوفُ الرَّجُلُ بِالْبَيْتِ مَا كَانَ حَلَالًا حَتَّى يَهْلَ بِالْحَجِّ، فَإِذَا رَكِبَ إِلَى عَرَفَةَ فَمَنْ تَسَّرَ لَهُ هَدِيَّةٌ مِنَ الْإِبِلِ أَوْ الْبَقَرِ أَوْ الْغَنَمِ، مَا تَسَّرَ لَهُ مِنْ ذَلِكَ أَيْ ذَلِكَ شَاءَ، غَيْرَ إِنْ لَمْ يَتَسَّرَ لَهُ؛ فَعَلَيْهِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ، وَذَلِكَ قَبْلَ يَوْمِ عَرَفَةَ، فَإِنْ كَانَ آخِرَ يَوْمٍ مِنَ الْأَيَّامِ الثَّلَاثَةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيَنْطَلِقَ حَتَّى يَقِفَ بِعَرَفَاتٍ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ يَكُونَ الظَّلَامُ، ثُمَّ لِيَذْفَعُوا مِنْ عَرَفَاتٍ إِذَا أَقَاضُوا مِنْهَا حَتَّى يَبْلُغُوا جَمْعًا الَّذِي يُتَبَرَّرُ فِيهِ، ثُمَّ لِيَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا، أَوْ أَكْثَرُوا التَّكْبِيرَ وَالتَّهْلِيلَ قَبْلَ أَنْ تُصِحُّوا ثُمَّ أَفِضُوا، فَإِنَّ النَّاسَ كَانُوا يُفِضُونَ، وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَقَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: حَتَّى تَرْمُوا الْجَمْرَةَ).

٤٥٢١ - ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: پیاو ده‌توانیت ته‌وافی مائی خوا بکات هه‌تا ئیحرامی نه‌به‌ستوو به‌حه‌ج، نه‌نجا که‌سوار بوو ب‌روات بو عه‌ره‌فه نه‌و که‌سه‌ی ئازده‌لی دیاری هه‌بوو له‌وشتر یان مانگا یان مه‌ر، جا هه‌رکام له‌مانه‌ی هه‌بوو (نه‌وه فیده‌که‌یه‌تی) کامیانی ویست (دروسته بیدات)، به‌لام نه‌گهر (هیج کام) له‌وانه‌ی نه‌بوو نه‌وه له‌سه‌ریه‌تی سی ر‌وژ له‌حه‌جدا (به‌ر‌وژوو بی‌ت)، نه‌وه‌ش ده‌بی پ‌یش ر‌وژی عه‌ره‌فه بی‌ت، جا نه‌گهر کو‌تاهه‌مین سی ر‌وژمه‌که عه‌ره‌فه بوو نه‌وه گونا‌هی ناگات، پاشان با ب‌روات و له عه‌ره‌فات بوه‌ستی له نو‌یژی عه‌سه‌روه تا تاریکی داد‌یت، له پاشان له عه‌ره‌فاتوه ب‌رو‌ن که له‌عه‌ره‌فات گه‌رانه‌وه

تاده‌گه‌نه موزده‌لیفه که مه‌به‌ستیان به‌ده‌سته‌تانی چاکه‌یه، پاشان بایادی خودا زۆر بکه‌نه‌وه، یان پېش نه‌وه‌ی رۆژ بیته‌وه زۆر (الله اکبر) و (لا اله الا الله) بکه‌ن، له پاشان بگه‌رپنه‌وه (له عه‌رمفاته‌وه بۆ موزده‌لیفه)، چونکه بېگومان خه‌لکی ده‌گه‌رپنه‌وه (له عه‌رمفاته‌وه بۆ موزده‌لیفه)، وه‌خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمووی: (پاشان بگه‌رپنه‌وه له‌و شوینه‌وه‌ی خه‌لکی لییه‌وه ده‌گه‌رپنه‌وه و داوا‌ی لیخۆشبوون له‌خوا بکه‌ن، به‌راستی خوا لیبۆرده‌ی به‌به‌زمییه). هه‌تا ره‌جمی میلی کۆتاییان ده‌که‌ن (که به‌کوردی پتی ده‌لێن: شه‌یتانی گه‌وره).

٣٦ - بابُ قوله: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي

الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ (البقرة:

٤٥٢٢ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" ^(١).

٣٦- باسی ئەم فەرمايشەى خوا: (وه هى واش هه‌يه ده‌لێ: خوايه هه‌م له دنيا و هه‌م له رۆژى دواييدا خيرو خۆشيمان پى بده وه‌بمان پاريزه له سزاي ئاگ).

٤٥٢٢ - ئەنەس ر.ه. ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌میشه ده‌یفه‌رموو: ((خودايه هه‌م له‌دونياو هه‌م له رۆژى دوايى خيرو خۆشيمان پى بده، وه له سزاي ئاگر بمان پاريزه)).

٣٧ - بابُ قوله: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَخْصَمَ﴾ ﴿٤٠٤﴾ البقرة:

وَقَالَ عَطَاءٌ: النَّسْلُ: الْحَيَوَانُ.

٤٥٢٣ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ تَرْفَعُهُ قَالَ: "أَبْغَضُ الرَّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُ الْخِصْمُ".

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٣٧-باسى ئەم فەرمايشتهى خو: (کهچى ئەو دوزمنىكى سەرستهخته)

عمتا دهلى: (النَّسْلُ): واتە: گيان لهبەر^(٢).

٤٥٢٣ - عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهياتموه سەر پيغه مېهر ﷺ که فەرموويه تى: ((بوغزىنراوترينى پياوان به لای خواوه ئەو که سهيه که دوزمنىكى سەرستهخته)).

- (ئەو فەرمووده بهم ږگهش هاتوو):عه بدوللا دهلى: سوفيان بوى گيرپاينه وه ووتى: ئيبنو جورميچ بوى گيرپامه وه له ئيبنو نهبي موله يکه وه نه ویش له عائشه وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا گيرپاينه وه نه ویش له پيغه مېهرم وه ﷺ گيرپاينه وه^(٣).

٣٨ - بابُ قوله: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ

قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ

إِنْ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبٌ﴾ البقرة

٤٥٢٤ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي

مُلَيْكَةَ يَقُولُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: ﴿حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا

(١) پروانه: ٣٤٥٧.

(٢) ئيبنو جهرير ئەو وشى عمتا دهگيريتم وه بهم جوړه، (وتم به عمتا دهريارهى ماناى ئەم ئايهته (ويهلك الحرث والنسل) وتى:

(الحرث): كشتوكاله و (النسل) له مروءه و نازمه (فتح الباري: ٢٨٣/١٠).

(٣) بۆيمنيماى بوخارى ئەم ږگهش بۆ فەرموودمکه هيناوه چونکه لهم ږگه ميانم وه به راشكاوى عائشه له پيغه مېهرم وه ﷺ

دهگيريتم وه به لام نموى پيشوو وا نيه.

﴿١١٠﴾ یوسف: خَفِيفَةً، دَهَبَ بِهَا هُنَاكَ، وَتَلَا ﴿حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّا نَصْرُ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ ﴿٢١٦﴾ البقرة: فَلَقِيتُ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ.

٣٨- باسی ئهم فهرمايشتهى خوا: (ئايا واتان زانیوه که دهچنه بههشت که هیشتا نههاتۆته ریتان ئهوهى تووشى ئهوانه بوون که له پیش ئیوهدا تیپهرین، (که له ریی خوادا) دوچارى سهختى و زهرمر و زیان بوون وه زۆر به توندی تهکان دران به رهنگیک که پیغهمبهر و ئهوانهى که بر وایان هینابوو لهگه‌لیدا دهیان ووت: سه‌رکه‌وتنى خوا کهى دیت، ناگادار بن و دلنیابن به‌راستى سه‌رکه‌وتنى خوا نزیکه).

٤٥٢٤ - ئیبنو ئه‌بى موله‌یکه ده‌ئى: ئیبنو عه‌بباس ﴿﴾ دهرباره‌ی رافه‌ی ئهم ئایه‌ته وتویه‌تى (هه‌تا کاتى پیغه‌مبهره‌کانیان نا‌ئومید بوون (له‌سه‌رکه‌وتن) گومانیان بردوو (له لایهن شوینکه‌وتوانیانه‌وه) به درۆزن ناسراون) به ﴿كَذِبُوا﴾ خوینراوته‌وه (ئیبنو عه‌بباس) ئهم ئایه‌ته‌ی وه‌كو ئهم ئایه‌ته مانا‌کردوو^(١)، جانا‌یه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه که‌دمه‌رمووئ: (هه‌تا پیغه‌مبهره‌که‌و ئه‌وانه‌ی که‌بر وایان هینابوو له‌گه‌لیدا ده‌یان ووت سه‌رکه‌وتنى خوا کهى دیت، ناگادار بن و دلنیابن به‌راستى سه‌رکه‌وتنى خوا نزیکه)، جا (ئیبنو ئه‌بى موله‌یکه ده‌ئى): گه‌شم به عورو‌ی کو‌ری زوبه‌یر نه‌وه‌م^(٢) بو‌باس کرد (که‌ئیبنو عه‌بباس به‌و شیوه خویندی‌ه‌وه).

(١) واته: ئیبنو عه‌بباس ئایه‌تى (١١٠) سو‌رتى یوسفى وه‌كو ئایه‌تى (٢١٤) سو‌رتى بقره‌ مانا‌کردوو.

(٢) که خویندنه‌وى پیتی (ذال) ﴿كَذِبُوا﴾ به‌ بن‌گرتن و به‌ سو‌كى.

٤٥٢٥ - فَقَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: مَعَاذَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا وَعَدَ اللَّهُ رَسُولَهُ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا عَلِمَ أَنَّهُ كَائِنٌ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ، وَلَكِنْ لَمْ يَزَلِ الْبَلَاءُ بِالرُّسُلِ حَتَّى خَافُوا أَنْ يَكُونَ مَنْ مَعَهُمْ يُكْذِبُونَهُمْ، فَكَانَتْ تَقْرُؤُهَا ﴿وَلَوْ أَنَّ أَنتُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾ ﴿١١﴾ يوسف: مُثَقَّلَةٌ^(١).

٤٥٢٥ - جا (عوروه) وتی: عائیشه (رمزای خوای لی بی) وتی: په‌نا به‌خوا (وهك نارازی بوون له‌وکارهی ئیبینو عه‌بباس)، سویند به‌خوا هه‌رگیز خوا هیچ به‌ئینیکی به‌پیغه‌مبه‌رکه‌ی نه‌داوه مه‌گه‌ر د‌ئینابووه که‌نه‌و به‌ئینه‌دیده‌ی پیش نه‌وه‌ی بم‌ریت، به‌لام پیغه‌مبه‌ران به‌رده‌وام به‌لاو تاقی کردنه‌و میان دووچار بووه، هه‌تا ترساون که‌نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیان بوون باوم‌ریان پی نه‌که‌ن به‌دروزیان بزانن، جا عائیشه نایه‌ته‌که‌ی به‌م جو‌ره ده‌خوینده‌وه ﴿وَلَوْ أَنَّ أَنتُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾: پیتی (ذال)ه‌که‌ی گرتو توند خویندیه‌وه.

٣٩ - بَابُ ﴿يَسْأَلُكُمْ حَرْثُ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنِّي شَتَمْتُ وَقَدِمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَانْقُوا اللَّهَ

وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوُهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿٣٣﴾ البقرة

٤٥٢٦ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ ؓ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ لَمْ يَتَكَلَّمْ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهُ، فَأَخَذْتُ عَلَيْهِ يَوْمًا، فَقَرَأَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَكَانٍ قَالَ: تَذَرِي فِيهَا أَنْزِلْتُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: أَنْزِلْتُ فِي كَذَا وَكَذَا. ثُمَّ مَضَى^(٢).

(١) پروانه: ٣٨٩.

(٢) پروانه: ٤٥٢٧.

٣٩- باسی: (ژنه‌کانتان کیلگه‌ی خۆتانن جا تۆو بوه‌شینه‌ ناو کیلگه‌گه‌تانه‌وه له هه‌رکوێ ده‌تانه‌وێ و (کرده‌وی چاک) بۆ خۆتان پیش بخه‌ن، وه له خوا بترسن وه بزانی و دنیابن که به خزمه‌تی ده‌گه‌ن و مژده‌ بده به پرواداران).

٤٥٢٦ - نافع ده‌لێ: ئیبنو عومه‌ر رضی اللہ عنہ هه‌ر کاتێ قورئانی بخوێندایه‌ قسه‌ی نه‌ده‌کرد تا له قورئان خوێندنه‌که‌ی دمبویه‌وه، رۆژیک قورئانه‌که‌م بۆی گرتبوو ئه‌ویش (له‌به‌ر) سوپه‌تی به‌قه‌ری خوێند تا گه‌یشه‌ جیگایه‌ک وتی: دمرانی ئه‌م ئایه‌ته دمرباره‌ی چی دابه‌زینراوه؟ وتم: نه‌خێر (نازانم)، وتی: دمرباره‌ی ئه‌وه و ئه‌وه دابه‌زینراوه له پاشان له‌سه‌ر قورئان خوێندنه‌که‌ رۆشت و به‌رده‌وام بوو.

٤٥٢٧ - وَعَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنِي أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما فَاتُوا حَرَّتْكُمْ أَنِّي شَتَّمْتُ رضی اللہ عنہ الْبَقْرَةَ: قَالَ: يَأْتِيهَا فِي. رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ^(١).

٤٥٢٧ - نافع له ئیبنو عومه‌ره‌وه رضی اللہ عنہما له مانای ئه‌م ئایه‌ته دا: رضی اللہ عنہما فَاتُوا حَرَّتْكُمْ أَنِّي شَتَّمْتُ رضی اللہ عنہ وتی: ده‌جێته لای (خیزانه‌که‌ی) له^(٢).

- (به‌م رینگه‌یه‌ش هاتوو) موحه‌مه‌دی کورێ یه‌حیای کورێ سه‌عید گێڕاویه‌تی‌وه له باوکیه‌وه ئه‌ویش له عه‌بدوڵڵاوه له نافیعه‌وه له ئیبنو عومه‌ره‌وه رضی اللہ عنہما.

(١) بروه‌نه: ٤٥٢٦.

(٢) ئه‌م فهرمووده‌ ته‌واو نه‌کراوه له کوێوه ده‌جێته لای له هه‌موو ده‌ستنووسه‌کانی بوخاریدا به‌و شیوه‌ هاتوو. بروه‌نه: ١: ارشاد

٤٥٢٨ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، سَمِعْتُ جَابِرًا رضي الله عنه قَالَ كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ: إِذَا جَامَعَهَا مِنْ وَرَائِهَا جَاءَ الْوَلَدُ أَحْوَلُ؛ فَتَزَلَّتْ في نِسَاؤِكُمْ حَرْتُ لَكُمْ فَأَتُوا حَرَّتَكُمْ أَتَى شَيْئُكُمْ في البقرة:

٤٥٢٨ - ئیبنول مونکه‌دیر ده‌ئی: له جابیرم رضي الله عنه بیست وتی: جوله‌که‌کان ده‌یان وت: نه‌گهر بیاو له‌دواوه بپرواته لای ژنه‌که‌ی مندا‌له‌که‌ی خپل ده‌بیټ، نیتر نه‌م نایه‌ته دابه‌زی (ژنه‌کانتان کیلگه‌ی خوتانن، جا توو بومشیننه ناو کیلگه‌که‌تانه‌وه له ههر کوئی دمتانه‌وئ).

٤٠ - **بابُ قَوْلِهِ:** في وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَنْ أَجْلِهِنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ في البقرة:

٤٥٢٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ قَالَ: كَانَتْ لِي أُخْتُ تُحْطَبُ إِلَيَّ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ حَدَّثَنِي مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ أُخْتَ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ طَلَّقَهَا زَوْجَهَا، فَتَرَكَهَا حَتَّى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا، فَخَطَبَهَا فَأَبَى مَعْقِلٌ، فَتَزَلَّتْ في فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ في البقرة^(١).

٤٠- باسی ئهم فهرمايشته‌ی خوا‌ی: (کاتن ژن‌تان ته‌لاق دا عیده‌یان ته‌واو بوو، نیتر قه‌ده‌غه‌یان (به‌رگریان) مه‌که‌ن که شوو بکه‌ن به‌میرده‌کانیان).

٤٥٢٩ - هه‌سه‌ن ده‌ئی: مه‌عقیلی کو‌ری یه‌سار رضي الله عنه بو‌ی گیرامه‌وه وتی: خوشکیکم هه‌بوو خوا‌زیب‌نی ئه‌وم لی ده‌کرا.

(بهم ږنگه‌یه‌ش هاتوو) ئی‌براهیم ده‌گیریت‌ه‌وه له‌یونس‌ه‌وه له‌حه‌سه‌نه‌وه وتی: مه‌عقیلی کوری یه‌سار بو‌ی گیرامه‌وه
(بهم ږنگه‌ش هاتوو) مه‌عمر بو‌ی گیراینه‌وه وتی: عه‌بدولواریس بو‌ی گیراینه‌وه وتی: یونس بو‌ی گیراینه‌وه له‌حه‌سه‌نه‌وه، که‌خوشکی مه‌عقیلی کوری یه‌سار ﷺ می‌رده‌که‌ی ته‌لاقی دابوو، جامی‌رده‌که‌ی وازی لی هی‌نا تا عیده‌که‌ی به‌سر چوو، نه‌نجا خوازی‌بینی کرده‌وو مه‌عقیلیش رازی نه‌بوو، ئیتر ئه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی (ئیت‌ر هه‌دمه‌غیان مه‌که‌ن که‌ شوو بکه‌ن به‌ می‌رده‌کانیان).

٤١ - بابُ: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ

أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ﴾ البقرة إلى ﴿يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ﴾ ۖ البقرة:

﴿يَعْقُوبُ﴾ ۖ البقرة: يَهَيَّئ.

٤٥٣٠ - حَدَّثَنِي أُمِّيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ۖ البقرة: قَالَ: قَدْ نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الْأُخْرَى، فَلِمَ تَكْتُبُهَا؟! أَوْ تَدْعُهَا قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ مِنْ مَكَانِهِ^(١).

٤١-باسی (ئهم نایه‌ته): (وه ئهو پیاوانه‌ی که‌ ده‌مرن له‌ ئیوه و هاوسه‌ران به‌ج‌ت ده‌هیل‌ن هاوسه‌ره‌کانیان چوار مانگ و ده‌ شه‌و چاوه‌روانی ده‌که‌ن) تا ده‌گاته‌ (به‌وه‌ی ده‌یکه‌ن ئاگاداره‌)

﴿يَعْقُوبُ﴾: (نافرمه‌ ته‌لاق دراوه‌کان) بیبه‌خشن.

٤٥٣٠ - ثيبينو زوبه‌ير ده‌لی: به‌ عوسمانی کوری عه‌فانم ﷺ وت: ئه‌م نایه‌ته‌ ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ۖ البقرة. (ئیبینو زوبه‌یر) وتی: نایه‌ته‌که‌ی که‌^(١)

حوکه‌مه‌که‌ی سرپوته‌وه بۆ‌جی د‌مینوسی؟ - یان وازی لی بینه - عوسمان وتی: نه‌ی
برازی خو‌م: هیچ شتیکی لی نا‌گو‌رم له‌و شوینه‌ی خو‌ی که تیا بووه.

٤٥٣١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شَيْبٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ ﴿٢١٠﴾
وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا ﴿٢١٠﴾ البقرة: قَالَ: كَانَتْ هَذِهِ الْعِدَّةُ تَعْتَدُ
عِنْدَ أَهْلِ زَوْجِهَا وَاجِبٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿٢١٠﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِأَزْوَاجِهِمْ مَّتَعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ
فِي أَنْفُسِهِمْ مِنْ مَّعْرُوفٍ ﴿٢١٠﴾ البقرة: قَالَ: جَعَلَ اللَّهُ لَهَا ثَمَامَ السَّنَةِ سَبْعَةَ أَشْهُرٍ
وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَصِيَّةً، إِنْ شَاءَتْ سَكَتَتْ فِي وَصِيَّتِهَا، وَإِنْ شَاءَتْ خَرَجَتْ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ
تَعَالَى: ﴿٢١٠﴾ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ﴿٢١٠﴾ البقرة: فَالْعِدَّةُ كَمَا هِيَ
وَاجِبٌ عَلَيْهَا. زَعَمَ ذَلِكَ عَنْ مُجَاهِدٍ. وَقَالَ عَطَاءٌ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ
عِدَّتَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، فَتَعْتَدُ حَيْثُ شَاءَتْ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿٢١٠﴾ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ﴿٢١٠﴾
البقرة: قَالَ عَطَاءٌ: إِنْ شَاءَتْ اعْتَدْتُ عِنْدَ أَهْلِهَا وَسَكَتَتْ فِي وَصِيَّتِهَا، وَإِنْ شَاءَتْ خَرَجَتْ
لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿٢١٠﴾ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ ﴿٢١٠﴾ البقرة: قَالَ عَطَاءٌ ثُمَّ جَاءَ
الْمِيرَاثُ فَنَسَخَ السُّكْنَى فَتَعْتَدُ حَيْثُ شَاءَتْ، وَلَا سُكْنَى لَهَا.
وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ بِهِذَا. وَعَنِ ابْنِ أَبِي
نَجِيحٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: نَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عِدَّتَهَا فِي أَهْلِهَا، فَتَعْتَدُ حَيْثُ
شَاءَتْ لِقَوْلِ اللَّهِ ﴿٢١٠﴾ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ﴿٢١٠﴾ البقرة: نَحْوُهُ^(١).

(١) که نه‌م تابه‌ته‌به: ﴿٢١٠﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا

فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢١٠﴾ البقرة.

(٢) بروانه: ٥٣٤٤.

٤٥٣١ - ئەبونه‌جیح له‌مو‌ج‌اهیده‌وه ده‌گیرێته‌وه د‌م‌رباره‌ی ئەم ئایه‌ته‌: (ئەو پیاوانه‌ی که د‌م‌مرن له ئیوه و‌ها‌وسه‌ران به‌جی ده‌هێلن) وتی: مه‌به‌ست پێی ئەو عیده‌یه‌یه که ئاف‌رته‌که لای که‌س و کاری می‌رده‌که‌ی به‌سه‌ر د‌م‌بات و واجبه‌، ئەنجا خ‌وای گ‌ه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی دا‌به‌زان‌د: (ئەو پیاوانه‌ی که د‌م‌مرن له ئیوه و ژنانی ها‌وسه‌ر به‌جی ده‌هێلن (خوا فه‌رمانی کرد‌وه) به وه‌سیه‌ت کردن بۆ ژنه‌کانیان تاسا‌لێک به‌خ‌یو بک‌ری‌ن، بێ ئەوه‌ی د‌م‌ربک‌ری‌ن (له م‌الی می‌ردیان)، ئینجا ئەگ‌ه‌ر خ‌وایان چ‌وونه د‌م‌روه ئیتر هیچ گ‌ونا‌ه‌تان له‌سه‌ر نییه (ئە‌ی که‌س و‌کاری می‌رد) له‌وه‌ی که ئەو ژنانه د‌م‌یکه‌ن د‌م‌باره‌ی خ‌وایان به باشی د‌ه‌زان‌ن)، وتی: خوا ته‌وا‌و‌کرد‌نی س‌ا‌ل‌ت‌یک‌ی بۆ ئەو ئاف‌رته‌ دا‌نا‌وه، ح‌ه‌وت مانگ و‌ب‌یست شه‌و به‌وه‌سیه‌ت کردن بۆیان (له‌گ‌ه‌ل چ‌وار مانگ و‌ده شه‌و به فه‌رز عیده بک‌یش‌ن)، ئەگ‌ه‌ر ئاف‌رته (می‌رد مرد‌وه‌که) و‌یستی تا ک‌و‌ت‌ایی وه‌سیه‌ته‌که‌ی دا‌ده‌ن‌یش‌ی، ئەگ‌ه‌ریش و‌یستی د‌م‌روات و دا‌نا‌ن‌یش‌ی، ئەوه‌ش مه‌به‌ست و مانای ئەو فه‌رمایه‌شه‌ی خ‌وای به‌رز و ب‌ل‌نده: (بێ ئەوه‌ی د‌م‌ربک‌ری‌ن له م‌الی می‌ردیان ئینجا ئەگ‌ه‌ر خ‌وایان چ‌وونه د‌م‌روه ئیتر هیچ گ‌ونا‌ه‌تان له‌سه‌ر نییه)، جا عیده‌که (که چ‌وار مانگ و‌ده شه‌وه) فه‌رزه له‌سه‌ری وه‌ک خ‌و‌ی (ش‌ب‌ل ده‌لی: ئیبنو ئەبی نه‌ج‌یح) ئەو ق‌سه‌یه له مو‌ج‌اهیده‌وه ده‌گیرێته‌وه^(١).

وه‌عه‌ت‌اش ده‌لی: ئیبنو عه‌ب‌باس ؓ ده‌لی: ئەم ئایه‌ته مانه‌وه‌ی عیده‌ی ئاف‌رم‌ت (ی می‌رد‌م‌رد‌و‌ی) له م‌الی که‌س و‌کاری خ‌ود‌ی ئاف‌رته‌که نه‌سخ کرد‌وته‌وه، که‌وا بوو ما‌وه‌ی عیده‌که‌ی له ه‌هر شو‌ن‌یک بیه‌وی ده‌م‌ین‌یت‌ه‌وه، وه به‌ل‌گ‌ه‌ی نه‌سخه‌که‌ش ئەم فه‌رمایه‌شه‌ی خ‌وايه ﴿عَيَّرَ إِخْرَاجَ﴾^(٢) عه‌تا ده‌لی: ئەگ‌ه‌ر ئاف‌رته‌که و‌یستی لای که‌س و‌کاری می‌رده‌که‌ی عیده به‌سه‌ر د‌م‌بات وله م‌الی

(١) وا د‌یاره مو‌ج‌اهید پێی وا نیه ئەو ئایه‌ته نه‌سخ بو ب‌یت‌ه‌وه (ار‌شاد الس‌اری: ٦٨/١٠)

(٢) به‌بێ ئەوه‌ی د‌م‌ربک‌ری‌ن (له م‌الی می‌ردیان).

مێردهکەى نیشتهجێ دەبێ و دەمێنێتهوه کە لە وەسیەتى (مێردهکەیدا) بۆى کراوه، وە ئەگەر ئافەرتەکە وىستى (لە مالى مێردهکەى) دەرواته دەرەوه بەلگەى ئەم فەرمايشتهى خواى بەرز و بلند: (نێتر ئێوه کەس و کاری مێردهکە گوناھتان لەسە نىيە لەوہى کە (ئەوئافەرتانە) دەیکەن)، عەتا دەلێ: پاشان میرات ھات و دابەزى^(١) جا مافى نیشتهجێ بوون (ى ئافەرتەکە و مانەوہى لای کەس و کاری مێردهکەى) سەپىيەوہ (بەلام وەسیتەکە ھەرماوہ) بۆيە ئافەرت عیدە بەسەر دەبات لەو شوێنى خۆى وىستى، بەلام مافى شوێنى مانەوہ نىيە. وە موحەممەد کورێ یوسف دەلێ: وەرھا بۆى گێرپامەوہ لە ئەبى نەجیحەوہ ئەویش لە موحاھیدەوہ ئەوہ (فەرموودەى رەوح)ى گێرپامەوہ^(٢).

وئەبىنەوئەبى نەجیح لەعەتاوہ دەگێرپیتەوہ ئەویش لە ئىبنو عەبباسەوہ ﷺ دەلێ: ئەم ئایەتى عیدە بەسەربردنى ئافەرتى لای کەس و کاری خۆى سەپىوہتەوہ، کەواتە ئافەرتەکە عیدە بەسەردەبات لەھەر شوێنى خۆى وىستى بەبەلگەى ئەم ئایەتە: ﴿غَيْرَ أَخْرَاجَ﴾ واتە:بەبێ ئەوہى دەربرکێن (لە مالى مێردیان)، ھاوشیوہى (ئەوہى لە موحاھیدەوہ گێردرايەوہ) بەم رێگەيەش گێردرايەوہ.

٤٥٣٢ - حَدَّثَنَا حِبَّانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ: جَلَسْتُ إِلَى مَجْلِسٍ فِيهِ عَظَمٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَفِيهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، فَذَكَرْتُ حَدِيثَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ فِي شَأْنِ سُبَيْعَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: وَلَكِنَّ عَمَّهُ كَانَ لَا يَقُولُ ذَلِكَ. فَقُلْتُ: إِنِّي لَجَرِيءٌ إِنْ كَذَّبْتُ عَلَى رَجُلٍ فِي جَانِبِ الْكُوفَةِ. وَرَفَعَ صَوْتَهُ، قَالَ: ثُمَّ خَرَجْتُ فَلَقِيْتُ مَالِكَ بْنَ عَامِرٍ أَوْ مَالِكَ بْنَ عَوْفٍ قُلْتُ: كَيْفَ كَانَ قَوْلُ ابْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمَتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حَامِلٌ؟ فَقَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَتَجْعَلُونَ عَلَيْهَا

(١) مەبەستى دابەزى ئەم ئایەتى (وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ).

(٢) واتە، ئەمە سەندەتێكى گەمە بۆ فەرموودەکەى لە رەوحەوہ دەگێرپیتەوہ.

التَّغْلِيظَ، وَلَا تَجْعَلُونَهَا الرُّخْصَةَ؟ لَنَزَكْتُ سُورَةَ النَّسَاءِ الْقُصْرَى بَعْدَ الطُّوْلِ. وَقَالَ أَيُّوبُ: عَنْ مُحَمَّدٍ: لَقِيتُ أَبَا عَاطِيَةَ مَالِكِ بْنِ عَامِرٍ^(١).

٤٥٣٢ - موحه‌مه‌دی کورپی سیرین وتی: له‌کۆ‌پرو دانیش‌تێ‌کدا دانیشتم که‌چه‌ند پیاوێکی گه‌روه‌ی نه‌نصاری تێ‌دابوو، عه‌بدوره‌حمانی کورپی نه‌بی له‌یلایان تیا‌بوو، منیش باسی فه‌رمووده‌که‌ی عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عوتبه‌م کرد دهر‌باره‌ی سوبه‌یه‌ی کچی حاریس، عه‌بدوره‌حمانیش وتی: به‌لام مامی (عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عوتبه‌)^(٢) وا نالێ (موحه‌مه‌دی کورپی سیرین) وتی: به‌راستی من زۆر بوێرم نه‌گه‌ر درۆ بکه‌م به‌ده‌م پیاوێکه‌وه^(٣) له‌لای کوفه‌یه، ده‌نگیشی به‌رز کرده‌وه (که نه‌مه‌ی وت).

(ئێبنو سیرین) وتی: پاشان له‌وێ دهر‌چووم گه‌شتم به‌ مالیکی کورپی عامیر - یان مالیکی کورپی عه‌وف - پێم وت: نه‌و وته‌ی عه‌بدو‌ل‌لای کورپی مه‌سه‌وودت ﷺ دهر‌باره‌ی ئافهرمتێک می‌رده‌که‌ی مردی و سک پر بی به‌لاته‌وه‌ چۆنه‌؟ مالیکیش وتی: ئێبنو مه‌سه‌وود ﷺ وتی: بو‌ عیده‌ی سه‌خت وه‌قورس له‌سه‌ر ئافهرمه‌که‌ داده‌نێن، وه‌ نه‌وه‌ی رو‌خسه‌ت و ئاسانه‌ له‌سه‌ری دانانین؟ سویند به‌ خوا سوهرمتی (نساء) کورته‌که‌یان^(٤) پاش درێژه‌که‌یان^(٥) دابه‌زیوه‌.

ئه‌یوب: ده‌گێرێته‌وه‌ له‌موحه‌مه‌ده‌وه‌ ده‌لێ: من گه‌شتوم به‌ نه‌بوعه‌تییه‌ که مالیکی کورپی عامیره‌^(٦).

(١) پروانه: ٤٩١٠.

(٢) که عه‌بدو‌ل‌لای کورپی مه‌سه‌وود ﷺ.

(٣) مه‌به‌ست عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عوتبه‌یه.

(٤) مه‌به‌ستی، نه‌م نایه‌تمه‌یه‌ له‌ سوهرمتی ته‌لاق، (وَأُولَئِكَ الْأَخْمَالُ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ).

(٥) مه‌به‌ستی، نه‌م نایه‌تمه‌یه‌ له‌ سوهرمتی به‌قه‌ره، (وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَكُمْ وَيَدْرُونَ أَنَّوَا جَاءَ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِمْ أَرَبَّةَ أَشْهُرٍ وَغَيْرَ ...).

(٦) بو‌یه ئیمامی بو‌خاری نه‌م ووتی هه‌تا که تیا‌یدا موحه‌مه‌دی کورپی سیرین ده‌لێ: گه‌شتوم نه‌بو عه‌تییه‌ مالیکی کورپی

عامیری بی دوو دلی.

٤٢ - بابُ قولِه: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾ البقرة

٤٥٣٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: هِشَامٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ، قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: «حَبَسُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ مَلَأَ اللَّهُ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ أَوْ أَجَوَافَهُمْ - شَكَّ يَحْيَى - نَارًا»^(١).

٤٢ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئاگاداری

نوێژه‌كانتان بکەن وه (به تایبه‌تی) نوێژی ناوه‌راست)

٤٥٣٣ - عه‌لی عليه السلام ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم له‌ رۆژی (غه‌زای) خه‌نده‌م‌قا فەر‌مو‌وی: ((پێگه‌ریان لێ کردن (له‌ کردنی) نوێژی ناوه‌راست تا خۆ‌ئاوا بوو، خوا گۆره‌کانیان و ماله‌یان - یان سکیان - به‌حیا نه‌و گومانه‌ی بر‌دوه - پڕ بکات له‌ ئاگر)).

٤٣ - بابُ قولِه: ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ البقرة:

﴿قَانِتِينَ﴾ البقرة: آی: مُطِيعِينَ

٤٥٣٤ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ أَحَدُنَا أَخَاهُ فِي حَاجَتِهِ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ البقرة: فَأَمَرْنَا بِالصُّكُوتِ^(٢).

(١) پ‌روانه: ٢٩٣١.

(٢) پ‌روانه: ١٢٠٠.

٤٣- باسی ئهم فهرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (وه له

نوێژدا بوه‌ستن بۆ خوا به گه‌ردن كه‌چى) ^(١)

﴿قَتِيتَ﴾: واته: گوێرایه‌ل و گه‌ردن كه‌چ.

٤٥٣٤ - زمیدی کۆری ئه‌رقه‌م ﷺ ده‌لى: جاران ئێمه له ناو نوێژه‌که‌دا كه‌سی‌گمان ده‌رباره‌ی پێ‌یوستیه‌کی خۆی قسه‌ی له‌گه‌ل برادهره‌که‌یدا ده‌کرد هه‌تا ئهم ئایه‌ته دابه‌زی: (پارێزگاری له نوێژه‌گانتان بکه‌ن وه به‌تایبه‌تی نوێژی ناوهراس‌ت (كه‌نوێژی عه‌سه‌ره‌)، وه له‌نوێژدا بوه‌ستن بۆ خوا به گه‌ردن كه‌چى) ئیتر هه‌رمانمان پێ‌کرا به بێ دهنگی (له‌نوێژدا).

٤٤ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَالَ أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْنٌ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا

عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿البقرة

وَقَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ: ﴿كُرْسِيُّهُ﴾ ﴿البقرة: عِلْمُهُ، يُقَالُ: ﴿بَسَطَهُ﴾ ﴿٢١٧﴾﴾ ﴿البقرة: زِيَادَةٌ وَقَضًا
﴿أَفْرَغَ﴾ ﴿٢٢٠﴾﴾ ﴿البقرة: أَنْزَلَ﴾ ﴿وَلَا يُؤَدُّهُ﴾ ﴿٢٢٠﴾﴾ ﴿البقرة: لَا يُثْقَلُهُ. آدَنِي: أَثْقَلَنِي. وَالْأَذُّ وَالْأَيْدُ: :
الْقُوَّةُ، السَّنَةُ: نُعَاسٌ. ﴿يَتَسَنَّنَهُ﴾ ﴿٢٢١﴾﴾ ﴿البقرة: يَتَغَيَّرُ﴾ ﴿فَبُهِتَ﴾ ﴿٢٢٨﴾﴾ ﴿البقرة: ذَهَبَتْ حُجَّتُهُ. ﴿
خَاوِيَةٌ﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة: لَا أُنِيسَ فِيهَا. ﴿عُرُوشُهَا﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة: أَبْنَيْتُهَا. ﴿نُنَشِّرُهَا﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة:
نُخْرِجُهَا﴾ ﴿إِعْصَارٌ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: رِيحٌ عَاصِفٌ تَهْبُ مِنْ الْأَرْضِ إِلَى السَّمَاءِ كَعَمُودٍ فِيهِ نَارٌ. وَقَالَ
ابْنُ عَبَّاسٍ الْبَقْرَةُ: ﴿مَكْلَدًا﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: ﴿وَإِلَّ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة:
مَطَرٌ شَدِيدٌ. الطَّلُّ: النَّدى، وَهَذَا مَثَلٌ عَمَلِ الْمُؤْمِنِ.
﴿يَتَسَنَّنَهُ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: يَتَغَيَّرُ.﴾

(١) واته، بێ هسه گردن.

٤٤- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (ئینجا ئەگەر ترسان به پیاوه یان سوارى (نوێژ بکه‌ن) که ترساتان ئەما یادی خوا بکه‌ن، به‌و په‌نگه‌ی که فی‌ری کردوون ئەوه‌ی جاران نه‌تانه‌زانی).

ئیب‌ن‌وجوبه‌یر ده‌لى: ﴿كُرْسِيُّهُ﴾: واته: زانیاری خوا، وه ده‌وترى: ﴿بَسَطَهُ﴾: به‌ش و به‌هره‌ی زیاتر (له‌ئیه‌ی پێداوه). ﴿أَفْرَغَ﴾: دا‌یه‌یه‌زێنه. ﴿وَلَا يَزُدُّهُ﴾: قورس و گران نییه به‌لایه‌وه، (آدنی): قورس و گران بوو له‌سه‌رم. (وَالْأَدَّ وَالْأَيْدُ): به‌مانای به‌هێز، (السَّئَةُ): وه‌نه‌وز، خه‌ونوچكى. ﴿يَتَسَنَّهَ﴾: ده‌گۆرێت، تێكه‌ده‌چیت، ﴿فَبُهِتَ﴾: به‌لگه‌ی پێ نه‌ما، بێ به‌لگه‌ ما. ﴿خَاوِيَةٌ﴾: چۆل بوو كه‌س تیا نه‌ما. ﴿عَلَى غُرُوشِهَا﴾: خانوو ماله‌كانی.

﴿نُشِرْهَا﴾: دهریده‌هێن^(١). ﴿إِعْصَارٌ﴾: گێژه‌لووكه، باى توند هه‌له‌مه‌كات له زه‌ویه‌وه به‌ره‌و ئاسمان دهروات وه‌كو عه‌مودیك وایه ناگرى تیا بێ. وه ئیب‌ن‌و عه‌بباس ؓ ده‌لى: ﴿صَلْدًا﴾: (به‌ردیكى) ساف كه هیه‌چى به‌سه‌ره‌وه نه‌بیت. عیكریمه ده‌لى: ﴿وَابِلٌ﴾: بارانى به‌هێز، لێزمه باران، (الطَّل) بارانى ورد، نه‌رمه باران، ئەمه نمونه‌ی كرده‌وه‌ی باوه‌رداره. ﴿يَتَسَنَّهَ﴾: ده‌گۆرێت، تێكه‌ده‌چیت.

٤٥٣٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو ؓ كَانَ إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْخَوْفِ قَالَ: يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْإِمَامُ رَكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ لَمْ يُصَلُّوا، فَإِذَا صَلَّوْا الَّذِينَ مَعَهُ

(١) به‌ئێ‌ى زمانى عه‌رمى و هه‌موو ته‌فسیرم‌كاندا، به‌ به‌رزكردنه‌وه‌وه و پێكه‌وه لكاندن مانا كراوه.

رَكْعَةً اسْتَخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا وَلَا يُسَلِّمُونَ، وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُصَلُّونَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيُصَلُّونَ لَأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْبَانًا، مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. قَالَ مَالِكٌ: قَالَ نَافِعٌ: لَا أَرَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ذَكَرَ ذَلِكَ إِلَّا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(١).

٤٥٣٥ - مالیک گێڕایه‌وه له نافیعه‌وه نه‌ویش گێڕایه‌وه له عه‌بدوڵلای کوری عومه‌ر ﷺ که‌پرسیاری نوێزی ترسی لێ بکریایه‌ چۆن گراوه‌ دمیوت؛ پێشنوێژ ده‌جێته‌ پێشه‌وه‌ ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لکه‌که‌ له‌گه‌ڵیدان، جا پێشنوێژ یه‌ک رکات نوێزیان له‌گه‌ڵدا ده‌کات، ده‌سته‌یه‌کی تری خه‌لکه‌که‌ له‌ نیوان نه‌وان و دوژمندان و (نیشک ده‌گرن و) نوێزیان نه‌کردووه‌، نه‌نجا نه‌وانه‌ی له‌گه‌ڵیدا بوون رکاتی نوێزیان کرد ده‌چنه‌ دواوه‌ بۆ شوێنی نه‌وانه‌ی نوێزیان نه‌کردووه‌ به‌لام سه‌لام ناده‌نه‌وه‌، نه‌نجا نه‌وانه‌ی نوێزیان نه‌کردوه‌ دینه‌ پێشه‌وه‌ و له‌گه‌ڵ پێشنوێژدا رکاتی نوێژ ده‌که‌ن، له‌ پاشان پێشنوێژ سه‌لام ده‌داته‌وه‌ له‌ نوێژه‌که‌ی ده‌بێته‌وه‌ که‌ دوو رکاتی کردووه‌، جا هه‌رکام له‌ دوو ده‌سته‌که‌ هه‌ڵده‌سه‌نه‌وه‌ و خۆیان به‌ته‌نها یه‌ک رکات نوێژ ده‌که‌ن پاش نه‌وه‌ی پێشنوێژ له‌ نوێژه‌که‌ی بویه‌وه‌، نه‌وکات هه‌ر یه‌ک له‌ دوو ده‌سته‌که‌ دوو رکات نوێژی کردووه‌، به‌لام نه‌گه‌ر ترسه‌که‌ له‌وه‌ زۆرتر بوو نه‌وه‌ نوێژه‌کانیان ده‌که‌ن به‌ پیاده‌ که‌ به‌ پێوه‌ن و به‌ پێیان دهرۆن یان به‌ سواری دهرۆن، پروویان له‌ قبیله‌ بنیت یان پروویان لێی نه‌بیت.

مالیک ده‌ڵێ: نافیع وتی: وانا زانم عه‌بدوڵلای کوری عومه‌ر ﷺ نه‌وه‌ی وتبیت له‌ پێغه‌مبه‌رموه‌ ﷺ نه‌بیت. (واته‌: له‌ پێغه‌مبه‌رموه‌ ﷺ ده‌یگێڕته‌وه‌).

٤٥ - باب: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة:

٤٥٣٦ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ، وَيَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ الشَّهِيدِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ: هَذِهِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة: إِلَى قَوْلِهِ: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة: قَدْ نَسَخْتَهَا الْأُخْرَى، فَلِمَ تَكْتُبُهَا؟ قَالَ: تَدْعُهَا يَا ابْنَ أَخِي، لَا أَغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ مِنْ مَكَانِهِ. قَالَ حُمَيْدٌ: أَوْ نَحْوَ هَذَا^(١).

٤٥ - باسی (ئهم فهرمایشته): (ئهو پیاوانهی دهمرن له ئیوه و ژنانی هاوسهر بهجت دههیلن)

٤٥٣٦ - ئیبنو زوبهیر دهلی: به عوسمانم ﷺ وت: ئهم ئایهتهی که له سورمتی بهقههمدایه: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ تادهگاته: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ بیگومان ئایهتهکهی تریان حوکمهکهی سرپومتهوه کهواته بۆدمینوسیتتهوه؟ عوسمان وتی: تو وازی لی دینیت برازای خوّم، هیچ شتیک له قورنان له شوینی خویدا ناگوړم^(٢)، حومهید وتی: یان هاوشیوهی ئهم فهرموودهی یهزیدی کوړی زورمیی گێراپهوه^(٣).

(١) پروانه: ٤٥٣٠.

(٢) واته: ئهو پیاوانهی دهمرن له ئیوه و ژنانی هاوسهر بهجت دههیلن.

(٣) واته: بێ ئهوهی دهبرکێن، (له مالێ میردیان).

(٤) واته: جۆن بووه ههر وا دهیهیلموه گێرانی بهسهردا ناهینم.

(٥) حومهید کوړی ئهسوودیش فهرموودمکهی له رێگهی خویموه گێراومتهوه بهلام دهلی ومکو ئهم وایه بهلام یهزیدی کوړی

زورمیع هیچ گومانی له دهلی فهرموودمکه نییه و به دلنیاپیموه دهیگێرتهوه.

٤٦ - **باب قوله:** ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ﴾ ﴿١٧٠﴾ البقرة:

٤٥٣٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَسَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «نَحْنُ أَحَقُّ بِالشُّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: ﴿رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ﴾ قَالَ أَوْلَمْ تُوْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي﴾ ﴿١٧٠﴾ البقرة^(١).

٤٦ - **باسنی ئەم فەرمايشته ی خوا: (بیریان خەڕه‌وه کاتی ئیبراهیم ﷺ وتی: ئەم پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتە‌وه؟)**

٤٥٣٧ - ئەبو هورمیرە ر.ه. دە‌ئ‌ی: پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئێمه له ئیبراهیم ﷺ له‌پێشتر بووین، به گومان بوون کاتی وتی: (ئه‌ی پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتە‌وه، (خوا) فەرمووی: ب‌روات پ‌ی نەه‌یناوه؟ وتی: به‌ئ‌ی ب‌روام پ‌ی‌یه‌تی به‌لام (دە‌مه‌وی بی‌بینم) بو‌ئ‌ه‌وه‌ی د‌ئ‌یا به‌م)).

٤٧ - **باب قوله:** ﴿أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾: **إلى قوله** ﴿تَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿١٧١﴾ البقرة

٤٥٣٨ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: وَسَمِعْتُ أَخَاهُ أَبَا بَكْرٍ بْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ: فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ ﴿أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾؟ قَالُوا: اللَّهُ أَعْلَمُ. فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: قُولُوا: نَعْلَمُ أَوْ لَا نَعْلَمُ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فِي نَفْسِي مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ عُمَرُ: يَا ابْنَ أَخِي قُلْ، وَلَا

تَحْقِرَ نَفْسَكَ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ضَرَبْتُ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ عُمَرُ أَيُّ عَمَلٍ؟ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لِعَمَلٍ. قَالَ عُمَرُ: لِرَجُلٍ غَنِيٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ ﷻ، ثُمَّ بَعَثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَعْمَالَهُ. ﴿فَصُرْمُنَ﴾ البقرة، قَطَعْنَهُ.

٤٧- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئایا کەس لە ئێوە حەز دەکات کە باخێکی هەبێت) تا دەگاتە (بیر بکەنەوه)

٤٥٣٨ - ئیبنو جورمیع ده‌ڵێ: له عەبدوڵڵای ئەبی موله‌یکەم بیست له ئیبنو عەبباسه‌وه ﷺ دمیگێڕایه‌وه، (ئیبنو جورمیع) وتی: هه‌روه‌ها له‌براکه‌ی عەبدوڵڵاشم بیست که ئەبو به‌کری کورپی ئەبو موله‌یکه‌یه له‌عوبه‌یدی کورپی عومه‌یره‌وه دمیگێڕایه‌وه وتی: عومه‌ر ﷺ رۆژیکیان به‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری ﷺ وت: به‌رای ئێوه ئەم نایه‌ته ده‌رباره‌ی چی دابه‌زی: ﴿أَيُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾^(١)؟ وتیان: خوا دزمانی، عومه‌ر توپه‌ بوو وتی: بلێن: دزمانین یا نازانین، ئیبنو عەبباسیش ﷺ وتی: ئەه‌ی پێشه‌وا‌ی باوه‌رپداران له‌ده‌لدا ده‌رباره‌ی زانیارییه‌ک هه‌یه عومه‌ر وتی: ئەه‌ی برا‌زای خۆم بیلێ و خۆت به‌که‌م مه‌زانه، ئیبنو عەبباس ﷺ وتی: به‌ نموونه هه‌ینراوه‌ته‌وه بۆکارێک عومه‌ر وتی: کاره‌که چیه‌؟ ئیبنو عەبباس وتی: بۆ کار و کرده‌ومه‌یه‌ک، عومه‌ر ﷺ وتی: (نموونه‌یه) بۆ پیاویکی ده‌وله‌مه‌ند به‌ پێی گوێڕایه‌ڵی خوا ﷻ کار ده‌کات، له پاشان خوا شه‌یتانی بۆ ده‌نێری ودمست ده‌کات به‌ تاوان و گونا‌هو کرده‌وه چا‌که‌گانی هه‌مووی داده‌پۆشیت. ﴿فَصُرْمُنَ﴾ واته‌: پارچه‌ پارچه‌یانکه، له‌ت له‌تیان بکه‌.

(١) واته‌:ئایا که‌سیک له‌ ئێوه حەز ده‌کات باخێکی هه‌بێت.

٤٨ - بابُ قوله: ﴿لَا يَسْتَلُوكَ النَّاسُ إِلَّا كَأَنَّهُمْ﴾ البقرة:

يُقَالُ: أَحْفَ عَلِيٌّ، وَأَلْحَ عَلِيٌّ، وَأَحْفَانِي بِالسَّأَلِ، ﴿فِيخْفُكُمْ﴾ محمد: يُجْهِدُكُمْ.
٤٥٣٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ أَبِي
نَمْرٍ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيَّ قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا
هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَا
اللُّقْمَةُ وَلَا اللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ، وَافْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ» يَعْنِي: قَوْلُهُ
﴿لَا يَسْتَلُوكَ النَّاسُ إِلَّا كَأَنَّهُمْ﴾ البقرة:

٤٨ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (داوا له هیچ کەس

ناکەن بە زۆر)

دهوتریت: (أَحْفَ عَلِيٌّ) و (أَلْحَ عَلِيٌّ) و (أَحْفَانِي بِالسَّأَلِ): مانای هەرسێ کێان لە
سوالکردندا وازی لێ نەهێنام و پێیداگرت. ﴿فِيخْفُكُمْ﴾: (لە داواکردندا
پێیداگرت) زۆری بۆ هێنان.

٤٥٣٩ - ئەبو هورەیرە ر.ه. دەلی: پێغەمبەر ﷺ دمه‌رمووی: ((هه‌زار نه‌و که‌سه
نییه خورمایه‌ک و دووان یان پاروویه‌ک و دووان دمیگیرێته‌وه پێی پازی دمیبت،
بیگومان هه‌زار نه‌و که‌سه‌یه خۆی به‌دوور ده‌گرت له‌سوالکردن، نه‌گەر ویستان
(ئەم فەرمايشته‌ی خوا) بخویننه‌وه، به‌زۆر پێیداگری داوا‌ی (هیچ شتێک)
له‌خه‌لکی ناکەن)).

٤٩ - بَابُ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ البقرة

الْمَسُّ: الْجُنُونُ

٤٥٤٠- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرِّبَا قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ.

٤٩ - باسیک: (وه خوا کرین و فروشتنی هلال کردوو، به‌لام سوودی هرام کردوو)

(الْمَسُّ): شَيْتَ بَوُون.

٤٥٤٠ - عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لێ: کاتی ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سو‌پ‌رتی به‌قه‌ره‌ د‌م‌بار‌ه‌ی سوود د‌ابه‌زین، پ‌ت‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ خو‌ی‌ن‌د‌ن‌یه‌وه به‌سه‌ر خه‌ل‌ک‌یدا له پاشان باز‌ر‌گانی کردنی به عارمه‌قه‌وه هرام کرد.

٥٠ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿يَمْحُ اللَّهُ الرِّبَا﴾ البقرة:

﴿يَمْحُ م﴾ البقرة: يُذْهِبُهُ.

٤٥٤١ - حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ: سَمِعْتُ أَبَا الصُّحَى يُحَدِّثُ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: لَمَّا أُنْزِلَتِ الْآيَاتُ الْأَوَاخِرُ مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَلَاهُنَّ فِي الْمَسْجِدِ، فَحَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ ^(١).

۵۲ - **بابُ قولُه:** ﴿وَلِنْ كَانَتْ دُوعُسْرَةٌ فَنَظَرْتُ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ

لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣٨٠﴾ البقرة

۴۵۴۳ - وَقَالَ لَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ وَالْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا أُنْزِلَتِ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَهُنَّ عَلَيْنَا، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ^(۱).

۵۲ - **باسنی ئەم فەرما‌یشتە‌ی خوا:** (و‌ه ئە‌گەر قەر‌زدار و
نە‌دار بو‌و با مو‌ڵە‌تی ب‌درت تا دە‌وڵە‌مه‌ند ئە‌بێ، و‌ه ئە‌گەر
(لە قەر‌زە‌که) ئازادیان ب‌که‌ن با‌شت‌ره بو‌تان ئە‌گەر تێ ب‌گه‌ن)

۴۵۴۳ - عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: دَهْلِي: كَاتِي نَايَه‌تە‌كانی كو‌تایی سو‌پە‌تی به‌قه‌ره دابه‌زێ‌ن‌ران،
پێ‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو خو‌پێ‌ندیه‌وه به‌سه‌رماندا پاشان با‌زرگانی عاره‌فی
حه‌رام كرد.

۵۳ - **بابُ:** ﴿وَأَتَقُوا يَوْمَ تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ﴿٣٨١﴾﴾ البقرة:

۴۵۴۴ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ: آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ آيَةُ الرَّبِّ.

۵۳ - **باسنیک:** (و‌ه ب‌ترس‌ن لە رو‌ژیک دە‌گه‌رێ‌ن‌رێ‌نه‌وه بو‌ لا‌ی خوا)

۴۵۴۴ - ثِيْبَنُو عه‌بباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: دَهْلِي: كو‌تا‌هه‌مین نایه‌ت دابه‌زی بو‌ پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ
نایه‌تی سو‌ود بو‌و.

۵۴ - باب: ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبْ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿٢٨٤﴾ البقرة

۴۵۴۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا الثَّقَلِيُّ، حَدَّثَنَا مِسْكِينٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ مَرْوَانَ الْأَصْفَرِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهَا قَدْ نُسِخَتْ ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ﴾ ﴿٢٨٤﴾ البقرة: الآية (۱).

۵۴-باسیک: (ئه‌گەر ئه‌وه‌ی له‌دلتاندایه‌ ئاشکرای بکه‌ن
یا بیشارنه‌وه‌ خوا لی‌پرسینه‌وه‌تان له‌گه‌ل ده‌کات
له‌سه‌ری، ئه‌وسا خو‌ش ده‌بی‌ت له‌و که‌سه‌ی که‌ بیه‌وی
وه‌ سزای ئه‌و که‌سه‌ش ده‌دات که‌ بیه‌وی، وه‌ خوا به‌
توانایه‌ به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا)

۴۵۴۵ - مه‌روانی ئه‌صفه‌ر له‌ بیاوی‌ک له‌ هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ که‌ ئیبنو
عومه‌ره‌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گێرت‌ه‌وه‌ و ده‌لی: که‌ئهم ئایه‌ته‌ حوکمه‌که‌ی س‌پاوه‌ته‌وه‌ (۲) (ئه‌گەر
ئه‌وه‌ی له‌ دلتاندایه‌ ئاشکرای بکه‌ن یان بیشارنه‌وه‌) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که‌.

۵۵ - باب: ﴿ءَاَمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ﴾ ﴿٢٨٥﴾ البقرة:

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿إِصْرًا﴾ ﴿٢٨٦﴾ البقرة: عَهْدًا. وَيُقَالُ: ﴿غُفْرَانُكَ﴾ ﴿٢٨٥﴾ البقرة:
مَغْفِرَتُكَ، فَأَغْفِرْ لَنَا.

(۱) پروانه: ۴۵۴۶.

(۲) به‌ نایمه‌ته‌که‌ی دوا‌ی خو‌ی (امن الرسول ...) سو‌په‌تی به‌مه‌ره‌ نایمه‌تی (۲۸۵).

۵۵ - باسیک: (پێغه‌مبەر ﷺ) پروای هێنا به‌و نامه‌یه‌ی که‌ی بۆی نێرراوه له‌ په‌روه‌ردگارییه‌وه

ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لێ: ﴿إِصْرًا﴾ واته‌: په‌یمان و به‌ئین^(۱)، وه‌ ده‌وتریت:
﴿عُفْرَانًا﴾ واته‌: داوای لیخۆشبوون ده‌که‌ین، لیمان خوێش به‌.

۴۵۴۶ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، عَنْ مَرْوَانَ الْأَصْفَرِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: أَحْسَبُهُ ابْنَ عُمَرَ: ﴿وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ الْبَقَرَةُ: قَالَ: نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا^(۲).

۴۵۴۶ - مه‌روانی نه‌صفه‌ر ده‌گیریته‌وه له‌ بیاوێک له‌ هاوه‌لانی پێغه‌مبهره‌وه ﷺ
ده‌لێ: وا گومان ده‌بهم نه‌و بیاوه ئیبنو عومه‌ره ؓ، نه‌م ئایه‌ته‌: ﴿وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ وتی: نه‌و ئایه‌ته‌ی له‌ داوای خوێه‌وه^(۳) هوکمی نه‌می
سپروه‌ته‌وه‌.

(۱) نه‌م مانایه‌ په‌یوه‌نددار به‌ مانای وشه‌که‌وه‌ چونکه‌ مانای (امراً) باری هورس، جا چونکه‌ پایه‌ند نه‌بوون به‌ په‌یمان و به‌ئینه‌وه‌ هورسه‌ بۆ به‌ په‌یمان و به‌ئین مانا کراو.

(۲) پروانه: ۴۵۴۵.

(۳) که‌ نه‌م ئایه‌ته‌ (امن الرسول بما انزل الیه... سورته‌ی به‌قه‌ره‌ ئایه‌تی (۲۸۵).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳ - سورة آل عمران

﴿ تَقْنَةُ ٢٨ ﴾ آل عمران: وَتَقِيَّةً وَاحِدَةً، ﴿ صِرُّ ١٣٧ ﴾ آل عمران: بَرَدٌ، ﴿ شَفَا حُفْرُو ١٣٨ ﴾

﴿ ١٣٩ ﴾ آل عمران: مِثْلُ شَفَا الرِّكْيَةِ. وَهُوَ حَرْفُهَا ﴿ تَبَوُّئُ ١٤٠ ﴾ آل عمران: تَتَّخِذُ

مُعَسَّكِرًا. الْمُسَوِّمُ: الَّذِي لَهُ سِيْمَاءٌ بِعَلَامَةٍ أَوْ بِصُوفَةٍ أَوْ بِمَا كَانَ. ﴿ رِيَّيُونَ ١٤١ ﴾ آل

عمران: الْجَمِيعُ، وَالْوَاحِدُ رِيٌّ. ﴿ تَحْسُونَهُمْ ١٤٢ ﴾ آل عمران: تَسْتَأْصِلُونَهُمْ قَتْلًا. ﴿

عُزَّى ١٤٣ ﴾ آل عمران: وَاحِدَهَا غَازٍ.

﴿ سَنَكْتُبُ ١٤٤ ﴾ آل عمران: سَنَحْفَظُ. ﴿ نُزُلًا ١٤٥ ﴾ آل عمران: ثَوَابًا. وَيَجُوزُ: وَمُنْزَلٌ

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، كَقَوْلِكَ: أَنْزَلْتُهُ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ ١٤٦ ﴾ آل عمران:

الْمُطَهَّمَةُ الْحِسَانُ. قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِزَى الرَّاعِيَةُ

الْمُسَوَّمَةُ. وَقَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ: ﴿ وَحَصُورًا ١٤٧ ﴾ آل عمران: لَا يَأْتِي النِّسَاءَ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: ﴿

مِنْ قَوَرِهِمْ ١٤٨ ﴾ آل عمران: مِنْ غَضَبِهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ يُخْرِجُ الْحَيَّ ١٤٩ ﴾

الْأَنْعَامَ: النُّطْقَةَ تَخْرِجُ مَيِّتَةً، وَيُخْرِجُ مِنْهَا الْحَيَّ. ﴿ وَالْإِنْكَارِ ١٥٠ ﴾ آل عمران: أَوَّلُ

الْفَجْرِ. ﴿ وَالْعِشِيِّ ١٥١ ﴾ الأنعام: مِثْلُ الشَّمْسِ - أَرَاهُ - إِلَى أَنْ تَغْرُبَ.

به‌ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان ۳ - (ته‌فسیری) سوره‌تی ئالی عیمران

﴿ تَقْنَةُ ﴾: و (تَقِيَّةٌ): هەردوو وشەکه چاوگن و بەمانای خۆپاراستن دین، ﴿ صِرٌّ ﴾: سەرما و سۆلەیه‌ک. ﴿ شَفَا حُفْرُو ﴾: وەکو لیواری بیریک، (شَفَا) واتە: قەرەخ و لیوار، ﴿ تَبَوُّءُ ﴾: جینگای جەنگت ئامادە دەکرد، (المُسُوْمُ): ئەو‌هی نیشانە‌دارکراوە^(۱) بە نیشانە‌یه‌ک یا بە‌پارچە خورییه‌ک یا‌هەر شتیک بیّت. ﴿ رِيَّوْنُ ﴾: بۆ کو دەوتریت بۆ تاکە‌که‌ی: (رِيٌّ) له^(۲). ﴿ تَحْسُونَهُمْ ﴾: بە‌کوشتن قە‌لاجۆتان دەکردن، هەستتان لی‌ ب‌پ‌ین. ﴿ عُرَى ﴾: کو‌یه تاکە‌که‌ی: (عَازٍ) خە‌باتگێ‌ر. ﴿ سَنَكْتُبُ ﴾: دە‌پ‌یارێ‌زین بە‌نوسین. ﴿ نَزَلَا ﴾: پاداشت، وە دروستە بو‌تریت: می‌وانداری کراو لە‌لایەن خواوە، وە‌ک دە‌لی: (أَنْزَلْتُهُ) واتە: می‌وانداریم کرد.

موجاهید دە‌لی: ﴿ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ ﴾: ئە‌سپانی پ‌سەن و نیشانە‌دارو جوان. ئیبنو جوبە‌یر دە‌لی: ﴿ وَحُصُورًا ﴾: سەر‌جیی لە‌گە‌ڵ نافرەت ناکات، ج‌لە‌و‌گیری نە‌فسی خۆ‌یه‌تی. عی‌کریمە دە‌لی: ﴿ مِنْ قَوَرِهِمْ ﴾: لە‌تور‌م‌بیان لە‌ پ‌وژی غە‌زای بە‌دردا. موجاهید دە‌لی: ﴿ يُخْرِجُ الْحَيَّ ﴾: نو‌تفە‌که‌ دە‌رده‌چ‌ی بی‌ گیانە، دواتر زیندوو گیان‌داری لی‌ پ‌میدای دە‌بی. ﴿ وَالْإِنْكَارِ ﴾: سەر‌تای س‌پ‌ی‌ده‌ی بە‌یان. ﴿ وَالْمِثْيِ ﴾: ن‌زیک بو‌ونە‌و‌هی خۆی - پ‌ی‌م وایە - تا ئە‌و کاتە‌ی ئاوا دە‌بی‌ت.

(۱) دروستە بە نیشاندار گ‌م‌ریش مانا ب‌ک‌رێ‌ت.

(۲) بە مانای زانی‌ی پ‌ه‌بانی یە.

۱ - باب: ﴿ مِنْهُ ءَايَتٌ مُّحْكَمَةٌ ﴾ ۷ آل عمران

وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ ءَايَتٌ مُّحْكَمَةٌ ﴾ ۷ آل عمران: الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ. ﴿ وَأُخْرُ مُتَشَبِهَةٌ ﴾ ۷
 ﴿ آل عمران: يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا، كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴾ ۱۳
 البقرة: وَكَقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ ۱۰۰ یونس:
 وَكَقَوْلِهِ: ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا زَادَهُمْ هُدًى ﴾ ۱۷ محمد: ﴿ زَيْعٌ ﴾ ۷ آل عمران: شَكٌّ
 ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ ۷ آل عمران: الْمُشْتَبِهَاتِ. ﴿ وَالرَّسَخُونَ فِي الْعِلْمِ ﴾ ۷ آل عمران:
 يَعْلَمُونَ تَأْوِيلَهُ. ﴿ يَقُولُونَ ءَمَّا بِهِ ﴾ ۷ آل عمران:

۱ - باسیک: (قورئان) هیندیکی نایه‌تانیکن رو‌شنن

موجاهید ده‌لی: ﴿ ءَايَتٌ مُّحْكَمَةٌ ﴾ ۷ نایه‌تانى حه‌لال و حه‌رامن. ﴿ وَأُخْرُ
 مُتَشَبِهَةٌ ﴾ ۷ ۱۳ هه‌ندیکی پشتیوانی هه‌ندیکی تریه‌تی وه‌ك ئەم هه‌رمایشته‌ی
 خوای به‌رز و بێلند: (به‌و نموونانه‌ كه‌س گومرا ناكات جگه‌ له‌به‌دكاران)، وه‌ وه‌كو
 ئەم هه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بێلند: (وه‌خوا) پیسی (بی باومری) ده‌خاته‌ سه‌ر
 ئەوانه‌ی كه‌ تیناگهن و بێرناكه‌نه‌وه‌) هه‌ومه‌ها وه‌ك ئەم نایه‌ته‌: (ئهو كه‌سانه‌ی

(۱) سەرنج: (مُحْكَمَات) موجاهید ده‌لی: ئەموی له‌ قورئاندا به‌ له‌ حه‌لال و حه‌رام، هه‌ندئێ له‌زانایان ده‌لێن، (المُحْكَم) ئەمویه‌ ماناگه‌ی ڕوون بێت، كه‌واته‌ (النص) و (الظاهر) ده‌گه‌ڕێتموه‌، زومه‌خه‌شهری ده‌لی، (مُحْكَمَات) عیبارت و ده‌ستخواژمكانی ڕوون و دامه‌زراو بن، به‌جو‌ری پارێزراو بێت له‌ گه‌یه‌اندنی زیاده‌ له‌ مانایه‌ك و گومان بوون له‌ ماناگه‌یدا، وه‌ زه‌ججاج ده‌لی، (المُحْكَم) ئەموشنه‌ ماناگه‌ی ڕوونه‌ ئه‌مگه‌ر گوێگر گوێی لێ بێت بپوێستی به‌ ماناگه‌ردن نیه‌یه‌.

(۲) سەرنج: (مُتَشَابِهَات) موجاهید ده‌لی: جگه‌ له‌ حه‌لال و حه‌رام له‌ قورئاندا (مُتَشَابِهَات) هه‌ندێکی پشتیوانی هه‌ندیکی تری ده‌گات، هه‌ندئێ له‌زانایان ده‌لێن، (مُتَشَابِهَات) ئەمویه‌ چهند مانایه‌ك هه‌لگه‌ڕێت كه‌واته‌ (مُجْتَمَل) و (مُؤَمَّل) ده‌گه‌ڕێتموه‌، ڕاغیبی ئەصفه‌هانی (مُتَشَابِهَات) گرێوه‌ به‌ سێ به‌شموه‌، په‌كهمیان ده‌گه‌ڕێتموه‌ بۆخودی وشه‌كه‌، دوومه‌یان ده‌گه‌ڕێتموه‌ بۆ ئەم شتانه‌ی له‌ده‌رومێ وشه‌كه‌یه‌، سێیه‌میان ده‌گه‌ڕێتموه‌ بۆ وشه‌كه‌و ماناگه‌شی بپه‌كه‌وه‌. ارشاد الساری، ۸۹/۱۰، ۹۰-.

هیدایه‌تیاں و مرگرتووه خوا شارمزایان زیاد دهکات)، (نئستا نه‌مانه واته نه‌م سئ نایه‌ته همرسیکیان پشتیوانی له یه‌کتری ده‌کهن له پرووی ماناوه یه‌کتری پروون ده‌کهنه‌وه).

﴿ زَيْغٌ ﴾: گومان و دوو دلئ. ﴿ اَبِغَاءَ الْفِتْنَةِ ﴾^(۱) لیکچوو ده‌کان و هاوشیو ده‌کان. ﴿ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ ﴾: (دامه‌زراون له‌زانستدا) ماناکه‌ی دهمانن. ﴿ يَقُولُونَ ءَمَّا يَهُءُ ﴾ ده‌لئین نئمه‌ بپروامان هئناوه پئی.

۴۵۴۷ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ ابِرَاهِيمَ الشُّسْتَرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَذِهِ الْآيَةَ ﴿ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ ءَايَاتٌ تُحْكِمُكَ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ابِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَمَّا يَهُءُ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾ (۷) آل عمران. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ».

۴۵۴۷ - قاسیمی کوری موحه‌مه‌ده له عانیشه‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌گیرپته‌وه و ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (نه‌و خوایه قورنانی ناردوته خواره‌وه بو‌ت، هندی‌ک نایاتی رو‌شنن نه‌و نایه‌تانه‌ بیه‌رمتی قورنمان، وه نه‌وانی تر (نایه‌تانیکن که‌مه‌به‌سته‌کانیان) چه‌ند مه‌به‌ستی‌ک ده‌گه‌یه‌نن و لئک ده‌جن، ئینجا نه‌وانه‌ی که‌ له دلایندا لادان و چه‌وتی هه‌یه دوا‌ی نه‌و نایه‌تانه‌ ده‌که‌ون که‌ له قورنندا موته‌شابه‌ن (هاوشیو‌من) بو‌ تیکدانی بیروباوهری مسولمانان، وه

(۱) مانای پرسته‌که، بو‌ گه‌ران به‌ شوین نازاوه و تیکدانی بیرو باوهری مسولمانان.

بۆ رافه‌ کردنی به‌ئارم‌زووی ناپاکی خۆیان، له‌ حاله‌تیکدا که‌س رافه‌ کردنی نازانی ته‌نیا خوا نه‌بی، وه‌ دامه‌زراوان له‌ زانیندا نه‌لین^(۱)؛ ئیمه‌ ب‌روامان هه‌تاوه‌ به‌ (مُتَشَابِه) هه‌مووی له‌ په‌روهر دگارانمانه‌وه‌ن بیر له‌ قورئان ناکه‌نه‌وه‌ ته‌نها خاوه‌مانی زیری و بیر نه‌بی)، عائیشه رضی الله عنها ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((جا نه‌گهر نه‌و که‌سانه‌ت دی شوین نه‌و ئایه‌تانه‌ ده‌که‌ون (که‌مانای جیاواز هه‌لده‌گر)) لی‌کچون له‌ قورئان، نه‌و که‌سانه‌ نه‌وانه‌ن که‌ خوا ناوی بردوون که‌وابوو هۆشیارو ناگادار بن)).

۲ - باب: ﴿وَإِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ آل عمران

٤٥٤٨ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ إِلَّا وَالشَّيْطَانُ يَمْسُهُ حِينَ يُولَدُ، فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ إِيَّاهُ، إِلَّا مَرِيَمَ وَابْنَهَا». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاقْرَءُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ ﴿وَإِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ آل عمران^(۳).

۲ - باسیک: (وه من خووی و نه‌وه‌ی نه‌پاریزم به‌تۆ له‌

شه‌یتانی ده‌رکراو (له‌ رحمه‌تی خوا)

٤٥٤٨ - سه‌عیدی گوپی موسه‌یه‌ب ده‌لی: ئه‌بو هورمه‌یره رضی الله عنه ده‌گیرته‌وه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((هه‌ر مندائیک له‌دایک ده‌بیت شه‌یتان کاتی له‌دایک ده‌بیت ده‌ستی لیده‌وه‌شی، جا هاوار ده‌کات ده‌گری به‌هۆی ده‌ست لی‌وه‌شانندی

(۱) هه‌ندێک ده‌لین، که‌س رافه‌کردنیان نازانی ته‌نها خواو نه‌و که‌سانه‌ نه‌بیت که‌ پ‌ۆچون له‌ زانستدا.

(۲) پ‌روانه: ۳۲۸۶.

شه‌یتانه‌وه لئی، جگه له مه‌ریه‌م و کوره‌که‌ی)) له پاشان نه‌بو هورمه‌په‌ره
وتی: نه‌گهر چه‌رتان کرد نه‌م نایه‌ته بخویننه‌وه (وه من خو‌ی و نه‌وه‌ی نه‌پاریزم
به‌تۆ له شه‌یتانی دمرکراو).

۳ - باب: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ﴾ ۱) آل عمران:

: لَا خَيْرَ. ﴿أَلَيْسَ﴾ ۲) آل عمران: مُؤَلِّمٌ مِنَ الْأَلَمِ، وَهُوَ فِي مَوْضِعٍ مُفْعِلٍ.

٤٥٤٩ - ٤٥٥٠ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ يَمِينَ صَبْرٍ لِيَقْتَطَعَ بِهَا
مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ؛ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ ﴿إِنَّ الَّذِينَ

يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ

وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ۳) آل عمران: قَالَ:

فَدَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ وَقَالَ: مَا يُحَدِّثُكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قُلْنَا: كَذَا وَكَذَا. قَالَ: فِي
أُنْزِلَتْ. كَأَنْتَ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بَيْنْتُكَ أَوْ يَمِينُهُ» فَقُلْتُ: إِذَا
يَخْلِفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرٍ يَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ
مُسْلِمٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ» ۴).

۳ - باسیک: (بیگومان نهوانه پهمانی خواو سویندهکانیان بهنرخیکی کهم دهفرۆشن، نهوانه بت بهشن (لهبههره خوا) هیچ خیر و چاکهیهکیان بو نییه)

﴿لَا خَلْقَ﴾: هیچ چاکه و بهشیکیان بو نیه. ﴿أَلَمْ﴾: ئازاردەر بهسوئ له (اللم) هوه وەرگیراوه له شوینی (مُفْعِل) بهکارهاتوو واته: ئازارپیگهیهنەر یا ئیش پیگهیهنەر.

۴۵۴۹ - ۴۵۵۰ عهبدوللای کورپی مهسعوود ؓ دهلی: پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((هه رکهس به زۆرلیکران سویندیک بخوات بو نهوهی مال و سامانی کهسیکی مسولمانی پی بچپریت (بو خوئی) که (له رۆزی دواایدا) دهگات به خوا، خوا زۆر لی توپهیه. نهجا خوا پشت راستکردنهوهی نهوهی دابهزاندا: (بیگومان نهوانه پهمانی خوا و سویندهکانیان بهنرخیکی کهم دهفرۆشن نهوانه بی بهشن (لهبههره خوا) له رۆزی دواایدا، وه خوا له رۆزی دواایدا قسهیان لهگهڵ ناکات و تهماشایان ناکات ولهگوناهیان خوش نابیت، وه نهوان سزای بهئازاریان بو ههیه) دهلی: نهجا نهشعهسی کورپی قهیس هاته ژوورهوه و وتی: نهبو عهبدورهحمان^(۱) چیتان بو باس دهکات؟ وتمان: نهوهو نهوه (مان بو باس دهکات) نهشعهس وتی: نه نایهته دهربارهی من دابهزی، من بیریکم ههبوو لهناو زهوی ناموزایهکم دا، (دانی پیانهدهنا هی منه) پیغهمبهر فهرمووی (پیم): (((دهبی) شایهتت ههبی یان سویند خواردنی نهو))، منیش وتم: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ کهواته سویند دهخوات^(۲)، پیغهمبهریش ﷺ فهرمووی: ((هه رکهس لهسهر سویندیک چاوقایمانه^(۳) سویند بخوات بههویهوه مالی کهسیکی مسولمان

(۱) واته، عهبدوللای کورپی مهسعوود ؓ.

(۲) گرنگ نییه بهلایهوه و بیرکهم دهیات.

(۳) پشتر به سویندیک زۆرلیکران مانامان کرد لێرهدا به سویندیک چاوقایمانه بوئراوه مانامان کرد. چونکه به ههردوو شتیهکه مانا کراوه. (إرشاد الساری: ۹۴/۱۰).

ببجریت (بو خوی) له کاتیکیدا له سویند خواردنه کهشیدا درۆزنه، (له رۆژی دواوی دا) به خوا دمگات و زۆر لئی تورمه)).

۴۵۰۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ - هُوَ ابْنُ أَبِي هَاشِمٍ - سَمِعَ هُشَيْمًا، أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ؓ أَنَّ رَجُلًا أَقَامَ سِلْعَةً فِي السُّوقِ فَحَلَفَ فِيهَا لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا مَا لَمْ يُعْطَهُ. لِيُوقَعَ فِيهَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَتَزَكَّتْ ؓ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿w﴾ آل عمران: إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

۴۵۰۱ - عهبدوللای کوری نهبو نهوفا ؓ دمگیریته وه که پیاویک کالایه کی له بازاردا دانا بیفرۆشیت، جا سویندی خوارد دمبارهی کالاکه و وتی: سویند به خوا نهومندهی پیدراوه که پئی نه درابوو. تا که سیکی له مسولمانانی پی بخه له تینی، جا بهو هویه وه نه م نایه ته دابهزی: ﴿﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿﴾ تا کوتایی نایه ته که ^(۱).

۴۵۰۲ - حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَخْرِزَانِ فِي بَيْتٍ - أَوْ فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أُنْفِذَ بِإِشْقَى فِي كَفِّهَا، فَادْعَتْ عَلَى الْأُخْرَى، فَرَفَعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ؛ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ». ذَكَرُوهَا بِاللَّهِ وَافَرُءُوا عَلَيْهَا ﴿﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ ﴿w﴾ آل عمران: فَذَكَرُوهَا فَأَعْرَفْتُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ» ^(۲).

(۱) پێشتر نه م نایه ته مان تعفسیر کرد تا کوتاییه که له مانای ههروودی (۴۵۰۹ - ۴۵۰۰) دا.

(۲) بروانه: ۲۵۱۴.

۴۴۵۲ - ئیبنو جورمیح له ئیبنو ئەبی مولهیکهوه دمگیریتهوه: دوو ئافرمت له مالتیکدان - یان له ژوریکدان - چهرمی (خوف وشتی و) یان دمدوری^(۱)، ئینجا یهکیکیان پوخته دهموه له مالهکه لهو حاله‌دا سوژنی چوو بوو به‌ناو له‌پیدا، به‌قه‌سی خوی و تنبوی ئافرمته‌که‌ی تر وای لیکردووه، جا کیشه‌که‌ی برا بو لای ئیبنو عه‌بباس رضی الله عنه ئیبنو عه‌بباسیش وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فهرموویه‌تی: ((نه‌گهر خه‌لک به داوای خو‌یان شتیان پی بدریت (به‌بی شایه‌ت و به‌لگه)، بیگومان خو‌ین و مال و سامانی که‌سانیک به‌فی‌و دهروات)).

(ئیبنو عه‌بباس ووتی): ئاموزگاری (ئافرمته گومان لیکراوه‌که) بکه‌ن ترسی خوای بیربخه‌نه‌وه و ئەم ئایه‌ته‌ی بو بخویننه‌وه: (بیگومان نه‌وانه‌ی په‌یمانی خواو سوینده‌کانیان به‌نرخیکی که‌م دهمروشن) جا ئاموزگارییان کردو نه‌ومیان بیرخسته‌وه، نه‌وسا ئافرمته‌که‌ دانی نا به تاوانه‌که‌یدا، ئیبنو عه‌بباسیش وتی: پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فهرموویه‌تی: ((سویند خواردن له‌سه‌ر داوا لیکراوه)).

۴ - بابُ قولِه تَعَالَى: ﴿قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ تَعَالَوْاْ اِلٰى كَلِمَةٍ سَوّٰمٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا

نَعْبُدُ اِلَّا اللّٰهَ ﴿۱۶﴾ آل عمران

سَوّاء: قَصْد.

۴۵۵۳ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَفْيَانَ مِنْ فِيهِ إِلَى فِي قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله، قَالَ - فَبَيْنَا أَنَا بِالشَّامِ إِذْ جِيَءَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله

(۱) دمگری به (دره و شکاریان دمگرد) یا (مورویان دهمۆنییه‌وه) مانا بگری به‌لام نه‌ومی سهرموه پاستره.

إِلَى هِرْقَلٍ، قَالَ: وَكَانَ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ جَاءَ بِهِ فَدَفَعَهُ إِلَى عَظِيمٍ بُصْرَى، فَدَفَعَهُ عَظِيمٌ بُصْرَى إِلَى - هِرْقَلٍ، قَالَ: فَقَالَ هِرْقَلٌ: هَلْ هَا هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَدَعَيْتُ فِي تَقْرِيرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرْقَلٍ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَقُلْتُ أَنَا. فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي، ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ، فَقَالَ: قُلْ لَهُمْ: إِنِّي سَأَلْتُ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَإِنْ كَذَبَنِي، فَكَذَّبُوهُ.

قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: وَإِنَّمَا اللَّهُ، لَوْلَا أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ. ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: سَلْهُ كَيْفَ حَسَبُهُ فِيكُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ: هُوَ فِينَا دُو حَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: أَتَبِعُهُ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ: بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخَطَهُ لَهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سَجَالًا، يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا وَتَخُنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَمَكَّنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ: لَا.

ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: قُلْ لَهُ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسَبِهِ فِيكُمْ، فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ دُو حَسَبٍ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابٍ قَوْمِهَا، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ: لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ. وَسَأَلْتُكَ: عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضَعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ؟ فَقُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخَطَهُ لَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بِشَاشَةِ الْقُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَيَّمْ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ

قَاتَلْتُمُوهُ؟ فَرَعِمْتَ أَنتُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سَجَالًا، يَتَالِ مِنْكُمْ وَتَتَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلَى، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَغْدِرُ؟ فَرَعِمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَالَ أَحَدُ هَذَا الْقَوْلِ قَبْلَهُ؟ فَرَعِمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ: لَوْ كَانَ قَالَ هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمِ يَأْمُرُكُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ: يَا مُرْتَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالْعَقَافِ. قَالَ: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا؛ فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلَصُ إِلَيْهِ لِأَخْبَيْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَعَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ. قَالَ ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدُعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْ تَسْلِمًا، وَأَسْلِمِ يَوْمَ تَكُ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ،

وَ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَامٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ ﷻ إِلَى قَوْلِهِ

﴿ أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ (١٦) ﷻ آل عمران: فَلَمَّا فَرَعَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ، وَكَثُرَ اللَّعْطُ، وَأَمَرَ بَنَاتَا فَأَخْرَجْنَاهُ. قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا: لَقَدْ أَمَرَ أَمْرٌ ابْنُ أَبِي كَبْشَةَ، أَنَّهُ لِيَخَافَهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ، فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَيُظْهِرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَدَعَا هِرَقْلَ عَظَمَاءَ الرُّومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يَتُبْتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالَ فَحَاصُوا حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالَ عَلِيٌّ بِهِمْ. فَدَعَا بِهِمْ فَقَالَ: إِنِّي إِذَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتْكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ الَّذِي أَحْبَبْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ^(١).

٤ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى بهرز و بلند: (ئەى
 موحەممەد ﷺ) بَلَّيْتُ: ئەى خاوەن نامەکان وەرن بۆ لاى
 وتەيه‌کى راست (يه‌کسان) له نىوان ئيمه و ئيوەدا، که
 جگه له خوا نه‌پەرستين)

(سَوَاءٌ): راست، يه‌کسان.

٤٥٥٣ - ئىبنو عەبباس ؓ ده‌لێ: ئەبو سوفيان له دەمى خۆيه‌وه بۆ دەمى من
 بۆى گيرامه‌وه و وتی: له ماوه‌ی (پەيمانى خودەيبه‌) له نىوان من و
 پيغه‌مبەرى خوادا ﷺ بوو رۆشتم بۆ سه‌فه‌ر، ده‌لێ: له‌کاتێکدا من له شام بووم
 له‌وکاته‌دا نامه‌يه‌ک له پيغه‌مبەره‌وه ﷺ هێنرا بۆ هيرمقل (پاشای رۆم) (ئەبو
 سوفيان) ده‌لێ: ديه‌يه‌ی که‌لبی نامه‌که‌ی هێنا‌بوو، جا دايه‌ ده‌ستی که‌وره‌ی
 بوسرا، نه‌ویش دايه‌ ده‌ستی هيرمقل، ده‌لێ: هيرمقل‌يش وتی: ئايا ليرە که‌سي‌ک
 هه‌يه‌ له که‌س وکارى ئەو پياوه‌ و دادەنێ که پيغه‌مبەره‌؟ ئەوانيش وتیان:
 به‌لێ، جا له‌ناو چه‌ند که‌سي‌کى قورميشيدا بانگ کرام و رۆش‌تینه‌ ژووره‌وه‌ بۆلاى
 هيرمقل له به‌رده‌ميدا دانیش‌نراين، ئەنجا (هيرمقل) وتی: کامتان به‌ خزمایه‌تى
 نزیک‌تره‌ له‌و پياوه‌ی و گومان ده‌با که پيغه‌مبەره‌؟ ئەبو سوفيان‌يش وتی: وتم
 من، ئەنجا له‌به‌رده‌ميدا دايان نيشاندم، هاوه‌له‌کانيشم له‌ دواى منه‌وه‌ دايان
 نيشاندن، له‌ پاشان وەرگيرە‌که‌ی بانگ کرد و پێی وت: پێيان ب‌لێ: من پرسیار
 له‌م ده‌که‌م له‌باره‌ی ئەو پياوه‌وه‌ که‌ و گومان ده‌با پيغه‌مبەره‌، جا ئەگەر درۆی
 له‌گه‌ڵدا کردم به‌درۆی ب‌خه‌نه‌وه‌، (ئىبنو عەبباس ده‌لێ) ئەبو سوفيان ده‌لێ:
 سوێند به‌خوا ئەگەر له‌بەر ئەوه‌ نه‌بوايه‌ درۆم لێ ب‌گيرنه‌وه‌ درۆم ده‌کرد. له
 پاشان به‌ وەرگيرە‌که‌ی وت: پرسیارى لێ ب‌که‌: بنه‌ماله‌که‌ی چۆنه‌ له‌ناوتاندا؟
 ده‌لێ: وتم: ئەوله‌ناوماندا وه‌جاخزاده‌يه‌، وتی: ئايا له‌ناو باو و باپيرانيدا پادشا

هه‌بووه؟ وتم: نه‌خیر، وتی: ئایا تۆمه‌تبارتان کردووه به درۆکردن پێش نه‌وه‌ی
 ئه‌مه‌ بلی؟ وتم: نه‌خیر، وتی: ئایا پیاوماقوڵ و بنه‌ماله‌دار شوینی ده‌که‌ون یان
 لاواز و بی ده‌سه‌لاته‌کانیان؟ ده‌لی: وتم: به‌لکو بێده‌سه‌لاته‌کانیان (شوینی
 ده‌که‌ون)، وتی: ئایا زۆرده‌که‌ن یان که‌م ده‌که‌ن؟ وتم: نه‌خیر (که‌م ناکه‌ن) به‌لکو
 زۆر دهن، وتی: ئایا که‌سیان له‌ ئایینه‌که‌ی پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه‌ پاش نه‌وه‌ی چوووه
 ناویه‌وه‌ به‌رق هه‌ستانی له‌ ئایینه‌که‌؟ ده‌لی: وتم: نه‌خیر، وتی: ده‌ی ئایا
 جه‌نگتان له‌ دژی کردووه؟ ده‌لی: وتم: به‌لی، وتی: ئه‌ی جه‌نگتان له‌گه‌ڵیدا چۆن
 بوو؟ ده‌لی: وتم: جه‌نگ له‌ نیوان ئیمه‌و ئه‌ودا به‌ نۆره‌ بوو، جارێ ئه‌و گوشتار
 له‌ ئیمه‌ ده‌کات و جارێ ئیمه‌ گوشتار له‌و ده‌که‌ین، وتی: ئایا غه‌در^(۱) ده‌کات؟
 ده‌لی: وتم: نه‌خیر ئیمه‌ و ئه‌و ئیستا په‌یمانیکمان له‌ نیواندایه‌ نازانین چی
 ده‌کات تیایدا، (ئه‌بو سوفیان) وتی: سویند به‌خوا نه‌متوانی هیچ ووته‌یه‌ک
 بخه‌مه‌ ناو وته‌کانم (له‌دژی موحه‌ممهد) جگه‌ له‌م قسه‌یه‌، وتی: ده‌ی ئایا
 که‌سیکی تر له‌پێش ئه‌ودا ئه‌م قسه‌یه‌ی کردووه^(۲)؟ وتم: نه‌خیر، له‌ پاشان به‌
 وهرگێره‌که‌ی ووت پێی بلی: من پرسیارم لیکردی دهرباره‌ی بنه‌ماله‌که‌ی
 له‌ناوتاندا، تۆ ووتت که‌ له‌ناوتاندا وه‌جاخزاده‌یه‌، هه‌رومه‌هایه‌ پێغه‌مبه‌ران له‌
 وه‌جاخزاده‌ و بنه‌ماله‌ دیاره‌کانی هۆزی خویناندا نێردراون، وه‌ پرسیارم لیکردی
 ئایا له‌ناو باوو باپیرانیدا پادشا هه‌بووه؟ ووتت: نه‌خیر، منیش ده‌لیم: ئه‌گه‌ر
 که‌سێک له‌باوو باپیرانی پادشا بووایه‌ ده‌مووت: پیاویکه‌ داوای پادشایه‌تی
 باوو باپیرانی ده‌کات، وه‌ پرسیارم لیکردی دهرباره‌ی شوینکه‌وتوانی ئایه‌ لاواز و
 بی ده‌سه‌لاته‌کانیان یان پیاوماقوڵ و بنه‌ماله‌کانن؟ تۆش وت: به‌لکو بێده‌سه‌لات
 و لاوازه‌کانن، هه‌ر ئه‌وانیش شوینکه‌وتوانی پێغه‌مبه‌رانن، وه‌ پرسیارم لیکردی

(۱) واته‌ په‌یمان ده‌شکێن و ناپاکی ده‌کات له‌گه‌ڵتاندا.

(۲) واته‌، وتیبینی من پێغه‌مبه‌رم بۆ سه‌ر خه‌لکی.

ئایا ئیوه تاوانبارتان دهکرد به درۆ کردن پېش وتی ئه مهی ئیسته دمیلی؟ وات دانا که نه خیر، بویه من له وه وه زانیم که ناگونجی که سیك له گهل خه لکیدا درۆ نه کات له پاشان بروات به ناوی خواوه درۆ بکات، وه پرسیارم لیکردی ئایا که سیان له ئایینه کهی پاشگهز دمیوه پاش ئه وهی چوو به ناویه وه به وهی رق لیبوونیه وه له ئایینه کهی؟ ووت: نه خیر، باومر ئاوه هایه کاتی خوشی تامه کهی چوو به دلوه و تیکه لای بوو، وه پرسیارم لیکردی ئایا (شوینکه وتوانی) زور دمن یا کهم ده کهن؟ وات دانا که بیگومان زور دمن، باومر ئاوه هایه (زیاد ده کات) تا کامل وتهواو دمییت، وه پرسیارم لیکردی ئایا له دژی جهنگاون؟ جا ووت: ئیوه جهنگتان له گهل کردوه، جهنگه کهش له نیوانتاندا هر جاری به جوری بووه لیسانی کوشتوه و لیسان کوشتوه، پیغه مبه رانیس هر وابوون تا قی ده کرینه وه و له پاشان سه رمه نجام هر بو ئه وانه، وه پرسیارم لیکردی ئایا غه در ده کات؟ جا وات دانا که غه در ناکات، پیغه مبه ران هر وابوون که غه در ناکه ن، وه پرسیارم لیکردی ئایا که سیك له پېش ئه مدا ئه و قسه یه ی کردوه؟ ووت: قه ت نه بووه، ئه نجا وتم: ئه گهر که سیك له پېش ئه مه وه ئه م قسه یه ی کردبی ده موت: پیاویکه قسه یه ک دووباره ده کاته وه پېش خوی ووتراره، ده لی: له پاشان وتی: فه رمانتان به چی پیدمه دا؟ ده لی: وتم: فه رمانمان پیدمه کات به نوێزکردن و زه کات دان و په یومندی خزمایه تی به جیه یان وداوین پاکی، وتی: ئه گهر راست بی و ئه و سیفه تانه ی تیابی که تو دمیلیت ئه وه بیگومان پیغه مبه ره، وه به راستی من دهمزانی ئه و پیغه مبه ره پهیدا دمی، به لام گومانم وا نه بوو له ئیوه دمی، وه ئه گهر بمزانیایه که دمتوانم بگمه لای هزم ده کرد به خزمه تی بگم، وه ئه گهر له خزمه تیدا بوومایه بیگومان قاجه کانیم ده شور، وه به دلنیاپییه وه سنووری دمه لاتی ده کاته ئه م شوینه ی که له ژیر پییه گانی مندایه. ده لی: داوای نامه کهی پیغه مبه ری خوی ﷺ کرد، خویندیه وه ئه مه ی تیدا بوو: ((به ناوی خوی به خشنده ی میهرمبان له موحه ممه دی

په‌یغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بۆ هیرمقل گه‌وره‌ی رۆم، سلاو له‌و که‌سه‌ بیت که‌ شوین ریبازی راست ده‌که‌وی ئه‌مه‌ و له‌پاش ئه‌مه‌دا به‌راستی من بانگت ده‌که‌م به‌ ووته‌ی بانگکردن بۆ ناو ئیسلام^(۱) مسوڵمان ببه‌ سه‌لامه‌ت ده‌بی (له‌ هه‌ردوو جیهاندا)، مسوڵمان ببه‌ خ‌وای گه‌وره‌ دوو به‌رانبه‌ر پاداشتت ده‌داته‌وه‌، ئه‌گه‌ر ئه‌ومت نه‌کردو پشتت هه‌ل‌کرد (له‌گه‌ڵ تاوانی خ‌ۆتدا) ئه‌وه‌ تاوانی ژیر ده‌سته‌کانیشت ده‌که‌ویته‌سه‌ر، وه‌ (ئهم‌ نایه‌ته‌شی خ‌وینده‌وه‌ که‌ له‌ نامه‌که‌دا بوو): (ئهی‌ خ‌اوه‌ن نامه‌کان و‌مرن بۆ لای ووته‌یه‌کی راست (یه‌کسان) له‌ نیوان ئیمه‌و ئیوه‌دا که‌ جگه‌ له‌ خوا نه‌په‌رستین) تا ده‌گاته‌ (ئیی‌وه‌ شایه‌ت بن که‌ ئیمه‌ مسوڵمان و‌فه‌رمانبه‌رین)، جا که‌ له‌ خ‌ویندنی نامه‌که‌ بوویه‌وه‌ له‌ ده‌وروبه‌ری خ‌ۆیدا ده‌نگه‌ده‌نگ به‌رز بوویه‌وه‌ و‌ غه‌لبه‌غه‌لب زۆر بوو، جا فه‌رمان کرا به‌ ئیمه‌ و‌ براینه‌ دهره‌وه‌ (ئهبو سوفیان) ده‌لّی: کاتّی ج‌وینه‌ دهره‌وه‌ وتم به‌ هاو‌رپ‌کانم: سویند به‌خوا پله‌و پایه‌ی ک‌وری ئه‌بی که‌بشه‌ گه‌وره‌ بووه‌ ئه‌ومتا پادشای به‌نی ئه‌صفه‌ر لیّی ده‌ترسّ، جا له‌و کاته‌وه‌ ئیتر من له‌وه‌ د‌لّیابووم که‌ کارو په‌یامی په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاشکرا ده‌بی، تا خوا ئیسلامی خسته‌ د‌ل‌مه‌وه‌.

زوه‌ری ده‌لّی: جا هیرمقل پیاوه‌ گه‌وره‌کانی رۆمی بانگ کردو ک‌وی کردنه‌وه‌ له‌ خان‌وویه‌کی خ‌ۆیدا و‌ پ‌یی وتن: ئهی‌ ک‌ۆمه‌لی رۆم ئایا ده‌تانه‌وی ر‌زگارو د‌مر‌باز بن هه‌تا هه‌تایه‌ وه‌ ده‌سه‌لاتتان به‌رده‌وام بیّت؟ ده‌لّی: جا هه‌موو به‌جاری س‌ل‌مه‌ینه‌وه‌ وه‌ک س‌ل‌مه‌ینه‌وه‌ی که‌ری وه‌حشی و‌ ر‌ۆشتن ر‌وو به‌د‌مر‌گاگان بینیان هه‌موو د‌مر‌گاگان داخراون. ئینجا (هیرمقل) وتی: بیانیه‌ینه‌وه‌ ب‌ۆلام: ئه‌وسا بانگی کردن و‌ وتی: به‌راستی د‌لّیابن من ویستم توندی ده‌ست گرتنتان به‌نایینه‌که‌تانه‌وه‌ تاقی بکه‌مه‌وه‌، جا به‌راستی ئه‌وهم لیّتان بینی که‌ مایه‌ی د‌ل‌خ‌ۆشیم بوو، ئه‌وانیش ک‌رن‌وشیان بۆ برد و‌ لیّی رازی بوون.

(۱) که‌ وتنی شایه‌ت‌مانه‌ (أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله).

۵ - باب: ﴿لَنْ نَّأَلُوا إِلَهًا حَتَّى تُفَقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿إِلَى:﴾ ﴿يَوْمَ عَلَيْهِ﴾ ﴿آل عمران

۴۵۵۴ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِيٍّ بِالْمَدِينَةِ نَحْلًا، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحَاءٌ، وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ، فَلَمَّا أُنْزِلَتْ ﴿لَنْ نَّأَلُوا إِلَهًا حَتَّى تُفَقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿١٢﴾ ﴿آل عمران: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿لَنْ نَّأَلُوا إِلَهًا حَتَّى تُفَقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿١٢﴾ ﴿آل عمران: وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بَيْرُحَاءٌ، وَإِنَّهَا صَدَقَهُ اللَّهُ، أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ، فَضَعَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم «بَخْ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ».. قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفَعَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، وَرَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ: «ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ». حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ «مَالٌ رَائِحٌ»^(۱).

۵ - باسیک: (ئێوه هەرگیز به خێر و چاکه ناگهن تا بهختی

نه‌که‌ن هه‌ندی له‌و داراییه‌ی که خو‌شتان ده‌وی) تا

ده‌گاته (پێی ناگاداره)

۴۵۵۴ - ئە‌نه‌سی کوردی مالیک رضي الله عنه ده‌لی: ئە‌بو ته‌له‌ه له‌ناو ئە‌نصاریه‌کاندا له‌ مه‌دینه له‌ هه‌مووان باخی دار خورمای زیاتر بوو، وه باخی به‌یروحا له‌ هه‌موو ماله‌کانی لای خو‌شه‌ویستر بوو، که به‌رانبه‌ر مزگه‌وت بوو، وه پێغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم هه‌میشه دهر‌و‌شته ناویه‌وه‌و له‌و ئاوه شیرین و سازگاردی تێیدا بوو ده‌خواردوه‌، جا کاتی ئە‌م نایه‌ت دابه‌زی: (ئێوه ناگهن خێر وچاکه‌و ده‌ستگیرتان

نابی تا هندی لهو مال و سامانهی کهخوستان دهوی بهختی نهکهن). نهبو تهلحه ههستاو رۆشت بۆ خزمهتی پیغهمبهری خوا ﷺ و وتی: ئەه ی پیغهمبهری خوا بیگومان خوی گهوره دمغهرمووی: (بهچاکه ناگهن تا هندی لهو مالهی خوستان دهوی نهیبهخشن)، ومبهراستی خوشهویستین مالی من بهلامهوه بهیروحایه، نهوه خیری له ری خوادا هیوای چاکه وپاداشتی لای خوی لی دهکهم، جا ئەه ی پیغهمبهری خوا تو خۆت خوا چۆنت پی دهلی لهویدا داینی، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((بهخوا نهوه مالیکی پر قازانج و خیره نهوه مالیکی پر قازانج و خیره، بیگومان نهوهی وونت بیستم و بهراستی من رام وایه بیکهیته خیر چاکه بۆ خزمهکانت))، نهبو تهلحهش وتی: دهی وای لی دهکهم ئەه ی پیغهمبهری خوا، جا نهبو تهلحه له نیوان خزمهکانی و ناموزاگانیدا بهشی کرد.

عهبدوئالی کوری یوسف و رهوحی کوری عوباده (بهسهندهی خوین دهگیرنهوه که فهرمووی: ((نهوه مالیکی پر قازانج و خیره)). (نیمای بوخاری دهلی: وه یهحیای کوری یهحیا بۆی گیرامهوه وتی: ئەم فهرموودمیهم خویندهوه بۆ مالیک (بهه جوړه): ((مالیکه تیادهچیت و لهناو دهچیت^(۱))).

۴۵۵۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ مُّأَمَّةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَجَعَلَهَا لِحَسَنَ وَأَبِيٍّ، وَأَنَا أَقْرَبُ إِلَيْهِ، وَلَمْ يَجْعَلْ لِي مِنْهَا شَيْئًا^(۲).

۴۵۵۵ - ئەنهس ﷺ دهلی: (نهبو تهلحه باخی بهیروحای)دا به ههسان و ئوبه ی لهکاتیکدا من له ههردووکیان نزیکتر بووم له نهبو تهلحهوه، کهچی لهو باخه هیچی نهدا بهمن.

(۱) له فهرموودهی پێشوو به ژماره (۱۴۱۶) (رایج) وتراوه له حیاتی (رایج) ناگاداریه.

(۲) پروانه: ۱۴۶۱.

٦ - باب: ﴿قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَإِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ ١٣ آل عمران:

٤٥٥٦ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِرَجُلٍ مِنْهُمْ وَامْرَأَةٍ قَدْ زَنَيَا، فَقَالَ لَهُمْ: «كَيْفَ تَفْعَلُونَ بِمَنْ زَنَى مِنْكُمْ؟». قَالُوا: نُحْمَمُهُمَا وَنَضْرِبُهُمَا. فَقَالَ: «لَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ الرَّجْمَ؟». فَقَالُوا: لَا نَجِدُ فِيهَا شَيْئًا. فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ ﷺ قُلْ

فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَإِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ آل عمران: قَوَّضَ مِدْرَاسُهَا الَّذِي يُدْرَسُهَا مِنْهُمْ كَفَّهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ، فَطَفِقَ يَقْرَأُ مَا دُونَ يَدِهِ وَمَا وَرَاءَهَا، وَلَا يَقْرَأُ آيَةَ الرَّجْمِ، فَنَزَعَ يَدَهُ عَنْ آيَةِ الرَّجْمِ فَقَالَ مَا هَذِهِ؟ فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ قَالُوا: هِيَ آيَةُ الرَّجْمِ. فَأَمَرَ بِهِمَا قُرْجَمًا قَرِيبًا مِنْ حَيْثُ مَوْضِعُ الْجَنَائِزِ عِنْدَ الْمَسْجِدِ، فَرَأَيْتُ صَاحِبَهَا يَجْنُ عَلَيَّهَا يَقِيهَا الْحِجَارَةَ^(١).

٦ - باسیک: (بَلَّغْ) (ئه‌ی موحه ممه‌د ﷺ) ده‌ی ته‌ورات بی‌ن و بی‌خویننه‌وه ئه‌گه‌ر ئی‌وه راست ده‌که‌ن

٤٥٥٦ - عه‌بدووللای کورپی عومهر ﷺ ده‌گپ‌یتته‌وه که جوله‌که‌کان بی‌اوێک و ژنیکیان له خویان هی‌نا بو‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ که زینایان کردبوو، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی پی‌یان: ((که‌سیکتان زینا بکات چی لی ئه‌که‌ن؟)) وتیان: پرووخساری هه‌ردووکیان به‌ خه‌لوز ره‌ش ده‌که‌ین و (به‌ شه‌لاق) لی‌یان ده‌ده‌ین، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌رده‌باران کردنتان نه‌دیوووه له ته‌ورات دا؟)) وتیان: هی‌چی وامان تیا نه‌دیوووه، ئه‌نجا عه‌بدووللای کورپی سه‌لام ﷺ وتی: درۆ ده‌که‌ن، ده‌ی ته‌وراته‌که‌ بی‌ن و بی‌خویننه‌وه ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن (هی‌نایان خویندیانه‌وه) جا زاناکه‌یان - نه‌و که‌سه‌ی که ده‌یخویننه‌وه و رافه‌ی ده‌کرد -

له‌پی دهستی خسته سهر نایه‌تی به‌ردباران کردنه‌که، نه‌نجا دهستی کرد به خویندنه‌وه‌ی پیش وپاشی نه‌وه‌ی دهستی خستبوویه سهری، نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که‌ی نه‌ده‌خویندنه‌وه، (عه‌بدوئلا‌ی کوری سه‌لام) دهستی نه‌وه‌ی لابرده‌سهر نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که و وتی: نه‌مه‌چییه؟ جا کاتی نه‌وه‌یان بینی وتیان: نه‌وه‌ نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که‌یه، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد (به‌ره‌جم کردنی) هه‌ردووکیان و به‌ردباران کران له‌ نزیک‌ی نه‌وه‌ جیگای که شوینی (شوردنی) ته‌رمه‌کان بوو^(۱) لای مزگه‌وتدا، نه‌نجا پی‌اوی هاوړی ژنه‌که‌م بینی خوی دابوو به‌سهر ئافره‌ته‌که‌دا له‌به‌رده‌کان ده‌پیاراست.

۷ - باب: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾

٤٥٥٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
 ﷺ ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﷻ آل عمران: قَالَ: خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ، تَأْتُونَ
 بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ^(۲).

۷ - باسیک: (ئیوه (مسولمانان) باشتین گه‌لیک بوون بو خه‌لکی هینراپیته دی)

٤٥٥٧ - ئەبو هورەیره ﷺ دەربارە‌ی ئەم نایه‌ته : (ئیوه (مسولمانان) باشتین گه‌لیک بوون بو خه‌لکی هینراپیته دی) وتی: (ئیوه) باشتین خه‌لکن بو خه‌لکی که ده‌یاننه‌ین زنجیر و ته‌وق له‌ گه‌ردنیا‌ندایه^(۳) تا دیته‌ ناو ئایینی ئیسلامه‌وه.

(۱) یان شوینی (نوێزکردن له‌سهر) ته‌رمه‌کان بوو.

(۲) بر‌وانه: ٣٠١٠.

(۳) نه‌وه‌ کسانه‌ له‌ جینگدا موسولمانان دی‌لیان دمه‌کن پاشان موسولمان دمه‌ین به‌نیامنه‌وه‌ دمه‌رن و دمه‌نه‌ به‌مه‌شته‌وه‌.

۸ - باب: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾ آل عمران

۴۵۵۸ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه يَقُولُ: فِينَا نَزَلَتْ ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ﴾ ﴿۱۳۲﴾ آل عمران: قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَتَانِ: بَنُو حَارِثَةَ، وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا نُحِبُّ - وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: وَمَا يَسْرُنِي - أَنَّهَا لَمْ تُنْزَلْ لِقَوْلِ اللَّهِ ﷻ ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهَا﴾ ﴿۱۳۳﴾ آل عمران^(۱).

۸ - باسیک: (لهو کاته که دوو کۆمه‌ل له ئیوه خه‌ریک بوون سست بین (بگه‌رینه‌وه))

۴۵۵۸ - عه‌مر ده‌لی: له جابیری کوری عه‌بدو‌ل‌لام رضي الله عنه بیست ده‌یوت: ئەم ئایه‌ته: (له‌وکاته‌دا دوو کۆمه‌ل له ئیوه خه‌ریک بوون سست بین (بگه‌رینه‌وه)) (ده‌رباره‌ی ئیمه‌ دابه‌زی (جابیر) وتی: ئیمه‌ ئەو دوو کۆمه‌له‌ بووین: به‌نو حاریسه‌ و به‌نو سه‌له‌مه‌، پیمان خو‌ش نه‌بوو - سو‌فیان جاریکیان وتی: من پیم خو‌ش نه‌بوو - ئەم ئایه‌ته‌ دانه‌به‌زیایه‌ له‌به‌ر ئەم فه‌رمایشته‌ی خو‌ای گه‌وره‌: (وه‌ خوا پشتیوان و دۆستی هه‌ردووکیان بوو).

۹ - باب: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ آل عمران:

۴۵۵۹ - حَدَّثَنَا جِبَانُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا». بَعْدَ مَا يَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا

وَلَكَ الْحَمْدُ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ آل عمران: رَوَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

۹ - باسیک: (تۆ لهو کارمدا هیچ شتیکت به‌ده‌ست نییه)

۴۵۵۹ - سالم له باوکیه‌وه ﷻ ده‌گیریته‌وه که له پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ بیست کاتی سه‌ری به‌رزده‌کرده‌وه له کپ‌نوش له‌کاتی کۆتایی نوێزی به‌یانیدا ده‌یفه‌رموو: ((خوایه نه‌فرین بکه له فلان و فلان و فلان)) باش نه‌وه‌ی ده‌یفه‌رموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هویه‌وه خواش نهم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند^(۲): (به‌راستی نه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) هیچ شتیکت لهو کارمدا به‌ ده‌ست تۆ نییه، چ خوا ته‌وبه‌یان لی و مرگرت یان سزایان بدات، چونکه به‌ راستی نه‌وان سته‌مکارن).
- (نهم فه‌رموو ده‌یه) نیسحافی کوری راشید له زوهریه‌وه گیرایه‌تیه‌وه.

۴۵۶۰ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ عَلَى أَحَدٍ أَوْ يَدْعُوَ لِأَحَدٍ؛ قَتَبَ بَعْدَ الرُّكُوعِ، قَرْبًا قَالَ إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ: اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ، وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ، وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِينٍ يُوسَفُ». يَجْهَرُ بِذَلِكَ وَكَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ: «اللَّهُمَّ الْعَنِ فُلَانًا وَفُلَانًا». لِأَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﷻ آل عمران:

(۱) بروانه: ۴۰۶۹.

(۲) ده‌رباری جه‌ند کسێک له‌ی باوهرانی هوریش پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوعای لی دمه‌گردن دوا نه‌وه‌ی له جه‌نگی نو‌حوودا دانی شکرنا، به‌و هویه‌وه خوا نهم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند (تۆ هیچ شتیکت به‌ ده‌ست نییه) چونکه هه‌ندێ له کافرا نه‌ی هوریش دواتر مسولمان بوون.

۴۵۶۰ - ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوێه که پیغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر بیویستایە دوعا له یه‌کیک بکات یان دوعا بۆ یه‌کیک بکات (له نوێژدا)، له‌پاش کړنوش دوعای قونوتی ده‌خویند زۆر جار که ده‌یفه‌رموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ؛ خوايه وه‌لیدی کو‌ری وه‌لید وسه‌له‌مه‌ی کو‌ری هیشام عه‌ییاشی کو‌ری ئەبی ڕمبیه‌ ڕزگار که‌یت، خوايه زه‌بری خۆت به‌هۆزی موزم‌ڕ بنوێنه وگرانی وقات و قریبان به‌سه‌ردا بێنی وه‌ک گرانی و قات و قری سه‌رده‌می یوسف پیغەمبەر ﷺ))، ئەم دوعای به‌ده‌نگی به‌رز ده‌کرد وه‌ پیغەمبەر ﷺ ئەم دوعای له‌ هه‌ندی نوێژیدا له‌ نوێژمه‌کانی به‌یانیدا ده‌خویند: ((خوايه نه‌فرین بکه‌یت له‌ فلان و فلان)) به‌چه‌ند قه‌بيله‌یه‌کی عه‌رمبی ده‌فهرموو، تا خوا ئەم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (تۆ له‌و کارمدا هه‌یچت به‌ده‌ست نیه‌) تا کو‌تای نایه‌ته‌که‌.

۱۰ - باب: قَوْلُهُ: ﴿وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجِكُمْ﴾ آل عمران:

﴿أَخْرَجِكُمْ﴾ آل عمران: وَهُوَ تَأْنِيثُ أَخْرَجَكُمْ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ﴾ التوبة: فَتَحًا أَوْ شَهَادَةً.

۴۵۶۱ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضی اللہ عنہ قَالَ جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالَةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ، فَذَكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ، وَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ غَيْرُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا^(۱).

۱۰ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (له‌کاتیڤدا پیڤه‌مبەر ﷺ بانگی لى ده‌کردن له‌ دواتانه‌وه)

﴿أَخْرَجَكُمْ﴾: مِی وشه‌ی (آخِرُكُمْ) ه. ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لى: ﴿إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ﴾: سه‌رکه‌وته‌ن یان شه‌هیدبوون.

۴۵۶۱ - ئەبو ئیسه‌حاق ده‌لى: له‌ به‌رائى کوڤى عازیم ؓ بیست وتى: له‌ ږۆزى (غه‌زای) ئوحووددا پیڤه‌مبەر ﷺ عه‌بدوئلاى کوڤى جوبه‌یرى ؓ کرده سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان، جا (کۆمه‌ئیکیان) به‌شکینراوى هاتنه‌وه‌ نا ئەوه‌ مه‌به‌ستى (ئهم‌ نایه‌ته‌یه) کاتى پیڤه‌مبەر ﷺ له‌ دوايانه‌وه‌ بانگی لی‌کردن، له‌و کاته‌دا جگه‌ له‌ دوانزه‌ پیاو که‌س له‌گه‌ل پیڤه‌مبه‌ردا ﷺ نه‌ما‌بوو.

II - باب: قوله: ﴿أَمَنَّا نَاسًا﴾ ﷺ آل عمران:

۴۵۶۲ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ، أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ: غَشِيَنَا النَّعَاسُ وَنَحْنُ فِي مَصَافِنَا يَوْمَ أُحُدٍ، قَالَ: فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِي وَأَخَذَهُ، وَيَسْقُطُ وَأَخَذَهُ^(۱).

II - باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا (پاش ئەو غه‌مه) ئارامیه‌کى (نارده‌ سه‌رتان) که وه‌نه‌وزیک بوو)

۴۵۶۲ - ئەنه‌س ؓ ده‌گیریته‌وه‌ که ئەبو ته‌لحه‌ ؓ وتى: له‌ ږۆزى (غه‌زای) ئوحووددا وه‌نه‌زیک هات به‌سه‌رماندا له‌ کاتیڤدا ئیمه‌ له‌ پینگه‌و شوینی (جه‌نگى) خو‌ماندا بووین، (ئەبو ته‌لحه‌) ده‌لى: جا هه‌ر شیره‌که‌م له‌ ده‌ستم ده‌که‌وت و هه‌لم‌ده‌گرت‌وه‌ هه‌م ده‌که‌وته‌وه‌ هه‌لم‌ ده‌گرت‌وه‌.

۱۲ - باب: قوله: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ

أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرَ عَظِيمٍ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: ﴿الْقَرْحُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: الجِرَاحُ ﴿

اسْتَجَابُوا ﴿١٧٣﴾ آل عمران: أَجَابُوا. ﴿وَسَجَّيْبُ ﴿٣٦﴾ الشورى: يُجِيبُ.

۱۲- باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئەوانە‌ی کە وە‌لام‌ی خوا

و پێ‌غه‌م‌به‌ریان دایه‌وه‌ له‌پاش ئەوه‌ی کە (له‌ئو‌حو‌ددا)

تووش‌ی برین‌داری بوون بۆ ئەوانه‌یان کرده‌وه‌ی چاک‌یان کردووه‌

و خۆیان پاراستوو‌ه‌ پاداشتیکی گه‌وره‌ هه‌یه‌)

﴿الْقَرْحُ﴾: برین‌داری. ﴿اسْتَجَابُوا﴾: وە‌لام‌یان دایه‌وه‌، گوێ‌رایه‌ڵ بوون. ﴿

وَسَجَّيْبُ﴾: وە‌لام‌ ده‌داته‌وه‌، گوێ‌رایه‌ڵ ده‌می‌ت.

۱۳ - باب: قوله: ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران

٤٥٦٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ - أَرَاهُ قَالَ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي

الضُّحَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ

﴿حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ ﷺ حِينَ قَالُوا ﴿إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران^(١).

۱۳- باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئەوانه‌ی که خه‌لکی پێیان ده‌وتن به‌راستی خه‌لکی (بێ باوه‌ر) له‌شکرو کۆمه‌ڵی زۆریان کۆکردۆته‌وه له‌ دژتان که‌واته‌ بترسن لێیان، که‌چی ئەوان (ئیمانداران) به‌مه‌ باوه‌ریان زیاد بوو وه‌ وتیان: هه‌ر خوامان به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی چاکه‌)

۴۵۶۳ ئیبنو عه‌بباس رضی اللہ عنہ ده‌لی: ئەم دووعایه‌: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾: ئیبراهیم رضی اللہ عنہ ئەم دووعای ووت کاتی فری درایه‌ ناو ناگره‌که‌وه، موحه‌مه‌د صلی اللہ علیہ وسلم ئەم دووعای خویند کاتی (دوو‌پرومکان) وتیان: (بێگومان خه‌لکی (بێ باوه‌ر) له‌شکرو کۆمه‌ڵی زۆریان کۆکردۆته‌وه له‌دژتان که‌واته‌ بترسن لێیان، که‌چی ئەوان (ئیمانداران) به‌مه‌ باوه‌ریان زیادبوو وه‌ وتیان: هه‌ر خوامان به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی باشه‌).

۴۵۶۴ - حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ^(۱).
۴۵۶۴ ئیبنو عه‌بباس رضی اللہ عنہ ده‌لی: کۆتا وشه‌ی ئیبراهیم رضی اللہ عنہ کاتی فری درایه‌ ناو ناگره‌که‌وه (ئه‌مه‌ بوو): حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ^(۲).

(۱) بر‌وانه‌: ۴۵۶۳.

(۲) واته‌، من خوام به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی چاکه‌.

۱۴ - باب: ﴿وَلَا يَخْشَى الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران

﴿سَيُطَوَّقُونَ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران: كَقَوْلِكَ طَوْفَهُ يَطَوَّقِي.

۴۵۶۵ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، سَمِعَ أَبَا النَّضْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ - هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ - عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ، مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ شُجَاعًا أَفْرَعًا، لَهُ زَبَيَّتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَأْخُذُ بِلَهْزِمَتَيْهِ - يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ - يَقُولُ أَنَا مَالِكٌ أَنَا كَنْزُكَ». ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ﴿وَلَا يَخْشَى الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ لِمِمَّنْ بَلَّ هُوَ سَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران^(۱).

۱۴ - باسیک: (هەرگیز و گومان نه بهن نهو که سانهی که چروکی ده کهن به وهی که خوا پئی به خشیون له ریزو چاکهی خوئی) تا کو تایلی نایه ته که

﴿سَيُطَوَّقُونَ﴾ ﴿۱۸۰﴾: وهك نهوه وایه پئی بلیی، ته وفتیکم کرده ملی.

۴۵۶۵ - نه بو هورمیره ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((هەر کهس خوا مال و سامانی پی ببه خشی و زهکاته کهی نه دات، دمبیته ماریکی (که وردهی) سهر که چهل، دوو شاخی ههیه^(۲) له رۆزی دواپیدا، نهو ماره له ملی دمئالی قهپ دهکات به ههردوو شهویلهیدا، - (بِلَهْزِمَتَيْهِ) واته: به ههردوو شهویلهی - و دهلی: من سامانه کهتم من ماله کهتم کووت ده کردهوه))، پاشان نه م نایه تهی

(۱) پروانه: ۲۳۷۱.

(۲) (لَهْ زَبَيَّتَانِ) به جهند مانای تر مانا کراوه وهک: ۱ - کف کووتوته ههردوو کهلاوی. ۲ - دوو خالی ږمش لهسهروی

چاو مکانیه ومبه. ۳ - دوو کهلبی ههیه له دمیهوه هاتوونه ته دهرموه.

خویندهوه: (وهبا نهو کهسانه ی چروکی و ڕهزلی دهکهن وا نهزانن بههوی نهو مال و سامانه ی خوا له بههره ی خوی پپی بهخشیوون، نهو (چروکی) له چاکتره بۆیان (نهخیر وانیه) بهلکو نهوه خراپه بۆیان، وه بیگومان نهوه ی چروکیان پپی دهکرد وهک تهوق دهکریته ملیان له ڕۆژی دوایدا، وه کهلهپور و میراتی ئاسمانهکان و زهوی تهنها بۆ خوایه، وه خوا ئاگاداره به ههرچی که ئیوه دمیکن).

۱۵ - باب: ﴿وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ﴾

﴿أَشْرَكُوا أَذَىٰ كَثِيرًا﴾ ١٨١ آل عمران

۴۵۶۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ أَسَمَةَ بْنَ زَيْدٍ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى قَطِيفَةٍ فَذَكَّتِهِ، وَأَرْدَفَ أَسَمَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَاءَهُ، يَعُودُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ، قَالَ: حَتَّى مَرَّ مَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَلُولٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَاذَا فِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبْدَةَ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ وَالْمُسْلِمِينَ، وَفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ، حَمَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا تُغَبُّوْا عَلَيْنَا. فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِمْ، ثُمَّ وَقَفَ فَتَزَلَّ قَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ، وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ أَيُّهَا الْمَرْءُ، إِنَّهُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ، إِنْ كَانَ حَقًّا، فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجْلِسِنَا، ارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ، فَمَنْ جَاءَكَ فَافْضُضْ عَلَيْهِ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَعَشْنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا، فَإِنَّا نَحِبُّ ذَلِكَ. فَاسْتَبَ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَنَاقَرُونَ، فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا، ثُمَّ رَكِبَ النَّبِيُّ ﷺ دَابَّتَهُ، فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: «يَا سَعْدُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ؟ - يُرِيدُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي - قَالَ:

كَذَا وَكَذَا». قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اغْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ عَنْهُ، فَوَالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ، لَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ، لَقَدْ اصْطَلَحَ أَهْلُ هَذِهِ الْبُحَيْرَةِ عَلَى أَنْ يَتَوَجَّوهُ فَيَعْصِبُونَهُ بِالْعِصَابَةِ، فَلَمَّا أَبَى اللَّهُ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي آعْطَاكَ اللَّهُ؛ شَرَقَ بِذَلِكَ، فَذَلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ. فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ، وَيَصْبِرُونَ عَلَى الْأَذَى قَالَ اللَّهُ ﷻ ﴿وَلَسَمِعُكُمْ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا ۝﴾ آل عمران: وَقَالَ اللَّهُ ﷻ ﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّوكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ ۝﴾ البقرة: إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَأَوَّلُ الْعَفْوَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ، حَتَّى أَذِنَ اللَّهُ فِيهِمْ، فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَدْرًا، فَقَتَلَ اللَّهُ بِهِ صَنَادِيدَ كُفَّارٍ قُرَيْشٍ قَالَ ابْنُ أَبِي بَرْزَةَ سَلُولٌ، وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَعَبْدَةَ الْأَوْثَانِ: هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ. فَبَايَعُوا الرَّسُولَ ﷺ عَلَى الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا^(۱).

۱۰ - باسیک: (سویند بیت بیگومان له وانهی که نامه یان پیدراوه له پیش ئیوه، وه له وانهی هاوبه شیان بو خوا داناهه (ئازارو) قسهی ناخوشی زور ده بیستن)

۴۵۶۶ - عوروهی کوری زوبهیر دهگپرته وه که نوسامهی کوری زهید ﷺ بوئ گپراه وه، که پیغه مبهر خوا ﷺ سواری گویدرئزیک بوو که (کورتانیکی) قه یفه ی فه دکییه کی لی کرابوو، وه نوسامهی کوری زهیدی له پاشکووی خویدا له دوا ی خو یه وه سوار کردبوو، دهچوو بو سهردانی سهعدی کوری عوباده^(۲) له

(۱) پروانه: ۳۹۸۷.

(۲) که نه خوش بوو.

(ماله‌کانی) به‌نی حاریسه‌ی کورپی خه‌زره‌ج، پ‌یش رووداوی به‌در، (ئوسامه) ده‌لی: ر‌وشت تا تیپه‌ری به‌لای ک‌ورپ‌کی دان‌یشتندا که عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لولی تیابوو، نه‌وه‌ش پ‌یش نه‌ومبوو عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی مسو‌لمان بب‌یت، جا ک‌ورمه‌که تیکه‌لاو بوو له مسو‌لمانان و هاوبه‌شدانه‌ره بتپه‌رسته‌کان و جوله‌که و مسو‌لمانان، وه عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ره‌واحه‌ش له ک‌ورمه‌که‌دا بوو. جا کات‌ی ته‌پ و ت‌و‌زی گو‌یدری‌ژه‌که چوو به‌سه‌ر ک‌ورمه‌که‌دا، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی به پ‌وشاکه‌کی لوتی داپ‌وشی پاشان وتی: ته‌پ و ت‌و‌ز مه‌که‌ن به‌سه‌رماندا، پ‌یغه‌مبه‌ریش ﷺ سه‌لامی کرد لی‌یان، پاشان وه‌ستاو دابه‌زی و خه‌لکه‌که‌ی بانگ کرد ب‌ولای خوا (و ئایینی ئیسلام)، وه قورنانی به‌سه‌ردا خو‌یندن، نه‌نجا عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لول وتی: نه‌ی کابرا بی‌گومان له‌م قسانه‌ی ت‌و دمیکه‌یت چاک‌تر نییه، نه‌گه‌ر راست بی، به‌لام به‌م قسانه نه‌زیتمان مه‌ده له ک‌ورپی دان‌یشتنه‌که‌ماندا، بگه‌رپ‌ره‌وه ب‌و جی‌گاو شو‌ینی خ‌وت جا هه‌رکه‌سیک هات ب‌ولای نه‌م قسه‌و به‌سه‌رهاته‌ی ب‌و باس بکه، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ره‌واحه ﷺ وتی: به‌لی نه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ک‌ورمه‌که‌ماندا به‌م فه‌رمایشتانه‌وه وهره ب‌و لامان، چونکه به‌راستی ئی‌مه نه‌وه‌مان پی خ‌وشه. ئیتر مسو‌لمانه‌کان و بتپه‌رسته‌کان و جوله‌که‌کان ده‌ستیان کرد به‌ جنی‌ودان و قسه‌ وتن به‌ یه‌کتر، هه‌تا خه‌ریک بوو په‌لاماری یه‌کتر بدن، پ‌یغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌رده‌وام هی‌وری ده‌کردنه‌وه تا ئارام بوونه‌وهو بی‌دمنگ بوون، پاشان پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ سواری گو‌یدری‌ژه‌که‌ی بوو ر‌وشت، تا چوو له‌ی سه‌عدی کورپی عوباده ﷺ، نه‌نجا پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ پی‌ی فه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد ئایا نه‌تبیستوو نه‌بو حوباب چی وتوه؟ - مه‌به‌ستی عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی بوو - واو وای وت)) سه‌عدی کورپی عوباده وتی: نه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ لی‌ی ببوره و چاوب‌وشی لی بکه، جا سو‌یند به‌و زاته‌ی قورنانی ب‌و ت‌و دابه‌زاندوو به‌راستی خوا نه‌و راستیه‌ی هی‌نا که ب‌و ت‌و

دابەزی، سویند به‌خوا خەلگی ئەم شارە پێکەوتبوون کە تاجی پادشایەتی بکەنە
سەری و سەپێچی پادشای بپێچن بەسەر یەو، جا کاتی خوا نەیهیشت ئەو بێ
بەهۆی ئەو پەيامە راستەى خوا بەتۆى دا (ناردی بۆمان) بەو پەست بوو،
ئەو مەش ئەو پێکردوو کە بینیت، بۆیە پێغەمبەری خواش لێى خوش بوو.
پێغەمبەری خوا ﷺ و ھاوێلانێ پەوشتیان وابوو لە بت‌پەرستان و نامەدارەکان
خوش دەبوون بەو جوۆرەى خوا فەرمانی پێکردوون، و ئارامیان دەگرت لەسەر
نازار و ناپەختیان، خوا ﷺ دەفەرمووی: (وێ سویند بێت بێگومان لەوانەى کە
نامەیان پێداوێ لە پێش ئێو، وە لەوانەى ھاوبەشیان بۆ خوا داناوێ (نازار و)
قەسەى ناخۆش زۆر دەبیستن) تا کۆتایی نایەتەکە. وە دەفەرمووی: (زۆر لە
خاوەن نامەکان ئاواتەخوازن کە بتانکەنەو بەبێ بڕوا دواى بڕوا هینانتان
لەبەر حەسودییه‌ک کە لە دەرونیان دایە) تا کۆتایی نایەتەکە. وە پێغەمبەر ﷺ
ئەو لێبوردنەى بەو جوۆرە جێ بەجێ دەکردو مانای کردو کە خوا فەرمانی
پێداوێ، تا خواى گەورە مۆلەتی دا (بجەنگیت) لە دژیان، جا کاتی پێغەمبەر ﷺ
غەزای بەدری ئەنجام داو خوا بەو غەزایە کۆمەلێ لە سەرانی قورەیشی کوشت و
لەناوێرد، ئوبەى کۆری سەلول و ئەوانەى لەگەڵیدا بوون لە بت‌پەرستان و
ھاوبەشدانەران وتیان: ئەمە کاریکە (نایینی ئیسلام) سەرکەوتوو و چەسپا، نێر
پەیمانیان دا بە پێغەمبەری خوا ﷺ بە پابەندی بە ئیسلامەو و مسوڵمان
بوون.

١٦ - باب ٩: ﴿لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَا﴾ ﷻ آل عمران:

٤٥٦٧ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ
عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
كَانَ إِذَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْعَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ، وَفَرَحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا

قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْتَدَرُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا، وَأَحْبُوا أَنْ يُحْمَدُوا مِمَّا لَمْ يَفْعَلُوا، فَتَرَكْتُ ﷻ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا مِمَّا لَمْ يَفْعَلُوا ﴿١٨٨﴾ ﷻ آل عمران:

۱۶ - باسیک: (وه گومان مه‌به ئه‌وانه‌ی که شادنمانن به‌وه‌ی که کردیان)

۴۵۶۷ ئه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌گیرێته‌وه: بئگومان پیاوانیک له دوور و ده‌کان له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ﷺ ئه‌وانه کاتیک پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌چوو بۆ غه‌زایه‌ک لێی به‌جی دهمان و خوشحالش ده‌بوون به‌وه‌ی که‌به‌جیما‌بوون له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جا کاتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌هاته‌وه برۆبیانویان بۆ ده‌هینایه‌وه و سویندیان ده‌خوارد، چه‌زیشیان ده‌کرد سوپاس و ستایش بکری‌ن به‌شتی که‌نه‌یان کردبوو، به‌و هویه‌وه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی.

(وه گومان مه‌به ئه‌وانه‌ی که شادمانن به‌وه‌ی که کردیان و پێیان خوشه‌ که سوپاس بکری‌ن به‌ شتیک که نه‌یان کردووه) تا کوتایی ئایه‌ته‌که.

۴۵۶۸ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ مَرْوَانَ قَالَ لِتَوَابِهِ: اذْهَبْ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ: لَيْتَ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُحْمَدَ مِمَّا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذِّبًا، لِنَعَذِّبَنَّ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلِهَذِهِ، إِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوهُ إِيَّاهُ، وَأَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ، فَأَرَوْهُ أَنْ قَدْ اسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ مِمَّا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كِتْمَانِهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷻ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا

الْكِتَابِ ﴿١٨٧﴾ ﷻ آل عمران:

كَذَلِكَ حَتَّى قَوْلِهِ: ﴿يَرْحُمَنَ يَمَّا آتَوْا وَيُجِبُونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا﴾ ﴿١٨٨﴾ آل عمران:
تَابَعَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ.

۴۵۶۸ ئیبنو ئەبی مولهیکه دهگیرپتهوه که عهلقه‌مه‌ی کوری و دهققاص بوی گیرپایه‌وه که مه‌روان به دمرگاوانه‌که‌ی وت: ئە‌ی رافیع برۆ بۆ لای ئیبنو عه‌بباس ﴿و بئى بلئ: ئە‌گەر وابئ هه‌رکه‌سیک شادمان بیت به‌وه کردوویه‌تی وه بئى خوش بئ سوپاس بکری به‌وه‌ی که نه‌یکردووه سزا بدرئ، سویند به‌خوا هه‌موومان تیکرا سزا دهرئین، ئیبنو عه‌بباسیش ﴿و تئى: ئیوه جئ کارتان به‌مه‌وه هه‌یه؟ به‌پاستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌سانیکى جووله‌که‌ی بانگ کردو پرسىارى شتىكى لئ کردن﴾^(۱)، ئە‌وانیش وه‌لامه‌که‌یان لئ شاردوه‌وه و وه‌لامیکى تریان بئ ووت، جووله‌که‌کان وایان نیشانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا که داواى سوپاس کردنى لئ ده‌که‌ن که هه‌والیان پیداو ده‌رباره‌ی خۆی له‌وه‌ی که پرسىارى لئ کردوون وه دلخۆش بوون به‌وه‌ی کردوویانه له شاردنه‌وه‌یان (بۆ وه‌لامه راسته‌که)، له پاشان ئیبنو عه‌بباس ئە‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (بینه‌وه بیریان کاتئ خوا په‌یمانى و مرگرت له‌وانه‌ی که نامه‌یان بئ به‌خشرابوو) خویندیه‌وه تا گه‌شته ئە‌م نایه‌ته (ئه‌وانه شادمانن به‌وه‌ی که کردیان)^(۲) و بپیان خۆشه سوپاس بکری به‌شتیک که نه‌یان کردووه).
عه‌بدوهرزاق له ئیبنو جوهره‌یجه‌وه (ئە‌م فه‌رمووده‌ی گیراوده‌وه) و پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی هیشامی کوری یوسفی کردووه.

۴۵۶۸ - حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا الْحَجَّاجُ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ مَرْوَانَ بِهَذَا.

(۱) دهرباره‌ی سیفتمی پیغه‌مبه‌رمان ﷺ لای ئە‌وان له ته‌وراتدا.

(۲) (أوتوا) هیناوه که خوینده‌وه‌ی (المطوعي) به که خوینده‌وه‌یه‌کی شاه به‌لام (أتوا) خوینده‌وه‌یه‌کی موته‌واتیری سه‌حیحه هه‌ر ده زانای قورنانخوین به‌و جوهره خویندویانه‌ته‌وه.

۴۵۶۸ - ئیبنو ئەبی موله‌یکه ده‌گیرێته‌وه له‌حومه‌یدی کورێ عه‌بدوره‌حمانی کورێ عه‌وفه‌وه که بۆی گیراونه‌ته‌وه که مه‌روان ئاوا‌ی وت.

۱۷ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ

لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ آل عمران:

۴۵۶۹ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مَرْيَمٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَشَّرَ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ قَعَدَ فَتَنَظَّرَ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ آل عمران: ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنْ، فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ.

۱۷- باسی ئەم فەرما‌یشتە‌ی خوا‌ی گه‌وره‌: (به‌راستی له‌ دروسکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا وه‌ له‌ جیاوازی و گۆرانی شه‌و و رۆژدا چه‌نده‌ها به‌لگه‌ هه‌یه‌ بۆ خاوه‌ن ژیرییه‌کان)

۴۵۶۹ - ئیبنو عه‌باس ر‌ض‌ی‌ه‌و‌ه‌: له‌ م‌ال‌ی مه‌یمونه‌ی پورم^(۱) شه‌و مامه‌وه‌، ئەنجا ب‌ی‌غه‌مبه‌ر ر‌ض‌ی‌ه‌و‌ه‌ له‌ گه‌ل خ‌یزانی‌دا ماوه‌یه‌ك ه‌سه‌ی کرد، پاشان را‌کش‌او خه‌وت، ئەنجا کات‌ی س‌ی‌یه‌کی ک‌وت‌ایی شه‌و بوو (ب‌ی‌غه‌مبه‌ر ر‌ض‌ی‌ه‌و‌ه‌) دان‌یشت و سه‌یری ئاسمان‌ی کردو ف‌ه‌رمووی: (به‌راستی له‌دروست کردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی داو له‌ جیاوازی و

(۱) که خ‌یزانی ب‌ی‌غه‌مبه‌ره ر‌ض‌ی‌ه‌و‌ه‌.

گۆرانی شهو و رۆژدا چهندهها به لگه ههیه بو خاومن ژیری یهکان)، پاشان ههستاو دهستنوژی گرت و سیواکی کرد جا یازده رکات (شهو) نوژی کرد، پاشان بیلال بانگی دا نهوسا (پیغمه مبه ر ﷺ) دوو رکات نوژی کرد له پاشان دمرچوو (بو مزگهوت) و نوژی بهیانی کرد.

۱۸ - باب: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ آل عمران

۴۵۷۰ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ مَحْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَيْتٌ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَطَرَحْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَادَةً، فَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي طَوْلِهَا، فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْآيَاتِ الْعَشَرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ آلِ عِمْرَانَ حَتَّى خَتَمَ، ثُمَّ أَتَى شَا مُعَلَّقًا، فَأَخَذَهُ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِي، ثُمَّ أَخَذَ بِأُذُنِي، فَجَعَلَ يَفْتِلُهَا، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ أَوْتَرَ^(۱).

۱۸ - باسیک: (ئهوانه ی که یادی خوا دهکهن به پیوهو

به دانیشتنهوهو به پراکشانهوه، وه بیر دهکهنهوه له

دروست کردنی ئاسمانهکان و زهوی)

۴۵۷۰ - حَدَّثَنَا عُثَيْبُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلُومٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ مَحْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَيْتٌ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَطَرَحْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَادَةً، فَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي طَوْلِهَا، فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْآيَاتِ الْعَشَرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ آلِ عِمْرَانَ حَتَّى خَتَمَ، ثُمَّ أَتَى شَا مُعَلَّقًا، فَأَخَذَهُ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِي، ثُمَّ أَخَذَ بِأُذُنِي، فَجَعَلَ يَفْتِلُهَا، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ أَوْتَرَ^(۱).

پاخه‌ریک راخرا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری خه‌وت له‌ باره‌ درێژیه‌که‌ی، جا (هه‌ستاو) ^(۱) ده‌ستی کرد به‌ده‌ست هینان به‌ده‌م و چاویدا خه‌وی له‌ چاوه‌گانی ده‌زپاند، پاشان ده‌ نایه‌ته‌که‌ی کو‌تایی سو‌رمتی نالی عیمرانی خویند تاته‌ه‌واوی کردن، پاشان پوشت بۆ لای جه‌ومه‌یه‌کی هه‌لواسراو (ناوی تیا‌بوو) هینای و ده‌ست نو‌یزی لی گرت، پاشان هه‌ستا نو‌یزی کرد (نی‌بنو عه‌بباس ده‌لی) منیش هه‌ستام و وه‌کو نه‌وم کرد، له‌ پاشان هاتم و له‌ته‌نیشتی نه‌ودا وه‌ستام پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی (راستی) نایه‌ سه‌ر سه‌رم، پاشان گو‌یی گرت‌م و بای دا پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوو پکات نو‌یزی کرد، دوا‌ی نه‌وه دوو پکات نو‌یزی کرد، پاشان دوو پکات نو‌یزی کرد، پاشان دوو پکات نو‌یزی کرد، له‌ پاشان پکاتیک نو‌یزی ویت‌ری کرد.

۱۹ - باب: ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ ﷻ آل عمران

۴۵۷۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ مَخْرَمَةَ بِنِ سَلِيمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ - مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَهِيَ خَالَتُهُ قَالَ: فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرَضِ الْوَسَادَةِ، وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طَوْلِهَا، فَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى انْتَصَفَ اللَّيْلُ، أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ، أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنْ مُعَلَّقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، فَأَحْسَنَ وُضْوءَهُ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي، وَأَخَذَ بِأُذُنِي بِيَدِهِ الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ

(۱) له‌ کچه‌انه‌وه‌یه‌کی تر:هم زیاده‌ی هه‌یه (جا خه‌وت تا نیوه‌ی شه‌و یا نزیک‌ی نیوه‌ی شه‌و نه‌نجا له‌ خه‌و هه‌ستا) له‌باسی نو‌ژی ویت‌ردا (إرشاد الساری: ۱۰/۱۲۵).

سووکهلای کرد، پاشان دهرچوو (له مال بو مزگهوت) و نویژی بهیانی کرد (به پیشنوێژ بۆ موسولمانان).

٢٠ - باب: ﴿ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَنِ ﴾ آل عمران: الآية

٤٥٧٢ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَهِيَ خَالَتُهُ - قَالَ فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرَضِ الْوَسَادَةِ، وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طُولِهَا، فَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ، أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ، أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ، اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَلَسَ يَمْسُحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنْ مَعْلَقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي، وَأَخَذَ بِأُذُنِي الْيُمْنَى يَفْتُلُهَا، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ أَوْتَرَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى جَاءَهُ الْمُؤَدُّ، فَقَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ حَفِيفَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ ^(١).

٢٠ - باسیک: (ئهه پهر وهردگارمان به راستی ئیمه گویمان له بانگخوایک بوو بانگی ئه کرد بو بروا هینان) تا کو تایب ئایه ته که

٤٥٧٢ - کورمیب - نازادکراوی عهبدوللای کوری عه عباس - دهگیرپته وه: که عهبدوللای کوری عه عباس رضي الله عنه بوی گیرایه وه که شهویک له مالی مهیموونهی خیزانی پیغه مبهه ﷺ مایه وه، که پووری عهبدوللای بوو دهلی: جا من پراکشام له سهه باری پانی پاخهرمه که، وه پیغه مبهه ری خواو ﷺ خیزانی پراکشام له سهه

باری دریژی راخهرمهکه، نهنجا پیغه مبهری خوا ﷺ خهوت تا بویه نیوه شهو یا که می پیش یان دواى نیوه شهو، پیغه مبهری خوا ﷺ هستا له خهو، جا دسته گانی دهینا به دم و چاویدا، پاشان ده نایه ته که ی کو تایی سو پرتی ئالی عیمپانی خویند، پاشان هستاو پوشت بۆلای جه و منه یه کی هه ئواسراو (ئاوی تیابوو)، ئینجا دمستنوژی گرت لیی به دمستنوژ گرتنیکی جوان، پاشان هستاو دمستی کرد به نوژ کردن ئیبنو عه بباس وتی: منیش هستام نهو چی کرد منیش کردم، پاشان پوشتم له ته نیشتیدا و مستام (ونوژم دابهست)، ئینجا پیغه مبهری خوا ﷺ دمستی راستی نایه سهر سهرم و به دمستی چه پی گوئی گرتم و بایدا، ئینجا دوو پکات نوژی کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوانی تری کرد، ئنجا دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، ئینجا یه ک پکاتی وتی کرد، پاشان پاکشا هه تا بانگیژمه که هات بۆ خزمهتی (ئاگاداری کرد)، جا هستاو دوو پکات نوژی (سوننهتی) سووکه لهی کرد، پاشان دهرچوو (له مال بۆ مزگهوت) و نوژی به یانی کرد (به پیشنوژ بۆ مسوئلمانان).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤ - سورة النساء

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿يَسْتَنْكِفَ﴾ (١٧٢) النساء: يَسْتَكْبِرُ. (قَوَامًا): قِوَامُكُمْ مِنْ مَعَاشِكُمْ.

﴿هُنَّ سَبِيلًا﴾ (١٥) النساء: يَعْنِي: الرَّجَمَ لِلثَّيْبِ، وَالْجَلْدَ لِلْبِكْرِ. وَقَالَ غَيْرُهُ: ﴿مَثْنَى

وَتِلْكَ وَرُبْعَ﴾ (٣) النساء: يَعْنِي: اثْنَتَيْنِ وَثَلَاثًا وَأَرْبَعًا، وَلَا تُجَاوِزُ الْعَرَبُ رُبَاعَ.

به ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٤ - (ته‌فسیری) سوره‌تی نیساء

ئیب‌نو عه‌بباس ؓ ده‌لی: ﴿يَسْتَنْكِفَ﴾: واته: خو‌ی به‌گه‌وره داب‌نیت.

(قَوَامًا): را‌گرتانه بو‌ زیان، (هو‌ی را‌ومستانی زیان‌تانه). ﴿هُنَّ سَبِيلًا﴾: مه‌به‌ستی

به‌ردباران کردنی ژن و پی‌اوی زیناکاره، وه شه‌لاق دانی کج و کوری زیناکاره.

- جگه‌له ئیب‌نو عه‌بباس ووتوو‌یه‌تی: ﴿مَثْنَى وَرُبْعَ﴾: واته: دوو ئافرمت و سیان و

چوار، عه‌رب له‌به‌کاره‌ینانی نه‌و ووشانه‌دا (مَثْنَى وَثَلَاثَ) له (رُبَاعَ) تین‌په‌رن^(١).

١ - بابُ قولِ اللَّهِ ﷻ: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى﴾ (٣) النساء:

٤٥٧٣ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ

عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ: أَنَّ رَجُلًا كَانَتْ لَهُ يَتِيمَةٌ فَتَكَحَّهَا، وَكَانَ لَهَا عَدُوٌّ، وَكَانَ

(١) واته: نه‌م ووشانه بیستراون ناب‌ی له‌وانه زیاتر به‌کار به‌یتریت.

يُسْكِنُهَا عَلَيْهِ، وَلَمْ يَكُنْ لَهَا مِنْ نَفْسِهِ شَيْءٌ فَتَزَلَّتْ فِيهِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ خَفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ

﴿٢٠﴾ النساء: أَحْسِبُهُ قَالَ كَأَنَّهُ شَرِيكَتُهُ فِي ذَلِكَ الْعَدْقِ وَفِي مَالِهِ ^(١).

١ - باسی ئەم فەرمايشتهی خوا ﷺ: (وه ئەگەر ترسان دادپەرور نەبن لە (مارەیی) ئەو ئافرەتە بێ باوکانهدا (مارەیان مەکن))

٤٥٧٣ - عائشە ﷺ دەگێڕێتەوه: کە پیاویك کچی هەتیوی لا بوو ماری کرد (بو خۆی)، کچەکە دارخورمایدەکی هەبوو پیاوێکە لەبەر ئەو دارخورمایدە کچەکە دەهێلایهوه لای خۆی، بەلام کچە هەتیوێکە هیچ مافیکی نەبوو لای پیاوێکە نێر بەو هۆیهوه ئەم ئایەتە داوەزێ: (ئەگەر ترسان دادپەرور نەبن لە (مارەیی) ئەو ئافرەتە بێ باوکانهدا (مارەیان مەکن))، (هیشام ووتی): وابزانم (عورو) وتی: کچەکە شەریک و هاوبەشی پیاوێکە بوو لە دارخورماکە و لە مال و سامانی پیاوێکەشدا.

٤٥٧٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ،

عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿٢٠﴾ وَإِنْ

خَفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ ﴿٢٠﴾ النساء: فَقَالَتْ يَا ابْنَ أُخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرٍ

وَلَيْهَا، تَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا، فَيُرِيدُ وَلِيَّهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، بَغَيْرِ أَنْ يُقْسِطَ فِي

صَدَاقِهَا، فَيُعْطِيَهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ، فَتُهْوَى عَنْ أَنْ يَتَكَحَّوْهُنَّ إِلَّا أَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ،

وَيَبْتَغُوا لَهُنَّ أَعْلَى سُنَّتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمَرُوا أَنْ يَتَكَحَّوْهُنَّ مَا طَابَ لَهُنَّ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ.

قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ: وَإِنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَاسْتَفْتَوْكَ فِي النِّسَاءِ ﴿١٢٧﴾ النساء: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى فِي آيَةٍ أُخْرَى: ﴿وَرَغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ﴾ ﴿١٢٧﴾ النساء: رَغْبُهُ أَحَدِكُمْ عَنْ يَتِيمَتِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ الْمَالِ وَالْجَمَالِ قَالَتْ: فَتُحْوَى أَنْ يَنْكِحُوا عَنْ مَنْ رَغَبُوا فِي مَالِهِ وَجَمَالِهِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ، إِلَّا بِالْقِسْطِ، مِنْ أَجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُمْ إِذَا كُنَّ قَلِيلَاتِ الْمَالِ وَالْجَمَالِ^(١).

٤٥٧٤ - عوروه‌ی کوردی زوبه‌یر ده‌گیریت‌ه‌وه که نه‌و پرسیار‌ی له عانیشه ﷺ کرد د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی نه‌م فه‌رمایشته‌ی خ‌و‌ای به‌رزو ب‌ل‌ند: (وه نه‌گ‌ه‌ر ترسان داد‌پ‌ه‌روم‌ر نه‌بن له (مارم‌ی) نه‌و ئاف‌رم‌ته ب‌ی با‌و‌گ‌انه‌دا (مارم‌یان مه‌که‌ن))، عانیشه‌ش وت‌ی: نه‌ی خوش‌که‌زای خ‌و‌م نه‌و ک‌چه هه‌تی‌وه لای سه‌ر‌پ‌ه‌ر‌شتیار‌ه‌که‌یه‌تی، ک‌چه هه‌تی‌وه‌که دم‌ب‌یت‌ه ها‌وب‌ه‌شی سه‌ر‌پ‌ه‌ر‌شتیار‌ه‌که‌ی له ماله‌که‌یدا وه سه‌ر‌پ‌ه‌ر‌شتیار‌ه‌که‌ه‌زی له سامان و جوانی ک‌چه هه‌تی‌وم‌که‌یه، ب‌و‌یه دم‌یه‌و‌ی مار‌ه‌ی کات له‌خ‌و‌ی به‌ب‌ی نه‌وه‌ی داد‌گ‌ه‌ر ب‌یت له مارم‌یه‌که‌یدا، وه نه‌و‌م‌نده‌ی مارم‌ی ب‌دات‌ی که‌سی‌کی تر به ک‌چه هه‌تی‌وه‌که‌ی دم‌دا (نه‌گ‌ه‌ر مار‌ه‌ی کات)، له‌به‌ر نه‌وه ر‌ی‌گ‌ریان ل‌یک‌را نه‌و ک‌چه هه‌تی‌وانه مار‌ه ب‌که‌ن مه‌گ‌ه‌ر داد‌گ‌ه‌ر بن به‌ران‌به‌ریان، وه بیان به‌نه به‌رز‌ترین ئاستی ئاف‌رم‌تان‌ی ها‌وش‌ی‌وم‌یان له مارم‌ی پ‌یدان دا، وه فه‌رمان‌یان پ‌یک‌را نه‌وه‌ی حه‌زیان ل‌ییانه له‌ئاف‌رم‌تان مار‌ه‌ی ب‌که‌ن ج‌گ‌ه له‌وان، عوروه ده‌ل‌ی: عانیشه وت‌ی: پاشان خه‌ل‌کی پرسیار‌یان له پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ کرد د‌وا دابه‌زینی نه‌و ئایه‌ته به ه‌و‌یه‌وه خوا نه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زان‌د (وه نه‌ی مو‌حه‌مه‌د ﷺ) پرسیار‌ت ل‌ی دم‌که‌ن د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ئاف‌رم‌تان، عانیشه وت‌ی: له‌گ‌ه‌ل فه‌رمایشتی خ‌و‌ای گ‌ه‌وره له‌م ئایه‌ته‌ی تردا: (وه حه‌زنا‌که‌ن مارم‌یان

بکهن) کهستان چهزی لئی نییه نهو کچه ههتیوهی لایهتی ماره بکات که سامان و جوانی کهمه، دهلی: جا بویه ریگریان لی کرا نهو کچه ههتیوهی چهزیان له مال و جوانیهتی له کچانی ههتیودا ماره بکهن مهگهر دادگهر بن، لهبهر ماره نهکردنیان بو نهو کچه ههتیوانهیان سامان و جوانیان کهمه.

۲ - باب: ﴿وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ ﴿٦﴾ النساء

﴿وَبِدَارًا﴾ ﴿٦﴾ النساء: مُبَادَرَةً. ﴿أَعْتَدْنَا﴾ ﴿١٨﴾ النساء: أَعْدَدْنَا، أَفْعَلْنَا مِنَ الْعَتَادِ.

٤٥٧٥ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُمَيَّرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي قَوْلِهِ

تَعَالَى: ﴿وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ﴿٦﴾ النساء: أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي

مَالِ الْيَتِيمِ إِذَا كَانَ فَقِيرًا، أَنَّهُ يَأْكُلُ مِنْهُ مَكَانَ قِيَامِهِ عَلَيْهِ، مَعْرُوفٍ ^(١).

۲ - باسیک: (وه هه رکهس ^(۳) هه ژار بوو نهو با (لئی) بخوات

بهئه ندازهی پتویست، ئینجا هه رکات مالی ههتیوه کانتان

دایه وه نهو هه شایه تیان له سهر بگرن) تا کو تای ی ئایه ته که.

﴿وَبِدَارًا﴾: په له کردن. ﴿أَعْتَدْنَا﴾: ناماده مان کردوو، چونکه (أَعْدَدْنَا)

له سهر کیشی (أَفْعَلْنَا) یه، (أَعْتَدْنَا) له سهر کیشی (أَفْعَلْنَا) یه که له (الْعَتَاد) هوه

وهرگیراوه.

(۱) بروانه: ۳۲۱۲.

(۲) له سهر په رشتیاری ههتیوان.

۴۵۷۵ - عائیشه رضی اللہ عنہا دهرباره‌ی ئەم فەرمايشته‌ی خۆی به‌رز و بلند: (وه هه‌رکەس (له‌سه‌ره‌رشتیاری هه‌تیوان) ده‌وله‌مه‌ند بوو با خۆی بگرتیه‌وه (له‌خواردنی مائیان)، هه‌رکەس‌یش (له‌وان) هه‌زار بوو با (لێی) بخوات به‌ ئەندازه‌ی پێویست، وتی: ئەم نایه‌ته‌ دهرباره‌ی سامانی هه‌تیو دابه‌زی ئەگەر (سه‌ره‌رشتیاره‌که‌ی) هه‌زار بوو به‌ ئەندازه‌ی پێویست لێی بخوات له‌ حیاتی سه‌ره‌رشتی کردنه‌که‌ی بۆ هه‌تیوه‌که‌.

۳ - باب: ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ﴾ النساء ۴۵۷۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشَجِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ﴾ النساء: قَالَ: هِيَ مُحْكَمَةٌ وَلَيْسَتْ بِمَنْسُوخَةٍ. تَابَعَهُ سَعِيدٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ^(۱).

۳ - باسیک: (با ئەگەر له‌ کاتی دابه‌شکردنی (میراتدا) خزمه‌ نزیکه‌کان (که‌ میرات نابهن له‌ مردوووه‌که‌) وهه‌تیو و هه‌زاره‌ (بێگانه‌) کان) تا کو‌تایی نایه‌ته‌که‌.

۴۵۷۶ - عیكریمه‌ له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه‌ رضی اللہ عنہما ده‌گیرتیه‌وه‌ دهرباره‌ی ئەم نایه‌ته‌: (ئەگەر خزمانی نزیك (که‌میرات نابهن) و هه‌تیوان و هه‌زاران (ی بێگانه‌) ئاماده‌ی دابه‌شکردنی (میرات) بوون). وتی: ئەم نایه‌ته‌ حوکمه‌که‌ی جێگیره‌ و نه‌سپاومه‌وه‌. - (له‌ گیرانه‌وه‌ ئەم فەرمووده‌دا) سه‌عید له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه‌ پالێشتی گیرانه‌وه‌که‌ی عیكریمه‌ی کردوووه‌.

٤ - باب: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ النساء

٤٥٧٧ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ مُنْكَدِرٍ، عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ فِي بَنِي سَلَمَةَ مَا شِئْنِ فَوَجَدَنِي النَّبِيُّ ﷺ لَا أَعْقِلُ، فَدَعَا مِمَاءً فَتَوَضَّأَ مِنْهُ، ثُمَّ رَشَّ عَلَيَّ، فَأَقْفُتُ فَقُلْتُ مَا تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي مَالِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَتَزَلَّتْ ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ ١١ النساء^(١).

٤ - باسیک: (خوا نامۆزگاریتان ده‌کات دهر باره‌ی (میرات) بۆ رۆله‌کانتان)

٤٥٧٧ - جابیر رضي الله عنه ده‌لێ: (نه‌خۆش بووم) پێغه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بو به‌کر رضي الله عنه به‌ پیا‌ده هاتن سه‌ردانیان کردم له‌ به‌نی سه‌له‌مه‌، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ منی دی هۆشم به‌لای خۆم نییه‌ دا‌وای نا‌وی کرد (و هینایان) و ده‌ست نوێژی لێ گرت، پاشان نا‌وی پیا پزاندم و هۆشم کردموه و وتم: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانت بۆ من چیه‌ بیکه‌م له‌ مال و سامانه‌که‌مه‌دا؟ به‌و هۆیه‌وه‌ نه‌م نایه‌ته‌ دا‌به‌زی: (خوا نامۆزگاریتان ده‌کات دهر باره‌ی (میرات) بۆ رۆله‌کانتان).

٥ - بابُ قولِهِ: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ النساء

٤٥٧٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ وَرْقَاءَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ، وَكَانَتِ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَنَسَخَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ مَا أَحَبَّ، فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيْنِ، وَجَعَلَ لِلْأَبَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَالثُلُثُ، وَجَعَلَ لِلْمَرْأَةِ الثُّمَنَ وَالرُّبْعَ، وَلِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبْعَ^(٢).

(١) بی‌وانه: ١٩٤.

(٢) بی‌وانه: ٣٧٤٧.

0 - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوامی گه‌وره: (وه بو ئیوه‌یه نیوه‌ی ئهو (میراته‌ی) که ژنه‌کانتان به‌جیان هیشتوو‌ه).

٤٥٧٨ - نیبنو عه‌باباس ﷺ ده‌لێ: له‌پاردوودا مالی میرات بو کور (ی مردوو‌ه‌که) دمبوو، وه‌سیتیش بو دایک و باوک ده‌کرا، ئهنجا خوا له ئه‌وه‌ی پی باش بوو گۆری، نینجا به‌شی کوری دوو نه‌وه‌نده‌ی به‌شی کچ دانا، وه بو هه‌ریه‌ک له دایک و باوک شه‌ش یه‌ک و سی یه‌کی داناوه، بو ئافه‌رت (ژنی پیاوه) که‌ش هه‌شت یه‌ک^(١) و جوار یه‌کی^(٢) داناوه، بو میردیش نیوه و جواره‌یه‌کی^(٣) داناوه.

٦ - باب: ﴿ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا

ءَاتَيْنَهُنَّ ۝١٩﴾ النساء

وَيَذْكُرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ ﴿ وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ ۝١٩﴾ النساء: لَا تَقْهَرُوهُنَّ. ﴿ حُوبًا ۝٢٠﴾ النساء: إِثْمًا. ﴿ تَمْلُؤُوا ۝٢١﴾ النساء: تَمْلِئُوا. ﴿ غِلَّةً ۝٢٢﴾ النساء: النَّحْلَةَ: الْمَهْرُ.

٤٥٧٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، حَدَّثَنَا أَصْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ الشَّيْبَانِيُّ: وَذَكَرَهُ أَبُو الْحَسَنِ السَّوَائِيُّ، وَلَا أَظُنُّهُ ذَكَرَهُ إِلَّا عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿ يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا ءَاتَيْنَهُنَّ ۝١٩﴾ النساء: قَالَ: كَانُوا إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ كَانَ أَوْلِيَاؤُهُ أَحَقُّ بِأَمْرَاتِهِ، إِنْ شَاءَ بَعْضُهُمْ تَزْوُجَهَا، وَإِنْ شَاءُوا زَوْجُوهَا، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَزُوجُوهَا، فَهُمْ أَحَقُّ بِهَا مِنْ أَهْلِهَا، فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ^(٤).

((١)) هه‌شت یه‌ک، ئه‌گه‌ر میردمکه‌ی مندالی هه‌بوو.

((٢)) جوار یه‌ک ئه‌گه‌ر میردمکه‌ی مندالی نه‌بوو.

((٣)) نیوه بو میردی ئافه‌رتمه‌که ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ی مندالی نه‌بوو وه جوار یه‌ک ئه‌گه‌ر مندالی هه‌بوو.

((٤)) بروه‌انه: ٦٩٤٨.

٦ - باسیک: (حه لال نیه بو تان که ئافرمتان به زور (ناچاری) به میرات بیهن (بو خو تان) وه بهرگری شوو کردنیان لی مه کهن بو ئه وهی هه ندی لهو (ماره ییهی) که پیتان داو ن بییهن (بو خو تان) تا کو تای ی ئایه ته که.

له ئیبنو عه عباسه وه ﷺ ده گیر نه وه که ووتویه تی: ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ﴾: ناچار یان مه کهن، زوریان لی مه کهن. ﴿حُبًّا﴾: به تاوان. ﴿تَعُولُوا﴾: سته م بکه ن، نادا ده رین ﴿خَلَّةً﴾: مار می.

٤٥٧٩ - عه بدوللای کوری عه عباس ﷺ (ده ریه ی ئه م ئایه ته) (ئهی ئه وانهی که بر واتان هی نا وه هه لال نیه بو تان که ئافرمتان به زور (ناچاری) به میرات به رن (بو خو تان)، وه بهرگری شوو کردنیان لی مه کهن بو ئه وهی هه ندی لهو (ماره ییهی) که پیتان داو ن بییهن (بو خو تان) ده لی: نه ریتان وابوو ئه گهر بیاویک به مر دایه که س و کاری بیا وه که له هه مو وکه س له پی شتر بوون به ژنه که ی، ئه گهر که سیکیان بیوی ستایه مارهی ده کرد بو خو ی، وه ئه گهر بیانوی ستایه به شو یان ده دا ئه گهر یش بیانوی ستایه به شو یان نه ده دا، چونکه ئه وان له که س و کاری ژنه که له پی شتر بوون نیتر ئه م ئایه ته له وده دا دابه زی.

٧ - بابُ قوله: ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلَىٰ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ

أَيْمَنُكُمْ فَأَتَوْهُمْ نَصِيحُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾ النساء

وَقَالَ مَعْمَرٌ: ﴿مَوْلَىٰ﴾ ﴿النساء: أَوْلِيَاءَ وَرَثَةً.﴾ عَاقَدَتْ أَيْمَنُكُمْ ﴿٣٣﴾ النساء

هُوَ: مَوْلَى الْيَمِينِ، وَهُوَ الْخَلِيفُ، وَالْمَوْلَى أَيْضًا: ابْنُ الْعَمِّ. وَالْمَوْلَى: الْمُنْعَمُ الْمُعْتَقُ. وَالْمَوْلَى: الْمُعْتَقُ. وَالْمَوْلَى: الْمَلِيكُ. وَالْمَوْلَى: مَوْلَى فِي الدِّينِ.

۷- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (وه بۆ هه‌موو
(مردوویه‌ک یان میراتی‌ک) میرات‌گريکمان داناوه له‌وهى له دايک
و باوک و خزمانیان به‌جيان هيشتووه، ئەوانه‌ش که په‌يمانتان
له‌گه‌ل گریداون ئەوه به‌شى خويان بده‌نى، به‌راستى خوا
هه‌ميشه به‌سه‌ر هه‌موو شتي‌کدا چاوديره‌)

مه‌مه‌ر ده‌لى: ﴿مَوَالِي﴾: كه‌سوکار، میرات‌گران ﴿عَاقَدَتْ^(۱) اَيْمَنُكُمْ^(۲)﴾
كه‌سي‌كه‌ په‌يمانتان له‌گه‌ل كردووه وه ئەو كه‌سه هاوپه‌يمانه، هه‌روه‌ها (الْمَوَالِي)
كو‌رى مامه، وه (الْمَوَالِي) خاوه‌نى چا‌كه و نازاد‌كارى كو‌يله‌يه. وه (الْمَوَالِي) كو‌يله
نازاد‌كراوه‌كه‌يه. وه (الْمَوَالِي) پادشا و ده‌سه‌لات‌داره و (الْمَوَالِي) پشتيوان له‌ ناييندا
يان سه‌ره‌رشتياري نايينى خه‌لك.

٤٥٨٠ - حَدَّثَنِي الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِدْرِيسَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ،
عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي^(۳)﴾ النساء: قَالَ
وَرَّثَهُ. ﴿وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ اَيْمَنُكُمْ^(۴)﴾ النساء: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ
يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ ذُونَ ذَوَى رَجْمِهِ؛ لِلأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُمْ فَلَمَّا نَزَلَتْ:
﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي^(۵)﴾ النساء: نُسِخَتْ، ثُمَّ قَالَ ﴿وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ^(۶)﴾
اَيْمَنُكُمْ^(۷)﴾ النساء: مِنَ النَّصْرِ، وَالرَّقَادَةِ وَالنَّصِيحَةِ، وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ، وَيُوصَى
لَهُ. سَمِعَ أَبُو أُسَامَةَ إِدْرِيسَ، وَسَمِعَ إِدْرِيسُ طَلْحَةَ^(۸).

(۱) ئەمه خويندانه‌وى نافع و نيبنو كسير و نەبى عمر نيبنو عامر و نەبى جعفر و يعقوبه، به‌لام عاصيم و كيسانى

وخه‌لف به (عَقَدَتْ) خويندانه‌متهمه.

(۲) ئەمه خويندانه‌وى نافع و نيبنو كسير و نەبى عمر نيبنو عامر و نەبى جعفر و يعقوبه، به‌لام عاصيم و كيسانى و

خه‌لف به (عَقَدَتْ) خويندانه‌متهمه.

(۳) بروانه: ۲۲۹۲.

٤٥٨٠ - عه‌بدوللای کورێ عه‌بباس عليه السلام ده‌لی: ﴿ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلَىٰ ﴾ (٣٣) ﴿ النساء: (١) ﴿ مَوْلَىٰ ﴾: یانی میراتگریک ﴿ وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَنُكُمْ ﴾ (٣٣) ﴿ النساء: (٢) ده‌لی: کاتی کۆچهریه‌کان هاتن بۆ مه‌دینه بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ، کۆچهری میراتی له ئه‌نصاری دم‌برد نه‌ک خزمه‌کانی خۆی (له‌نه‌سه‌به‌وه)، به‌هۆی ئه‌و برایه‌تی‌ه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ خست‌بویه نیوانیان‌ه‌وه ئه‌نجا کاتی ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی ﴿ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلَىٰ ﴾ (٣٣) ﴿ النساء: (ئه‌و میرات بردنه‌ی کۆچهری له ئه‌نصاری) س‌پایه‌وه، پاشان وتی: ﴿ وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَنُكُمْ ﴾ (٣٣) ﴿ النساء: جگه له پشتیوانی و یارمه‌تیدان و ئامۆزگاری کردن میرات له‌یه‌ک‌تری بردنی کۆچهری و ئه‌نصاری نه‌ما، ده‌توانی وه‌سیه‌تی بۆ بکات. ئه‌بو ئوسامه له ئیدریسی بیست‌وه، ئیدریسیش له ته‌له‌ح‌ی بیست‌وه.

٨ - بابُ قولِه: ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ﴾ ﴿١٠﴾ النساء:

﴿ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ﴾ (١٠) ﴿ النساء: ی‌غنی: زنه‌ ذ‌ره‌.

٤٥٨١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ أَنَسًا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «نَعَمْ، هَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظُّهِيرَةِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا. قَالَ: «وَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ ﷻ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا كَمَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا، إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ

(١) واته: بۆ هه‌موو (م‌ردوویه‌ک یا میراتیک) هه‌ند میراتگری‌که‌مان داناوه.

(٢) واته: وه ئه‌وانه‌ی په‌مانتان له‌گه‌ڵ گ‌ری‌دان.

تَتَّبِعْ كُلَّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. فَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ، بَرٌّ أَوْ فَاجِرٌ وَغُيَّرَتْ أَهْلُ الْكِتَابِ، فَيُدْعَى الْيَهُودُ، فَيَقَالُ لَهُمْ: مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ عَزِيرَ ابْنِ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ: كَذَبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ، فَمَاذَا تَبْعُونَ؟ فَقَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا. فَيُشَارُ أَلَّا تَرُدُّونَ، فَيُحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ، يَخْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ، ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى، فَيَقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ ابْنَ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ. فَيَقَالُ لَهُمْ: مَاذَا تَبْعُونَ؟ فَكَذَلِكَ مِثْلَ الْأَوَّلِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فِي أَدْنَى صُورَةٍ مِنَ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا، فَيَقَالُ: مَاذَا تَنْتَظِرُونَ؟ تَتَّبِعْ كُلَّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. قَالُوا: فَارَقْنَا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا عَلَى أَفْقَرٍ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ، وَلَمْ نَصَاحِبْهُمْ، وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ رَبَّنَا الَّذِي كُنَّا نَعْبُدُ. فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: لَا نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»^(۱).

۸- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گه وره: (بێگومان خوا قورسای ی گه ردیله یه ک سته م ناکات)

﴿مَقَالَ دَرَقَ﴾: واته: قورسای ی وکیشی گه ردیله یه ک.

۴۵۸۱ ئەبو سه عیدی خودری ﷺ دهگیریتته وه: که که سانیک له سه رده می پیغه مبهردا ﷺ وتیان: ئە ی پیغه مبهری خوا ﷺ ئایا پوژی دوا ی په رومردگارمان دهبینین؟ پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((به ئی، ئایا ئەزیه تی یه کتری دمدن بو ببنینی خۆر له تاوی گهرمای نیومرۆدا ئاسمان سامال بیت، بئ ئەوه ی په ئەیه هه وری پیوه بیت؟)) وتیان: نه خیر، فهرمووی: ((وه ئایا ئەزیه تی یه کتری دمدن بو بینینی مانگ له شهوی چوارده دا ئاسمان سایه هه بیت، بئ ئەوه ی

پەلەپە ھەورى پێوە بێت؟)) وتیان: نەخێر، پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی: ((ئەزىھەتى يەكترى نادەن بۆ بىنىنى خوا ﷻ لە رۆژى دوايدا وەك چۆن بۆ بىنىنى يەككىيان^(۱) ئەزىھەتى يەكترى نادەن، كاتى رۆژى دواى ھات جاردەرك جاپ دەدات (دەلى): با ھەر گەلێك لە دنیا جى پەرستوو شوینى كەوێت. ئیتر ھىچ كەس نامێنى ئەوانەى جگە لە خوا بت و پەيكەر و بەرد و داریان دەپەرست ھەموویان دەكەونە ناو ئاگرى دۆزەخەو، ھەتا ئەوانە دەمىننەو كە خوايان پەرستوو لە چاك يان خراب و پاشماوى خاوەن نامەكان، ئەنجا جوولەكەكان بانگ دەكرين و پێيان دەوتریت ئێوە چیتان دەپەرست (لە دنیادا) دەلین: ئیمە عوزمیری كورى خوامان دەپەرست، جا پێيان دەوتریت: درۆ دەكەن، خوا نە ھاوسەر نە مندالى بۆ خۆى برپار نەداو، دەى چیتان دەو؟ ئەوانیش دەلین: ئەى پەرومردگارمان تینومانە و ئاومان پى بدە (بىخۆینەو) جا ئاماژە دەكرى (بۆیان) بۆ ناچن (ئا لەوى) ئاو بۆنەو؟ ئەوسا كۆدەكرینەو و دەبرین بۆ دۆزەخ ئاگرەكە دەلێى تراویلکەپە ھەندىكى ھەندىكى تىك دەشكىنى و ھەموویان دەكەونە ناو دۆزەخەو، لە پاشان نەصرانیەكان بانگ دەكرين و پێيان دەوتریت: ئێوە لە دنیا چیتان دەپەرست؟ دەلین: ئیمە مەسیحى كورى خوامان دەپەرست، ئەنجا پێيان دەوتریت: درۆ دەكەن، خوا نە ھاوسەر نە مندالى بۆ خۆى برپار نەداو، ئەوسا پێشیان دەوتریت: داواى جى دەكەن؟ ئەوانیش ھەروەك كۆمەلى يەكەم دەلین: ھەتا دەمىننەو ئەوانەى خوايان پەرستوو لەچاكەكار يان خرابەكار، ئەنجا پەرومردگارى جیھانیان لە نزیكترین شیومدا

(۱) خۆر و مانگ ھەموو شێمە پێشتر باسى کرد.

ئهوان دهرباره‌ی زانیویانه دیت بۆ لایان جا دهوتریت: چاومروانی چی دهکه‌ن؟ ههر گه‌لێک چی په‌رستوو به‌ شوینی که‌ویت. ده‌لێن: له‌دوینا وازمان له‌ خه‌لکی هینا له‌ کاتیکدا زۆر پیویستی (ژیانمان) پێیان هه‌بوو وهاورپیه‌تیمان نه‌کردن، وه‌ ئیمه‌ چاومروانی ئه‌و په‌رومردگارهمان ده‌که‌ین که‌ (له‌دونیادا) ده‌مانپه‌رست ئه‌ویش ده‌فه‌رموو: من په‌رومردگارتانم، ئه‌وانیش ده‌لێن: (په‌ناده‌گرین به‌خوا له‌تۆ ئیمه‌ هیچ شێک ناکه‌ینه‌ هاوبه‌شی خوا)) دووجار یا سێ جار ئه‌مه‌ ده‌لێن.

۹ - باب: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ ﴿١١﴾ النساء

الْمُخْتَالُ وَالْخَتَالُ وَاحِدٌ، ﴿تَطْمَسُ وُجُوهًا﴾ ﴿١٧﴾ النساء: نُسَوِّيَهَا حَتَّى تَعُودَ كَأَفْقَانِهِمْ.

طَمَسَ الْكِتَابَ: مَحَاهُ ﴿سَعِيرًا﴾ ﴿٥٥﴾ النساء: وَقُودًا.

٤٥٨٢ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - قَالَ يَحْيَى: بَعْضُ الْحَدِيثِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ - قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ «اقْرَأْ عَلَيَّ». قُلْتُ اقْرَأْ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ؟! قَالَ: «فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي». فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ سُورَةَ النَّسَاءِ حَتَّى بَلَغْتُ ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى

هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ ﴿١١﴾ النساء: قَالَ: «أَمْسِكْ». فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذَرِفَانِ^(١).

**۹ - باسیک: (ئینجا (حالی کافران) چۆن بیت کاتیک همموو
ئوممهتیک شایهتیکمان هینا (که پیغه مبه ره که یانه) تۆشمان
هینا (ئه ی موحه ممه د ﷺ) به شایهت به سر ئا ئه وانه وه)**

(الْمُخْتَالُ) و (الْخَتَالُ) يَهْكَ مَا نَايَان ههيه. ﴿تَطْمِسَ وُجُوهًا﴾: روخسارانیک
ساف دهکه یین تاوه کو پشت ملیانی لی دیت، (طَمَسَ الْكِتَابَ) واته: نووسینه که ی
سریه وه کو زانیه وه. ﴿سَعِيرًا﴾: هه لگرساو.

۴۵۸۲ یه حیا دهگیرپته وه له سوفیانه وه ئه ویش له سوله یمانه وه له ئیرا هیمه وه
ئه ویش له عه بیده وه له عه بدوللا (ی کوری مه سهووده وه) ﷺ یه حیا ده لی:
هه ندیک فهرمووده که له عه مری کوری مور وه گیراومه ته وه (عه بدوللا
کوری مه سهوود) وتی: پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی پیم: ((قورنان بخوینه بۆم))،
وتم: من قورنان بخوینم به سر تۆدا له کاتیکدا قورنان بۆ تۆ دابه زیوه؟
فهرمووی: ((به راستی پیم خوشه که قورنان له که سیکی تره وه جگه له خۆم
ببیستم))، منیش سورمتی نیسانم بۆ خویند تا که شتمه ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ
كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾: فهرمووی: ((رایگره بومه ته))
بینیم هه ردوو چاوی پیغه مبه ر ﷺ هۆن هۆن فرمیسیان بیا دمهاته خواره وه.

۱۰ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ﴾ النساء: ۴۳

﴿صَعِيدًا﴾ ۴۳ النساء: وَجَهَ الْأَرْضِ. وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَتْ الطَّوَاغِيتُ الَّتِي يَتَحَاكَمُونَ
إِلَيْهَا: فِي جُهَنَّةٍ وَاحِدٍ، وَفِي أَسْلَمَ وَاحِدٍ، وَفِي كُلِّ حَى وَاحِدٍ، كُهَا نُزِلَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ.

وَقَالَ عُمَرُ: الْجِبْتُ: السَّحَرُ. ﴿وَالطَّلَعُوتِ ٥١﴾ النساء: الشَّيْطَانُ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: الْجِبْتُ يَلْسَانُ الْحَبَشَةِ: شَيْطَانٌ، ﴿وَالطَّلَعُوتِ ٥١﴾ النساء: الكَاهِنُ.

۱۰- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (جا ئەگەر ئێوه نه‌خۆش بوون یان له‌سه‌فمردا بوون یان كه‌سیك له ئێوه له‌ شوینی ده‌ست به‌ئاو گه‌يانده‌وه هاته‌وه)

﴿صَعِيدًا﴾: رووی زه‌وى^(۱). جابیر ؓ ده‌لێ: ئەو تاغوتانه‌ی كه‌ له رابردوودا دادیان دم‌برده لایان له (هۆزى) جوهه‌ینه‌دا تاغوتيك هه‌بوو وه له (هۆزى) ئەسه‌له‌دا تاغوتيك هه‌بوو، وه له هه‌موو شارو‌دییه‌كدا تاغوتيك هه‌بوو (ئهو تاغوتانه) فالحی ورم‌ل لیدم‌رمان شەیتان دیتە لایان (شتیان پێ ده‌لێ). عومه‌ر ؓ ده‌لێ: (الجبُ) جادوو هه‌ (وَالطَّلَعُوتِ) : شه‌یتانه. عیكریمه ده‌لێ: (الجبُ) به‌زمانی حه‌به‌شه‌یی واته: شه‌یتان ﴿وَالطَّلَعُوتِ﴾ : یش فالحیه.

٤٥٨٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ، قَالَتْ: هَلَكَتْ قِلَادَةٌ لِّأَسْمَاءَ، فَبَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ فِي طَلِبِهَا، رِجَالًا، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةَ وَلَيَسُوا عَلَى وُضُوءٍ، وَلَمْ يَجِدُوا مَاءً، فَصَلُّوا وَهُمْ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ. يَغْنِي آيَةُ التَّيَمُّمِ^(۲).

٤٥٨٣ - عایشه ؓ ده‌لێ: ملوانكه‌یه‌كی ئەسما ون بوو، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ چەند پیاویكی نارد به‌شوینیدا بگه‌ڕێن (وبیدۆزنه‌وه)، ئەنجا كاتی نوێژ هات و دم‌ست نوێژیان نه‌بوو بۆیه به‌بێ دم‌ست نوێژ نوێژیان كرد، به‌و هۆیه‌وه خوا قورئانی دابه‌زاند. واته ئایه‌تى ته‌یه‌موم.

(۱) هه‌رجی بێت خۆل بێت یان به‌رد یا هه‌ر شتیکی تر.

(۲) بروانه: ٤٣.

II - باب: ﴿وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ النساء

أي: ذَوِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ.
 ٤٥٨٤ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ يَعْلَى بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ (٩) النساء: ﴿فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (١٥) النساء:
 قَالَ: نَزَلَتْ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُدَافَةَ بْنِ قَيْسٍ بْنِ عَدِيٍّ، إِذْ بَعَثَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي سَرِيَّةٍ.

II - باسیک: (کاربه دهسته کانی خۆتان)

﴿وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾: واته: ئهوانه فهрман و بریاربه دهستن له خۆتان.
 ٤٥٨٤ - عهبدووللای کوری عهیباس رضي الله عنهما دهربارهی ئهم ئایهته: (گوپراهه لی خوا و گوپراهه لی پیغه مبه ﷺ بن وه گوپراهه لی کاربه دهسته (دادپه رومره) کانی خۆتان بن) (وانییه که خۆیان به باومردار نیشان دهمن) سویند به په رومردگارت بروادار نین تا تۆ نه که نه دادومر له ههر ئازاوه و دووبه رهکییه کی نیوانیاندا، له پاشان له دمرونیاندا ههست نه کهن به هیج بیزاری یه که لهو بریاره ی تۆ داوته و ملکه چ نه کهن به ملکه چکردنیکی تهواو)، ده لی: ئهم ئایه تانه دهرباره ی عهبدووللای کوری حوزافه ی کوری قه یسی کوری عه دیی ﷺ دابهزی که پیغه مبه ﷺ له گه ل کۆمه لی چه کداردا ناردی (سه رکرده یان بوو).

۱۲ - باب: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ ﴿١٥﴾ النساء

۴۵۸۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ فِي شَرِيحٍ مِنَ الْحَرَّةِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ؟ فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ: «اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ احْسِبِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَذْرِ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». وَاسْتَوَعَ النَّبِيُّ ﷺ لِلزُّبَيْرِ حَقَّهُ فِي صَرِيحِ الْحُكْمِ حِينَ أَحْفَظَهُ الْأَنْصَارِيُّ، كَانَ أَشَارَ عَلَيْهِمَا بِأَمْرِ لَّهُمَا فِيهِ سَعَةً. قَالَ الزُّبَيْرُ: فَمَا أَحْسِبُ هَذِهِ الْآيَاتِ إِلَّا نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ ﴿١٥﴾ النساء^(۱).

۱۲ - باسیک: (نهخیر) وانیه که خویان به باوهردار نیشان ددهن) سویند به پهروهردگارت پروادار نین تا تو نهکهنه دادوهر له ههر ئازاوه و دووهرهکییهکی نیوانیاندا)

۴۵۸۵ - عوروه دهلی: زوبهیر بویه ناکوکی ودهمهقالهی لهگهل پیاویکی نهنصاری دا لهسهه جوگه^(۲) ناوی چههه (روشتنه خزمهتی پیغهمبهه ﷺ)، نهنجا پیغهمبهه ﷺ فهرمووی: ((زوبهیر باخهکمت ئاوبده پاشان ئاوهکه بهرهلاکه بو دراوسیکهت)) پیاوه نهنصارییهکesh وتی: نهی پیغهمبههه خوا ئهوه لهبهه نهومیه که کورپی پورته؟ پیغهمبههه ﷺ رهنکی پرووخساری گوړاو تیک چوو، پاشان فهرمووی: ((نهی زوبهیر باخهکمت ئاو بده پاشان ئاوهکه راگره تا ئاوهکه بگهړیتهوه بن دارخورماکان، له پاشان ئاوهکه بهرهلاکه بو دراوسیکهت)) وه پیغهمبههه ﷺ نهوهی مافی زوبهیر بوو بهتهواوی پینیدا له بریاریکی روون و

(۱) پروانه: ۳۶۰.

(۲) جوگه، ناویکه له بهرزاییموه دپته خوارموه بو دشت.

راشکاودا کاتی بیاوه نه نصارییه که رقی ههستان، بێشتر رینمایی ههردووکیانی کرد به کاریک بو ههردووکیان چاکترو ئاسانتر بوو. (زووبهیر ووتی) جا ئهم نایهتانه تهنها وبهس لهو بارمیهوه دابهزین. ((نهخیر (وانییه کهخویان به باومردار نیشان ددهمن) سویند به پهرومردگارت برودار نین تا تو نهکهنه دادومر له ههر ئازاوه و دووبهرمکییهکی نیوانیاندا).

۱۳ - باب: ﴿ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّسَاءِ ﴾

۴۵۸۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مِنْ نَبِيٍّ يَمْرُضُ إِلَّا خَيْرٌ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ». وَكَانَ فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ أَخَذَتْهُ بَحَّةٌ شَدِيدَةٌ فَسَمِعَتْهُ يَقُولُ ﴿ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّسَاءِ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ ﴾ (۱) النَّسَاءُ: فَعَلِمْتُ أَنَّهُ خَيْرٌ.

۱۳ - باسیک: ((جا ئهوانه له گه‌ل کهسانیکن که خوا بههره‌ی رشتوو بهسهریاندا له پیغه‌مبه‌ران))

۴۵۸۶ - عائیشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست دمیفرموو: ((ههر پیغه‌مبه‌ریک نه‌خۆش کهوتبی سهرپشک کراوه له نیوان دونیاو دواپۆژدا)), ئه‌نجا (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) لهو نه‌خۆشییه‌یدا که تیدا گیانی کپشرا ده‌نگ گری و سه‌ختیه‌کی توندی تووش بوو، جا گویم لی بوو دمیفرموو: ((له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا (کۆمکه‌رموه) که خوا بههره‌ی رشتوو بهسهریاندا له پیغه‌مبه‌ران و راستگوێیان وشه‌هیدان وپیاوچاکان)), (عائیشه) ده‌لی: نیت زانیم که (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) سهرپشک کراوه.

۱۴ - باب: قوله: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا﴾ (٧٥) النساء:

٤٥٨٧ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِنَ الْمُسْتَضْعَفِينَ^(١).

۱۴ - باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئەوه چیتانە (به چ بیانویهک) جه‌نگ ناکهن له پیناو خوادا و له‌پیناو چه‌وساوه‌کان له‌ پیاوان و ئا‌فره‌تان و مندالان که ده‌لێن: ئەه‌ی په‌روه‌ردگارمان رزگارمان که‌ی له‌م شاره‌ که‌ خه‌لکه‌که‌ی سته‌مکارن)

٤٥٨٧ - عوبه‌یدوللا ده‌لێ: له‌ عه‌بدوللا‌ی کور‌ی عه‌بباسم ﷺ بیست وتی: من خۆم و دایکم له‌ چه‌وساوم‌کان بووین.

٤٥٨٨ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ ابْنَ

عَبَّاسٍ تَلَا ﴿إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ﴾ (٧٥) النساء: قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي

مِمَّنْ عَذَّرَ اللَّهُ^(٢) وَيَذْكُرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿حَصَرَتْ﴾ (٩٠) النساء: صَافَتْ ﴿تَلَوُا﴾ (١٣٥) ﴿

النِّسَاء: أَلَسِنْتَكُمْ بِالشَّهَادَةِ. وَقَالَ غَيْرُهُ الْمُرَاعَمُ الْمُهَاجِرُ. رَاغَمْتُ هَاجَرْتُ قَوْمِي.

﴿مَوْفُوتًا﴾ (١٣٦) النساء: مَوْفُوتًا وَفْتَهُ عَلَيْهِمْ.

(١) بروانه: ١٣٥٧.

(٢) بروانه: ١٣٥٧.

۴۵۸۸ - ئیبنو ئەبی مولهیکه دهگیریتەوه که عەبدوللای کۆری عەبباس (ﷺ) ئەم ئایەتە ی خویندەوه (بێجگە لەو چەوساوانە ی که لە پیاوان و ئافرەتان و مندالان) وتی: من خۆم و دایکم لەو کەسانە بووین خوا بە خاوەن بیانووی داینابووین. وه لە عەبدوللای کۆری عەبباسەوه (ﷺ) دهگیرنەوه ووتوو یەتی: ﴿حَصِرْتُ﴾: (دلیان) تەنگ و ناپەرەمت بوو. ﴿تَلَوْتُ﴾: زمانتان بە شایەتی دان بپیچنەوه^(۱).
 جگە عەبدوللای کۆری عەبباس (ﷺ) دەلی: (الْمُرَاغَمُ): شوین و ولاتی کۆج بو کراو (رَاغَمْتُ) واتە: خزمەکانم بەجی هیشت. ﴿مَوَقُوتًا﴾: کاتەکە ی کاتیکی دیاریکراوه بۆیان.

۱۵ - باب: قوله: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي النَّفَقِينَ فَتَتَيْنِ وَاللَّهِ أَزْكُسُهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ (النساء):

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿أَزْكُسُهُمْ﴾ (النساء): بَدَّدَهُمْ. فِتْنَةٌ: جَمَاعَةٌ.

۱۵ - باسیک: ئەم فەرما یشتە ی خوا ی گەرە: (ئەوه چیتانە دەر بارە ی دووروەکان بوونەتە دوو دەستە لەکاتیکیدا خوا ئەوانی گەراندۆتەوه بۆ بی باوەری) بەهۆی کردەوهکانیەوه.

عەبدوللای کۆری عەبباس (ﷺ) دەلی: ﴿أَزْكُسُهُمْ﴾: تەفروتونای کردوون، کۆرو کۆمەئانی تیکداوه. (فِتْنَةٌ): کۆمەلیک، دەستە یەک.

(۱) واتە: شایەتیدانمکە پیچەوانە بدمن.

٤٥٨٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ﴾ (٨٨) ﴿النِّسَاءِ: رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ أَحَدٍ، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ: أَفْتُلْهُمْ، وَفَرِيقٌ يَقُولُ: لَا. فَتَرَكْتُ: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ﴾ (٨٨) ﴿النِّسَاءِ: وَقَالَ: «إِنَّهَا طَيِّبَةٌ تَنْفِي الْحَبْتَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ حَبْتَ الْفِضَّةِ»^(١).

٤٥٨٩ - عه‌بدو‌ل‌لای کوری یه‌زید له زمیدی کوری سابیته‌وه رضي الله عنه ده‌گپ‌ریته‌وه د‌م‌بار‌ه‌ی ئه‌م نایه‌ته: (ئه‌وه چیتانه د‌م‌بار‌ه‌ی دو‌ورو‌ه‌کان بو‌ونه‌ته دوو ده‌سته) وتی: که‌سانیک له ها‌وه‌لانی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ له ئو‌حو‌ود گه‌رانه‌وه (بو‌ مه‌دینه) خه‌لکه‌که د‌م‌بار‌ه‌یان دوو ده‌سته بو‌ون: ده‌سته‌یه‌کیان د‌میان‌ووت: (ئه‌ی پی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ) جه‌نگیان له د‌ژ بکه‌و بیان‌کو‌ژه. ده‌سته‌یه‌کیش د‌میان‌ووت: نه‌خ‌یر (جه‌نگیان مه‌که) ئیتر ئه‌م نایه‌ته دابه‌زی: (ئه‌وه چیتانه د‌م‌بار‌ه‌ی دو‌ورو‌ه‌کان بو‌ونه‌ته دوو ده‌سته) وه (پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ) فه‌رمو‌وی: ((بی‌گومان مه‌دینه خا‌و‌ینه تا‌وان و خرا‌به له خ‌وی دو‌ور ده‌خاته‌وه هه‌ر‌چ‌و‌نیک نا‌گر ژه‌نگ و‌پ‌یسی زیو لاده‌بات)).

باب^(٢): ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ﴾ (٨٢) ﴿النِّسَاءِ: أَفْشَوْهُ.

﴿يَسْتَنْبِطُونَهُ﴾ (٨٣) ﴿النِّسَاءِ: يَسْتَخْرِجُونَهُ. ﴿حَسِبًا﴾ (٨٦) ﴿النِّسَاءِ: كَافِيًا﴾ (٨٧) ﴿إِلَّا أَنْتَا﴾ (١١٧) ﴿النِّسَاءِ: الْمَوَاتَ حَجَرًا أَوْ مَدْرًا وَمَا أَشْبَهَهُ. ﴿مَرِيدًا﴾ (١١٧) ﴿النِّسَاءِ: مُمْتَرِدًا. ﴿فَلْيَبْتَكَنْ﴾ (١١٨) ﴿النِّسَاءِ: بَتَّكَهْ قَطَعَهُ. ﴿قِيلًا﴾ (١٢٢) ﴿النِّسَاءِ: وَقَوْلًا وَاحِدًا، طُبِعَ: خُتِمَ^(٣).

(١) بروانه: ١٨٨٤.

(٢) ئه‌م سه‌رباسه له پ‌ی‌وا‌یه‌تی ئه‌بو زه‌رو سه‌معانی‌دا ها‌ت‌وه له‌وانی تر‌دا نیه.

(٣) بروانه: ١٨٨٤.

- باسیک: (وه کاتیکی ههوالیکیان پیبگات دهر باره‌ی ئاسایش و هیمنایه‌تی یان له‌باره‌ی ترسه‌وه بلاوی ده‌که‌نه‌وه)

﴿أَذَاعُوا﴾: بلاوی ده‌که‌نه‌وه، ناشکرای ده‌که‌ن. ﴿يَسْتَبْطُونَهُ﴾: راستی هه‌واله‌که
دهرده‌هینن. ﴿حَسِيْبًا﴾: به‌سه (چاودیر بئ، ناگادار بئ). ﴿إِلَّا إِنِّنَّا﴾: بئ گیان
به‌رد بئ یان خوڵ یان شتی له‌و جوړه بیتیکی ناولینراوی مینه‌یه^(۱)، ﴿مَرِيْدًا﴾:
سه‌رکه‌ش و یاخی. ﴿فَلْيَبْتَكَنْ﴾: (گویچکه‌ی نازده‌له‌کان) دهرپن (بَتَّكُهُ) واته:
برپ، هرتانی. ﴿قِيْلًا﴾ له‌گه‌ل (قَوْلًا) یه‌ک مانایان هه‌یه واته: قسه و ووته.
(طَبَعَ): مۆرنراوه، مۆرکراو.

۱۶ - باب: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ﴾ النساء

۴۵۹۰ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: سَمِعْتُ
سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ قَالَ: آيَةُ اخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَلْتُ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُهُ
عَنْهَا، فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ

﴿النساء﴾: هِي آخِرُ مَا نَزَلَ وَمَا نَسَخَهَا شَيْءٌ.

(۱) بته‌رستان ناوی مینه‌یان له بته‌کانیان ده‌نا وهک (لات و مناة و العزی).

۱۶ - باسیک: (وه هه رکه سیک باوه پرداریک به دهست ئه نقهست بکوژیت ئه وه تۆلهی ئه وه که سه دۆزهخه)

۴۵۹۰ - موغیره ی کوری نوعمان دهلی: له سه عیدی کوری جوبه یرم بیست وتی: خه لکی کوفه دهرباره ی (حوکه ی) ئایه تیگ رایان جیاواز بوو، جا منیش دهرباره ی ئه وه ئایه ته ^(۱) سه فهرم کرد بو لای عه بدوللای کوری عه بباس ﷺ له باره ی ئایه ته که وه پرسیارم لی کرد نه ویش وتی: نه م ئایه ته (له و باره یه وه) دابه زی (وه هه رکه سیک باوه پرداریک به دهست ئه نقهست بکوژیت ئه وه تۆله ی ئه وه که سه دۆزهخه)، ئه وه ئایه ته کو تا ئایه ته (له و باره یه وه) دابه زیوه و هیچ شتیگ (حوکه که ی) نه سپرومه وه.

۱۷ - باب: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَقَ إِلَيْكُمْ أَسْلَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ النساء: ۹۱

السُّلْمُ، وَالسَّلَامُ، وَالسَّلَامُ وَاجِدٌ.

۴۵۹۱ - حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ
ﷺ ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَقَ إِلَيْكُمْ أَسْلَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ النساء: ۹۱ قَالَ ابْنُ
عَبَّاسٍ: كَانَ رَجُلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ فَلَحِقَهُ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا
غَنِيمَتَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿عَرَضَ الْحَيَوَةُ﴾ النساء: ۹۱ تِلْكَ الْغَنِيمَةُ.
قَالَ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿أَسْلَمَ﴾ النساء: ۹۱.

(۱) واته، حوکمهکی جهسپاوه و نهکوژاوه و نهسپرومه به ئایهتی تر یان فهرموددی بیقه مبهیر ﷺ.

۱۷ - باسیک: (وه بهو کهسانه‌ی که سلاو (ی مسولمانانه) تان لی ده‌که‌ن مه‌لین تو بروادر نیت)

ئهم سی وشه‌یه (السُّلَمُ) و (السَّلَمُ) و (السَّلَامُ)^(۱) له مانادا به‌کن، (که‌بریتییه له گه‌ردن که‌چی و گوپ‌رایه‌لی و فه‌رمانبه‌رداری).

۴۵۹۱ - عه‌مر له عه‌تاوه له عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباسه‌وه ﴿﴾ ده‌گی‌ر‌یت‌ه‌وه د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ئه‌م نایه‌ته: (وه بهو کهسانه‌ی سلاو (ی مسولمانانه) تان لی ده‌که‌ن مه‌لین تو بروادر نیت)، (عه‌تا) وتی: عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباس وتی: پیاویک لای چه‌ند سه‌ریک کار و به‌رخ‌ی خویدا بوو، ئه‌نجا د‌م‌سته‌یه‌ک له مسولمانان^(۲) پی‌ی گه‌شتن، پیاوه‌که وتی: (السَّلَامُ عَلَیْکُمْ) سلاوتان لی بی^(۳) به‌لام کوشتیان و کار و به‌رخ‌ه‌که‌یان برد، بهو هو‌یه‌وه خوی گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند تا ده‌گاته: ﴿عَرَضَ الْحَيَوَةُ الدُّنْيَا﴾ ﴿النِّسَاء: (۴)﴾ مه‌به‌ست پی‌ی ئه‌و کارو به‌رخانه‌یه، عه‌تا ده‌لی: عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباس به ﴿السَّلَامُ﴾: خویندییه‌وه.

۱۸ - باب: ﴿لَا يَسْتَرَى الْقَتِيدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ عِزُّ أُولَى الضَّرَرِ وَالْجُهْدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ﴿النِّسَاء: ۴۵۹۲

۴۵۹۲ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ أَنَّهُ رَأَى مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ

(۱) به‌ه‌رس‌ی شیوه‌کش وشمه‌که خویندراوتمه‌وه له قورن‌اندا.

(۲) که چه‌کداربوون.

(۳) له گ‌یر‌انه‌وه‌که‌ی نیام نه‌حه‌مه‌دا ده‌لی: (وتیان تمنا له به‌ر نه‌وه سلاوی کرد خوی بیاریزی لیمان هیجی لی نه‌که‌مین).

(۴) واته، به‌دو‌ای شتومه‌ک و سامانی دونیایی دا به‌گه‌ر‌ین.

فِي الْمَسْجِدِ، فَأَقْبَلْتُ حَتَّى جَلَسْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَأَخْبَرَنَا أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَلَى عَلَيْهِ ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (١٥) النساء، فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمْلِئُهَا عَلَيَّ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ لَوْ أَشْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ - وَكَانَ أَعْمَى - فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ وَفَخِذُّهُ عَلَى فَخِذِي، فَتَقَلَّتْ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تُرَضَّ فَخِذِي، ثُمَّ سَرَّيَ عَنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿غَيْرِ أُولَى الضَّرَرِ﴾ (١٥) النساء (١).

١٨ - باسیک: (دانیشتوانی (له جیهادی رپی خوا) له باوه‌رداران جگه له خاوه‌ن عوزره‌کان له‌گه‌ل تیکۆشه‌رانی رینگه‌ی خودادا یه‌کسان نین)

٤٥٩٢ - سه‌هلی کورپی سه‌عدی ساعیدی ﷺ ده‌گیرته‌وه که خۆی مه‌روانی کورپی که‌که‌می له مزگه‌وتدا (٣) بینی (دانیشتبوو)، جا منیش چوم تا له ته‌نیشته‌وه دانیستم، جا بۆی گیرامه‌وه که زمیدی کورپی سابیت ﷺ بۆی گیراومه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و ئایه‌ته‌ی بۆ خوینده‌وه: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ﴾ (٣) ئه‌نجا عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوممی مه‌کتوم هات له‌و کاته‌دا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ئایه‌ته‌که‌ی ده‌خوینده‌وه بۆ من عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوممی مه‌کتوم وتی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر بمتوانایه جیهاد بکه‌م جیهادم ده‌کرد - ئه‌و نابینا بوو - جا خوا قورئانی بۆ پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ دابه‌زاند له‌و کاته‌دا رانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌سه‌ر رانی منه‌وه بوو، رانی زۆر قورس بوو به‌سه‌ر رانه‌وه به‌جو‌ری هه‌تا دمه‌ترسام رانه‌م ورد و‌خاش بی‌ت، پاشان نیگا‌که

(١) بروانه: ٢٨٣١.

(٢) مزگه‌وتی مەدینه.

(٣) پێشتر ته‌فسیرمان کرد.

کوتایی هات ناره‌حه‌تیه‌که‌ی له‌سه‌ر لاجوو، خوی گه‌وره نه‌و (به‌شه نایه‌ته‌ی) بو دابه‌زاند ﴿عَرُ أُولَى الصَّرِّ﴾: ^(۱)

۴۵۹۳ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ؓ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿١٥﴾ النساء: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَيْدًا فَكَتَبَهَا، فَجَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَشَكَا صَرَاتَهُ؛ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ ﴿عَرُ أُولَى الصَّرِّ﴾ ﴿١٥﴾ النساء: ^(۲).

۴۵۹۳ - به‌را ؓ ده‌لی: کاتی نه‌م نایه‌ته دابه‌زی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ﴾: ^(۳) پیغه‌مبه‌ری خوا ؓ زه‌یدی بانگ کردو نووسیه‌وه، نه‌نجا عه‌بدوللای کوری نومی مه‌کتوم ؓ هات و سکا‌لای نابینایی خوی کرد به‌و هویه‌وه خوا ﴿عَرُ أُولَى الصَّرِّ﴾ سی ^(۴) دابه‌زاند.

۴۵۹۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ؓ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿١٥﴾ النساء: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «ادْعُوا فَلَانَا». فَجَاءَهُ وَمَعَهُ الدَّوَاهُ وَاللُّوْحُ أَوْ الْكِتَفُ فَقَالَ: «اُكْتُبْ: لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». وَخَلَفَ النَّبِيُّ ﷺ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا صَرِيرٌ. فَنَزَلَتْ مَكَانَهَا ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ عَرُ أُولَى الصَّرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ﴿١٥﴾ النساء: ^(۵).

(۱) جگه له‌ خاوون عوزرمکان (نەخۆش، کوێر، شەل).

(۲) بڕوانه: ۲۸۳۱.

(۳) دانیش‌توان (له‌ جیهاد له‌ پێی خوا‌دا) له‌ باوم‌پ‌داران یه‌گسان نین.

(۴) جگه له‌ خاوون عوزرمکان (نەخۆش، کوێر، شەل).

(۵) بڕوانه: ۲۸۳۱.

٤٥٩٤ - بهرا ﷺ دهلی: کاتی ئەم نایەتە دابەزی: (دانیشتوان (له جیهاد) له باومرداران یه کسان نین) پیڤه مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ((فلانه کهس بانگکه‌ن)) ئەو که سه‌ش هاته خزمه‌تی و مرده که‌بدان و ئیسک -یان ئیسکی دمه‌شان^(١) ی پێ بوو (پێڤه مبه‌ر ﷺ) فهرمووی: ((بنوسه: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾^(٢) عه‌بدوللای کو‌پی ئومی مه‌کتومیش له دوا‌ی پیڤه مبه‌ره‌وه ﷺ بوو وتی: ئە‌ی پیڤه مبه‌ری خوا ﷺ من نابینام ئیتر له شوینی نایه‌ته‌که‌ی پێشوو ئە‌م نایه‌ته‌ دابەزی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾^(٣) النساء:)).

٤٩٥٥ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ ح. وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ، أَنَّ مِقْسَمًا مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ (١٥) ﴿ النَّسَاء: عَنْ بَدْرِ وَالْخَارِجُونَ إِلَى بَدْرِ. ^(٤)

۴۵۹۵ - عہدولکھریم دہلی: میقسہم کہ نازادکراو عہدوللای کوری حاریسہ بوی
گیرایہ وہ کہ عہدوللای کوری عہدیباس ﴿﴾ پی ووت: ئەم ئایەتە: ﴿لَا يَسْتَوِي
الْفَاعِلُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿﴾ النساء: دہربارہی (غہزای) بہدرو ئەو مسولمانانہی
روشتن بۆ بہدر دابہزی.

(۱) نهو گهرستانه گهرسته‌ی نوسین بوون لهو سهردممدا.

(۲) بیشتر مانا مان کردن بویه دوو بار همان نه کردنهوه.

(۳) بیشتر مانا مان کردن بویه دو باره مان نه کردنهوه.

(۴) پروانه: ۳۹۵۴.

۱۹ - باب: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْفَالِغَةَ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي

الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَهَاجِرُوا فِيهَا﴾ (۱۷) النساء

۴۵۹۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقَرِّي، حَدَّثَنَا حَيْوَةُ وَغَيْرُهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو الْأَسْوَدِ قَالَ: قُطِعَ عَلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ بَعْثٌ فَأَكْتَتِبْتُ فِيهِ، فَلَقِيتُ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَخْبَرْتُهُ، فَتَهَانِي عَنْ ذَلِكَ أَشَدَّ النَّهْيِ، ثُمَّ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكْتَرُونَ سَوَادَ الْمُشْرِكِينَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِي السَّهْمُ فَيَرْمَى بِهِ، فَيُصِيبُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرِبُ فَيَقْتُلُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْفَالِغَةَ

ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ (۱۷) النساء: رَوَاهُ اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ (۱).

۱۹ - باسیک: (بیگومان نه‌وانه‌ی که فریشته‌کان گیانیان

ده‌کیش له کاتی‌کدا که سته‌میان له‌خو‌یان ده‌کرد (به

کو‌چنه‌کردنیان) پی‌یان ده‌لین (ده‌بار‌ه‌ی ئاینه‌که‌تان)

له‌چیدا بوون؟ ده‌لین: ئیمه‌ چه‌وساوه‌ بووین له‌سه‌ر

زه‌ویدا (پنیان) ده‌لین مه‌گه‌ر زه‌وی خوا فراوان نه‌بوو؟ تا

کو‌چتان بک‌ردایه‌ تیا‌یدا) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که

۴۵۹۶ - موحه‌مه‌دی کوری عه‌بدوره‌حمان ناسراو به‌ نه‌بولنه‌سوه‌ده‌لین: له‌سه‌ر خه‌لکی شاری مه‌دینه‌ بی‌ویست کرا سو‌پایه‌ک بنیرن (بو جه‌نگ له‌گه‌ل خه‌لکی شام دا (۲)). منیش له‌و سو‌پایه‌دا ناوم نوسرا نه‌نجا گه‌شتم به‌ عیک‌ریمه‌ی نازاد‌کراوی عه‌بدو‌للای کوری عه‌بباس (په‌زای خوا‌یان لی بی) هه‌والی

(۱) پروانه: ۷۰۸۵.

(۲) نه‌و جه‌نگه‌ بریتی بوو له‌ جه‌نگی عه‌بدو‌للای کوری زوبه‌یر ﷺ. له‌ دزی سو‌پای شام و موعاویه‌ ﷺ. إرشاد الساری: ۱۶۳/۱۰.

ناونوسینه‌که‌ی خۆم پێدا، ئه‌ویش زۆر به‌توندی رێگری ئه‌وکاره‌ی لێ کردم، له پاشان وتی: عه‌بدوللای کۆری عه‌بباس ﴿٩٨﴾ بۆی گێڕامه‌وه که که‌سانێکی مسوڵمان له‌گه‌ڵ بته‌هرستاندا بوون، ژماره و ر‌ه‌شایی بته‌هرستانیان له دژی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زۆر ده‌کرد، تیرێک ده‌هات و ئه‌هاوێژرا و ده‌یدا له که‌سیکیان ده‌یکوشت یان به شیریکی لێ دم‌درا و ده‌کوژرا، به‌و هۆیه‌وه خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند (بێگومان ئه‌وانه‌ی فره‌شته‌کان گیانیان ده‌گێشن له کاتی‌کدا که سته‌میان له‌خۆیان ده‌کرد (به‌کوچه‌کردنیان)). (ئهم فره‌موودمیه هه‌روه‌ها له‌رێگه‌ی له‌یس له ئه‌بو له‌سه‌وه‌ده‌وه گێڕاوه‌تیه‌وه.

۲۰ - باب: ﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعْفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا

يَهْتَدُونَ سَبِيلًا﴾ النساء: ﴿٩٨﴾

۴۵۹۷ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ

﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعْفِينَ﴾ ﴿٩٨﴾ النساء: قَالَ كَانَتْ أُمِّي مِمَّنْ عَذَّرَ اللَّهُ^(۱).

۲۰ - باسیک: (بێجگه له‌و چه‌وساوانه‌ی که له پیاوان و ئافره‌تان و مندالان که توانای هێچ چاره‌یه‌کیان نییه (له‌به‌ر بێ هێزی و پیریان) وه به هێچ شیوازیک ر‌ه‌ت ده‌رناکه‌ن)

۴۵۹۷ - ثیبنو ئه‌بی موله‌یکه ده‌گێرێته‌وه له عه‌بدوللای کۆری عه‌بباسه‌وه ﴿٩٨﴾ ده‌رباره‌ی ئایه‌ته‌ی وتی: (بێجگه له‌و چه‌وساوانه‌ی) وتی: دایکم له‌و که‌سانه‌ بوو خوا به‌ خاوه‌ن بیانووی دانا‌بوو.

٢١ - **بابُ قولِه:** ﴿فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ ﴿١١﴾ النساء

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الْعِشَاءَ إِذْ قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». ثُمَّ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ: «اللَّهُمَّ نَجِّ عِيَّاشَ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ، اللَّهُمَّ نَجِّ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ، اللَّهُمَّ نَجِّ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ، اللَّهُمَّ نَجِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا سِنِينَ كَسَنِي يُونُسَ»^(١).

**٢١- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئای ئەوانه
خوا لایان خۆش ده‌بێت وه‌ خوا هه‌میشه‌ چا‌وپۆشیکه‌ر
و لای خۆش بووه‌)**

٤٥٩٨ - ئەبو هورمیره‌ ر‌ه‌: ده‌لی: له‌کاتی‌که‌دا پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی ع‌یشای ده‌کرد کاتی ف‌ه‌رمووی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)^(١) پاشان پ‌ی‌ش ئەوه‌ی که‌سوژده‌ ببات ف‌ه‌رمووی: ((خوایه‌ ع‌م‌یاشی کور‌ی ر‌ه‌ب‌یعه‌ ر‌زگارکه‌یت^(٢)، خوایه‌ سه‌له‌مه‌ی کور‌ی ه‌یشام ر‌زگارکه‌یت، خوایه‌ وه‌لیدی کور‌ی وه‌لید ر‌زگارکه‌یت، خوایه‌ باوم‌رده‌ لاواز و ب‌ی ده‌سه‌لاته‌کان ر‌زگارکه‌یت، خوایه‌ سزا و تو‌له‌ی توند ب‌ده‌یت به‌سه‌ر موزمه‌دا، خوایه‌ گیان گرانی و قات و ق‌ریبان به‌سه‌ردا ب‌ینی وه‌ک قات و ق‌ری سه‌رده‌می یوسف ﷺ)).

(١) پ‌روانه: ٨٠٤.

(٢) واته‌: دوا‌ی ئەوه‌ی له‌ ک‌رن‌وش به‌رزبو‌وبه‌وه‌ ووتی (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ).

(٣) له‌ده‌ستی کاه‌رانی هورمه‌ش.

۲۲ - بابُ قولِه: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ

مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ﴾ (۱۰۴) النساء:

۴۵۹۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ، أَخْبَرَنَا حَجَّاجٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي

يَعْلَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ، ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى

مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى﴾ (۱۰۴) النساء: قَالَ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ كَانَ جَرِيحًا.

۲۲-باسنی ئەم فەرمايشتهی خواى گهوره: (ئەگەر بههۆى بارانهوه نارمحهت بوون يان نهخۆش بوون هيچ گوناھتان ناگات چهكهكانتان دانين)

۴۵۹۹ - عەبدوللای کورێ عەبابس ؓ لەبارەى ئەم ئایەتەوه^(۱) دەئى: لەکاتیکیدا

عەبدوڕەحمانى کورێ عەوف ؓ بریندار بوو (ئەم ئایەتە دەربارەى ئەو دابەزى)^(۲).

۲۳ - بابُ قولِه: ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى

عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي نَتْمَى النِّسَاءِ ۖ﴾ (۱۲۷) النساء

۴۶۰۰ - حَدَّثَنَا عُيَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ،

عَنْ عَائِشَةَ ؓ، ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ﴾: إِلَى قَوْلِهِ ﴿

وَرَزَعُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ﴾ (۱۲۷) النساء: قَالَتْ: هُوَ الرَّجُلُ تَكُونُ عِنْدَهُ الْيَتِيمَةُ، هُوَ وَلِيَّهَا

(۱) واتە: (ئەگەر بههۆى بارانهوه نارمحهت بوون يان نهخۆش بوون).

(۲) له نوسخهیهکی بوخاریدا هاتوه. بڕوانه: إرشاد الساری، ۳۲۵/۱۰.

وَوَارِثُهَا، فَأَشْرَكَتُهُ فِي مَالِهِ حَتَّى فِي الْعِدْقِ، فَيَرْعَبُ أَنْ يَنْكِحَهَا، وَيَكْرَهُ أَنْ يُزَوِّجَهَا رَجُلًا، فَيَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ مِمَّا شَرِكْتُهُ، فَيَعْضَلُهَا، فَتَزَلُّ هَذِهِ الْآيَةُ^(۱).

۲۳- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئە‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) دەر‌بارە‌ی ئافره‌تان پرس‌یارت لى ده‌که‌ن بلى: خوا وه‌لامتان ده‌داته‌وه دەر‌بارە‌یان، وه ئە‌وه‌ی به‌سه‌رتاندا ده‌خوینریت‌ه‌وه له‌ قورئاندا (وه‌لامیکه‌) له‌ باره‌ی کچانی هه‌تیوه‌وه

٤٦٠٠- هیشامی کور‌ی ع‌وره له‌ باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ئە‌ویش له‌ عائیشه‌وه ﷺ گیراپه‌وه دەر‌بارە‌ی ئە‌م ئایه‌ته: (دەر‌بارە‌ی ئافره‌تان پرس‌یارت لى ده‌که‌ن بلى خوا وه‌لامتان ده‌داته‌وه دەر‌بارمیان)، تا ده‌گاته ئە‌م فەرمايشته‌ی خوا (وه‌ چه‌زناکه‌ن مارمیان که‌ن) عائیشه ﷺ ده‌لى: (مه‌به‌ست به‌م ئایه‌ته) ئە‌و پیاوهمه‌ کچیکى هه‌تیوى (خزمى خوى) لایه‌تى خوى سه‌رپه‌رشتیار و میراتگرتى، جا کچه‌ هه‌تیوه‌که‌ بویه هاوبه‌شى پیاوه‌که‌ له‌ مال و سامانیدا هه‌تا له‌ دارخورماشدا^(۲)، جا پیاوه‌که‌ چه‌ز ناکات ماره‌ی کات و چه‌زیش ناکات و پى‌ی خوش نییه ماره‌ی کات بۆ پیاوى، ئە‌وسا ئە‌و پیاوه‌ (زاواکه‌) ببیته هاوبه‌شى ئە‌م (سه‌رپه‌رشتیاره‌که‌) له‌ مال و سامانیدا، به‌و جو‌ره‌ی کچه‌که‌ بوویه هاوبه‌شى له‌به‌ر ئە‌وه‌ ر‌یگری شووکردنى لى ده‌مکات، ئیت‌ر به‌و هۆیه‌وه ئە‌و ئایه‌ته دابه‌زی.

(۱) بروانه: ٢٤٩٤.

(۲) البَقَر: ئە‌مگەر پیتی (ع) سه‌رى هه‌بیت به‌مانای دارخورمايه، به‌لام ئە‌مگەر ژێرى هه‌بیت به‌مانای په‌لى شو‌رمو‌ه‌بووى

دارخورمايه. له‌ فهرموودمه‌کدا به‌مه‌ردوو شيوکه‌ هاتوو. بروانه : ارشاد السارى، ١٦٧/١٠.

۲۴ - باب: ﴿وَإِنْ أَمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَیْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاصًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿شِقَاقٌ﴾ ﴿۲۵﴾ النساء: تَفَاسُدُ. ﴿وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: هَوَاهُ فِي الشَّيْءِ

يَحْرِصُ عَلَيْهِ ﴿كَالْمُعْلَقَةِ﴾ ﴿۱۲۹﴾ النساء: لَا هِيَ أَيْمٌ وَلَا ذَاتُ زَوْجٍ. ﴿نُشُورًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: بُعْضًا.

۴۶۰۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ

عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: ﴿وَإِنْ أَمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَیْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاصًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: قَالَتْ: الرَّجُلُ

تَكُونُ عِنْدَهُ الْمَرْأَةُ لَيْسَ بِمُسْتَكْتَرٍ مِنْهَا، يُرِيدُ أَنْ يُفَارِقَهَا، فَتَقُولُ: أَجْعَلْكَ مِنْ شَأْنِي فِي حِلٍّ.

فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ^(۱).

۲۴ - باسیک: (وه نه‌گەر ئافرەتێک ترسا له گۆی پێنەدان

یان پشت هەڵکردنی می‌رده‌که‌ی)^(۲)

عەبدوللای کوری عەباس ر.ه: دەلی: ﴿شِقَاقٌ﴾: ناکۆکی و نێوان خراب

بوون. ﴿وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾: ھەزکردنی لە شتیەک و سووربوونی لەسەری

﴿كَالْمُعْلَقَةِ﴾: ئافرەتیەکە نە بێ می‌رده نە می‌رد دارە. ﴿نُشُورًا﴾: ڕق لی بوون و

بوغزاندن.

۴۶۰۱ - عائیشە ر.ه: دەربارە ی ئەم ئایەتە: (وه نه‌گەر ئافرەتێک ترسا له گۆی

پێنەدان یا پشت هەڵکردنی می‌رده‌که‌ی) دەلی: پیاویەک ھاوسەرێکی ھەیە

نایەویت درێژە بە ژانی ھاوسەری بدات لەگەڵیدا و دھیوێ ته‌لاق ی بدات و لێی

جیا‌بیته‌وه، ئافرەتە‌که‌ش دەلی: سەبارەت بە ھەق و مافی خۆم گەردنت نازاد

دە‌که‌م، ئەوسا ئەم ئایەتە لەو بارە‌یە‌وه دا‌بە‌زی.

(۱) بروانه: ۲۴۵۰.

(۲) بەشیۆمی تریش مانا کراوه، (ئافرەتێک لە ڕق لی بوون و سەرچینی نە‌کردنی می‌رده‌که‌ی ترسا).

۲۵ - باب: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ النساء

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَسْفَلَ النَّارِ ﴿نَفَقًا﴾ (۳۵) ﴿الْأَنْعَامُ: سَرَبًا.

۴۶۰۲ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: كُنَّا فِي حَلَقَةِ عَبْدِ اللَّهِ، فَجَاءَ حُدَيْفَةُ حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا، فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَ النَّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ خَيْرٍ مِنْكُمْ. قَالَ الْأَسْوَدُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ (۳۵) النساء: فَتَبَسَّمَ عَبْدُ اللَّهِ، وَجَلَسَ حُدَيْفَةُ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ، فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ فَتَفَرَّقَ أَصْحَابُهُ، فَرَمَانِي بِالْحَصَا، فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ حُدَيْفَةُ: عَجِبْتُ مِنْ صَحِيحِهِ، وَقَدْ عَرَفَ مَا قُلْتُ، لَقَدْ أُنْزِلَ النَّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ كَانُوا خَيْرًا مِنْكُمْ، ثُمَّ تَابُوا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ.

۲۵ - باسیک: (بیگومان دووروهکان له خانه و تهبهقی هه ره ژیره وهدان)

عبداللای کوری عهباس ﴿﴾ دهلی: ﴿الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ﴾: تهبهقی هه ره ژیره وهی ناگری دۆزه خه. ﴿نَفَقًا﴾: تونیل، چوخمه.

۴۶۰۲ - ئیبراهیم وتی: ئه سوود دهلی: له ئه لقهی (دهرسی) عهبدوللا دا ﴿﴾ بووین ئه نجا حوزمیفه هات و به سه رمانه وه وهستا و سه لامی لی کردین، پاشان وتی: سویند به خوا ئایه تی نیفاق دابه زینرا بو سه ر که سانیک له ئیوه جاکتر بوون، ئه سوود وتی: پاك و بیگهردی بو خوا بیگومان خوی گه وه دهفه رمووی: (به راستی دووروهکان له خانه و تهبهقی هه ره ژیره وهی دۆزه خدان)، عهبدوللاش زمرده خه نه یه کی کرد و حوزمیفهش له سوچیکی مزگه وته که وه دانیشت، عهبدوللا هه لسا وهاورپیکانی بلاو میان لی کرد (ئه سوود دهلی) جا

(حوزمیفه) به‌ردیکی بچوکی بو‌ هاویشتم منیش چومه لای حوزمیفه و وتی؛
پیکه‌نینه‌که‌ی (عه‌بدوللا) م لا سه‌یر بوو، سویند به‌خوا به‌چاکی دمزائم چیم
ووتوه و وه‌لاهی نایه‌تی دوورویی بو‌ سهر که‌سانیک دابه‌زی له‌ئیه‌وه چاکتریوون،
له‌ پاشان نه‌و که‌سانه ته‌وبه‌یان کرد و خواش ته‌وبه‌که‌ی لی قه‌بول کردن.

۲۱ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَلَامًا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ إِبْرَاهِيمَ**

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۖ وَالتَّوَّابِينَ ۖ﴾ النساء:

۴۶۰۳ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(۱).

۲۱ - **باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (به‌راستی ئی‌مه**

نیگامان بو‌ کردی وه‌ک چۆن نیگامان کرد بو‌ نووح ﷺ وه‌ بو‌

پێغه‌مبه‌ره‌کانی پاش ئەو وه‌ نیگامان کرد بو‌ ئیبراهیم و

ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب ﷺ وه‌ نه‌وه‌کانی یه‌عقوب

عیسا و ئەیوب و یونس و هارون و سوله‌یمان ﷺ)

۴۶۰۳ - عه‌بدوللا ﷺ له‌ پێغه‌مبه‌رموه ﷺ گێڕایه‌وه که‌ فهرمووی: ((بو‌ هیج

که‌سێک ره‌وا نییه‌ که‌ بڵێ: من^(۲) له‌ یونسی کوری مه‌تتا ﷺ چاکترم).

۴۶۰۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَانَ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، حَدَّثَنَا هِلَالٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي

هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى فَقَدْ كَذَبَ»^(۱).

(۱) بره‌انه: ۳۴۱۲.

(۲) د‌م‌گو‌نجی مه‌به‌ستی به‌ (من) خودی که‌سه‌که‌ به‌یت یان مه‌به‌ست خودی پێغه‌مبه‌ر به‌یت ﷺ.

٤٦٠٤ ئەبو هورەیره رضی اللہ عنہ لە پیغه‌مبەرەوه ﷺ دگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((هەرکەس بۆی: من^(٢) لە یونسی کوری مەنتا رضی اللہ عنہ چاکترم، ئەوه بێگومان بەدنیایییەوه درۆی کردووه)).

٢٧ - باب: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ إِنْ أَمْرًا هَكَذَا لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ

أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ﴿١٧﴾ النساء
وَالْكَلَالَةُ: مَنْ لَمْ يَرِثْهُ أَبٌ أَوْ ابْنٌ، وَهُوَ مَضَرٌّ مِنْ تَكْلَلَهُ النَّسَبُ.
٤٦٠٥ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضی اللہ عنہ قَالَ: أَخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ بَرَاءَةً، وَآخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ ﴿يَسْتَفْتُونَكَ﴾ ﴿١٧﴾ النساء^(٣).

٢٧ - باسیک: ((ئەو موحەممەد ﷺ) داواى فەتواتى لى دەکەن بۆ: خوا فەتواتان بۆ دەدات دەربارەى کەلالە^(٤)، ئەگەر پیاویک مردوو منداڵى نەبوو تەنھا خوشکێکى هەبوو ئەوه نیوهى میراتى برا مردوووەکەى دەکەوێ، وه (ئەگەر ئافرەتێ بمرى و تەنھا براپەکی هەبێ) ئەو براپە میراتى خوشکە مردوووەکەى هەمووى دەبات، ئەگەر خوشکەکە منداڵى نەبێت)

(ئیمامى بوخارى دەلى: (الْكَلَالَةُ) کەسێکە نەباوکی هەبێت میراتى لى ببات نە کور، وشەى (کلاله) چاوەکو له (تَكْلَلَهُ النَّسَبُ)^(٥) هاتوو و وەرگیراوه.
٤٦٠٥ جەپرا رضی اللہ عنہ دەلى: کۆتا سوڤەت دابەزىبى سوڤەتى بەرائەتە و کۆتا ئایەتیش دابەزىبى ئایەتى: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ﴾: یە.

(١) ٢٤١٥.

(٢) دىگونجى مەبەستى بە (من) خودى کەسەکە بێت یان مەبەست خودى پیغه‌مبەر بێت ﷺ.

(٣) ٤٣٦٤.

(٤) کەلالە: کەسێکە نەوه و کور و باوک و باپیری نەبێت.

(٥) (تَكْلَلَهُ النَّسَبُ): واتە، نەسەبەکى بۆ دێتەوه دگێڕێتەوه یان هەردوو سەر نەسەبى دگێڕێتەوه سەرى باوکی و سەرى کورێ خۆی کە هێجیان نییه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵ - سورة المائدة

۱ - باب

﴿ حُرْمٌ ۱ ﴾ المائدة: وَاحِدَهَا حَرَامٌ. ﴿ فِيمَا نَقَضِهِم ۱۳ ﴾ المائدة: يَنْقُضُهُمْ. ﴿ أَلَّتِي ۱ ﴾ كَتَبَ اللَّهُ ۲۱ ﴾ المائدة: جَعَلَ اللَّهُ ﴿ تَبَوَّأَ ۳۹ ﴾ المائدة: تَحْمِلُ ﴿ دَابْرَةٌ ۵۲ ﴾ المائدة: دَوْلَةٌ. وَقَالَ غَيْرُهُ الْإِعْرَاءُ

التَّسْلِيْطُ. ﴿ أُجُورُهُنَّ ۵ ﴾ المائدة: مُهُورُهُنَّ. قَالَ سُفْيَانُ مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَشَدُّ عَلَيَّ مِنْ: ﴿ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۶۸ ﴾

المائدة: (مَخْمَصَةٌ): مَجَاعَةٌ. ﴿ وَمَنْ أَحْيَاهَا ۳۳ ﴾ المائدة: يَعْنِي مَنْ حَرَّمَ قَتْلَهَا إِلَّا بِحَقِّ حَيِّ النَّاسِ مِنْهُ جَمِيعًا. ﴿ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۱۸ ﴾ المائدة: سَبِيلًا وَسُنَّةً. ﴿ وَمُهِيمًا ۱۸ ﴾ المائدة: الْأَمِينُ، الْقُرْآنُ أَمِينٌ عَلَى كُلِّ كِتَابٍ قَبْلَهُ.

به ناوی خوامی به خشنده می ماهره بان

۵ - ته فسیری سورته می مائیده

۱ - باسیک

﴿ حُرْمٌ ﴾: کویه، تاکه که می (حَرَامٌ) ه. ﴿ فِيمَا نَقَضِهِم ﴾: به هه لوه شانندنه وهیان.

﴿ أَلَّتِي كَتَبَ اللَّهُ ﴾: نه وهی خوا دایناوه ^(۱) (گوناهی من و خوت)، ﴿ تَبَوَّأَ ﴾:

(۱) جبر: بهمانای بگه یتهموه.

هەل بگریت. ﴿دَاۤرَةُ﴾: به‌لایه‌کی گه‌وره که چه‌رخ‌ی زه‌مانه دمی‌هینیت‌ه
 بی‌شه‌وه و هه‌موان ده‌گریته‌وه. وه جگه له سودی ده‌لی: ﴿دَاۤرَةُ﴾: هاندان بۆ
 خراپه‌کاری، زال کردنی که‌سانی تر به‌سه‌ریاندا. ﴿أُجُورُهُنَّ﴾: مارمی
 ئا‌فرمتان. سوفیان ده‌لی: له هه‌موو قورئاندا ئایه‌تیک نییه به‌قه‌در نهم ئایه‌ته
 به‌لای منه‌وه سه‌خت و قورس بیت: (ئێوه له‌سه‌ر هیچ شتیک نین هه‌تا به ریک
 وراستی په‌پرەوی ته‌ورات و ئینجیل و ئه‌و قورئانه نه‌که‌ن که هینراومه
 خواره‌وه بۆتان له لایه‌ن په‌روهرگارتانه‌وه). (مَخْمَصَةُ): برسیتی. ﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا﴾
 ﴿: واته: هه‌رکه‌س کوشتنی که‌سیک حه‌رام کات مه‌گه‌ر هه‌قی بیت بکوژریت،
 نه‌وه هه‌موو خه‌لک به‌هۆیه‌وه زیندو بوونه‌ته‌وه. ﴿شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾: رێبازو
 رێگایه‌ک. (المُهَيِّمِينَ): چاودێر و پارێزەر، قورئان پارێزمری هه‌موو کتیبیک
 (ناسمانی) بپیش خۆیه‌تی.

۲ - بابُ قولِه: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ المائدة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿مَخْمَصَةٌ﴾ المائدة: مَجَاعَةٌ.

٤٦٠٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ قَيْسٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ
 شِهَابٍ قَالَتِ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرءُونَ آيَةً لَوْ نَزَلَتْ فِيْنَا لَاتَّخَذْنَاهَا عِيْدًا. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي
 لَأَعْلَمُ حَيْثُ أُنْزِلَتْ، وَأَيْنَ أُنْزِلَتْ، وَأَيْنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أُنْزِلَتْ، يَوْمَ عَرَفَةَ، وَإِنَّا وَاللَّهِ بِعَرَفَةَ.

قَالَ سُفْيَانُ وَأَشْكُ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَمْ لَا. ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ المائدة^(١).

۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەمرۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردوه بو‌تان)

عەبدوللای کورێ عەبباس رضی اللہ عنہ دە‌ئى: ﴿مَخَصَّةٌ﴾: برسیتیه‌کی زۆر.
 ٤٦٠٦ - تاریقی کورێ شیهاب دە‌ئى: جووله‌که‌یه‌ک به‌ عومهری رضی اللہ عنہ وت: به‌راستی
 ئیوه‌ ئایه‌تیک ده‌خویننه‌وه‌ ئە‌گەر بۆ ئیعه‌ دابه‌زیايه‌ ئە‌و رۆژه‌مان ده‌کرد به‌
 جه‌زن، عومه‌ریش رضی اللہ عنہ وتی: بێگومان به‌ دلتیاییه‌وه‌ دزمان وه‌ دزمان که‌ی
 دابه‌زی و له‌کوێ دابه‌زی وه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ کویدا بوو کاتی دابه‌زینرا، له‌
 رۆژی عه‌ره‌فه‌دا بوو له‌و کاته‌دا سویند به‌خوا من له‌ عه‌ره‌فه‌دا بووم - سو‌هیان
 ده‌ئى: گومانم هه‌یه‌ رۆژی هه‌ینی بوو یا نا - (ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی^(١)).

۳ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ المائدة:

﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ ١ المائدة: تَعَمَّدُوا. ﴿ءَاتَيْنَ﴾ ٢ المائدة: غَامِدِينَ. أَمَمْتُ وَتَيَمَّمْتُ
 وَاحِدًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﴿لَمَسْتُمْ^(٢)﴾ ١ المائدة: وَ﴿تَمَسُّوهُمْ﴾ ٣ البقرة: ﴿الَّتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ﴾ ٢٣ النساء:
 وَ (الإِفْضَاءُ): النُّكاحُ.

٤٦٠٧ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
 عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، حَتَّى إِذَا كُنَّا
 بِالْبَيْدَاءِ أَوْ بِذَاتِ الْجَبِشِ انْقَطَعَ عَقْدُ لِي، فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى التِّمَاسِهِ، وَأَقَامَ النَّاسُ

(١) ئەمرۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردوه بو‌تان.

(2) هه‌زه‌و کيسانی و خه‌له‌ف به‌ (لَمَسْتُمْ) خویندویانه‌ته‌وه‌، به‌لام هورئان خویننه‌کانی تر به‌ (لَمَسْتُمْ) خویندویانه‌ته‌وه‌.

مَعَهُ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ فَقَالُوا: أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟! أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِالنَّاسِ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاضِعَ رَأْسَهُ عَلَى فَخِذِي قَدْ نَامَ، فَقَالَ: حَبَسَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسَ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَعَاتَبَنِي أَبُو بَكْرٍ، وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي، وَلَا يَمْنَعُنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى فَخِذِي، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التِّيْمِ فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ: مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ. قَالَتْ: فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا الْعِقْدُ تَحْتَهُ^(۱).

۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئەوسا ئاوتان دەست نه‌که‌وت ئەوه ته‌یه‌موم بکه‌ن به‌ خۆ‌لیکی پاکی)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی): ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾: نیازی بکه‌ن، پرووی تییکه‌ن. ﴿ءَاتَيْنَ﴾: نیازی (مالی خوا کردن) ئەم دوو وشه‌یه: (اَمَمْتُ) و (تَيَمَّمْتُ) مانا که‌یان یه‌که‌ هه‌ردووکیان یانی نیازم کرد.

عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ؓ ده‌لی ئەم چوار وشه‌یه ﴿لَمَسْتُمْ﴾ و ﴿تَسَوَّهْنَ﴾ و ﴿اَلَّتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ﴾ و (وَالْإِفْضَاء) هه‌موویان به‌مانای جووتبوونی ژن و پیاو دین.

۴۶۰۷ - عائیشه‌ی ؓ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ له‌ سه‌فه‌ریک‌دا رۆشتین تا گه‌یشتی‌نه‌ به‌یدا یان (ذاتِ الْجِیش) له‌ویدا ملوانکه‌که‌م وون بوو، جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ویدا وه‌ستا بو دۆزینه‌وه‌ی، خه‌لگیش وه‌ستان له‌گه‌لیدا، ئەه‌وجیگای لییبووین ناوی لی نه‌بوو، خوشیان ئاویان پی نه‌بوو، جا خه‌لکه‌که‌ هاتن بۆ‌لای ئەه‌بویه‌رک‌ری صدیق و وتیان: ئایا نابینی عائیشه‌ جی

کرد؟ پیځه مبهري خواو ﷺ خه لگي له شوينيكدا و مستاند ناوي تيدا نيبه
و خوشيان ناويان پي نيبه، جا نه بو بهر هات له گاتيكدا كه پيځه مبهري خوا ﷺ
سهری له سهر پانی مندا بوو خه وی لی كه وتبوو، وتی: پیځه مبهري خوا و ﷺ
خه لگت له شوينيكدا و مستاند ناوي تيدا نيبه و خوشيان ناويان پي نيبه،
عائيشه وتی: نه بو بهر سهر زمينستی كردم نه وهی خوا ويستی ووتی زوو زووش
به دهستی ديكوتايه كه مهرم. مينش تنها له بهر نه وهی پيځه مبهري خوا ﷺ
سهری له سهر پانم بوو جوو له م نه ده كرد. نينجا پيځه مبهري خوا ﷺ هستا کاتي
نويزی به يانی ناو نه بوو (بو دهست نويزگرتن)، به هوپه وه خوی گه وره نايه تی
ته يه مومی دابه زاند (وته يه موميان كرد). جا نوسه يدي کوری (خَصِر) وتی:
نه مه يه كه م فپرو بهر كه تی نيوه نيبه نهی خانه وادهی نه بو بهر (به سهر
مسولمانانه وه)، عائيشه ده لی: جا نه و و شتره مان هه لسانده وه كه من سواری
ده بووم بينيم ملوانكه كهی (من) له زيريدا بوو.

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها، سَقَطَتْ قِلَادَةٌ لِي بِالنَّبْدَاءِ وَنَحْنُ دَاخِلُونَ الْمَدِينَةَ، فَأَنَاحَ النَّبِيُّ ﷺ وَنَزَلَ، فَتَنَى رَأْسَهُ فِي حَجَرِي رَاقِدًا، أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَكَزَنِي لَكَزَةً شَدِيدَةً وَقَالَ: حَبَسَتْ النَّاسَ فِي قِلَادَةٍ. فَبَيَّ الْمَوْتُ لِمَكَانٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ أَوْجَعَنِي، ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَيْقَظَ وَحَضَرَتِ الصُّبْحُ فَالْتُمَسَ الْمَاءُ فَلَمْ يَوْجَدْ، فَتَزَلَّتْ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ المائدة: فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ: لَقَدْ بَارَكَ اللَّهُ لِلنَّاسِ فِيكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ، مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَرَكَةٌ لَهُمْ^(١).

٤٦٠٨ - عائیشه رضی اللہ عنہا ده‌ئێ: له به‌یدا^(١) ملوانكه‌یه‌ك كه ه‌ی خۆم بوو لێم كه‌وتو، وون بوو -له‌كاتێكدا ده‌هاتنیه‌وه‌ بۆ مه‌دینه - ئه‌مجا پێغه‌مبهر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم و‌شتره‌كه‌ی یه‌خداو دابه‌زی، سه‌ری خسته‌ گۆشم به‌راكشاوی، ئه‌بو به‌كر هات زۆر به‌ توندی بۆكزیكى دا له‌ سنگم و وتی: بۆ ملوانكه‌یه‌ك ئه‌م خه‌لكه‌ت ڤاگرتوو، سویند به‌خوا خه‌ريك بوو بمرم (به‌و بۆكزه)، ترسام پێغه‌مبهر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم به‌هۆی منه‌وه‌ خه‌به‌ری بێته‌وه‌ (كه‌سه‌ری له‌ گۆشمدا بوو بێدمنگ بووم)، (به‌و بۆكزه) ئه‌وه‌نده‌ ئازاری پێ گه‌یاندم، له‌ پاشان پێغه‌مبهر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم له‌ خه‌و هه‌ستا و كاتی نوێژی به‌یانی بوو، گه‌ران بۆ ئاو گرا به‌لام ئاو نه‌بوو، ئیتر ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌رپدارن ئه‌گه‌ر هه‌ستان بۆ نوێژكردن) تا كۆتایی ئایه‌ته‌كه‌، ئوسه‌یدی كورێ حوزمیر وتی: به‌راستی ئه‌ی ئالی ئه‌بو به‌كر به‌بۆنه‌ی ئیوه‌وه‌ خوا به‌ره‌كه‌تی رشت به‌سه‌ر خه‌لكیدا، ئیوه‌ هه‌ر فه‌رو به‌ره‌كه‌ت بوون بۆیان.

٤ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ﴾ المائدة

٤٦٠٩ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ ح. وَحَدَّثَنِي حَمْدَانُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ الْمِقْدَادُ يَوْمَ بَدْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى: ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ ٢١ المائدة: وَلَكِنْ امْضِ وَتَخُنْ مَعَكَ. فَكَانَهُ سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم. وَرَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقٍ: أَنَّ الْمِقْدَادَ قَالَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم.

(١) بیدا : واته جۆلهوانی.

(٢) پروانه: ٣٩٥٢.

٤- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (دهى برۆ خۆت و په‌روه‌ردگارت دژيان جه‌نگ بکه‌ن ئيمه‌ش لی‌ره‌دا دانیش‌تووین (چاوه‌روانین))

٤٦٠٩ - تاریقى كۆرى شىهاب ده‌لى: له عه‌بدو‌للاى كۆرى مه‌سه‌وودم ﷺ بیست
وتى: له مىقداد ﷺ ديمه‌نىكم دى^(١). تاریق له عه‌بدو‌للاوه گى‌رايه‌وه^(٢) وتى:
مىقداد له رۆزى (غه‌زای) به‌دردا وتى: ئەى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ دلنیا به‌ وه‌ك
به‌نو ئیسرائیل به‌ مووسا ﷺ یان وت، ئيمه به جه‌نابت نالین: (دهى برۆ خۆت
و په‌روه‌ردگارت دژيان جه‌نگ بکه‌ن ئيمه‌ش لی‌ره‌دا دانیش‌تووین (چاوه‌روانین))،
به‌لكو (عه‌رزت ده‌كه‌ین) تۆ برۆ ئيمه‌ش له خزمه‌تت داین، (ئه‌وه‌نده‌ی پى
خۆش بوو) ده‌تووت هه‌رجى ناخۆشى و نا‌په‌حه‌تییه له‌سه‌ر پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ
لا‌براه‌وه و نه‌ماوه. (به‌م جو‌رمش گى‌ر‌دراو‌مه‌وه) وه‌كی‌ع له سو‌فیان‌ه‌وه گى‌رايه‌وه،
ئه‌وه‌یش له مو‌خاریقه‌وه له تاریقه‌وه له مىقداده‌وه ئەو ووته‌ی عه‌رزى
پيغه‌مبه‌ر ﷺ كرد.

٥ - باب: ﴿ إِنَّمَا جَزَاؤُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ

يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ

الْمُحَارَبَةُ لِلَّهِ: الْكُفْرُ بِهِ.

٤٦١٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ
قَالَ: حَدَّثَنِي سَلْمَانُ أَبُو رَجَاءٍ -مَوْلَى أَبِي قِلَابَةَ- عَنْ أَبِي قِلَابَةَ: أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا خَلْفَ عُمَرَ
بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَذَكَرُوا وَذَكَرُوا، فَقَالُوا وَقَالُوا: قَدْ أَقَادَتْ بِهَا الْخُلَفَاءُ، فَالْتَفَتَ إِلَى أَبِي

(١) به‌م ڕێگه‌یه‌ فه‌رموده‌که به‌ته‌وا‌ی بو‌خاری له (کتاب المغاری باب (٤) فه‌رموده‌ی ژماره (٣٩٥٢) هه‌تا‌وه‌تی.

(٢) نه‌مه سه‌مه‌ند و ڕێگه‌ی دو‌ومی فه‌رموده‌که‌یه‌.

قِلَابَةً وَهُوَ خَلْفَ ظَهْرِهِ، فَقَالَ: مَا تَقُولُ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ؟ أَوْ قَالَ: مَا تَقُولُ يَا أَبَا قِلَابَةَ؟ قُلْتُ: مَا عَلِمْتُ نَفْسًا حَلَّ قَتْلُهَا فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا رَجُلٌ زَنَى بَعْدَ إِحْصَانٍ، أَوْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ، أَوْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ. فَقَالَ عُنْبَسَةُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ بِكَذَا وَكَذَا. قُلْتُ: إِيَّايَ حَدَّثَ أَنَسٌ قَالَ: قَدِمَ قَوْمٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَكَلَّمُوهُ فَقَالُوا: قَدْ اسْتَوْخَمْنَا هَذِهِ الْأَرْضَ. فَقَالَ: «هَذِهِ نَعَمَ لَنَا تَخْرُجُ، فَاخْرُجُوا فِيهَا، فَاشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا». فَخَرَجُوا فِيهَا، فَشَرِبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا وَاسْتَصَحَّوْا، وَمَالُوا عَلَى الرَّاعِي فَقَتَلُوهُ، وَاطْرَدُوا النَّعَمَ، فَمَا يُسْتَبْطَأُ مِنْ هَؤُلَاءِ؟ قَتَلُوا النَّفْسَ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَخَوَّفُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَقُلْتُ تَنْهَمْنِي؟ قَالَ: حَدَّثَنَا يَهْدَا أَنَسٌ. قَالَ: وَقَالَ يَا أَهْلَ كَذَا، إِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا بِخَيْرٍ مَا أَبْقَى هَذَا فِيكُمْ - أَوْ - مِثْلُ هَذَا^(۱).

۵ - باسیک: (بهراستی تۆلهی ئهوانه‌ی که جهنگ و دوژمنایه‌تی

ده‌که‌ن له دژی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی وه هه‌ول ده‌ده‌ن له

زه‌ویدا خراپه‌ی بڵاوبکه‌نه‌وه (تۆله‌یان ئه‌وه‌یه) که بکوژرێن یان

هه‌لبواسرێن به‌دارا یان ده‌ست و قاچیان به‌ پیچه‌وانه‌وه (راست

و چه‌پ) به‌ردریت یان دوور بخه‌ینه‌وه له ولات)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: (الْمُحَارَبَةُ لِلَّهِ): واته: بێ باومر بوون به‌ خوا.

۶۱۰ - ئه‌بو ره‌جائی - ئازادکراوی ئه‌بو قیلابه - ده‌گیرێته‌وه له ئه‌بی قیلابه‌وه

ده‌لی: ئه‌و (ئه‌بی قیلابه) له دوا‌ی عومه‌ری کوری عه‌بدولعه‌زیزه‌وه دانیشیبوو،

جا باسی (قه‌سامه) یان کرد و باسی (گرنگی یه‌که‌یان) کرد و جا (له‌وبارمیه‌وه)

ووتیان و وتیان: جینشینه‌کان به‌ قه‌سامه‌ خه‌لکیان کوشتوو، عومه‌ریش لای

کرده‌وه به‌لای ئه‌بی قیلابه‌دا که له پشته‌یه‌وه بوو وتی: ئه‌ی عه‌بدوللای کوری

زهید تۆ ده‌لئی چی؟ - یان وتی: ئەه‌ی ئەه‌بی قیلابه تۆ ده‌لئی چی؟ - منیش
 وتم: من نه‌مزانیوه که‌سیک له‌ ئایینی ئیسلامدا کوشتنی دروست بێ مه‌گهر
 پیاویک دوا‌ی ئەوه‌ی زنی ه‌ینا بێ زینا بکات، یان که‌سیک بکوژی بێ ئەوه‌ی
 که‌سیکی کوشتبێ یان دژی خوا و پ‌یغه‌مبه‌ره‌که‌ی بجه‌نگی، عه‌نبه‌سه‌ وتی:
 ئەه‌س ﷺ ئەوه‌ و ئەوه‌ی بۆ گ‌یراينه‌وه^(۱)، (ئهبو قیلابه‌ ووتی) منیش وتم:
 ئەه‌س ﷺ بۆ منیشی گ‌یراوته‌وه‌، وتی: که‌سانیک ه‌اتنه‌ خزمه‌تی پ‌یغه‌مبه‌ر
 ﷺ ه‌سه‌یان له‌گه‌لیدا کردو وتیان: خواردن و ئاو و ه‌ه‌وای ئەم شوپنه‌ (مه‌دینه)
 مان پ‌ی ناکه‌وئ^(۲)، پ‌یغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((ئهم وشترانه‌ی ئیمه‌ دهرده‌چن
 (بۆله‌ومرگا له‌گه‌ل وشتره‌کانی زمکات دا) ئیوه‌ش له‌گه‌ل‌یاندا دهرچن و له‌شیرو
 میزبان بخۆنه‌وه‌))، ئەوانیش له‌گه‌ل وشتره‌کاندا دهرچوون (له‌ مه‌دینه) وله‌شیرو
 میزی وشتره‌کانیان خوارده‌وه‌ (له‌نه‌خۆشیه‌که‌یان) چاک بوونه‌وه‌، چوون بۆ لای
 شوانه‌که‌و کوشتیان، به‌خ‌یرای وشتره‌کانیان دایه‌به‌ر و بردیان. جا چۆن سستی
 ده‌کرئ له‌گه‌ل ئەمانه‌دا (و سزا نادرین)؟! خه‌لکیان کوشتوه‌ دژی خوا و
 پ‌یغه‌مبه‌ره‌که‌ی جه‌نگاون و پ‌یغه‌مبه‌ر خویان ﷺ ترساندوه‌ جا (عه‌نبه‌سه‌)
 وتی: پ‌اک و ب‌یگه‌ردی بۆ خوا (ئهبو قیلابه‌ ده‌لئ) وتم: باوم‌رم پ‌ی ناکه‌یت؟^(۳)
 وتی: ئەه‌س ئەو فه‌رمووده‌ی بۆ گ‌یراينه‌وه‌، (ئهبو قیلابه‌) وتی: (عه‌نبه‌سه‌)
 وتی: ئەه‌ی خه‌لگی ئەو شوپنه‌ (شام) ئیوه‌ هه‌میشه‌ له‌ چاکیدان تا (خوا) ئەمه‌تان
 (ئهبو قیلابه‌) له‌ناودا به‌ی‌ل‌یته‌وه‌ و و‌ینه‌ی ئەمه‌ (له‌ناوتاندا به‌ی‌ن‌یت).

(۱) مه‌به‌ستی فه‌رمووده‌ی عورهنین بوو.

(۲) نه‌خۆش که‌وتین له‌به‌ر ناسازی خواردن و ئاو و ه‌ه‌وای مه‌دینه.

(۳) له‌وه‌ی گ‌یرامه‌وه‌ له‌ ئه‌مه‌سه‌وه‌.

٦ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ﴾ ۱۵ المائدة:

٤٦١١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَسَرَتِ الرُّبَيْعُ - وَهِيَ عَمَةُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَطَلَبَ الْقَوْمُ الْقِصَاصَ، فَأَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ - عَمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ -: لَا وَاللَّهِ لَا تُكْسَرُ سِنُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا أَنَسُ، كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقِيلُوا الْأَرَشَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَكْبَرُهُ»^(١).

٦ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (زامه‌کان تۆله‌یان زامدارکردنی ده‌ست درێژ‌ی که‌رانه)

٤٦١١ - ئەنەس ر.ه. ده‌لی: روه‌بع - که‌ پوری ئەنەسی کوری مالیک بوو - دانی پێشه‌وه‌ی کج‌یک‌ی ئەنصار‌ی شکاند جا که‌سه‌کانی (کچه‌که‌) داوای تۆله‌ کردنه‌ومیان کردو هاتنه‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر ﷺ، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فەرمانی کرد به‌ تۆله‌ کردنه‌وه‌، ئەنجا ئەنەسی کوری نه‌زەر ﷺ که‌مامی ئەنەسی کوری مالیک ﷺ بوو وتی: نا سویند به‌خوا دانی (روه‌بع) ناشکینری ئە‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فەرمووی: ((ئە‌ی ئەنەس (حوکمی) قورنانه‌که‌ی خوا تۆله‌ کردنه‌ومیه‌))، جا که‌سه‌کاره‌که‌ی (دان شکاومه‌که‌) رازی بوون و خوینبایان قبول کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان له‌ناو به‌نده‌کانی خوادا که‌سی وا هه‌یه‌ ئە‌گه‌ر سویند به‌خوات له‌سه‌ر خوا (بلی ده‌بی ئە‌و کاره‌م بۆ بکه‌ی) به‌دنیاییه‌وه‌ خوا سوینده‌که‌ی ناخات)).

۷ - باب: ﴿يَأْتِيَا الرَّسُولَ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ﴾ المائدة:

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ۖ قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا ۖ كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللَّهُ يَقُولُ: ﴿يَأْتِيَا الرَّسُولَ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ﴾ المائدة^(١).

۷ - باسیک: (ئه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه له په‌روه‌ردگار ته‌وه رایگه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی))

٤٦١٢ مه‌سروق له عائیشه‌وه ۖ ده‌گپ‌ریته‌وه که وتی: هه‌ر که‌س پێی وتی: موحه‌مه‌د ﷺ له‌وه‌ی بو‌ی دابه‌زینراوه شتیکی شار‌دو‌ته‌وه، ئه‌وه بێ‌گومان د‌نیابه درو‌ی کردو‌وه، له کاتی‌کدا خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رم‌و‌وی: (ئه‌ی پیغه‌مب‌ه‌ری خ‌وا ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه له په‌روه‌ردگار ته‌وه رایگه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی)) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که.

٨ - بابُ قولہ: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ المائدة:

٤٦١٣ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ سَعْنٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ۖ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ المائدة: فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لَا وَاللَّهِ، وَبَلَى وَاللَّهِ^(٢).

(١) بروانه: ٣٣٤.

(٢) بروانه: ٦٦٣.

۸- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (خوا ئەو سویندانه‌تان لى ناگرت که نیازی دلى له‌گه‌لدا نیه)

۴۶۱۳ - عائیشه رضی اللہ عنہا ده‌لى: ئەم نایه‌ته: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ (۸۱) المائدة^(۱) له ووتهى كه‌سێكدا دابه‌زێنرا كه ده‌لى: نه‌وه‌للأ، به‌رى وه‌للأ^(۲).

۴۶۱۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا: أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْنُثُ فِي يَمِينٍ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا؛ إِلَّا قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَفَعَلْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ^(۳).

۴۶۱۴ - عائیشه رضی اللہ عنہا ده‌گێڕێته‌وه كه هه‌رگیز سویندى خوى نه‌ده‌شكاند تا خوا بریتى سویندى دابه‌زاندا، نه‌بو به‌كر رضی اللہ عنہ وتى: هه‌ر سویندىك وابزانم جگه له سویند له‌سه‌ر خوراوه‌كه چاگتره (له‌وكاته‌دا)، به‌ روخسه‌تى خوا رازى ده‌بم و نه‌وه‌میان ده‌كه‌م چاگتره.

۹ - بابُ قوله: ﴿لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتٍ مَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ (۸۷) المائدة:

۴۶۱۵ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضی اللہ عنہ قَالَ: كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَلَا نَخْتَصِي؟ فَتَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ نَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ بِالنُّوبِ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتٍ مَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ (۸۷) المائدة^(۴).

(۱) واته: ئەو سویندانه‌تان که نیازی دلى له‌گه‌لدا نیه لیتان ناگرت.

(۲) مەبەست پێی ئەو سویندانه‌یه که نییعت و نیازی له‌گه‌لدا نیه، تهنه‌ سه‌ر زارمکی دێت به‌سه‌ر زماندا.

(۳) بروانه: ۶۶۳.

(۴) بروانه: ۵۰۷۱، ۵۰۷۵.

۹- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (ئەو شتە پاكانەى خودا بۆى حەلال کردوون حەرامیان مەكەن (لەخۆتان))

۶۱۱۵ - عەبدوللا (ی کوری مەسعوود) ﷺ دەئى: نێمه جاران لە خزمەت پێغه‌مبەردا ﷺ غەزامان دەکرد ئافرماتانمان ^(۱) لەگەڵدا نەبوو، بۆیه وتمان: بۆ خۆمان نەخەسێنین؟ بەلام پێغه‌مبەر ﷺ رێگری ئەوهى لى کردین، پاش رێگەى ئەوهى دابین کە ئافرمەت ماره بکەین بەکراسیک ^(۲)، پاشان (عەبدوللا) ^(۳) ئەم نایەتەى خوێندەوه: (ئەى ئەوانەى بڕواتان هیناوه ئەو شتە پاكانەى خودا بۆى حەلال کردوون حەرامیان مەكەن لە خۆتان).

۱۰ - بابُ قَوْلِهِ ﴿ إِنَّمَا لَغَيْرُ وَالْبَيْسِ وَالْأَسَابِ وَالْأَزْلَامِ رَجَسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ﴾ المائدة
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (الْأَزْلَامُ: الْقِدَاحُ يَقْتَسِمُونَ بِهَا فِي الْأُمُورِ. وَالنُّصَبُ: أَنْصَابٌ يَذَبْحُونَ عَلَيْهَا، وَقَالَ غَيْرُهُ: الرِّكْمُ: الْقِدْحُ لَا رِيشَ لَهُ، وَهُوَ وَاحِدُ الْأَزْلَامِ. وَالِاسْتِفْسَامُ: أَنْ يُجِيلَ الْقِدَاحُ فَإِنْ نَهَتْهُ انْتَهَى، وَإِنْ أَمَرَتْهُ فَعَلَ مَا تَأْمُرُهُ. وَقَدْ أَعْلَمُوا الْقِدَاحَ أَغْلَامًا بِضُرُوبٍ يَسْتَفْسِمُونَ بِهَا، وَقَعَلْتُ مِنْهُ: قَسَمْتُ، وَالْقُسُومُ الْمَصْدَرُ.

(۱) مەبەستى هاوسەر و خێزانی خۆیانە.

(۲) مەبەست لەو جوړه نیکاحه نیکاحی مۆتەمە، که برهتییە له مارمکردنی ئافرمەت به ئىندازەیک پاره پان کەل و بەل و کالاً بۆ ماوسەمکی کاتی دیاری کراوه. ئەم جوړه نیکاحه له سەرمەتای نیسلاندا هەبوو دواتر حەرام کراوه، ئەم پرای هەموو زانیانی ئەهلی سوننەتە.

(۳) نێمەى نەمۆمۆی دەئى، بەلگە هینانەمۆی عەبدوللاى کوری مەسعوود ﷺ بەم نایەتە وا دیاره پرای وایه نیکاحی مۆتەمە حەلالە، بەلکە پرای نێینو عەمباس ﷺ لەوانەیه ئەو فەرموودەى پێ نەگەشتبێت که نیکاحی مۆتەمەى حەرام کردووه، له پاشان پێی گەشتوووه ووازی لەو پراهمی هیناوهو پەشیمان بۆتەوه. (إرشاد الساری، ۱۸۶/۱۰).

۱۰- باسی ئهم فه‌رمایشته‌ی خوامی گه‌وره: (بیگومان عاره‌ق و قومار و بته به‌ردینه‌کان و تیره‌کانی (شانس و به‌خت گرتنه‌وه) پیسن و له‌کرده‌وه‌ی شه‌یتانن)

-عه‌بدوئلا‌ی کور‌ی عه‌بباس عليه السلام ده‌ئ‌ی: (الْأَزْلَامُ): چهند تیر‌یک بوو شانسی و به‌ختیان له‌ کاروباره‌کاندا پی‌ دیاری ده‌کرد^(۱). (النُّصْبُ) چهند به‌ردیک بوو ئاژه‌ئ‌یان لایدا سه‌ر ده‌ب‌ری (به‌رده‌که‌یان پی‌ خوینا‌وی ده‌کرد).

-جگه‌ له‌ عه‌بدوئلا‌ی کور‌ی عه‌بباس ده‌ئ‌ی: (الزُّلْمُ): تیره‌که‌ به‌ری پی‌وه نه‌بی‌ت ئهم وشه‌ تاکه‌، کۆیه‌که‌ی (الْأَزْلَامُ)ه‌، (الْإِسْتِقْسَامُ) هوره‌که‌ئ‌شی به‌ تیره‌کان بک‌ری ئه‌گه‌ر نه‌ومیان دهرچوو ر‌یگری لی‌ کرد کاره‌که‌ ناکات وه‌ نه‌گه‌ر نه‌ومیان دهرچوو فه‌رمانی کردنی پی‌ ده‌کات نه‌وه‌ ده‌کات فه‌رمانی پی‌کردوه‌، وه‌ نه‌و تیره‌نه‌یان نیشانه‌ کردبوو به‌ چهند جو‌ریک نیشانه‌^(۲) به‌وانه‌ به‌خت و شانسی خو‌یان دیاری ده‌کرد، بته‌و‌ی بلی‌ی نه‌و کاره‌م کردوو ده‌ئ‌ی: (قَسَمْتُ) جاوگه‌که‌شی (الْقُسُومُ)ه‌.

٤٦١٦ - حَدَّثَنَا إِحْدَثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ عليه السلام قَالَ: نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَإِنَّ فِي الْمَدِينَةِ يَوْمٌ لَخَمْسَةٌ أَشْرِبَةٍ، مَا فِيهَا شَرَابُ الْعَنْبِ^(۳).

٤٦١٦ -عه‌بدوئلا‌ی کور‌ی عومه‌ر عليه السلام ده‌ئ‌ی: حه‌رام کردنی عاره‌ق دابه‌زی بوو، بیگومان له‌و ر‌وژگاره‌دا له‌ مه‌دینه‌دا پ‌ن‌ج جو‌ر خواردنه‌وه‌ی (عاره‌ق) هه‌بوو، خواردنه‌وه‌ی (دروستک‌راو له‌) تری‌ی تیا نه‌بوو.

(۱) س‌ی ته‌خته بوو به‌گ‌یک‌یان لی‌ی نوس‌رابوو: خوا فه‌رمانی پی‌ کردوو، به‌گ‌یک‌یان لی‌ی نوس‌رابوو، خوا هه‌مه‌غ‌ی کردوو له‌ی، س‌ی به‌میان ه‌یچی لی‌ نهنوس‌رابوو، جا ئه‌گه‌ر به‌گ‌م‌یان بو‌یه‌ کاره‌که‌ی ده‌کرد، دووه‌م‌یان بو‌یه‌ نه‌یه‌ده‌کرد، س‌ی هه‌م‌یان بو‌یه‌ دووباره‌ی ده‌کردوه‌ بزانی کام‌یانی ی‌ ده‌ردمه‌چی.

(۲) به‌م جو‌رنه‌، خوا فه‌رمانی پی‌ کردوو، خوا ر‌یگری لی‌ کردوو، ه‌یچی لی‌ نهنوس‌راوه‌.

(۳) ب‌روانه: ۵۵۷۹.

٤٦١٧ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه: مَا كَانَ لَنَا خَمْرٌ غَيْرَ فَضِيخِكُمْ هَذَا الَّذِي تُسَمُّونَهُ الْفَضِيخَ. فَإِنِّي لَقَائِمٌ أَسْقِي أَبَا طَلْحَةَ وَفُلَانًا وَفُلَانًا، إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: وَهَلْ بَلَغَكُمْ الْخَبَرُ؟ فَقَالُوا: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: حُرِّمَتِ الْخَمْرُ. قَالُوا: أَهْرِقْ هَذِهِ الْقِلَالَ يَا أَنَسُ. قَالَ: فَمَا سَأَلُوا عَنْهَا وَلَا رَاجَعُوهَا بَعْدَ خَبَرِ الرَّجُلِ ^(١).

٤٦١٧ - نه‌نه‌سی کوری مالیک رضي الله عنه ده‌لی: نئیمه جاران جگه له‌و فه‌زیحه‌تان عاره‌قمان نه‌بوو ^(٢) نا نه‌وه‌ی نئوه‌ بی‌ ده‌لئین فه‌زیح ^(٣)، جا من را‌وستابووم عاره‌قم دهدا به‌ نه‌بو ته‌لحه و فلان و فلان له‌پر پیاویک هات وتی: ئایا هه‌واله‌که‌تان بی‌ گه‌شتووه؟ نه‌وانیش وتیان: نه‌و هه‌واله‌ جیبیه؟ وتی: عاره‌ق حه‌رام کرا، وتیان: (به‌من) نه‌ی نه‌نه‌س نه‌و کوپه (عاره‌ق)انه‌ پرژه، (نه‌نه‌س) ده‌لی: جا دوا هه‌واله‌که‌ی نه‌و پیاوه‌ هئینای ئیتر پرسیاریان نه‌کرد له‌بارمیه‌وه و بو‌ی نه‌گه‌رانه‌وه.

٤٦١٨ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: صَبَحَ أَنَسُ غَدَاةَ أَحَدِ الْخَمْرِ، فَقَتِلُوا مِنْ يَوْمِهِمْ جَمِيعًا شُهَدَاءَ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِهَا ^(٤).

٤٦١٨ - جابیر رضي الله عنه ده‌لی: که‌سانیک له‌ (روژی غه‌زای) نو‌حوددا به‌یانیه‌که‌ی عاره‌قیان خو‌اردموه ^(٥)، نه‌نجا هه‌موویان هه‌ر له‌و روژه‌یاندا کوژران و شه‌هیدبوون، نه‌وه‌ش پێش حه‌رام بوونی عاره‌ق بوو.

(١) بروانه: ٢٤٦٤.

(٢) نه‌وه‌ی با‌سی ده‌کات پێش حه‌رام بوونی عاره‌قه.

(٣) فه‌زیح عاره‌قیک بووه له‌ فه‌ریکه‌ خو‌رما دروست کراوه به‌ی کولندن و گه‌رم کردنی.

(٤) بروانه: ٢٨١٥.

(٥) سالی سئیممی کۆچی پێش حه‌رام بوونی.

۴۶۱۹ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، أَخْبَرَنَا عِيسَى وَابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ رضي الله عنه عَلَى مَنَبَرِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: أَمَّا بَعْدُ. أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةٍ: مِنَ الْعَنْبِ، وَالتَّمْرِ، وَالْعَسَلِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ ^(۱).

۴۶۱۹ - عه‌بدوللای کوری عومەر رضي الله عنه ده‌لی: له عومهرم رضي الله عنه بیست له‌سهر دوانگه‌ی پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم بوو ده‌یوت: جا دوا نه‌مه نه‌ی خه‌لکینه بیگومان حه‌رام بوونی عاره‌ق دابه‌زیوه، که نه‌ویش له پینج (شت دروست ده‌کری): له تری وخورما وهه‌نگوین و گهنم و جو، وه عاره‌ق نه‌ومیه عه‌قل داپوشیت و نه‌یهیلی.

II - بَابُ: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾: ال قوله:

﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ^(۱۳) المائدة:

۴۶۲۰ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ الْخَمْرَ الَّتِي أَهْرِيقَتِ الْفَضِيخُ، وَزَادَنِي مُحَمَّدٌ، عَنْ أَبِي النُّعْمَانِ قَالَ: كُنْتُ سَاقِي الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ فَنَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى. فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: اخْرُجْ فَأَنْظُرْ مَا هَذَا الصَّوْتُ؟ قَالَ: فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ: هَذَا مُنَادٍ يَنَادِي: أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ. فَقَالَ لِي: اذْهَبْ فَأَهْرِقْهَا. قَالَ: فَجَرَّتْ فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ. قَالَ: وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيخُ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: قُتِلَ قَوْمٌ وَهِيَ فِي بُطُونِهِمْ! قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾ ^(۱۳) المائدة ^(۲).

(۱) بروانه: ۵۵۸۸، ۵۵۸۹، ۷۳۳۷.

(۲) بروانه: ۲۴۶۴.

۱۱ - باسیک: (ئهوانه‌ی که بروایان هیناوه و کرده‌وه چاکه‌کانیان کردووه هیچ گوناھێکیان له‌سه‌ر نه‌بووه و نییه له‌وه‌ی خواردووینانه (عره‌ق و پارهی قومار پێش هه‌رام کرانیان) تا ده‌گاته (وه‌ خوا چاکه‌کارانی خوش ده‌وی)

۶۲۰ - سابیت له ئه‌نه‌سه‌وه ﷺ گێڕایه‌وه وتی: بێگومان ئه‌و عاره‌قه‌ی رۆژنرا فه‌زیح بوو (ئیمامی بوخاری ده‌لی: موحه‌ممهد له ئه‌بی نوعمانه‌وه ئه‌م زیاده‌ی هیناوه و (ئه‌نه‌س) ده‌لی: من عاره‌هه‌گێری خه‌لکه‌که‌ بووم له مائی ئه‌بو ته‌لحه‌، نه‌جا هه‌رام بوونی عاره‌ق دابه‌زی ئه‌وسا (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمانی کرد به جاردمه‌رێک و جاری دا، ئه‌بو ته‌لحه‌ش وتی: برۆره دمه‌روه بزانه ئه‌و دمه‌گه‌ چیه‌، (ئه‌نه‌س) ده‌لی: منیش رۆشتمه دمه‌روه (گویم گرت لێ وهاته‌مه‌وه) جا وتم: ئه‌وه جاردمه‌رێکه و جاری دمه‌دات و ده‌لی: ئاگاداربین بێگومان عاره‌ق هه‌رام بوو، نه‌جا پێی وتم: برۆ عاره‌قه‌کان برژه، (ئه‌نه‌س) ده‌لی: (منیش رۆشتم)، جا عاره‌قه‌که‌ به‌ کۆلانه‌کانی مه‌دینه‌دا دمه‌رۆشت (ئه‌نه‌س) ده‌لی: عاره‌قی ئه‌وان له‌و رۆژگارمه‌دا فه‌زیح بوو، جا هه‌ندێ له‌ خه‌لکه‌که‌ وتیان: که‌سانێک کوزران عاره‌قه‌که‌ هه‌ر له‌ ورگیاندا بوو، ئیتر خوای گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زانده‌: (ئه‌وانه‌ی بروایان هیناوه و کرده‌وه چاکه‌کانیان کردووه، هیچ گوناھێکیان له‌سه‌ر نه‌بووه و نییه له‌وه‌ی که‌ خواردووینانه).

۱۲ - بابُ قولِهِ: ﴿لَا تَسْتَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدَّ لَكُمْ تَسْوِمٌ﴾ المائدة:

۶۲۱ - حَدَّثَنَا مُنْذِرُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجَارُودِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ،

قَالَ: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَصَحِحْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا». قَالَ: فَعَطَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ، فَقَالَ رَجُلٌ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: فَلَانٌ، فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ﴾ (١١) المائدة: رَوَاهُ النَّضْرُ وَرَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ عَنْ شُعْبَةَ (١).

۱۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (پرسیار مه‌که‌ن له شتانیک ئەگەر ناشکرا بکری‌ن بۆتان ناخۆش و خراب ده‌بی‌ت بۆتان)

٤٦٢١ - ئەنەس ﷺ دە‌ئێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و تاريکی دا هه‌رگیز وێنه‌ی نه‌و ووتاره‌م نه‌بێستوو، فەرمووی: ((ئهو‌ی من ده‌یزانم ئێوه‌ ب‌تانزانایه‌ بێگومان که‌م بێ‌ده‌که‌نین و زۆر ده‌گریان)) ده‌ئێ: جا هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌موچاویان داپۆشی دایانه‌ پ‌رمه‌ی گریان، ئەنجا پیاویک وتی: کێ باوکمه‌؟ (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) فەرمووی: ((فلان که‌سه‌)) به‌و هۆیه‌وه‌ ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی: (پرسیار مه‌که‌ن له‌شتانیک ئەگەر ناشکرا بکری‌ن بۆتان ناخۆش و خراب ده‌بی‌ت) - (هه‌روه‌ها ئەم فەرموودمیه‌ به‌م رێگه‌یه‌ش گێ‌ر‌دراومه‌وه‌) نه‌ز‌رو ره‌وحی کوری عوباده‌ له‌ شو‌عه‌به‌وه‌ گێ‌راویانه‌ته‌وه‌.

٤٦٢٢ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيمَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَيْرِيَّةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتِهْزَاءً، فَيَقُولُ الرَّجُلُ: مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ الرَّجُلُ - تَضِلُّ نَاقَتُهُ -: أَيْنَ نَاقَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِمْ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿يَسْأَلُهَا الَّذِينَ

ءَامَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ﴾ (١١) المائدة: حَتَّى قَرَعَ مِنَ الْآيَةِ كُلُّهَا.

٤٦٢٢ - عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ﷺ ده‌لئ: که‌سانیک هه‌بوون پرسیاریان له بی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌کرد بۆ گالته‌پیکردن، جا پیاویک دمیووت باوکم کئ یه؟ وه پیاوی که وشتره‌که‌ی وون کردبوو دمیووت وشتره‌که‌م له کوئ یه؟ خوا ی گهورمش نهم نایه‌ته‌ی له‌واندا دابه‌زاند: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوم‌رتان هیناوه، پرسیار مه‌که‌م له شتانیک ئه‌گهر ئاشکرا بکرین بۆتان ناخۆش و خراپ ده‌بی‌ت)، (خویندی‌یه‌وه) تا له هه‌موو نایه‌ته‌که‌ بوویه‌وه.

١٣ - باب: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ﴾ المائدة:

﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ ﴾ المائدة: يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ. ﴿ وَإِذْ ﴾ المائدة: هَا هُنَا صَلَّةٌ، الْمَائِدَةُ أَصْلُهَا مَفْعُولَةٌ؛ كَعِيشَةٍ رَاضِيَةٍ، وَتَطْلِيقَةٍ بَائِنَةٍ وَالْمَعْنَى: مِيدَ بِهَا صَاحِبُهَا مِنْ حَيْرٍ، يُقَالُ: مَا دَنِي يَمِيدُنِي. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ مُتَوَفِّكَ ﴾ آل عمران: مُمِيتُكَ.

١٣ - باسیک: (خودا) سوود وهر نه‌گرتن له‌م چوار جوړ
 وشتره) به‌حیره^(١) و سائیه^(٢) و وه‌صیله^(٣) و حامی^(٤)
 دانه‌ناوه و بریار نه‌داوه

﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ ﴾ واته: خوا ئه‌و فهرما‌یسته ده‌فه‌رمووی^(٥) و ﴿ وَإِذْ ﴾: ئا لی‌ره‌دا
 ناوه‌لکاره^(٦) (المَائِدَةُ) له‌سه‌رکیشی (فاعلة) به‌لام مانا‌که‌ی له‌سه‌ر کیشی (مَفْعُولَةٌ)

(١) به‌حیره: وشتریک بوو پینج سکی بکردایه و پینجه‌م تیر بوایه ئه‌وا گوێچه‌که‌یان له‌ت ده‌کرد و به‌ره‌لایان ده‌کرد.

(٢) سائیه: وشتریک بوو که ده تا دوانزه سکی بکردایه هه‌مووی میننه‌ بوایه.

(٣) وه‌صیله: وشتریک به‌که‌م و دووهم سکی میننه‌ بوایه.

(٤) حام: وشتریکی تیر بوو له پشتی ئه‌و ده سک په‌یدا ببوایه.

(٥) (قال) به‌مانای (يقول) هاتووو چونکه ئه‌و ووتیه له قیامه‌تدا ده‌وترت که داهاتووو.

(٦) (إِذْ) ناوه‌لکاره چونکه (إِذْ) نه‌گهر (ظرف) بێت بۆ رابردووو بۆیه لی‌ره‌دا به (صلة) هاتووو.

یه، وهک (عِيشَةَ رَاضِيَةٍ) که (رَاضِيَةٍ) به‌مانای (مَرْضِيَةٍ) هه‌رومه‌ها وهک (وَتَطْلِقُهَا بَائِنَةً) به‌مانای (مَفْعُولَةً) یه^(١) واته: جیا‌گراوه، مانا‌که‌ی: نه‌و خیره‌ی دراوه به‌خاومنه‌که‌ی وه ده‌وتریت: پیدام پیم نه‌دات.

عه‌بدوللای کور عه‌بباس (په‌زای خوایان لی بن) ده‌لی: ﴿مُتَوَفِّكَ﴾: ده‌تمرینم.

٤٦٢٣ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: الْبَحِيرَةُ: الَّتِي يُمْتَعُ دَرُّهَا لِلطَّوَاعِغِ، فَلَا يَخْلُبُهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ. وَالسَّائِبَةُ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِأَلْفَتِهِمْ، لَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْخَزَاعِيَّ يَجُرُّ قُضْبَهُ فِي النَّارِ، كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ». وَالْوَصِيلَةُ: النَّاقَةُ الْبِكْرُ، تُبَكَّرُ فِي أَوَّلِ نِتَاجِ الْإِبِلِ، ثُمَّ تُنْتَنَى بَعْدَ بَأْنَتَى. وَكَانُوا يُسَيِّبُونَهُمْ لَطَوَاعِيَّتِهِمْ إِنْ وَصَلَتْ إِحْدَاهُمَا بِالْأُخْرَى لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ. وَالْحَامُ فَحْلُ الْإِبِلِ يَضْرِبُ الضَّرَابَ الْمَعْدُودَ، فَإِذَا قَضَى ضِرَابَهُ وَدَعَا لِلطَّوَاعِغِ، وَأَغْفُوهُ مِنَ الْحَمْلِ فَلَمْ يُحْمَلْ عَلَيْهِ شَيْءٌ، وَسَمَّوْهُ الْحَامِيَّ. وَقَالَ أَبُو الْيَمَانِ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ: سَمِعْتُ سَعِيدًا قَالَ: يُخْرِهُ بِهَذَا قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ نَحْوَهُ. وَرَوَاهُ ابْنُ الْهَادِ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ^(٢).

٤٦٢٣ - حُيْبَنُو شِهَابٍ لَهُ سَمْعِيدِي كُورِي مُوسَه‌ييه‌به‌وه ده‌گيرپته‌وه که ده‌لی: (الْبَحِيرَةُ) نه‌و وشترمه‌ شیرمه‌که‌ی وازی لی ده‌هینری بۆ به‌ته‌کان، هه‌ج که‌سیک له‌خه‌لکی نایدوشیت. (السَّائِبَةُ): نه‌و وشترانه‌ بوو عه‌رمبه‌کان لی ده‌گه‌ران بۆ بت و په‌رستراوه‌کانیان و باریان لی نه‌دمنان، سمعید ده‌لی: نه‌بو هورمه‌یره‌ وتی:

(١) راست وایه له‌سه‌ر بابی خو‌ی هانوه‌ واته ته‌لایکی جیا‌که‌ره‌وه و کۆتایی هینه‌ر.

(٢) پروانه: ٣٥٢١.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((عه‌مری کۆری عامیری خوزاعیم دی له‌ ناگری دۆزه‌خدا ریخۆله‌ی به‌دوای خۆیدا راده‌کێشا، ئه‌و یه‌که‌م که‌س بوو و شتری به‌ره‌لاکرد بۆ بت و په‌رستراوه‌کان)).

(الْوَصِيْلَةُ): مَيَّ وَشَتْرِيكَه كَه يَه‌كَه‌م وَ دُووَه‌م سَكِي مَيِّنَه بَيْت، وَه عَه‌رْمَه‌بَه‌كَان لَيَّ دَه‌گَه‌رَان بۆ بت و په‌رستراوه‌كانيان ئه‌گه‌ر دُوو سَكَه‌كَه‌ی به‌دوای یه‌كتردا هاتن سَكِي نَيْر له‌ نيوانياندا نه‌بوو.

(الْحَامِ) ^(١): وَشَتْرِيكِي نَيْرَه بۆ چه‌ند جارِيكِي ديارِيكراو ده‌په‌رِيَت له‌ مَيِّنَه‌كَان، جَا هَه‌رَكَات تَوَوِي په‌رِينه‌كَه‌ی ته‌واو بوو وازی لَي دِيَن بۆ بته‌كان، ده‌يبوِيَرَن له‌ بار لِيَنان هِيچ بارِيكِي لَي بار ناكه‌ن وه پَيَّ دَه‌لَيَن: (الْحَامِي)، ئه‌بولىه‌مان دَه‌لَي: شوعه‌يب بَوِي گِيَرَاينه‌وه له‌ زوه‌ری يه‌وه وتی: له‌ سه‌عيدم بِيست (زوه‌ری وتی: كه ئه‌مه‌ی بۆ گِيَرَايه‌وه (سه‌عيد) وتی: ئه‌بو هورمِيَرَه وتی: له‌ پِيغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بِيست ئه‌نجا وِيَنه‌ی فه‌رمووده‌كَه‌ی پِيشَوِي هِيَنَا.

- (هه‌مان فه‌رمووده به‌م پِيگه‌يه‌ش هاتووه) ئيبنولهاد گِيَرَايه‌وه له‌ ئيبنو شيه‌ابه‌وه ئه‌ويش له‌ سه‌عيده‌وه له‌ ئه‌بو هورمِيَرَه‌وه ﷺ وتی: له‌ پِيغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بِيست.

٤٦٢٤ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْكُرْمَانِيُّ، حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَخْطُمُ بَعْضُهَا بَعْضًا، وَرَأَيْتُ عَمْرًا يَجُرُّ قُضْبَهُ، وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ» ^(٢).

٤٦٢٤ - عوروه له‌ عايشه‌وه ﷺ ده‌گِيَرِيته‌وه دَه‌لَي: پِيغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((دۆزه‌خه‌م ديت هه‌نديكِي هه‌نديكِي تری تِيك ده‌سكاند، وده‌مرم دی له‌

(١) (الْحَامِ) واته: وشتریک که‌پشتی پارێزراوه‌ وباری لئ نانی‌ت.

(٢) پروانه: ١٠٤٤.

دۆزه‌خدا) ریخۆله‌کانی به‌دوای خۆیدا رادمکیشا، (چونکه) نه‌و به‌که‌م که‌س بوو وازلێهێنان و ته‌رخانی کردنی وشتره‌کانی بو به‌به‌ته‌کان داهینا^(١).

١٤ - باب: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ المائدة

٤٦٢٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ حَقًّا غَرَاءً غَرًّا ثُمَّ قَالَ: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾﴾ (١١٠)﴾ الْآيَةَ: ثُمَّ قَالَ: أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمَ، أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرَجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصِحَّاحِي. فَيَقَالُ إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوا بِعَذِّكَ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ﴾ (١١١)﴾ المائدة، فَيَقَالُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ»^(٢).

١٤ - باسیک: (خۆم شایه‌ت و چاودێر بووم به‌سه‌ریان‌ه‌وه تا له ناویاندا بووم ئینجا کاتێ تۆ منت برده‌وه) (وه به‌رزت کردمه‌وه بو ئاسمان) هه‌ر خۆت چاودێر بووی به‌سه‌ریان‌ه‌وه، وه خۆت ئاگادار و شایه‌تی به‌سه‌ر هه‌موو شتیکه‌وه)

٤٦٢٥ - عیبنو عه‌بباس رضي الله عنه ده‌لی: بێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و تارێکی داو هه‌رمووی: ((ئه‌ی خه‌لکینه، بێ گومان ئیوه (له قیامه‌تدا) لای خوا به‌پێ خواسی و پرووت

(١) که سواریان نه‌عن پێگری له‌ومرو ناویان لێ نه‌کری.

(٢) پروانه: ٣٣٤٩.

وخهتهنه نهكراوى كوډمكرينهوه^(١)) پاشان فهرمووى ((يهكهم جار چؤن دروستمان كردن^(٢)) (پاشان مردن) نهو (دروست كردنه) دووباره دمكهپنهوه، نهوه بهئينيكه (جى بهجى كردنى) لهسهر ئيمهيه بيگومان ئيمه (نهو بهئينه) به دى دينين)) تاكوئايى نايهتهكه، له پاشان فهرمووى: ((ناگاداربين وه بيگومان يهكهم كهسيك له دروست كراوهكان له رۆژى دواييدا پۆشاكي له بهر دهكرت ئيبراهيمه ﷺ. ناگادار بن بيگومان پياووانيک له ئوممهتى من دههينرين ودمبرين بو لای چهپ، منيش دهئيم: نهى پهرومردگارم نهوانه هاوهله كه موئهكانى من، جا دهوتريت (بيم) بيگومان تو نازانيت نهوانه پاش تو چبيان داهيناوه، منيش وهك نهو بهنده چاكه دهئيم كهوتى: (وه من شايت وچاودير بووم بهسهرپانهوه تاله ناوياندا بووم، ئينجا كاتى تو منت بردهوه (بهزرت كردمهوه بو ئاسمان) هر خوت چاودير بووى بهسهرپانهوه)، جا دهوتريت: بهراستى نا نهوانه لهو كاتهوهى تو به جيت هيشتن پاش گهز بوونهتهوهو لهناين ومرگهپاون به بهردهوامى)).

١٥ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنْ تَعِدُّهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ أَلَمْرِزُ الْحَكِيمِ﴾ المائدة ٦٢٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الْمَغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ، وَإِنْ نَاسًا يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ﴾﴾ المائدة: إِلَى قَوْلِهِ: ﴿أَلَمْرِزُ الْحَكِيمِ﴾ (٣).

(١) له مهشمردا.

(٢) به پرووت و هوتى.

(٣) بروهانه: ٣٣٤٩.

١٥- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەگەر سزايان بدهيت ئەو بێگومان به‌نده‌ی خۆتن وه ئەگەر لێشيان خۆش بيت ئەوه بێگومان تهنه‌ا خۆتى به ده‌سه‌لاتى کار دروست)

٤٦٢٦ - ئیبنو عبباس (رضی اللہ عنہ) له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه كه فەرموویه‌تى:
(به‌راستى ئێوه (له قیامه‌تدا) كۆدمكړینه‌وه وه بێگومان كه‌سانىك دمېرێن بۆ
لاى چه‌پ منیش وهك ئەو به‌نده چاكه ده‌لێم كه‌وتى (وه‌من شایه‌ت و چاودێر
بووم به‌سه‌ریان‌ه‌وه تا له‌ناویاندا بووم)، ئایه‌ته‌كه تادمگاته (به ده‌سه‌لاتى کار
دروست).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٦ - سُورَةُ الْأَنْعَامِ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿فَتَنَّهُمْ﴾ (١٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مَعْدِرَتَهُمْ.﴾ (١٤١) ﴿الْأَنْعَامَ: مَا يُعْرَشُ مِنَ الْكَرَمِ وَغَيْرِ ذَلِكَ.﴾ (١٤٢) ﴿حَمُولَةً﴾ (١٤٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا.﴾ (١٤٤) وَلَلْبَسَنَّا
 ﴿١﴾ ﴿الْأَنْعَامَ: لَشَبَّهْنَا.﴾ (٦٦) ﴿وَيَتَوَكَّ﴾ (٦٧) ﴿الْأَنْعَامَ: يَتَّبَعُدُونَ.﴾ (٧٠) ﴿تُبْسَلُ﴾ (٧١) ﴿الْأَنْعَامَ:
 تُفَضَّحُ.﴾ (٧٠) ﴿أُبْسِلُوا﴾ (٧٠) ﴿الْأَنْعَامَ: أَفْضَحُوا.﴾ (١٢٣) ﴿بِأَسْطَوَ أَيْدِيهِمْ﴾ (١٢٣) ﴿الْأَنْعَامَ: الْبَسْطُ
 الضَّرْبُ.﴾ (١٢٨) ﴿أَسْتَكْرْتُمْ﴾ (١٢٨) ﴿الْأَنْعَامَ: أَضَلَلْتُمْ كَثِيرًا.﴾ (١٣١) ﴿ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ﴾ (١٣١) ﴿الْأَنْعَامَ:
 جَعَلُوا لِلَّهِ مِنْ مَمَرَاتِهِمْ وَمَالِهِمْ نَصِيبًا، وَلِلشَّيْطَانِ وَالْأَوْتَانِ نَصِيبًا.﴾ (١٣٥) ﴿أَكِنَّهُ﴾ (١٣٥) ﴿الْأَنْعَامَ:
 وَاجِدَهَا كِنَانًا﴾ (١٣٦) ﴿أَمَّا أَشْتَمَلْتُ﴾ (١٣٦) ﴿الْأَنْعَامَ: يَغْنِي هَلْ تَشْتَمِلُ إِلَّا عَلَى ذِكْرِ أَوْ
 أَنْثَى، فَلَمْ تَحْرَمُونَ بَعْضًا وَتَحِلُّونَ بَعْضًا؟﴾ (١٤٥) ﴿مَسْفُوحًا﴾ (١٤٥) ﴿الْأَنْعَامَ: مُهْرَاقًا.﴾ (١٤٦) وَصَدَفَ
 ﴿١٤٧﴾ ﴿الْأَنْعَامَ: أَعْرَضَ.﴾ (١٤٨) ﴿أُبْسِلُوا﴾ (١٤٨) ﴿أُبْسِلُوا.﴾ (١٤٩) ﴿الْأَنْعَامَ: أُسْلِمُوا.﴾ (١٥٠) ﴿سَرْمَدًا﴾ (١٥٠)
 ﴿٧١﴾ ﴿الْقِصَصَ: دَائِمًا.﴾ (٧١) ﴿أَسْتَهْوَتْهُ﴾ (٧١) ﴿الْأَنْعَامَ: أَضَلَّتْهُ.﴾ (٧٢) ﴿يَشْكُونُ.﴾ (٧٣) ﴿تَمَرُّونَ﴾ (٧٣) ﴿الْأَنْعَامَ:
 وَقَرُّ﴾ (٥) ﴿فَصَلَتْ: صَمَمَ، وَأَمَّا الْوَقْرُ: الْحِمْلُ.﴾ (٢٥) ﴿الْأَنْعَامَ:
 وَاجِدَهَا أَسْطُورَةً وَإِسْطَارَةً وَهِيَ الثَّرَهَاتُ.﴾ (١٢٣) ﴿الْبِأْسَاءُ﴾ (١٢٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مِنَ الْبَاسِ، وَيَكُونُ
 مِنَ الْبُؤْسِ.﴾ (١٤٧) ﴿جَهْرَةً﴾ (١٤٧) ﴿الْأَنْعَامَ: مُعَايِنَةً﴾ (٧٣) ﴿الْأَنْعَامَ: جَمَاعَةً صُورَةً،
 كَقَوْلِهِ: سُورَةٌ وَسُورٌ﴾ (٧٥) ﴿مَلَكُوتَ﴾ (٧٥) ﴿الْأَنْعَامَ: مُلْكٌ، مِثْلُ: رَهْبُوتٍ خَيْرٌ مِنْ رَحْمُوتٍ،
 وَيَقُولُ: تُرْهَبُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُرْحَمَ﴾ (٧٦) ﴿جَنَ﴾ (٧٦) ﴿الْأَنْعَامَ: أَظْلَمَ،﴾ (١٠٠) ﴿وَتَعَلَّى﴾ (١٠٠) ﴿الْأَنْعَامَ:
 عَلَا، وَإِنْ تَعَدَّلَ: تَقَسَّطَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهَا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ. يُقَالُ عَلَى اللَّهِ حُسْبَانُهُ أَيُّ

حِسَابُهُ، وَيُقَالُ: ﴿حُسْبَانًا ١٦﴾ الْأَنْعَامُ: مَرَامِي وَ ﴿رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ ٥﴾ الْمَلِكُ: مُسْتَقَرٌّ فِي الصُّلْبِ: ﴿وَمُسَوِّدٌ ١٨﴾ الْأَنْعَامُ: فِي الرَّحِمِ الْقِنُؤُ الْعِدْقُ وَالْإِثْنَانِ قِنَوَانٍ وَالْجَمَاعَةُ أَيْضًا ﴿قِنَوَانٌ ١٩﴾ الْأَنْعَامُ: مِثْلُ صِنُوٍ وَ ﴿صِنَوَانٌ ٢٠﴾ الرِّعْدُ:

به ناوی خواهی به خشنده‌ی میهره‌بان ٦ - (تهفسیری) سوره‌تی نه‌نعام

ئیبینو عه‌بباس ﷺ ده‌لی: ﴿وَتَنْتَنَّهُمْ﴾: عوزرو به‌هانه‌یان. ﴿مَعْرُوشَتٍ﴾: نه‌و که پرو هه‌رزاله بوکراوه له میوو دره‌ختی تر. ﴿حَمُولَةً﴾: نه‌و ولاخانه‌ی باری لی دهنری. ﴿وَلَلْبَسْنَا﴾: ده‌مان شو به‌هاند. ﴿وَيَنْتَوْنَ﴾: دوور ده‌که‌ونه‌وه. ﴿تُبَسَّلَ﴾: نابروی ببریّت. ﴿أُبْسِلُوا﴾: نابروبران. ﴿بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ﴾: (فریشته‌کان) ده‌ستیان دریژکردوه، (البسط) واته: لی‌دان. ﴿أَسْتَكَثَرْتُمْ﴾: زور که‌ستان گومرا کرد. ﴿ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ﴾: له به‌رو بووم و سامانیان به‌شیکیان دانابوو بو خوا به‌شیکی تریان دانابوو بو شه‌یتان و به‌ته‌کان. ﴿أَكِنَّةٌ﴾: کویه، تاکه‌که‌ی (کِنَانٌ). ﴿أَمَّا أَشْتَمَلْتُ﴾: واته: ئایا جگه له نیر یان مییه‌کی له سکدا نییه؟ ده‌ی بوچی هه‌ندیکی حه‌رام ده‌که‌ن و هه‌ندیکی حه‌لال ده‌که‌ن؟ ﴿مَسْفُوحًا﴾: (خوینی) پژیرنراو. ﴿وَصَدَفَ﴾: رووی و مرگپرا، پستی هه‌لکرد. ﴿أُبْلِسُوا﴾: بی هیوا بوون، بی ئومید بوون. ﴿أُبْسِلُوا﴾: ته‌سلیم بوون به‌ تیاچوون ﴿سَمِدًا﴾: هه‌میشه‌یی، به‌رده‌وام. ﴿أَسْتَهَوْتُهُ﴾: گومرای کات. ﴿تَمَرُّونَ﴾: گومان ده‌به‌ن. ﴿وَقَرٌّ﴾: (گوێ) قورس، گرانی (نه‌بیستن به‌ چاکی)، به‌لام (الوقر) باری ولاخ و شتی وایه. ﴿أَسْطِیرُ﴾: کوی (أَسْطُورَةٌ) و (إِسْطَارَةٌ)

واته: نه‌فسانه‌و شتی ناراست. ﴿بَاسُنَا﴾: یان له (البأس) وه وەرگیراویه واته: سه‌ختی و ناره‌حه‌تی یان له (البؤس) له‌وه وەرگیراوه واته: هه‌ژاری و نه‌بوونی. ﴿أَوْجَهَرَةً﴾: به ناشکرا. ﴿الْصُّور﴾: کۆی وشه (صُورَة) واته: وینه و شکلی مروّفه‌کان وهک: (سُورَة) تاکه (سُور) کۆکه‌یه‌تی، وه وهک ﴿مَلَكُوتَ﴾: له‌گه‌ل (مَلِك) یه‌ک مانایان هه‌یه، وه (مَلَكُوت) له سه‌رکیشی: (رَهَبُوت) چاکتره له (رَحْمُوت). وهدمه‌وتریت: بترسینریت چاکتره له‌وه‌ی ره‌حمه‌تی بکری. ﴿جَنَّ﴾: تاریک بوو. ﴿وَتَعَلَّى﴾: به‌رز بوویه‌وه. (تَعَدَّل): دادگهر بیت (لا یقبل منها) له‌و رۆژمدا (قیامه‌ت) لئ ی وهرناگیرئ، وه دمه‌وترئ (عَلَى اللَّهِ حُسْبَانُهُ) واته: لیپرسینه‌وه‌ی له‌سه‌ر خودایه، وه دمه‌وترئ: ﴿حُسْبَانًا﴾: گێپراومانن شوینی تیرهاویشن و ﴿رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾: (وه‌گیراومانن) به‌ره‌جمی شه‌یتانه‌کان. (مُسْتَقَر): نیشته‌جئ کران له‌پشتی (باوکتاندا). ﴿وَمُسْتَوْدَعٌ﴾: الأنعام: وه‌له‌مندالاندا (دانران به شیوه‌ی کاتی). (الْقَنُوت): هیشوو خورما، (قِنُوتَان): دوو هیشوووه خورما به کۆکه‌شی ههر دمه‌وتریت: ﴿قِنُوتَانٌ﴾: وهک (صِنُو) بۆ تاک له‌گه‌ل ﴿صِنُوتَانٍ﴾: بۆ کۆ.

١ - باب: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ (٨) الأنعام:

٤٦٢٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَفَاتِحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ: إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ، وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ، وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ، وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا، وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ، إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»^(١).

١ - باسیک: (وهکلیلی هموو نهینی یهکان هر لای خوایه کهس نایزانی بیجگه ئهو (خو))

٤٦٢٧ - سالمی کوری عهبدوللا له (عهبدوللا) باوکیه وه ﴿﴾ دهگیرته وه که بیغه مبهری خوا ﴿﴾ فهرموویه تی: ((کلیلهکانی گشت نهینییهکان بینجن: (بیگومان تهنه لای خوایه زانیاری (کاتی هاتنی) رۆزی دوا، وه هر خوا باران دمبارینی وه تهنه خوا دهمزانی به وهی له مندال دانی (نافرمان) دایه، وه هیچ کهس نازانی سبهینی (له داهاتوودا) چی دهکات وه هیچ کهس نازانی له چ شوین وزهویه گدا دهمری، بهراستی خوا زاناو ناگاداره).

٢ - بابُ قولِه: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ ۖ﴾ (الأنعام:

﴿يَلْسِكُمْ ۖ﴾ (الأنعام: طُكُم مِّنَ اللَّيْتِاسِ. ﴿يَلْسُوا ۖ﴾ (٨٢) (الأنعام: يَخْلُطُوا. ﴿شِعَا

﴿الأنعام: فِرَقًا.﴾

٢ - باسی ئهم فهرمایشتهی خواس گه وره: (بلی: هر ئهو خوایه به تواناو دهسه لاتداره که سزایه کتان بو بنیری له سهروتانه وه یان له ژیر پیتانه وه) تا کو تای نییه ته که

﴿يَلْسِكُمْ﴾: سهرتان لی بشیوینی. له سهر لی شیواندنه وه هاتوو وه وهرگیراوه. ﴿يَلْسُوا﴾: تیکه لیان کردوو. ﴿شِعَا﴾: چه ند دهسته و تاقم.

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ ؓ قَالَ:

لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ ۖ﴾ (الأنعام:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَعُوذُ بِوَجْهِكَ». قَالَ: ﴿أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكَ﴾ (٦٥) ﴿الأنعام: قَالَ: «أَعُوذُ بِوَجْهِكَ﴾ (أَوْ يَلِيْسُكُمْ شَيْعًا وَيَذِيْقَ بَعْضُكُمْ بَاسَ بَعْضٍ) (٦٥) ﴿الأنعام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَذَا أَهْوَنُ». أَوْ «هَذَا أَيْسَرُ»^(١).

٤٦٢٨ - جابیر ؓ ده‌لی: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: (بلی: هەر ئەو خوایه به تواناو دمه‌لاتداره که سزایه‌کتان بۆ بنی‌ریت له‌سه‌روتانه‌وه)، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رمووی: ((په‌نا ده‌گرم به زاتی تو (ئه‌ی خودا)))، هه‌رمووی (یان له ژیر پیتانه‌وه) پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی: ((په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تو (ئه‌ی خودا)))، هه‌رمووی: (یان سه‌رتان لی بشیوینی وبتان کات به‌چه‌ند ده‌سته‌و تاهمی‌که‌وه وه‌ه‌ندی‌کتان به‌هه‌ندی‌کی ترتان سزاو نازار بدات)، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌مه‌یان سو‌گه‌ره))یان((ئه‌مه‌یان ئاسانه‌ره)).

٣ - باب: ﴿وَلَمْ يَلِيْسُوا اِيْمَنَهُمْ يَظْلِمُ﴾ (٨٢) ﴿الأنعام:

٤٦٢٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَلِيمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ ﴿وَلَمْ يَلِيْسُوا اِيْمَنَهُمْ يَظْلِمُ﴾ (٨٢) ﴿الأنعام قَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَيْنَا لَمْ يَظْلِمُ؟ فَتَرَكْتُ ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (١٣) ﴿لقمان: (٣).

(١) بروه‌نه: ٧٤٠٦، ٧٣١٣.

(٢) بروه‌نه: ٣٢.

٣ - باسیک: (وه پرواکه‌یان تی‌که‌ل به سته‌م (هاوه‌ل دانان) نه‌کردوه)

٤٦٢٩ - عه‌بدو‌ل‌لا (ی کور‌ی مه‌سعوود) ﷺ ده‌لی: کاتی ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی: (ئه‌وانه‌ی که پروایان هیناوه و پرواکه‌یان تی‌که‌ل به سته‌م (هاوه‌ل دانان) نه‌کردوه)، هاوه‌لانی پی‌غه‌مه‌ر ﷺ وتیان: کام له ئیمه سته‌می نه‌کردوه؟ به‌هویه‌وه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی (بی‌گومان هاوه‌ل‌دانان بو خوا سته‌میکی زور که‌ورمه‌ه).

٤ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿يُونُسُ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (٨٦) الأنعام:

٤٦٣٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ - يَعْنِي: ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(١).

٤ - باسی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوامی گه‌وره (وه یونس و لووت ههر یه‌که له‌مانه ریزمان داوون به‌سهر هه‌موو خه‌لکیدا)

٤٦٣٠ - ئه‌بول‌عالیه ده‌لی: کور‌ی مامی پی‌غه‌مه‌ره‌که‌تان ﷺ - واته‌ئیب‌نو عه‌بباس ﷺ - ئه‌ویش له پی‌غه‌مه‌ره‌وه ﷺ گیر‌په‌وه که فهرموویه‌تی: ((بو هیچ که‌سێک شیاو نییه که بلی: من^(٢) له یونس کور‌ی مه‌تا (سه‌لامی خوامی لی بی) چاک‌ترم)).

(١) پروانه: ٣٩٥.

(٢) واته: پی‌غه‌مه‌ری ﷺ خو‌مان نه‌بن ریزی پی‌غه‌مه‌ریک بدرق به‌سهر پی‌غمبیریکی تردا.

٤٦٣١ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا سَعْدُ بْنُ ابْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(١).

٤٦٣١ - ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه لە پێغەمبەر مەھمووە ﷺ دەگێڕێتەووە کە ھەرموووەتی: ((بۆ ھیچ کەسێک شیواو نیە کە بڵێ من (واتە پێغەمبەر ﷺ) لە یونسێ کورپی مەھتتا ﷺ چاکترم)).

٥ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيمَهُدَنَّهُمْ أَفْتَدِ ۖ﴾ الأنعام

٤٦٣٢ - حَدَّثَنِي ابْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ الْأَحْوَلُ أَنَّ مُجَاهِدًا أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ سَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ: أَفِي «ص» سَجْدَةٌ؟ فَقَالَ: نَعَمْ. ثُمَّ تَلَا ﴿وَوَهَبْنَا ۝٨٤﴾ الأنعام: إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فِيهِدَنَّهُمْ أَفْتَدِ ۖ﴾ الأنعام: ثُمَّ قَالَ: هُوَ مِنْهُمْ. زَادَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ يُونُسَ، عَنِ الْعَوَّامِ، عَنْ مُجَاهِدٍ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: فَقَالَ نَبِيُّكُمْ ﷺ مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدَى بِهِمْ^(٢).

٥ - باسی ئەم ھەرمایشتەیی خۆای گەورە: (ئەوانە
پێغەمبەرەکان (سلامی خۆایان لای بێ)) کەسانیک بوون
خۆا رینموونی کردن دەیی پەیرەوی رێگەو رێبازی ئەوان
بکە (ئەیی موحەممەد ﷺ)

٤٦٣٢ - سولەیمانی ئەحوەل^(٣) دەلی موحاید بۆی گێڕایەووە کە ئەو پرسیری لە ئیبنو عەبباس رضي الله عنه کردووە: ئایا لە سوپەتی (صاد)دا سوژدە بردن ھەیە؟

(١) بروانە: ٣٤١٥.

(٢) بروانە: ٣٤٣١.

(٣) الأحول: کەسێکە چاوی خێل بێت.

ئه‌ویش وتووێه‌تی به‌ئێ: له‌ پاشان ئهم ئایه‌تانه‌ی خوێنده‌وه: (وه‌ پێمان به‌خشی) تاگه‌شته (ده‌ی په‌پرهم‌ی رێگه‌و رێبازی ئه‌وانه‌ بکه‌ (ئه‌ی موحه‌ممهد^(١)) له‌ پاشان ئیبنو عه‌بباس وتی: ئه‌و (داوود عليه السلام) یه‌کیکه‌ له‌وانه‌^(٢).
- (ئهم فهرمووده به‌م رێگه‌یه‌ ئهم زیاده‌ی هه‌یه‌) یه‌زیدی کوپی هاروون و موحه‌ممهدی کوپی عوبه‌ید و سه‌هلی کوپی یونس گێڕاویانه‌ته‌وه‌ له‌عه‌ووامه‌وه‌ ئه‌ویش له‌ موجاهیده‌وه‌ ده‌ئێ: پرسیارم له‌ ئیبنو عه‌بباس کرد (له‌وه‌لامدا) وتی: پێغه‌مبه‌ره‌که‌تان له‌وکه‌سانه‌یه‌ که‌فه‌رمانی پێکراوه‌ به‌ شوێن ئه‌واندا ب‌روات.

٦ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ

وَالْفَنَنِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا ۖ﴾ الْأَنْعَام:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ﴾ الْأَنْعَام: الْبَعِيرُ وَالنَّعَامَةُ. ﴿الْحَوَاشِيَا ۖ﴾
﴿الْأَنْعَام: الْمُبَاعَر. وَقَالَ غَيْرُهُ: ﴿هَادُوا ۖ﴾ الْأَنْعَام: صَارُوا يَهُودًا، وَ ﴿هُدَنَّا ۖ﴾
﴿الْأَعْرَاف: ثُبْنَا. وَهَائِذْ: تَائِبٌ.

٦-باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (وه‌ له‌سه‌ر

ئه‌وانه‌ی بوونه‌ جووله‌که‌ حه‌رامان کردبوو هه‌موو
زینده‌وه‌ریکی چ‌رنوک‌دار وه‌ له‌ (گۆشتی) ره‌شه‌ول‌اخ و
مه‌رو بزنی‌ش پیوه‌کانمان لێ حه‌رام کردن)

ئیب‌نو عه‌بباس عليه السلام ده‌ئێ: ﴿كُلَّ ذِي ظُفُرٍ﴾ واته‌: وش‌ترو نه‌عامه‌.

(١) واته‌: له‌ ئایه‌تی (٨٤) بۆ (٩٠)ی، سو‌ره‌تی الأنعام خوێنده‌وه‌که‌ باسی چه‌ند پێغه‌مبه‌ریک ده‌کات له‌ کۆتاییدا ده‌فه‌رمو‌ی ئه‌ی محمد صلى الله عليه وسلم نۆ په‌پرهم‌ی رێبازی ئه‌وانه‌ بکه‌و شوئینان بکه‌وه‌.

(٢) له‌ ئایه‌تی (٨٤)ی، سو‌ره‌تی الأنعام ناوی براوه‌، وه‌ داوود له‌ سو‌ره‌تی (ص)دا باس کراوه‌ سو‌زده‌ی بردوه‌.

﴿الْحَوَايَا﴾: ورگو ریخۆله‌کان.

جگه له ئیبنو عه‌بباس ده‌لی: ﴿هَادُوا﴾: بوونه جووله‌که‌و یه‌هودی، به‌لام ﴿هَذَا﴾: واته ته‌وبه‌مان کرد، (هَائِدٌ) واته: ته‌وبه‌کار.

٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، قَالَ عَطَاءٌ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، لَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوهَا».

وَقَالَ أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، كَتَبَ إِلَيَّ عَطَاءٌ، سَمِعْتُ جَابِرًا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٦٣٣ جابیری کوری عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست فه‌رمووی: ((خواجوله‌که‌کان له‌ناوبات. کاتی خوا پیوی (مرداره‌و مېووی) لی حه‌رام کردن تواندیانه‌وه، پاشان ه‌روشتیان ونرخه‌که‌یان خوارد)).

ئه‌بو عاصیم ده‌لی: عه‌بدولحه‌مید بۆی گێڕاینه‌وه وتی: یه‌زید بۆی گێڕاینه‌وه وتی: عه‌تا بۆی نوسیم ده‌لی: له جابیرم ﷺ بیست له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نه‌م فه‌رمووده‌ی گێڕایه‌وه.

٧ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ (١٥١) ﴿الْأَنْعَامَ:

٤٦٣٤ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ، وَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَلَا شَيْءَ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَذْحُ مِنَ اللَّهِ، لِذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ». قُلْتُ: سَمِعْتُهُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ وَرَفَعَهُ؟ قَالَ نَعَمْ^(٢).

(١) بروانه: ٣٣٦.

(٢) بروانه: ٤٦٣٧، ٥٢٣٠، ٧٤٠٣.

٧- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (نزىكى گونا‌هه زۆر گه‌وره‌و ناشرینه‌كان مه‌كه‌ون ئەوه‌ى ناشكرایه له‌و گونا‌هانه ئەوه‌شى په‌نه‌انه)

٤٦٣٤- عه‌بدو‌للا (ى كورێ مه‌سه‌عوود) رحمه‌ه ده‌لى: هه‌یج كه‌س به‌ په‌رۆشتر نیه‌یه له‌ خوا هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌شه گونا‌هه به‌دو ناشرینه‌كانى چه‌رام كردووه به‌ناشكرابن یان به‌ نه‌ینى، كه‌سێش وه‌سفى جوانى وه‌ده‌جى له‌خوا پێ خو‌شتر نیه‌یه، هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌یه خوا وه‌سف و ستایشى خو‌ی كردووه.

(عه‌مر ده‌لى) وتم: (به‌ئه‌بى وائیل) تو‌ خو‌ت له‌ عه‌بدو‌للا‌ت بیه‌ست؟ وتی: به‌لى، وتم: برديه‌وه سه‌ر پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم؟ وتی: به‌لى.

٨- باب

﴿وَكَيْلٌ ۝١٠٢﴾ الأنعام: حَفِیْظٌ وَمَحِیْطٌ بِهِ. ﴿قُلَّا ۝١١١﴾ الأنعام: جَمْعُ قَبِيلٍ، وَالْمَعْنَى: أَنَّهُ ضُرُوبٌ لِلْعَذَابِ، كُلُّ ضَرْبٍ مِنْهَا قَبِيلٌ. ﴿زُخْرُفَ الْقَوْلِ ۝١١٢﴾ الأنعام: كُلُّ شَيْءٍ حَسَنَتُهُ وَوَشِيَّتُهُ وَهُوَ بَاطِلٌ، فَهُوَ زُخْرُفٌ. ﴿وَحَرْتُ حِجْرٌ ۝١١٣﴾ الأنعام: حَرَامٌ، وَكُلُّ مَمْنُوعٍ فَهُوَ حِجْرٌ مَخْجُورٌ، وَالْحِجْرُ: كُلُّ بِنَاءٍ بَنِيَّتُهُ، وَيُقَالُ لِلْأَنْثَى مِنَ الْخَيْلِ: حِجْرٌ. وَيُقَالُ لِلْعَقْلِ: حِجْرٌ وَحِجْبَى. وَأَمَّا الْحِجْرُ: فَمَوْضِعٌ مُّودٍ، وَمَا حَجَرَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ: فَهُوَ حِجْرٌ، وَمِنْهُ سُمِّيَ حَطِيمُ الْبَيْتِ حِجْرًا، كَأَنَّهُ مُشْتَقٌّ مِنْ مَحْطُومٍ، مِثْلُ قَتِيلٍ مِنْ مَقْتُولٍ، وَأَمَّا حِجْرُ الْيَمَامَةِ: فَهُوَ مَنْزَلٌ.

٨ - باسیک

﴿وَكَيْلٌ﴾: چاودێرو پارێزەر، به هه‌موو شتیکی ناگاداره. ﴿شَيْءٌ قُبْلًا﴾: کۆی وشه‌ی: (قَبِيلٌ) ه ماناکه‌شی واته: چه‌ن‌دین جوړ له سزا هه‌ر جوړیکیان شیوازو چه‌شنیکه. ﴿زُخْرُفٌ الْقَوْلِ﴾: هه‌ر شتیکه نار‌ه‌وا جوانی کهیت و بیرازینیته‌وه نه‌وه پێی ده‌وتری: (زُخْرُفٌ). ﴿وَحَرْتُ جِجْرٌ﴾: (حَرْتُ) کشت وکاله. (جِجْرٌ) قه‌دمغه و حه‌رامه. هه‌موو قه‌دمغه کراویک (جِجْرٌ) و (مَخْجُورٌ) به هه‌موو خانووێهک ده‌وتری دروستی بکه‌یت، به مێینه‌ی نه‌سپ ده‌وتری: (جِجْرٌ) به عه‌قل و ژیری ده‌وتری (جِجْرٌ وَحَجَّى)، به‌لام (الْحِجْرُ) شوین و ولاتی سه‌موده، نه‌و زه‌ویه‌ش به‌ردی به‌ده‌وردا دانیت هه‌ر (جِجْرٌ)، وه (حَطِيمٌ) ی که‌عبه‌ش له‌م مانایه‌یه (که دیواریکی نیوبازنه‌یی یه له په‌نا که‌عبه‌دا)، وه‌ک نه‌وه وایه له (مَخْطُومٌ) ه^(١) وه وهرگیرایی وه‌ک: (قَتِيلٌ) به‌مانای (مَقْتُولٌ) کوژراو، به‌لام (حَجْرٌ) ی یه‌مامه ماییکه^(٢).

٩ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿قُلْ هَلُمُّوا شُهَدَاءَكُمْ﴾ (١٥٠) ﴿الْأَنْعَامِ﴾:

لُعْهُ أَهْلُ الْحِجَازِ: هَلُمُّ لِّلْوَاحِدِ وَالْإِثْنَيْنِ وَالْجَمِيعِ.

٩ - باسی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (شایه‌ته‌کان‌تان بێنن)

به‌زمانی حیجازی وشه‌ی: (هَلُمُّ) بۆ یه‌ک که‌س و دوو که‌س و کۆمه‌لیکیش هه‌مان وشه به‌کاردیت.

(١) محطوم: واته: جیاکراوه‌ته‌وه، ده‌رکراوه‌تی، یان بۆیه‌ی وای پێده‌وتریت چونکه خه‌ک له‌لایدا قه‌ره‌بانگی ده‌کهن و کۆده‌بنه‌وه.

(٢) هی سه‌مود به‌ده‌ستی شامدا لای (واد القری) هه‌ج په‌یوه‌ندی به‌بسه‌که‌وه نه‌ هه‌روا هه‌تاویه‌تی.

١٠ - **بابُ قوله تعالى:** ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ﴾ (١٥٨) ﴿الأنعام: ٤٦٣٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا عُمَارَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَٰكَ حِينَ ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ﴾﴾ (١٥٨) ﴿الأنعام: (١).

١٠- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند: (باوهر هێنان سوود ناگه‌یه‌نیت به‌ هیچ که‌س که‌ پیشتر بر‌وا‌ی نه‌هێناب‌)

٤٦٣٥ ئە‌بو هورمیره‌ ؓ ده‌ل‌: پ‌ی‌عه‌مه‌ری خوا ﷺ فەر‌مو‌وی: ((قیامه‌ت هه‌ل‌ناس‌یت و به‌ر‌پا ناب‌ هه‌تا خۆر له‌ خۆر‌نا‌وا بو‌ونی‌ه‌وه هه‌ل‌نه‌یه‌ت، جا که‌ خه‌ل‌کی ئە‌و‌میان ب‌ینی هه‌ر‌چی خه‌ل‌ک له‌سه‌ر زه‌ویدایه‌ باوهر‌ د‌ین‌، ئە‌وه ئە‌و کاته‌یه‌ که‌ خوا ده‌فه‌رم‌وی: (باوهر‌هێنان به‌ هیچ که‌س سوود ناگه‌یه‌نیت که‌ ب‌یشتر بر‌وا‌ی نه‌هێناب‌)).

٤٦٣٦ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَأَاهَا النَّاسُ آمَنُوا أَجْمَعُونَ، وَذَٰكَ حِينَ ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا

﴿الأنعام: ثُمَّ قَرَأَ الْآيَةَ﴾ (٢).

(١) بر‌وا‌نه: ٨٥.

(٢) بر‌وا‌نه: ٨٥.

٤٦٣٦ - نه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((قیامه‌ت به‌ریا نابی هه‌تا خۆر له‌خۆرناوا بوونی‌هوه هه‌لنه‌یمه‌ت، نه‌جا که‌هه‌لها‌ت و‌خه‌لکی بینیان هه‌موویان باوم‌ر دینن، نه‌وه نه‌و کاته‌یه که‌باوم‌ر هینان سوود به‌هیج که‌س ناگه‌یه‌نی‌ت))، له‌ پاشان (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) نایه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٧ - سورة الأعراف

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (وَرِيَاشًا): الْمَالُ. ﴿الْمُعْتَدِينَ﴾ (٥٥) ﴿الأعراف: فِي الدُّعَاءِ وَفِي غَيْرِهِ.﴾
 عَفَوْا ﴿٩٥﴾ ﴿الأعراف: كَثُرُوا وَكَثُرَتْ أَمْوَالُهُمْ﴾ ﴿الْفَتْحُ﴾ (٩٦) ﴿سَبَأُ: الْقَاضِي﴾ ﴿أَفْتَحَ بَيْنَنَا﴾ (٨٩) ﴿الأعراف: أَقْضَى بَيْنَنَا.﴾ ﴿نَنْقُتَا الْجَبَلَ﴾ (١٧١) ﴿الأعراف: رَفَعْنَا (انْتَجَسَتْ): انْفَجَرَتْ﴾ ﴿مُتَبَرِّئًا﴾ (١٣٦) ﴿الأعراف: خُسْرَانٌ﴾ ﴿ءَاسَى﴾ (٩٣) ﴿الأعراف: أَحْزَنُ﴾ ﴿تَأَسَّ﴾ (١٣٦) ﴿المائدة: تَحْزَنُ. وَقَالَ غَيْرُهُ:﴾ ﴿قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ﴾ (١٣) ﴿الأعراف: يَقُولُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ﴾ ﴿يَخْصِفَانِ الْوَرْقَ، يَخْصِفَانِ الْوَرْقَ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ.﴾ ﴿سَوَّيْتَهُمَا﴾ (٢٠) ﴿الأعراف: كِنَايَةٌ عَنْ فَرَجَيْهِمَا،﴾ ﴿وَمَتَّعْ إِلَى حِينٍ﴾ (٢٤) ﴿الأعراف: هُوَ مَا هُنَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالْحِينُ عِنْدَ الْعَرَبِ مِنْ سَاعَةٍ إِلَى مَا لَا يُحْصَى عَدْدُهَا، الرِّيَاشُ وَالرِّيشُ وَاحِدٌ، وَهُوَ مَا ظَهَرَ مِنْ اللَّبَاسِ.﴾ ﴿وَقَبِيلُهُ﴾ (٢٧) ﴿الأعراف: جِيلُهُ الَّذِي هُوَ مِنْهُمْ.﴾ ﴿أَدَارَكُوا﴾ (٣٨) ﴿الأعراف: اجْتَمَعُوا. وَمَشَاقُ الْإِنْسَانِ وَالْدَّابَّةِ كُلُّهُمْ يُسَمَّى سُمُومًا وَاحِدًا سَمٌ. وَهِيَ عَيْنَاهُ وَمَنْخِرَاهُ وَفَمُهُ وَأُذُنَاهُ وَدُبُرُهُ وَإِخْلِيلُهُ.﴾ ﴿عَوَاشٍ﴾ (٤١) ﴿الأعراف: مَا غُشُوا بِهِ.﴾ ﴿نُشْرًا﴾

﴿٥٧﴾ الأعراف: مُتَفَرِّقَةٌ. ﴿٥٨﴾ الأعراف: قَلِيلًا. ﴿٥٩﴾ الأعراف: يَعِيشُوا. ﴿٦٠﴾ الأعراف: حَقٌّ. ﴿٦١﴾ الأعراف: وَاسْتَرْهَبُوهُمْ ﴿٦٢﴾ الأعراف: مِنَ الرَّهْبَةِ. ﴿٦٣﴾ تَلَقَّفُ ﴿٦٤﴾ الأعراف: تَلَقَّمْ. ﴿٦٥﴾ الأعراف: حَظُّهُمْ. طُوفَانٌ مِنَ السَّيْلِ. وَيُقَالُ لِلْمَوْتِ الْكَثِيرِ الطُّوفَانُ. ﴿٦٦﴾ الأعراف: الْحُمُتَانِ يُشْبِهُ صِغَارَ الْحَلَمِ. عُرُوشٌ وَعَرِيشٌ بِنَاءٌ. ﴿٦٧﴾ الأعراف: كُلُّ مَنْ نِدِمَ فَقَدْ سَقِطَ فِي يَدِهِ، الْأَسْبَاطُ قَبَائِلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ. ﴿٦٨﴾ يَعْدُونَكَ فِي السَّبْتِ ﴿٦٩﴾ الأعراف: يَتَعَدَّوْنَ لَهُ يُجَاوِزُونَ: ﴿٧٠﴾ تَعَدُّ ﴿٧١﴾ الكهف: تُجَاوِزُ. ﴿٧٢﴾ الأعراف: شَوَارِعَ ﴿٧٣﴾ بَيْسِ ﴿٧٤﴾ الأعراف: شَدِيدٍ، ﴿٧٥﴾ الأعراف: قَعَدَ وَتَقَاعَسَ: ﴿٧٦﴾ سَسْتَدْرِجُهُمْ ﴿٧٧﴾ الأعراف: نَأْتِيهِمْ مِنْ مَأْمَنِهِمْ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿٧٨﴾ فَأَنذَرْتُهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْسِبُوا ﴿٧٩﴾ الحشر: ﴿٨٠﴾ مِنَ حَيْثُ ﴿٨١﴾ الأعراف: مِنْ جُنُونٍ. ﴿٨٢﴾ أَيَانَ مَرَسَهَا ﴿٨٣﴾ الأعراف: مَتَى خُرُوجُهَا ﴿٨٤﴾ فَمَرَّتْ بِهِ ﴿٨٥﴾ الأعراف: اسْتَمَرَّ بِهَا الْحَمْلُ فَأَمَّتْهُ. ﴿٨٦﴾ يَزْعَمُكَ ﴿٨٧﴾ الأعراف: يَسْتَخِفُّكَ، ﴿٨٨﴾ طَيْفٌ ﴿٨٩﴾ الأعراف: مِلْمٌ بِهِ لَمَمَ وَيُقَالُ: ﴿٩٠﴾ طَيْفٌ ﴿٩١﴾ الأعراف: هُوَ وَاحِدٌ. ﴿٩٢﴾ يَمْدُونَهُمْ ﴿٩٣﴾ الأعراف: : يَزَيِّنُونَ. ﴿٩٤﴾ وَخِيفَةٌ ﴿٩٥﴾ الأعراف: خَوْفًا ﴿٩٦﴾ وَخِيفَةٌ ﴿٩٧﴾ الأعراف: مِنَ الْإِخْفَاءِ، ﴿٩٨﴾ وَالْأَصَالُ ﴿٩٩﴾ الأعراف: وَاجِدُهَا أَصِيلٌ وَهُوَ مَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى الْمَغْرِبِ كَقَوْلِهِ: ﴿١٠٠﴾ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿١٠١﴾ الفرقان:

به‌ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٧ - (تهفسیری) سو‌ره‌تی ئه‌عرف

ئیب‌نو عه‌بباس رضی‌الله‌عنہ ده‌لی: (وریاشاً) ^(١) مال و سامانه. ﴿الْمَعْتَدِیْنَ﴾:

: (سنور به‌زینه‌ران) له دووعاو نزاو شتی تریش دا. ﴿عَفَوا﴾: خویان زۆر بوون و مال و سامانی‌شیان زۆر بووه. ﴿الْفَتَّاحُ﴾: دادومر. ﴿اَفْتَحَ بَيْنَنَا﴾: بریار بده له نیوانماندا. ﴿نَلْقَا اَلْجَلَّ﴾: به‌رزمان کردوه. (اَنْجَسَتْ): هه‌لقولا ﴿مُتَبَّرٌ﴾: له‌ناوچوون و تیاچوون. ﴿ءَاسَى﴾: غه‌م و خه‌فه‌ت ئه‌خۆم ﴿تَاسَ﴾: تو غه‌م و خه‌فه‌ت ئه‌خۆی.

جگه له ئیب‌نو عه‌بباس، ده‌لی: ﴿قَالَ مَا مَنَّكَ اَلَّا تَسْجُدَ﴾: ده‌فه‌رموی: چی رینگرت بوو که سوژده ببه‌ی. ﴿يَخْصِفَانِ﴾: (ئاده‌م وحه‌وا) هه‌ردووکیان ده‌ستیان کرد به‌یکه‌وه نوساندنی. ﴿مِنْ رَرَقِ الْجَنَّةِ﴾: له گه‌لای (دره‌خته‌کانی) به‌هه‌شتیان بیکه‌وه ده‌نوساند و هه‌ندیکیان ده‌خسته‌ سه‌ر هه‌ندیکی تریان. ﴿سَوَّاهُمَا﴾: وشه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆیه‌ بو شه‌رمینگای هه‌ردووکیان ﴿وَمَتَّعُ اِلَى حِينٍ﴾: ئا لی‌ره‌وه تا قیامه‌ت وشه‌ی (الحین) لای عه‌ربه‌کان له ئیستاوه‌یه‌ بو ماوه‌یه‌کی وا که نه‌ژمی‌ردریت، (الرّیاش) و (الرّیش) مانایان یه‌که جیاواز نین بریتییه‌ له‌وه‌ی که به‌دمه‌روه‌یه‌ له پۆشاک و جلو به‌رگ. ﴿وَقَبِيلُهُ﴾: ده‌سته‌و پێ‌ره‌که‌ی (شه‌یتان که جنۆکه‌ن) که خۆشی له‌وانه‌. ﴿اَدَارَكُوا﴾: کۆبوونه‌وه (مشاق‌ی) ^(٢) مروّف

(١) کۆی (ریش) له خۆینده‌وه‌ی هه‌سه‌ندا به‌ (ریاشا) خۆینده‌وه‌یه‌یه‌وه‌.

(٢) به‌ (مسام) یش هاتوه له‌نوسه‌یه‌کی تری بوخاریدا. پڕوانه: ارشاد الساری، ٢١٧/١٠.

وگیان له‌بەر هه‌موویان پێیان ده‌وتریت (سُموم) ئه‌و وشه‌ کۆیه‌ تاکه‌که‌ی (سَم) ئه‌وانیش ئه‌مانه‌ن: هه‌ردوو چاوی، وه‌ه‌ردوو کونه‌ لووتی وده‌می وه‌ هه‌ردوو گوێچکه‌ی و پاشه‌وه‌ی وچۆکی. ﴿عَوَاشٍ﴾: داپۆشه‌ر، بالاپۆش، ئه‌وه‌ی پێی دادمپۆشرین. ﴿نُشْرًا﴾: په‌رش و بلاو حیا بووه‌ له‌ یه‌کتری ﴿نَكِدًا﴾: که‌میکی (بێ که‌لکی لێ دهرۆی). ﴿يَغْنَوًا﴾: ژیا‌بن. ﴿حَقِيقٌ﴾: شیاوه‌. ﴿وَأَسْتَرْهَبُوهُمْ﴾: ترساندنوینان، له‌ وشه‌ی (الرَّهْبَة) وه‌ وهرگیراوه‌ واته‌: ترسان ﴿تَلَقَّفُ﴾: هه‌لی لووشی. ﴿طَلَبْتُهُمْ﴾: خو‌شبه‌ختی و به‌دبه‌ختی، شومی (طُوفَان) به‌لافاو دمبیزریت، مردنی زو‌ریش پێی ده‌لێن (الطوفان). ﴿وَالْقَمَلَ﴾: واته‌: (الْحُمْنَانُ) ^(١) وه‌ک گه‌نه‌ی ^(٢) بچوک وایه‌ (به‌لکو هه‌ر به‌مانای گه‌نه‌ی بچوکه‌).

(عُرُوش وَعَرِيش) خانوما‌ل. ﴿سُقَطَ﴾: هه‌ر که‌سێک په‌شیمان بێت، ئه‌وه‌ بێگومان له‌ دمستی دهرچووه‌، (الأسباط) هۆزو قه‌بیله‌کانی نه‌وه‌ی ئیسرائیل. ﴿يَعْدُونَكَ فِي السَّبْتِ﴾: دمست درێژیان ده‌کرد و سنوور (ی خوا)یان دمبه‌زانده‌ له‌ شه‌ممان دا. ﴿تَعْدُ﴾ سنوور دمبه‌زینی وده‌س درێژی ده‌کات. ﴿شَرَعًا﴾: به‌ دهرکه‌وتووی به‌سه‌ر ناوه‌وه‌. ﴿بَيْسٍ﴾ سه‌خت، زو‌ر خراب. ﴿أَخْلَدَ﴾ دانیشته‌ و دواکه‌وت. ﴿سَسَدَرَجُهُمْ﴾ له‌ شوینی ئه‌مان و بێ ترسیان دا ئیمه‌ سزایان دهمه‌ین، وه‌ک خوا گه‌وره‌ دمفه‌رموی: ﴿فَأَنَّهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾ واته‌: (سزای) خوایان له‌ شوینیکه‌وه‌ بو‌ هات چاوهروانیان نه‌ده‌کرد. ﴿مِنْ جَنَّةٍ﴾ له‌ شیتی. ﴿أَيَّانَ مَرَسْنَهَا﴾ که‌ی دیته‌ رووده‌دات ﴿فَمَرَّتْ بِهِ﴾: جا به‌و سک په‌ریه‌وه‌

(١) (الْحُمْنَان) کۆیه‌ تاکه‌که‌ی (حُمْنَانَة) واته‌: گه‌نه‌ی بچوک، ئینو حهر وای ماناکردوه‌ له‌ (مقدمة فتح الباري: ١/١٥٤).

(٢) گه‌نه‌: ده‌عبابه‌کی بچوک بۆری به‌ ئالۆشه‌ به‌ ئاژه‌له‌وه‌ ده‌و‌نوس و خو‌تینی ده‌مژێ. فره‌هه‌نگی خا‌ل: ٥١٦.

ماومیه‌ک تیپه‌ری. ﴿يَزَعْنَاكَ﴾: هه‌لی خه‌له‌تانندن، خه‌ته‌رمو خه‌یالی بو
 دروست کردن. ﴿طَيْفٌ﴾: فیدار، فیدی له‌گه‌لدایه وه دهوتریت: ﴿طَيْفٌ﴾:
 ههر وهک (طیف)هو وه به‌یه‌ک مانا دیت ﴿يَمْدُونَهُمْ﴾: (کوفرو تاوانیان) بو
 جوان ده‌که‌ن و بو‌یان ده‌پرا‌زیننه‌وه. ﴿وَخِيفَةً﴾: به ترس و بیمه‌وه. ﴿وَخِيفَةً﴾: له (الإخفاء)هو وهرگیراوه واته: به نه‌ینی. ﴿وَالْأَصَالَ﴾: کویه
 تاکه‌که‌ی (أَصِيلٌ) که نیوان عه‌سر وئیوارمیه وهک ده‌فه‌رموی: ﴿بُكْرَةً﴾
 وَأَصِيلًا﴾: واته: به به‌یانیان وئیواراندا.

١ - بَابُ قَوْلِهِ ﷺ: ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ ﴿٣٣﴾ الْأَعْرَافِ

٤٦٣٧ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ
 اللَّهِ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَرَفَعَهُ. قَالَ: «لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ
 مِنَ اللَّهِ، فَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمِدْحَةُ مِنَ
 اللَّهِ، فَلِذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ»^(١).

١ - با‌سی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوا ﷺ: (بِی‌گومان

په‌روه‌ردگارم ته‌نها ئه‌و کرده‌وانه‌ی حه‌رام کردووه که
 زۆر به دو‌خرا‌پن ئه‌وانه‌ی که ئاشکران ئه‌وانه‌ش نه‌ینین)

٤٦٣٧ - عه‌مری کوری مو‌په ده‌گیریته‌وه له ئه‌بی وائیه‌وه نه‌ویش له عه‌بدو‌ل‌لا
 (ی کوری مه‌سه‌ووده‌وه) ﷺ (عه‌مر) ده‌لی: وتم (به نه‌بی وائیل) تو ئه‌م

فهرموودمیهت له عهبدوللا بیستووه؟ وتی به ئی: (لیم بیستووه) به فهرموودهی پیغه مبه ریش گیراپهوه و فهرمووی: ((هیچ کهس بهقه دمر خودا به غیرتر نییه، هر له بهر نه ووشه گوناوه بهد و ناشیرنه گانی حهرام کردووه به ناشکرا بن یان به نهی، کهسیش و مسفی جوانی مه دحی له خوا پی خوشتر نییه هر له بهر نه وومیه خوا و مسف و ستایشی خو ی کردووه)).

٢ - بابُ قوله تعالى:

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ. قَالَ رَبِّ أَرِنِي إِلَيْكَ قَالَ لَنُتَرِّنِي وَلَٰكِنِ أَنْظِرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِّي فَلَمَّا بَلَغَ رُبُّهُ الْجَبَلَ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (الأعراف: ١١٣) ﴿أَرِنِي﴾ (١١٣) ﴿أَعْطِنِي﴾.

٢ - باسی ئەم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:

(کاتێ مووسا ﷺ هاته ژوانگه و جیگای پیک گه یشتنمان وه پهروردگاری قسهی له گهل کرد، وتی: ئەهی پهروردگارم خۆتم نیشان بده تا بتبینم و ته ماشاات کهم، (پهروردگارم) فهرمووی تو (له دنیا) من نابینی به لام ته ماشای ئەو شاخه بکه جا ئەگهر له شوینی خۆیدا ماو نه جو لا ئەوه دواي کهمت تۆش ده مبینی، جا کاتێ پهروردگاری خۆی دهرخست بو شاخه که، شاخه کهی وردو هان کرد (و له گهل زه ویدا ته ختی کرد) وه مووساش به بێ هۆشی کهوت بهروودا، جا کاتێ هۆشی به

خویدا هاته‌وه وتی: پاکی و‌بیگه‌ردی بو تو (ئه‌ی په‌روه‌ردگان) په‌شیمانم و بو لات ده‌گه‌ریمه‌وه و‌من یه‌که‌می بر‌وادارانم)

نبینو عه‌بباس رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌لی: ﴿أَرِنِي﴾: پیم ببه‌خشه.

٤٦٣٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی‌الله‌تعالی‌عنہ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى النَّبِيِّ صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌و‌آلہ‌وس‌لّم قَدْ لَطَمَ وَجْهَهُ وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِكَ مِنَ الْأَنْصَارِ لَطَمَ وَجْهِي. قَالَ: «ادْعُوهُ». فَدَعَاهُ وَقَالَ: «لِمَ لَطَمْتَ وَجْهَهُ؟». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي مَرَرْتُ بِالْيَهُودِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: وَالَّذِي اضْطَقَّ مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ. فَقُلْتُ: وَعَلَى مُحَمَّدٍ! وَأَخَذَتْنِي غَضَبَةٌ؛ فَلَطَمْتُهُ. قَالَ: «لَا تُخَيِّرُونِي مِنْ بَيْنِ الْأَنْبِيَاءِ، فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي: أَفَاقَ قَبْلِي أَمْ جُزِيَ بِصَعْقَةِ الطُّورِ؟»^(١).

٤٦٣٨ - ئەبو سه‌عیدی خودری رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌لی: بیاوێکی جووله‌که هاته خزمه‌تی بێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌و‌آلہ‌وس‌لّم که زلله‌یه‌ک درابوو له ده‌موچاوی، وتی: ئە‌ی موحه‌مه‌د بێگومان بیاوێک له هاوه‌لانت له‌ئه‌نصاریه‌کان زلله‌یه‌کی دا له ده‌موچاوم (بێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌و‌آلہ‌وس‌لّم) فه‌رمووی: ((بانگی که‌ن)) ئە‌وانیش بانگیان کردو فه‌رمووی: ((بو زلله‌ت داوه له ده‌مو چاوی (ئه‌م بیاوه‌؟)) وتی: ئە‌ی بێغه‌مبه‌ری خوا من رۆستم به‌لای جووله‌که‌کانداو (که ئە‌مشیان له ناودابوو)، گویم لی بوو دمیوت: سویند به‌و زاته‌ی مووسای رضی‌الله‌تعالی‌عنہ هه‌لب‌زاردوو به‌سه‌ر هه‌موو مرو‌فه‌کاندا، منیش وتم: به‌سه‌ر موحه‌مه‌دیشدا؟ ئیتر تو‌رمیی گرتمی وزلله‌یه‌کم لی دا (بێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌و‌آلہ‌وس‌لّم) فه‌رمووی: ((له نیوان بێغه‌مبه‌راندا من هه‌لمه‌ب‌زێرن به‌سه‌ر ئە‌وانی تردا، چونکه به‌راستی له پو‌ژی دوا‌ی دا خه‌لکی له هۆش خو‌یان ده‌چن، جا من یه‌که‌م

کەس دەبێم کە هۆش دەکەمەوه، ئەنجا لەوکاتەدا موسا ﷺ دەبینم دەستی گرتوو بە یەکیەک لە قاچەکانی عەرشهوه، جا نازانم پێش من هۆشی کردۆتهوه یان بە بێهۆشیەکی (کیوی) تور لەمە بوێراوه^(١))).

٣ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَىٰ﴾ ﴿١٦﴾ الأعراف:

٤٦٣٩ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءُ الْعَيْنِ»^(٢).

٣- باسی ئەم فەرماشتەى خواى گهزۆ: (گهزۆ و بالنده (ى شىلاقه) مان بۆ ناردن)

٤٦٣٩ - سه‌عیدی کوری زمید ﷺ دمیگیرێتهوه له‌پێغه‌مبه‌رى خواوه ﷺ که فەرمووی: ((دوومه‌لان^(٣) وەکو گهزۆ وایه^(٤) وناوکه‌شى چارسه‌ره بۆ چا)).

٤ - بابُ: ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْتِي بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ. وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ ﴿١٥٨﴾ الأعراف:

(١) واته: ئەو بێهۆشی بۆ خراوه‌ته‌ برى ئەمەى ئېستا، بە‌جۆرێکی تریش دە‌کرتى مانا کړیت هەرچە‌ند له‌ رووی زمانى عەرەبى به‌وه به‌هێز نیه، به‌و بێهۆشى یه‌ لێرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل کراوه.

(٢) بروانه: ٤٤٧٨.

(٣) دۆمه‌لانیشى پێ ده‌وتریت.

(٤) دۆمه‌لان و گهزۆ له‌مدا وەك پەك وان که‌ خواکردن و مرو‌ف رۆلى نیه‌ له‌ به‌رهم هێنان و چاننیدا.

٤ - باسیک: (ئه‌ی موحمه‌د ﷺ) بآی: ئه‌ی خه‌لکینه به‌راستی
 من پیغه‌مبه‌ری خوام بو ئیوه هه‌مووتان، ئه‌و (خوایه) که
 مو‌لکایه‌تی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی ته‌نها بو ئه‌وه، هه‌یچ
 په‌رستراویکی راست نیه جگه له‌و، ده‌ژینیت و ده‌مرینیت
 که‌واته بروا به خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌ینن که نیراویکی
 نه‌خوینده‌واره، ئه‌ویش باوه‌ری به خوا و به وته‌کانی هه‌یه
 ئیوه‌ش شوینی بکه‌ون و په‌یره‌وی بکه‌ن تا بکه‌ونه سه‌ر
 ریگای راست و رینموون)

٤٦٤٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَمُوسَى بْنُ هَارُونَ قَالَ: حَدَّثَنَا
 الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ بْنِ زُبَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ قَالَ:
 حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: كَانَتْ بَيْنَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ
 مُحَاوَرَةٌ، فَأَغْضَبَ أَبُو بَكْرٍ عُمَرَ، فَأَنْصَرَفَ عَنْهُ عُمَرُ مُغْضَبًا، فَاتَّبَعَهُ أَبُو بَكْرٍ يَسْأَلُهُ أَنْ
 يَسْتَغْفِرَ لَهُ، فَلَمْ يَفْعَلْ - حَتَّى أَعْلَقَ بَابَهُ فِي وَجْهِهِ، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ
 أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَتَحْنُ عِنْدَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا صَاحِبُكُمْ هَذَا فَقَدْ غَامَرَ». قَالَ: وَنَدِمَ
 عُمَرُ عَلَى مَا كَانَ مِنْهُ، فَأَقْبَلَ حَتَّى سَلَّمَ وَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَصَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
 الْخَبَرَ. قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَجَعَلَ أَبُو بَكْرٍ يَقُولُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنَا
 كُنْتُ أَظْلَمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي، هَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي،
 إِنِّي قُلْتُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا فَقُلْتُمْ: كَذَبْتَ. وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ:
 صَدَقْتَ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «غَامَرَ» سَبَقَ بِالْخَيْرِ^(١).

٤٦٤٠ - ټه‌بو نیدرېسی خه‌ولانی ده‌لئ: له ټه‌بو ددرام ﷺ بیست دمپوت: له نیوان ټه‌بو به‌کر و عومهردا ﷺ وتووېژنیک بوو، ټه‌بو به‌کر عومهری توره کرد و رقی هه‌ستان، عومهریش به‌ تورمپی یه‌وه ټه‌بو به‌کر به‌جی هئیت، ټه‌بو به‌کریش رۆشت به‌دواییدا داوای لی ده‌کرد که لیی ببوری، به‌لام عومهر نه‌یکرد (هه‌ربه شوینی‌هوه بوو) عومهر دهرگا‌که‌ی به‌رپیدا داخست، ټه‌نجا ټه‌بو به‌کر هات بو خزم‌ت پیغه‌مبهری خوا ﷺ ټه‌بو ددردا ﷺ ده‌لئ: ټیمه له خزم‌تیدا بووین - پیغه‌مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((وا دیاره ټه‌م هاوړی یه‌تان له‌گه‌ل که‌سیکدا بوته شهری))، (ټه‌بو ددردا) ده‌لئ: عومهر په‌شیمان بوو له‌وه‌ی که له‌وه‌وه بوو ټه‌نجا هات وسه‌لامی کرد له خزم‌ت پیغه‌مبهردا ﷺ دانیش‌ت وباسه‌که‌ی بو پیغه‌مبهری خوا ﷺ گیرایه‌وه، ټه‌بو ددردا ﷺ ده‌لئ: پیغه‌مبهری خواش ﷺ رقی هه‌ستا، ټه‌بو به‌کریش هه‌ر دمپوت: وللا‌هی ټه‌ی پیغه‌مبهری خوا بیگومان من خه‌تابارتر بووم، پیغه‌مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((نایا ټیوه له‌بهر من واز له (نازاردانی) ټه‌م هاوړی یه‌م ناهینن؟ نایا ټیوه له‌بهر من واز له (نازاردانی) ټه‌م هاوړی یه‌م ناهینن؟ به‌راستی کاتیک من وتم: (ټه‌ی خه‌لکینه به‌راستی من پیغه‌مبهری خواش بو ټیوه هه‌مووتان)، ټیوه وتتان درو دمکه‌یت، به‌لام ټه‌بو به‌کر وتی: راست دمکه‌یت)).

ټه‌بو عه‌بدوللا (ټیمامی بوخاری) وتی: (غامر) واته: له‌کردنی چا‌که‌دا پیسکه‌وتوو بوو.

٥ - بابُ قولِه: ﴿وَقُولُوا حِطَّةٌ﴾ ۱۳۱ ﴿الاعراف:

٤٦٤١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ﴾ خَطِيئَتِكُمْ ۝۸﴾ الْبَقَرَةُ^(١). فَبَدَّلُوا فَادْخُلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ وَقَالُوا حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ»^(١).

(١) لمضونى ټه‌م ناهمه ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ﴾ ۝۸﴾ الْبَقَرَةُ. دمپوونم ناهمه بوايه ﴿وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ﴾ ۝۸﴾ الْاعْرَاف.

٥- باسی ئهم فهرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (وه بَلّين: (خوايه داوامان) سرينه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانمانه)

٤٦٤١ - نه‌بو هورپه‌ره ﷺ ده‌لّی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((به به‌نو نیسرائیل و ترا (وه بَلّين) (داواى) ئیمه سرینه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانمانه و له دهر‌وازه‌ی (شاره‌وه) به‌سوژده بردنه‌وه برۆنه ژووره‌وه، نه‌وسا له تاوانه‌کانتان دهبوورین و خوش دمبین) که‌چى نه‌وان (نه‌وه‌ی پینان و ترا بوو) گو‌پیان به گنگه خشه‌وه رو‌شته نه‌وه ژووره‌وه و تیان دانه‌وێله‌یه‌ک له تاله‌موویه‌کدا)).

٦ - بابُ قوله: ﴿حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیَةِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف

﴿بِالْعُرْفِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف: المَعْرُوفُ.

٤٦٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ بْنُ حُذَيْفَةَ، فَتَزَلَّ عَلَى ابْنِ أَخِيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ - وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِينَ يُدْنِيهِمْ عُمَرُ - وَكَانَ الْقُرَاءُ أَصْحَابَ مَجَالِسٍ عُمَرُ وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُولًا كَانُوا أَوْ شَبَابًا. فَقَالَ عُيَيْنَةُ لِابْنِ أَخِيهِ: يَا ابْنَ أَخِي، لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الْأَمِيرِ فَاسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَاسْتَأْذَنْ الْحُرُّ لِعُيَيْنَةَ، فَأْذِنَ لَهُ عُمَرُ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ: هِيَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، فَوَاللَّهِ مَا تُعْطِينَا الْجَزَلَ، وَلَا تَحْكُمُ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ. فَغَضِبَ عُمَرُ حَتَّى هَمَّ بِهِ، فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ ﷺ: ﴿حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیَةِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف: وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِیَةِ. وَاللَّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَلَاهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ ^(٢).

چونکه نه‌و فهرمووده‌ی نایه‌تمکه‌ی تیندا هاتووه له باسی ته‌فسیری سو‌رتی نه‌عرافانه، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی فهرمووده‌یه‌کی صحیحی ده‌ست نه‌که‌وتوو، بۆیه هه‌مان فهرمووده‌و هه‌مان نایه‌تمی هه‌ناوه به‌هه‌مان ر‌شته که به‌شتر له (کتاب الانبیاء، باب: ٢٨) فهرمووده‌ی ژماره (٣٤٠٣) هه‌ناویه‌تی

(١) بر‌وا‌نه: ٣٤٠٣.

(٢) بر‌وا‌نه: ٧٢٨٦.

٦- باسی ئهم فهرمايشتهى خواى گهوره: (دهست بگره به ليبوردهيى يهوه (چاپوؤشى بکه) فهرمانيش بده به چاکه و چاکهکردن و پروو وهرگيره له نهفامان و نهزانان)

﴿يَاأَعْرَفُ﴾: چاکه و باشه.

٤٦٤٢ - ئيبنو عهباباس رحمه الله دهلى: عويهينهى كورپى حيصنى كورپى حوزميفه هات (بۆ مهدينه) و له مالى حورپى كورپى قهيسى برزاي دابهزى و لايدا، ئهو (حورپى) يش لهوكهسانه بوو عومهر رحمه الله نزيكى دهكردهوه لهخوى، قورئان خوئنهكان هاوړپى كۆرو دانيشتهكانى عومهر و راويژكارى بوون، بهتەمەن بوونايه يان گهنج و لاوبوونايه، ئينجا عويهينه به برزاکهى وت: ئهى برزاي خۆم تۆ لای ئهم پيشهوايه كهسايتيهكت ههيه، بۆيه مۆلهتيكم بۆ وهرگره برۆمه لای حورپى دهلى: دلنيا به مۆلهتيكت بۆ وهردهگرم برۆيته لای، ئيبنو عهباباس دهلى: حورپى مۆلهتى بۆعويهينه وهرگرت وعومهرىش مۆلهتى ئهوى دا، جا كاتى رۆيشته ژوورهوه بۆ لای عومهر وتى: ئهمه بهلايه ئهى كورپى خهتتاب: سويند بهخوا مال و سامانى زۆرمان پينادهيت و بهدادگهري له نيوانماندا برپيار نادميت، عومهرىش توپه بوو ههتا ويستى لىى بدات، جا حورپىش به عومهرى وت: ئهى پيشهواى باومرداران بيگومان خواى گهوره به پيشه مبهرمكهى رحمه الله فهرمووه: (دهست بگره به ليبوردهيى يهوه، فهرمانيش بکه به چاکه و چاکهکردن، پروو وهرگيره له نهزانان ونهفامان)، وه بهراستى ئهم کابرايه له نهزان ونهفامهكانه. سويند بهخوا كه ئهم نايهتهى خوئندهوه عومهر تينهپهري، چونكه عومهر ههميشه له ئاست قورئانهكهى خوادا زۆر راوستاو بوو.

٤٦٤٣ - حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خُذِ

الْعَفْوَ وَأْمُرَ بِهَا قَالَ: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا فِي أَخْلَاقِ النَّاسِ ^(١).

٤٦٤٣ - هیشام ده‌گێڕێته‌وه له باوکیه‌وه نه‌ویش له عه‌بدوڵڵای کورپی زوبه‌یره‌وه

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌)، (د‌م‌ست ب‌گ‌ره به لی‌بو‌رد‌م‌یی یه‌وه و فه‌رمان‌یش ب‌ده

به چا‌که کرد‌ن)، ده‌لێ: خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی ته‌نها د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ر‌ه‌وش‌ت و نا‌کار‌ی

خه‌ل‌کی دا‌به‌زان‌د.

٤٦٤٤ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرَّادٍ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

الزُّبَيْرِ قَالَ أَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ ﷺ أَنْ يَأْخُذَ الْعَفْوَ مِنْ أَخْلَاقِ النَّاسِ. أَوْ كَمَا قَالَ ^(٢).

٤٦٤٤ - هیشام له باوکیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه نه‌ویش له عه‌بدوڵڵای کورپی زوبه‌یره‌وه

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لێ: خوا فه‌رمان‌ی کرد‌وو‌ه به پی‌غه‌م‌به‌ره‌که‌ی که د‌م‌ست ب‌گ‌رێ به

لی‌بو‌رد‌م‌یی و ئاسان‌کار‌یه‌و له ر‌ه‌وش‌تی خه‌ل‌کید‌ا، یان وه‌ک ئه‌وه که فه‌رم‌وو‌یه‌تی.

(١) ب‌روانه: ٤٦٤٤١.

(٢) ب‌روانه: ٤٦٤٣.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٨ - سُورَةُ الْأَنْفَالِ

١ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿يَتَلَوْنَهُ عَنِ الْأَنْفَالِ كُلِّ الْأَنْفَالِ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ

بَيْنِكُمْ ۝١﴾ الْأَنْفَال:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿الْأَنْفَالُ ۝١﴾ الْأَنْفَال: الْمَغَانِمُ. قَالَ قَتَادَةُ ﴿رِيحُكُمْ ۝١٦﴾ الْأَنْفَال: الْحَرْبُ يُقَالُ: نَافِلَةٌ: عَطِيَّةٌ.

٤٦٤٥ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ ۞: سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَدْرِ^(١). ﴿الشُّوْكَةُ ۝٧﴾ الْأَنْفَال: الْحَدُّ ﴿مُرْدِفِيكَ ۝٩﴾ الْأَنْفَال: قَوْجًا بَعْدَ

قَوْجٍ، رَدَفَنِي وَأَرَدَفَنِي: جَاءَ بَعْدِي ﴿وَذُوقُوا ۝٥٠﴾ الْأَنْفَال: بَاشِرُوا وَجَرَّبُوا، وَلَيْسَ هَذَا مِنْ ذَوْقِ الْقَمِّ. ﴿فَيَرْكُمُهُ ۝٣٧﴾ الْأَنْفَال: يَجْمَعُهُ. ﴿فَشَرَدَ ۝٥٧﴾ الْأَنْفَال: فَرَّقَ

﴿وَإِنْ جَنَحُوا ۝٦١﴾ الْأَنْفَال: طَلَبُوا السَّلْمَ وَالسَّلَامَ وَاحِدٌ. ﴿يُخْرِكُ ۝٦٧﴾

الْأَنْفَال: يَغْلِبُ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ ﴿مُكَاءَ ۝٣٥﴾ الْأَنْفَال: إِدْخَالَ أَصَابِعِهِمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ

﴿وَتَصَدِيَةٌ ۝٣٥﴾ الْأَنْفَال: الصَّفِيرُ ﴿لِيُشْرِكَ ۝٣٠﴾ الْأَنْفَال: لِيَخْسُوكَ.

به‌ناوی خوامی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٨ - (ته‌فسیری) سورەتی ئەنفال

١ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوامی گه‌وره: (ئەي موحه‌ممەد ﷺ) دەر باره‌ی ده‌ستکه‌وته‌کان (ی جه‌نگی به‌در) پرسيارت لێ ده‌که‌ن، تۆش بڵێ: ئەو ده‌ستکه‌وته‌انه هەر بۆ خوا و پيغه‌مبەرن ﷺ، جا له‌ خوا بترسن وه په‌يوه‌ندی نيوان خۆتان چاک بکه‌نه‌وه

ئيبنو عەبباس ؓ ده‌لێ: ﴿الْأَنْفَالُ﴾: واتە: ده‌ستکه‌وته‌کانی جه‌نگ.

هه‌تاده ده‌لێ: ﴿رِجْزُكُمْ﴾: جه‌نگ، شه‌روکوشتار، ده‌وتریت: (نافلة) به‌خشينيک.

٤٦٤٥ - سه‌عیدی کورێ جوبه‌یر وتی: پرسيارم له‌ ئيبنو عەبباس ؓ کرد،

سورەتی ئەنفال (دەربارە‌ی چی دابە‌زی)؟ وتی: دەربارە‌ی (غە‌زای) به‌در دابە‌زی.

﴿الشُّوْكَهَ﴾: چه‌ك، چقل. ﴿مُرْدِفِين﴾: ده‌سته به‌دوای ده‌سته‌دادیت،

(رَدَفْنِي) و (أَرَدَفْنِي)^(١) پاش من هات. ﴿وَذَرَوْا﴾: ده‌ست به‌كاربن و تاقی

بکه‌نه‌وه، ئەم وشه‌یه مه‌به‌ست پێی چيژ کردنی ده‌م وزمان نیه‌. ﴿

فَرَّكُمْ﴾: کۆیده‌کاته‌وه. ﴿فَشَرَدَ﴾: په‌رت و ب‌لاوی که‌. ﴿وَإِنْ جَنَحُوا﴾: نه‌گه‌ر

داوایان کرد. (السَّلَامُ وَالسَّلَامُ وَالسَّلَامُ) هه‌م سێ وشه‌یه‌وه‌ك يه‌ك وان (به‌واتای

ناشتی وړيکه‌وتن دین). ﴿يُتَخِذُ﴾: زال ب‌یت و سه‌رکه‌ويت.

(١) مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه (رَدَفْنِي) سێ پیتی یه، و (أَرَدَفْنِي) چوار پیتی یه به‌یه‌ك مانا د‌ین.

- موحاهید ده‌ئێ: ﴿مُكَاءَ﴾: په‌نجه‌یان ده‌خه‌نه ناو ده‌میان‌ه‌وه، (فیکه لێدان به‌په‌نجه‌و زمانیان). ﴿وَتَصْدِيَةً﴾: فیکه لێدان. ﴿لِئَسْوَكَ﴾: بۆ ئه‌وه‌ی زیندان‌ت که‌ن، به‌ندت که‌ن.

٢ - **بابُ قَوْلِهِ**: ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ﴿٢٢﴾ الأنفال ٤٦٤٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ﴿٢٢﴾ الأنفال: قَالَ: هُمْ نَفَرٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ.

٢- باسی ئه‌م فهرمایشه‌ی خواسی گه‌وره: (بی‌گومان خراپترینی ئه‌وانه‌ی به‌سهر زه‌ویدا ده‌روون له لای خودا ئه‌و که‌رو لالانه‌ن که‌ نافامن و تیناگه‌ن)

٤٦٤٦ - موحاهید له ئیبنو عه‌بباسه‌وه ﴿﴾ (ده‌باره‌ی ئه‌م نایه‌ته) ده‌گێڕێته‌وه (بی‌گومان خراپترینی جووله‌که‌ران له لای خودا ئه‌و که‌رو لالانه‌ن که‌ نافامن و تیناگه‌ن)، وتی: ئه‌وانه که‌سانیک بوون له‌نه‌وه‌ی عه‌بدو دار.

٣ - **بابُ**: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَهٌُ مُخْتَرُونَ﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال ﴿اسْتَجِيبُوا﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال: أَجِيبُوا ﴿لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال: يُصْلِحْكُمْ.

٣ - باسیک: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بپرواتان هیناوه وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ر بده‌نه‌وه کاتی‌ک بانگتان ده‌که‌ن بۆ لای ئه‌و (ئایینه‌ی) که‌ زیندووتان ده‌کاته‌وه، بشرانن به‌راستی (ویستی) خوا ده‌بیته به‌ر به‌ست له‌ نیوان ئاده‌می و دلی دا^(١) وه‌ بیگومان هه‌ر لای ئه‌و (خوا) کو ده‌کرینه‌وه (له‌ روژی دوا‌یی دا)

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿أَسْتَجِيبُوا﴾: وه‌لامی (خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ) بده‌نه‌وه. ﴿لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾: بۆ لای ئه‌و (ئایینه‌ی زیندووتان دمکاته‌وه)، چاکتان دمکات.

٤٦٤٧ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمَعْلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَصْلِي فَمَرَّ بِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَدَعَانِي فَلَمْ آتِهِ حَتَّى صَلَّيْتُ، ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَقَالَ: «مَا مَنَعَكَ أَنْ تَأْتِيَ أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ ﷻ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ﴿٢١﴾﴾ الْأَنْفَالُ؟ " ثُمَّ قَالَ: "لَأَعْلَمَنَّكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ أُخْرِجَ". فَذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُخْرِجَ فَذَكَرْتُ لَهُ. وَقَالَ مُعَاذٌ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُبَيْبٍ سَمِعَ حَفْصًا سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ بهذا، وَقَالَ: هِيَ ﴿الْحَنْدِلَةُ نَبِ النَّسِيمِ ﴿٢١﴾﴾ الْفَاتِحَةُ: السَّبْعُ الْمَثَانِي^(٢).

٤٦٤٧ - ئه‌بو سه‌عیدی کوری موعه‌لا ﷺ ده‌لی: من نوێزم ده‌کرد، ئه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لامدا پوشت و بانگی کردم، منیش نه‌پوشته خزمه‌تی تا نوێزه‌که‌م ته‌واو کرد، پاشان پوشته خزمه‌تی و فه‌رمووی: ((جی رێگرت بوو که‌ بییت بۆ لام؟ ئه‌ی خودا نه‌یفه‌رمووه: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بپرواتان هیناوه

(١) واته: خوا ئه‌و په‌ری ده‌سلاتی هه‌یه به‌سه‌ر دلی به‌نده‌کانیدا.

(٢) بروانه: ٤٤٤٧.

وهلامى خوا و پيغه مبهري بدمنه وه كاتيك بانگتان دمهكن)، له پاشان فهرمووى:
 ((بيگومان گهورمترين سورتمى قورئانت فيردهكه م پيش نه وهى بجه دمره وه
 (له مزگهوت)، نه نجا پيغه مبهري خوا ﷺ ويستى پرواته دمره وه (له مزگهوت)،
 منيش (فهرمووده كى خويم) بو باس كردو بيرم خسته وه.

- موعاز دهلى: شوعبهى بوى گيرايينه وه له خوبه يبه وه كه له حه فصى بيستو وه
 نه ويش له نه بو سه عيده وه ﷺ كه پياويكه له هاوه لاني پيغه مبهري ﷺ نه م
 فهرموودهى بيستو وه ومهرموويه تى: نه و سورتمه ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْمَالِئِ﴾ كه
 كه حه وت نايه تى دووباره بو وه ومكه يه.

٤ - **بابُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَتْ هَذِهِ حَقًّا مِنْ عِنْدِكَ**

فَأَمْطَرَ عَلَيْنَا حِجَابًا مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ أَتَيْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (الأنفال

قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: مَا سَمَى اللَّهُ تَعَالَى مَطَرًا فِي الْقُرْآنِ إِلَّا عَذَابًا، وَتُسَمَّى الْعَرَبُ الْغَيْثَ،

وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُزِيلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾ (الشورى:

٤ - **باسى نه م فهرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (بير**

بكه نه وه كاتى (كه بى باوه ره كان) دهيان وت: نهى

خودايه نه گهر نه وه (كه ناوى قورئان) راسته وه له لايهن

تو وه يه دهى له ئاسمانه وه بهردمان به سهردا ببارينه

يان سزايه كى به ژانمان بو بنيره)

- ئيبنو عويه نه دهلى: خواى بهرز و بلند ناوى: (مَطَر)ى له قورئاندا نه هيئا وه

ئيللا بو سزايه، عهرمبش به باران دهلى: (الْغَيْثُ) وهك له م فهرموودهى خوا

هاتووه: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُزِيلُ إِلْفِيَّتَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾: واته: خوا نه‌و زاته‌يه باران دمبارينى له پاش نه‌وه‌ى كه خه‌لكى نا نو‌ميد بوون).

٤٦٤٨ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ - هُوَ ابْنُ كُرْدَيْدٍ صَاحِبُ الزِّيَادِيِّ - سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ أَبُو جَهْلٍ: ﴿اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ أَتْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (٣٣)﴾ الْإِنْفَالِ فَزَلْتُ: ﴿وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (٣٣)﴾ وَمَا لَهُمْ إِلَّا لِيُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (٣٤)﴾ الْإِنْفَالِ ^(١).

٤٦٤٨ - نه‌نه‌سى كورى مالك رضي الله عنه ده‌لى: نه‌بو جه‌هل وتى: خوايه نه‌كه‌ر نه‌وه (كه ناوى قورئانه) راسته‌و له لايهن تووميه ده‌ى له‌ناسمانه‌وه به‌ردمان به‌سمردا ببارينه، يان سزايه‌كى به‌زانمان بو بنيره)، به‌و هو‌يه‌وه نه‌م نايه‌ته دابه‌زى: (وه بيگومان خوا سزايان نادات تا تو له ناوياندا بيت وه خوا سزادميان نابيت تا نه‌وان داواى لي‌بوودن و لي‌خوشبوون بكه‌ن، وه خوا چو‌ن سزايان نادات؟! له‌كاتيكدا نه‌وان به‌رگرى (مسولمانان) ده‌كه‌ن له چوون بو مه‌سجيدول حه‌رام) تا كو‌تاي نايه‌ته‌كه.

٥ - بَابُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ

مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (٣٣)﴾ الْإِنْفَالِ

٤٦٤٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ صَاحِبِ الزِّيَادِيِّ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَهْلٍ: ﴿اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ هَذَا هُوَ

أَلْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطَرْنَا عَلَيْكَ حِجَارَةً مِنْ السَّمَاءِ أَوْ أَتَيْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ ﴿ الأنفال: فَنَزَلَتْ ﴾ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴿٣٤﴾ ﴿ الأنفال: ١١) .

٥ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و ب‌ل‌ند: (وه بی‌گومان خوا سزایان نادات تا تو (ئە‌ی موحه‌ممەد ﷺ) له‌ناویاندا بیت، وه خوا سزاده‌ریان نابیت تا ئەوان داوا‌ی لی‌بوردن و لی‌ خوش بوون ب‌که‌ن)

٤٦٤٩ - ئە‌نه‌سی کور‌ی مالیک ﷺ ده‌لی: ئە‌بو جه‌هل وتی: خوا‌یه ئە‌گه‌ر ئە‌وه (که ناوی قورئانه) راسته‌و له‌لایه‌ن تو‌ومیه‌، ده‌ی له‌ئاسمانه‌وه به‌ردمان به‌سه‌ردا به‌بارینه‌ یان سزایه‌کی به‌زانمان بو‌ بنیره‌، به‌و ه‌ویه‌وه ئە‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی (وه بی‌گومان خوا سزایان نادات تا تو له‌ ناویاندا بیت، وه خوا سزاده‌ریان نابیت تا ئە‌وان داوا‌ی لی‌بو‌وردن و لی‌ خوش‌بوون ب‌که‌ن وه خوا چ‌ون سزایان نادات؟! له‌کاتی‌که‌دا ئە‌وان به‌رگری (مسو‌لمانان) ده‌که‌ن له‌ چ‌وون بو‌ مه‌سجیدو له‌ه‌رام) تا کو‌تای نایه‌ته‌که‌.

٦ - باب: ﴿ وَقَالُوا هُمْ حَتَّى لَا تُكُونَ ﴾ ﴿ الأنفال

٤٦٥٠ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا حَيْوَةُ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَجُلًا جَاءَهُ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَلَا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ ﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا ﴾ ﴿١﴾ الْحَجَرَات:

إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، فَمَا يَمْنَعُكَ أَنْ لَا تُقَاتِلَ كَمَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ. فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي أَغْتَرَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ وَلَا أَقَاتِلُ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَغْتَرَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ الَّتِي يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا ۖ قَدْ كُفِّرَتْ عَنْهُ أَلْفُ نَفْسٍ مِنْ النَّاسِ﴾ إِلَى آخِرِهَا. قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿وَقَتْلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونُ فِتْنَةً﴾ ﴿الْأَنْفَالُ﴾ قَالَ ابْنُ عُمَرَ: قَدْ فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ كَانَ الْإِسْلَامَ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ، إِمَّا يَقْتُلُوهُ وَإِمَّا يُوثِقُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامُ، فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً، فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُ لَا يُؤَافِقُهُ فِيمَا يُرِيدُ قَالَ قَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ؟ قَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا قَوْلِي فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ! أَمَّا عُثْمَانُ فَكَانَ اللَّهُ قَدْ عَفَا عَنْهُ، فَكَرِهْتُمْ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَأَبْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَتَنُهُ. وَأَشَارَ بِيَدِهِ وَهَذِهِ ابْنَتُهُ أَوْ بَنْتُهُ حَيْثُ تَرَوْنَ^(١).

٦ - باسیک: (باوهرداران جهنگ بکهن له دژی بئ باوهران ههتا ئازاوه (بئ باوهری و بت په رهستی) نامینیت)

٤٦٥٠ - نافیع دهگیرپتهوه له ئیبنو عومرهوه ﷺ که پیاوړیک هات بو لای (له ئازاوهکهی ئیبنو زوبهیردا) وتی: نهی نهبو عهبدوهره حمان نهی ئایا گوئیستی نهوه نابی خوا له قورنانهکهیدا باسی کردووه؟ (نهگهر دوو کۆمهال له باوهرداران دژ به په کتری جهنگیان کرد) تا کۆتایی نایهتهکه. دهی چ شتیک ریگری لهتو دهکات که جهنگ نهکهیت بهو شیوهی خوا له قورنانهکهیدا باسی کردووه؟ (ئیبنو عومره) وتی: کوری برام من دهربارهی نهه نایهته به ههلهدا بچم و به شداری جهنگ نهکهه، لام چاکتره لهوهی به ههلهدا بچم دهربارهی نهه نایهته، که خوی بهرز و بلند دههرموی: (ههرکهسیک باوهرداریک به دهستی نههقهست بکوژی) تا کۆتایی نایهتهکه، پیاوهکه وتی: خوی گهوره دههرموی: (باوهرداران جهنگ بکهن له دژی بئ باوهران ههتا ئازاوه (بئ باوهری و بت په رهستی) نامینیت).

ئیبنو عومەر ﷺ وتی: بېگومان ئیمه لهسهردمی پیغه مبهری خوادا ﷺ جهنگمان کرد لهو کاته دا که ئیسلام و مسولمانان کهم بوون، نهجا پیایو باومردار لهسهر نایینه کهی تاهی دهکرایه وه یان دمیان کوش (یاسزا و نازاریان دهدا) یان زیندانیان دهکرد، ههتا ئیسلامهتی زۆربوو (بلاو بوویه وه) دوزمنایهتی ئیسلام نهما، جا کاتی پیاوکه بینی ئیبنو عومەر لهگه ئیدا نییه لهوهی نهو دهیهوی وتی: نهی دهربارهی عهلی و عوسمان ﷺ چی دهلیتی؟ ئیبنو عومەر وتی: قسه م جیه دهربارهی عهلی و عوسمان؟ سهبارت به عوسمان ﷺ نهو بېگومان خوا لیی خوش بووه، به لام ئیوه پیتان ناخوشه ههز ناگه ن خوا لیی خوش بی، و سهبارت به عهلیش ﷺ کوری مامی پیغه مبهری خویوه ﷺ زاواشیهتی - (عهبدوللا) به دهستی نامازهی کردو وتی - نه ووش (مالی) کهجه کهیهتی^(١) دهیبین له کوئدایه.

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا بَيَانُ أَنَّ وَبَرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا أَوْ إِلَيْنَا ابْنُ عُمَرَ، فَقَالَ رَجُلٌ كَيْفَ تَرَى فِي قِتَالِ الْفِتْنَةِ. فَقَالَ وَهَلْ تَذَرِي مَا الْفِتْنَةُ كَانَ مُحَمَّدٌ ﷺ يُقَاتِلُ الْمُشْرِكِينَ، وَكَانَ الدُّخُولُ عَلَيْهِمْ فِتْنَةً، وَلَيْسَ كَقِتَالِكُمْ عَلَى الْمُلْكِ^(٢).

٤٦٥١ سه عیدی کوری جوبهیر دهلی: ئیبنو عومەر ﷺ هاته لامان - یان هات بو لامان - بیایک وتی: رات چونه دهربارهی جهنگی (نههیشتنی) نازاوه^(٣)؟ (ئیبنو عومەر) وتی: تو دهمانی نازاوه جیه؟ جارن موحه ممد جهنگی دهکرد دژ به هاوبهش دانهران وه روشتنه ناو هاوبه شدانه ران به ناشوب و نازاوه دادمهرا^(٤)، وهك نه م جهنگه ی ئیوه نه بوو که له پیناو دهسه لاته.

(١) راویه که دهلی: (اینه) او (بنه) دلیا نه بووم کام له دوو وشهیه بووه، ههراکامیان بیت هه مبهست پتی فاطیمهیه ﷺ.

(٢) بروانه: ٣١٣٠.

(٣) که له م نایه ته دا هاتوه: ﴿وَمَنْ يُلُوهُمْ هَٰؤُلَاءِ لَا تَكُونَ فِتْنَةً﴾ (الأنفال).

(٤) یان دهیان کوشی یان نه شهکه نهجه ده درابهت.

٧ - باب: ﴿يَأْتِيهَا النَّبِيُّ حَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ

يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (١٥) الأنفال

٤٦٥٢ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ: لَمَّا نَزَلَتْ

﴿إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ (١٥) الأنفال: كُتِبَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ

وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ - فَقَالَ سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ: أَنْ لَا يَفِرَّ عَشْرُونَ مِنْ مِائَتَيْنِ - ثُمَّ نَزَلَتْ ﴿أَلَنْ

خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ﴾ (١٦) الأنفال: فَكُتِبَ: أَنْ لَا يَفِرَّ مِائَةٌ مِنْ مِائَتَيْنِ. زَادَ سُفْيَانُ مَرَّةً: نَزَلَتْ:

﴿حَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ﴾ (١٥) الأنفال: قَالَ

سُفْيَانُ: وَقَالَ ابْنُ شُرَيْمَةَ وَأَرَى الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ مِثْلَ هَذَا^(١).

٧ - باسیک: (ئهی پیغه مبهه باوهرداران هان بده له سهه جهنگ

کردن (دژى کافران) ئه گهر له ئیوه دا بیست کهسى خوراگر ببی

زال ده بن به سهه دووسهه کهس (ی بی باوهی)، وه ئه گهر سهه

کهس (ی خوراگر) ببی زال ده بن به سهه هزار کهس دا له وانهی

بی باوهرن، به هو ی ئه وه ی به راستی ئه وانه کو مه لیکن

نافامن و تیناگهن)

٤٦٥٢ - سُوفْيَانُ دَهْكَرَ يَتَوَدُّهُ عَمْرُوهُ ثُمَّ يَبْشُرُ لَهُ ثِيْبُو عَهْبِاسَهُ وَ ؓ دَهْلَى:

كَاتَى ثُمَّ ثَابِهَتَهُ دَابِهَازَى: (ئه گهر له ئیوه دا بیست کهس خوراگر ببی زال ده بن

به سهه دووسهه کهس (ی بی باوهی) دا، له سهه ریان پیویست کرا که یه کهس

هه ئه یه مت له (بهه ران بههه) ده که سهه دا - جا سُوفْيَانُ زِيَادٌ لَهْ جَارِيكَ وَتَى: کهه بیست

کهس هه‌لنه‌یهن له (به‌رانبه‌ر) دووسه‌د کهس دا - پاشان ئهم ئایه‌ته دابه‌زی:
(ئیس‌تا خوا فه‌رمانه‌که‌ی سووک کرد له‌سه‌رتان) تا‌کو‌تایی ئایه‌ته‌که، ئه‌نجا له
سه‌ریان پ‌یویست کرا که سه‌د کهس له (به‌رانبه‌ر) دووسه‌ده که‌سدا هه‌لنه‌یهن و
رانه‌که‌ن.

وسوفیان جارێک (له‌ گ‌یرانه‌ومیه‌کدا) ئه‌مه‌ی زیاد کردوو: (هانی بر‌واداران بده له‌سه‌ر
جه‌نگ کردن (له‌دزی کافران) نه‌گه‌ر له‌ ئیوه‌ بیست کهس خو‌راگر بب‌ی‌ت) ^(١).
سوفیان وتی: ئیبنو شو‌برومه‌ وتی: وا گومان ده‌بهم فه‌رمان دان به‌ چاکه
وبه‌رگری له‌ خراپه‌ش وه‌ک ئهم (حوکمی جیهاد) وایه‌.

٨ - بابُ قوله: ﴿ اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ سَعَةً ﴾ اَلِی قَوْلِهِ ﴿ وَاللَّهُ

مَعَ الصَّانِرِينَ ﴾ (٣٦) ﴿ الأنفال

٤٦٥٣ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ
حَازِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّبَيْرُ بْنُ خُرَيْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿ اِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ﴾ (٣٦) ﴿ الأنفال: شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ
عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ، فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ: ﴿ اَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ
فِيكُمْ سَعَةً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ﴾ (٣٦) ﴿ الأنفال: قَالَ: فَلَمَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ
مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ. ^(١)

٨- باسى ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (ئىستا خوا فەرمانه‌كهى سووك كرد له‌سهرتان وه‌زانى كه‌ لاوازيتان تىدايه) تا ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره (وه‌ خوا له‌گه‌ل خۆراگراندايه)

٤٦٥٣- عيكرمه له ئيبنو عه‌باسه‌وه ﷺ ده‌گيرپته‌وه ده‌لى: كاتى ئەم ئايه‌ته
 دابه‌زى (ئه‌گه‌ر له‌ ئيوه‌دا بىست كه‌سى خۆراگر بىي زال ده‌بن به‌سه‌ر دووسه‌د
 كه‌س (ى بى باوه‌پ) دا، ئەمه‌ له‌سه‌ر مسو‌لمانان قورس بوو كاتى له‌سه‌ريان
 بئويست كرا كه‌ نابى يه‌ك كه‌س له‌ به‌رانبه‌ر ده‌كه‌س دا هه‌لبىت. ئەنجا سووك
 كردن هات (دابه‌زى) و فەرمووى: (ئىستا خوا فەرمانه‌كهى سووك كرد له‌سهرتان
 وه‌ زانى كه‌ لاوازيتان تىدايه، جا ئەگه‌ر له‌ ئيوه‌دا سه‌د كه‌سى خۆراگر بىي زال
 ده‌بن به‌سه‌ر دووسه‌د كه‌س (ى بى باوه‌پ) دا، (ئيبنو عه‌باس) ده‌لى: كاتى خوا
 له‌ ژماره‌دا سووكى كرد له‌سه‌ريان له‌خۆراگرىكه‌شى كه‌م كرده‌وه به‌ئهن‌دازه‌ى
 نه‌وه‌ى (له‌ژماره‌كه‌دا) سووك كراوه‌ له‌سه‌ريان.

پیرستی بهرگی شه شهه

٣

٦٤ - پهراوی غهزاگان

- ٣ ١- باسی غهزای عوشهیره یان عوسهیره
- ٥ ٢- باسی ئهوانه ی پیغه مبهه ۞ ناوی هینان که له (غهزای) بهدردا ده کوژرین
- ٧ ٣- باسی به سهه هاتی غهزای بهدر
- ٩ ٤- باسی ئهم فه رمایشته ی خوامی بهرز و بلند:
- ١١ ٥- باسیک
- ١٢ ٦- باسی ژماره ی به شدار بووانی غهزای بهدر (له مسولمانان)
- ١٤ ٧- باسی دووعا کردنی پیغه مبهه ۞ له کافرانی قوره یش: شهیه و عوتبه و وهلید و ئه بو جه هلی کوری هیشام و باسی له ناوچوونیان
- ١٥ ٨- باسی کوشتنی ئه بو جه هل
- ٢٧ ٩- باسی گه وره ی ئه و که سه ی به شداری (غهزای) بهدری کردووه
- ٣٠ ١٠- باسیک
- ١١- باسی به شداری فریشته کان له غهزای بهدردا
- ٣٩ (بو یارمه تی باوه رداران دژ به بته رستان)
- ٤١ ١٢- باسیک
- ١٣- باسی ناوهینانی ئهوانه ی ناویان هینراوه له به شدارانی بهدر له م جامیعه ی که ئه بو عه بدولآ (ی بوخاری) دایناوه
- ٦٣ به پتی ئه لف و بی عه ره بی

- ١٤- باسی به سه رهاتێ به نو نه زیر و رویشتنی پێغه مبه ری خوا ❀
 بۆ لایان (بۆ هاوکاریان) بۆ دانی خوێنی ئەو دوو پیاوه ی
 (کوژرا بوون)، وه باسی ئەوه ی که ویستیان ناپاکێ و خیانه ت
 بکه ن به رانه ر به پێغه مبه ری خوا ❀ (به فیل بیکوژن) ٦٤
- ١٥- باسی کوشتنی که عبی کوری ئەشرف ٧٤
- ١٦- باسی کوشتنی ئەبو رافیع که عه بدو لالی کوری ئەبی لحوقه یقه ٧٧
- ١٧- باسی غه زای ئوحود ٨٤
- ١٨- باسیک: (له و کاته دا که دوو کو مه ل له ئیوه خه ریک
 بوون سست بن (بگه رینه وه)، به لام خوا دو ست و یار مه تی
 ده ریان بووه، وه بروا داران با ته نها پشت به خوا به ستن) ٩٣
- ١٩- باسی ئەم فه رمایشته ی خوام به رز و بڵند: ١٠١
- ٢٠- باسیک ١٠٣
- ٢١- باسیک ١٠٥
- ٢٢- باسیک ١٠٦
- ٢٣- باسی ناو هێنانی ئوممو سه لیت ❀ ١٠٨
- ٢٤- باسی کوژرانی هه مزه ❀ ١١٠
- ٢٥- باسی ئەوه ی به سه ر پێغه مبه ردا ❀ ها ت
 له بریندار بوون له رۆژی (غه زای) ئوحوددا ١١٢
- ٢٦- باسیک ١١٤
- ٢٧- باسیک: (ئه وانه ی که وه لامی خوا و پێغه مبه ریان دایه وه) ١١٥
- ٢٨- باسی ئەو که سانه ی له مسو لمانان کوژران له رۆژی (غه زای)
 ئوحوددا له وانه: هه مزه ی کوری عه بدو لمو ته لیب و یه مان و
 ئەنه سی کوری نه رز و موضعه بی کوری عومه ر ❀ ١١٦

- ٢٩- باسیک: ((ئوحد کئوئیکه ئیمه خۆش دهوئ ئیمهش ئهومان خۆش دهوئ)) ١١٩
- ٣٠- باسی غزای رهجیع و (غزای) ریعل و زهکوان و بیرى مهعوونه ١٢١
- ٣١- باسی غزای خندهق که پیشی دهوتریت غزای ئهزاب ١٣٤
- ٣٢- باسی گهراوهوهی پێغه مبهری خوا ﷺ له (جیگای جهنگی) تاقم و کوومه لهکان (بو مالی خۆی له مه دینه) و پوشتنی ١٤٩
- بو سهر بهنی قورهیزه و گهمارو دانیان ١٥٤
- ٣٣- باسی غزای زاتو ريقاع ١٥٤
- ٣٤- باسی غزای بهنی موصله ليق که بهشیکه ١٦٣
- له خوزاعه که غزای موره یسیعه ١٦٣
- ٣٥- باسی غزای ئه نمار ١٦٥
- ٣٦- باسی به سهرهاتی بوهتانه که (ی کرا بو عائیشه ١٦٦
- (رهزای خوامی له بئ بئ)) ١٦٦
- ٣٧- باسی غزای حوده یبیه ١٨٥
- ٣٨- باسی بهر سهرهاتی عوکل و عورهینه ٢١٢
- ٣٩- باسی غزای زاتولقهره د ٢١٥
- ٤٠- باسی غزای خه بهر ٢١٦
- ٤١- باسی دانانی سهرکاریک له لایهن پێغه مبهروهوه ﷺ ٢٥٠
- له سهر خه لک (و زهوی باخی) خه بهر ٢٥٠
- ٤٢- باسی مامه لهی پێغه مبهر ﷺ له گه ل خه لکی خه بهر دا ٢٥١
- ٤٣- باسی ئهو مه ره ی له خه بهر ژه هری پیا کرا و ٢٥٢
- (به دیاری هینرا) بو پێغه مبهر ﷺ ٢٥٢
- ٤٤- باسی غزای زهیدی کوری حاریسه ﷺ ٢٥٣
- ٤٥- باسی عومره ی ریکه وتن ٢٥٣

- ٢٦٠ - ٤٦- باسې غزاي مووتنه له ولاتي شام
- ٢٦٤ - ٤٧- باسې ناردنې ئوسامه كورې زهيد ﷺ له لايهن
- ٢٦٤ - ٤٨- باسې غزاي فتهحي مهككه و ئهو (نامهي)
- ٢٦٧ - ٤٩- باسې غزاي فتهحي مهككه له رهمزاندا بوو
- ٢٦٩ - ٥٠- باسيك: له رږڅي نازادكردنې مهككه دا پيغهمبر ﷺ
- ٢٧٣ - بهيداخهكي له كويدا چه قاند؟
- ٢٧٩ - ٥١- باسې رږښتنه ناوهو هې پيغهمبر ﷺ بۇ مهككه له بهشي سره وه
- ٢٨١ - ٥٢- باسې ئهو مالهې پيغهمبر ﷺ تييدا دانيشت له رږڅي نازاد كردنې مهككه دا
- ٢٨٢ - ٥٣- باسيك
- ٢٨٦ - ٥٤- باسې مانوهو هې پيغهمبر ﷺ له مهككه له كاتي نازاد كردنيدا
- ٢٨٧ - ٥٥- باسيك
- ٢٩٦ - ٥٦- باسې ئهم فهرمايشتهې خواي بهرز و بئند:
- ٣٠٦ - ٥٧- باسې غزاي ئهوتاس
- ٣٠٨ - ٥٨- باسې غزاي تائييف له (مانكي) شوالې سالي هه شتي
- ٣٢١ - ٥٩- باسې ئهو به شه له شكرهې (پيغهمبر ﷺ ناردې) روو به نجد
- ٣٢٢ - ٦٠- باسې ناردنې خاليدې كورې وه ليد ﷺ له لايهن
- ٣٢٣ - ٦١- باسې دهستهې عهبدوللاي كورې خوزافهې سههمي
- ٣٢٣ - و علقه مهې كورې موجهززي مودليجي

- ٦٢- باسی ناردنی ئەبو مووسا و موغاز ﴿ پێش هەجی مائاواپی بۆ یەمەن ٣٢٤
- ٦٣- باسیک: ناردنی عەلی کورپی ئەبو تالیب و خالیدی کورپی
- ٣٣١ وەلید ﴿ پێش هەجی مائاواپی بۆ یەمەن
- ٦٤- باسیک: غەزای زی لەخەلەصە ٣٣٥
- ٦٥- باسیک: غەزای زاتی سەلاسیل ٣٣٩
- ٦٦- باسیک: رۆشتنی جەریر بۆ یەمەن ٣٤٠
- ٦٧- باسیک: غەزای کەناری دەریا، هاووەلان کەمین و
بۆسەیان بۆکاروانیکی قورەیش دانا (پەلاماری بەن)
- ٣٤٢ سەرکردهکەشیان ئەبو عوبەیدە بوو ﴿
- ٦٨- باسیک: ئەبو بەکر ﴿ پێشەواپەتی هەج بۆ
- ٣٤٥ خەلکی کرد لە سالی نوۆی کۆچی دا
- ٦٩- باسیک: شاندەکە بەنی تەمیم ٣٤٦
- ٧٠- باسیک ٣٤٧
- ٧١- باسی شاندەکە عەبدولقەیس ٣٤٩
- ٧٢- باسی شاندەکە بەنی حەنیفە،
- و بەسەر هاتی سومامە کورپی ئوسال ٣٥٤
- ٧٣- باسیک: بەسەر هاتی ئەسوەدی عەنسی ٣٥٩
- ٧٤- باسی بەسەر هاتی خەلکی نەجران ٣٦٠
- ٧٥- باسیک: بەسەر هاتی عومان و بەحرەین ٣٦٢
- ٧٦- باسی هاتی ئەشعەرییەکان و هەندی لە خەلکی یەمەن ٣٦٤
- ٧٧- باسیک: بەسەر هاتی (هۆزی) دەوس و توفەیلی کورپی عەمری دەوسی ﴿ ٣٧٠
- ٧٨- باسیک: شاندەکە (عەشرەتی) تەیی و
- ٣٧١ فەرموودەکە عەدی کورپی حاتیم ﴿

- ٣٧٢ ٧٩- باسیک: حه‌جی مائئاوایی
- ٣٨١ ٨٠- باسیک: غه‌زای ته‌بووک، که‌بریتییه له غه‌زای عوسره
- ٨١- باسی به‌سه‌رهاتی که‌عی کورپی مالیک ۞ وه باسی
ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بڵند (وه) خوا ته‌وبه‌ی
٣٩٤ وه‌گرگرت) لهو سئ که‌سه‌ش که‌دواخران
- ٤٠٣ ٨٢- باسیک: دابه‌زین و لادانی پی‌غه‌مبه‌ر ۞ له حیج‌ردا
- ٤٠٤ ٨٣- باسیک
- ٤٠٦ ٨٤- باسیک: نامه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ۞ بۆکیسرا و مه‌یصر
- ٤٠٨ ٨٥- باسی نه‌خۆش که‌وتنی پی‌غه‌مبه‌ر ۞ و وه‌فات کردنی
- ٤٢٩ ٨٦- باسی کۆتا فه‌رموووده که پی‌غه‌مبه‌ر ۞ فه‌رمووویه‌تی
- ٤٢٩ ٨٧- باسی وه‌فاتی پی‌غه‌مبه‌ر ۞
- ٤٣٠ ٨٨- باسیک
- ٨٩- باسی پی‌غه‌مبه‌ر ۞ له نه‌خۆشییه‌که‌یدا که تئیدا وه‌فاتی کرد
- ٤٣١ ئوسامه‌ی کورپی زه‌یدی نارد (به سو‌پایه‌که‌وه بۆ جه‌نگی رۆم)
- ٤٣٢ ٩٠- باسیک
- ٤٣٣ ٩١- باسی پی‌غه‌مبه‌ر ۞ چند غه‌زای کردوووه؟

٦٥- په‌راوی ته‌فسیر و رافه‌ی قورئان ٤٣٤

- ٤٣٥ ١- باسی ئه‌وه‌ی ده‌رباره‌ی فاتیه‌ی قورئان هاتوووه (له گه‌وره‌یی و فه‌زل دا)
- ٢- باسی (نه‌ک (ری‌ی) ئه‌وانه‌ی خه‌شمی (تۆیان) لئ گه‌راوه
- ٤٣٦ وه‌نه‌ک (ری‌ی) گو‌مرا‌یان)

- ٤٣٨ (تەفسیری) سورەتی بەقەرە
- ١-باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند:
- ٤٣٨ (وہ خوا ناوی ھەموو شتێکی فێری ئادەم ﷺ کرد)
- ٤٤٠ ٢-باسیک
- ٣-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند: (کەواتە
- ٤٤٢ ھاوتا بۆ خوا پەیدا مەکەن کە ئێوە خۆتان دەزانن بۆ ھاوتایە)
- ٤-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند (وہ بە ھەور
- سێبەرمان کرد بە سەرتانەوہ وہ گەزۆ و شىلاقەمان بەسەردا
- رشتن و بۆ ناردن (وہ پیمان وتن) لەو خواردنە پاکانەى کە
- کردمان بە رۆزیتان بخۆن (ئەوانەى ناسو پاسى يان کرد)
- ٤٤٢ سەمیان لە ئیمە نەکرد بەئکو سەمیان لە خۆیان کرد)
- ٥-باسیک: ((بیربکەنەوہ) کاتیک وتمان: بچنە ئەم شارە کە قودسە ئەمجا
- لەوێ ھەرچى ئارەزوو دەکەن بخۆن بە تێرو تەسەلى لە ھەر لایەک کە
- حەز دەکەن وہ بە ملکەچى بە کړنوشەوہ لە دەرگاوە بچنە ژوورەوہ
- وہ بلێن (خوایە) لە گوناھەکانمان خۆش ببە ئەوسا لە گوناھەکانتان
- خۆش دەبین وہ لە ئایندەدا پاداشتی چاکەکاران زۆتر دەکەین)
- ٤٤٣
- ٦-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (کێ دوژمنى جیبریلە ﷺ)
- ٤٤٥ ٧-باسى ئەم فەرمايشتهی خواى گەورە: (ھەر ئایەتیک
- (لە ئایەتەکانى قورئان) بـسـرینەوہ يان پشگوینی بخەین)
- ٤٤٦ ٨-باسى ئەم فەرمايشتهی خواى گەورە: ((گاوور و جولەکە
- و بـتـپـەرستەکان) وتیان: خوا مندالێ بۆ خۆى داناوہ ئەو
- (خوا) پاک و بەدورە لەوہ)
- ٤٤٧ ٩-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا ((وہ پیمان وتن) شوینی
- ٤٤٨ ئیبراھیم ﷺ بکەنە جیگای نوێژ)

- ١٠- باسیک: (بیر بکەر وە کاتیک کە ئیبراهیم و ئیسماعیل ﷺ
 بناغەکانی کەعبەیان بەرز کردەووە (دەیان وت) خودایە ئەم
 ٤٥٠ کردەووەیەمان لێ گیرا بکە بە راستی هەر تۆی بیسەری زانا)
- ١١- باسیک: (بڵێن: ئەمە مسوڵمانینە) برۆامان هێناوە بە
 ٤٥١ خوا و بەو قورئانەم کە بۆ خۆمان نێراوەتە خوارەووە (
- ١٢- باسیک: (هەندێ نەزان و بێ ئاوازی لە خەڵک دەلێن چۆ
 مسوڵمانەکانی وەرگێرا لەو رووگەیان کە جاران لەسەری
 بوون، بڵێ روژھەلات و روژئاوا هەم خۆیە کێی بوێ
 رێنمونی دەکات بۆ رێبازی راست)
- ١٣- باسی ئەم فەرمايشتەم خۆم بەرز و بڵند: (هەر وەها ئێوەمان
 کرد بە گەلێکی میانرەو (مەلێزاردە) تا ببێ چاودێر بەسەر
 ٤٥٤ خەڵکەووە، پێغەمبەریش ﷺ چاودێر بێت بەسەر ئێوەووە (
- ١٤- باسی ئەم فەرمايشتەم خوا (ئەو رووگەییە کە جاران لەسەری
 بووی نەمان گێرا بە رووگەو لە پاشان گۆریمان بە کەعبە تەنھا
 بۆ ئەوێ دەربکەوێت کێ شوێن پێغەمبەر ﷺ دەکەوێت و
 جیا دەبێتەووە لەوانەم کە پاشگەز دەبنەووە وە بەراستی
 (ئەم گۆرینە) کاریکی زۆر گەورە و گران بوو مەگەر لای
 ئەوانەم کە خوا رێنمونی کردوون وە خۆم گەورە برۆا
 (و نوێژەکانی جاران) تانی بەزایە نەداوە بەراستی خوا
 لەگەڵ خەڵکی دڵسۆزی مێهربانە)
- ٤٥٥ ١٥- باسیک: (بەراستی ئێمە گەرانی رووخسارت روو بە ئاسمان
 دەبینین دەم سوێند بە خوا رووت دەکەینە رووگەییە کە
 پەسەندت بێ ئێتر رووت وەرچەرختنە بەرەو لای کەعبە

- (مسجد الحرام) ئیوهش ئهی مسولمانان له ههرلایهک بوون
 (له نوێژدا) پرووتان بکه نه ئهوه یوه (مسجد الحرام) به راستی
 ئهوانه ی په راویان پت دراوه چاک ئهزانن که ئه مه شتیکی راسته
 ٤٥٦ له پهروهردگار یانه وه وه خوا بت ئاگا نیه له وهی که ده یکه ن)
 ١٦- باسیک: (سویند بیت ئه گهر ههرچی به لگه و نیشانه ههیه بیهینیه وه
 بو ئه م خاوه ن نامانه دوا ی پرووگه ی تو ناکه ون) تا ده گاته ئه م
 ٤٥٧ فهرمایشته: (به راستی ئه وکاته تو له سته مکاران ده بیت)
 ١٧- باسیک: (ئهوانه ی په راومان پت داوون پیغه مبه ر * ده ناسن
 وهک چو ن کو رانی خو یان ده ناسن بیگو مان کو مه ئیک له وان ئه و
 راستی یه ده شار نه وه له کاتی کدا ئه وان ده زانن (موحه ممه د *
 پیغه مبه ره) راست ئه وه یه (که بو ت هاتو وه) له پهروهردگار ت
 ٤٥٨ که واته له گو مانداران مه به).
- ١٨- باسیک: (وه هه موو گه ئیک رووگه یه کی هه یه رووی ت ت ده کات
 ده ی ده ست پیشکه ری بکه ن له کرداره چاکه کاند له ههر کو ی بن خودا
 ٤٥٩ هه موتان کو ده کاته به راستی خوا به ده سه لاته به سه ر هه موو شتی کدا)
 ١٩- باسیک: (له ههر کو ی چوو یته ده ره وه (به سه فه ر) پرووت
 ٤٥٩ وه ربگیره بو لای که عبه ی پیرو ز وه ئه م رووکردنه ت راسته و
 له پهروهردگار ته وه یه وه خوا بت ئاگا نی یه له وهی که ده یکه ن)
 ٢٠- باسیک: (له ههر کو ی چو یته ده ر ت (له کاتی نوێژکردندا) رووت وه ربگیره
 بو لای که عبه ی پیرو ز وه ئیوهش (ئه ی مسولمانینه) له ههر کو ی بوون روو
 وه رگیرن بو لای ئه و مرگه وه تا بیانوی خه لکتان نه یه ته سه ر مه گهر سته م
 کاره کانیان جا لیمان مه ترسن و له من بترسن بو ئه وهی به خششی خو متان
 ٤٦٠ به ته وای به سه ردا بریژم وه به لکو ریازی راست بگرن)

- ٢١-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (بەراستی صەفا و مەروە
لە دروشمەکانی (دینی) خوان جا هەرکەسێک حەجی مألّی
خوای کرد یا عەمرەمی کرد هیچ تاوانی ناگات کە تەوافی ئەو
دوانەش بکات وە هەرکەسێک بە ئارەزووی خۆی چاکەیهکی
کرد ئەو بەنگومان خودا سوپاسگوزاریکی زانایە) ٤٦١
- ٢٢-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا (وە کەسانی وا هەیه
لە خەڵکی کە هاوبەش زۆر بۆ خوا پەیدا دەکەن) ٤٦٤
- ٢٣-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا (ئەم ئەو کەسانە کە بڕواتان
هێناوە تۆلە سەندن لە کوژراواندا پێویست کراوە لە سەرتان
(بە یەکسانی) ئازاد بە ئازاد) تا دەگاتە (سزای سەخت وە ئازار) ٤٦٤
- ٢٤-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا بەرز و بلند: (ئەم ئەوانە کە
بڕواتان هێناوە رۆژووتان لەسەر نوسراوە هەر وەک نوسرابوو لە
سەر ئەوانە لە پێش ئێوەدا بوون تا پارێزکاری بکەن) ٤٦٧
- ٢٥-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا ((رۆژووتان لەسەر دانرا)
بۆ چەند رۆژیک جا هەرکەسێک لە ئێوە نەخۆش یان لەسەفەردا
بوو (وە بەرپۆژوو نەبوو) ئەو پێویستە بە ئەندازەمی ئەو
رۆژانە (بەرپۆژوو نەبوو) بیکریتەو لە رۆژانی تردا وە پێویستە
لەسەر ئەوانە کە زۆر بە ناپەچەتی ئەتوانن بەرپۆژوو بن
(و بەرپۆژوو نابن) بریتی (یان لەسەرە) کە خۆراکی هەژاریکە
ئێنجا هەرکەسێک زۆتر بریتی بدات ئەو بە شترەبۆی وە
ئەگەر بەرپۆژوو بن بۆ خۆتان با شترە ئەگەر بزانن) ٤٦٩
- ٢٦-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (جا هەرکەسێک لە
ئێوە مانگی رەمەزانی بینی با بە رۆژوو بێت) ٤٧١

- ٢٧- باسی ئەم فەرمايشتهى خوا (ریتان پت دراوه له شهوانى
 رۆژوو (ى رمهزان) دا درووست بوون له گه‌ل ژنه‌كانتادا ئەوان
 بۆ ئیوه پۆشاكن ئیوه‌ش بۆ ئەوان پۆشاكن، خوا ده‌یزانى كه
 ئیوه ناپاكیتان له خۆتان ده‌كرد، بۆیه په‌شیمانى لى گيرا كردن
 وه لیتان خۆش بوو، ئیتر له ئیستاوه (به شهودا) بچنه لایان وه
 به د‌ل بخوازن ئەوى كه خوا بۆى نوسیوون (له مندال)) ٤٧٢
- ٢٨- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره (وه بخۆن و بخۆنهوه
 هه‌تا روشتهى سه‌پى (رۆژ) له روشتهى ره‌ش (ى شهو) تان بۆ جیا
 ده‌بیته‌وه له شه‌به‌قدا، له پاشان رۆژووه‌كه‌تان ته‌واو بكهن تا
 شه‌وى دواى، وه مه‌چنه لای ژنه‌كانتان له كاتیكدا كه له مزگه‌وتدا
 مابنه‌وه بۆ خوا په‌رستى ئەمانه سنورانى خوان و نزیکیان مه‌كه‌نه‌وه،
 ئاوا خوا باسى فەرمانى خۆى ده‌كات بۆ خه‌لكى تا خویان به‌پاریزن) . ٤٧٣
- ٢٩- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (وه چاكه ئەوه نییه كه له پشتى
 ماله‌كانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لكو چاكه ئەوه‌یه ئەو كه‌سه پارێزكارو
 له خوا ترس بیت وه بچنه ماله‌كان له ده‌رگاكانیه‌وه، وه له خوا بترسن تا رزگار بب‌ن). ٤٧٦
- ٣٠- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (وه جه‌نگیان له‌گه‌ل بكهن تا دوژمنایه‌تى
 ئایین نه‌مێنى وه ئایین و ملكه‌چى هه‌ر بۆ خوا ده‌بیت، ئینجا ئەگه‌ر ده‌ستیان
 هه‌لگرت ئیتر ده‌ست درێژى نى په‌مه‌گه‌ر له‌سه‌ر سته‌مه‌كان) ٤٧٧
- ٣١- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا (وه دارایی خۆتان به‌خت بكهن
 له رێى خوادا، وه به‌ده‌ستى خۆتان خۆتان مه‌خه‌نه تیاچوونه‌وه،
 وه چاكه بكهن به‌راستى خوا چاكه‌كه‌كارانى خۆش ده‌ویت) ٤٧٩
- ٣٢ - باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (ئینجا هه‌ركامێك
 له ئیوه نه‌خۆش بوو یان ئازاریك له‌سه‌رىدا بوو) ٤٨٠

- ٣٣ - باسیک: (ئینجا ئەو کە سەھێ بە ھەرەمەند بوو
 ٤٨١ بە بەجێھێنانی عومرە تا کاتی حەج)
- ٣٤ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (گوناھتان لە سەر نییە کە
 ٤٨٢ دواى رۆژى پەرورەدگارتان بکەون)
- ٣٥ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (لە پاشان بگەرێنەو
 ٤٨٢ لەو شوێنەھى خەڵکى لێى دەگەرێتەو)
- ٣٦ - باسی ئەم فەرمايشەھى خوا: (وہ هى واش ھەيە دەلت:
 خوايە ھەم لە دنیا و ھەم لە رۆژى دوايیدا خێرو خوشیمان
 ٤٨٤ پت بەدە وەبمان پارێزە لە سزای ئاگر).
- ٣٧ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خو: (کەچى ئەو دوژمنىكى سەر سەختە
 ٤٨٥ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (ئایا واتان زانیوہ کە دەچنە
 بەھەشت کە ھێشتا نەھا تو تە ریتان ئەوہى تووشى ئەوانە
 بوون کە لە پیش ئێوہدا تێپەرىن، (کە لە رێى خوادا) دوچارى
 سەختى و زەرەر و زیان بوون وە زۆر بە توندى تەکان دران
 بە رەنگىک کە پیغەمبەر و ئەوانەھى کە برۆیان ھینابوو
 لەگەڵیدا دەیان ووت: سەرکەوتنى خوا کەى دیت،
 ٤٨٦ ئاگادار بن و دنیابن بەراستى سەرکەوتنى خوا نزیکە).
- ٣٩ - باسی: (ژنەکانتان کێلگەھى خۆتان جا تۆو بوەشیننە ناو
 کێلگەگەتانەوہ لە ھەر کوێ دەتانەوێ و (کردهوى چاک)
 بۆ خۆتان پیش بخەن، وە لە خوا بترسن وە بزائن و دنیابن
 ٤٨٨ کە بە خزمەتى دەگەن و مژدە بەدە بە برۆاداران).
- ٤٠ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خواى: (کاتى ژنتان تەلاق دا عیدەیان تەواو
 ٤٨٩ بوو، ئیتر قەدەغەیان (بەرگریان) مەکەن کە شوو بکەن بە میردەکانیان).

- ٤١- باسی (ئەم ئایەتە): (وە ئەو پیاوانە ی که دەمرن لە ئیو و
 هاوسەران بەجێ دەهێلن هاوسەرەکانیان چوار مانگ و دە شەو
 ٤٩٠ چاوەروانی دەکەن) تا دەگاتە (بەو هی دەیکەن ئاگادارە)
- ٤٢- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (ئاگاداری نوێژەکانتان
 ٤٩٥ بکەن وە (بە تاییبەتی) نوێژی ناوەراست)
- ٤٣- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گەرە: (وە لە نوێژدا
 ٤٩٦ بوەستن بۆ خوا بە گەردن کەچی)
- ٤٤- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گەرە: (ئینجا ئەگەر ترسان بە پیادە
 یان سواری (نوێژ بکەن) که ترساتان ئەما یادی خوا بکەن، بەو رەنگی
 ٤٩٧ که فیری کردوون ئەو هی جارێ ئەتاندەزانی).
- ٤٥- باسی (ئەم فەرمايشته): (ئەو پیاوانە ی دەمرن
 ٤٩٩ لە ئیو و ژنانی هاوسەر بەجێ دەهێلن)
- ٤٦- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (بیریان خەرەو کاتێ ئیراهیم ﷺ
 ٥٠٠ وتی: ئە ی پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەو؟)
- ٤٧- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (ئایا کەس لە ئیو
 ٥٠١ حەز دەکات که باخیکی هەبێت) تا دەگاتە (بیر بکەنەو)
- ٤٨- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (داوا لە هیچ کەس ناکەن بە زۆر)
 ٥٠٢ ٤٩- باسیک: (وە خوا کرین و فروشتنی حەلāl کردوو،
- ٥٠٣ بەلام سوودی حەرام کردوو)
- ٥٠- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا (خوا پیت و فەری سوود ناهێلێ)
 ٥١- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (کەواتە بزانی و ئاگادار بن
 ٥٠٤ بە جەنگیک لە لایەن خوا و پێغمەبەری خواو)

- 0۲ - باسی ئەم فەرمايشتهى خوا: (وہ ئەگەر قەرزار و
نەدار بوو با مۆلەتى بىرىت تا دەولەمەند ئەبى، وہ ئەگەر
0۰0 (لە قەرەزەكە) ئازادىيان بىكەن باشتەرە بۆتان ئەگەر تى بگەن)
0۰0 0۳ - باسىك: (وہ بىرسن لە رۆژىك دەگەر تىرىنەوہ بۆ لای خوا)
0۴ - باسىك: (ئەگەر ئەوہى لە دلتاندايە ئاشكرائى بىكەن يابىشارنەوہ
خوا لىپرسىنەوہ تان لە گەل دەكات لە سەرى، ئەوسا خوش دەيىت
لەو كەسەى كە بىهوىت وە سزائى ئەو كەسەش دەدات كە بىهوىت،
0۰1 وە خوا بە توانايە بە سەر ھەموو شتىكدا)
00 - باسىك: (پىغەمبەر ﷺ برواى ھىنا بەو نامەيەى كەى
0۰۷ بۆى نىرراوہ لە پەرورەدگار يىيەوہ)
0۰۹ ۳ - (تەفسىرى) سورەتى ئالى عىمران
01۰ ۱ - باسىك: ((قورئان) ھىندىكى ئايە تانىكن روشن)
۲ - باسىك: (وہ مەن خوى و نەوہى ئەپارىزم بەتۆ
01۲ لە شەيتانى دەرکراو (لە رەحمەتى خوا)
۳ - باسىك: (بىگومان ئەوانەى پەيمانى خواو سويندەكانيان
بە نرځىكى كەم دەرؤوشن، ئەوانە بىت بەشن (لەبەھرەى خوا)
01۴ ھىچ خىر و چاكە يەكيان بۆ نىيە)
۴ - باسى ئەم فەرمايشتهى خواى بەرز و بلند: ((ئەى موحەممەد ﷺ)
بلى: ئەى خاوەن نامەكان وەرن بۆ لای و تەيەكى راست (يەكسان)
01۹ لە نيوان ئىمە و ئىوہدا، كە جگە لە خوا نەپەرستين)
0 - باسىك: (ئىوہ ھەرگىز بە خىر و چاكە ناگەن تا بەختى نەكەن
ھەندى لەو دارايىيەى كە خوشتان دەوىت) تا دەگاتە (پىي ناگادارە)
0۲۳

- ٦ - باسیک: (بَلَّات) (ئەهێ موحەممەد ﷺ) دەهێ تەوورات بێنن
 ٥٢٥ و بیخویننەوه ئەگەر ئێوه راست دەکەن)
- ٧ - باسیک: (ئێوه) (مسوڵمانان) باشتەین گەلیک بوون
 ٥٢٦ بۆ خەڵکی هینرا بێتە دی)
- ٨ - باسیک: (لەو کاتە کە دوو کۆمەڵ لە ئێوه خەریک
 ٥٢٧ بوون سست بین (بگەرێنەوه))
- ٩ - باسیک: (تۆ لەو کارەدا هیچ شتێکت بە دەست نییه)
 ٥٢٨ ١٠ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواي گەوره: (لە کاتی کدا
 ٥٣٠ پیغەمبەر ﷺ بانگی لێ دەکردن لە دواتانەوه)
- ١١ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا ((پاش ئەو غەمە)
 ٥٣٠ ئارامییهکی (نارده سەرتان) کە وەنەوزیک بوو)
- ١٢ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (ئەوانەهێ کە وەلامی
 خوا و پیغەمبەریان دایەوه لە پاش ئەوهێ کە (لەئوحددا)
 تووشی برینداری بوون بۆ ئەوانەیان کردەوهێ چاکیان
 ٥٣١ کردووه و خۆیان پاراستووه پاداشتیکی گەوره ههیه)
- ١٣ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (ئەوانەهێ کە خەڵکی
 پێیان دەوتن بە راستی خەڵکی (بێ باوهێ) لەشکرو
 کۆمەڵی زۆریان کۆکردۆتەوه لە دژتان کەواتە بترسن لێیان،
 کەچی ئەوان (ئیمانداران) بەمە باوهریان زیاد بوو وه وتیان:
 ٥٣٢ هەر خوامان بەسە چەند پشت پێت بە ستر اوێکی چاکه)
- ١٤ - باسیک: (هەرگیز وا گومان نەبەن ئەو کەسانەهێ کە
 چروکی دەکەن بەوهێ کە خوا پێی بەخشیون لە ریزو
 ٥٣٣ چاکەهێ خۆی) تا کۆتایی نایەتە کە

- ١٥ - باسیک: (سویند بیت بڼگومان لهوانه ی که نامه یان
پیدراوه له پیش ئیوه، وه لهوانه ی هاوبه شیان بۆ خوا
داناوه (نازارو) قسه ی ناخوشی زور ده بیستن) ٥٣٥
- ١٦ - باسیک: (وه گومان مهبه ئهوانه ی که شادنمان به وه ی که کردیان) ٥٣٨
- ١٧ - باسی ئهم فهرمایشته ی خوا ی گه وره: (به راستی له
دروسکردنی ئاسمانه کان و زه ویدا وه له جیاوازی و گۆرانی
شه و و روژدا چنده ها به لگه هه یه بۆ خاوه ن ژیرییه کان) ٥٤٠
- ١٨ - باسیک: (ئهوانه ی که یادی خوا ده که ن به پیوه و به دانیشتنه وه و
به راکشانه وه، وه بیر ده که نه وه له دروست کردنی ئاسمانه کان و زه و ی) ٥٤١
- ١٩ - باسیک: (ئه ی پهروه ردگارمان هه رکه س تۆ بیخه یته ئاگری دۆزه خه وه
ئه وه بڼگومان ریسوات کردوه، وه ه یچ پشتیوانیک نیه بۆ سته مکاران) ٥٤٢
- ٢٠ - باسیک: (ئه ی پهروه ردگارمان به راستی ئیمه گویمان له
بانگخوازیک بوو بانگی ئه کرد بۆ بروا هینان) تا کو تای نیه ته که ٥٤٤
- ٤ - (تهفسیری) سوره تی نیساء ٥٤٦
- ١ - باسی ئهم فهرمایشته ی خوا ﷺ: (وه ئه گه ر ترسان دادپهروه ر
نه بن له (ماره یی) ئه و ئافره ته بی باوکانه دا (ماره یان مه که ن)) ٥٤٧
- ٢ - باسیک: (وه هه رکه س هه ژار بوو ئه و با (لئی) بخوات
به ئه ندازه ی پیویست، ئینجا هه رکات مالی هه تیوه کانتان
دایه وه ئه وه شایه تیان له سه ر بگرن) تا کو تای نیه ته که. ٥٤٩
- ٣ - باسیک: (جا ئه گه ر له کاتی دابه شکردنی (میراتدا) خزمه
نزیکه کان (که میرات نابهن له مردووه که) وهه تیو و هه ژاره
(بڼگانه) کان) تا کو تای نیه ته که. ٥٥٠
- ٤ - باسیک: (خوا ئاموژگاریتان ده کات ده رباره ی (میرات) بۆ رو ئه کانتان) ٥٥١

- 0 - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (وه بۆ ئێوهیه
 00٢ نیوهی ئەو (میراتهی) که ژنه‌کانتان به‌جیان هێشتوووه).
- 1 - باسیک: (هه‌ڵال نیه بۆتان که ئافره‌تان به‌زۆر (ناچاری) به‌میرات به‌ه
 (بۆ خۆتان) وه به‌رگري شووکردنیان لێ مه‌که‌ن بۆ ئەوهی هه‌ندێ له‌و
 00٣ (ماره‌یهی) که پێتان داوون بیه‌ن (بۆ خۆتان)) تا کۆتایی ئایه‌ته‌که.
- ٧ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (وه بۆ هه‌موو
 (مردووێه‌ک یان میراتیک) میراتگرێکه‌مان داناوه له‌وهی له
 دایک و باوک و خزمانیان به‌جیان هێشتوووه، ئه‌وانه‌ش که
 په‌یمانتان له‌گه‌ڵ گرێداوون ئەوه به‌شی خۆیان به‌هێت،
 00٤ به‌راستی خوا هه‌میشه به‌سه‌ر هه‌موو شتێکه‌دا چاودیره)
- ٨ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بێگومان
 00٨ خوا قورسایى گه‌ردیله‌یه‌ک سته‌م ناکات)
- ٩ - باسیک: (ئینجا (حالی کافران) چۆن بێت کاتیک هه‌موو
 ئوممه‌تیک شایه‌تیکمان هێنا (که پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان) تۆشمان
 00٩ هێنا (ئهی موحه‌ممه‌د ﷺ) به‌شایه‌ت به‌سه‌ر ئا ئه‌وانه‌وه)
- ١٠ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (جا ئه‌گه‌ر ئێوه
 نه‌خۆش بوون یان له‌سه‌فه‌ردا بوون یان که‌سیک له‌ ئێوه له
 01٠ شوینی ده‌ست به‌ئاو گه‌یاندنه‌وه هاته‌وه)
- ١١ - باسیک: (کار به‌ده‌سته‌کانی خۆتان)
 01١
- ١٢ - باسیک: (هه‌خیر (وانییه که خۆیان به‌ باوه‌ردار نیشان ده‌ده‌ن)
 سویند به‌ په‌روه‌ردگارت بروادار نین تا تۆ نه‌که‌نه دادوه‌ر له
 01٢ هه‌ر ئازاوه و دووبه‌ره‌کییه‌کی نێوانیاندا)

- ١٣ - باسیک: ((جا ئەوانه له گه‌ل کهسانیکن که خوا بههره‌ی رشتوو به‌سه‌ریاندا له پێغه‌مبه‌ران) 01٣
- ١٤ - باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەوه چیتانه (به چ بیانویهک) جهنگ ناکهن له پیناو خوادا و له‌پیناو چه‌وساوه‌کان له‌ پیاوان و ئافره‌تان و مندالان که ده‌لێن: ئەم پەرورده‌گاران رزگارمان که‌ی لهم‌ شاره‌ که‌ خه‌لکه‌که‌ی سته‌مکارن) 01٤
- ١٥ - باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەوه چیتانه ده‌رباره‌ی دووروه‌کان بوونه‌ته‌ دوو ده‌سته له‌کاتێکدا خوا ئەوانی گه‌رانده‌وته‌وه‌ بۆ بێ باوه‌ری) به‌هۆی کرده‌وه‌کانیه‌وه 01٥
- باسیک: (وه‌ کاتیک هه‌واڵکیان پێیگات ده‌رباره‌ی ئاسایش و هێمنایه‌تی یان له‌باره‌ی ترسه‌وه‌ ب‌لاوی ده‌که‌نه‌وه) 01٧
- ١٦ - باسیک: (وه‌ هه‌رکه‌سیک باوه‌رداریک به‌ده‌ست ئەنقه‌ست بکوژیت ئەوه‌ ته‌وه‌ی ئەو که‌سه‌ دۆزه‌خه‌) 01٨
- ١٧ - باسیک: (وه‌ به‌و که‌سانه‌ی که‌ س‌لاو (ی مس‌ولمانانه‌) تان له‌ ده‌که‌ن مه‌لێن تۆ بروارد نیت) 01٩
- ١٨ - باسیک: (دانیشته‌وانی (له‌ جیهادی رێی خوا) له‌ باوه‌رداران جگه‌ له‌ خاوه‌ن عوزه‌ره‌کان له‌گه‌ل تیکۆشه‌رانی رێگه‌ی خودادا یه‌کسان نین) 0٧٠
- ١٩ - باسیک: (بێگومان ئەوانه‌ی که‌ فەریشته‌کان گیانیان ده‌کێشن له‌ کاتێکدا که‌ سته‌میان له‌خۆیان ده‌کرد (به‌ کوچه‌کردنیان) پێیان ده‌لێن (ده‌رباره‌ی ئاینه‌که‌تان) له‌چیدا بوون؟ ده‌لێن: ئێمه‌ چه‌وساوه‌ بووین له‌سه‌ر زه‌ویدا (پێیان) ده‌لێن مه‌گه‌ر زه‌وی خوا فراوان نه‌بوو؟ تا کوچه‌تان بکردايه‌ تیايدا) تا کوته‌ایی ئایه‌ته‌که 0٧٣

- ٢٠ - باسیک: (بێجگه لهو چهوساوانه‌ی که له پیاوان و ئافره‌تان و
 مندالان که توانای هیچ چاره‌یه‌کیان نییه (له‌بهر بێ هێزی
 0٧٤ و پیریان) وه به هیچ شتێوازیک رێ ده‌رناکه‌ن)
- ٢١- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواى گه‌وره: (ئا ئه‌وانه خوا لێ یان
 0٧٥ خوش ده‌بێت وه خوا هه‌میشه چاوپۆشیکه‌ر و لێ خوش بووه)
- ٢٢- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواى گه‌وره: (ئه‌گه‌ر به‌هۆی بارانه‌وه
 0٧٦ ناره‌حه‌ت بوون یان نه‌خۆش بوون هیچ گوناھتان ناگات چه‌که‌کانتان دانێن)
- ٢٣- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواى گه‌وره: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﷺ)
 ده‌ر باره‌ی ئافره‌تان په‌رسیا‌رت لێ ده‌که‌ن بۆ: خوا وه‌لامان
 ده‌داته‌وه ده‌ر باره‌یان، وه ئه‌وه‌ی به‌سه‌رتاندا ده‌خوێنرێته‌وه
 0٧٧ له‌ قورئاندا (وه‌لامیکه) له‌ باره‌ی کچانی هه‌تیوه‌وه)
- ٢٤ - باسیک: (وه ئه‌گه‌ر ئافره‌تیک ترسا له‌ گوێ پێنه‌دان یان
 0٧٨ پشت هه‌لکردنی مێرده‌که‌ی)
- ٢٥ - باسیک: (بێگومان دووره‌کان له‌ خانه و ته‌به‌قی هه‌ره‌ژیره‌وه‌دان)
 0٧٩ ٢٦ - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواى گه‌وره: (به‌راستی ئێمه
 نیگامان بۆ کردی وه‌ک چۆن نیگامان کرد بۆ نووح ﷺ وه بۆ
 پێغه‌مبه‌ره‌کانی پاش ئه‌و وه‌ نیگامان کرد بۆ ئیبراهیم و
 ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب ﷺ وه نه‌وه‌کانی یه‌عقوب
 0٨٠ عیسا و ئه‌یوب و یونس و هارون و سوله‌یمان ﷺ)
- ٢٧ - باسیک: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﷺ) داواى فه‌توات لێ ده‌که‌ن بۆ:
 خوا فه‌تواتان بۆ ده‌دات ده‌ر باره‌ی که‌لاله، ئه‌گه‌ر پیاویک مردوو
 مندالی نه‌بوو ته‌نها خوشکیکی هه‌بوو ئه‌وه نیوه‌ی میراتی
 برا مردوو‌ه‌که‌ی ده‌که‌وت، وه (ئه‌گه‌ر ئافره‌تێ بمرێت و ته‌نها

- برایه‌کی هه‌بیت) ئه‌و برایه میراتی خوشکه مردووه‌که‌ی
 ٥٨١ هه‌مووی ده‌بات، ئه‌گهر خوشکه‌که مندالی نه‌بیت)
- ٥٨٢ ٥ - ته‌فسیری سوږه‌تی مائیده
- ٥٨٢ ١ - باسیک
- ٢ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٨٤ (ئه‌م‌رۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردووه‌ بو‌تان)
- ٣ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌وسا ئاوتان
 ٥٨٥ ده‌ست نه‌که‌وت ئه‌وه ته‌یه‌موم بکه‌ن به‌ خو‌لیکی پاک)
- ٤ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ده‌ی برۆ خو‌ت و په‌روه‌ردگار
 ٥٨٨ دژیان جه‌نگ بکه‌ن ئی‌مه‌ش لی‌ره‌دا دانیشتووین (چاوه‌روانین))
- ٥ - باسیک: (به‌راستی تو‌له‌ی ئه‌وانه‌ی که‌ جه‌نگ و دو‌ژمنایه‌تی
 ده‌که‌ن له‌ دژی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی وه‌ هه‌ول ده‌ده‌ن له‌ زه‌ویدا
 خراپه‌ ب‌لاوبکه‌نه‌وه (تو‌له‌یان ئه‌وه‌یه) که‌ بکو‌ژرین یان هه‌لبواسرین
 به‌دارا یان ده‌ست و قاچیان به‌ پی‌چه‌وانه‌وه (راست و چه‌پ)
 ببردیت یان دو‌ور بخ‌رینه‌وه له‌ و‌لات)
- ٥٨٩ ٦ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٩١ (زامه‌کان تو‌له‌یان زامدارکردنی ده‌ست در‌ژی که‌رانه)
- ٧ - باسیک: (ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه
 ٥٩٢ له‌ په‌روه‌ردگارته‌وه رای‌گه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی))
- ٨ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٩٣ (خوا ئه‌و سو‌پندانه‌تان لی‌ ناگرت که‌ نیازی د‌لی له‌گه‌لدا نیه)
- ٩ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌و شته‌ پاکانه‌ی
 ٥٩٤ خودا بو‌ی حه‌ل‌ال کردوون حه‌رامیان مه‌که‌ن (له‌خو‌تان))

- ١٠- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بێگومان عاره‌ق و قومار و بته به‌ردینه‌كان و تیره‌كانى (شانس و به‌خت گرتنه‌وه) پيسن و له‌ كرده‌وهى شه‌يتان)
- ٥٩٥
- ١١ - باسیك: (ئه‌وانه‌ى كه‌ برۆيان هه‌ناوه و كرده‌وه چاكه‌كانيان كردووه هه‌چ گوناھه‌يكیان له‌ سه‌ر نه‌بووه و نيه‌يه له‌وهى خواردووێانه (عه‌رق و پاڤه‌ى قومار پێش حه‌رام كرانیان تا ده‌گاته (وه خوا چاكه‌كارانى خۆش ده‌وێ)
- ٥٩٨
- ١٢- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (پرسىار مه‌كه‌ن له‌ شتانه‌ىك ئه‌گه‌ر ئاشكرا بكرێن بۆتان ناخۆش و خراپ ده‌بێت بۆتان)
- ٥٩٩
- ١٣ - باسیك: (خودا) (سوود وه‌رنه‌گرتن له‌م چوار جوړ و شتره) به‌حیره و سائیه و وه‌صیله و حامی دانه‌ناوه و پریار نه‌داوه)
- ٦٠٠
- ١٤ - باسیك: (خۆم شایه‌ت و چاودێر بووم به‌سه‌ریانوه تا له‌ ناویاندا بووم ئینجا كاته‌ى تۆ منت برده‌وه) (وه به‌رزت كردمه‌وه بۆ ئاسمان) هه‌ر خۆت چاودێر بووى به‌سه‌ریانوه، وه خۆت ئاگادار و شایه‌تى به‌ سه‌ر هه‌موو شتیه‌كه‌وه)
- ٦٠٣
- ١٥- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (ئه‌گه‌ر سزایان به‌ده‌یت ئه‌و بێگومان به‌نده‌ى خۆتن وه ئه‌گه‌ر لێشيان خۆش بیت ئه‌وه بێگومان ته‌نها خۆتى به‌ ده‌سه‌لاتى كار دروست)
- ٦٠٥
- ٦ - (ته‌فسیری) سوڤه‌تى ئه‌نعام
- ٦٠٧
- ١ - باسیك: (وه‌كلیلی هه‌موو نه‌هینی یه‌كان هه‌ر لای خوایه كه‌س نايزانه‌ى بێجگه ئه‌و (خوا))
- ٦٠٩
- ٢ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بێت: هه‌ر ئه‌و خوایه به‌ تواناو ده‌سه‌لاتداره كه‌ سزایه‌كتان بۆ بنه‌یڤت

- ٦٠٩ لهسەروتانەووە یان لە ژێر پێتانەووە) تا کوێتایی ئایەتەکە
- ٦١١ ٣ - باسیک: (وێ بڕواکەیان تیکەڵ بە سەتەم (هاوێڵ دانان) نەکردوووە)
- ٤ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە (وێ یونس و لووت
- ٦١١ هەر یەکە لەمانە ریزمان داوون بەسەر هەموو خەڵکیدا)
- ٥ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (ئەوانە (پێغەمبەرەکان
(سلامی خاویان لێ بێ)) کەسانیک بوون خوا رینموونی کردن
- ٦١٢ دەى پەپرهوى رینگه و رىبازى ئەوان بکە (ئەى موحەممەد ﷺ)
- ٦ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (وێ لەسەر ئەوانەى بوونە
جوولەکە حەرامان کردبوو هەموو زیندەوهرێکی چرنوکدار وە لە
- ٦١٣ (گۆشتى) رەشەوڵاخ و مەرو بزنیش پێوهکانمان لێ حەرام کردن)
- ٧ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (نزیکى گوناھە زۆر گەورەو
- ٦١٥ ناشرینهکان مەکوون ئەوێ ئاشکرایە لەو گوناھانە ئەوێ شەى پەنھانە)
- ٦١٦ ٨ - باسیک
- ٩ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (شایەتەکانتان بێنن)
- ١٠ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند: (باوەر هێنان
- ٦١٧ سوود ناگەیهنیت بە هیچ کەس کە پێشتر بڕواى نەهێنا بێ)
- ٦٢٠ ٧ - (تەفسیری) سورەتى ئەعراف
- ١ - باسی ئێم فەرمايشتهی خوا ﷻ: (بێگومان پەروەردگارم
- تەنها ئەو کردەوانەى حەرام کردوووە کە زۆر بە دوخراپن
- ٦٢٢ ئەوانەى کە ئاشکران ئەوانەش نەهێنین)
- ٢ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند:
- (کاتێ مووسا ﷺ ھاتە ژوانگەو جیگای پێک گەیشتمان
- وہ پەروردگارى قسەى لەگەڵ کرد، وتى: ئەى پەروەردگارم

خۆتەم نیشان بده تابتېنېم وتەماشات كەم، (پەروەردگارم)
 فەرەمووی تۆ (لەدنیا) مەن نابینى بەلەم تەماشای ئەو شاخە بکە
 جا ئەگەر لە شوینى خۆیدا ماو نەجولاً ئەو دەوای كەمى
 تۆش دەمبىنى، جا كاتى پەروەردگارى خۆى دەرخست بۆ شاخەكە،
 شاخەكەى وردو ھان كرد (و لەگەڵ زەویدا تەختى كرد) وە
 مووساش بە بى ھۆشى كەوت بەروودا، جا كاتى ھۆشى
 بە خۆیدا ھاتەو وتى: پاكى و بىگەردى بۆ تۆ (ئەى پەروەردگار)
 پەشىمانم و بۆ لات دەگەرئىمەو و مەن يەكەمى پروادارانم)
 ۳- باسى ئەم فەرمايشتەى خواى گەورە:
 (گەزۆ و بالندە (ى شىلاقە) مان بۆ ناردن)
 ۴- باسىك: (ئەى موحەمەد ﷺ) بلى: ئەى خەلىفە بەراستى مەن
 پىغەمبەرى خواى بۆ ئىو ھەمووتان، ئەو (خوایە) كە مولكايەتى
 ھەموو ئاسمانەكان و زەوى تەنھا بۆ ئەو، ھىچ پەرسىراوىكى
 راست نەى جگە لەو، دەژىنىت و دەمرىنىت كەواتە پروا بە خوا
 و پىغەمبەرەكەى بەئىن كە نىراوىكى نەخویندەوارە، ئەویش
 باوەرى بە خوا و بە وتەكانى ھەى ئىویش شوینى بکەون و
 پەپەوى بکەن تا بکەونە سەرى رىگای راست و رىنموون)
 ۵- باسى ئەم فەرمايشتەى خواى گەورە:
 (وە بلىن: (خوایە داوامان) سەپىنەو ھى گوناھەكانمانە)
 ۶- باسى ئەم فەرمايشتەى خواى گەورە: (دەست بگرە
 بە لىبور دەپى يەو (چاوپۆشى بکە) فەرمانىش بده بە
 چاكە و چاكەكردن و روو وەرگىزە لە نەفامان و نەزانان)

٨ - (تهفسیری) سوره تی نه نفال

٦٣٢

١ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواي گه وره: (ئەي موحه ممهد)
 دەر باره ي ده سته و ته کان (ي جهنگي به در) پرسيارت لي ده کهن،
 توش بلي: ئەو ده سته و تانه هەر بو خوا و پيغه مبه رن، جا

٦٣٢

له خوا بترسن وه په يوه ندي نيوان خوتان چاک بکه نه وه)
 ٢ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواي گه وره: (بيگومان خراپ تريني نه وانه ي

٦٣٣

به سمر زه ويدا ده رۆن له لاي خودا ئەو که رو لالانن که نافامن و تيناگهن)
 ٣ - باسيک: (ئەي ئەو که سانه ي پرواتان هيناوه وه لامی خوا
 و پيغه مبه ر بده نه وه کاتيک بانگتان ده کهن بو لاي ئەو

(تايينه ي) که زيندووتان ده کاته وه، بشزان به راستي (ويستي)
 خوا ده بيته بهر به ست له نيوان ئاده مي و دلي دا وه بيگومان

٦٣٤

هەر لاي ئەو (خوا) کو ده کرينه وه (له رۆزي دوايي دا)

٤ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواي بهرز و بلند: (بیر بکه نه وه
 کاتي (که بي باوه ره کان) ده يان وت: ئەي خودايه ئەگەر ئەوه
 (که ناوي قورئان) راسته وه له لايه ن تووه يه ده ي له ئاسمانه وه
 به ردمان به سمر دا ببارينه يان سزايه کي به ژانمان بو بنيره)

٦٣٥

٥ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواي بهرز و بلند: (وه بيگومان خوا سزايان
 نادات تا تو (ئەي موحه ممهد) له ناوياندا بيت، وه خوا سزاده ريان نابيت
 تا ئەوان داواي لي بوردن و لي خوش بوون بکه ن)

٦٣٧

٦ - باسيک: (باوه رداران جهنگ بکه ن له دژي بي باوه ران

٦٣٨

هه تا ئازاوه (بي باوه ري و بت په ره ستی) ناميني ت)
 ٧ - باسيک: (ئەي پيغه مبه ر باوه رداران هان بده له سمر جهنگ کردن
 (دژي کافران) ئەگەر له ئيوه دا بيست که سي خوراگر بي ت زال ده بن

به سهر دووسهد كهس (ی بئ باوهی)، وه ئه گهر سه د كهس (ی خۆراگر)

ببن زآل ده بن به سهر هزار كهس دا له وانهی بئ باوهرن، به هۆی

٦٤٠ ئه وهی به راستی ئه وانه كۆمه ئیكن نافامن و تیناگهن)

٨- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی گه وره: (ئیسئا خوا فرمانه كهی

سووك كرد له سهرتان وه زانی كه لاوازیتان تیدایه) تا ئهم فهرمایشتهی

٦٤٢ خوامی گه وره (وه خوا له گهآ خۆراگراندايه)

٦٤٣ پیرست